T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

KIRGIZİSTAN'DA "MUGALİMDER GAZETASI" VE "KUT BİLİM" GAZETESİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNE YAKLAŞIMLAR

Doktora Tezi

Bukatcha AKIMJAN KYZY

Ankara-2016

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

KIRGIZİSTAN'DA "MUGALİMDER GAZETASI" VE "KUT BİLİM" GAZETESİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNE YAKLAŞIMLAR

Doktora Tezi

Bukatcha AKIMJAN KYZY

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Cemal TOSUN

Ankara-2016

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİN EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

KIRGIZİSTAN'DA "MUGALİMDER GAZETASI" VE "KUT BİLİM" GAZETESİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNE YAKLAŞIMLAR

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Cemal TOSUN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:	İmzası
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınav Tarihi:.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2016)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Bukatcha AKIMJAN KYZY

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **III**

ÖNSÖZ ..... **IV**

GİRİŞ **1**

A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ **1**

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ **4**

C. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI **5**

D. KAVRAM VE TERİMLER **5**

E. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ **6**

I. BÖLÜM: KIRGIZ EĞİTİM TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ **9**

A. EKİM DEVRİMİ (1917) ÖNCESİ KIRGIZİSTAN'DAKİ EĞİTİM KURUMLARI **9**

1. Mektepler 9
2. Medreseler 13
3. Usul-u Cedid Okulları 15
4. Rus-Tuzem Okulları 20
5. Rus İlkokulları 25

B. SOVYET EĞİTİM SİSTEMİNİN BİR PARÇASI OLARAK KIRGIZ EĞİTİM SİSTEMİ **29**

1. Sovyet Eğitim Sisteminin Genel Özellikleri 29
   1.1. Komünist Eğitimin İlkeleri 31
   1.2. Lenin'in Kültür Devrimi Kuramı 34
2. Önde Gelen Sovyet Eğitim Felsefecileri ve Görüşleri 36
   2.1. N. K. Krupskaya (1869-1936) 36
   2.2. A. V. Lunaçarskiy (1875-1933) 38
   2.3. P.P. Blonski (1184-1941) 40
   2.4. A. S. Makarenko (1888-1939) 42
3. Sovyet Döneminde Kırgız Eğitim Sisteminin Genel Özellikleri 44
   3.1. Okul Öncesi Eğitim Kurumları 45
   3.2. İlk ve Ortaokullar 48
   3.3. Mesleki-Teknik Okulları ve Meslek Yüksek Okulları 57
   3.4. Yüksek Okullar 59
   3.5. Politeknik Eğitim 59
   3.6. Yatılı Okullar 66

C. BAĞIMSIZLIK SONRASI KIRGIZİSTAN'DA EĞİTİM **68**

1. Bağımsızlık Sonrası Kırgız Cumhuriyeti'nin Eğitim Sistemi 68
2. Kırgız Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılanması 71
3. Kırgız Eğitim Sistemindeki Reformlar 74

4. Yeniden Yapılanma Sürecindeki Bazı Zorluklar 76

II. BÖLÜM: MUGALİMDER GAZETASI'NDA DİN VE AHLAK EĞİTİMİ..... 79

A. RESMİ YAYIN ORGANI OLARAK MUGALİMDER GAZETASI 79
1. Mugalimder Gazetası'nın Tarihçesi..... 79
2. Mugalimder Gazetası'ndaki Konular..... 81
3. Mugalimder Gazetası'nın Siyasi Yönü 83

B. MUGALİMDER GAZETASI'NDA DİN 88
1. Sovyetler Birliğindeki Ateist Eğitim Tarihi Hakkında 88
2. Mugalimder Gazetasında İlimi-Ateizmin Temelleri..... 97
3. Ateist Eğitim Hakkında Sovyet Eğitimcilerinin Görüşleri..... 99
4. Mugalimder Gazetası'na Göre Okulda Ateist Eğitim 102
4.1. Okuldaki Ders Dışı Ateist Eğitim Metotları 106
4.2. Disiplinler Arası İşbirliği 109
4.3. Dersler Aracılığıyla Ateist Eğitim..... 112
5. Öğrencilere Tavsiye Edilen Ateist İçerikli Kaynaklar 121
6. Velilere Yönelik Ateist Eğitim 125
7. Kırgızistan'daki Dinler ve Tarikatlar 128
8. Ateist Anlayışa Göre Dinin Ortaya Çıkışı 130
9. Kapitalistler ve Ateist Eğitimi 134
10. Hıristiyan Dinindeki Tarikatlar..... 135
11. Dinden Dönen Ateistlerin Hikâyeleri 136
12. Ateist Eğitimde İslami İbadetler..... 138
13. Ateist Eğitimde Kadın Konusu..... 143

C. MUGALİMDER GAZETASI'NDA AHLAK EĞİTİMİ 146
1. Ahlak Eğitimi ve Yeni İnsanı Yetiştirmek 147
2. Ailede Ahlak Eğitimi 151
4. Aile İle Okulun İşbirliği 156
5. Çocuğun Boş Zamanlarını Planlamak..... 158
6. Ailede Büyüklerin Örnek Olmaları 158
7. Okulda Ahlak Eğitimi..... 162
8. Yurtseverlik Eğitimi 175
9. Enternasyonalizm ve Ahlak Eğitimi..... 179
10. Estetik ve Ahlak Eğitimi..... 190
11. Emek ve Ahlak Eğitimi..... 194
12. Ahlak Eğitiminin Siyasi-İdeolojik Boyutu..... 197

III. BÖLÜM: KUT BİLİM GAZETESİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİ 203

A. KUT BİLİM GAZETESİNDE DİN EĞİTİMİ..... 203
1. Bağımsızlık Sonrası Ulusal İdeoloji Sorunu..... 203
2. Bağımsızlıktan Sonra Kırgızistan'daki Dini Durum..... 208
3. Kırgızların Geleneksel Din Anlayışı Olarak Tengircilik 213
4. Misyonerlik Faaliyetleri..... 218
5. İslam Düşüncesindeki Selefi Akımlar ve Onların Okullara Etkileri..... 223
6. Kırgızistan'daki Din Eğitiminin Gelişimi..... 234

7. Kırgızistan'da Din Eğitiminin Devlet Okullarında Okutulmasının Gerekçeleri 242

B. KUT BİLİM GAZETESİNDE AHLAK EĞİTİMİ 258
1. Bağımsızlıktan Sonra Kırgız Eğitim Sisteminde Ahlak Arayışları 258
2. Ahlak Eğitimi Arayışında Çözüm Olarak Iyman Sabagı 268
2.1. Iyman Sabagı'nın Tarihçesi 268
2.2. Iyman Sabagı'nın İçeriği 271
3. Iyman Sabagı'nın Adep Dersi Olarak Değiştirilmesi 276
4. Adep Dersinin Kazanımları 280
5. Adep Dersiyle İlgili Ek Kaynaklar 284
6. Ailede Ahlak Eğitimi 290

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 294

BİBLİYOGRAFYA 308

ÖZET 345

ABSTRACT 347

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
EBA	: Eğitim Bilimleri Akademisi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
GÜSBE	: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
KMDİ	: Kırgızistan Müslümanları Dini İdaresi
KÖSSC	: Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KP	: Komünist Parti
KSSC	: Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KRSÜ	: Kırgız-Rus Slav Üniversitesi
KIRGIZ TAG	: Kırgız Telekominikasyon Ajansı
m.	: Madde
MK	: Merkez Komitesi
RSFSC	: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
Rus.	: Rusça
s.	: Sayfa
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TKP	: Türkistan Komünist Partisi
Türk.	: Türkçe
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Kırgız Cumhuriyeti bağımsızlığını elde ettiği günden beri ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitim alanında yeniden yapılanma sürecini yaşamaktadır. Yeniden yapılanma sürecinin başarılı ve sağlıklı olabilmesi için söz konsu alanların tümünde doğru ve bilimsel verilere dayalı durum tespiti yapmak önemlidir. Ülkenin geçmişi ile şu andaki durumu ve gelecekteki beklentileri, bu durum tespitine göre şekillenecektir. Bu açıdan Kırgız Eğitim sisteminin geçmişini ve şu andaki durumunu bilimsel verilere dayalı bir şekilde tespit ederek, geleceğe atılacak adımların sağlam olmasına katkı sağlamak adına ülkenin eğitim tarihi iyi analiz edilmelidir. Ekim Devriminden (1917) önceki mektep, medrese, Usul-i Cedit okulları, Rus Tüzem okulları gibi eğitim kurumlarının ülkeye sağladığı getirilerinin ve götürülerinin ve Ekim Devriminden sonra Sovyetlerin marksist temele dayanan eğitim anlayışının bir takım etkilerininin doğru analiz edilmesi bu açından önem arz etmektedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Kırgız Eğitim sistemindeki eğitim kurumlarının tarihine değinerek, Ekim Devrimi öncesinde faaliyet gösteren okullar ele alınmıştır. Sovyetler Birliğine dâhil olduktan sonra değişen eğitim politikası, yetiştirilmek istenen insan tipi, benimsenen ideoloji doğrultusunda oluşan eğitim tarihine değinilmiştir. Sovyetlerin öncü eğitimcilerinin görüşleri ve politeknik eğitimin okullardaki uygulanışı da ayrıca ele alınmıştır.

Araştırmamızın ikinci bölümünde Mugalimder Gazetası'nda yayınlanan makaleler çerçevesinde ideal Sovyet insan tipi ve komünist ahlak prensiplerine, bunların okullarda estetik eğitim, emek sevgisi ve kolektif bilinç anlayışının ne şekilde geliştirilmeye çalışıldığına, Sovyet eğitimci A.S. Makarenko'nun aile eğitimi ile ilgili görüşlerine ve ahlak eğitiminin uygulama alanlarının incelenmesine yer verilmiştir. Bununla birlikte konumuz gereği din eğitimi yerine "din karşıtı eğitim" olarak adlandırabileceğimiz ateist terbiye ile ilgili konular irdelenmiştir. Ateist eğitimin, Sovyetlerin ideolojik düzlemde bir varoluş biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Okullarda ateist eğitimin geniş yelpazede okul, toplum ve

aile işbirliği içinde nasıl ele alındığı, hangi metotların kullanıldığı ve toplumun her kesimine yönelik yaygın ateist eğitim faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğü bahse konu gazetedeki yansımaları ve uygulanış biçimi çerçevesinde incelenmiştir.

Araştırmamızın üçüncü bölümünde ise, Kırgızistan'ın ekonomi, eğitim ve diğer alanlarda yeni arayışlar içine girmesi, inanç özgürlüğü ve buna bağlı olarak çeşitli dini cemaat ve oluşumların ülkeye akın edişi ve bu durumun ülkede neden olduğu toplumsal sorunlar gibi konuların Kırgızistan'ın bağımsızlığından sonra yayın hayatına "Kut Bilim" adıyla devam eden aynı gazetedeki yansımaları irdelenmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme kısmında ise, Sovyet dönemindeki ve bağımsızlık sonrası Kırgız eğitim sistemindeki din ve ahlak eğitimi karşılaştırılarak, aralarındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmış ve bu doğrultuda analizler yapılmaya çalışılmış, ayrıca geleceğe yönelik önerilere de yer verilmiştir.

Araştırmanın konusunu belirleme aşamasından başlayarak şu ana kadar geçen süreçte ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Cemal TOSUN'a, Tez izleme komitemde yer alan ve çalışmalarımda bana destek olan hocalarım Prof. Dr. Mualla SELÇUK ve Prof. Dr. Nahide BOZKURT'a ayrıca teşekkür ederim.

Bukatcha AKIMJAN KYZY

Ankara 2016

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

1991 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, Kırgızistan'da çeşitli alanlarda yenilenme hareketleri başlamıştır. Bu kapsamda eğitim alanında da bazı reformlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Sovyetler Birliği sonrasında eğitimle ilgili yasalar yeniden hazırlanmış, eğitim sistemi milli değerlere dayalı olarak yapılandırılmıştır. Kırgız Cumhuriyetinin Eğitim ve Kültür Bakanlığı öncülüğünde başlatılan çalışmalarda genç nesillere verilecek eğitimin kapsamının, dünyadaki diğer ülkelerin eğitim sisteminden geride kalmaması için büyük çaba sarf edilmiştir. İlk ve ortaöğretimdeki yeniden yapılanmayı ve eğitim programları, geliştirilen ulusal standartları, eğitim politikalarıyla ilgili yasal düzenlemeleri öğretmenlere, öğrencilere ve kamuoyuna iletmede, Bakanlığa bağlı olarak yayınlanan "Kut Bilim" gazetesi, "İzvestiya" dergisi gibi süreli yayın yapan gazete ve dergilere de büyük sorumluluklar verilmiştir. Bunlardan "Kut Bilim" gazetesi Sovyetler Birliği döneminde yani 1953 tarihinde "Mugalimder Gazetası" adıyla yayın hayatına başlamıştır. "Mugalimder Gazetası" 7 Nisan 1953 tarihinde Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Eğitim Bakanlığı ile İlkokul ve Orta okul öğretmenleri Sendikasının Merkez Komitesi tarafından neşredilen ortak yayın organı olarak, yarı resmi şekilde, haftada iki kere olmak üzere yayın hayatına başlamıştır. Görevi gençlere ve öğrencilere komünist anlayışta eğitim vermek olan "Mugalimder Gazetası"nın amacı okuyucu kitle ile sıkı bağ kurarak, okul hayatını, öncü tecrübeleri paylaşmak, eğitimcileri ve öğrencileri ideolojik yönden eğitmek, il ve ilçe bazındaki milli eğitim müdürlüklerinin ve öğretmenlerinin çalışmalarındaki eksiklikleri ve hataları çekinmeden ele alabilmek olarak tanımlamıştır. Ayrıca gazete öğretmenlerin ideolojik bilincini yükseltmede ve onların pedagojik ustalığını arttırmada önemli rol üstlenmiştir.[1] Kendi döneminin siyasi yönlerine de ağırlık veren gazete 1993

[1] "Sovet Elinin Kurç Kuralı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı 5, Frunze 1953, s. 1.

tarihine kadar "Mugalimder Gazetası" adıyla yayın hayatını sürdürmüş, bağımsızlıktan sonra "Kut Bilim" adıyla alanında yayın yapmaya devam etmiştir. Haftalık olarak çıkan "Kut Bilim" gazetesi, kendini sosyal-pedagojik, ilmi-popüler yayın olarak tanımlamakla birlikte, sloganını "Kim Kut Bilim okursa, o asıl öğretmendir" şeklinde belirlemiştir. Kut Bilim gazetesi:

- Öğretmenlerin mesleki yardımcısı, eğitimci ve akademisyenlerin sosyal tribünüdür,
- Eğitim sisteminin geliştirme politikasını ve stratejisini yansıtır.
- Eğitim programlarını ve öğretim planlarını yayınlar.
- Öncü pedagojik fikirleri ve teknolojileri yaygınlaştırır.
- Eğitimle ilgili kanun maddelerini yayınlar.
- Pilot uygulamalar ve yeni tipteki okullar hakkında bilgi verir.
- Başarılı, yenilikçi öğretmenlerin metotlarıyla tanıştırır.
- Ülkedeki tüm yüksek okullar hakkında geniş bilgi verir.
- İlgili uzmanların görüşlerine de yer verir.
- Öğretmenlere hukuki açıdan destek olur.
- Eğitim alanındaki resmi belgeleri yayınlar.[2]

Kendini bu şekilde tanıtan Kut Bilim gazetesi okur kitlesi olarak da aşağıdakileri belirtmiştir:

- ✓ Okul çalışanları-öğretmenler ve eğitimciler,
- ✓ Yüksek okul öğretim üyeleri ve öğrenciler,
- ✓ Tüm akademisyenler,
- ✓ Okul müdürleri, yüksek ve mesleki okulların idarecileri, milletvekilleri,
- ✓ Kendini geliştirerek daha fazla öğrenmek isteyen herkesin okuyabileceği gazetedir.[3]

Gazetede sürekli eğitim sistemi reformu hakkındaki çeşitli yazılar, fikir ve öneriler, eleştiriler, sosyo-politik makaleler yayınlamıştır. Gazete iki dilde (Kırgızca ve Rusça) yayın hayatını devam ettirmiştir. 1999 yılından itibaren "Kutbilim sabak" adlı metodolojik ek her ay çıkmaktadır.

[2] Kubat Çekirov, "Bilim reformasının küzgüsü", *Kut Bilim* , Sayı: 10283, 4 Nisan 2008. s. 3
[3] Çekirov, a.g.y.

Gazetenin kendini tanımladığı bu özelliklere bakılarak, Kırgız eğitim sistemi ile ilgili olarak resmi ve gayri resmi yaşanan gelişmelerin bu gazete aracılığı ile incelenebileceği ileri sürülebilir. Çünkü gazete yayınları itibariyle bir tür Tebliğler Dergisi niteliği gösterdiği gibi, diğer muhtevası ile bir tür eğitim bilimleri gazetesi özelliğini göstermektedir. Devletin eğitim ile ilgili çıkardığı tüm kanun, yönetmelik, yönerge, program v.b. gazetede yayınlandığı gibi, bunların uygulanması ile ilgili yazıları da bu gazete bulmak mümkündür.

Eğitim alanında başarılı ve uzun soluklu bir gazete olan "Kut Bilim" gazetesinin belirli yazar kadrosu olmakla birlikte, okurlarından gelen yazılara, isteklere ve taleplere de yer verilmektedir. Bilindiği gibi, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, Kırgızistan'da önceden de var olan kimi ekonomik, politik, sosyal, kültürel sorunlarla birlikte eğitimle ilgili problemler de belirgin biçimde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu geçiş sürecinin problemlerinin en yoğun yaşandığı alanlardan biri olan din ve ahlak eğitimi alanındaki sorunları gazete aracılığıyla irdelemek ve eğitimcilerin yanısıra halkın bu sorunlara bakış açısını, beklentilerini saptayabilmek amacıyla ve ayrıca gazetenin eğitimle ilgili güncel ve aktüel konuları ele alması dolayısıyla bizim araştırmamızın ana problemi cümlesi şudur: "Mugalimder Gazetası" ve "Kut Bilim" gazetesi verilerine göre 1953 (Nisan) -2013 (Mayıs) yılları arasında Kırgızistan'da din ve ahlak eğitiminin durumu ve gelişimi nasıldır? Bu problem çerçevesinde araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

1."Mugalimder Gazetası" verilerine göre Sovyetler Birliği dönemindeki Kırgız eğitim sisteminde din ve ahlak eğitimi nasıldır?

2. "Kut Bilim" gazetesine göre bağımsızlık sonrası Kırgız eğitim sisteminde din ve ahlak eğitiminin durumu nasıldır?

3. "Kut Bilim" gazetesine göre din ve ahlak eğitiminin temel sorunları ve bu sorunlara getirilecek çözüm önerileri nelerdir?

4. Devlet tarafından verilecek olan din ve ahlak eğitimi nasıl olmalıdır yada "Kut Bilim" gazetesindeki din ve ahlak eğitimi ile ilgili beklentiler nelerdir?

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

SSCB döneminde Komünist Partinin kurallarına bağlı ve Komünist ideolojisine göre düzenlenen ve "Sovyet tipi insan" yetiştirmeyi amaçlayan eğitim sisteminde, milli unsurların göz ardı edildiği bilinmektedir. Bu araştırmada, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak Sovyetler Birliği döneminde "Mugalimder Gazetası" adıyla yayın hayatına başlayıp, bağımsızlıktan sonra "Kut Bilim" olarak devam eden yayın organında Kırgız eğitim sisteminde, din ve ahlak eğitiminin durumunu tespit etmek amaçlanmaktadır. Bağımsız Kırgız Cumhuriyetinde "İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar" adlı kanun ve "Din Eğitimi Hakkındaki Süreli Kararname" ile gelişen din ve ahlak eğitiminin durumu ve karşılaşılan sorunların da gazete aracılığıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Günümüz Kırgızistan'ında din eğitimi konusu toplumsal ve siyasi alanda en çok tartışılan konular arasında karşımıza çıkmaktadır. İnanç özgürlüğü çerçevesinde ülkede çeşitli din ve cemaat, misyoner gruplar faaliyet yürütmektedir. Bu çeşitlilik devlet tarafından denetlenmediği için iç kargaşaya yol açmaktadır. Devlet yetkilileri artık okullarda devlet kontrolünde verilecek din ve ahlak eğitimini tartışmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Kırgız eğitim sistemi içerisinde din ve ahlak eğitiminin gelişim safhalarını, karşılaşılan problemleri tespit etmek ve onları tahlil ederek, devlet kontrolünde verilecek din ve ahlak eğitiminin nasıl olması gerektiğine dair çözüm önerileri getirilmesi de amaçlarımızın arasındadır.

Kırgız eğitim sistemindeki en çok başvurulan kaynak olarak bilinen ve Sovyetler döneminde "Mugalimder Gazetası" adıyla yayınlanan gazetede yer alan din ve ahlak eğitimi ile ilgili yazıların tespiti ve tahlili din ve ahlak eğitiminin geçmişinin irdelenmesi açısından önemlidir. Aynı zamanda günümüzde "Kut Bilim" gazetesindeki eğitim sorunlarını tespit

etmek ve geçmiş ile günümüzdeki problemleri karşılaştırmak da nitelikli bir araştırma yapma olanağı sunacaktır. Ayrıca bağımsızlıktan sonra sürekli gündemde olan din ve ahlak eğitimi-öğretiminin Kırgız milli eğitim sistemindeki yerini ve geçirdiği safhaları yakından inceleme fırsatı sunacağından oldukça önem arz etmektedir. Araştırmamız gazete aracılığıyla Kırgızistan'daki din ve ahlak eğitimi tarihini ortaya koyması açısından bu alandaki ilk çalışma olacaktır.

C. ARAŞTIRMANIN SINIRLANDIRILMASI

Araştırma, Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığına bağlı, Sovyetler Birliği döneminde 1953-1992 yılları arasında "Mugalimder Gazetası" adıyla 1993'ten itibaren "Kut Bilim" olarak yayınlanan gazetenin Mayıs 2013 tarihine kadarki tüm sayılarını kapsamaktadır. Bu gazete eğitim alanında yayın yaptığı ve eğitimin geçirdiği evrelere yakından tanık olduğu için tercih edilmiştir.

Araştırmamızda Sovyet döneminde ateist eğitim, komünist ahlak eğitimi, politeknik ve emek eğitimi, estetik eğitim, yurtseverlik ve enternasyonalizm eğitimi ile ilgili konular çerçevesindeki yazılara ağırlık verilmiştir. Bağımsızlıktan sonra, milli ideoloji sorunu, eğitimin dayandığı milli değerler, din ve ahlak eğitimi ve öğretimi noktalarına değinilmiş olup, bu konuya ilişkin makale ve yazılar dikkate alınmıştır.

D. KAVRAM VE TERİMLER

Mugalimder Gazetası: 1953-1992 yılları arasında Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Eğitim Bakanlığı ve İlkokul ve Orta Okul Öğretmenleri Sendikasının Merkez Komitesi tarafından neşredilen ortak yayın organı olarak, yarı resmi şekilde, haftada iki kere yayınlanan, siyasi, kültürel ve eğitim alanındaki güncel haber ve bilgileri aktaran gazetenin adıdır.

Kut Bilim: 1993 tarihinden itibaren Bağımsız Kırgız Cumhuriyetinin Eğitim ve Kültür Bakanlığına bağlı olarak, haftalık yayınlanan, toplumsal-pedagojik, ilmi ve popüler eğitim alanındaki güncel haber ve bilgilere yer veren gazetenin adıdır.

İlmi Ateizm: Karl Marx, F. Engels (1820-1895) ve V. I. Lenin'in (1870-1924) görüşlerinden hareketle kurulan sosyalist yönetimlerde ateizm komünist partilerin propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Eski Sovyetler Birliği'nde ve hâlâ bazı ülkelerde ateizm Marxist ve Leninist dünya görüşünün ayrılmaz bir parçası olarak görülmüş ve "ilmi (bilimsel) ateizm" adıyla takdim edilmiştir. Ateizm bilimsel (materyalist) temellere dayanmıştır.[4]

E. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmayı, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlamak mümkündür.[5]

Araştırma yapılacak alanla ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra araştırma konusu yada sorunu tespit edilmiştir. Bunun ardından kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Kuramsal çerçevenin oluşturulması problemle ilgili boyutların tanımlanmasında, elde edilen bilgi demetlerinin aralarındaki ilişkilerin saptanmasında ve verilerin analiz edilmesi aşamasında kullanılacak temaların seçiminde etkili olmaktadır.[6] Bunun ardından araştırmanın evren ve örneklemi belirlenmiştir. Buna göre bizim araştırmamızın evrenini Kırgızistan'da yayınlanan eğitimle ilgili gazete ve dergiler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, 1953-1992 yılları arasında yayınlanan "Mugalimder Gazetası" adıyla, 1993'ten itibaren "Kut Bilim" adıyla yayın hayatını sürdüren, Eğitim Bakanlığına bağlı, yarı resmi gazete oluşturmaktadır.

[4] Aydın Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* DİB yayınları, Ankara-2004, s. 13.
[5] Ali Yıldırım & Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 39.
[6] Yıldırım ve Şimşek, *a.g.e.*, s. 86.

Araştırmamızda veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analiz edilmesiyle veri sağlanmasına döküman incelemesi denilmektedir.[7] Doküman incelemesi için araştırmamızın temel kaynakları olan Mugalimder Gazetası ve Kut Bilim gazetelerinin orijinal nüshalarına Kırgız Cumhuriyetinin Milli Kütüphanesindeki arşivden ulaşılmıştır. Mugalimder Gazetası ve Kut Bilim gazeteleri her iki dönemi yansıttığı için konular taranırken Sovyet dönemine ait siyasi ve ideolojik temele dayalı olan enternasyonal eğitim, komünist ahlak ve ateist eğitim ile ilgili temalara ağırlık verilmiştir. Kut Bilim gazetesinde ise milli değerler, milli ideolojiye dayalı eğitim, ahlak ve din eğitimi konulu yazılar derlenmiştir.

Daha sonra Mugalimder Gazetası ve Kut Bilim gazetelerinden derlediğimiz bilgiler içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklamaya yardımcı olacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizle özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analiziyle derinlemesine bir işleme tabi tutulur ve yeni kavramlar keşfedilir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır. [8] Bu iki gazetedeki konular tümevarımcı analiz ile ele alınmıştır. Tümevarımcı analizde kodlama yoluyla verilerin altında yatan kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmaktadır. Strauss ve Corbin'e göre incelenen olguya temel oluşturabilecek bir kuramın olmaması durumunda tümevarımcı analiz, yani kodlamaya dayalı içerik analizi gereklidir.[9]

İçerik analizinde görüşme, gözlem veya dökümanlar yoluyla elde edilen nitel araştırma verileri dört aşamada analiz edilir: Verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması.[10] Buna göre

[7] Yıldırım ve Şimşek, *a.g.e.,* s. 188.
[8] Yıldırım ve Şimşek, *a.g.e.,* s. 227
[9]Zeki Karataş, "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2011. s. 75.
[10] Yıldırım & Şimşek, a.g.e., s. 228-239.

elde edilen veriler kodlanmış ve genel temalar bulunmuştur. Bunun ardından elde edilen kodlar ve temalar düzenlenmiştir. Daha sonra bulgular tanımlanarak, yorumlanmıştır.

I. BÖLÜM: KIRGIZ EĞİTİM TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

A. EKİM DEVRİMİ (1917) ÖNCESİ KIRGIZİSTAN'DAKİ EĞİTİM KURUMLARI

Kırgızistan'daki Sovyet öncesi okullar hakkında bilgi verirken, o dönemin tarihi arka planını da göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Çünkü eğitim her dönemde ülkelerin politik amaçlarını gerçekleştirme imkânı sağlamıştır. Kırgızların genel tarihine değinmeden, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgedeki eğitim hareketliliğini takip etmek bile bize o dönemde hangi güçlerin bölgede mücadele içinde olduklarını göstermektedir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Ruslar siyasi, kültürel, stratejik ve ekonomik gerekçelerle Türkistan'ı işgal etmişlerdir. Bu gelişmeden sonra bölgenin siyasi haritası yeniden çizilmiş, Rus Çarlığı Orta Asya politikalarına, 11 Temmuz 1867 tarihinde yeni bir kanunla Türkistan Genel Valiliği oluşturarak yön vermiştir. Türkistan Genel Valiliği, Sirderya, Yedisu ve Semerkant (1868'den itibaren) bölgesini içine almaktaydı. Türkistan Genel Valiliği iki yönetim bölgesine ayrıldı: Yönetim şehri Taşkent olan Sirderya bölgesi ve Vernıy (bugünkü Almatı şehri) olan Semireçensk bölgesi (Yedisu)[11].

Türkistan Genel Valiliğine bağlı Semireçensk bölgesine dâhil olan günümüz Kırgızistan'ındaki okullar birkaç farklı çeşide ayrılmaktadır. Bunları, yerli halkın geleneksel eğitim kurumları olan mektep ve medreseler, Kırgızistan'ın kuzeyine gelip yerleşen Rus asıllı halka hizmet amacıyla açılan Rus ilkokulları, Usul-i Cedit okulları, Rus-Tüzem okulları, Ortodoks-kilise okulları ve meslek okullar olarak sınıflandırabiliriz.

1. Mektepler

Mektepler İslâm ülkelerinde çocuklara temel eğitimin verildiği eğitim kurumları idi. Sözlükte "yazmak" anlamındaki k-t-b kökünden mekân ismi olan mekteb (çoğulu mekâtib) "okul" demektir.[12] Mektepler çocukların ilk eğitimi gördükleri yerlerdi. Mektepler, daha çok yerleşik hayatı yaşayan Müslüman bölge halkları arasında yaygındı. Kırgızlar göçebe hayat sürmelerine rağmen yaşadıkları

[11]Bu konuda geniş bilgi için bkz: Tınçtıkbek Çorotegin ve Kıyas Moldokasımov, *Kırgızdardın cana Kırgızstandın kıskaça tarıhı*, Mektep Yayınevi, Bişkek 2000, s. 96. Hayri Çapraz, "Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 2011, Sayı: 24, s. 51-78.

[12] Nebi Bozkurt, "Mektep", *DİA*, c. 29, İstanbul-2004, s. 5.

yerlerde çadır-mektepler kurmak suretiyle çocuklarına eğitim vermeyi devam ettirmişlerdir. Bu konuda İngiliz seyyah J. Wud (1818-1871) XIX. Yüzyılın 30'lu yıllarında Amu-Derya bölgesinde bulunmuş ve Kırgız mekteplerini "Bir çadırda çocuklar molla gözetiminde ders yapıyorlardı. Bazıları tahtaya tebeşir ile heceleyerek yazı yazmayı öğreniyordu, aynı zamanda bazıları ise Kuran'ın yıpranmış sayfalarını okuyorlardı, ancak düzensiz ve gürültülü bir şekildeydi" şeklinde tasvir etmiştir.[13] Göçebe-Kırgızlarda, onlarla birlikte gezen "gezgin mollalar" çocuklara çadırlarda, ya da büyük çınar ağaçlarının ve karaağaçların gölgelerinde eğitim verirlerdi.[14] Kırgızlar yerleşik hayata geçmedikleri halde göçebe yaşam tarzına eğitimi de adepte ederek, çocuklarının temel dini eğitim almalarını sağlamışlardır.

Göçebe-Kırgızlarda mektep sayısı hakkında net bilgi elde etmek mümkün olmamasına rağmen bazı rakamlara ulaşılmaktadır. Mesela Semireçenski bölgesindeki Tokmak uezdinin* verdiği rapora göre, 12-13 Aralık 1891 senesinde bu bölgenin Genel Valilik merkezinde "Kırgızlar 10-15 aileden oluşan köylerde göçebe hayat sürerler, bazen onların sayısı komşu köylerle birlikte iki yüz, üç yüzü bulurdu. Onların arasında Kırgız veya Özbek asıllı mollalar vardı. İsteyen herkes oğlunu veya kızını burada molla ile özel anlaşma sağlayarak okutabiliyordu. Eğer 10-15 öğrenci bir araya gelirse eğitime başlanabiliyordu. Bu şekilde oluşan mekteplerin sayısını belirlemek oldukça zordur. Çünkü onların belirli bir özelliği ve mekânı yoktu. Elimizdeki raporlara göre, son üç yılda yani 1879-1891 yılları arasında uezdeki (ilçe) Kırgızlar arasında, 50 okul açıldığı, uezd nüfusunun ise 1891 yılındaki sayıma göre, 84. 522 kişi"[15] olduğu belirtilmektedir. Bu sayı sadece tahmin üzerine verilmiştir. Çünkü Kırgızlar arasında mekteplerin sayısını öğrenmek, sürekli yer değiştirdikleri için nerdeyse imkânsız olmuştur.

8 Haziran 1876'da Semireçensk ili, Isık Köl uezdinin merkezi olan Karakol şehrinde 9'u Kırgızlara ve 5'i Kamlıklara* ait toplam 12 özel mektep bulunmaktaydı. Mektepler yerel göçebe nüfusun bulunduğu yerlerde bulunuyordu. Bu mekteplerde toplam 131 çocuk eğitim almaktaydı.

* Uezd (Rusça: Уезд / Uezd) — Alt birim idaresi, ilçe.

[13] Duyşe Aytmambetov, *Dorevoltsionniye shkoly v Kirgizii,* Kırgız SSR'in İlimder Akademiyası Yayınları, Frunze 1961, s. 10.

[14] M. Mobin Shorish, "Sovyetler Birliği'nde Etnik Azınlıkların Eğitimi", *Sömürgecilik ve Eğitim*, Çev: İbrahim Kalın, İnsan Yayınları, İstanbul 1991, s. 13.

[15] Aytmambetov, *a.g.e*. s. 11.

* Batı Moğol halkı Oyratlar'ın 17. yüzyılda Cungarya'dan Hazar Denizi'nin batısına göç etmiş olan koludur. Bugün çoğunlukla Rusya Federasyonu'nun Kalmukya Cumhuriyeti'nde yaşamaktadırlar.

Öğretmenler bölge yönetiminde kâtip olarak çalışan Kırgızlardan oluşuyordu. Mektebin masrafları öğrencilerin velileri tarafından karşılanmakta idi. Buraya komşu köylerden de çocuklar geliyordu.[16]

Aynı dönemde Kırgızistan'ın güneyi Oş Uezdi müdürlüğünden alınan bilgiye göre, 1888 yılında Gulçe, Alay ve Ak-Buura ilçelerinde kayda alınan mektep olmadığı belirtilmiştir.[17] Bu durumun, göçebe köylerdeki mekteplerde okuyanların kaydının alınmaması, mollaların yer değiştirmesi ve öğrencilerin sayısının sürekli değişmesinden kaynaklandığı tahmin edilebilir.

Daha organize şekilde ele alabileceğimiz mektepler yerleşik hayata geçmiş olan Özbeklerin yoğun olarak bulunduğu Kırgızistan'ın güney bölgesinde ve aynı zamanda kuzeyindeki Tokmok, Pişpek ve Prejevalsk'te bulunmaktadır. Prejevalsk Uezdinde 1880 yılında Dunganların[18] 2 tane, Tatarların 1 tane, Özbeklerin 1 tane olmak üzere toplam 4 mektebi vardı. 1908 tarihinde bu bölgedeki mekteplerin sayısı 14'e çıkmış, öğrenci sayısı ise 500'e ulaşmıştır. 1910'a gelindiğinde ise mekteplerin sayısı 16'ya kadar yükselmiştir.[19]

Yerleşik hayata geçmiş olan Özbek ve Tatarların örneğindeki mektepler XX. Yüzyılın başlarında Kırgızlar arasında da yaygınlık kazanmaya başlamıştır. 1909'da Pişpek Uezdinin Sarıbagış ilçesinin Çoň-Kemin köyünde 150 Kırgız çocuğun eğitim gördüğü bir mektep, Karakeçin ilçesinde 24 öğrencisi olan bir mektep vardır. Temirbulat ilçesinde mektep için özel bir bina inşa edilmiştir. Tala-Bulak köyünde de Manap* Ibıkeev Kanat Kırgız öğretmenlerin çalıştığı bir okul inşa ettirmiştir.[20]

Mekteplerin sayısı gün geçtikçe artmıştır. Oş uezdinde 1883'te 391 öğrencinin eğitim aldığı 41 mektep[21] varken, 1908'de Oş uezdinde 172 mektep sayılmıştır.[22] 1910'na gelindiğinde ise, burada

---

* Kırgızlarda toplumun tabi önderleri durumunda bulunan emir ve bey gibi şahıslara Manap adı verilirdi.

[16] Uruslan Uraimov, *İz istorii narodnogo obrazavaniya v Kırgızstane vo vtoroy polovine IX-nachale XX vv. (Po Arhivnım dannım),* s. 5, bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/...3/uraimov.doc (Erişim Tarihi: 24.06.2015)

[17] Aytmambetov, *a.g.e.* s. 11.

[18] Türkistan topraklarına göç eden Müslüman Çinliler. 1877'den itibaren Çin'den kaçıp Kırgızistan'a sığınan Dunganlar tarımla uğraşabilecekleri verimli alanlara iskan edildiler. Konuyla ilgili geniş bilgi için bakınız; Filiz Kılıç, "Kırgızistan'daki Dunganlar: Tarihleri, Göçleri, Yaşamları, Dil Durumları", *Türk Bilig*, sayı: 26, 2013, s. 2, http://www.turkbilig.com/pdf/201326-208.pdf.

[19] Aytmambetov, *a.g.e.* s.12-13.

[20] Aytmambetov, *a.g.e.* s.13.

[21] Toplu monografi, *İstoriya Kırgızskoy SSR,* Frunze 1968, Kırgızstan Yay, c. II, s. 239.

[22] Konstantin Palen, "Otchet po revizii Turkestanskogo kraya", *Uçebnoe Delo*, St. Petersburg-1911, s. 121.

183 mektep ve 6 medrese kayıt altına alınmıştır.[23] 1914'te 3170 öğrencinin eğitim aldığı 229 mektep olduğu sayılmıştır.[24]

Kırgız mekteplerinde de Orta Asya'daki mekteplerde okutulan temel dini kaynaklar okutulmuştur. Arap alfabesini ezberledikten sonra "Abtiyek"[25] kitabına geçilmiştir. Bu kitabı öğrenmek bir seneden fazla bir süreyi almaktadır. Aytmambetov'un belirttiğine göre, bir öğrenci kelimelerin ve ayetlerin anlamını fazla kavrayamadan, bu kitabı ezberleyip bitiriyordu. Bu kitaptan sonra, öğrenci Kur'an kitabını okumaya geçiyordu. Kur'an'nın dışında da "Çar-Kitap"[26] ve "Sopu Allayar"[27] gibi eserler okutuluyordu. Bunların dışında öğrenciler Fars ve Türk dillerinde kaleme alınan Hafız, Fuzuli, Nevai, Mirza Bedil gibi şahsiyetlerin eserlerini de okumuşlardır.[28]

Mektepte öğrenim süresi 4 yıldır.[29] Aytmambetov, Sovyet döneminde kaleme aldığı eserinde mektep Mollalarının öğrencilere yazmayı pek fazla öğretmediğini, daha çok ezber üzerine yoğunlaştığını, bu yüzden de mektepten mezun olanların sadece işledikleri konuları ve kitapları okuyabildiklerini iddia etse de, bunun pek de öyle olmadığını biliyoruz. Buna temel eğitimlerini ve yazma becerilerini mekteplerden kazandıklarını ispatlayan Moldo Kılıç, Moldo Niyaz gibi şairlerimizin hayatlarına göz atmak yeterli olur.

Görüldüğü gibi mektepler günümüzdeki ilkokul niteliğinde olup, daha çok yerleşik hayat tarzını benimseyen bölge halkları arasında yaygındı. Kırgızlar arasında mektepler XIX. yüzyılın sonlarına doğru çoğalmaya başlamıştır. Her ne kadar bu mektepler fiziki şartlar açısından elverişsiz olarak nitelendirilirse de, bu mekteplerden mezun olan ve dönemin yazar ve şairleri olarak bilinen Kalıgul Bay Uulu, Arstanbek Buylaş Uulu, Moldo Kılıç gibi dönemin Kırgız edebiyatının önder şahsiyetlerinin yetişmesine imkân sağlamıştır.

---

[23] Uraimov, *a.g.e.* s. 5.
[24] Uraimov, *a.g.e.*, s. 3.
[25] Abtiyek-Kuran'dan seçme ayetlerden oluşan kitap. Bkz.; Aytmambetov, *a.g.m.*, s. 18.
[26] Farsça "Dört Kitap" anlamına gelen Çâr Kitap'ta (Çor Kitob) Hanefi fıkhına göre İslam'ın farzları (Namaz, Zekât, Oruç, Hac) anlatılmıştır. Çâr Kitap Orta Asya'daki medreselerde ders kitabı olarak kullanılıyordu. Bkz.: Ostroumov, *a.g.e.*, s. 136; Aytmambetov, *a.g.m.*, s. 18.
[27] XVII. yüzyılda Çağatayca olarak kaleme alınan bu eser, tasavvuf şiirlerinden oluşmaktadır. Bu eserde Allah'a ve Peygamberine övgüler, cehennem azabı ve cennetin güzellikleri gibi konular anlatılmıştır.
[28] Aytmambetov, *a.g.e.* s. 17-18.
[29] Aytmambetov, *a.g.e.* s. 17-18.

2. Medreseler

Medreseler XIX. yüzyılda Kırgızistan topraklarında çok yaygın olmamakla birlikte, 1892'deki verilere göre 7 medrese mevcuttu ve bunun beş tanesi Oş şehrinde bulunmaktaydı.[30] Bu medreselerin çoğu XIX. Yüzyılın ikinci yarısında açılmıştır. Medrese geleneğinin yaygın olmamasını Kırgızların göçebe hayat tarzını benimsemelerine bağlayabiliriz.

1914'te Oş uezdinde 1.178 öğrencinin eğitim aldığı 88 medrese kayıt altına alınmıştır. Bunlardan beş tanesinde toplam 200 öğrenci bulunmakta ve bu medreseler Oş şehrinde yer almaktaydı. Ayrıca bu raporda Prejevalsk'deki küçük bir Özbek camisinde 45 öğrenci ve bir öğretmenin bulunduğu bir medresenin varlığı bilgisi de yer almaktadır.[31] Medreselerden mezun olanlar camilerde din görevlisi ve komşu köylerde molla olarak çalışmaktaydılar. Kırgız çocuklardan çok azı mektepten mezun olduktan sonra Kırgızistan'ın güneyindeki Anjiyan, Buhara, Hokand gibi şehirlerde bulunan medreselere gidip, eğitimlerini devam ettirebilmişlerdir. Bu medreselerden kadılar, müftüler ve vaizler yetişiyordu.

Kırgızistan'da sayıları fazla olmamasına karşın, Türkistan Genel Valiliğinde geleneksel eğitim veren en önemli kurum olan medreseler üzerinde hâkimiyet sağlayabilmek adına, Çarlık Rusya'sı 30 Mart 1906'da çıkartılan bir fermanla, yabancı okulların (Ruslar kendi okulları dışındaki okullara yabancı okul gözüyle bakıyordu) yani medreselerin açılmasını, Rus dilinde eğitim veren bir sınıf oluşturma şartına bağlamıştır. Ancak çok geçmeden Türkistan eğitim bakanlığına gönderilen bu ferman telgrafla gönderilen yeni emirle askıya alınmıştır.[32]

Medreseler varlıklarını hanların, nüfuzlu devlet adamlarının ve zenginlerin himayesinde kurulan vakıfların gelirleriyle sürdürmüştür. Medreselere kitaplar, arazi ve dükkânlar vakfedilmiştir. Medreselerin masraflarının karşılanması için araziler kiraya verilir, dükkânlar daha kârlı satış yapan ürünlerle doldurulurdu. Vakıf gelirleri bazen büyük meblağlara ulaşırdı. Mesela Oş uezdindeki 7 medresenin vakfa ait toplam 363 dükkanı, dört medresenin ise, vakıf kervan sarayları mevcuttu. Bu 7 medresenin 1892 yılında yıllık ortalama geliri 3.320 Rubleye ulaşmıştır. Bunların arasında en zengini, Oş şehrindeki Alımbek Datka medresesi olmuştur. Onun 100 tane vakfa ait dükkanı, Şeyit-Töbö ve

[30] Aytmambetov, *a.g.e.* s. 25.
[31] Aytmambetov, s. 25.
[32] Uraimov, *a.g.e.* s. 5.

Saray mahallelerinde toplamda 443 dönüm arazisi ve kervan sarayları[33] mevcuttu. Yıllık ortalama geliri ise, 1.600 Ruble civarındaydı. Medresedeki mütevelli heyetin ve öğretmenlerin maaşı, öğrencilerin harçları ve diğer kalemler yıllık ortalama gelire göre değişmekteydi. Örneğin, 1891-1892 eğitim-öğretim yılında "Alımbek Datka" medresesindeki öğretmenlere 160 Ruble yıllık ücret ödenmekte, ayrıca ileri seviyedeki bir öğrenciye 20 Ruble, orta seviyedeki bir öğrenciye 10 Ruble ve başlangıç seviyedeki bir öğrenciye de 5 Ruble ödenmekteydi. Medreseye kitap alımı için ise, her yıl 100 Rublelik bir bütçe ayrılmaktaydı.[34]

Çarlık idaresine bağlanan Türkistan'da askeri genel vali Konstantin Petroviç Von Kaufman'ın uyguladığı görmezlikten gelme[35] politikasına uygun olarak İslami kuralların ve adet haline gelmiş uygulamaların yaşanmasına bir engel getirilmemiş, cami, mektep ve medreselerin açık kalmasına izin verilmiştir. Görmezlikten gelme politikasına ek olarak 1867 yılında çıkarılan bir karar ile vakıfların idaresi genel valiliğe bırakılmıştır. Ekonomik olarak vakıf gelirlerinden mahrum olan mektep ve medreselerin kısa sürede eğitim veremez hale geleceği umulmuştur.[36] Nitekim yukarıda gördüğümüz vakıf destekli medreselerin, daha sonra kapatılmış olabileceğini düşünmekteyiz. Çünkü Kırgızistan sınırları içerisinde vakıf destekli medresenin varlığı hiçbir Rus kaynağında zikredilmemiştir.

Öğrencilerin tahsil süresiyle ilgili genel bir kural bulunmamaktadır. Medreselerde dinî ilimlerin yanı sıra riyaziye ve coğrafya gibi dersler de okutulmaktaydı. Coğrafyada Fars dilinde yazılmış olan "*Ma'lumatu'l Afak"* adlı kitap okutulmuştur. Öğrenim, genelde Ekim ayında başlayıp Nisan ayında sona ermekteydi. Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı günleri ders yapılmaktaydı. Eğitime Ramazan ayın boyunca ve Ramazan bayramı ve Kurban bayramlarında ara verilmekteydi. Yaz tatili ise, Mayıs ayından başlayıp Ekim ayına kadar sürmekteydi.[37]

Medrese eğitimi Çarlık idaresinin uyguladığı politika gereği zayıf düşürülmüş ve kendi kaderine bırakılmıştır. Böylece medreseler Kırgızistan'da fazla yaygınlık kazanamamıştır.

---

[33] Şayırbek Şerov, *Kırgızstandagı Diniy İslamdık Bilim Beruunun Tuzuluşu: Abalı Cana Koygoyloru (1990-1910),* Bişkek 2012, Basılmamış doktora tezi, s. 23.
[34] Aytmambetov, *a.g.e.* s. 27.
[35] M. Mobin, *a.g.e.,* s.*14.*
[36]B.Tümen Somoncuoğlu, "Çarlık Rusya'sı Dönemi Türkistan'ında İslam ve Modernleşme", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi/*Sayı: 18, Ağustos 2014, s. 230-231.
[37] Nikolay Petroviç Ostroumov, "Musulmanskiye Maktabı i Russko-Tuzemnıye Şkolı v Turkestanskom Kraye", *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosvetşesiya,* Senatskya yayınevi, St. Peterburg-1906, s. 131.

3. Usul-u Cedid Okulları

Bilindiği gibi, Ceditçilik hareketi yeni bir eğitim anlayışı ve okulculuk anlamında İsmail Gaspıralı'nın (1851-1914) fikirlerine dayanmaktadır. Kırım Tatarları'ndan olan Gaspıralı İsmail Bey, geleneksel okul anlayışını reforme ederek, çağın taleplerine uygun okul türü oluşturmuştur. Bu bağlamda 1884'te Bahçesaray'da açtığı ilk Cedit okulundan sonra, İdil Bölgesi ve Türkistan'da XIX. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Ceditçilik hareketi hız kazanmıştır. Ceditçilik fikri ve bu hareketin bir parçası olan Usul-i Cedit okullarının yayılmasında Gaspıralı'nın çıkarttığı *Tercüman* gazetesi de çok etkili olmuştur.[38] Kısa bir süre sonra bu hareket, Münevver Karı (1878-1931), Mahmud Hoca Behbudi (1875-1919) gibi Türkistanlı Ceditçilerin yeni usuldeki (Usul-i Cedit) okulları ile birlikte Türkistan'da da hızla yayılmaya başlamıştır.

Türkistan'da Usul-i Cedit okulları Ruslaştırma aracı olarak görülen Rus-Tüzem okullarına tepki olarak[39] bölge halkı tarafından daha çok tercih edilmiştir. Çünkü bu okullardaki eğitim, ana dilde verilmiştir. Usul-i Cedit okullarında eğitim sistemi ve metodu ıslah edilmiştir. Usul-i Savtiye (fonetik usul) ile öğrenciler daha hızlı okumayı çözmüşlerdir. Müfredata dini derslerin yanı sıra, ana dilde okuma yazma, matematik, tarih, coğrafya ve Rus dili gibi dersler eklenmiştir. Usul-i Cedit okullarında müfredat kadar, eğitim alınan ortam ve derste kullanılan araç gereçler de değişmiştir. Modern sınıf ortamında bulunan masa, tahta, coğrafya dersleri için haritalar ve öğretmen için ayrı masa Cedit okullarıyla Orta Asya'ya taşınmıştır. Eski tip mektep veya medreselerde belirli bir eğitim programı ve düzen olmazken, Cedit okullarında yeni öğrencileri kabul süresi belirlenmiş, sınıf geçme sistemi geliştirilmiş (genellikle 6 puanlık sistem), sınavlar (halka açık) tertiplenmiştir.[40]

Cedit okullarında eğitim süresi 4 ya da çok nadir olarak 6 senedir. Usul-i Cedit okullarında, örneğin Münevver Kari'nin açtığı okulda, eğitim toplantıları düzenlenmiş ve ilk olarak teneffüs esnasında nöbetçi öğretmenlik uygulaması başlatılmıştır. Aynı zamanda Cedit okullarının bir ilk uygulaması da, karma eğitimde olmuştur. Kızlar ve erkekler aynı sınıfta ders yapma geleneğini de

[38] Nadir Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1999, s. 44.
[39] Svetlana Nikolayevna Brejneva, "Peredovaya Kultura Djadidov v Sredney Azii v Nachale XX v.", *Vestnik,* Sayı: 10 (92), Ekim-2008, s. 50. http://vestnik.osu.ru/2008_10/8.pdf, ET: 25.04.2015.
[40] Brejneva, a.g.m., s.51.

başlatan onlardı. Böylece Usul-i Cedit okullarında eğitimdeki temel kural olan eğitici metotla dersler işlenmiştir. Eski tip okullardaki şiddet içerikli ceza uygulaması da kaldırılmıştır.[41]

İlk Usul-i Cedit okulları 1890'larda Fergana vadisindeki Hokand ve Andijan gibi şehirlerde açılmıştır. [42] Bu okulları ilk açanlar ve ilk öğretmenler, bölgedeki Tatar aydınları olmuştur.[43] Ayrıca bu okulların açılmasında İsmail Gaspıralı'nın çabalarını[44] ve bölgedeki aydınlarla iletişim içinde oluşunu göz ardı edemeyiz. Usul-i Cedit okulları Türkistan'da Rus Çarlığının boyunduruğu altındaki Türk halklarına yeni şekilde eğitim alma olanağını sunmuştur.

Günümüz Kırgızistan'ında ise Usul-i Cedit okulları XX. yüzyılın başlarında açılmaya başlanmıştır. Örneğin, 1901-1902 eğitim öğretim yılında Prejevalski'deki üç okul, Pişpek'te bir okul ve Tokmak'ta bir okul, Usul-i Cedit tipinde eğitim vermeye başlamışlardır. Daha sonra, Çon-Kemin'de, Koçkor'da ve Tiyan-Şan'ın en iç kesimi sayılan Kurtka'da ve Isık-Göl'ün Ton ilçesinde açılmıştır. Buralardaki öğretmenlerin neredeyse tamamı Ufa'da, Kazan'da Pişpek'te ve Prejevalksi'deki yeni usuldeki okullardan mezun olan Kırgızlardı.[45] Hatta XIX. yüzyılın yetmişli yıllarında Azerbaycan'daki şair Seyid Azim Şirbani'nin açtığı okullarda, İbraim Sarı-Taşlı, Kasımalı Isık-Göllü, İskender Kızıl-Kıyalı gibi Kırgız çocuklarının da eğitim aldıklarına dair bilgiler de mevcuttur.[46] Bu da bize, Türkistan'daki Tatar aydınlarının daha erken dönemde etkili olmaya başladıklarını göstermektedir.

Kırgızistan'daki Usul-i Cedit okullarının en tipik örneği, Tokmok şehrinde açılan "Ekbaliye" medresesidir. Burada 200 Kırgız, 5 Kaşgarlı, 9 Dungan, 30 Özbek ve 36 Tatar öğrenci eğitim almıştır. Bu Usul-i Cedit medresesinde 8 öğretmen çalışmaktaydı. "Ekbaliye" medresesi, Kırgızistan'ın kuzey kesimindeki öğretmenleri yetiştirmekteydi. Eğitim dili Tatarcaydı. Buradan mezun olanlar Kazan ve

[41] Numan, Gafarov, Djadidizm v Sredney Azii v kontse XIX-nachale XX vv, yayımlanmamış doktora tezi, Tacikistan Devlet Üniversitesi, Duşanbe-2013. s. 34; Ayrıca bkz.; R. Bobohonov, "Djadidizm - kak Şkola Modernizatsii İslam v Sredney Azii", s. 3-4; http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1424558880 Erişim: 05.07.2015.
[42] Ostroumov, *a.g.m.*, s. 130.
[43] N. A. Bobrovnikov, "Russko-Tuzemnıye Uçilişa, Matkabı i Medresı v Sredney Azii", *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosvetşesiya,* Senatskya Yayınevi, St. Peterburg-1913, Sayı: 46, s. 80.
[44] Gaspıralı'nın eğitim alanındaki reform düşüncesin yayma amacıyla Türkistan'ı birkaç kez ziyaret etmiştir. Geniş bilgi için bakınız: Seyfettin Erşahin, "Buhara'da Ceditcilik-Eğitim Islahatı Tartışmaları ve Abdurrauf Fıtrat (XX. Yüzyıl Başları)", *Dini Araştırmalar,* Ocak- Nisan 1999, Cilt: 1, s. 3; Brejnev, *a.g.m.* s. 51.
[45] Aytmambetov, *a.g.e.*, s.39.
[46] Aliskender Caferzade, "Pedagogiçeskiye Svyazi Azerbaydjana i Kirgizii", *Russkiy Yazık v Kirgizskoy Şkole,* Frunze-1970, Sayı: 5-6, s. 27.

Ufa'daki medreseleri kazanabilirlerdi.[47] "Ekbaliye" medresesinin müfredatı yeni usule göre düzenlenmiş ve eğitim süresi 4 yıl ve 3 sınıf şeklindeydi.

Bu okulun müfredatı aşağıdaki şekildeydi:

1. Sınıf: Bir yıllık bu sınıfta okuma ve yazma Usul-i Savtiye'ye göre yapılmaktaydı. Ders kitabı olarak, meşhur Tatar Ceditçisi Hadi Maksudi'nin (1868-1941) kaleme aldığı *Muallim-i Evvel* ve *Muallim-i Sâni* adlı kitapları okutulmaktaydı. Daha sonra, Rızaeddin Fahreddin'in (1859-1936) *Terbiyeli Çocuk* adlı kitabı, *İbadat'ul- İslamiye* kitabı okutuluyordu. Bunun dışında 100'e kadar olan sayılar öğretiliyordu.

2. Sınıf: Bir yıllık olan 2. Sınıfta, İslam akidesi, harekeler ile yazma, cebir ve dört işlem (1000'e kadarki sayılar ve onları bölme, çarpma, toplama ve çıkartma), Anadilde (kıratı Türki) Zubairov'un *Raabar-i Sibyan* kitabını temel alarak ve anlayarak okuma gibi dersler okutuluyordu. Yine Zubairov'un kaleme aldığı *Tarihu'l- Enbiya* adlı kitabı esas alınarak Peygamberler Tarihi, Tecvid ve Coğrafyaya Giriş gibi dersleri okutulmaktaydı.

3. Sınıf: İki seneliktir. Bu sınıfın müfredatı, imla kurallarına uygun yazı yazma, *Ma'lumatu'l-Şafakiye* (okuma ve anlama), Kuran-ı Kerim tecvidi, *Zaruret-i Diniye* ve İdirisova tarafından kaleme alınan *İslam tarihi* ve *Milli Tarih*, Maksudov tarafından sadeleştirilerek yazılan Arap dili, Coğrafya (bu ders harita ve küre yardımıyla işlenmektedir), Mantık, Üslup Bilimi (inşa), Arap Edebiyatı, Aritmetik, Geometri ve Sağlık (Hifzu Sıha) derslerinden oluşuyordu.[48]

1914 senesinde medresenin eğitim programı değiştirilerek Anatomi, Rusya Coğrafyası gibi dersler de ilave edilmiştir.[49] "Ekbaliye" medresesinde Kırgız öğrenciler ayrı grup oluşturarak, bu medreseden mezun olan Kırgız öğretmenlerin gözetiminde ders işlemekteydiler. Öğrencilerin yaşları 10 ila 25 yaş arasında değişmekteydi. Uzak yerlerden gelen Kırgız öğrenciler medresenin yurtlarında kendi imkânlarıyla barınırlardı. "Ekbaliye" medresesinden mezun olanlara Tatar dilinde diploma verilmiştir.[50]

---

[47] Aytmambetov, *a.g.e.* s. 40.
[48] Aytmambetov, *a.g.e.,* s. 40-41; Aygul Kubatova, *Kırgızstandagı Cadidçilik Kıymılı (1900-1916),* Maksat Yay, Bişkek-2012, s. 146-147; Mederbek Kadyrov, "Kırgızistan'da Ceditçilerin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri", *Dini Araştırmalar,* Temmuz-Aralık 2014, Cilt: 17, Sayı: 45, s.164.
[49] Kubatova, *a.g.e.,* s. 147; Kadyrov, *a.g.m.,* a.y.
[50] Aytmambetov, *a.g.e.,* s.41.

Pişpek'te 1912'de kızlar için açılan okulun ders müfredatı da aynı olup, burada Ufa ve Kazan'daki Cedit okullarından mezun olan Tatar bayanlar ders vermekteydiler. Burada 70 kız öğrenci (50'si Tatar, 20'si Kırgız) eğitim almıştır. Kızlar için açılan okulda ek olarak, el işleri (el sanatları) dersi de konulmuştur.[51]

Prejevakski'deki Gaspıralı Cedit okulunun eğitim programı "Ekbaliye" medresesinden farklıdır. Burada eğitim müfredatı cebir, dini bilgiler, itikat, tarih ve coğrafya olmak üzere beş dersten oluşmaktadır.

Usul-i Cedit okulları genel olarak Kırgızistan'ın kuzeyindeki Prejevalski, Pişpek ve Tokmok çevrelerinde açılmıştır. Bu okullar, yerel halkın istekleri üzere bazen Dungan, bazen Özbek, bazen de Tatar mahallelerde açılmış ve faaliyet göstermiştir.

Ayrıca, Usul-i Cedit okullarını bölgenin önde gelen insanları desteklemiştir. Buna örnek olarak Şabdan Baatır'ın (1839-1912) Çon-Kemin'e açtığı okulu gösterebiliriz. Burada 300 çocuk eğitim almıştır. Şabdan'ın medresesinde beş sınıf mevcuttu. Eğitim seviyesi yüksek olanlar büyük sınıflarda okuyorlardı. Eğitim, Ekim ayında başlayıp, Mayıs ayında bitiyordu. Eğitim programı "Ekbaliye" medresesiyle hemen hemen aynıdır. Son sınıfta dini derslerin yanı sıra coğrafya, Rusya ve Doğu ülkelerinin tarihi okutulmuştur. Şabdan medresesindeki ders kitapları Kazan ve Orenburg'dan getirilmiştir. Yine Şabdan Baatır oralardan öğretmen getirerek, onlara yüksek maaşlar ödemiştir.[52]

Diğer bir boyun kanaat önderlerinden biri sayılan Kanat Manap, 1912'de Koçkor'da Usul-i Cedit okulunu açmıştır. Bu okulda civar köylerdeki Kırgızların çocukları okulun balakanasında (yurdunda) yatılı eğitim almışlardır. Dersleri Kırgız öğretmenler yeni usule göre işlemişlerdir.

1914'te şimdiki Aktalaa ilçesine bağlı Kurtka köyünde Manap Kalpa-Haccının açtığı okulda çoğunluğu bölgedeki zengin çocuklarından olaşan 30 öğrenci eğitim almıştır.[53]

---

[51] Aytmambetov, *a.g.e.,* s.42.

[52] Döölötbek Saparaliev, "Şabdan Baatır", *Kırgızdar, On tomduk jıynak,* Cilt: 6, Uçkun Yayınevi, Bişkek-2004, s. 154; aynı yazar, "Tarihi Kaynaklarda Şabdan Baatır Cantay Oğlunun Devlet Faaliyetleri", Çev., Ulanbek Alimov, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Bornova-İzmir. Cilt: VII, Sayı: 1, Yaz-2007, sayfa: 121-128.; S. U. Duyşenbiev, *Şabdan Batır Jana İslam Dini,* http://bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/2011_1/dusenbiev-shabdan.doc Erişim Tarihi: 04.06.2015.; Aytmambetov, *a.g.e.,* s. 44.

[53] Aytmambetov, *a.g.e.,* s. 44.

Yukarıda saydığımız Usul-i Cedit okullarındaki eğitim dili Tatarca idi. Kırgız eğitim sistemindeki ilk ana dildeki Usul-i Cedit okulu Moldo Kılıç[54] tarafından açılmıştır. Eğitim programında cebir, yazı yazma ve el işi dersleri vardı.[55]

Kırgızistan'da faaliyet gösteren cedit okullarının dağılımına baktığımızda, %90'a yakınının ülkenin kuzey bölgesinde olduğunu görürüz. Bunun nedeni, ülkenin güneyinin yerleşik hayata erken geçmesi ve usul-u kadim medreselerin yaygın olması, Usul-i Cedit okullarına kadimcilerin sert tepkileri ve XIX yüzyılın ikinci yarısından itibaren Çarlık Rusya'sının göç politikası[56] gereği kuzeye Tatarların daha fazla yerleşmesiyle açıklanabilir.

Çarlık Rusya'sı Kaufman'ın Türkistan'daki görmezden gelme politikası[57] gereği ve fiziki denetimin zorluğu yüzünden mektepler üzerinde etkili bir denetim mekanizması geliştirmemişti. Bu sebeple, Cedit mekteplerinin yaygınlığını Çarlık yetkilileri hemen fark edemediler ve gelişmekte olan Yeni Usul Mektep sisteminden idarenin çok geç haberi olmuştur. İdare, Cedit okullarının getirdikleri yenilikleri ve toplumda yarattığı değişimi çok geç idrak etmiştir.[58] Cedit okullarının bu denli yaygınlaşması Çarlık idaresini endişelendirmiştir. Onlar Cedit okulları yerine kendini yenileme gücü bulunmadığına inandıkları, nakilci bir anlayışla modern bilimlerin dışlanmış olduğu klasik mektep

---

[54] Moldo Kılıç Şamırkan Uulu, Kırgızların ilk okuma yazması olan şairlerinden biri, "Zamana" akımının parlak temsilcilerindendir. Dil ve eğitim alanındaki reformlarını "Çuy Bayanı" adli şiirinde ele almıştır. Bkz.; Moldo Kılıç Şamırkan Uulu, *Çüy Bayanı,* http://kyrgyzinfo.ru/yrlar/moldo-kylych-shamyrkan-uulu-chuj-bayany.html; Enver Kapağan, *Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi/ Devrimi Hazırlayan ve Kabul Görmesini Sağlayan Sebepler,* Akçağ Yayınları, Ankara-2015, s.100.

[55]Şayırbek Şerov, *Diniy Bilim Beruunun Tarıhıy-Ruhaniy Negizderi,* s. 3. http://bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/2011_3/sherov.docx (ET: 04.06.2015)

[56] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Saltanat Taşbolotova, *Pereselençeskaya Politika Tsarizma v Turkestane vo Vtoroy Polovine XIX- Nachale XX VV, (Na Materialah Semireçenskoy i Ferganskoy Oblastey),* Bişkek-2012, s. 152-168.

[57]Türkistan Genel Valisi General K. P. Kaufman (1867-1882) Türkistan Genel Valiliği kurulduğunda açıktan yapılacak misyonerlik faaliyetlerine Rus milli çıkarlarına zarar verebileceğini ve bölge ahalisinin devlete bakışını olumsuz etkileyeceğini düşünerek izin vermemiştir. Kaufman başta olmak üzere Rus idareciler, Rusya'nın yeni işgal ettiği ve nüfuzunun tam olarak yerleşmediği bölgede Rus hâkimiyetinin tesis edilip Rus vatandaşlık ilkelerinin benimsetilmesi için uygun ortam oluşturana kadar Müslümanlara karşı belirli alanlarda görmezlikten gelme politikası uygulanması gerektiğini düşünüyordu. Böylece geçiş dönemi olarak gördükleri belirli bir süre isyan çıkmadan idare açısından en az hasarla atlatılacaktı. Görmezlikten gelme politikasına uygun olarak İslami kuralların ve adet haline gelmiş uygulamaların yaşanmasına bir engel getirilmemiş, cami, mektep ve medreselerin açık kalmasına izin verilmiştir. Görmezlikten gelme politikasına ek olarak 1867 yılında çıkarılan bir karar ile vakıfların idaresi genel valiliğe bırakılmıştır. Ekonomik olarak vakıf gelirlerinden mahrum olan mektep ve medreselerin kısa sürede inkıraz edeceği umulmuştur. B. Tümen Somoncuoğlu, *a.g.m.,* s. 230-231; Ayrıca Bkz. Kishimzhan Eshenkulova, "Kaufman'ın Türkistan Siyaseti: Sömürgecilik Ve İslam Kurumlarının İhmali", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi (TURANSAM),* Cilt: 7, Sayı: 25, s.49-66.

[58] 1908'de Türkistan Valiliğini denetlemeye giden senatör Palen'in Cedit okullarının bölgede yayılmasıyla ilgili Türkistan Valiliğinin haberinin olmadığına dair raporunun ardından Cedit okulları takibe alınarak, yeni okulların açılması zorlaştırılmıştır.Geniş bilgi için bakınız: Kadyrov, a.g.m. s.166; Aytmambetov, a.g.e., s. 39.

sisteminin devam etmesini istemişlerdir ve bölgede ceditçilere karşı kadimcileri desteklemişlerdir. Bu amaçla 1900'lü yılların başında göçebelerin arasına yerleşmeleri yasaklanan Kazan Tatarlarının daha sonra diğer grupların okullarında da hocalık yapmaları yasaklanmıştır.[59]

Bu kısıtlamalar ve takiplerden Kırgızistan'daki Cedit okulları etkilenmiştir ve pek çoğu kapatılmak zorunda kalmıştır. Ayrıca 1916'da Kırgızistan'ın kuzeyinde Çar yönetiminin yerli halktan asker almasıyla başlayan ayaklanmayı bastırmak amacıyla Kırgızistan'da faaliyet gösteren birçok cedit okulu isyanla ilişkilendirilerek Rus askerleri tarafından tahrip edilmiş ve kapatılmıştır.[60]

4. Rus-Tuzem Okulları

Kırgızistan tarihindeki bir diğer eğitim kurumu olarak bilinen Rus-Tuzem okullarını ele alırken, bu okulların Çarlık Rusya'sının hâkimiyeti altında olan milletleri Ruslaştırma siyasetine uygun olarak açıldığını belirtmemiz gerekir.

1869-1870 senelerinde Rusya Halk Eğitimi Bakanı Kont D. A. Tolstoy, Volga, Ural, Sibirya ve Kırım halkları arasında ilkokulları yaygınlaştırma tasarısı hazırlamıştır. Bu tasarıda yer alan temel görüş "ülkede yaşayan bütün gayri-Ruslara karşı uygulanan eğitim siyasetinin nihaî amacı, onları Ruslaştırmak ve Rus halkına yakınlaştırmak (sblizhenie) olmalıdır" şeklinde ortaya konulmuştur.[61]

İlk başta Rus İlkokulu olarak açılmış bu okulların amacı devlette önemsiz mevkilerde memur olacak ve yerel bir tercüman kadrosu kuracak insanlar yetiştirmekti. Ama bu Rus okullarına ilgi beklenenden az olmuştur. 19 Aralık 1884'te Taşkent'te açılan ilk Rus yerel okulunun müdürü V.P. Nalivkin, okulu ve yerel halkın tepkisini şöyle anlatmıştır: "Kırsal kesim çocuklarını yeni Rus okuluna vermeyi reddetti. Yerel yönetimdeki yetkililer nedeniyle "saygın, toplumda etkili" olan yerliler bile çocuklarını buraya göndermek istemediler. Çocukların bir kısmı, köy yaşlıları ve başkanlara kişisel olarak güvenen bir sürü ailenin küçük çocuk gruplarından zorla alınmış, diğer kısmı da fakir kesim arasından seçilmiştir."[62] Bu görüşü doğrular nitelikte Aytmambetov da eserinde, bu okullara ilk önce

[59] B. Tümen Somuncuoğlu, *Türkistan'da Eğitim (1865-1917) ve Çarlık Rusya'sının Sosyo-Politik Açıdan Eğitime Yaklaşımı,* Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2006, s. 191.
[60] Aytmambetov, a.g.e., s. 44, Kadyrov, a.g.m., s. 166.
[61] Eshenkulova, a.e.m., s. 60.
[62] M. Mobin, a.g.e., s. 15.

yerel halktan en fakir, kimsesiz ve sahipsiz çocukların gönderildiğini yazmaktadır.[63] Yerel halkın böyle temkinli davranışını aşmak ve onlara güvenli yer olduğunu göstermek amaçlıyla Çarlık hükümeti uzlaşmacı eğitim politikaları izlemeye başlamıştır.[64] Bu uzlaşmacı eğitim politikası gereği Rus okullarında yerel halkın geleneksel eğitimi de verilmeye başlamıştır. Ama Ruslar tek sınıflı Rus okullarında hedefledikleri amaçlarından, yani yerel halkı Ruslaştırmaktan vazgeçmiş değildi.

1870 senesi Mart ayında N. İ. İlminskiy'nin sistemini[65] yaymak amacıyla Halk Eğitimi Bakanlığı tarafından hazırlanan tasarı, "Rusya'daki gayri-Rusların Eğitimleri ile İlgili Tedbirler" başlığı altında kanunlaştırılmıştır. Ancak K. P. Kaufman, Rus Çarlığı'nın kendisine vermiş olduğu yetkiden istifade ederek Halk Eğitimi Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan tasarıyı uygulamamıştır. Türkistan'da yeni bir Eğitim Kurumu İdaresi'nin kurulmasını amaçlayan K. P.Kaufman'ın talimatıyla, Taşkent'te oluşturulan Özel Komite tarafından "Türkistan'da Eğitim Kurumu ve Halk Eğitimi'nin Oluşturulmasının Planı" hazırlanmıştır. 1873'te Çarlığa sunulan bu tasarıda "Rus İmparatorluğu'nun çıkarları için bölgede yerli çocuklar ile Rus çocukları için aynı okulların açılması ve onların beraber eğitim almalarının sağlanması gerekir. Çünkü bu durum "işgal edilen bölgenin asimile edilmesinde iyi bir netice verecektir" ifadeleri yer almıştır. Ona göre, işgal edilen bölgeyi İmparatorluğun bir parçası haline getirebilmek, halkı Rus "vatandaşı" yapabilmek, Ruslaştırmak ve Hıristiyanlaştırmak için İmparatorluğun çıkarları doğrultusunda faaliyette bulunabilecek eğitim kurumlarının açılması şarttı.[66]

---

[63] Aytmambetov, a.g.e., s. 51-52.

[64] M. Mobin, a.g.e., s.16.

[65]İlminskiy'nin yaptığı tespitlerin ardından gündeme getirdiği sistemin temel amaçları şu şekildedir: 1. Türkistan Türkleri arasında iletişimi sağlayan alfabeyi değiştirmek, yani sömürge halklara Rus alfabesini benimsetmek. Bu sayede, bölge halklarının birliğini sağlayan İslam faktörünü de etkisiz hale getirmek. 2. Rus olmayan halkları Ruslaştırmak ve Hıristiyanlaştırmak için açılan okullarda, Rusça yanı sıra, bölgesel şive ve lehçeleri kullanmak, Rus kolonilerinin çocuklarıyla bölge halklarının çocuklarını bir arada okutmak. 3. Türkistan Türkleri arasında yüzyıllardır iletişimi sağlayan müşterek yazı dilinin (Çağatay Türkçesi/Tatar Türkçesi) egemenliğine son vererek, bölgesel şiveleri eğitim ve kültür dili olarak kullandırmak. Yani, genel Türk dili içinden, "ulusal" kimliklerin şekillenmesini sağlayabilecek, ayrı ayrı "ulusal diller"in ya da yazı dillerinin ortaya çıkmasını sağlamak. Bunun için de Türk grupları arasında misyonerle yakın ilişkiler kurmuş olan aydınlarla eğitimcilere (İbiray Altınsarın, vd.) destek vererek, onların, kendi okullarında, kendi şiveleriyle okutabilecekleri, Rus harfleriyle yazılmış kitaplar hazırlamalarını sağlamak. 4. Adı geçen bölgelerdeki Tatar Türkleriyle Osmanlı Türklerinin nüfuzunu kırmak. "Pan-Türkist" ve Pan-İslamist" akımların önüne geçerek, bölge halklarını Rus idaresine bağlamak. Mehmet Açа, "Orta Asya'da Uluslaşma Süreci ve Türkiyat Araştırmalarında Rus İlminskiy ve Ardıllarının Rolü", *Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite* (hzl. Ertan Efegil, Pınar Akçalı), Gündoğan Yay., İstanbul 2003, s. 29; Bülent Bayram, "Tatar-Bulgar Meselesi Temelinde Bir Destan (?): Şan Kızı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 21, Bahar 2009, s.76. http://www.karam.org.tr/Makaleler/274731657_bayram.pdf

[66]Eshenkulova, a.g.m., 62; Ostoumov, *a.g.e.*, s. 143; Gulnara Kurumbaeva, *Vliyaniye russko-tuzemnıh şkol na razvitiye natsionalnoy intellegentsii Kırgızstana v kontse XIX- nachale XX vekov.*, http://ia-centr.ru/expert/321/ (Erişim: 10 Haziran 2015)

Kırgızistan'da bu tür okulların ilki, Ekim 1884'te, Tokmok şehri yakınında bir Dungan köyü olan Karakonuz'da,[67] ikincisi ise 15 Ocak 1887 yılında Oş şehrinde[68] (11 öğrencinin eğitim aldığı) açılmıştır. 22 Ağustos 1894'te ikinci bir Dungan köyü olan Mariinski'de (Prejevalski'ye yakın bir yerde) ikinci Rus-Dungan okulu açılmıştır.

1 Kasım 1897'de Tokmok'ta başka bir Rus-Tuzem Okulu faaliyete geçmiştir. Burada 15 Özbek, 14 Kırgız, 8 Rus ve 4 Tatar öğrenciden oluşan toplam 41 öğrenci eğitim almıştır. Tokmok'taki okul 2 sınıflı idi. Bu okul Kırgızistan'da faaliyet gösteren Rus-Tuzem okulları arasında öğrenci sayısı en kalabalık okul olmuştur.[69]

Ayrıca Oş şehrindeki Rus-Tuzem okulunda büyüklere Rusçayı öğretmek amacıyla gece kursları açılmıştır. 1913'e gelindiğinde bu kursa 18 öğrenci eğitim almaktaydı.[70] 1910 yılının sonlarında benzer kurslar Prejevalsk şehrindeki okula da açılmış ve burada eğitim gören 90 öğrencinin 25'i Kırgızlardan oluşmaktadır.

Rus-Tuzem okullarını Çarlık idaresi hiç bir şekilde mali açıdan desteklememiştir. Okulların masrafları bölge halkı tarafından karşılanmış ve bu masrafları üstlenmeyi kabul eden yerlerde Çarlık idaresi bu okulların açılmasına izin vermiştir.[71] Bundan dolayı 1896'da Pişpek uezdindeki Kırgız ahali Rus-Kırgız okulların açma talebinde bulunmuş ve 1897'de Tokmak'ta[72], 1898'de Sokuluk'ta,[73] 1899'da Tınaev ve Jumgal ilçelerinde, 1900'de ise Ketmen-Töbö civarlarında bu okullar açılmıştır.[74] 1911'de ise Kırgızistan'da ilk defa Kız Rus-Tuzem okulları Tokmok ve Prejevalsk şehirlerinde açılmıştır. Kırgızistan'daki Rus-Tuzem okullarının o dönemdeki sayısı ve çeşitleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:[75]

Okul çeşidi	***Okulun açıldığı yerler***
Rus-Kırgız Okulları (8 adet)	Sokuluk, Tınaev, At-Başı, Koçkor, Sazanovka,

[67] Aytmambetov, *a.g.e.,* s. 54.
[68] Aytmambetov, *a.g.e.,* s. 55; *Obzor Semireçenskoy oblasti za 1887 god,* Verniy-1888, s.51; Akram Valiyev, *İstoriya Rossiyskogo obrozavaniya v Oşe,* s.1.
[69] Aytmambetov, *a.g.e.,* s. 56.
[70] Uraimov, *a.g.e.* s. 3.
[71] Aytmambetov, *a.g.e.,* s. 50.
[72] Aytmambetov, *a.g.e.,* s. Ostoumov, *a.g.e.,* s. 144; Uraimov, a.g.m., s. 3;
[73] Aynı yer,
[74] Kurumbaeva, a.g.m., s. 4; Taşbolotova, a.g.m. s. 156.
[75] L. Y. Marçenko, "Russkiye İ Rusko-Tuzemnıye Şkolı V Kırgızstane Vo II Polovine XIX- Nachale XX v." *Vestnik KRSU,* Cilt: 5, Sayı: 7, Bişkek-2005, s. 51.

	Pokrovska, Narın, Ketmen-Töbö
Rus-Karışık Okullar (4 adet)	Oş, Pişpek, Tokmok, Prejevalsk
Rus-Dungan Okulları (2 adet)	Mariinsk ve Aleksandrovsk
Erkek öğrencilere mahsus (1 adet)	Prejevalsk
Kız öğrencilere mahsus (2 adet)	Tokmok ve Prejevalsk

Ekim devriminden önce Kırgızistan'da yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 17 adet Rus-Tuzem okulu faaliyet göstermiştir. Bu okullarda 614'ü erkek, 56'sı kız öğrenci olmak üzere 670'i yerli toplamda 750 öğrenci eğitim almıştır.[76]

Rus-Tuzem okullarının eğitim programı Rus ilkokullarının temel eğitim seviyesine benzemekteydi. Bir sınıflı okulda üç yıllık eğitim-öğretim öngörülürken, iki sınıflı Rus-Tuzem okulunda eğitim süresi beş senedir. Bazı okullarda hazırlık şubeleri bulunurdu. Rus-Tuzem okullarında Rus dili, matematik, tarih, coğrafya ve doğa bilimleri okutulmaktadır. Bu okulların eğitim programı hakkında Rozenbah şöyle yazmıştır: "Eğitim programı Rus dilinin temel gramerini öğretmekle sınırlıydı. Doğru okuma ve yazma, sayıları sayma, matematikteki dört işlem, yerlilerin hayatında sık kullandıkları sözleri öğretmek. Burada asıl olan yerel halkın mümkün olduğu kadar Rus dilini öğrenerek, asimile olmasını sağlamaktı. Bu yüzden günlük ifade Rus dilinde konuşulmasına ve öğretilmesine ağırlık verilmiştir.[77]

1887'de Türkistan Valiliğindeki Rus-Tuzem okullarının müdürlerine bir "Yönerge" çıkartılmıştır. Bu yönergeye göre Rus-Tuzem okullarındaki derslerin sayısı arttırılmıştır. S.M. Gramenskiy (1859-1918) okul programını şu şekilde özetlemiştir: "Rusça konuşma dili, Rus dilinde okuma ve yazma, tüm sayılarla aritmetik dört işlem, Çarlık Rusya'sı dönemindeki önemli olaylar ile önemli coğrafi veriler öğretmek. Bunun dışında Rus-Tuzem okullarında, yerli halkın dilini ve dinini öğreten, yerli öğretmenler mevcuttu. Rus ve yerli öğretmen sırayla her şubeye ders vermekteydi. Bir birinden bağımsız ve farklı eğitim metotlarıyla ders işlemekteydiler. Böylece her öğrenci gün içinde 2

[76] Aytmambetov, *a.g.e.*, s. 62.
[77] Kiriak Efimoviç Bendrikov, *Oçerki Po İstorii Narodnogo Obrazavaniya V Turkestane (1865-1924),* RSFSC Eğitim Bilimleri Akademisi Yayınları, Moskova 1960,s. 188; Marçenko, a.g.m., s. 50.

saat Rus sınıfında, 2 saat da Müslüman, yani yerel sınıfta eğitim alırdı."[78] Yerel öğretmeninin dersinde öğrenciler Kur'an surelerini ezberleyerek, İslam dininin temellerini öğrenirlerdi.

1895'teki eğitim programına göre Rus-Tuzem okulları Pazar günleri tatildi. Cuma günleri ise isteyenlere Rus dili dersi verilmekteydi. Böylece öğrenciler haftada 11 saat Rus sınıfında eğitim alırlardı. Yine bu eğitim programına göre Rus-Tuzem okullarında eğitim-öğretimin 1 Ağustos'ta başlayıp 1 Haziran'da bitmesi öngörülmüştür. Eğitim senesi boyunca Rusların ve Müslümanların dini bayramları sırasında okul bir haftalığına tatil edilmiştir.[79]

Ayrıca bölgedeki tüm Rus-Tuzem okullarında Rus alfabesinin Transkripsiyon ile tercümeli eğitim anlayışı benimsenmiştir. Bu metot ile her ders parçası yerel dile çeviriliyor, bunu Rusçadaki özdeş ifadesi takip ediyordu. Tahtaya ilk önce yerel dilde, Rus harfleriyle kelimeler, sonra da Rusçası yazılıyordu. Bu metotla öğrenci konuşma yeteneğine sahip olmadan, Rusçayı mekanik olarak öğreniyordu.[80] Eğitim esasen Rusça kelime ve deyimleri öğrenmek, tercümelerini ana dilde bilmek ve gramer kurallarını öğrenmekle sınırlıydı. Öğrenciler burada Rusça okumayı, anlamını ve kullanım şeklini pek fazla bilmeden öğrenmişlerdir.

Bu programda Rus-Tuzem okullarının eğitim amaçları da belirtilmiştir. "Bu okullarda eğitim alan çocuklar Ruslar ile yerel halkı bir birlerine yakınlaştırmalıdır. Bu yüzden okul müdürlerine öğrencilere yönelik çok dikkatli ve kibar davranmaları, ceza verme konusunda hassasiyet göstermeleri, yerel halkın inancına ve gelenek-göreneklerine saygı duymaları, onların dilini, geleneklerini öğrenmeleri ve yerel halkın çocuklarının okula alınmalarını kolaylaştırmaları konusunda uyarıda bulunulmuştur. [81]

Çarlık idaresinde temel eğitimin finanse edilmesi her zaman köylülere bağlı olmuştur. Bu yüzden Çarlık idaresi tarafından Rus-Tuzem okullarına hiçbir ödenek verilmediği için okullara ders kitapları sağlanamamıştır. Ancak 1890'lara gelindiğinde S.M. Gramenskiy Rus-Tuzem okullarına göre ilk ders kitaplarını yazmıştır. 1898'de okuma için üç kitap yayınlamıştır. Bu kitaplar Rus yazarlarının masallarını, hikâyelerini, Türkistan ve Rusya'daki tarihi ve coğrafi verileri, doğa bilimlerindeki temel

[78] Sergey Mihayloviç Gramenskiy, *Oçerk razvitiya narodnogo obrazavaniya v Turkistanskom kraye,* Taşkent-1896, s. 44; Marçenko, aynı yer.
[79] Aytmambetov, a.g.e., s. 63.
[80] M. Mobin, a.g.e., s.17.
[81] Aynı yer.

bilgileri içermekteydi. Aynı yazarın "Temel Aritmetik" adlı eseri de önemli ders kitaplarının başında yer almıştır.[82]

Rus-Tüzem okulları Çarlık idaresi tarafından daha uzlaşmacı eğitim politikası gereği açılmış ve yaygınlaşmıştır. Bu okullar yerel halkın mali desteğiyle eğitime devam ettirilmiştir. Ama burada ek sınıflı ve çift dilli eğitimde geleneksel eğitimin pek fazla gelişmediğini ve Rus sınıfının gölgesinde kaldığını söyleyebiliriz. Bütün bu okulların Ekim devriminden sonra kurulacak olan Sovyet eğitim sisteminin alt yapısını hazırladığını da belirtmemiz gerekir.

5. Rus İlkokulları

Türkistan'daki göç politikası gereği Rus nüfusunun çoğalması doğal olarak onların kültürel, dini ve eğitim alanındaki ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğunu da ortaya çıkartmıştır. Bu nedenle 1870'lerde bölgedeki Rus nüfusun çocukları için kilise ve okullarda ilkokul seviyesinde eğitim verilmeye başlanmıştır. Bu eğitim kurumlarının amacı Rus kökenli halkın eğitim ihtiyacını karşılamak ve bir yandan da bölge halkını Rus dili ve kültürüyle yakından tanıştırmak olmuştur. Bu eğitim 1860'lı yılların Rusya'sındaki yeniden yapılanma kompleksi arasında önemli yer işgal eden ve 1864 yılında Rusya İmparatorluğunda üç farklı biçimde yaygınlaşan temel eğitim kurumlarını kapsayan "Milli (Halk) ilkokulların durumu hakkındaki" raporu temel almıştır. Bu rapora göre okullar:

1. Yerel yönetimlerin bütçesiyle oluşturulan Yerel Okullar,
2. Kilise Okulları
3. Milli (Halk) Eğitim Bakanlığına bağlı okullar olarak üçe ayrılmaktaydı.

Milli (Halk) Eğitim Bakanlığına bağlı okullar, tek sınıflık, iki sınıflık 1 ila 6 yıla kadar temel bilgiler veren temel eğitim kurumudur. Bu eğitim kurumları 1828 yılındaki "Tüzük" gereği ihdas edilmiş ve Şehir ve Köy okulları olmak üzere iki tipe ayrılmıştı. Kırgızistan'nın şehirlerinde genel olarak kız ve erkek okulu olmak üzere bölünen temel eğitim okulları, köylerinde ise, neredeyse tüm temel (ilk) eğitim kurumları (Kız ve erkek olarak ayırmaksızın) karma eğitim veriyordu. Temel Eğitim Okullarına tüm çocuklar, sosyal durumu ve dini inancına bakılmaksızın gidebilmekte idi.

[82] Marçenenko, a.g.m., s. 51.

Erkekler 8 yaşında kabul ediliyor, kızlar ise 11-12 yaşından daha büyük olmamak koşuluyla kabul ediliyordu.[83]

Kırgızistan'da ilk Rus İlkokulu, 9 Şubat 1870 tarihinde 25 öğrencinin eğitim gördüğü Tokmak şehrinde açılmıştır. 1874 yılında karma eğitim veren Karakol ilkokulunun temeli atılmıştır.[84]

Pişpek uezdinde ilk açılan okullar arasında: Faaliyetine 1879 yılında başlayan Pişkek erkek ve kız okulu ve 1880 yılında açılan, ancak faaliyetine 1883 yılında başlayan Sokuluk (Novo-Troitski) Erkek okulu yer almaktadır.[85]

1908-1909 senelerinde Türkistan bölgesinde eğitim müfettişi olarak görev yapan K.K. Palen bu tip ilkokulların göç politikası gereği dağılarak yerleşen tüm Rus nüfuslu bölgelerde açıldığını belirterek, bazı yerleşim bölgelerinde iki okul açıldığını vurgulamıştır.[86]

Kırgızistan'ın güneyinde karma eğitim veren temel eğitim okulu ilk defa Oş şehrinde 1878 yılında açılmıştır.[87]

Tek sınıflık okullarda, eğitim müfredatına uygun olarak aşağıdaki dersler okutulmuştur: Rusça ve Rusçayı doğru yazma dersi (Ortografi), Slav okumaları, aritmetik, Tanrı Kanunu (Ortodoks Hıristiyan) ve müzik. Bu derslere el becerileri dersi de ilave edilmiştir. İki sınıflı temel eğitim okulu, eğitim yılının 5 ila 6 yıla çıkartıldığı geliştirilmiş bir okul tipidir. Bu okullarda eğitim şu şekilde düzenlenmişti: Eğitimin ilk 3 yılı 1. düzey olarak; sonraki 4. ve 5. yıllar ise 2. düzey olarak kabul edilirdi. Bu sınıflarda Rusça, aritmetik, doğa bilgisi, fizik, geometri, tarih, çizim, kilise müziği gibi dersler okutulmaktadır. Seçmeli dersler arasında ise; jimnastik, zanaat, el işleri, bahçıvanlık, tarım ve arıcılık gibi dersler vardı. Bu okullarda başarılı olan öğrenciler öğretmenlik mektebine girme hakkını elde ediyorlardı.[88]

[83] Marçenko, a.g.m., 51.
[84] Taşbolotova, a.g.e, s. 154; Gramenitski, S.M., *Ocherk Razvitiya Narodnogo Obrazovaniya v Turkestanskom Kraye,* Taşkent-1896, s. 16.
[85] Taşbolotova, a.g.e., s. 152.
[86]Palen, *Otchet po Revizii Turkestanskogo Kraya, Proizvedennoi po Vysochaishemu Poveleniyu Senatorom Gofmeisterom Grafom K.K. Palenom, Pereselencheskoye delo v Turkestane,* St. Petersburg-1910, s.334-335; Ayrıca, Taşbolotova; a.g.e.s, 15.
[87] Aytmambetov, a.g.e., s. 82.
[88] Marçenko, a.g.m., s. 53.

Pişpek'te 20. yüzyılın başında 2 kız ve 3 erkek okulu olmak üzere 5 tane temel eğitim okulu vardı. Erkek okullarından biri, şehir okulu statüsünü kazanmıştı.[89]

Şehir okullarında Tanrı Kanunu dersi, Rusça ve Kısa Rus Edebiyatı Tarihiyle birlikte Kilise Slavcası, aritmetik, pratik geometri, coğrafya, Dünya Tarihi ve Coğrafyanın önemli konuları dâhil olmak üzere Rusya Tarihi, Doğa Bilgisi, Fizik, Doğru yazma dersi (Ortografi), Çizim dersi, Resim ve Müzik gibi dersler veriliyordu.[90]

Şehir okullarının ilk dört sınıfını başarılı bir şekilde geçen öğrenciler, jimnazyum ya da meslek okullarına sınavsız olarak girme hakkını kazanıyorlardı. Şehir okullarının tüm sınıflarını başarılı bir şekilde bitirenler ise, devlet memuru olmak için başvurma hakkını elde ediyorlardı.[91]

Kırgızistan'ın bazı bölgelerinde 1884 Tüzüğü'ne göre oluşturulan ve Türkistan Kilise Eparshi (Yun. Επαρχία)[*] Eğitim Konseyine bağlı Kilise İlkokulları da faaliyette bulunmuştu. İlk Kilise İlkokulu Belovodsk, Georgievsk, Dmitrevsk, Lebedinsk, İvanovsk kasabalarında ve Pişpek uezdine bağlı Tokmak'ta, Sazanovsk'ta, Teplokluchevsk'ta, Djergese'de, Prjeval'sk uezdine bağlı Narın istihkâmında açılmıştı. 1917 yılının başlarında Pişpek uezdinde bu okulların sayısı 18'e, Prjeval'sk uezdinde ise 17'ye ulaşmış ve toplam kontenjan sayısı da 1500 kişiye ulaşmıştı. Kilise ilkokullarının amacı, "Ortodoks Kilisesine ihlâslı, Çar'a ve vatana hizmet eden bireyler yetiştirmek" olmuştur. Kilise ilkokullarında Okuma dersi, doğru yazma (ortografi) dersi, aritmetiğin ilk 4 işlemi, Kutsal Tarih (Dinler Tarihi), Kısa Hıristiyan İlmihali gibi dersler okutuluyordu. Ancak bu okullarda Kutsal Kitaplara (ve Dindarlığa) daha çok vurgu yapılmıştır.[92]

Kırgızistan'da kısa bir sürede Ortodoks kilisesine bağlı ilkokulların bu denli çoğalması ve kapasitesinin de büyük olması, bölgeyi Hıristiyanlaştırmak için alt yapı hazırlığında olduklarına işaret etmektedir. Kaufman'ın planladığı üzere, önce ilkokullar ile yerel halkın çocuklarına Rus dili ve kültürü benimsetilecek, sonra da dini faaliyetler arttırılacaktı.[93]

[89] Aynı yer; *İstoriya Kırgızskoy SSR,* Frunze 1968, Kırgızstan Yay, c. II, s. 252.
[90] Marçenko, a.g.m., s. 52
[91] Aynı yer.
[*] Ortodoks Hıristiyanlıkta Müftülüğü andıran Piskoposa bağlı bölgesel idari birim.
[92] Marçenko, a.g.m., s. 54.
[93] M. Mobin. a.g.e., s.14.

Kırgızistan topraklarında bunların dışında, Prjeval'sk'ta (1 Eylül 1888) ve Pişpek'te (1890) tarımcılığın, bahçe işlerinin ve hayvan yemleri üretiminin öğrenildiği köy işleri/tarımsal işler okulları da mevcuttu.[94] Burada öğrenciler tarımcılığın, ormancılığın, hayvancılığın, ipek üretiminin ve ayrıca tütün üretimi işlerinin temel eğitimini alıyorlardı. Ancak bu tipteki okullar çeşitli nedenlerle Kırgızistan'da fazla yaygınlık kazanamamıştır. 1913 yılında Kırgızistan'da 7 bin öğrencisi ile toplam 107 okul mevcuttu.[95]

Ekim devrimi öncesi Kırgızistan'da faaliyet gösteren ve bölge halkına eğitim alanında ışık tutan okullar, Rusların Türkistan'ı işgal etmesiyle çeşitlenmiştir. Daha önce geleneksel nitelikteki köylerdeki mektepler ve şehir merkezlerindeki medreselerin yanı sıra, dönemin aydın kesimi ve özgürlük mücadelecisi olarak bilinen Tatarların başını çektiği Usul-i Cedit okulları açılmıştır. Bu okullar sayesinde yerel halk kendi kimliğinin bilincine vararak, kadim eğitim sisteminden farklı şekilde eğitim almaya başlamıştır. Ancak bölgedeki Usul-i Cedit okullarının varlığının Ruslara tehdit oluşturduğu gerekçesiyle, bu okulların faaliyet alanları önce kısıtlanmış, daha sonra da kapatılmışlardır. Çarlık idaresi, bölgede tercümanlara, küçük memurlara ve Rus kültürünün propagandasını yapacak elemanlara ihtiyaç duyduğu için 19. yüzyılın sonunda, yerli halkın çocuklarını okutmak üzere Rus-Tüzem mekteplerini açmaya başlamıştır. Bu okullarda eğitim iki dilde ve iki öğretmen eşliğinde yürütülmüştür. Çarlığın büyük umutlarla açtığı Rus-Tüzem okulları müfredattaki uyumsuzluk nedeniyle beklenen başarıya ulaşamamıştır. Son olarak bölgede faaliyet gösteren okulların biri de Çar idaresinin göç politikası nedeniyle gelen Rus nüfusun çocuklarına temel eğitim verecek olan Rus ilkokullardı. Rus ilkokullar bölgedeki Rus nüfusun bulunduğu hemen hemen her köyde açılmıştır ve öğretmenleri de Rus kökenlilerden oluşmuştur.

Yukarıda görüldüğü gibi, "Sovyetler Birliği sayesinde bölgeye okul geldi, eğitim geldi" savını çürütecek nitelikte, devrim öncesinde de Kırgızistan'da çeşitli okulların faaliyet gösterdiğini görmekteyiz. İster Çarlık idaresinin kendi çıkarlarını bölgede koruyabilmek ve yerel halkla yakınlaşmak amacıyla açtığı okullarda olsun, ister eski medrese eğitimine tepki olarak Bahçesaray'da

[94]Aytbaev, M.T., *İstoriko-Kulturnıe svyazi Kirgizskogo i Russkogo Narodov*, Akademiya Nauk Yayınevi, Frunze, 1957, s. 129.
[95] B. Elebesov, Okuuculardı patriotizmge tarbiyaloo, *Mugalimder Gazetası,* sayı: 3122, 15 Şubat 1985. s. 2.

başlayan ve Türkistan'da da açılan Usul-i Cedit okullarında olsun, Kırgız halkının geleceğine yön verecek olan aydın insanları yetişmiştir.

B. SOVYET EĞİTİM SİSTEMİNİN BİR PARÇASI OLARAK KIRGIZ EĞİTİM SİSTEMİ

1. Sovyet Eğitim Sisteminin Genel Özellikleri

Sovyet eğitim sisteminin felsefi temelleri Marx, Engels ve Lenin'in eğitim alanındaki görüşlerine dayanmaktadır. Marxist kuramda eğitim, insanı çok yönlü eğitme, doğayı denetleyerek onu değiştirecek ve üretimde bulunacak biçimde yetiştirme süreci olarak tanımlanmıştır.[96] Marx, "Eğitimin maddî üretimle birleştirilmesi" önerisinde bulunmuştur. Daha sonraki açıklamalarında (1866), eğitimin içeriğini zihinsel eğitim, beden eğitimi yani jimnastik okullarında verilen eğitim ve politeknik eğitim olarak belirlemiştir. Politeknik eğitim öğretimin maddî üretim ile birleştirilmesi, başka bir deyimle, öğretim ile üretim yaşamındaki uygulamalı çalışmanın birleştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Marx ve Engels, "Üretici eğitim" i savunmuşlardır. Onlara göre eğitim, üretici iş ile birleştirilmiştir. Böylece, salt kuramsal olan ve ezbere dayalı öğretimin karşıtı bir görüş savunulmuştur. Bedensel iş ile zihinsel iş ayrımı da bu şekilde ortadan kalkarak, kuram ile uygulamanın birleşmesini ifade etmektedir.[97] Politeknik eğitim ile Marx ve Engels'e göre şu iki amaç gerçekleşmiş olacaktır:

a. Zihinsel çalışma ile bedensel çalışma arasındaki ikilik ve karşıtlık kaldırılmış olacak.

b. İnsanın çok yönlü (Tüm yönlü) gelişimi sağlanmış olacaktır.[98]

Politeknik eğitim, sosyalist eğitim politikalarının bir ana ilkesi olmuştur. Böylece okullarda verilen dersler ile üretim alanlarındaki uygulamalı çalışmaların bir birleşimi (sentezi) yapılmak istenmiştir.

Marx, politeknik eğitim anlayışında kişiyi yabanileştiren kapitalist işbölümünün yerine, onun tüm yönleriyle gelişimini sağlayacak yeni bir işbölümünü savunmuştur. Yeni insan, ancak üretici

[96]Albert Petroviç Pinkeviç, *Sovetskaya Pedagogika za Desyat Let (1917-1927),* Rabotnik-Prosveşeniye Yayınevi, Moskva-1927, s.20; İbrahim Kaygısız, *Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*, 1997, s. 5.
[97] Aytaç, Kemal: Politeknik Eğitim Reformları, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, , Ankara 1979 s. 26
[98] Aytaç, a.g.e., s. 7.

olmak koşuluyla işe katılırsa, şekillenebilir. Bundan dolayı, tüm çocuklar resmî ve parasız bir eğitimden geçirilmeli ve eğitimde temele üretim alınarak, insanın tüm yönleriyle yetiştirilmesine önem verilmelidir. Politeknik eğitimde kişilerin, üretim süreçlerinin genel, bilimsel ilkelerini öğrenerek; uygulama yaparak; her türlü işte yararlanacakları araç ve gereçleri kullanmayı öğrenmesi öngörülmüştür. Tüm bunlara ek olarak, insanlar beden eğitimi ve estetik eğitimden de geçirilmesi gerektiği, estetik duygunun zenginliği, gereksinimlerin gelişmesine bağlı olduğu, estetik ilişkinin insanın toplumsal ve iş faaliyetinin temelinde yer aldığı, estetik bilginin gerçekliği düşünsel olarak kavramada en önemli araç olduğu[99] ifade edilmiştir.

Sovyet eğitim sisteminde, toplumsal üretim arttırılarak, toplumun mutlu olması sağlanmalıdır, çünkü bireyin mutlu olması toplumunun mutluluğuna bağlıdır görüşü yaygın olarak benimsenmiştir. Bunun için, temele toplum konulmuştur. İnsan, doğaya egemen olmalı, onu değiştirmeli ve üretimde bulunmalıdır. Ayrıca insan, sınıf bilinciyle donatılmalı, sömürüye karşı olmalı, sosyalizmi ve son aşamada komünizmi gerçekleştirmeyi, barışı, kardeşliği, eşitliği, adaleti ve özeleştiriyi başat değerler olarak kabul etmelidir.[100]

Bu bağlamda Sovyet eğitimin hedeflerini Kaygısız: " Sınıfları ve her türlü sömürüyü ortadan kaldırma, insanlar arasında kardeşliği barışı, adaleti, eşitliği, mutluluğu vb. sağlama, diyalektik akıl yürütmeyi, işe koşmayı, doğaya egemen olup onu değiştirmeyi ve üretimde bulunmayı, tüm olgu, olay ve nesnelerin birbirleriyle ilişkisi olduğunu kavramayı, toplumsal yararı kişisel yarardan üstün tutmayı, kişiyi çok yönlü yetiştirme, çelişkinin ve değişmenin kaçınılmaz olduğunu benimsemeyi öğretmek, bilginin yüzde yüz doğru olmadığını temele alma, kişiye komünist görüşü verme, uygulama ve kuramı birlikte kullanma"[101] şeklinde ifade edilmiştir.

Sovyet eğitimin amacı, insanı çok yönlü yetiştirmek, bu yolla doğaya egemen olup onu değiştirme ve üretimde bulunmak olduğundan, okullarda doğa ve toplum bilimlerine; iş ve teknik, beden eğitimi ve estetik derslerine yer vermiştir. Temele politik ve teknik konuları içeren dersler

[99] Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, Ankara-2009, s.115.
[100] Sönmez, a.g.e., s. 116.
[101] İbrahim Kaygısız, a.g.m., s. 9.

alınmalıdır. Derslerin içeriği, kişiyi bilinçli bir komünist yapacak, onu savunup, gerçekleştirebilecek, diyalektik akıl yürütmeyi sağlayacak nitelikte olmalıdır.[102]

Dersler ve içerik ise; öğrencinin ilgisini çekecek, onun üretici yaratıcılığını geliştirecek, kolektif üretimi, çalışmayı, yaşamayı sağlayacak; somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene ve birbirinin önkoşulu olacak şekilde düzenlenmelidir. Eğitim ortamında kişilik eğitimine de yer verilmelidir. Kişiler hem yaratıcılıklarını geliştirmeli; hem de yaşantılarında buyruk beklemeden görevlerini yerine getirmelidirler. Bu amacın gerçekleşmesi için eğitim durumunda öğrencilerin tartışarak, üretim ortamında karar vermeleri, görevlerinin bilincinde olmaları sağlanmalıdır. Eğitim durumunda, özeleştiriye yer verilmelidir. Üretici işin planlaması, değerlendirilip geliştirilmesinin her aşamasında yapılanların tümü grupça tartışılmalı, herkesin görüşü alınmalıdır. Eğitim ortamında diyalektik akıl yürütmeyi, öğrencilerin kullanması sağlanmalıdır. Bunun için, tez, antitez ve sentez sürecinin işe koşulduğu doğal ve toplumsal olgular sınıfa getirilmelidir. Ayrıca bu süreç, değişik üretim araçlarında öğrencilerce kullanılmalı; böylece onların çok yönlü yetişmeleri de gerçekleştirilmelidir.[103]

1.1. Komünist Eğitimin İlkeleri

Komünist Partinin eğitim alanındaki temel prensipleri Mart 1919 tarihinde yapılan 8. Parti Kurultayında kabul edilmiştir. Bu kurultayda, okul, toplumun sınıflara ayrılmasını tamamen ortadan kaldırma ve toplumun komünist anlayışla yeniden düzenlenmesinin aracı olarak görülmüştür. Okul, aynı zamanda tüm yönlerden yetişmiş insanı eğitmekle yükümlü olmuştur.[104]

Komünist Partinin öncülük ettiği Komünist eğitimin ilkeleri daha sonraki dönemde de eğitim alanındaki değişiklikler yapılırken esas alınmıştır. Onlar değişmez kural olarak benimsenmiş ve müfredat, ders kitabı ve diğer alanlara da yansımıştır.

1-Eğitimin Komünist Parti ile bağlılığı ilkesi.

Sovyet eğitim sürecinin amacını irdelediğimizde, karşımıza eğitimin Komünist Parti ile bağlılığı ilkesi ortaya çıkmaktadır. Bu ilke üzerinden verilen eğitim sayesinde gençlik parti

[102] Sönmez, a.g.e., s.117.
[103]Sergey Petroviç Baranov ve diğerleri, *Pedagogika*, Prosveşeniye Yayınevi, Moskva 1987, s 132; Sönmez, a.g.e., s.119.
[104] Pinkeviç, a.g.e., s. 21.

programının gerçekleştirilmesinde, yaşamın iyileştirilmesinde ve komünist normlara göre düzenlenmesinde aktif rol oynayacaktır. Bu sadece okulla sınırlı kalmamıştır. Örgün ve yaygın eğitimin geniş yelpazesinde her türlü toplantı, konferans, bildiri vb. eğitsel faaliyetler Komünist Partinin belirlediği siyaset doğrultusunda yürütülmüştür.

2-Eğitimin ve öğretimin yaşamla, sosyalist kuruluş pratiği ile bağlılığı ilkesi.

Okulun yaşamla bağlılığı sadece üretimle sınırlı değildi. Geçlerin ülkenin toplumsal ve pratik yaşamına aktif olarak katılmasıyla, politik ve toplumsal alana hakim olması beklenmiştir. Sovyetler Birliği 1958'de eğitim reformunu yaparken, bu ilkeyi benimsemiştir ve okulu hayatla birleştirmiştir.

3-Dersin toplumsal yararlı iş ile birleştirilmesi ilkesi.

Üretim sürecine bilinçli olarak katılan ve bu sürece egemen olan bireylerin yetiştirilmesinin gerekliliğini vurgulayan bu ilkenin uygulama aracı politeknik eğitim olmuştur.

4-Teorinin pratikle, bilimin yaşamla bağlılığı ilkesi.

İdealizm teori ve pratiği birbirinden ayırır. Teorinin pratikle bağlılığı ilkesi ile eğitimden idealizmin yerleştirdiği bu mantık atılmıştır. Lenin, pratiği bilginin kaynağı, bilimin uygulama alanı, kuramın doğruluğunun ölçeği olarak tanımlamış ve okulun iş yaşamına ve toplumsal yaşama karışması gerektiğini belirtmiştir.

5-Eğitim ve öğretim sürecinde bilinçlilik, bağımsızlık ve aktiflik ilkesi.

Bu ilke, kitlelerin bilinçli yaratıcılığını ifade eden, kitlelerin bağımsız ve aktif olmalarını talep eden sosyalizmin özünden çıkmıştır. Lenin, yeni toplumun bilinçli ve aktif bireyler yetiştirmesinin, tüm ders ve eğitim sürecinin bu ilke üzerine kurulması ile sağlanabileceğini belirtmiştir.

6-Kolektivizm ilkesi.

Kolektif yaşam, sosyalist toplumda insanlar arasındaki ilişkilerin önemli bir özelliğidir. Bu ilke ile bireycililik ve bencillik ideolojisini yıkma ve kolektif bilinci geliştirme hedeflenmiştir.

7-Eğitimin tüm yönlerinin birliği ve karşılıklı bağlılığı ilkesi.

Eğitim ve öğretimin; modern bilimsel bilgilerin kazanılması, komünist görüş ve inançların oluşturulması, zihinsel ve ahlaki eğitimin birliği olduğunu ifade eder.[105]

[105] Baranov ve diğerleri, a.g.e., s. 167-170; Korolyov, a.g.e., s. 191-199.

Sovyet eğitim sisteminin bir özelliği de materyalist eğitim olmasında yatar. Bu yüzden Sovyet eğitimi mistik, dini ve transandantalizm anlayışlara karşı çıkmaktadır. Yetişmekte olan genç nesil materyalist dünya görüşüne sahip olmalıdır. Ayrıca materyalist ahlak anlayışı benimsenmelidir. Lenin'e göre Komünist ahlakın temelinde komünizmin sağlamlaştırılması ve tamamlanması için verilen mücadele yatmaktadır.[106]

Sovyetler Birliğinde bütün eğitim gelişmelerinde hakim olan faktör Komünist İdeolojidir. Sovyet Birliğinde eğitimin amacı, Komünist felsefeyi geliştirmek ve ebedi kılmaktır. Okuldaki formel eğitimle sınırlandırılmayan, günde yirmi dört saat, her ferdin hayatının her yönüne sızan doktrin eğitimi ve propaganda bu amaca ulaşmanın aracıdır. Komünistler tarafından benimsenen amaç ve değerlerin hep aynı olduğu söylense de, böyle olmamıştır. Çünkü Sovyet eğitim politikasında, partinin planlarında ve felsefesinde yapılan düzeltmeler sonucu, büyük değişiklikler olmuştur.[107]

Sovyet eğitiminin başlıca iki amacı vardır. Birincisi, okul, Komünizm ilkelerine göre doktrin eğitimi yapmanın bir aracıdır.[108] Bu yüzden okul ve eğitim müfredatı Komünist ilkelere göre ve Komünist Partinin belirlediği siyasete göre düzenlenmiştir. İkinci amacı ise, halkı, memleketin sanayi gelişmesine katılabilecek hale getirmek üzere yetiştirmektir. Bu nedenle, işin toplumdaki yeri ve her bireyin özel bir maharete sahip olması gereği üzerinde her seviyedeki Sovyet okullarında önemle durulur.[109]

Marksist Politeknik yorumu, yetişmekte olanlara tüm üretim süreçlerinin temel ilkelerini en basit üretim aletleri ile bizzat çalışarak beceriler kazanmayı gerekli kılar.[110] Komünist Partinin Eğitim Progamında, her iki cinsten çocuklara 17 yaşına kadar parasız genel ve politeknik eğitim verilmesi, 17 yaşından büyük kişilerin genel politeknik bilgiler aktarmayla bağlantılı olan meslek eğitimlerini geliştirmek ifadesi yer almaktadır. Böylece politeknik genel eğitim talebi Komünist Partinin resmi

[106] Pinkeviç, a.g.e., s. 28.
[107] F.J, Cramer, J.S. Browne, *Çağdaş Eğitim: Milli Eğitim sistemleri Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme* (Çeviren: Ferhan Oğuzkan) İstanbul:MEB Basımevi, 1974, s. 164.
[108] Cramer ve Browne, a.g.e., s.168.
[109] Cramer ve Browne, a.g.e., s.169.
[110] Korolyov, a.g.e., s. 123.

talebi olarak dile getirilirken, daha sonra Eğitim Halk Komiserliğinin ve sonunda tüm Birlik ülkelerindeki halk eğitiminin çağrısı haline dönüşmüştür.[111]

1.2. Lenin'in Kültür Devrimi Kuramı

Lenin, Ekim Devrimiyle toplumun her alanında olduğu gibi, insanın zihinsel ve toplumsal yaşamında da değişiklikler meydana geldiğini bildiği için bu değişikliğin Komünist kültürünü oluşturacak yönde olmasını istemiştir. Bu yüzden yeni şartlar doğrultusunda yeni kuşakların komünizm ruhunda eğitilmesini arzulamıştır. Bu eğitimi sağlayabilmek için ise önce kültürel devrim yapmak gerekmekteydi. "Kültür Devrimi" kavramını, Lenin ilk kez "Kooperatif Üzerine" (1923) adlı makalesinde kullanmıştır.[112] Yani kültür devrimini Sovyetler iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra devreye sokmaya başlamıştır.

Lenin işçi kitlesinin eğitilmesini istemiştir. Kitlelerin eğitilmesi, sosyalist kültür devriminin temel içeriğini oluşturmaktadır; çünkü bu, toplumsal hayatın bütün alanlarında sosyalist kuruluşun görevlerini yerine getirebilmek için bir ön koşuldu.[113] Eski kültürden Komünist ideolojisine uygun olanlar alınacak ve geri kalan kısmı yok edilecekti. Bu düşünce daha sonraki "Sovyet kültürü"nü oluşturmada temel alınmış ve Birlik ülkelerinin milli zenginlikleri eskinin kalıntısı olarak rafa kaldırılmıştır.

Lenin, sosyalist kültür devrimi boyunca, halk kitlelerinin öğrenmesini sadece okullarda verilen derslerle sınırlamamak, eğitimi çok daha geniş ve kapsamlı bir şekilde örgütlemek istemiştir. Sosyalist halk eğitiminin görevi, halk kitlelerine egemen olmayı öğretmek, onlara yeni toplumu kurma ve demokratik haklarına sahip çıkma yeteneğini kazandırmak ve böylece demokrasiyi onlar için canlı bir gerçek haline getirmektir[114] denilse de, pratikte bu pek öyle olmamıştır. Çünkü okul dışındaki eğitim demokratik hakları değil, Komünist Partinin dayattığı politikalara sessizce boyun eğmeyi öğretmiştir.

Okulun sosyalist kültür devriminin başlıca unsurlarından biri olmasının anlamı, 1919 Parti programında açıkça görülmektedir. Bu programda kız ve erkek, 17 yaşına kadar bütün çocuklar için parasız, zorunlu genel ve politeknik eğitim verilmesi; bütün milliyetlerin kendi anadillerinde eğitim

[111] Pinkeviç, a.g.e., s. 25.
[112] Korolyov, a.g.e, s. 127.
[113] Vladimir İliç Lenin, *Eğitim Politikası ve Pedagoji Üzerine,* Çev: Zülfü Dicleli, Konuk Yayınları, İstanbul-1977, s. 38.
[114] Lenin, *a.g.e.,* s. 40.

görmeleri; kız ve erkek çocukların birlikte ders görmeleri; dini etkilerden bağımsız bir eğitim uygulaması; derslerin, toplumsal üretici çalışmaya sıkı bir şekilde bağlanması; emekçilerin, halk eğitimine aktif bir şekilde katılmalarının sağlanması[115] yer almıştır.

Lenin, kültür ve bilginin genel yükselişini ekonomik gereksinimlere bağlama zorunluluğunu özellikle vurgulamıştır. Okulların, kulüplerin, kitaplıkların, üniversitelerin, bilimsel organizasyonların ve emekçilerin, işçi ve köylülerin yakınlaşmasını talep etmiştir.[116] Bu yakınlaşma sayesinde tek tip insan yani yeni Sovyet insanının daha kolay yetişeceğini varsaymıştır. Bu aynı zamanda tekdüzeliğe ve "Büyük Rus" hâkimiyetine ve Ruslaştırmaya yol açmıştır.

Lenin, kitlelerin kültürel yükselişini, politik ve toplumsal alanda, üretimde bilinçlerinin yükselmesine ve etkinliklerin artmasına bağlamıştır. O toplumsal sorunlardan, politikadan soyutlanmış bir okul, Sovyet devletinde temel toplumsal işlevini yerine getiremez görüşünü savunmuştur.[117] Böylece okulların daha çok politize olmasını teşvik etmiş ve gerçekten de okullar Komünist Partinin siyasetinin propagandası yapıldığı yerlere dönüşmüştür.

Lenin kültür devriminin anlam ve görevlerini yalnızca eğitim düzeyinin genel olarak yükseltilmesiyle sınırlamamıştır.[118]

Sosyalist toplum düzeninde, insanın insan tarafından sömürülmesinin tüm biçimlerinin ortadan kaldırılmasını ve insanların bilincinde, ideolojisinde ve kültüründe kökten değişmeyi talep ettiğini ileri sürülmüştür. Bu nedenle eski kültürün, beceri ve alışkanlıklarını ortadan kaldırma, sosyalist toplumun gelişmesi için temel koşul olarak kabul edilmiştir. Eski kültürü ve alışkanlıkları yok etmek için eskiyle bağlantısı olmayan yeni bir nesil yetiştirilmek istenmiştir. Bu amaç uğruna, en trajik olarak nitelendirilebilen, 1938 senesindeki aydınların tasfiye edilmesi[119] sonucunda eskiyle bağı kopuk, tarih bilinci yok nesil yetiştirilmiştir.

---

[115] Lenin, *a.g.m.,* s. 41.
[116] Korolyov, *a.g.m.,* s. 140.
[117] Korolyov, *a.g.e,* s. 139-140.
[118] Korolyov, *a.g.m.,* s. 141.
[119] Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Cumaliev, A., *Politiçeskoe Razvitie Kırgızstana* (20-30 e godı), Bişkek, 1994.

Kültür devriminin görevi, yeni sosyalist aydınlar yaratmaktı. Lenin bilgi, teknik ve kültür olmadan komünizm inşa edilemeyeceğini belirtmiştir. Ekim Devriminden sonra bu birikime sahip yeni nesil olmadığından, eski burjuva uzmanlardan azami ölçüde yararlanmayı da çok iyi bilmiştir.[120]

Lenin'in kültür devrimi kuramı, pratikte etnik azınlıkların milli değerlerini yok saymaya, ortak proleter kültür adı altında Ruslaştırmaya yön tutmuştur.

2. Önde Gelen Sovyet Eğitim Felsefecileri ve Görüşleri

Eğitim felsefesine yön veren eğitimcilerin görüşerine değinmeden, eğitim sisteminin muhtevasını anlamak imkânsızdır. Bu yüzden Sovyetlerin eğitim felsefesine görüleriyle ve faaliyetleriyle etkin biçimde yön veren eğitimcilerin fikirleri aşağıda ele alınmıştır.

2.1. N. K. Krupskaya* (1869-1936)

Nadezhda Konstantinovna Krupskaya, Ekim Devriminden sonraki ünlü Sovyet reformcusudur. Marxist eğitim anlayışı ile diğer eğitim sistemlerinin tümünü inceleyerek donanımlı bir şekilde, parti ilke ve hedefleri doğrultusunda ülkede "Birlikli Sosyalist Üretim Okulu" adını verdiği sistemi gerçekleştirmek için büyük çaba sarf etmiştir. Sovyet ekonomisinin durumunu göz önüne alarak, politeknik eğitimin amacını, okul gençliğini ekonomik durumun değiştirilmesine katılmasına hazırlamak olarak belirledi. Bu yüzden yapıt ve çalışmalarında ağırlık noktası, politeknik eğitimin içeriğini ülkenin ekonomik yaşamı ile sıkı sıkıya bağlamak gibi unsurlar oluşturmaktadır.

Krupskaya'nın geliştirdiği okulla yaşamı birleştirmeyi amaçlayan "Birleşik Üretim Okulu" sistemi 1919'da uygulamaya konulmuştur. Krupskaya, Birleşik Üretim Okulunda 7-12, 12-17 yaş gruplarına ayrılmış iki aşamalı eğitim öngörmekteydi. İlk aşamada üretime dönük olmayan uğraşlara

[120] Korolyov, *a.g.e.,* s. 146.

*Nadejda Konstantinovna Krupskaya, 26.2.1869'da fakir düşmüş bir aristokrat babanın kızı olarak Pertersburg'da doğdu. İlk ve ortaöğretimini Petersburg'da yaptı. Erken yaştan itibaren çevresinin sosyal meseleleriyle ilgilenmeye başladı. Bu hususta onun üzerinde önceleri L.N. Tolstoy'un ve sonra da K. Marx ile Fr. Engels'in etkileri büyük oldu. 1891'de Petersburg yakınındaki Smolenskoye köyüne öğretmen oldu. 1894 yılında, W.I. Lenin tarafından yönetilen "İşçi sınıfın kuruluşu için Savaş Birliği" adındaki örgüte katıldı. 1897'de politik faaliyetleri yüzünden tevkif edildi ve Lenin ile birlikte Doğu Sibirya'daki Şusenskoya adlı yere sürgüne gönderildi. 1898'de burada Lenin ile evlendi. Sürgünlük hayatının bitiminden kısa bir süre Krupskaya, Lenin ile birlikte Rusya'yı terk edip (1900), Batı Avrupa ülkelerine mülteci olarak gittiler. 1907-1917 yılları arasında Batı Avrupa ülkelerinde bulundular. Krupskaya, bu süre içerisinde, çağdaş eğitim akımlarını derinliğine inceleme fırsatını buldu. 1917'de Lenin ile birlikte Rusya'ya döndü. Eğitimle ilgili önemli mevkilerde yer aldı. N.K. Krupskaya, 27.2.1936da Moskova'da öldü. Kaynak: Kemal Aytaç, *Çağdaş Eğitim Akımları,* Mevsimsiz Yayınları, Ankara-2006, s. 138.

ağırlık verilmekte ve çocuklara doğanın ve kolektif yaşama düzeninin tanıtılması amaçlanmaktadır. İkinci aşamada ise sanayi ve tarımsal üretime yönelik politeknik eğitim ağırlık kazanmaktadır.[121]

Kurpskaya okulu sadece sanayiye değil, aynı zamanda da tarıma dayandırmak istemektedir. Öğrencilerin zorunlu uygulama görevlerini yalnızca fabrikada değil, aynı zamanda tarla ve bahçelerde yapmalarını öngörmektedir. Sovyet okulunun iç yaşamının örgütlenmesinde ve genel öğretim bilgisinde önemli olan özel bir nokta, ona göre politeknik bilimsel gezilerdi. Üretimi düzenleyen kurumlarla halk eğitimcilerinin birlikte-çalışmasını vurgulamıştır.[122]

Krupskaya'ya göre sosyalist bir ülkenin okulunda, teori ile pratik yada öğretim ile üretici iş, birleştirilmiş olmalıdır. O derki; "Sosyalizmi kuran bir ülkede politeknik öğretim, genel öğretimin temel bir unsuru olmalıdır. Ancak böyle bir eğitim yoluyla, insanları çok yönlü, yada her yönlü yetiştirmek mümkün olur."[123]

Krupskaya dersin merkezileştirilmesini önermiştir. Ev işinin okuldaki öğrenme süreci ile bağlanmasının, çocuğun zihinsel ilgisini yükselttiğini, evde ya da küçük bir kentte kazanılan deneyimlerinin kompozisyon yazmada, matematik sorunlarının çözümünde ve coğrafya ile ilgili bilgilerin kazanılmasında öğrencilere yararlı olacağını özellikle vurgulamıştır.[124]

Krupskaya'nın Sovyet eğitim sisteminin temelini teşkil eden politeknik eğitim reformları Stalin döneminde duraksamış ve önemini yitirmişti. Stalin döneminde Sovyet okulları, ideolojik temeller üzerine dayalı birer "kitap okulları" haline dönüştürülmüştür.[125] İşte Krupskaya bu gidişe büyük çabayla karşı koymuştur. Onun çabaları ancak, ölümünden sonra 1952'lerde yeniden gündeme gelerek, görüşleri eğitim müfredatlarına konulmuştur.

[121] Szaniawski, a.g.e., s. 122.
[122] Szaniawski, a.g.e., s.123.
[123] Kemal Aytaç, *Çağdaş Eğitim Akımları*, Mevsimsiz Yayınları, Ankara-2006, s. 140
[124] Szaniawski, a.g.e., s. 129.
[125] Aytaç, a.g.e., s. 140.

2.2. A. V. Lunaçarskiy (1875-1933)

Anatoli Vasilyeviç Lunaçarski*, Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen sanat ve kültür politikasının belirlenmesinde, örgütlenmesinde, düzenlenmesinde, geliştirilmesinde birinci dereceden rol oynayan kişilerden biridir. 25 Ekim 1917'de Büyük Proleter Ekim Devrimi'nin zafere ulaşmasının ardından, II. Sovyetler Kongresi tarafından 26 Ekim'de, Lenin başkanlığında bir "Halk Komiserleri Konseyi" kurulması kararı alınmış, bu konseyde "Eğitim İşleri Halk Komiseri" görevi Lunaçarski'ye verilmiş ve Lunaçarski, 1929 yılına kadar bu görevi üstlenmiştir.[126]

Kendisi de bir edebiyatçı, hatip, oyun yazarı ve eleştirmen olan, sanat ve edebiyat üzerine önemli çalışmaları bulunan Lunaçarski, aynı zamanda Sovyet Hükümeti'nin herkese okuma yazma öğretilmesi için başlattığı kampanyadan da sorumluydu. 1918 yılında, eğitimi yedi temel ilkeye dayandırdığı bir rapor hazırladı. Burada temel vurgusu, "akademik kurumlarla üretken işgücünün başından itibaren kaynaştırılması" ve okulun üretici bir komün haline dönüştürülmesiydi. Bu doğrultuda çeşitli denemeler de yapıldı. Bunlardan bir tanesi Paul Blonski'nin görüşlerine dayalı "Birleşik Emek Okulu Sistemi" idi. Burada çocukların okul öncesi, ilk ve orta düzeydeki eğitimleri birleştirilerek çocukların daimi gelişimi amaçlanıyor, emek ve toplum açısından yararlı etkinlikler

* SSCB'li yazar ve edebiyat kuramcısı. SSCB'nin ilk halk eğitim komiseridir. 23 Kasım 1875'te Ukrayna, Poltava'da doğdu, 26 Aralık 1933'te Fransa'da Menton'da öldü. Soylu bir ailenin oğluydu. Çocukluğu sosyalist hareketin önemli merkezlerinden biri olan Kiev'de geçti. 1892'de daha lise yıllarındayken sosyal demokrat gruplardan birinde aktif olarak çalışmaya başladı. 1895-1898 arasında İsviçre, Fransa ve İtalya'da yaşadı. Zürich Üniversitesinde felsefe ve estetik öğrenimi gördüğü yıllarda kendisini çok etkileyen R. Avenarius'un öğrencisi oldu. Paris'te dinler tarihi okuduktan sonra 1899'da Rusya'ya döndü. İlerici düşüncelerinden ötürü birçok kez tutuklandı; sürgün cezalarına çarptırıldı. 1903'te Kiev'e gitti; Rusya Sosyal Demokrat Partisi'nin Bolşevik kanadında yer alarak Vperyod (İleri) dergisinde ve Kievskaya Otliki gazetesinde yazmaya başladı. 1905 Devriminde tutuklandı. Aynı yıl yurd dışına çıkan Lunaçarski, İkinci Enternasyonalin 1907 Stutgart ve 1910 Kopenhag kongrelerinde Bolşevikleri temsil etti. I.Dünya Şavaşı yıllarında Torçki, Manuilski ve Antanov-Ovssenko'yla birlikte Nashe Slovo gazetesini çıkardı. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'ya dönen Lunaçarski, Lenin tarafından eğitim bakanlığı görevinin karşılığı olan eğitim komiserliğine getirildi ve 1929'a değin bu görevini sürdürdü. Eğitim komiseri olarak görevlendirildiği bu dönemde, 1919 parti programında yer alan eğitim programını uygulamaya koydu. 1927'de Milletler Cemiyeti'nin silahsızlanma konferansında Sovyet heyetinin başkanlığını yapan Lunçarski, 1929'da Akademik Komite'nin başkanlığına getirildi. 1933'de Madrid büyükelçiliğine atandı. Görevine giderken Fransa'da öldü. (Türk ve Dünya Ünlüler Ansiklopedisi)

[126] *Literaturnoe Nasledstvo, Lenin i Lunaçarski*, 82. Cilt, Nauka yayınevi, Moskova, 1971, s. 107.

müfredatın temelini oluşturuyordu. Ayrıca, İşçi Fakülteleri'nin kurulmasını sağladı. Bu fakültelerde işçi ve köylüler yoğun ve hızlı bir eğitimle teknisyen ve yönetici olarak yetiştirildi.[127]

Lunaçarski'nin eğitim alanındaki düşünceleri sanat ve kültüre verdiği önem ve mücadeleden dolayı gölgede kalmıştır diyebiliriz. O yüzden onun eğitim hakkındaki görüşlerini Halk komiseri olarak çalıştığı dönemde desteklediği eğitim projelerinden anlayabiliriz.

Lunaçarski, faydasız genel eğitim verilmesine karşı çıkmıştır. O Komünist toplumda okulun meta değil, yetişmiş insan ürettiğini özellikle vurgulamıştır. Okulda öğrencilerin gördükleri işlerin genel bilgiye dayanması gerektiğini söylüyordu. İşin genel eğitimle birleştirilmesine, Lunaçarski, proleter pedagojinin özü ve Sovyet okulunun temel görüşü olarak bakıyordu. O ne üretime yönelik işi yüceltenler safındaydı, ne genel eğitim ile mesleki eğitim arasındaki ayrılığı ortadan kaldırmaya çalışanlar tarafındaydı. O işi iş olarak; pratik uğraşıları pratik uğraş olarak görüyordu.[128]

Lunaçarski, okulda deneysel yöntemi, yaşama yakın olmayı ve okul gezilerini savunmakla birlikte tüm derslerin, ilke olarak büyük sosyalist sanayideki üretime yönelik işin etken, canlı süreçleri sayesinde kavranması, tanınması ve üstesinden gelinmesi gerektiğini ileri sürmüştür. O sosyalist ekonomi koşulları altında üretime yönelik işi, genel eğitimle birleştirmeyi hedeflemiştir.[129]

Lunaçarski, yeni sosyalist tipteki insanın diğerlerinden komünist bilinci, Proleter enternasyonalizme olan tam inancı, toplumsal gelişmenin perspektiflerini düşleyebilen geniş hayal gücü ve yaşama olan sıkı bağıyla ayırt edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yeni tipteki insanı yetiştirmede genel ve politeknik eğitim, ideolojik ve politik eğitim, ahlaki, emek, estetik ve beden eğitimi verilmelidir. Sosyalist toplumda birey eğitilirken onun beceri ve yeteneklerini geliştirmeye, duygularını ve duygusal gelişmesini sağlamaya yönelik tüm koşullar sağlanmalıdır. Tüm bunlar Sovyet pedagojisinin temel görevi sayılmaktadır. Yeni tipteki insanı yetiştirmek için çocukların yakından tanınması gerektiğini de vurgulamıştır.

Ayrıca yeni tipteki insanı yetiştirmede Lunaçarski, "insan duygusunu" komünist ruhta eğitmek için sanata ve çocukların estetik eğitimine çok önem vermiştir. O estetik eğitimi toplumsal bilinci

---

[127] Nikolay Trifonof ve L. Hlebnikov, *Anatoliy Vasileviç Lunaçarskiy, Jizin İ Deyatelnost V Fotografiyah İ Dokumentah,* Plakat Yayınevi, Moskova, 1975, s. 43-50.
[128] Szaniawski, *a.g.e.,* s. 132-133.
[129] E. D. Dneprov, K.S. Erinova, F.S.Ozerskaya, A.V. Lunaçarskiy, *O Vospitanii i Obrazovanii,* Pedagogika yayınları, Moskova-1976, s. 383.

oluşturmadaki bir yol olarak görmüştür. O yazılarında "Estetik eğitim, hayatta sağlıklı ve yaratıcı olma yeteneğini verecektir. Estetik eğitiminin bu özelliği onu toplumsal eğitimin yollarından biri olan yeni iş okulunun önemli bir parçası yapar" demiştir. Lunaçarski "Bize nasıl insan lazım" adlı makalesinde "Çocukluktan olgun insan olana kadar, insanlar tutkularıyla, etkileriyle hareket ederler. Ve bu tutku ve etki eğitim yoluyla yönlendirilmelidir" diyerek, insanın duygusal yönünü de komünist yönde eğitmeyi vurgulamıştır. Çocukların ve ergenlerin estetik eğitimi ise edebiyat yoluyla sağlanabilir diyerek edebiyata, sanata ve o dönemin tüm kültürel alanlarına çok önem vermiştir.[130]

2.3. P.P. Blonski (1184-1941)

Okulun yaşama yaklaştırılması alanında sosyalist pedagojinin ilk kuramsal temelleri Pavel Petroviç Blonskiy[*] tarafından atılmıştır. Blonski'nin çalışmaları, eğitim ve ders kuramlarının bilimsel olarak yenilenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Blonski Marks'ın görüşlerini derinliğine işleyerek, sosyalist bir iş eğitimi taslağı geliştirmiştir. O Marks'ın politeknik eğitim tanımını, onun kastettiği anlamda ciddi olarak ele alan ve tutarlı olarak işleyen ilk ve tek kişidir.[131]

Blonski, okulu yaşamla birleştirerek, çocuğun okuldan itibaren hayata hazırlanmasını önermiştir. O "Yeni Okulun Görev ve Metodu" adlı eserinde, "Okulda çocuk, teorik bilgiyi değil, yaşamayı öğrenmelidir" diyerek, temel görüşünü dile getirmiştir.[132] Ona göre okul, sınırlı bir alan olmaması gerekiyordu, ev, çiftlik, fabrika, sokak her yer okul niteliğindedir ve çocuk eğitimini çevresindeki her şeyden öğrenerek almalıdır. Okul çocuk için akla uygun yaşamı düzenleyen bir kurum olmalıdır.

20. yüzyılın başındaki diğer eğitim düşünürleri gibi, Blonski de geleneksel, ezberci ve tek düze olan "kitap okulu"na karşı çıkmıştır. O kitap okuluna alternatif olarak, temeli işe ve topluma dayanan "endüstriyel iş eğitimi"ni savunmuştur. Bu görüşünü "İş Okulu" adlı eserinde ele alan yazar,

---

[130] Dneprov ve diğerleri, a.g.e., s. 269

[*] Pavel Petroviç Blonskiy, Sovyet dönemindeki önde gelen eğitimci, psikolog, filozof ve Sovyet pedolojisinin kurucusudur. Kiev üniversitesinin Dil Tarih Fakültesinden mezun olmuştur. Moskova Üniversitesinde psikoloji ve felsefe dersleri vermiş, sosyal eğitim akademisinde önemli işler başarmıştır. 1918-1930 senelerinde eğitimi bilimsel olarak ele alan makaleler ve yazılar yazmıştır. Felsefe, eğitim ve psikoloji alanındaki bilimsel çalışmaların ve ders kitaplarının yazarıdır. Blonski'nin eğitim alanındaki geniş bilgi ve görüşleri için ayrıca bkz.: Fyodor Korolyov, *Blonski P.P. İzbrannıe Pedagogicheskiye proizvedeniya,* Moskova 1961.

[131] Aytaç, a.g.e., s. 142.

[132] N.İ. Bloskaya ve A.D. Sergeeva, *Blonski P.P. İzbrannıe Pedagogicheskiye proizvedeniya,* EBA RSFSR Yayın evi, Moskova 1961, s.13. http://elib.gnpbu.ru/text/blonsky_izbrannye-proizvedeniya_1961/go,280;fs,1/ Erişim Tarihi: 04.05.2015

burada "üretim okulunun" teorisi ve uygulamasıyla ilgili esaslara değinmiştir. O okulun fabrikaya, yaşama, tarıma ve çevreye bağlanması fikrini ileri sürmüştür.[133]

Ekim Devriminden sonra Krupskaya ile birlikte "Birlikli Üretim Okulu" projesini geliştirmiştir. Onlar, liberal (kapitalist) eğitimcilerin geliştirdiği el işine dayalı iş okulu yerine, endüstriyel işe dayalı "üretim okulunu" önermişlerdir. Onlara göre, sanayi çağında insanın kendisine, topluma ve hayatın diğer yönlerine yabancılaşması ancak böyle önlenebilirdi.

Blonski, "üretim okulu" ile sınıfsız bir topluma uygun düşecek bir üst yapıyı üretmek için, okulun yapısını kökünden değiştirmek istemektedir. Bu açıdan o eğitimin amacını şöyle belirler: "Eğitimin amacı, çocuğu modern endüstriyel kültüre alıştırmaktır. İş okulundaki eğitimin temel hareket noktası, çocuğun doğuştan getirdiği özelliklerden hareket edilerek, onun modern endüstriyel kültüre egemen olmasının nasıl sağlanacağı hususu teşkil eder."[134]

Böylece Blonski, eğitimin endüstriyel iş yoluyla mümkün olacağını savunmuştur. O okul ile üretimi birleştirmek süretiyle, Marks'ın "iş ile öğretimin birleştirilmesi" isteğine uymaktadır. Bu husus, Politeknik eğitimin temelini teşkil etmektedir.

Blonski'nin İş Okulunun ikinci ana ilkesi, "kolektiflik ilkesi"dir. Ona göre endüstriyel iş, sadece kolektif bir çalışma yoluyla gerçekleştirilebilir. Çocuklar üretim okulunda her şeyi beraberce yapmaya, yardımlaşmaya ve karşılıklı anlayışa göre düzenlemelidir.[135]

Kolektiflik ilkesine dayanan İş Okulu üç aşamadan oluşmaktaydı. Birinci aşamada, okulöncesi eğitim gelmektedir (3-7 yaş). Bu kademedeki eğitimde oyun merkezi yer tutar. Bu oyun iş esasına göre düzenlenmiştir. Çocuklar yetişkinlerin sosyal ve ekonomik hayattaki etkinliklerini ve makinelerin işleyişini gözlemleyip, bunları taklit şeklinde oyun oynarlar. [136]

İkinci aşama: Endüstriyel iş okulunun 1. kademesi (8-13 yaş): Bu aşamada öğrenciler toplum içinde beraber çalışmayı, komünler içinde yaşamayı ve uygun düşen işleri yapmayı öğrenirler. Burada geleneksel sınıf sistemi yoktur, dersler de kaldırılarak, onların yerine somut gerçeklik girmiştir. Bu kademe sadece el işi, ev işleri gibi temel işlere alıştırma sürecidir. 1. kademede birinci sene yazın

[133] Bloskaya ve Sergeeva , *a.g.e.,* s. 111.
[134] Aytaç, a.g.e., s. 144.
[135] Bloskaya ve Sergeeva, a.g.e., s.361.
[136] Bloskaya ve Sergeeva, a.g.e., s.205.

tarım işlerinde, ikinci sene kışın ise ev işlerinde (ev temizliği, mutfakta çalışma, hastalara bakma), yazın ise tarımsal araç gereçleri öğrenme, üçüncü sene tarım araç gereçlerini öğrenmeye devam ve fabrikalara geziler düzenleme, dördüncü senede de temel tornacılık işlerini yapmaya başlarlar.

Üçüncü aşama: Endüstriyel iş okulununun 2. kademesi (14-18 yaş): Bu kademe ile artık çocuklar fabrikalarda çalışmaya başlarlar. Blonski bu kademede Marks'ın politeknik eğitim görüşünü ve teori ile pratiğin birleştirilmesi ilkesini esas alır. Ona göre artık fabrika ve fabrika atölyesi gençler için bir iş okuludur. Öğrenciler burada büyük insanlar ile birlikte çalışırlar ve müfredat çalışma planına göre düzenlenir. İşten arta kalan zamanlarda spor, edebiyat vb alanlar ile meşgul olurlar.[137]

Blonski'nin "endüstriyel iş eğitimi" anlayışı, daha sonra Sovyet eğitim sisteminin temelini oluşturacak olan politeknik eğitimin esasını teşkil etmektedir. Dolayısıyla Blonski'nin katkısının büyük olduğunu belirtmemiz gerekir.

2.4. A. S. Makarenko (1888-1939)

Anton S. Makarenko[*] Sovyetler Birliğindeki önemli eğitim reformcularından biridir. Geliştirdiği kolektif eğitim sistemi, sınıfsız toplumu kurmaya yönelmiştir. Onun kurduğu kolektif, ideoloji tarafından kabul edilen amaca göre bilinçli ve sistemli bir yeniden eğitmenin yuvası ve vasıtasıdır. Onun kolektif eğitim görüşünü kısaca söylemek gerekirse, kolektif yoluyla eğitim şeklinde formüle edilebilir. Çünkü Makarenko, insanın kendi özünü yalnızca kolektif içerisinde gerçekleştirebileceği noktasından hareket eder.[138]

Gerek bu dönemde, gerekse daha sonra, Makarenko'nun kolektiflik anlayışı şu özellikler içeriyordu: "Kolektiflik, belli bir amaca göre kurulmuş olan aktif bir organdır. Sosyal ve canlı bir

[137] Aytaç, a.g.e.s. 147; Bloskaya ve Sergeeva, a.g.e., s. 277.

[*] SSCB'li eğitimci ve yazar. 1888 Ukrayna doğumludur. Ukrayna'nın Kharkov yakınlarındaki Belapolie köyünde dünyaya gelen Makarenko'nun babası badanacıdır. 17 yaşındayken, gittiği belediye okulunun ardından 1 yıllığına eğitim dersi alarak, 1905'te bölgedeki demiryolu işçilerinin çocuklarının gittiği bir ilkokula öğretmen olmuştur. 1911'de Bolinskaya Demiryolları Okulu'na denetçi olarak atanmıştır. 1914'te Poltava' daki Pedagoji Enstitüsü'nün giriş sınavını kazanmış ve 1917'ye değin orada yüksek öğrenim görmüştür. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra, daha önce öğretmenlik yaptığı Kryukov'daki okula müdür olarak atanmıştır. 1920'de Kızıl Ordu'nun Kryukov'a girmesiyle tüm Ukrayna'ya Sovyet egemenliği kurulmuş oldu. 1920 Eylül'ünde Poltava Eğitim Dairesi Makarenko'yu suç işlemiş çocuklar için bir topluluk kurmakla görevlendirmiştir. İlk başta adı Çocuk Suçlular Kolonisi olan bu topluluk, daha sonra kendi aldığı karar doğrultusunda ismini Gorki Topluluğu olarak değiştirmiştir. 1928 yılına dek topluluğu yöneten Makarenko, topluluktaki son yılında Kharkov'daki Zerjinski Komünü'nün yönetimini üslenmiştir. 1928'de Gorki Topluluğu'ndan ayrılan Makarenko, sonraki 7yıllık süreçte de Zerjinski Komünü'nü yönetmiştir.

[138] Aytaç, a.g.e., s.156; Gennadiy Evgeniviç Jurakovskiy, Pedagogiçeskiye idei A.S. Makarenko, İzdaniya Akademiya Pedagogiçeskih Nauk RSFSR, Moksva-1963, s.108.

organizmadır ve kolektif amaçlara sahiptir. Bireysel amaçlar toplumsal amaçların önüne geçmemelidir. Kolektif, ancak insanların topluma faydalı olan faaliyetlerin gerektirdiği görevler içerisinde birleşirse mümkün olur. Kolektif süreklilik gösterir. Yani, bireyler aynı kolektif içerisinde uzun süre kalmalıdır."[139]

Makarenko'ya göre okullardaki kolektif eğitim aşağıdaki esaslara dayandırılmış olmalıdır:

1. Okul, ilk sırada politik eğitim yeridir: "Okul, ilk günden itibaren öğrenciye, Sovyet toplumunun kesin, değiştirilmez taleplerini aşılamak ve çocuğu, belirli normlar yoluyla belirli davranışlarla donatmalıdır. Sadece bu yolla o, neyin serbest neyin yasak, neyin ödüle layık, neyin cezaya uygun olduğunu öğrenir"[140] diyerek okulu ana çizgilerin öğretildiği yer olarak belirler. Okul öğrenciye Komünizm ahlakına uygun olan değerleri öğretmelidir.

2. Okul, bir iş eğitimi yeridir: Makarenko, iş ile eğitimi birleştirmeye çabalamıştır. O üretim içindeki eğitimin taraftarı olmuştur.[141] Üretim ile eğitimi nasıl birleştirdiğini "Sovyet Okullarının Eğitim Sorunları" (1949) adlı eserinde ele alan Makarenko, "Üretim Okulu"nun da bir örneğini uygulamıştır.

3. Okul, bir karakter eğitimi yeridir: "Üretim okulu"nda uygulanan iş, ortaklaşa planlamayı ve gayreti, iş süreci içindeki dayanışmayı, sorumluluk ve disiplini arzu eder. Bundan dolayı Makarenko, okullarda uygulanan üretim sürecinin, bireysel karakter eğitimini desteklediğini ileri sürer. Karakter eğitimi, gençlerde her şeyden önce bilinçli bir disiplin kurar. Makarenko'ya göre disiplin, bir eğitim vasıtası değil, eğitimin bir ürünüdür. Disipline edilmiş birey, Makarenko'ya göre kendi çıkarlarını, daha üst seviyede olan kolektifin çıkarlarına göre düzenler.[142]

Görüldüğü gibi Makarenko, öğrenciye okulu aracılığıyla politik, politeknik ve karakter eğitimini vermeyi amaçlamıştır. Onun görüşlerinin daha sonraki politeknik eğitim müfredatlarının temelini oluşturduğu söylenebilir.

---

[139] Aytaç, a.g.e., s. 157-161.
[140] Anton Semyonoviç Makarenko, *Problemı şkolnogo sovetskogo vospitaniya*, İzdaniya Akademiya Pedagogiçeskih Nauk RSFSC, Moksva-1949, s. 45-72.
[141] Makarenko, a.g.e., s.98-116.
[142] Aytaç, a.g.e., s. 163; Makarenko, a.g.e, s. 98-103.

3. Sovyet Döneminde Kırgız Eğitim Sisteminin Genel Özellikleri

Bilindiği üzere, 1924 yılının Ocak ayında XII. Bütün Türkistan Kongresi ve aynı sene Mayıs ayında yapılan Türkistan Komünist Partisi'nin VIII. Kongresi ile Orta Asya'da milli cumhuriyetleri kurmak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Haziran1924'te RKP (b) Merkez Komitesi Politbürosu, 14 Ekim 1924'te ise Tüm Rusya Merkez İcra Komitesi'nin ikinci dönem toplantısında Orta Asya'da milli devletlerin kurulmasına yönelik karar alınmıştır. Böylece, 14 Ekim 1924'te, başka Orta Asya Sovyet Cumhuriyetleri ile aynı zamanda Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ne (RSFSC) bağlı Kara Kırgız Muhtar Vilayeti kurulmuştur. Kara Kırgız Muhtar Vilayeti 1925'te Kırgız Muhtar Vilayeti'ne dönüştürülmüş, 1926'da Kırgız Muhtar Cumhuriyeti, 1936'da ise Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünü almıştır.[143]

Kırgız Muhtar Cumhuriyeti oluşturulduğu sırada, Rusların çarlık döneminde başlayan dil politikası gereği yeni düzenlemeler başlamıştır. Bölgede bilgi birikiminden ve eskiyle olan bağından kopartılarak, yeni Sovyet tipi insanı yetiştirmek için en önemli iletişim aracı olan dili değiştirme gereği duyulmuştur. Bu yüzden önce alfabe tartışmaları alevlendirilmiştir. Bölgede yaygın olarak kullanılan Arap alfabesi reforma (1922'de birkaç harf atılmış ve ünlüler için yeni harfler bulunmuştur) tabi tutulmuştur. Ancak bu değişiklikler yeterli görülmemiş ve dil kurultayları ile toplantılarda sık sık alfabe meselesi gündeme getirilmiştir. Mayıs 1925'te Kırgızistan Muhtar Vilayeti yöneticilerinin özel toplantısında Arap alfabesinden başka alfabeye geçme konusu tartışılmış ve Latin alfabesinden oluşacak Kırgız alfabesine geçme kararı alınmıştır. Aynı sene Bilim Komisyonu Latin alfabesine dayalı Kırgız alfabesini oluşturmuştur. 1927'de Kırgızistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Sovyetlerinin ilk kuruluş kongresinde, Latin alfabesine dayalı Kırgız yazısına geçme kararı alınmış ve yeni alfabeyi uygulamaya sokma süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Kırgızistan'da okuma yazma

[143] Öskön Osmonov, "Kırgız Mamlekettüülügünün tarıhınan", *Kut Bilim,* Sayı: 10370, 5 Mart 2010. s.10; Tınçtıkbek Çorotegin, "Kırgızistan Cumhuriyeti", *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi,* C. 19, Ankara 2002, s. 252-255; Heyet, *Kırgız Tarıhı, Kıskaça ensiklopediya*, Bişkek, 2003, s. 100, s.131; İ. Momunbaev, "Lenindik ulut sayasatının saltanatı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 723, 30 Aralık 1962. s. 2.

bilen halkın yeni yazıya en geç 1930'a kadar geçmesi öngörülmüş, Kırgız dilindeki yayınevi ve kalem odalarının yeni alfabeye geçmesi ise en geç 1931 senesinin sonu olarak belirlenmiştir.[144]

1 Ocak 1930'da Kırgızistan Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Merkezi İcra Komitesi Arap alfabesine dayalı Kırgız yazısını tamamen ortadan kaldırılmasına ve tüm devlet işlerinin Latin harfleriyle yürütüleceğine dair karar almıştır. Arap alfabesi aleyhinde ortaya atılan iddialar bu sefer 1930'ların sonlarında Latin alfabesi için söylenmiştir. Mesela Latin alfabesi "Yüksek Tabakaların Dili" olarak suçlanmış, Kiril alfabesini öven yazılar basında sık sık yer almaya başlamıştır. [145] Yeni alfabeye uygun eğitim faaliyetleri Kırgız dilinde eğitim verilen okullarda birinci sınıftan itibaren, Rus dilinde eğitim verilen okullarda ise beşinci sınıftan itibaren başlamıştır. Yeni alfabeye göre eğitim vermek amacıyla ülkedeki 2220 öğretmene kısa dönem hazırlık kursları verilmiştir. Ayrıca öğrencilere yeni alfabeye göre eğitim vermede Eğitim Bakanlığına bağlı yayın yapan "Okutuuçularga Cardam" dergisinden yararlanılmıştır.[146]

1937 -1940 yılları arasında Latin alfabesinin yerine Kiril kökenli alfabenin kabul edilmesi sağlanmıştır. Bunun topluma yansıması iki farklı alanda olmuştur: Bir yandan yeni nesil Arap harfleriyle yüzyıllar boyunca oluşturulan bilgi ve kültür birikimini okuyup anlayamaz hale getirilmiştir. Kısa bir zaman önce Latin alfabesine göre ayarlanan daktilo, matbaa ve diğer aletler kullanılamaz, milyonlarca cilt okul kitabı işe yaramaz hale gelmiştir. Ayrıca Arap veya Latin alfabesiyle okuma yazma öğrenmiş olan yetişkinler bir anda okuryazar olmaktan çıkmıştır. Kiril alfabesine geçişin bir diğer sonucu olarak, bölge milletlerinin dilleri Rusçanın etkisine daha açık hale getirilmiştir.[147]

3.1. Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Sovyetlerde okul öncesi eğitim kurumlarının amacı şu şekilde ifade edilmiştir: "Okul öncesi eğitim kurumları aileler ile sıkı iletişim içinde olarak, çocukları her yönlü yetiştirmekle birlikte onların sağlığına özen gösterir, onlara emeği sevmeyi ve temel hareketleri yapmayı öğretir, onların

[144]Aziz İzmaylov, *Kırgızstandagı Sovettik Mektepterdin Tarıhı (1917-1957),* Okuu-Pedagogika Yayınevi, Frunze 1961, s. 156; Zuhra Altımışova, "Kırgızistan'da İlk Milli Gazetenin Tarihçesi (1924-1940)", *SDU Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 29, Ağustos 2013, Isparta 2013, s.79.
[145] Fatma Açık, "XX. Asrın Başlarında Türk Dünyasında Yaşanan Alfabe Değişikliklerinin Sebepleri, Gelişimi Ve Sonuçları", Başkent Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu *I. Uluslararası Dünya Dili Türkçe* Sempozyumu 2008, s. 4.
[146] İzmaylov, a.g.e., s. 250-252.
[147] Açık, a.g.m., s. 4.

estetik yönden gelişmesini sağlar, çocukları okula hazırlar ve Sosyalist vatanını ve kendi anavatanını sevmeyi öğretir."[148] Ayrıca okul öncesi eğitim kurumları çocukları küçük yaştan itibaren eğitme ve annelerinin bir fabrika veya çiftlikte çalışmalarını sağlama yönünde faydalı olmuştur. Annelerin büyük bir kısmı çalışmaya mecbur oldukları sürece evlerin, iyi düzenlenmiş yuvalar veya anaokulları kadar tatmin edici sosyal, maddi ve psikolojik bir ortam sağlayamayacağına[149] inandıkları için bu kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Çocuk yuvaları aynı zamanda çocuk sağlığı ve gelişimi konusunda enformasyon merkezi olmuştur. Annelere burada çocuk sağlığıyla ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır.

Sovyet eğitim tüzüğüne göre, kurumsallaşan herhangi bir grup, büyük kolektif çiftlikler ve devlet çiftlikleri kendi paralarıyla yuva ve anaokulu açma hakkına sahip olmuştur. Bu kurumlara kalabalık aileler para ödemek zorunda değildir, ancak genel olarak veliler çocukların yemek masraflarını karşılamıştır. Okulöncesi eğitim kurumlarının okul programları ve çalışmaları devlet tarafından teftiş ve kontrol edilmiştir.[150]

Kırgızistan'da okul öncesi eğitim veren kurumlar Ekim devriminden önce çok fazla olmamıştır. Kayıtlarda sadece 1910 ve 1911 yıllarında 10 çocuğun eğitim gördüğü Pişpek'teki tek özel okul öncesi kurum olduğu belirtilmiştir. Okul öncesi kurumlar Sovyet eğitim sisteminin bir parçası olarak Kırgızistan'da 18 Eylül 1918'de Karakol şehrinde açılmıştır. 1925 senesinin son baharında ise Pişpek'te 200 öğrencisi olan kreş resmi olarak faaliyete başlamıştır.[151]

15 Aralık 1919'da Oş şehrinde 45 okul öncesi çocuğun eğitim alacağı anaokulu açılmıştır. Daha sonra Oş ilinde kolhozların bünyesinde 10 okul öncesi kurum faaliyete geçmiştir. 1929 senesinde ülkede 1200 çocuğun eğitim aldığı 25 çocuk bahçesi ve 350 çocuğun yetiştirildiği 7 anaokulu açılmıştır. Bunun dışında ebeveynlerin, kooperatiflerin ve komünlerin desteğiyle faaliyet gösteren anaokullarından da söz etmek mümkündür.[152]

1930 senesinde anaokulu öğretmenlerini hazırlamak amacıyla bir senelik kurslar açılmıştır. 1934 senesinin sonlarına doğru anaokullarında 4100 çocuğa eğitim verilmiştir. Mevsimlik işlerin yoğun olduğu dönemde ise ana okullarda 21 648 çocuğun bakımı yapılmıştır. Anaokullarına duyulan

[148] Baltabaev, a.g.e., s. 43.
[149] Gramer ve Browne, a.g.e., s. 403
[150] Gramer ve Browne, a.g.e., s. 404
[151] Baltabaev, a.g.e., s. 43.
[152] Aynı yer.

ihtiyacı karşılamak için kolhozlar[153] ve sovhozların[154] desteğiyle her yerleşim bölgesinde bir anaokulu inşa edilmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında Kırgızistan'a 24 çocuk yuvası ve okulöncesi eğitim kurumunda yetiştirilmek üzere 1572 çocuk savaş bölgelerinden göç etmiştir. Bundan dolayı savaş döneminde okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı da artmıştır. 1940 yılında ülkede sürekli eğitim veren 197 okul öncesi kurum mevcuttu. Bu sayı 1944'te 308 olarak yükselmiştir.[155] Ancak savaş sonrası dönemde göç eden çocukların bir kısmı vatanlarına geri döndüğü için okul sayısında da azalma olmuştur. 1949'da 165 okul öncesi kurum faaliyet göstermiştir. Okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı 1950'lerden sonra hızla artmaya başlamıştır. 1950 yılında 170 okul mevcut iken, 1955'te 219'a, 1960'ta 338'e, 1965'te 547'ye ve 1970'te 718'e kadar yükselmiştir.[156] Ayrıca gece ve tam gün faaliyet gösteren çocuk bahçelerinin sayısı artmıştır. Ayrıca, sanatoryum anaokulları, anaokulları, çocuk evleri gibi yeni tipteki okul öncesi kurumlar açılmıştır. Frunze, Oş, Celal-Abad, Kant, Sokuluk bölgelerinde savaş sırasında tüberküloz çocuklar için özel sanatoryumlar açılmıştır.

SBKP'nin (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) 19. kurultayında alınan kararlar arasında okul öncesi eğitim kurumlarını çoğaltma ve yayma kararı bulunduğundan kolhozdaki üretim işlerine, tarladaki emeğe kadınları çekmek maksadıyla her kolhoz bünyesinde mutlaka çocuk yuvası açma zorunluluğu getirilmiştir. Kolhozlarda bazı çocuk yuvaları hijyen şartlarına uygun olmadığı için kapatılarak, çocuk yuvası için uygun bina bulunamadığı zamanlarda çadırlarda eğitim verilmiştir. Ayrıca kolhoz bünyesinde açılan çocuk yuvalarına öğretmen ataması düzgün yapılmamış ve buralarda yaşlı nine, teyzeler çocuk bakıcılığı görevlerini üstlenmişlerdir.[157]

Okul öncesi kurum faaliyetlerinde önemli bir rolü iktidar partinin ve hükümetin "Okul öncesi çağındaki çocuklar için eğitim ve sağlık hizmetlerini iyileştirmek, anaokullarını daha da geliştirilmesi için tedbirler" (1959) hakkındaki kararı oynamıştır. Bu karar doğrultusunda ülkede okulöncesi eğitim kurumları arasında "yasli-sad" olarak bilinen yeni tipteki okul yaygınlık kazanmıştır Bu kurumda

[153] Kolhoz: Kollektivnoye hozyaystvo (kolektif tarımcılık) kelimelerinin kısaltılmış halidir. SSCB'nde tarım sektöründe örgütlenen "kolektif tarımla" uğraşan birlikler olarak tanımlanırlar.
[154] Sovhoz: SSCB'de devlet mülkiyetindeki tarım işletmeleridir.
[155] Baltabaev, a.g.e., s. 44.
[156] Baltabaev, a.g.e., s. 45.
[157] E. Parışeva, "Kolhozdordogu baldar bakçalarına könül burulsun", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 47, 1953, s.2.

çocuk doğumdan itibaren okul çağına gelene kadar eğitim görmektedir. Böylece yeni doğum yapmış annelerin daha fazla üretimden alıkonulmaması öngörülmüştür.[158] Çocuk bakım evleri sadece kolhozlarda değil, üretim yapılan diğer alanlarda da açılmıştır.[159] 1967 yılında ülkede 708 okulöncesi eğitim kurumu faaliyet göstermiştir. Kolhozlarda 77 adet sürekli ve 795 mevsimlik faaliyet gösteren okul öncesi eğitim kurumu açılmıştır. [160]

1976 yılına gelindiğinde ise bu sayı 1047'ye kadar yükselmiş ve 118 bin çocuğu kapsamıştır.[161] 1979 istatistiklerine göre 1206 okul öncesi eğitim kurumlarda ülkedeki çocukların %60'ı eğitilmiştir.[162]

3.2. İlk ve Ortaokullar

1918 ve 1936 yılında RSFSC (Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti) Anayasasında okul kiliseden ayrılmış, çocuklara ücretsiz eğitim alma fırsatı tanınmıştır. Bu yönde en önemli dönüm noktası "RSFSR Birleşik İşçi Okulu Yönetmeliği" (16 Ekim 1918 yayınlanmıştır) doğrultusunda ücretsiz, her iki cinsten olan 8-17 yaşlarındaki çocuk ve gençler için zorunlu iki kademede, kendi ana dillerinde eğitim verilecek tek bir çatı altındaki 9 yıllık emek okul açılması olmuştur.[163]

Sovyetler nüfusunun eğitim seviyesi artmadıkça, sosyalist bir devlet inşa etmek imkansız olacağını görüşünden yola çıkarak, yeni kurulan rejimin gücünü halktan alması gerektiği prensibi doğrultusunda halk arasında okur-yazarlık kampanyası başlatılmıştır. Okuryazarlığın artması, Sovyet ideolojisini kitlelere yayma politikasının bir parçasıydı. Bununla birlikte Komünist partinin ihtiyaç duyduğu yerli kadroları yetiştirmek için eğitim-öğretim faaliyetlerine önem verilmesi gerekiyordu. Nitekim 14 Mayıs 1918 yılında yapılan Türkistan ASSR Halk Komiserleri toplantısında "Sovyetlerin V. Bölgesel kurultayında alınan kararları yerine getirmek için halk kitlelerinin yararlanabileceği okulların açılması işlerine süratle başlamıştır. Bu yüzden "Türkistan Sovyet Cumhuriyetindeki

[158] Muhabir, "Komünizmi aktifdüü kuruculardı bala çaktan tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 1133, 22 Ocak, 1966, s. 2.
[159] B. Cumagulova, "Mektepke çeyinki baldardı tarbiyaloo işi cakşırtılsın", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 2, 14 Nisan 1953, s. 3.
[160] M.A. Prokofiev ve başkaları, "Narodnoe obrazovaniye v SSSR", Kirgizskaya SSR, Prosvesheniye yayınevi, Moskova, 1967. http://www.detskiysad.ru/ped/narod47.html (ET: 10.07.2015).
[161] Muhabir, "Bakça-tarbiyanın başatı", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 2223, 24 Kasım 1976. s.1.
[162] "Narodnoye Obrazovaniya", *Ensiklopediya Kirgizskaya SSR*, (online), (ET: 20.07.2015) s. 6-7.
[163]İzmaylov, a.g.e., s. 46; Tatiyana Shkuro, "Hücüm": jenskaya emansipatsiya v period rannih sovetskih "eksperimentov" v Sovetskoy Kirgizii (1918-1930 godı), http://gefter.ru/archive/15305 (ET: 20.05.2015).

herhangi bir okulun herhangi bir sınıfında okumak isteyenlere kesinlikle bir engel çıkarılmayacak, çeşitli nedenlerle okullara alınmayanlara hiçbir şekilde engel olunmayacak. Bütün giriş sınavları kaldırılacak. Derecesi ne olursa olsun bütün okulların kapısı okumak isteyenlere açılacak. Okullara girecek olanların yaşı, dini, dili ve kimlik bilgileri kesinlikle göz önüne alınmayacak. Bundan sonra Türkistan Cumhuriyetinin herhangi bir okulunun herhangi bir sınıfından eğitim almak için tek şart eğitim alma isteği olacak"[164] şeklinde bir karar alınmıştır.

17 Eylül 1920'de ise Türkistan ASSR Halk Komiserleri Şurasında "Halka okuma-yazma öğretmek amacıyla seferberlik başlatma hakkında" karar alınmıştır. Bu karar doğrultusunda ülkedeki 8 yaştan 40 yaşa kadarki bireylerin kendi ana dillerinde okuma yazma öğrenmeleri zorunlu hale getirilmiştir. Bu seferberliği teşvik amacıyla başarılı olanlara parasal ödüller verilmiştir. Her bölgede seferberlik faaliyeti için yeni okullar açılmıştır. Nisan 1921'de Belovodks ilçesinde 114 okul faaliyet göstermiştir. 1923'te Calal-Abat'ta yetişkinler için 10 okul açılmıştır. Yine Sovyet okullarının kurulmasında Komünist Parti Komitesine yardım etmek amacıyla "okuryazar olmayan kalmasın, kahrolsun cehalet" gibi sloganlar ile "Kızıl Öğretmen Topluluğu" adıyla gönüllü öğretmenler grupları oluşturulmuştur. Okuryazarlık seferberliğinde özellikle çiftçi, çoban ve kadınların eğitim almasına önem verilmiştir. Bu amaçla kırmızı ev olarak bilinen özel okullar faaliyete başlamıştır.[165] Bu seferberlik neticesinde 1921-1925 yılları arasında Kırgızistan'da 5740 öğrenci kapasitedeki 177 okul faaliyete geçmiştir.[166]

Her ne kadar bu dönemde eğitim öğretim faaliyetleri açısından son derece önemli gelişmeler kaydedilmiş olsa da bu süreç 1921–22 yılları arasında sekteye uğramış ve açılan okulların bir kısmı yeniden kapanmıştır. Sanjarbek Daniyarov, bunun nedenini Sovyet okullarına karşı bölge halkının güvensiz tutumu ve lojistik sorunlar olarak açıklamıştır.[167]

Şimdiki Kırgızistan toprakları içerisinde Sovyetler tarafından açılan ilk okul ise 1919 yılında eğitim öğretim faaliyetlerine başlamıştır. 1923-1924 eğitim öğretim yılının başında Oş Uezdinde 16

[164] İzmaylov, a.g.e., s. 57.
[165] İzmaylov, a.g.e., s. 111.
[166] Mukaş Baltabaev, Kırgızstandagı Elge Bilim Berüü İşi 60 Cılda, Mektep Yayınları, Frunze 1983, s. 12.
[167] Sanjarbek Daniyarov, *Kulturnoye Stroitelstvo v Sovetskom Kirgizstane* (1919-1930), Frunze, 1963, s. 85-86.

okul mevcut olup, bunların 12 tanesi mektep ve medreselerden oluşmuştur.[168] 1921–22 yılları arasında Pişpek'te (şimdiki Bişkek) 75, Prejevalsk'da (şimdiki Karakol) 50, Narın'da 55 okul açılmış, 1923 yılına gelindiğinde ise bütün Kırgızistan'daki okulların sayısı 251'e çıkmıştır.[169]

Kırgızistan'da Ekim Devriminden önce faaliyet gösteren geleneksel mektep ve medreseler, Rus-Tüzem okulları, Rus ilkokulları revize edilerek, birinci ve ikinci kademeli öğretim için tekrar düzenlenmişlerdir. Birinci kademeli öğretimde 8-13 yaştaki çocuklar eğitim almış, *ikinci* kademeli öğretimde ise 13-17 yaşlarındaki gençlere eğitim verilmiştir.[170]

1924-1925 eğitim-öğretim yılında faaliyet gösteren okul sayısı 500'e yükselmiştir. Bu dönemde ana dilde yazılmış ders kitapları yetersizdi, bu yüzden Kırgız çocuklar Kazak, Tatar ve Özbek dillerinde yazılmış ders kitaplarını okumuşlardır.[171]

1927-1928 eğitim öğretim yılında Kırgızistan'da 515 okul faaliyet göstermiştir. 1929-1930'da ise ülkede öğrencilerinin %86'sı ilkokulda eğitim almakta, 77 okul şehirde ve 523 okul kırsal bölgede olmak üzere toplam 600 okul faaliyet göstermekteydi. Bu dönemde okullar ülkenin en ücra köşelerine kadar açılmıştır. [172]

25 Temmuz 1930 tarihli "Genel Zorunlu Eğitim" hakkındaki Komünist Partinin 16. Kurultayında alınan kararın ve Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Merkez Yürütme Kurulu kararının, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Kırgız Özerk Vilayeti İl Teşkilatı ve Kırgız Özerk Cumhuriyeti Halk Komiserleri Kurulu tarafından uygulanması aşamasında, 12 Ağustos 1930 tarihinde tüm bölge ve şehirlerde Genel Yedi Yıllık Zorunlu Temel Eğitimin (yürürlüğe) başlaması hakkında karar alınmıştır. [173]

5 Eylül 1931 tarihinde Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Merkez Yürütme Kurulunun yukarıdaki kararı gereği, temel eğitim mücadelesinin kızıştığı günlerde okuldaki tüm eğitim-öğretim faaliyetlerini baştan aşağıya değiştiren "İlk ve Orta Okul" hakkındaki karar çıkmıştır.[174]

---

[168] Daniyarov, a.g.e., s. 87.
[169] Daniyarov, a.g.e., s. 89; İzmaylov, a.g.e., s. 94-97.
[170] İzmaylov, a.g.e., 56; İstoriya Obrazovaniya, http://edu.gov.kg/(ET: 23.6.2015)
[171] Baltabaev, a.g.e., s. 14.
[172]Baltabaev, a.g.e., s. 17.
[173]İzmaylov, a.g.e., s. 194; M.A. Prokofieva ve ekibi, "Kirgizskaya SSR", *Narodnoye obrazovaniye v SSSR*, Moskova 1967, Prosveşeniya yayınevi, s.2,; İzmaylov, Murda cana azır, *Mugalimder gazetası*, sayı: 188, 7 Kasım 1956, s. 2.
[174] İzmaylov, a.g.e., s. 205

Komünist Partinin XVIII. Kurultayı ve Kırgız Kurulunun IV. Kurultayında (1934) ülkedeki köylerde Yedi Yıllık Zorunlu Temel Eğitime geçme meselesi tekrar görüşülmüştür. Bu kararı icra ederken yaygınlaşan küçük çaplı ilköğretim okulları engel teşkil etmiştir. Bu nedenden dolayı Sovyetler Birliği Komünist Partisinin Kırgız Özerk Vilayeti İl Teşkilatı okul ağını yeniden düzenlemiştir. Neticede 738 küçük çaplı ilköğretim okulu, yedi yıllık 416 tam donanımlı ilköğretim okuluna dönüştürülmüştür.[175]

Aynı dönemde Sovyet yetkilileri geçmişin kültürel tesirlerini sınırlama arzusunda olmuşlardır.[176]

Kırgızistan üçüncü beş yıllık dönemde okul ağını ilkokul, yedi yıllık okul ve yatılı orta okul şeklinde yeniden düzenlemiştir. Yedi yıllık okul sayısı 1937-1938 yılında 327 iken, 1940'ta 643'e kadar yükselmiştir. Ortaokulların sayısı ise 62'ye kadar çıkmıştır. 1941 tarihinde Kırgızistan'daki 1645 okulda 329 bin öğrenci eğitim almıştır.[177]

Komünist Parti kendi ideolojisinin yayıldığı ve kolayca kontrol edebildiği eğitim kurumlarının üzerindeki denetimini elden bırakmamıştır. II. Dünya Savaşından sonraki beş yıllık dönemde eğitim alanında SBKP (b) Merkez Komitesi 21 Ağustos 1945 tarihinde "Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine Toplumsal-Politik ve Kültürel-Eğitim Alanında Yardım Etme" hakkında karar almıştır. Bu karar doğrultusunda Kırgız ortaöğretim okullarındaki büyük sınıflar için tahsis edilen yatılı okullarda tüm eğitim masrafları devlet tarafından karşılanan 2 bin kişilik ek kontenjan açılmıştır. Ayrıca Prejevalsk Öğretmen Yüksek Okulunda devlet ödenekleriyle okuma olanağı sunulan kadınlar için öğretmen okulları açılmıştır. [178]

1948 yılının ortalarında SBKP (b) Merkez Komitesi Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin halk eğitimine destek amacıyla yeni bir yardım kararı daha almıştır. Bu yardım kararına göre ülkede 2 il ve 18 ilçede eğitim odaları, Calal-Abad Öğretmen Yüksek Okulu açılmış ve Kırgız Devlet Pedagoji

[175] Prokofieva ve ekibi, a.g.e., s. 3.
[176] Rafis Abazov, "Sovyet Sisteminde Kırgızistan: Millî Devletin Inşaası ve Millî Kimliğin Doğuşu", s. 7, http://www.tarihtarih.com, Erişim:15.07.2015.
[177] Baltabaev, a.g.e., s.22.
[178] Prokofieva, a.g.e, s. 5.

Enstitüsüne öğrenci kabul kontenjanı arttırılmıştır. Kırgız ortaöğretim okullarının eğitim materyallerini geliştirmek amacıyla okul araç gereçleri ve metodolojik kaynak yardımı sağlanmıştır.[179]

6 Ağustos 1949 tarihinde Kırgız Komünist Partisinin 5. kurultayı düzenlenmiştir. Bu kurultayda genel zorunlu yedi yıllık eğitime geçirme faaliyetlerinin sadece şehirlerde değil, ülkenin köy ve kasabalarında da yürütülmesi konusunda karar alınmıştır. Bu karar doğrultusunda 1949/50 eğitim-öğretim yılında 23 kırsal bölgedeki ilçeler, zorunlu yedi yıllık genel eğitime geçmiştir.[180]

Ayrıca savaştan sonraki ilk beş yıllık dönemde ülkede 45 bin öğrencinin eğitim alabileceği 288 tane okul inşa edilmiştir. 300'den fazla ders kitabı ve öğretmenler için ek materyaller basılmış, eğitim fakültelerinden 4.660 öğretmen adayı mezun olmuştur.[181]

1952'de Komünist Partinin 19. Kurultayında 1930'lu yıllarda terk edilen politeknik eğitim ilkeleri tekrar kabul edilmiştir. Ancak Stalin'in ölümüyle ve Kruşçev'in başa geçmesiyle[182] bu eğitim sistemi yeniden düzenlenmiştir.

Temmuz 1953'te Kırgızistan öğretmenlerinin 2. Kurultayı düzenlenmiştir. Bu kurultayda 1951-1955 yılları arasında Komünist Partinin 19. Kurultayında alınan SSCB'ni geliştirmenin beşinci beş senelik planı doğrultusunda aşağıdaki kararlar alınmıştır: "Beş senelik planın sonuna kadar Cumhuriyetlerin başkentlerindeki, diğer büyük şehirlerdeki, illerdeki, bölgelerdeki ve büyük sanayi merkezlerindeki okullarda yedi yıllık eğitimden zorunlu ortaöğretime (10 yıllık eğitim almaya) geçiş bitirilsin. Diğer yerlerde ve köy-kasabalarda bu geçiş bir sonraki beş senelik plan çerçevesinde geçilmesi için uygun şartlar oluşturulsun." KP'nin bu kararını hayata geçirmede en önemli engel olarak okullardaki eğitim araç-gereçlerinin, ders kitaplarının eksikliği gösterilmiştir. Yatılı okulların yeterli sayıda olmadığı vurgulanmıştır.[183] Ayrıca bu kurultayda öğretmenlere ve tüm eğitim çalışanlarına yönelik çağrı yapılmıştır. Bu çağrıda öğrencilerin velilerinin yardımıyla yatılı okulları inşa etme planını doldurmak, yeni 1953-1954 eğitim-öğretim yılından itibaren okullarda politeknik eğitim için gerekli tedbirler almak, öğrencilere kimya, fizik, biyoloji ve matematik vb. derslerinin

[179] Aynı yer.
[180] İzmaylov, a.g.e., s. 316; "KPSStin 19.kurultayının çeçimderinin negizinde respublikanın el agartuu organdarının cana mugalimderinin mildetteri", *Mugalimder gazetası*, sayı: 16, 21 Temmuz, 1953. s. 2-3.
[181] Baltabaev, a.g.e., s. 69.
[182] Mustafa Ergün, "Rus Eğitiminde Batılılaşma Çabaları ve Reformlar", *Kuramsal Eğitimbilim,* 2 (1), 2009, s. 50, www.keg.aku.edu.tr. (ET: 22.07.105)
[183] Muhabir, "El agartuu işinin janı iygilikteri üçün", *Mugalimder gazetası*, sayı: 16, 21 Temmuz 1953. s. 1.

sanayide ve tarımda nasıl kullanıldığını öğretmek; Politeknik eğitimde başarılı öğretmenlerin tecrübelerini gazete aracılığıyla yaygınlaştırmak; Öğrencilere ek kurslar aracılığıyla beden ve estetik eğitimi verilmesi yönünde çağrılar yapılmıştır.[184]

Ayrıca politeknik eğitimi yaygınlaştırmak ve deneyimleri paylaşmak amacıyla ülke, il ve ilçe bazında eğitim seminerleri düzenlenmiştir. Okullar, laboratuar ve özel ders odalarıyla donatılmıştır. Pek çok okulda, çocukların teknik yaratıcılığı yaygınlık kazanmış ve gelişmiştir.[185]

Ağustos 1955 yılında gerçekleşen Kırgız Komünist Partisinin 6. Kurultayında, halk eğitimine büyük önem verilerek, "Ülke Okullarının Durumu ve İyileştirme Tedbirleri" hakkındaki mesele ele alınmıştır. Plenumda, Partinin İl Teşkilatlarından, şehir komitelerinden ve ilçe komitelerinden ve ülkenin eğitim bakanlığından ve ülkedeki tüm okulların fizik, kimya, biyoloji ve diğer branşlardaki öğretmenlerden, ders sürecinde öğrencilerin sanayinin temel prensipleriyle tanışmış olmasını talep eden karar çıkmıştır. Ayrıca plenumda, sanayi gezileri düzenlemek, laboratuar deneyleri, üretim emeğine katılmak için kolhozlara, okula bağlı üretim tarlalarına gitme ve gelecekteki üretime katılma hazırlığı yapma faaliyetleri öngörülmüştür.[186]

1956 yılına gelindiğinde ise ülkedeki okulların sayısı 1708'e yükselmiştir.[187]

1958 yılının sonlarına doğru, SSCB yüksek Konseyi "*SSCB'de Okulun Hayat İle Birleştirilmesinin Güçlendirilmesi ve Halk Eğitim Sisteminin Diğer Gelişimleri Üzerine*" [188] Kanununu kabul etmiştir. 1958 eğitim reformu diye anılacak olan bu kanun Kırgızistan Komünist Partisi Merkez Komitesi ile Kırgızistan Bakanlar Kurulu tarafından Mayıs 1959'da kabul edilmiştir. Bu kanunda zorunlu 8 yıllık eğitimi ve politeknik eğitimi gerçekletirmek amaçlanmıştır. Yeni eğitim reformu, yükseköğretime girmeden önce en az iki yıl "üretim işinde çalışmayı" öngörmüştür. Ayrıca üniversiteye gitmek isteyenlerin zorunlu öğretimin üstüne 3 yıl daha okumaları gerekmiştir. Yani 10 yıllık zorunlu eğitim 11 yıla çıkmıştır. [189]

---

[184] Muhabir, "Kırgız SSRinin bardık mugalimderine cana el agartuu kızmatkerlerine Kırgız SSRinin mugalimderinin respublikalık siezdinin ündöösü", *Mugalimder gazetası*, sayı:18, 4 Ağustos 1953. s. 1.
[185] İzmaylov, a.g.e., s. 367; Prokofieva, a.g.e, s. 5.
[186] Prokofieva, a.g.e, s. 5; Muhabir, "Mugalimderdin avgust keneşmeleri", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 123, 11 Ağustos 1955, s. 2.
[187] İzmaylov, a.g.m., s. 2.
[188] Baltabaev, a.g.e., s. 83.
[189] Muhabir, "12 Kasım 1958 yılında SBKP'nin Merkezi Komitesi Plenumunda kabul edilen karar", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 309, 16 Kasım 1958. s. 1.

Bu kanun doğrultusunda dört senede yedi yıllık eğitimden sekiz yıllık genel zorunlu eğitime geçilmiştir. Yine okulun hayat ile birleştirilmesi kanununa göre orta öğretimdeki büyük sınıflara üretimle ilgili ders saatleri konulmuş, aynı zamanda uzatılan sürede 11 yıllık eğitim alanlara mesleki hazırlık dersleri verilmiştir. Ancak ülkedeki tüm okullarda mesleki hazırlık dersini okutmak yerel imkânsızlıklar sonucu başarısız olmuştur. Onun yerine 1965/66 eğitim-öğretim yılında orta öğretim okullarında on yıllık eğitim geri getirilmiştir. [190]

Grame ve Browne, Çağdaş Eğitim kitabında Sovyet eğitim politikasının Komünist Partinin geliştirdiği yeni hedef ve politika doğrultusunda sürekli değiştiğinden[191] bahsetmiştir. Gerçekten de öyle olmuştur. Temel eğitim 7 yıllık zorunlu eğitimden 8 yıllık zorunlu eğitime geçiş yaptığında, ders müfredatları okulu hayatla birleştirme ve politeknik eğitim şeklinde tekrar baştan düzenlenmiş ve ders kitapları baştan yazılmıştır.

Ortaokul sistemi 1958 yılındaki eğitim reformuyla baştan aşağıya değişmiştir. Kırgızistan'da eğitim sistemi diğer Sovyetler Birliğindeki ülkeler gibi başlıca üç kademeden oluşmuştur. Birinci kademesi 7 yaştan 16 yaşa kadarki tüm çocukların zorunlu eğitime tabi tutulduğu sekiz yıllık okuldur. Genel eğitimin I. Kademesi olan ilköğretim herkese zorunludur. İlkokula başlama yaşı ise 7'dir. Öğretim programı Eğitim Bakanlığının yönetmelikleri göz önünde tutularak yapılmıştır. Öğretim programı SSCB'ye bağlı tüm cumhuriyetlerdeki bütün okullarda aynı ve çok az bir değişikliğe uğramıştır. Ders kitapları da aynı şekilde aynı içerikte ama farklı dillerde basılmış ve dağıtılmıştır. SSCB'deki bütün eğitim faaliyetlerinden biri de çocuklara "kolektif" şekilde yaşamayı, öğrenim yapmayı ve çalışmayı öğretmektir.[192]

İkinci kademe politeknik orta dereceli okullardır. Politeknik ortaöğretimin amacının, bireylere temel bilgileri ve iş becerilerini kazandırmak olduğu, bu okullarda üretim işi ile eğitimin birlikte verildiği, öğrencilerin üç yıl tarımsal ve kültürel alanlarda çalışarak mesleki hazırlıktan geçecekleri belirtilmiştir. 1959 yılı itibarıyla 170 okul yada ülkedeki okulların yarısı 30 meslek dalında hazırlık eğitimi verilecek okul programını kabul etmiştir. İkinci kademedeki bir diğer okul türü ise, bir işte çalışan öğrenciler için akşam veya yarı zamanlı faaliyette bulunan akşam okullarıdır. Üçüncü

[190] Prokofieva, a.g.e, s. 5.
[191] Gramer ve Browne, a.g.e., s. 164
[192] Gramer ve Browne, a.g.e., s. 407.

kademedki okul türüne ise, meslek okulları ve teknikumlar girmektedir. Teknikumlar, teknikerler, ormancılar gibi meslekler için öngörülmüş olup, süreleri 3-4-5 yıl arasında değişmektedir.[193]

Yeni eğitim reformuna uygun olarak, SBKP'nin Merkezi Komitesinin Eylüldeki plenumunda, öğrencilere tarım tekniğinin ilmi esaslarını öğretme görevi biyoloji dersi öğretmenlerine verilmiştir. Okulların tarımsal üretim alanlarında yürütülen faaliyetleri iyileştirme, öğrencileri sosyalist tarımın öncü tecrübeleri ile tanıştırma görevi de onların omzunda olmuştur.[194]

SBKP'nin 20. Kurultayında aşağıdaki kararlar alınmıştır: "Çocukları ve gençleri genel eğitim veren ortaokullarda (on senelik eğitim) ve mesleki ortaokullarda okutarak, şehirlerde ve köy yerlerinde herkese aynı seviyede eğitim verme işi hayata geçirilsin. Genel orta öğretim veren okullarda politeknik eğitimi geliştirerek, şuandaki sanayi ve tarım üretiminin en önemli alanlarıyla öğrenciler tanıştırılsın. Öğretiler toplumsal faydalı emek ile kaynaştırılsın, genç nesiller emeğe komünist bakış açısıyla eğitilsin. Ayrıca yatılı okulların alanları genişletilsin. Ortaöğretim eğitimi almayan emekçiler için ikinci öğretim ve açık öğretimde eğitimlerini devam ettirme olanakları sunulsun"[195] denilmektedir.

SBKP'nin 23. kurultayında herkese zorunlu genel orta öğretime geçme kararı alınmıştır.[196]

Orta öğretim okullarının genel eğitim, iş eğitimi, politeknik yönden gelişmesi SSCB'nin 23. kurultayındaki yönergelerde ve SSCB Yüksek Konseyi ve SSCB Merkez Komitesinin Kasım 1966 tarihindeki "Genel Orta Öğretim Okullarının Durumunun İyileştirilmesi" hakkındaki kararı ile belirlenmiştir. Bu kararı gerçekleştirmede ülkedeki okullar ve halk eğitimi kurumları büyük çaba sarf etmiştir. [197]

Komünist Partinin 24, 25. ve 26. Kurultaylarında ülkedeki okulların genel ortaöğretime geçişini hızlandırma konuları ele alınmıştır. SBKP (b) Merkez Komitesi ve SSCB Yüksek Konseyi sonraki eğitim-öğretim sistemini iyileştirme ve kalitesini arttırma adına "*Gençlerin Genel Orta Öğretime Geçişini Tamamlamak Ve Ortaöğretim Okullarını Daha Da Geliştirme*"[198], "*Kırsal Bölgedeki Genel Öğretim Veren Okulların Çalışma Koşullarını İyileştirme Ve Geliştirme*

[193] Baltabaev, a.g.e., s. 98.
[194] İ. Funikov, "Birinci jarım jıldıktın kee bir jıyıntıktarı cana aldıdagı mildetter jönündö", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 45, 11 Şubat 1954, s.4.
[195] Muhabir, "Ölköbüzdü önüktürüünün uluu programması", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 147, 26 Ocak 1956, s.1.
[196] B. Bozgunçiev, "Okutuu-tarbiyaloo-ıyık mildet", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1463, 6 Eylül 1969, s.2.
[197] Prokofieva, a.g.e, s. 6.
[198] Muhabir, "Kün tartibinde IV klas", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1753, 24 Haziran 1972, s. 1.

Tedbirleri"[199], "*SSCB'de Halk Eğitiminin Durumu Ve Genel Orta, Mesleki-Teknik, Özel Orta Ve Yüksek Eğitimi Daha Da Geliştirme Tedbirleri Hakkında*"[200], "*Ortaöğretim Öğrencilerinin Eğitiminin Daha Da İyileştirilmesi Ve Onları İş Ortamına Hazırlama*"[201] gibi pek çok kararı kabul etmiştir. Bu kararlar doğrultusunda tüm okul müfredatı bilimsel ve teknolojik ihtiyaçlara göre revize edilmiştir. Yeni müfredat temelinde 1.sınıftan 10.sınıfa kadarki tüm ders kitapları yeniden basılmıştır. Gene bu kararlar esas alınarak, eğitim alanında genel orta öğretime geçiş tamamlanmıştır.[202]

Okullara eğitim dairelerince verilen resmi ödeneklere ek olarak, her zaman yerli vatandaşlar ve kuruluşlar tarafından yardımlar yapılmıştır. Bu tür yardımlar mahalli bir işçi sendikası veya kolhoz idaresi ya da fabrikalar tarafından yapılmıştır. Ayrıca bu yardımlar devlet tarafından teşvik edilmiştir.[203] Örneğin, 1954 yılındaki Öğretmenlerin Ocak toplantısında Oş ilindeki kolhozlar tarafından 14 okulun ve ayrıca Stalin ilçesindeki Karl Marks kolhozu tarafından bir okulun inşa edilmesi görevi üstlenilmiştir.[204] 1953 yılında okullara kolhoz ve sovhozların verdiği destek sayesinde 23 okul inşa edilmiş ve bunlara ek olarak 107 sınıf için gerekli eşyalar alınmıştır.[205] Bölgesel öğretmen toplantılarında köy okullarını inşa etme ve onları gerekli eğitim araç-gereçleriyle donatma işlerinin yerel kolhozlara devredilmesi gerektiği yönünde karar alınmıştır.[206]

Sovyet okullarında II. Dünya Savaşı sırasında genel bir uygulama niteliği kazanmış olan okulda öğle yemeği verilmesi işi Kırgızistan'da da uygulanmıştır. 1957 yılında Kırgızistan KP'sinin Merkez Komitesi ve Kırgız SSC Bakanlar Kurulu öğrenciler için sıcak yemek organize etme kararı almıştır. Bu karar doğrultusunda 1 Ekim 1957 yılından itibaren birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadarki öğrencileri için, 1 Ocak 1958 yılından itibaren ülkenin şehirlerindeki ve işçi kasabalarındaki ilkokul, yedi yıllık okul ve ortaokulların birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadarki öğrenciler için ücretsiz sıcak yemek organize edilmesi, öğrencilere sıcak yemek vermede destek kolhozlardan mali destek alınması

[199] Muhabir, "Jalpı bilim berüüçü seloluk mektepterdi mından arı jakşırtalı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1806, 7 Temmuz 1973, s.1.
[200] N. Podgornıy ve M. Georgadze, "SSSRde elge bilim berüünün abalı jana jalpı orto, professiyalık-tehnikalık, atayın orto cana jogorku bilim berüünü andan arı önüktürüünün çaraları jönünde SSSR Jogorku Sovetinin Toktomu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1865, 21 Temmuz 1973, s. 1.
[201] Muhabir, "Jalpı Orto Bilim Berüü Jakşırtılsın", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2301, 26 Ağustos 1977, s.1.
[202] Baltabaev, a.g.e., s. 89.
[203] Gramer ve Browne, a.g.e., s. 176
[204] Funikov, a.g.m.
[205] Muhabir, "Calpıga mildettüü okuu maselesi", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 80.sayı, 14 Ekim 1954, s. 3.
[206] Muhabir, "Ölköbüzdü önüktürüünün uluu programması", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 147, 26 Ocak 1956, s. 1.

yönünde karar kabul edilmiştir.[207] Ama sıcak yemeğin mali finansörü yine yerel kolhozlar, fabrikalar olmuştur.

Ülke çapında öğrencileri okula çekme faaliyetlerinin yavaş yürütüldüğü, yapılan kontrollerde özellikle Oş ve Jalalabad illerinde okula gelmeyen öğrenci sayısının yüksek olduğu, Kırgız ve Özbek kızlarını okula çekme konusunda bir takım zorluk yaşandığı ifade edilmelidir.[208] Özellikle kırsal kesimde kızları okula çekme oranının istenilen seviyede olmadığı belirtilmiştir. Örneğin, Oş ilinde 1950 yılında birinci sınıfa 6 bin Kırgız kızı okula kayıt yaptırdıysa da, 1958 yılında okuldan sadece 427 kız mezun olmuştur. Bu gösterge mezun olan kızların sadece %7'sine denk gelmektedir. Bu gösterge ülkenin geneline oranlandığı zaman pek fazla değişmemektedir.[209]

Kırgızistan KP'nin Merkezi Komitesinin 4. Plenumunda birden fazla evlilik, başörtüsü, genç kızları erken yaşta evlendirme, dini bayramlar ve dini ritüelleri yapma gibi eskinin hurafeleri olarak nitelendirilen feodal görüntüler ile en sert biçimde savaşılması gerektiği yönünde karar çıkmış ve öğretmenler tarafından bu yönde propaganda yürütülmüştür.[210]

3.3. Mesleki-Teknik Okulları ve Meslek Yüksek Okulları

Kırgızistan'da maden işletmeciliği geliştiğinden, ilk meslek okulu da bu alanda açılmıştır. 1923 tarihinde Kızıl-Kıya maden ocağına bağlı meslek-teknik okulu faaliyete başlamıştır. Bu okulda 3 veya 4 senelik program ile madenciler, tornacı ve mekanistler yetiştirilmiştir. Meslek okullarının alanı madencilikten tekstile kadar genişlemiştir. Savaştan önceki beş senede ülkede 14 mesleki-teknik okul açılmıştır. 1948 tarihine gelindiğinde ise 8 meslek okulu, bir demiryolu okulu ve 19 fabrika okulu faaliyet yürütmekteydi.[211]

Mesleki-teknik okullar 1959 tarihinde kabul edilen Eğitim Kanununa göre yeniden yapılanmıştır. Bu okul şehir ve köylerdeki mesleki-teknik okul olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 1965 tarihinde 40 meslek okulunda 13 bin öğrenci eğitim almıştır. 1967'de Kırgızistan'da 10 sınıf temelinde

[207] Muhabir, "Respublikanın mektepterinin okuucuları üçün akısız ısık tamak uyuşturuu jönündö", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 234, 26 Eylül 1957, s.2.
[208] Funikov, a.g.m., s.4.
[209] Muhabir, "Mekteptin turmuş menen baylanışın çındoo cana Kırgız SSRinde elge bilim berüü sistemasın mından arı önüktürüü jönündögü Zakondun aktarılışının jürüşü jönündö, Kırgız SSR agartuu ministri T.T. Turgunovdun dokladı", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 487, 19 Ağustos 1959, s.1.
[210] "Calpıga mildettüü okuu maselesi", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 80, 14 Ekim 1954, s.3.
[211] Baltabaev, a.g.e., s. 148-149.

4 teknik okul, 8 sınıf temelinde 21'i şehirde ve 20'si köyde faaliyet yürüten 41 mesleki-teknik okulu mevcuttu.[212]

1971-1976 tarihleri arasında SSCB'nin halk ekonomisini geliştirmedeki beş senelik planına uygun olarak, KP'nin 24. Kurultayında "Gençleri işe yerleşmeden önce özellikle köylerde mesleki-teknik okullarda mesleki eğitim almalarını sağlamak" gerektiği hakkında karar alınmıştır.

SBKP (b) Merkez Komitesinin ve SSCB yüksek Konseyinin "Ülkedeki Yüksek Öğrenim Kurumlarını Daha Çok Geliştirme Tedbirleri" hakkındaki (1972) ve ayrıca "Orta Mesleki Öğretim Kurumlarını Kaliteli Öğretmen Kadrosu İle Temin Etme Ve Orta Mesleki Eğitim Kurumlarının Yönetimini Geliştirme" (1974) hakkındaki kararlar doğrultusunda meslek okullarındaki eğitimin kalitesi arttırılmış, öğrencilerin ve gençlerin ideolojik ve politik eğitimi yükseltilmiş, üniversitelerin ve teknik okulların üretim ile olan bağlantısı güçlendirilmiş, eğitim kurumlarında araştırma olanakları arttırılmıştır.[213]

1978'de SBKP'nin Merkezi Komitesi ile SSCB Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan "*Genel Eğitim Veren Okulların Öğrencilerini Öğretmeyi, Eğitmeyi ve Onları Emeğe Hazırlamayı Daha da Geliştirme"* kararı esas alınarak, öğrencileri mesleğe yönlendirmek için bölge ve şehirlerde çeşitli meslek dallarında mesleki-teknik okullar açılmıştır. Örneğin, 1978'de ülkede mesleki-teknik eğitim veren 76 okul mevcuttu. Burada 45 bin öğrenci, 312 mesleki dalda eğitim almıştır. 37 öğretim kurumunda gençlere mesleki eğitimin yanında genel orta eğitim de verilmiştir.[214]

Meslek Yüksek Okulları teknikerleri, sınıf öğretmenlerini, sağlık memurlarını yetiştirmek amacıyla açılmıştır. 1927-1928 eğitim öğretim yılında ülkede 4 yüksek meslek okulu faaliyet yürütmüştür. 1940'a gelindiğinde bu tür okulların sayısı 33'e ulaşmıştır. Yeni mesleki orta öğretim kurumları şunlardır: Maylisay Elektromekanik Okulu, Oş İnşaat ve Ticaret Teknik Ortaokulu, Oş, Prejevalsk, Narın, Frunze şehirlerinde faaliyete başlayan pedagoji okulları (lise) bunlara birer örnektir.[215]

[212] Baltabaev, a.g.e., s. 150.
[213] "Narodnoe obrazovaniya," s. 5.
[214] "Kesiptik-tehnikalık bilim berüü", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 2346, 1 Şubat 1978, s.1.
[215] "Narodnoe obrazovaniya", s. 4.

Meslek Yüksek Okulları sanayi ve inşaat, ulaşım, tarım, ekonomi, sağlık, spor, eğitim, sanat ve sinema gibi 17 farklı alanda vasıflı eleman yetiştirmiştir. Kırgızistan'da 1979 yılında adı geçen alanlarda 135 bin vasıflı eleman çalışmıştır.

3.4. Yüksek Okullar

Kırgızistan'da yüksek okulların tarihi 1932 yılından kurulan Kırgız Devlet Pedagoji Enstitüsü ile başlamaktadır. Bu kurum Kırgızistan'ın ilk yüksek öğretim kurumu olmuştur. 1933 yılında Frunze Politeknik okulu temelinde Kırgız zootekni enstitüsü açılmıştır. Bu enstitütü daha sonra K. İ. Sryabin Köy İşleri Enstitüsüne dönüştürülmüştür. Eylül 1939'da SSCB Halk Komiserleri Kurulu'nun kararıyla Kırgız Tıp Enstitüsü faaliyete başlamıştır. 1935'te Frunze'de, 1939'da Oş'ta ve 1940'ta da Prejevalsk'te Öğretmenlik Enstitüleri faaliyetlerine başlamıştır. [216]

1950'lerde yüksek öğretim gelişmeye devam etmiştir. 1951/52 eğitim-öğretim yılında Frunzde'deki Kırgız Devlet Pedagoji Enstitüsü Kırgız Devlet Üniversitesine dönüşmüştür. Yüksek Öğrenim kurumları her bölgede faaliyet göstermeye başlamıştır: 1951'de Oş şehrinde Oş Pedagoji Enstitüsü, 1952'de Kırgız Kadınlar Pedagoji Enstitüsü, 1953'te Prejevalsk'ide Pedagoji Enstitüsü, 1954'te Frunze Politeknik Enstitüsü, 1955'te Beden Eğitimi ve Spor Enstitüsü, 1967'de Kırgız Sanat Devlet Enstitüsü, 1979'da Frunze'de Rus Dili ve Edebiyatı Pedagoji Enstitüsü bu kurumlardandır. 1980/81 eğitim-öğretim yılında ülkedeki 10 üniversitede yaklaşık 55 bin öğrenci, orta meslek okullarında 49 bin öğrenci eğitim almıştır.[217]

3.5. Politeknik Eğitim

Sovyetler Birliğinde ilk politeknik eğitim denemeleri Ekim Devrimi sonrasında bazı öncü eğitimciler tarafından geliştirilen eğitim modelleri uygulamaya konularak başlatılmıştır. Politeknik eğitim uygulamalarının birinci devresi, devrimin yapıldığı 1917 yılından 1924'lere kadar devam eden süre zarfında gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Marks'ın görüşlerine dayalı, ancak ülkenin içinde bulunduğu koşullara uygun olarak Lenin tarafından geliştirilen "sınırlandırılmış bir politeknik eğitim" uygulanmaya çalışılmıştır. Bu tür bir politeknik eğitimin hedefi öncelikle ülkeyi kalkındırmaya

[216] "Narodnoe obrazovaniya", s. 3.
[217] Baltabaev, a.g.e., s. 163-164.

yönelik olarak, ihtiyaç duyulan alanlarda gerekli personeli yetiştirmek ve eğitim ile üretimi birleştirmek olmuştur.[218]

Sovyetler Birliğindeki politeknik eğitim uygulamalarının ikinci devresi olarak 1924– 1957 arası gösterilmektedir. Bu dönemlerde tam bir politeknik eğitim uygulamasının hayata geçirilmediğini ileri sürenler bulunmaktadır.[219] Bununla birlikte, politeknik eğitimin sonraki yıllarda uygulanabilmesi için gerekli ön hazırlıklar bu dönemde tamamlanmıştır.

Politeknik eğitimin SBKP'nin 19. Kurultayındaki "Genel Ortaöğretim Okullarında Sosyalist Öğretiyi Yükseltmek Ve Ortaöğretim Okullarından Mezun Olan Öğrencilerin Meslek Seçimini Kolaylaştırmaya Uygun Zemin Hazırlamak Amacıyla Ortaöğretim Okullarında Politeknik Eğitimin Verilmeye Başlanması Ve Genel Politeknik Eğitime Geçiş İçin Gerekli Tedbirlerin Alınması" kararıyla çalışmaların hızlandığından bahsedilmiştir. Bu karar doğrultusunda okullarda sanayinin ve tarımın temel prensipleri öğretilmeye başlanmıştır. Örneğin, Kaganoviç ilçesinin Janı-Pahta ortaokulunda politeknik eğitim için tarımsal üretim uygulaması başlatılmış, donanımlı biyoloji sınıfı oluşturulmuştur. Genç Miçurinciler[220] 3 senede şeker pancarından bol ürün almışlardır [221].

Okullardaki fizik dersini politeknik eğitime uygun hale getirmede aşağıdaki gibi ana başlıklar belirlenmiş ve bunların uygulamalı derslerde kullanılması tavsiye edilmiştir.

1. Enerjinin esasları -hidrolik ve rüzgar türbini, sıcaklık makineleri (buhar makinleri, motris vb), elektrik makineleri, ülkeyi elektrikleştirme ve başkaları,
2. Makine mühendisliği, inşat malzemelerinin esasları,
3. Ulaşım ve tarım sanayisinin esasları (otomobil, uçak, traktör, döver biçer),
4. İletişimin ve otomatikleştirme tekniğinin esasları (telgraf, telefon, radyo vb)[222] gibi konuların işlenmesi öngörülmüştür.

1955-56 yılı eğitim-öğretim programlarında ve planlarında okulda öğrencilerin teorik olarak öğrendikleri bilgileri pratikte kullanabilme ve uygulayabilme fırsatı verilmiştir. Yeni eğitim

[218] Kemal Aytaç, *Politeknik Eğitim Reformları*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1979, s.36
[219] Aytaç, a.g.e., s. 37.
[220] Sovyetler Birliğindeki ünlü botanik bilimsi olan İ.V.Miçurin'in anısına okullarda oluşturulan küçük topluluk.
[221] "KPSStin 19.kurultayının çeçimderinin negizinde respublikanın el agartuu organdarının cana mugalimderinin mildetteri", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 16, 21 Temmuz, 1953.s. 2-3.
[222] K. Şarşenov, "Fizika sabagın berüüdö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:18, 21 Nisan 1953. s.4.

müfredatına göre ilkokullarda temel el emeğini öğrenmek, 5inci ve 7inci sınıflarda marangozhanelerde temel ağaç işleri ve atölyelerde tornacılık ve tesviye işlerini ve ayrıca tarımsal üretim alanlarında bitkiler üzerinde çalışma, 8. ve 10. sınıflarda tarım tekniklerini, tarım arabalarını kullanmayı öğrenme, elektroteknikler hakkında uygulamalı derslerin işlenmesi şeklinde program düzenlenmiştir[223].

Politeknik eğitim gençlerin okuldan mezun olduktan sonra iş hayatına kolay adapte olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Sovyet gençlerinin her yönlü yetişmesini sağlamak için alınan bir tedbir olarak da görülebilir. Okullarda fizik dersini politeknik eğitime uygun hale getirmek için öğrencilerin fizik dersinde uygulamalı olarak laboratuar çalışmaları yapılmış, ders dışı faaliyet olarak da maden ocaklarına geziler düzenlenmiştir.[224]

Isık-Köl ilçesine bağlı Toktogul ortaokulunda okulun öğretmenlerinin yeni eğitim müfredatındaki tarım, makineyi öğrenme ve elektroteknik alanlarında uygulamalı dersleri başarılı şekilde yürüttükleri, okulun marangozhanesini, biyoloji ve kimya sınıflarını düzenlemede Lenin kolhozunun kolhozcularının büyük destek verdiği, fizik, kimya, matematik gibi derslerde mutlaka uygulamalı dersler yapıldığı, ayrıca biyoloji öğretmeni J. Şambetov'un derste sebzeler konusunu işlerken, okulun tarımsal üretim alanında yetiştirilen beyaz lahanayı araç olarak kullandığı ve öğrencilerin bu sayede teoride değil pratikte de sebzelerin nasıl yetiştiğini gözlemledikleri belirtilmiştir. 9. sınıfta hayvanlar konusu işlenirken, öğrenciler kolhozun inek çiftliğine götürülmüş, orada uygulamalı dersler işlenmiştir.[225]

Talas iline bağlı Groznıy ortaokulunda politeknik eğitimi hayata geçirmek maksadıyla oluşturulan fizik, radyo-teknik kurslarına öğrenciler büyük ilgi göstermiş, bu topluluğa katılan öğrencilerin yardımıyla okulda radyo yayın merkezi açılmıştır. Radyo yayın merkezi aracılığıyla son dakika haberleri verilmiş olup, okulun sanat topluluğu tarafından düzenlenen konserler düzenlenmiştir. Bazı okullarda kamera da bulunmuştur ve bu kamerayla öğrencilere "Devrimci şair", "Gürcistan SSC" gibi filmler izlettirilmiştir.[226]

---

[223] O. Suleev, "Politehnikalık okunun turmuşka aşırılışı üçün", *Mugalimder Gazetası,* sayı:99, 1955.
[224] A. Niyazov, "Okuuçulardın politehnikalık bilimge ee boluşuna jetişebiz", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:103, 24 Mart 1955, s.2.
[225] M. Mamıtov," Politehnikalık okunu turmuşka aşıruu üçün", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 148, 16 Şubat 1956, s.3.
[226] "Groznıy orto mektebinde", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 158, 2 Nisan 1956, s.2.

Politeknik eğitim okullarda sadece dersler ile sınırlı kalmamıştır. İllere bağlı okullarda traktörcüler için 12 kurs, sürücüler için 15 kurs, biçerdöverciler için 6 kurs açılmış ve burada 650 öğrenci eğitim görmüş, okullarda ayrıca teknik topluluklar da aktif faaliyet göstermiştir.[227]

1958 yılının sonlarına doğru, SSCB Yüksek Konseyi "*SSCB'de Okulun Hayat İle Birleştirilmesinin Güçlendirilmesi ve Halk Eğitim Sisteminin Diğer Gelişimleri Üzerine*"[228] Kanununu kabul etmiştir. Bu kanunda sekiz yıllık okul, tam olmayan orta eğitim verilecek politeknik genel okul olarak tanımlanmıştır. Tam orta eğitimi gençler okulun ikinci kademesinde alacaklar; eğitimi üretim işiyle birleştirme sayesinde orta eğitimi tamamlamak için aşağıdaki üç yol takip edilecektir.

"Birincisi, sekiz yıllık eğitimi tamamladıktan sonra üretim alanına geçen gençler ilk önce tarımsal ve kültürel alanlarda çalışabilecekleri mesleki hazırlıktan geçerler. Ondan sonra üretimde çalışırken aynı zamanda işçi olup, köy gençleri okulunda eğitime devam ederler. İkinci yolu ise, sekiz yıllık okuldan mezun olan gençler üretim işini öğrenmekle beraber genel orta eğitim verecek olan işçi ve köylü gençlik okullarında (fabrikalar ve tarım işlerini öğretecek okul tarzında) okurlar. Öğrenciler bir günde normal saatten daha az çalışarak veya haftada iki ya da üç gün izinli sayılarak okula devam etme imkanı bulurlar. Üçüncü seçenek ise, sekiz yıllık okulun bünyesinde çalışacak olan tehnikumlarda eğitimlerini devam ettirmektir. Buradan öğrenci tam orta eğitim, hizmet uzmanlığı ve orta kalifiyeli uzman olarak mezun olur."[229]

Bu okul reformuyla Kruşçev'in, daha pratik bir öğretim programı, okul ile günlük hayat arasında ilişkileri sağlamlaştıran bir öğretim programı istediğini söyleyebiliriz.[230] Burada amaç okulların üretime, verimli işe önem vermelerini sağlamak, yani politeknik eğitimi etkin kılmaktı. Bu amaçla uygulamaya konulan sekiz yıllık politeknik iş ortaokulları, daha önceki dönemin fabrika ve atölye okullarına karşılık olarak açılmıştır. Eğitim ve öğretim doğrudan fabrikalarda veya tarımsal üretim alanlarında yapılmıştır.[231]

[227] "Politehnikalık okunu keniri jayıltuu üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:154, 8 Mart 1956, s. 3-4.
[228] "12 Kasım 1958 yılında SBKP'nin Merkezi Komitesi Plenumunda kabul edilen karar", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 309, 16 Kasım 1958, s.1.
[229] Aynı yer.
[230] Gramer ve Brown, a.g.e., s. 400
[231] İzmaylov, a.g.e., s. 366; Aytaç 1971, s.42

SSCB'de üçüncü politeknikleşme devresi olarak bilinen 1958–64 dönemine Kruşcev damgasını vurmuştur. 1958 yılında çıkarılan okul reformu kanunu ile başlayan bu süreçte "köklü bir politeknik eğitim reformuna girişilmiştir."[232] Marks ile teorik anlamda başlayıp, Lenin devrinde olumsuz koşullar nedeniyle tam anlamıyla uygulamaya konulamayan politeknik eğitim gerçekleştirilmek istenmiştir. Kruşcev politeknik eğitimin uygulanması işini Lenin'in bıraktığı yerden almış, ama daha çok sanayileşmenin gerektirdiği bir politeknik eğitimi hedeflemiştir. Yeni okul reformu kanunu ile öğretiminin bütün kademelerinde, öğretim ile üretiminin sıkı sıkıya bağlanması öngörülmüştür. Böylece okullar ile üretim alanı olan işletmeler birbirlerine yaklaştırılmıştır. Yani öğretim ile üretim işi birleştirilmiştir. Reform çalışmaları doğrultusunda ortaya çıkan okul kuruluş sistemi şöyleydi: 7–15 yaş aralığını kapsayan sekiz yıllık politeknik iş okulu, dört yıllık ilkokul ve dört yıllık ortaokulu kapsıyordu. Bu sekiz yıllık dönemde politeknik eğitimin gerektirdiği tüm alanlarda öğrenciler eğitiliyordu. 15 yaşından sonra ise üretim esaslı politeknik iş okulları geliyordu.[233]

Sovyetlerde okul, komünist toplumu inşa etmek için gerekli olan donanımlara sahip olan, tüm yönleri gelişmiş eğitimli, komünist anlayışa sahip ve ahlaklı, eskinin kalıntılarından azat olmuş bireyler eğitme görevini üstlenmiştir. Marksizm-Leninizmde akıl emeği ile güç emeğinin arasındaki fark gitgide kaybolmuş, bu karşılıklı etkileşimi yapabilmek için politeknik eğitimin yeniden yapılandırılması gerekmiştir.[234]

Politeknik eğitimi okullarda yaygınlaştırmak için okulun öğretmen kadrosuna, özellikle de biyoloji öğretmenlerine büyük görevler düşmüştür. Biyoloji dersinde okulun tarımsal üretim için ayrılan tarlalarında çeşitli bitki, meyve-sebze, süs bitkileri yetiştirilerek, dersler uygulamalı olarak tarlalarda işlenmiştir.[235] Politeknik eğitimi okulda uygulama esnasında biyoloji dersinin müfredatı yenilenmiş ve öğrencilerin teoride öğrendiklerini pratikte deneme fırsatı sunulmuştur. Köy ve kasabadaki okullar kolhozların ekin tarlalarına ekin ekerek oradan bol ürün almaya ve hayvanlarını korumaya alarak, çobanlara yardım etmeye başlamışlardır. Eğitimi politeknikleştirmede iyi organize

[232]Battal Aslan ve İhsan Topçu, "Politeknik Eğitimin Ortaya Çıkışı ve Uygulamaları", *E-Uluslar Arası Eğitim Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 2, Sonbahar 2010, s. 25; Kemal Aytaç, *Politeknik Eğitim Reformları,* Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s.38.
[233] Battal Aslan ve İhsan Topçu, a.g.m., s. 24; "12 Kasım 1958 yılında SBKP'nin Merkezi Komitesi Plenumunda kabul edilen karar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 309, 16 Kasım 1958.
[234] "Jalpı orto bilim beruunu kayra kuru jönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 287, 2 Eylül 1958. s.1.
[235] A. İbraev, "Okuu-tacrıyba uçastogu mıktı laboratoriyaga aylanuuda", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:113, 2 Haziran 1955, s.2.

edilmiş emek derslerinin ve pratik çalışmaların ve uygulamalı derslerin önemi vurgulanmıştır. Örneğin Tüp ilçesindeki Stalin ortaokulu, Jeti-Ögüz ilçesindeki Kirov ortaokulu, Ton ilçesindeki Lenin ortaokullarında ihtiyaç duyulan araç gereçler alınmış, el emeği dersi için uygun atölye-sınıflar açılmıştır. Bu sınıflarda öğrenciler çok basit tornacılık, tesviye konularında uygulamalar yapmışlardır. Isık-Köl ilçesindeki Çolpon-Ata ortaokulunda ise marangozhane açılmıştır. Bu marangozhanede aynı anda 16 öğrenci çalışma imkânına sahip olmuştur. Öğrenciler burada sınıf için dolaplar, küçük sandalyeler vb. mobilyalar yapmışlardır. Jeti-Ögüz ilçesindeki Kirov ortaokulunda öğrenciler sürücülük deneyimlerini özel uygulamalı derslerde yapmışlardır. Tarımla ilgili uygulamalı dersler biyoloji öğretmenlerinin önderliğinde yürütülmüştür. Öğrenciler ekinleri toplamada ve hayvanlar için yem hazırlamada kolhozculara yardım etmişlerdir.[236]

Biyoloji dersi için tarımsal üretim alanlarında yetiştirilen bitkiler birer eğitim-öğretim aracı olarak kullanılmıştır.[237]

Okulların tarımsal üretim alanında ekin, soğan, böğürtlen, salatalık ve kabak gibi sebzeler ekilmiş, okulun etrafındaki yeni açılan su yatağına elma, iğde, kavak, söğüt ağacı, leylak ve kayısı ağaçları dikilmiş, bu faaliyetler biyoloji öğretmenlerinin önderliğinde yapılmıştır. Bu bitki ve meyve ağaçlarını, öğrenciler biyoloji dersindeki konuları işlenirken, uygulamalı olarak öğrenmek amacıyla kullanmışlardır.[238]

1964 yılında 11 yıllık (8+3) eğitim süresi uzun bulunarak eleştirilmiştir. Bunun en önemli nedeni çalışma hayatındaki eleman sıkıntısı olmuştur ve bir yıl fazla verilen eğitim yerine, gençlerin doğrudan çalışma hayatına girmesi gerektiği savunulmuştur. Ayrıca Üniversite öğreniminin de uzunluğu bir diğer eleştirisi noktası olmuştur.[239] Bunun sonucu olarak, 11 Ağustos 1964 tarihli bir genelge ile üç yıllık politeknik okulların süresi iki yıla indirilmiş, ayrıca bu okulların müfredat programlarında da bazı değişikler yapılmış ve orta öğretim okullarında on yıllık eğitim geri getirilmiştir.[240]

[236] "Politehnikalık okunu keniri jayıltuu üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 154, 8 Mart 1956, s.3-4.
[237] N. Abdraeav," Okuu tajrıyba uçastogunda", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 67, 15 Temmuz 1954, s.3.
[238] O. Şarşeev, "Biyologiya uçastogunda", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:3, 21 Nisan 1953, s.4.
[239] Cramer ve Browne, a.g.e., s.401; Aytaç 1971:s.43.
[240] Baltabaev, a.g.e., s. 110; Prokofieva, a.g.e, s. 5.

1978'de SBKP'nin Merkezi Komitesi ile SSCB Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan "Genel eğitim veren okulların öğrencilerini eğitmeyi, öğretmeyi ve onları işe hazırlamayı daha da geliştirme"[241] kararı doğrultusunda ilçelerdeki üretim alanlarında çalışacak işçileri, okul sıralarındaki öğrencilerden oluşturmak, bu işi okuldayken çözmek gerektiği vurgulanmıştır. Bu kararın devamında Bakanlıklar ve idareler, işyerlerinin ve kurumların, kolhozların ve sovhozların yöneticileri, okul öğrencilerinin işe hazırlanmasına ve mesleki yön çizmelerine tüm tedbirleri alarak yardım etmek zorunda olduklarını belirterek, her ortaokula bir iş yerini tahsis etmenin yerinde olacağı belirtilmiştir.[242] Öğrencilerin işi öğrenmesine, işi sevmesine, hayat şartlarına uyum sağlamasına ve istediği mesleği doğru seçmesine yardımcı olma faaliyetleri SBKP'nin 26. kurultayında tekrar ele alınmıştır. Bu karar esas alınarak, Jeti-Ögüz ilçesine bağlı Kızıl-Dıykan ortaokulunda öğrencilere işi sevdirme ve onlara çalışmayı öğretme faaliyetlerine ilkokul sıralarında başladığından bahsedilmiştir. Öğrencilerin üretim kolu onlara işi sevdirmede en önemli unsur olmuştur. Her sene okulun bu üretim koluna "Drujba" kolhozu tarafından patates için 40 hektar, yem pancarı için 2 hektar, mısır tarlası için 25 hektar verildiği, öğrencilerin buralarda tüm işleri kendilerinin yaptığını ve önlerine koydukları planları fazlasıyla dolduğu ifade edilmiştir. Büyük sınıf öğrencileri ise çobanlara 25 bin koyunun kırkımında yardım etmiş, 6 koyun ağılını tamir etmişlerdir.[243]

Bu yüzden mesleki-teknik eğitim vermeye ağırlık verilmeye başlanmıştır. Örneğin At-Başı ilçesinde makineli tarım uzmanı açığı olduğu için Lenin, Kızıl Dıykan, Kızıl-Asker, Kalinin ortaokullarında traktör ve otomobili öğrenmek için ek dersler konulmuştur. Son dört senede yukarıda saydığımız okullarda 827 öğrenciden 219'u şoför ve traktörcü-makinist, 377'si ise makineli tarım uzmanı olarak kendi kolhoz ve sovhozlarında çalışmaya başlamışlardır.[244]

Okulları reform etme çalışmalarının sürdüğü 1986 yılında da öğrencilere işi öğretme, mesleğine yön verme ve onların topluma faydalı, üretken işini organize etme işleri Kırgız SSC'nin eğitim bakanının yardımcısı L.V. Tolstunov'un makalesinde ele alınmıştır. Bu makalede 1985-86 eğitim öğretim yılında ülkedeki genel orta öğretim okullarının 8. ve 10.sınıflarındaki öğrencilere

[241] "Kesiptik-tehnikalık bilim berüü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2346, 1 Şubat 1978, s.1.
[242] "Turmuşka dayardoo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2345, 27 Ocak 1978, s.1.
[243] A. Arakeev, "Üzgültüksüz cana üzürlüü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2969, 31 Ağustos 1983, s.2.
[244] A. Kerimbaev, "Emgekke tarbiyaloonu jakşırtalı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2353, 24 Şubat 1978, s.4.

emeği öğretme ve onların üretken emeğini organize etmek için 6590 işçi yeri, okullar arasında 44 adet eğitim-üretim fabrikası, 242 adet eğitim atölyesi ve tarım arazisi tahsis edildiği, köylerde 1024 okulda öğrenciler için üretim kolları düzenlendiği belirtilmiştir. Makalede ayrıca bazı okullarda öğrencileri emeğe hazırlama faaliyetlerinin çok yüzeysel yapıldığı da belirtilmiştir. Oş ilindeki 156 üretim kolunda hiçbir faaliyet yapılmaması eleştiri konusu olmuştur.[245]

Yukarıda görüldüğü gibi, Politeknik eğitim Komünist Partinin hedefleri doğrultusunda sürekli değişime maruz kalmıştır. 1958 Eğitim Reformuyla iş ile eğitimin birleştirilmesi gündeme gelmiş ve temel zorunlu eğitim 8 yıllık olmuştur. Ancak politeknik eğitim uygulamadaki bazı aksaklıklar ve yerel yetersizliklerden dolayı eleştirilmiştir. 1964 yılında bu eleştiriler karşısında Komünist Parti bir kez daha eğitim politikasını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. 11 yıllık eğitimin yerine 10 yıllık eğitim getirilmiş, öğrencilerin iş hayatına atılması bir sene erkene alınmıştır. Sonuç olarak, politeknik eğitimin teorideki başarısı pratikte istenilen seviyeye gelememiştir. Neticede, tam uzman olmayan işçi gücü ortaya çıkmıştır ve ileride bu işsizlik sorunu olarak patlak vermiştir.

3.6. Yatılı Okullar

Kırgızistan'da yatılı okullar 1958 Eğitim Reform'undan sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Kruşçev, çocukları 3 yaşından başlayarak on bir yıllık öğrenim programını bitirinceye kadar bünyesinde tutacak bu tip okulların daha çok açılmasını talep etmiştir. Yatılı okulda, çocukların aile etkilerinden uzak ideal bir ortamda tutularak, kendini Komünizme adamış yeni bir aydın sınıfının yetiştirilebileceği düşünülmüştür. Marks'ın "sosyal eğitim, aile eğitiminin yerini almalıdır" görüşüne dayanarak, Komünist Parti bunun gerçekleşebilmesi için yatılı okulu bir araç olarak kullanmıştır.[246]

Yatılı okullar hakkındaki "Pravda" gazetesinin 28 Haziran'ındaki yazısı Mugalimder Gazetası'nın Temmuz sayısında Kırgızcaya çevrilerek yayınlanmıştır. Komünist Parti'nin 20. Kurultayında alınan karara göre beş yıllık planda SSCB'de herkese zorunlu genel eğitimin hayata geçirilmesi, okulların eğitim araç-gereçleri ile donatılması, politeknik eğitimi gerçekleştirme ve okulların, anaokullarının, çocuk yuvalarının geniş çapta yayılması planlanmıştır. Bununla birlikte kurultayda yeni tipteki eğitim-öğretim kurumu olarak görülen yatılı okulları açma kararı da kabul

[245] L.V. Tolstunov, "Okuuçulardı emgekke tarbiyaloogo ayrıkça könül buralı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3222, 31 Ocak 1986, s.2.
[246] Gramer ve Browne, a.g.e.,s. 426.

edilmiştir. Yatılı okullarda her yönüyle gelişmiş eğitimli, komünizmi kuracak olan yeni nesil yetişecekti. Yatılı okulun normal okuldan ayrılan en önemli özelliği öğrencinin küçük yaştan itibaren deneyimli ve eğitimli pedagogların ve eğiticilerin gözetiminde siyasi-ideolojik, beden ve estetik eğitimi açısından her yönlü olarak yetişmesidir. Yatılı okullarda öğrencilere sıcak yemek, sistemli eğitim, düzenli çalışma alışkanlığı verilmesi, öğrencilerin beden ve estetik yönden gelişmesi ve onların dinlenirken kaliteli zaman geçirmesi için çeşitli olanaklar sunulmuştur. Bu okullarda genel orta öğretim ile birlikte politeknik eğitimin de en iyi şekilde verilmesi öngörülmüştür. Yatılı okula yedi ile on yedi yaş arasındaki çocukların alınması, bu okulların nüfusun kalabalık olduğu il ve ilçelerde organize edilmesi, yatılı okullara öğrencilerin velilerin rızasıyla alınması gerektiği belirtilmiştir.[247]

KP'nin bu kararı doğrultusunda Kırgızistan'da 1956-1957 eğitim-öğretim yılında birinci sınıftan yedinci sınıfa kadar olan çocuklar için Frunze, Prejevalsk, Özgön şehirlerinde, Çuy, Bıstrovka, Karavan ilçelerinde 1350 öğrenci kapasiteli 6 yatılı okul açılmıştır. Yatılı okullara ilk sırada yetimler, çok çocuklu ailelerin çocukları, uzak meralarda hayvancılıkla uğraşan çobanların çocukları ve aynı zamanda görevinden dolayı çocuğuyla ilgilenemeyen ebeveynlerin çocukları alınmıştır.[248] Devlet bu ailelerin çocuklarını eğitimli ve komünist toplumun aktif kurucuları olan nesil olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır. Yatılı okulun öğrencilerinin buradan genel ve politeknik eğitim alarak, bedenen güçlü ve estetik zevki yüksek birey olarak mezun olacakları, ayrıca buradan mezun olanların kendi istekleriyle sanayide, tarım işlerinde ve kültürel faaliyet yürüten kurumlarda işe yerleşebilecekleri, velilerin çocuklarıyla okul müdürünün belirlediği bir günde görüşebilecekleri dile getirilmiştir.[249]

Yatılı okulların sayısı kurultay kararıyla günden güne artmıştır. Örneğin, 1957'de çobanların çocukları için İvanovka ilçesindeki Keneş kolhozunda yeni bir yatılı okul açılmıştır. Bu tipteki yatılı okullar Bazar Korgon, Nookat ortaokullarında, bunun dışında Frunze, Oş, Jalalabad iline bağlı ilçelerdeki köylerde de açılmıştır. 1957 yılında Kırgızistan genelinde 96 yatılı okul faaliyete girmiştir. [250] Bu sayı 1980'e gelindiğinde 37 yatılı okula yükselerek, burada 15 bin öğrenci eğitim almıştır.

[247] "Mektep İnternattar", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 170, 1956.
[248] "Respublikabizda mektep-internattardı öz ubagında açalı", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 172, 19 Temmuz 1956, s.1.
[249] P.V. Zimin, "Mektep İnternattar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 177, 23 Ağustos 1956, s.1.
[250] "Malçılardın baldarı üçün internattar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 196, 3 Ocak 1957, s.2.

Çoğunlukla uzak meralarda yaşayan çocuklar için velilerin katılımına açık olan 142 yatılı okul faaliyet göstermiştir. Burada 8.215 öğrenci eğitim almıştır.[251]

1979-1980 eğitim-öğretim yılında 1.740 okulda 867 bin öğrenci eğitim almıştır.[252] Yatılı okulları lojistik yönden kolhozlar finanse etmiştir. Ayrıca Kırgız yatılı okullarında paralel sınıf olarak Rus dilindeki sınıfların açılması öngörülmüştür.[253] Yatılı okullarda eğitimi hayata yaklaştırma işinin genel eğitim veren okullara nazaran daha başarılı olduğu ileri sürülmüştür. Bunun nedeni, yatılı okullarda öğrencilerin sürekli deneyimli eğitimcilerin gözetiminde oldukları, daha sık geziler düzenlendikleriyle açıklanmıştır.[254]

C. BAĞIMSIZLIK SONRASI KIRGIZİSTAN'DA EĞİTİM

1. Bağımsızlık Sonrası Kırgız Cumhuriyeti'nin Eğitim Sistemi

Bağımsızlıktan sonra 70 senelik hâkimiyete sahip olan komünist anlayıştaki eğitim sistemi işlevini yitirmiştir. Sovyetler Birliğindeki bireylerin bilincine komünist anlayışı yerleştirmek için ideoloji devreye girmiştir. Her şey bilime tabi kılınarak, bilimsel ateizm, bilimsel komünizm kürsüleri açılmıştır. Yaklaşık 1,5 bin dergi ve diğer yayınlar aracılığıyla bu ideoloji okullarda okutulmuştur. Okulların %90'nı komünist nitelikteki kaynak ve materyaller ile donatılmıştır.[255] Komünist ideolojinin baskın olduğu bu devirden bağımsızlığını elde eden Kırgızistan'ın, eski dönemin eğitim kanunu ile eğitim sistemini devam ettiremeyeceği aşikârdı. Bu sebeple yeni şartlara, egemen devletin eğitim politikalarına uygun yeni bir eğitim kanunu kabul etmek gerekmekteydi. Bu arayış içinde Kut Bilim gazetesi aracılığıyla 17 Kasım 1992'de Eğitim Kanun Taslağı[256] okurların beğenisine sunulmuştur. Okurlardan gelen görüş, öneri ve tavsiyeler de dikkate alınarak kabul edilen Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Kanunu 24 Mart 1993'te Kut Bilim gazetesinin 12. sayısında yayınlanmıştır.

[251] Aynı yer.
[252] B. Elebesov, "Okuucularդı patriotizmge tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3122, 15 Şubat 1985, s.2.
[253] A. Ömüraliev, "Mektep-İnternattarı jönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1318, 1958, s.2.
[254] "Mektep-internattar ülgülüü boluş kerek", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 745, 23 Mart 1963, s.1.
[255] M. Sultanbaev, "O duhovnıh bolezniyah obshestva", *Kut Bilim ,* Sayı: 9754, 21-29 Mart 1995, s.6.
[256] "Kırgız Respublikasının Bilim Berüü Cönündögü Mıyzamı", Dolboor, *Kut Bilim ,* Sayı: 9646, 17 Kasım 1992, s. 4-5-6.

Bu kanuna göre, eğitim kavramı, bireyin, toplumun ve devletin uyumlu bir şekilde gelişmesini amaç edinen ve milletin ahlaklı, eğitimli, güçlü olmasını sağlayan sürekli ve sistemli eğitim-öğretim süreci olarak tanımlanmaktadır.[257]

Kırgız Cumhuriyeti vatandaşları cinsiyetine, milliyetine, diline, toplumsal statüsüne ve sınıfına, mesleğine, dinine, siyasi görüşüne, yaşadığı bölgeye ve benzeri şeylere bakılmaksızın eğitim alma hakkına sahiptir.[258]

Kırgız Cumhuriyetinde eğitim, uluslararası anlaşmalara, İnsan Hakları Beyannamesine, insani değerlerlere, dünya medeniyetine ve demokrasinin ilkelerine dayanmaktadır. Bu yüzden, tüm vatandaşların eğitim hakkı eşittir. Tüm vatandaşlar devletin eğitim kurumlarından ücretsiz eğitim alabilirler. Eğitim, insani özelliklere sahip olup, genel insani değerlere öncelik verilir. Bununla birlikte, eğitim süreci sistemli ve süreklilik arz ederek, siyasi ve ideolojik enstitülerden bağımsızdır. Devlet eğitim kurumlarında dinden bağımsız hareket eder.[259] Eğitim kurumlarında siyasi ve dini parti veya kurumları oluşturmak yasaktır.[260]

Eğitimin tüm aşamaları için eğitim standartları belirlenmiştir. Bütün eğitim kurumları devlet tarafından belirlenen eğitim standartlarını uygulamakla yükümlüdür. Devletin eğitim standartlarınının belirlenmesi, onaylanması ve yürürlüğe girmesinde Hükümet söz sahibi olur.[261]

Eğitim dili, devlet dilidir. Eğitim bunun dışında Kırgız, Rus ve diğer yabancı dillerin birinde sağlanmak zorundadır.[262]

Devlet, bireyin, toplumun ve devletin menfaatleri doğrultusunda eğitim sistemi oluşturmakla, vatandaşa ücretsiz temel, mesleki ve yüksek öğrenim imkânı sağlamakla yükümlüdür.[263]

Kırgız Cumhuriyetinde eğitim sistemi okul öncesi eğitim, temel eğitim, teknik-meslek eğitim ve Yüksek öğrenim gibi birkaç kademeden oluşmaktadır.[264] Eğitim kurumlarını devlete bağlı olmayan toplumsal ve dini kuruluşlar da finanse ederek oluşturabilirler.[265]

---

[257] "Kırgız Respublikasının Bilim Berüü Cönündögü Mıyzamı", *Kut Bilim* , Sayı: 9664, 24 Mart 1993, s.7.
[258] A.g.k., 2. Madde.
[259] A.g.k., 3. Madde.
[260] A.g.k., 35. Madde.
[261] A.g.k., 4. Madde.
[262] A.g.k., 5. Madde.
[263] A.g.k., 6. Madde.
[264] A.g.k., 12. Madde.
[265] A.g.k., 13. Madde.

Genel eğitim programı kapsamındaki okuldaki eğitim ise, eğitim sisteminin en temel halkası olarak nitelendirilmektedir. Okula başlama yaşı 7'dir. Okuldaki eğitim bireye toplumun aktif üyesi olmak için gerekli olan bilgileri, tecrübeleri ve davranışları basamaklara uygun bir şekilde kazandırmakla beraber, meslek sahibi olmanın temelini oluşturmaktadır. İlk ve Esas Temel eğitim zorunludur.[266]

Kırgızistan'daki orta meslek okulları belirli bir mesleğe yönelik eğitim vermekle yükümlüdür. Burada öğrencinin eğitim seviyesini yükseltmeye dikkat edilmez. Orta mesleki eğitim programları Meslek eğitim kurumlarında ve aynı zamanda işyerlerinin, kurumların ve kuruluşların eğitim bölümlerinde ve Yüksek Mesleki öğretim kurumlarında gerçekleşmektedir.[267]

Yüksek Öğretimde belli bir alanda ihtisaslaşmış uzmanlar tarafından hazırlanır. Yüksek Mesleki Eğitim Programı, Yüksek Öğretim Kurumlarında gerçekleşir. Öğrenciler Yüksek Öğretime temel eğitim aldığına dair belge esas alınarak, sınav sonrası kabul edilir.[268]

30 Nisan 2003'te kabul edilen "Kırgız Cumhuriyeti Yeni Eğitim Kanunu" ile birlikte bütün eğitim sistemine hitap eden felsefi ve ideolojik esaslar yönergesi de kabul edilmiştir. Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Doktrinini oluşturan bu yönerge milli felsefe ve değerlere ağırlık vermesiyle dikkat çekmektedir.[269]

Kırgız Cumhuriyetinde okul öncesi eğitim kurumları, üç ana dala ayrılmaktadır: Bunlar kreş, anasınıfı ve çocuk yuvasıdır. Kırgız Cumhuriyetinde bağımsızlığın ilk yılında yani 1991'de okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı 1690 iken, piyasa ekonomisi, özelleştirme ve çeşitli nedenler ile 2005 yılında sadece 400 okul öncesi kurum kalmıştır. Bu sayı 2009 yılına gelindiğinde 503'e kadar yükselmiştir. Bu arada okul öncesi kurumlar sadece devlete bağlı olarak değil, özel olarak da açılmaya başlamıştır.[270] 2011 yılından itibaren ise ülkede 734 okul öncesi eğitim kurumu faaliyet yürütmüştür. Daha önce kanunsuz olarak özelleştirilen 464 okul öncesi eğitim binası geri alınmıştır. Bu kurumlara

[266] A.g.k.,16. Madde.
[267] A.g.k., 17. Madde.
[268] A.g.k., 19. Madde.
[269] "Bilim Berüü Cönündö Kırgız Respublikasının Mıyzamı", *Erkin Too Gazetesi*, 13 Mayıs 2003. (Bu kanun 25 Nisan 2003 tarihindeki Kırgız Cumhuriyeti Yüksek Meclisi Yasama Organı tarafından kabul edilmiştir.)
[270] Abdılda Musaev," Bilim kazınabızdı sapattuu cana saramjalduu karmaylı", *Kut Bilim,* Sayı: 10326, 20 Mart 2009, s.2-3.

yönelik ders kitapları ve ek materyaller Agahan vakfı, Sorof vakfı gibi çeşitli uluslar arası kuruluşlar tarafından sağlanmıştır.[271]

Kırgız Cumhuriyeti eğitim programı okulöncesi eğitim kurumları için özel eğitim programı, genel eğitim programı ve mesleki eğitim programlarından oluşmaktadır.[272] Bu programlara göre okul öncesi eğitim, ailede ve çocuk yuvalarında yürütülecektir.[273]

2. Kırgız Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılanması

Bağımsızlıktan sonra eğitim alanındaki yeniden yapılanma sürecinin nasıl olması gerektiği hakkında çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Kırgız eğitimcilerinden biri olan Bekembay Apışev'in "Baskıcı Eğitimden İnsani Eğitime Doğru" adlı makalesinde, Sovyet dönemindeki öğretmen merkezli, tek düze eğitim eleştirilerek, günümüzde de bu eğitimin okullarda sürdürüldüğü ifade edilmiştir. B. Apışev, yeni eğitim anlayışına sahip öğretmenler, veliler ve yöneticiler olmadan ahlaklı, vatansever, insanlığın ve vatanın hizmetine koşan bireyleri yetiştirmenin imkânsız olduğunu belirtir. O hümanist eğitim anlayışı ile öğrencileri yetiştirme gerekliliğini vurgular. Öncü hümanist eğitimcilerin biri olan Ş.A. Amobaşvili'nin öğrenci ile iletişim içinde olma ve işbirliği yapma görüşünü savunmaktadır. Öğrencide öğrenme merakını uyandırmak ve bu merak doğrultusunda onunla işbirliği yapmak gerektiğini belirtir. Romalı hatip, hümanist eğitimin ilk kurucusu sayılan Marcus Fabius Quintilianus'un, "Öğrenciyi övmek, onun dünyasını yeşertir, mücadele ruhunu yükseltir, bu tür öğrenciler büyük işler başarır" dediğini hatırlatarak, öğrenciyi olduğu gibi kabul etmek ve ona değer vermek gerektiğini, ona inandığını ve güvendiğini hissettirerek, kendi çabasıyla başarıya ulaşmasını sağlamak gerektiğini vurgular. Öğrenci merkezli hümanist eğitimde, çocuğun istekleri doğrultusunda eğitimin programlanması gerektiğini belirtmiştir. B. Apışev, Sovyet dönemindeki baskıcı eğitimde tek düze, aynı kalıpta düşünen, ahlaki ve entelektüel yönden eksik insan- ne söylenirse, onu itiraz etmeden yapmaya alışan- köleler eğittiğini, son dönemdeki sosyologların araştırmalarına göre, Sovyetler Birliğinde okuldan mezun olan öğrencilerin sadece %2-3'ünün farklı düşünmeye, araştırmaya meraklı olduğu, diğer %97-98'in ise bu özelliklerden yoksun olup hep aynı tipte insanların yetiştiğini ve bu acı

[271] Gulnara Alıbaeva, "Bala bakça-bilimdin başatı", *Kut Bilim* , Sayı:10412, 28 Ocak 2011, s.4.
[272] A.g.k., 11. Madde.
[273] A.g.k., 15. Madde.

tablonun baskıcı eğitim sonucunda ortaya çıktığını belirterek, okullarda hala gelenek haline gelen bu anlayışın devam ettiğini ifade etmiştir. [274]

B. Apışev daha sonra görüşünü şu şekilde devam ettirmiştir: "İşte biz bu baskıcı eğitim anlayışı ile mücadele için hümanist eğitimi seçtik. Hümanist eğitimde, en önemli ilke öğretmen ile velinin ortaklaşa çocuğun birey olarak yetişmesine, özgür olmasına, bağımsız olmasına olanak sağlayarak, çocukta ilk önce kendine, daha sonra insana olan inanç ve güveni oluşturmayı amaçlamaktadır. Öğrenci kendi benliğini tanımalı, kendi yeteneklerinin ve özelliklerinin farkında olmalıdır. İşte o zaman bilinçli, sorumlu bireyler yetiştirebiliriz. Bu yüzden, okulda öğretmenler ile okul yönetimi, evde aile bireyleri ve toplum bu konuda bilgi sahibi olmak zorundadır"[275] diyerek, bağımsız Kırgızistan'ın hümanist eğitimi benimsemesi gerektiği görüşünü ileri sürmüştür.

Kırgız eğitimcilerinin önde gelen isimlerinden bir diğeri olan İsak Bekboev de B. Apışev'in görüşlerini destekler mahiyetteki öğretilerinde, eğitimdeki teoriye önem vermiştir. "Eğer teori yok ise, o zaman bilim hakkında, bilimsel araştırma, onların sonuçları, deneyler vb. hakkında konuşmanın anlamı olmaz" diyerek, eğitimde teorinin önemini vurgulamıştır. O eski Sovyet dönemindeki eğitim anlayışının aksine, çocuk merkezli eğitim anlayışını benimsemiştir. Ona göre her çocuk tektir ve kabiliyetlidir. Uygun eğitim sisteminde öğrenci kendine güveni tam olarak eğitim-öğretime katılırsa, başarı kaçınılmaz olur. Öğrencinin kendi benliğini geliştirmesi gerekir. "Eğitim-öğretim sırasında çocuğun iç potansiyeli fark edilmeli ve onun bu yönü geliştirilmelidir" [276] gibi görüşleri ile Kırgız eğitiminde artık Sovyet eğitim sistemini devam ettirmenin anlamsız olduğunu, onun yerine öğrenci merkezli yeni eğitim sisteminin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Bağımsızlıktan sonra Kırgızistan kendini acımasız piyasa ekonomisinin ortasında bulmuştur. Bu şartlarda ekonomik piyasaya uygun eğitim sistemi geliştirmek, ahlaki eğitim vermek en güncel ve can alıcı sorun olarak gündeme gelmiştir. Kırgızistan'daki ekonomik krizin en ağır bedelini ülkenin eğitimci kadrosu olan öğretmenler mesleklerini bırakmak zorunda kalarak ödemişlerdir. Eylül 1993 yılındaki verilere göre, ülke genelindeki okullarda sadece 8500 öğretmen kalmıştır. İdeolojik boşluğu

[274] Bekembay Apışev, Bektemir Murzubraimov, "Avtoritardık pedagogikadan gumanduu pedagogikaga Karay", *Kut Bilim,* Sayı: 9924, 21 Ocak 2000, s.3.
[275] Apışev ve Murzubraimov, a.g.m., s.3.
[276] "İsak Bekboevdin okuu-tarbiya ideyaları", *Kut Bilim,* Sayı: 10364, 22 Ocak 2010, s.8.

doldurma çabalarının yetersiz kaldığı ortamda bu boşluğu doldurmak için aydın kesimin Batıyı örnek alarak, Batı demokrasisini tesis etmek istediği, halkın ise geleneksel İslam ideolojisini benimsemeye çabaladığı ve bu yol ayırımında okulun hangi ideolojik temele dayanması gerektiği en güncel sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Halkın dine olan ilgisi ve gün geçtikçe sayıları artmakta olan mescitler, İslam modelindeki dini eğitim veren kurumlar aracılığıyla verilen eğitim, İslamcıların milli değerler ve gelenekler ile harmanlanan "İslami düşünce"deki tek standartlı "gerçek İslami bireyi" eğitmeyi amaçlamaları, İslami özelliklerin Kırgız eğitim sistemine uygun olup olmadığı gibi konular ciddi tartışmalara neden olmuştur. Mayıs 1993'te yürütülen sosyolojik anket sonuçlarına göre ülke halkının İslam dinine en fazla inananlar %74,6 oranla Özbekler olmuştur. Özbeklerin %36,4'dü kendilerini dindar olarak nitelerken, % 38,2'si ise dine inandığını belirtmiştir. Kırgızlar arasında %64'ü inanç sahibi olduğunu belirtirken, onlardan %14,3'ü kendilerini dindar olarak niteleyerek, %49,7'si İslam dininden olduğunu belirtmiştir. İdeoloji, eğitim ve toplum bilinci ideolojik ortamın temel taşlarıdır. Bir millet için bu en temel ihtiyaçtır, doğru ideolojidir.[277]

"Biz kimi eğitmeliyiz ve bizim eğitim sisteminin içeriği nasıl olmalıdır?" sorusu etrafında da mulahazarlar yapılmıştır. Çok yönlü insanı eğitmek bizim uzaktaki hedefimiz ola dursun, günümüz şartlarına uygun nasıl bir birey yetiştirmek zorundayız? Sorusu etrafında eğitimin insani değerler ile donatılmış milli içerikli olması gerektiği ileri sürülmüştür. Milli okulun üç temelden oluşması gerektiği ifade edilmiştir. Birincisi, milli okul-insancıl okul olmalıdır. Okulda öğrenci mutlu olmalıdır. İkincisi, milli okul, ilim irfanın merkezi olmalıdır. Bu okulda öğretmen ile öğrenci işbirliği içinde olmalı, okul yaratıcılığın kaynağı olmalıdır. Üçüncüsü ise, milli okulda milli değerler öğretilmelidir. Halkın milli geleneği, dili, edebiyatı, felsefesi, tarihi, doğası bu işe katkı sağlar. Ş.A. Amonaşvili'nin belirttiği gibi, bu okulda "milli dil, milli anlayış hâkim" olmalıdır. Halkın dili, edebiyatı, tarihi, doğası, çocuk için manevi gereksinim oluşu ile bunun temelini oluşturan milli okul ise halk maneviyatının aynası olmalıdır[278]şeklindeki görüşüyle, eğitim-öğretim sisteminin milli temele dayanması gerektiğini vurgulamıştır.

[277] M. Sultanbaev, "O duhovnıh bolezniyah obshestva", *Kut Bilim,* Sayı: 9754, 21-29 Mart 1995, s.6.
[278] Alımcan Masaev, "Uluttuk mektep-eldik ruhtun küzgüsü", *Kut Bilim,* Sayı: 6978, 30 Haziran 1993, s.7.

Kırgız Cumhuriyeti bağımsızlığını elde ettikten sonra, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Eğitim alanındaki yapılanma sürecinde, Sovyet Eğitim sistemi öğretmen merkezli ve tek düze olduğu gerekçesiyle eleştirilerek, bağımsız devletin gelişmesine katkı sağlamasının yanı sıra piyasa ekonomisinin şartlarına uygun olarak, öğrenci merkezli, hümanist bir eğitim anlayışının benimsenmesi gerektiği fikri ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte milli değerlere önem veren milli okulların açılması bir diğer önemli ihtiyaç olarak göze çarpmaktadır. Aynı zamanda değişen sosyal şartlar gereği, halkın İslam dinine olan rağbeti de dikkate alınarak, okullarda din eğitimi verilmeli midir sorusu da tartışmaların odağındaki bir başka konu olmuştur.

3. Kırgız Eğitim Sistemindeki Reformlar

Kırgız Cumhuriyetinde 2005'teki halk ayaklanmasından sonra kurulan hükümet Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiev başkanlığında yeni reform hareketi başlatmıştır. Bu reform hareketi milli ideolojideki eksikliği gidermeyi, Sovyet döneminden kalma yönetim şekillerini, ekonomik yapıyı ve eğitim sistemini değiştirmeyi amaçlamıştır. Cumhurbaşkanı Cogorku Keneş'de yaptığı konuşmasında, yönetim sistemi değişmeden köklü reformun olamayacağını belirtmiştir.[279]

Cumhurbaşkanı K. Bakiev'in başlattığı bu reform hareketi esas alınarak, eğitim alanında da yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı "Eğitim bugün milli güvenliği korumanın tek yoludur" diyerek, eğitime özel dikkat çekmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından önerilen eğitim reformu konseptinde, eğitim sisteminin geriye gitmesine neden olan faktörler şöyle sıralanmıştır:

-Yetişmiş elemanlardan yerinde, doğru faydalanılmaması.
-Eğitim işinin toplumun desteğinden yoksun kalması,
-Yüzeysellik, her şeyi dışarıdan güzel gösterme çabaları ve gerçek sorunların birikmesi,
-Eğitim müfredatının güncel olmayışı ve çok ağır ders yükünün olması,
-Teori ile pratiğin arasının açılması ve öğrencilerin öğrendikleri bilgileri pratikte kullanmayı öğrenememesi,
-Değerlendirme etkisinin azalması, puanlama sistemini yenileme ihtiyacı,
-Öğretmen, toplum ve veli üçlüsünün yeni reformları yapmaya hazır olmayışı,
-Uzman öğretmenlerin okuldan gitmeleri ve eğitim kalitesinin düşmesi,
-Eğitimin maddi yönden desteklenmemesi gibi eksiklikler eğitim sisteminin ilerlemesine ve gelişmesine engel teşkil etmiştir. [280]

[279] Kurmanbek Bakiev, "Mamleketti başkaruuda biylik menen komdun şerikteştigi zarıl", *Kut Bilim,* Sayı: 10347, 4 Eylül 2009, s.3-4.
[280] Cusup Moldobaev, "Ötkööl door cana özök faktorlor", *Kut Bilim,* Sayı: 10341, 10 Temmuz 2009, s.7-8.

Cumhurbaşkanının bu reform konseptine öğretmenler, aydınlar ve diğer okurlardan destek mektupları gelmiş ve bunlar Kut Bilim gazetesinde yayınlanmıştır.

Bu Eğitim reformu konseptinde ayrıca, "Öğretmenlere özel ilgi gösterilmesi, okulun kadrosunu korumak ve yenileri ile donatmak gerektiği" belirtilmiştir. Bu konuda öğretmenlerin son zamanlarda hem maddi, hem manevi olarak desteksiz kaldığının altı çizilerek, öğretmenlerin toplum ve öğrenciler nezdinde saygınlığının yükseltilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmenlik mesleğini tercih edenlerin sayısının gün geçtikçe azaldığı ciddi bir sorun olarak ele alınarak, bu mesleğin puanı düşük ve ortalama başarısı zayıf olanların tercih ettiği alan haline geldiği[281] gerçeğinin de altı çizilmiştir. Öğretmenlik mesleğinin eskisi kadar prestijli olmadığı da vurgulanmıştır.

Kut Bilim gazetesinde ortaöğretim okullarına yönelik reform çağırısına öğretmenler, aydın kesim ve velilerden çeşitli teklifler, öneriler gelmiştir. Bu önerilerin birinde, orta öğretimin ikinci kademesi olan 5-7. sınıflarda din eğitimi verilmesi önerilmiştir. Bu din dersinde dünyadaki tüm dinlerin tarihi, çeşitleri, onların benzerlik ve farklılıkları, dinlerin ortaya çıkış nedenleri ve tarihleri, özellikle İslam dini hakkında bilgiler, İslam dininin tarihi, bu dinin insanlık tarihindeki rolü, Müslümanlar için farzları, vacipleri ve kuralları, İslam hukuku, Muhammed Peygamberin hadisleri hakkında geniş bilgi verilmelidir önerisi yer almıştır. Ayrıca, 3. Kademedeki okulda öğrencinin sosyal bilgiler alanını tercih etmesi durumunda, öğrenciye İslam dinini öğretmek amacıyla Arap dili dersi konulmalıdır[282] görüşü ileri sürülmüştür. Bu elbette, veli olarak görüş bildiren T. Cumalieva'nın toplumda gözlemlediği ve ihtiyaç haline geldiğini fark ettiği bir tablodur.

Ülke genelindeki "Yeni Sosyo-Ekonomik Koşullarda Okullarda Öğrencileri Manevi-Ahlaki Yönden Eğitmenin Metotlarını Yenilemenin Yolları" adlı 23. Eğitim Çalıştayı 20-21 Kasım 2008 tarihinde Bişkek şehrinde düzenlenmiştir. Bu çalıştaya ülkenin dört bir yanından öğretmenler, eğitmenler, bilim insanları, eğitim alanında çalışanlar katılmıştır. Sovetbek Baygaziev bu çalıştayda "Günümüz Şartlarındaki Eğitim-Öğretimin Amacı, İçeriği ve Teknolojisi" adlı sunum yapmıştır ve Kut Bilim gazetesinde bu sunum tam metin olarak yayınlanmıştır. Bu sunumda yazar pedagoji teriminin, Yunancada "paydes" çocuk, "ago" yöneten, yol gösteren kelimelerinden türediğinden

[281] "Pedagog kadrlardı dayardoo coldoru cana bagıttarın zamanga ılayıktoo kacet", *Kut Bilim,* Sayı: 10352, 13 Ekim 2009, s.4.
[282] Taci Cumalieva, "İnsandık uluu sapattardan öksüböylü", *Kut Bilim,* Sayı: 10346, 28 Ağustos 2009, s.13.

bahsederek, "paydagogos" teriminin kelime olarak anlamının "çocuğu yöneten", "çocuğu götüren" olduğunu belirterek, bu kelimeden yola çıkarak, bizim bağımsız ülkemizin pedagojisi, eğitim-öğretimi çocuğu nereye doğru götürmekte, hangi yöne yöneltmektedir sorusunu yöneltmiştir. Bizim en önemli ve acil sorunumuz bu sorunun cevabıdır diyen yazar, makalenin devamında yeni eğitim sisteminin ana unsurunun neler olduğuna değinmiştir. Kırgızların tarihi, gurur duyulacak en eski türk boylarından biri olan Kırgızların tarihinin yeniden ele alınması ve öğrencilerin geçmişleri ile gurur duymalarının sağlanması gerektiği, etnik kültürün ulusun manevi ve ahlaki değerler hazinesi olduğu vurgulanmıştır. Günümüz koşullarına uygun olarak rekabet eden, eğitimli, toleranslı, donanımlı, kanuna saygılı, demokratik kurallara uyum sağlayabilen öğrencilerin yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[283]

S. Baygaziev, eğitimin amacı ne olmalıdır? Bağımsız vatanımıza kim, nasıl yardımcı olacaktır? Nasıl bir vatandaş yetiştirmeliyiz? gibi sorulara cevap aramıştır ve şu şekilde yanıt vermiştir:

"İlk önce, ülkenin bağımsızlığını koruyan, onun seven yurtsever, halkın manevi değerlerine önem veren, onu kendisinde harmanlayan, milli bilinci yüksek, milletinin kültürünü koruyup, yaşatmakla birlikte onu daha da geliştirmek için çabalayan, vatanının geçmişini, tarihini çok iyi öğrenip, bağımsızlık için verilen kahramanca mücadeleleri kendisine örnek alan, genel insani değerlerin bilincinde olan, demokratik toplumun değerlerine ve ideolojilerine saygılı, teknolojik donanıma sahip, kendi kaderiyle vatanının kaderini aynı çizgide birleştiren, samimi ve vatanına bağlı insanı yetiştirmek"[284] gerektiği şeklinde cevap vermiştir. S. Baygaziev yurtsever, hümanist insanı eğitmek Kırgız eğitim sisteminin en önemli amacı olmalıdır görüşünü ileri sürmüştür.

4. Yeniden Yapılanma Sürecindeki Bazı Zorluklar

Bağımsızlıktan sonraki dönemde Kırgız eğitim sisteminin yeniden yapılanmasında karşılaşılan zorlukların başında okulların maddi olarak destekten yoksun kalması olmuştur. Özel veya çeşitli kuruluşlara bağlı okulların açılmasıyla eğitimde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin, 1992 yılından önce, bütün devlet okullarında eğitim hizmetleri devlet tarafından karşılanırken, bu

[283] Sovetbek Baygaziev, "Azırkı şarttardagı talim-tarbiyanın maksatı, mazmunu cana tehnologiyası", *Kut Bilim* , Sayı: 10312, 28 Kasım 2008, s. 5-6.
[284] Baygaziev, a.g.m., s.6.

tarihten sonra belirli bir meblağın aileler tarafından karşılanması zorunlu hale gelmiştir. Bu harçlar kitap alımı, bina onarımı, okul demirbaşlarının temini ve çeşitli eğitim giderleri için kullanılmıştır. Bu harçlar ile alınan kitapların da çok yetersiz sayıda olması sebebiyle okulda eğitim kalitesinin de düşük kalacağı ortadadır. Buna örnek olarak, Oş iline bağlı Özbek dilinde ve Rus dilinde eğitim veren 15 okulda adı geçen dillerde ders kitaplarının yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bu okullarda ancak %40 ders kitabının bulunduğu, bunun dışında Özbek dilinde eğitim veren okullarda Özbekistan'dan, Rus dilinde eğitim veren okullarda ise Rusya'dan gelen ders kitapları ile eğitim verildiği, dolayısıyla ders kitabı aracılığıyla verilmek istenen ideolojik birlik, bütünlüğün de sağlanamadığı acı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenciler ders kitabında yazılan ülkenin ideolojisinde eğitildikleri için bu durumun ülkedeki ideolojik bütünlüğe zarar veren unsurların başında geldiği [285] ortadadır.

Bunun dışında ders kitaplarının yetersiz olduğu okullarda ders kitaplarını kiralanması ve dönüşümlü kullanım geleneğinin olduğu, o dönemin cumhurbaşkanı K. Bakiev'in önerisi ile ders kitaplarını kiralama yönteminin kaldırıldığı, bundan dolayı da eğitim kalitesinin düşüşte olduğu dile getirilmiştir.[286]

Okulda ders kitaplarını kiraya verme konusunda velilerin talepleri olmuştur. Yeni ders kitaplarını çok pahalıya satın almak yerine, eski kitaplara kira ödemeyi tercih ettiklerini belirterek, bunun okul yönetimince de desteklendiğini, kiraya verilen kitaplardan gelen para ile okul için ihtiyaç duyulan yeni kitapların satın alınması imkânının oluşabilmesi için kitap kiralama işinin tekrar uygulamaya konulmasını talep etmişlerdir.[287]

"Kırgız Cumhuriyetinin okullarındaki öğrencilere sıcak yemek verme hakkındaki" 12 Temmuz 2006 tarihli ve 372 sayılı kararıyla ülke genelindeki 2072 ilkokulda okuyan 400511 öğrenciye sıcak yemek verilmeye başlanmıştır.[288]

Kırgız eğitimcilerinin önde gelen isimlerinden biri, Bekembay Apışev, okuldaki eğitim seviyesini, öğretmenlerin mesleki yeterliliğini sorgulayan "Toplum Hastalandıysa, Okulu Tedavi Etmek Gerekir" başlıklı yazısında, 2008 yılında uluslararası "PISA" kurumunun 57 ülkedeki eğitim

[285] Ernist Nurmatov, "Cakırçılık bilimdi öksütüüdö", *Kut Bilim,* Sayı: 10402, 22 Ekim, 2010, s. 10.
[286] Aynagül Kaşıbaeva, "Mıktı mugalim kıraakı sayapkerdey", *Kut Bilim,* Sayı: 10314, 13 Aralık 2008, s. 6.
[287] C. Turdubaev, "Ata-eneler cardam berüügö dilgir", *Kut Bilim,* Sayı:10297, 21 Mart 2008, s. 9.
[288] Aynagul Kaşıbaeva, "Coopkerçilik küçötülöt", *Kut Bilim,* Sayı: 10284, 11 Nisan 2008, s. 4.

sistemi değerlendirmesinde, bu ülkelerin en sonuncusu olan Kırgızistan'ın eğitim sistemi eleştirilmiştir. Okuldaki öğretmenlerin yeterli mesleki yeterliliğe sahip olmadığından yakınan yazar, onlara üniversite eğitimi sırasında kaliteli eğitim verilmediğinden şikayetçi olmuştur.[289]

2008 yılında "Siar" anket şirketi tarafından 5-11. sınıfın, meslek liseleri ile düz liselerin öğrencileri, öğretmenleri ve velileri arasında yürütülen araştırmaya göre, okulda kötü alışkanlıklara meyil etme yaşı düşmüştür. Öğrencilerin, okulda içki ile 10-14 yaş arasında tanışmaya, sigara ve uyuşturucuyu ise 10-15 yaşlarında denemeye başladıkları açıklanmıştır. Sigara ve uyuşturucuyu denemeye kızlara nazaran erkeklerin daha meraklı oldukları da çıkan sonuçlar arasındadır.[290] Bu göstergeler Kırgız toplumundaki durumun en acı tablosudur. Kötü alışkanlıklar çocukları daha erken kuşatmaya ve kendi bataklığına çekmeye başlamıştır. Bu tür alışkanlıklardan çocukları korumak için onları bilinçlendirmek ve manevi yönden desteklemek gerekir.

Bağımsızlıktan sonra kendine özgü milli irade ile geleceğe yön çizmeye çalışan Kırgızistan'ın eğitim sistemi pek çok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunların başında okulların maddi yönden desteksiz kalması, ders kitaplarının yetersiz olması, öğretmenlerin mesleklerini bırakmaları gibi pek çok sorun yer almaktadır. Bütün bunların yanı sıra eğitim sisteminin dayandığı ideolojinin de değişmesiyle ülkenin geleceğine yön veren, gelecek nesilleri yetiştirecek olan okulların durumu daha da kötüye doğru gitmiştir. Bu kötü gidişatı durdurmak ve eğitim sistemini yeniden yapılandırmak amacıyla çok sayıda karar ve yönetmelik kabul edilmiştir.

[289] Bekembay Apışev, "Koom ildetke çaldıksa, mektepti darıloo kerek", *Kut Bilim,* Sayı: 10292, 13 Haziran 2008, s. 7.
[290] Aynagül Kaşıbaeva, "Öspürümdör tumuşka kança caşta dayar boluşu kerek?", *Kut Bilim,* Sayı: 10325, 13 Mart 2009, s. 14.

II. BÖLÜM: MUGALİMDER GAZETASI'NDA DİN VE AHLAK EĞİTİMİ

A. RESMİ YAYIN ORGANI OLARAK MUGALİMDER GAZETASI

1. Mugalimder Gazetası'nın Tarihçesi

Sovyetler Birliği kurulduğu ilk günden itibaren kitle iletişim araçlarını en etkin şekilde kullanmıştır. Lenin, Bolşevik basının yeni örgütleyici rolüne ilişkin taslağı, 1901 yılında, "Iskra"nın görevlerini ortaya koyduğu "Nereden Başlamalı" isimli makalesinde ele almıştı: "Gazete sadece kolektif bir propagandacı ve kolektif bir ajitatör değildir, o, aynı zamanda kolektif bir örgütleyicidir de. Bu bağlamda o, inşaat halindeki bir binaya kurulan iskeleye benzetilebilir; binanın genel hatlarını gösterir, tek tek inşaat işçilerinin arasındaki ilişkiyi kolaylaştırır ve onlara işbölümünde yardımcı olur ve örgütlü çalışmayla hedeflenen genel sonuca ilişkin fikir verir."[291]

Komünist Parti kendi siyasi faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla basını en keskin silahı olarak kullanmıştır. J.V. Stalin Komünist Partinin 13. Kurultayında basının önemine şu şekilde değinmiştir: "...Basın güçlü bir silahtır, onun vasıtasıyla parti, hergün, her saat işçi sınıfına onun kendi bildiği dilden seslenir. Parti ile sınıf arasında gözle görülmez ilişkiyi sağlayan başka bir ip, başka bir araç, böylesine esnek bir aygıt henüz daha görülmedi."[292]

Basın kolektif bir örgütleyici, propagandacı ve ajitatör olarak, faaliyetlerinde, kitlelere sürekli somut direktifler vermiştir. Ayrıca basın ideolojik boyutta da önemli görevler üstlenmiştir. Sovyetler Birliği'ndeki tüm toplumsal gelişmenin hızlandırılması için mutlak prensip, Marksizmin-Leninizmin Sovyet emekçileri tarafından benimsenmesi ve uygulanmasına bağlı olmuştur. O yüzden "SBKP (B)'nin tarihi, Kısa Ders'le bağlantı halinde parti propagandasının şekillenmesi üzerine Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin kararında şöyle denilmiştir:

"Marksist-Leninist propagandada mutlak silah, esas silah basın –dergiler, gazeteler ve broşürler– olmak zorundadır. (...) Basın şu ya da bu gerçeği bir darbeyle herkesin ortak malı yapar, bu nedenle o sözlü propagandadan daha güçlüdür."[293]

---

[291] Vladimir İliç Lenin, *Seçme Eserler*, Cilt 1, Dietz Yayınevi, Berlin 1951, s. 309.
[292] Wilhelm Eildermann, "Pravda: Kollektif Bir Örgütleyici, Propagandacı Ve Ajitatör", *Özgürlük Dünyası* Dergisi, http://www.ozgurlukdunyasi.org; J.V. Stalin, Eserleri, Cilt 5, s. 179.
[293] 14 Kasım 1938 SBKP (B) Merkez Komitesi kararı, yabancı dillerde Literatur yayınevi, Moskova 1939, s.10-11

Basın Komünist Partinin ideolojik yöndeki en etkin aracı olduğunu, N.S. Kruşçev, "Nasıl ki, ordu silahsız savaşı kazanamaz ise, Parti de ideolojik faaliyetlerini basın gibi keskin bir silah olmazsızın yütürütemez"[294] diyerek, mecazi anlamda orduya benzetmiştir.

Bütün bu açıklamalar ışığında Kırgız SSC'de basın yayının etkin rol oynadığını söylemek mümkündür. Sovyetler Birliğininin bir parçası olarak Kırgız eğitim sisteminin tarihine değindiğimiz Sovyetlerin ilk yıllarından itibaren bu konuya önem verildiği görülmüştür. Çünkü eğitim-öğretimin yanı sıra eğitim alanındaki ilk süreli yayınlar Sovyetlerin ilk yıllarında neşredilmeye başlamıştır. 5 Mayıs 1928 tarihinde öğretmenlere yönelik "Canı Madaniyat Colunda" (Yeni Medeniyet Yolunda) isimli aylık dergi yayın hayatına başlamıştır. 4 Şubat 1932'de "Canı Madaniyat Colunda" dergisi, "Madaniy Maydan" (Medeniyet Meydanı) şeklinde adını değiştirerek, yayın hayatına devam etmiştir. 1938'de dergi tekrar adını "Okutuucularga Cardam" (Eğiticilere yardım) olarak değiştirmiş ve II. Dünya Savaşının ilk yıllarına kadar neşredilmiştir. 1945'te dergi faaliyetlerine yeniden başlamış ve 1959'a kadar "Mugalimderge cardam" adıyla çıkmıştır. 1972 yılında "El Agartuu" (Halkı Aydınlatma) adıyla yeniden yayın hayatına başlamış ve günümüze kadar devam ettirmiştir.[295] Derginin bu kadar çok isim değiştirmesini Komünist Partinin sürekli değişen politik programı olarak değerlendirmek mümkündür.

Ekim 1952 yılındaki Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 19. Kurultayında bütün birlik ülkelerinde ekonomik, kültürel, bilimsel, eğitim ve sosyal alanlarda gelişmeyi arttırma yönündeki karar çıkmıştır. Ağustos 1953'te toplanan Komünist Partinin Kırgızistan'daki Merkez Komitesinde 19. Kurultayında alınan kararları gerçekleştirmek, onların propagandasını yürütmek, ajitasyonunu yapmak için ülkedeki süreli basın yayın organlarının faaliyet alanlarını genişletmek gerektiği vurgulanmıştır. Bu karar doğrultusunda 1950'lerde çok sayıda yeni gazete ve dergi çıkmaya başlamıştır. 1951'den itibaren toplumsal-politik ve edebi nitelikteki Kırgız KP'nine bağlı "Kırgızstan Ayaldarı" dergisi, 1952'den itibaren "Caş Leninçil" dergisi, 1953'ten itibaren Kırgız Eğitim Bakanlığına bağlı "Mugalimder Gazetası" çift dilde yanı Kırgız ve Rus dillerinde, 1955'te Köy İşleri

[294] Daniyarov, a.g.e., s. 125.
[295] İzmaylov, a.g.e., s. 170-171.

Bakanlığına bağlı "Kırgızstan ayıl çarbası" iki dilde, 1955'te siyasi-mizah dergisi olan "Çalkan" yayın hayatına başlamıştır.[296]

Kırgız Sovyet basınının o dönemdeki ana konusu Sovyetlerin yönetiminin geliştirilmesi, sosyalist ekonominin ve kültürel hayatın yaygınlaşması amacıyla yürütülen mücadeleden oluşmuştur. Komünist Partinin Kırgızistan Merkez Komitesi siyasi kararları gerçekleştirmek, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı sosyalizme uygun hale getirmek için basını çok önemli ideolojik alet olarak kullanmış ve gazete materyallerinin içeriği bu amaca uygun şekilde düzenlenmiştir.[297] Süreli yayınlar Lenin ve Stalin ideolojisini geniş kitlelere yaymanın propagandisti, parti siyasetinin aktif koruyucusu görevini üstlenmiştir.

Mugalimder Gazetası yayın hayatına Kırgız Sovyet Cumhuriyeti'nin Eğitim Bakanlığı ile İlkokul ve Orta Okul Öğretmenleri Sendikasının Merkez Komitesi tarafından neşredilen ortak yayın organı olarak, yarı resmi şekilde, haftada iki kere olmak üzere 7 Nisan 1953'te başlamıştır. Gazete 4 sayfadan oluşmaktaydı ve fiyatı 40 kuruştu.[298] Kırgızistan'da Mugalimder Gazetesi'nin gelişmesinde Moskova'da 1924'ten beri neşredilen Uchitel'skaya gazeta [299] örnek alınmıştır., Komünist Parti Merkez Komitesi'nin resmi yayın organı olarak bilinen Pravda, Uchitel'skaya Gazeta gibi gazetelerde Rusça yayınlanmış baş makaleler Kırgızcaya tercüme edilmiş ve yeri geldiğinde Rusça olarak Mugalimder Gazetası'nda yayınlanmıştır.

Burada belirtmemiz gereken bir husus, Mugalimder Gazetası'nda yayınlanan eleştiriler, daha sonra gazete tarafından oluşturulan bir müteftiş grubu tarafından teftiş edilerek, denetlemeye alınmıştır. Eğer bu eleştiri ciddiye alınıp, gerekli tedbirler alınmadıysa, aynı makale bir kez daha yayınlanmış ve Eğitim Bakanlığı tarafından takibe alınmıştır.

2. Mugalimder Gazetası'ndaki Konular

Mugalimder Gazetası'nın amacı "Soyvet Halkının Keskin Silahı" adlı makalede Lenin'in görüşleriyle pekiştirilerek şu şekilde verilmiştir: "Okuyucu kitlesi ile sıkı bağ kurmak ve o sayede

[296] Daniyarov, a.g.e., s.129-130.
[297] Altımışova, a.g.m., s.79.
[298] Aybek Emilbek uulu, "Kut Bilimge 60 cıl", *Kut Bilim,* Sayı: 10519, 5 Nisan 2013, s.4.
[299] "Uchitel'skaya gazeta" Nadejda Krupskaya'nın aktif katılımı ile 1924 yılında kuruldu. SSCB Eğitim Bakanlığı ve Eğitimciler Sendikası Merkez Komitesinin ortak yayın organı olarak Moskova'da ilk sayısı 3 Ekim 1924 yayınlandı.

okul hayatını, öncü tecrübeleri paylaşmak, eğitimcileri ve öğrencileri ideolojik yönden eğitmek, il ve ilçe bazındaki eğitim bölümlerinin ve öğretmenlerin çalışmalarındaki eksiklikleri ve hataları çekinmeden ele alabilmek olarak tanımlamıştır. Bunun dışında bir diğer amaç olarak, genel eğitim veren okulların sosyalist eğitim düzeyini yükseltme, genel eğitim ve politeknik öğretimi organize etme hakkındaki kararları başarıyla gerçekleştirmek için eğitim organlarına, öğretmenlere yardım etmek olarak belirtilmiştir. Gazete öğretmenlerin ideolojik seviyesini yükseltmede ve onların pedagojik ustalığını arttırmada önemli rol üstlenmiştir."[300]

Ayrıca Öncü Öğretmenlerin Tecrübeleri, Yabancı Ülkelerden Telgraf, Eleştiri ve Bibliyografi, Bize Yazıyorlar, Beden Eğitimi ve Spor, Tefrika (Yermeli fıkra), Mizah Köşesi gibi başlıklar ile ülkedeki eğitim hayatını ele almış, okuyucu kitlesine yönelik o dönemin siyasi propagandasını en iyi şekilde yapmıştır.

Çet Eldik Telegrammalar (Yabancı Ülkelerden Telgraf) köşesinde yabancı ülkelerdeki güncel siyasi konular ele alınmıştır.

Bir Tuugan Ölköbüzdö (Kendi Ülkemizde) manşetiyle ülke içindeki değişik alanlardaki son gelişmelere yer verilmiştir.

Öncü Öğretmenlerin Tecrübelerinin Tribünü adlı manşetlerde öncü okulların, öğretmenlerin tecrübelerini gazetede yayınlayarak, diğer okullara yaymak amaçlanmıştır. B. Kuldaşev'in kaleme aldığı makalede, bundan sonra öncü pedagojik tecrübelerin propagandasını yapmak, öğretmenlerin öncü tecrübelerini gazeteyle paylaşmaları için cesaretlendirmek, makaleleri pedagojik propaganda tribününe dönüştürmek gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmenler arasındaki propagandayı kitlesel olarak yaymak için "*Pedagojik Okuular*" olarak bilinen öğretmenler seminerlerini ve oradan çıkan kararları gazetede yayınlayarak eğitim alanındaki son gelişmeler ele alınmıştır. [301]

Sovyet eğitim sistemindeki temel amacın yerel inanış ve kültürlerin bastırılması ve onun yerine Rus motiflerinin baskın olduğu bir model olduğu ortadadır. Bu amaçla yerel kültürü yaşatan veya savunanlar tenkid edilmiş, onlar gazetenin *Tefrika ve Mizah* köşelerinde topluma ifşa edilmiştir. Ekonomik ve kültürel birliğin sağlanması için önce kültürel farklılıkların tamamen temizlenmesi

[300] "Sovet Elinin Kurç Kuralı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 5, 5 Mayıs 1953, s. 1.
[301] B. Kuldaşev, "Respublikalık Ekinci Pedagogiyalık Okuular", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:1, 7 Nisan 1953, s.2.

(stiraniye) gerekmiştir. Kruşçev bu konuda şunları demiştir: "Komünistler milli ayrılıkları muhafaza etmeyecek ve ebedileştirmeyecektir. Hatta milli kalıntıların en ufak belirtisinin bile kökü, tam bir Bolşevik uzlaşması ile kurutulmalıdır."[302] Bu görüşü destekler mahiyette halkın milli gelenekleri eski burjuva geleneği olarak gösterilerek eleştirilmiş, öğretmenler ve halk önünde örnek oluşturacak insanların bu tür davranışları saptandığında gazetedeki Öğretmenlerin Ağustos ayındaki Toplantısında adlı köşesinde eleştiri konusu olarak yayınlanmıştır. "Eski Feodal Kalıntılar İle Savaş" başlığıyla verilen haberde öğretmenlerin bile eski alışkanlıkları değiştirmede zorlandıkları eleştirilmiştir. Oş iline bağlı Bödönö ilkokulunun öğretmeni Murzababaev'in gizlice Allah'a inandığı ve kimselere göstermeden gizlice namaz kıldığı, Karl Marks yedi yıllık okulunun müdürü Bazarbaev'in öğrencilerin oruç tutmasına göz yumduğu ve onlara özel Ramazan gecesi düzenlediği, Jdanov okulunun öğretmeni Abdillayev'in okuldan genç kızın kaçırılmasına aracı olduğu ve Telman orta okulunun öğretmeni Seydalimov'un 23 senelik eşinin üzerine aynı okulda beraber çalıştığı genç öğretmeni kuma olarak aldığı yazılmıştır. Böyle öğretmenlerin öğretmenlik mesleğinden gerekirse men edilmesi gündeme getirilmiştir.[303]

Mugalimder Gazeta'sının yazar kadrosu esasen köy ve kasabalardaki öğretmenlerden oluşmuştur. Sovyet basınının özelliği olarak belirtilen bu durumda, ülkenin en ücra köşesindeki durumdan bile haberdar olma imkânı sağlanmıştır. Gazeteye mektupla okulların durumunu bildirmesi için öğretmenleri cesaretlendirmek adına il ve ilçelerde en iyi haber yapan öğretmenler ödüllendirilmiş ve bu durum özendirilmiştir.[304]

3. Mugalimder Gazetası'nın Siyasi Yönü

"Gazete sadece ortak propagandist ve ortak ajitatör değil, aynı zamanda ortak organizatör da olmalıdır"[305] şeklindeki Lenin'in sözünü gazetenin baş sloganı haline getiren Mugalimder Gazetası, gazetenin temel amaçlarından birini Komünist Parti'nin faaliyetlerini ve kararlarını en iyi şekilde organize eden kurum olarak tanımlamıştır.

[302] Pravda, 19.10.1961; Ebülfez Süleymanlı, "Sovyetlerin Milli Kimliği Yok Etme Faaliyetleri: "Sovyet Halkı" Denemesi", *Karadeniz Araştırmaları Sayı: 6, 2005,* s. 129.
[303] T. Arapov, "Feodaldık salttarga karşı küröş küçötülsün", *Mugalimder Gazetası*, Sayı:75, 9 Eylül 1954, s.3.
[304] "Kabarçı cana Gazeta", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 191, 29 Kasım 1956, s.1.
[305] Mugalimder Gazete'inin 52. Sayısının yani 5.Mayıs 1954'teki gazete sloganı bu şekildeydi.

Eğitim Bakanlığına bağlı yayın organı olan "*Mugalimder Gazetası*" ve "*Mugalimderge Jardam*" dergisinde öğretmenlere yönelik Marksist-Leninist öğretilerin çok az yayınlanmakta olduğu ve yetersiz propaganda yapıldığı[306] eleştirisine rağmen, gazetede siyasi-ideolojik yazılara çokça rastlamak mümkündür.

Gazetenin her sayısının en az iki buçuk üç sayfası *Parti Hayatı* başlığı altında politik olaylara, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin kurultaylarında yapılan bildirilerin Kırgızca tercümelerine, siyasi önderlerin nutuklarına, parti propagandalarına, ilk ve ortaokullardaki parti hücrelerinin faaliyetlerine, öğretmenler arasındaki siyasi eğitime, öğretmenlerin halk arasındaki propaganda metotlarına ayrılmıştır. Örneğin, Huruşçev ziraat politikasına ağırlık vermiştir ve tahıl ekim alanlarının genişletilmesini hedeflemiştir. Bu doğrultuda, gazetenin 1954 yılındaki 49.sayısı[307] ve 65. Sayılarında[308] tüm sayfalar bu konuya ayrılmıştır.

Eğitimin siyasi sosyalizasyonun bir kurumu olarak kullanılması, Sovyetler Birliğinde basılan hemen hemen tüm yayınlarda açıkça ileri sürülmüştür. Sovyetler Birliğindeki yetkililer, eğitimin politik bir araç olduğunu konuşmalarında sıkça dile getirmişlerdi. Örneğin, SSCB Yüksek Eğitim Bakanı V. Yelyutin şöyle demişti: "Sovyet eğitim sistemiyle komünist toplumu kurmak görevi birbirine geçmiştir. Bu öyle bir sistemdir ki, öğrencinin materyalist dünya görüşünü şekillendirir. Derin ve sistematik bilgiyle onu hazırlar ve kabiliyetlerini toplum için kullanışlı hale getirir."[309]

Mugalimder Gazeta'sında öğretmenlerin siyasi-ideolojik yönden eğitildiğine dair yazılara da çokça yer verilmiştir. Örneğin, "Öğretmenlerin Teorik Seviyesi Yüksek Olsun" başlıklı makalede, Stalin'in dil ilminin meselelerini ele alan eserini öğretmenleri ideolojik yönden eğitmede kullandıkları gündeme gelmiştir. İl parti teşkilatları ve eğitim kurumları öğretmenlerin siyasi yönden eğitilmelerine büyük önem verdiğini, 1952 yılında partinin eğitim sahalarında 3 bin öğretmen eğitim aldıysa, 1953 yılında 4500den fazla öğretmenin siyasi eğitim aldığı örneğiyle Marksist-Leninist teoriyi öğrenmek

[306] "KPSStin 19. kurultayının çeçimderinin negizinde respublikanın el agartuu organdarının cana mugalimderinin mildetteri", *Mugalimder gazetası*, sayı: 16, 21 Temmuz, 1953, s.2-3.
[307] Ülkede tahıl üretimini daha da geliştirmek, ham toprakları yada daha önce sürülüp, sonra bakımsız bırakılan toprakları tekrar sürme hakkındaki Huruşçev'in konuşması ve o plenumda alınan kararlar bu sayıda yer almıştır.
[308] Bahardaki ekin ekmenin sonuçları, bitkileri büyütmek, ekini toplamaya hazırlanmak ve 1954 yılında tarım ürünlerin hazırlamada belirlenen planı yerine getirme hakkında ve SSCB Merkezi Komitesi'nin 24 Haziran 1954 yılındakı Plenumunda alınan kararlar.
[309] M. Mobin Shorish, "Sovyetler Birliği'nde Etnik Azınlıkların Eğitimi", *Sömürgecilik ve Eğitim*, Çev: İbrahim Kalın, İnsan Yayınları, İstanbul 1991, s. 23.

isteyen öğretmenlerin sayısının arttığı, bunların üçte birinin Marksist-Leninist teoriyi kendi başlarına okuyup öğrendikleri, ayrıca partinin eğitim alanında 286 öğretmen danışmanın, kursların ve siyasi okulların, seminerlerin ve partinin akşam okullarında, Marksist-Leninizmin akşam üniversitelerinde öğretim üyeleri olarak görev yaptıkları dile getirilmiştir.[310]

Eğitimin siyasi amacına uygun olarak, öğretmenlerin en iyi ajitatör oldukları "Öğretmenler-Partinin Siyasetini Halka Ulaştırıcılar" adlı makalede ele alınmıştır. Öğretmenlerin çiftçiler, çobanlar ve fabrika çalışanları arasında çeşitli ilmi, ateist ve siyasi temalarda seminer verdikleri, sohbetler düzenledikleri belirtilmiştir. Örneğin, Talas ilinin Pokrovka ilçesindeki Bogolsovka adındaki okulun öğretmeni P. Pikalova'nın Molotov adındaki süt fabrikasında çalışan çobanlara "SSCB'deki Seçim Sisteminin Kapitalist Seçim Sistemine Göre Artıları" konusunda, aynı okulun öğretmeni F. Şmidt tarlada çalışan çiftçilere yönelik "SSCB Vatandaşlarının Temek Hakları ve Vazifeleri" konusunda bildiri sunmuşlardır. Bu makalede öğretmenlerin asıl amacının şehirdeki, ilçedeki Komünist Partisi komitelerinin propagandistleri ve konuşmacıları olarak, halk arasında siyasi konuları anlatmak olmalıdır denilmektedir. Öğretmenler aracılığıyla Marksist-Leninist ideolojileri yaygınlaştırarak, gençleri materyalist dünya görüşünde eğiterek, halk arasındaki eski foadal burjuva kalıntılarıyla savaşmak gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü sosyalizmden komünizme geçiş süreci olan bu devirde, eski dini düşünceler, rüşvet, içki, genç kızları erken yaşta evlendirme gibi kötü alışkanlıklar toplumun ileriye doğru gitmesinin engellendiği, bu kötü alışkanlıklar ile savaşmanın öğretmenlerin ilk görevi olması gerektiği dile getirilmiştir.[311] Başka bir "Sovyet Okulu-İdeolojik Kurum" adlı makalede de öğretmenlerin ajitatörlük faaliyetlerinden bahsedilerek, bunun öğrencileri yönlendirmedeki önemi vurgulanmıştır. Öğretmenlerin bulundukları köy ve kasabalardaki kolhozlara, yaylalara giderek, çiftçilere ve çobanlara siyasi-ideolojik propaganda yaptıkları ifade edilmiştir.[312]

Mugalimder Gazetasında öğretmen komünizm ideolojisini yayan, kültürel-eğitsel ve toplumsal siyasi işleri yürüten birisi olarak tanımlanmıştır.[313]

---

[310] "Mugalimderdin teoriyalık dengeli jogoru bolsun", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 32, 23 Haziran 1953, s.1.
[311] "Mugalimder-partiya sayasatın massaga taratuuçular", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 96, 3 Şubat 1954, s.1.
[312] "Sovettik mektep- ideyalogiyalık mekeme", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 2077, 4 Temmuz 1975, s.1.
[313] Pravda gazetesinin 10 Mayıs 1953 tarihindeki başmakalesi, "El Mugalimi", *Mugalimder gazetası*, Sayı: 6, 12 Mayıs 1953, s.1.

Gülçö ilçesindeki Molotov ve Oktyabr adındaki 7 yıllık okulun öğretmenleri tarafından SBKP'nin Eylül'deki plenumunda Kruşçev'in "SSCB'nin Tarım Alanlarını Geliştirmenin Tedbirleri Hakkında"Ki konuşması ve Kırgız KP'nin Merkezi Komitesinin 7. Plenumundaki kararları kolhozculara anlatılmıştır.[314]

Ayrıca öğretmenlerin siyasi-ideolojik propagandası sadece tarla ve fabrikalar ile sınırlı kalmamıştır. Öğretmenlerin asıl amacının okulda yani branş derslerinde de görevi sürdürmesi gerektiğini vurgulayan bir diğer makalede, her branşın öğretmeninin öğrencileri ideolojik-siyasi yönden eğitmek için Komünist Partinin ve Sovyet hükümetinin yürüttüğü siyaseti çok iyi bilmek zorunda olduğu belirtilmiştir.[315]

Okulu ideolojik kurum olarak tanımlayan Mugalimder Gazetası, Komünist Partinin siyasi-ideolojik eğitiminin en iyi şekilde okul aracılığıyla verildiğini vurgulamıştır. Özellikle yatılı okullarda siyasi eğitimin çok daha planlı ve düzenli verildiği, öğretmenlerin bu konuda büyük bir çaba gösterdikleri dile getirilmiştir.[316]

Yedi yıllık okulların ve ortaokulların çoğunda öğretmenler komünist eğitim seminerlerine, diğer taraftan anaokulu öğretmenleri ile eğitim çalışanları ise güncel siyaset ve Lenin'in hayatını öğreten kurslara katılmışlardır. Onlar siyasi eğitimlerini yükseltmek ve bu eğitimi genç nesilleri yetiştirmede kullanmak için bu tür seminer ve kurslara aktif olarak katılmışlardır. Örneğin, Frunze şehrinin Sverdlov ilçesine bağlı 33 No'lu okulda parti teşkilatı, siyasi eğitim alanında Marksist-Leninizm klasiklerini ve büyük pedagogların eserlerini öğrenme konulu seminer düzenlemiştir.[317]

Mugalimder Gazetasındaki "Öğretmenlerin İdeolojik-Teorik Seviyesi" başlıklı makalede, Komünist Partisinin öğretmenlere Marksist-Leninist teoriyi öğretme ve onların siyasi düşünce yapısını ve ideolojik-teorik seviyesini yükseltme konusunda sürekli çalışmalar yapması gerektiği, genç nesli eğitecek, halk arasında ajitasyon yürütecek ve propaganda yapacak olan öğretmenlerin çok büyük

[314] A. Akısbekov, "Agitator Mugalimder", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 29, 22 Ekim 1953, s. 1.
[315] "Tarbiyaloonun partiyaluulugu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1039, 27 Şubat 1965, s.1.
[316] Ş. Süleymanova ve A. Borisovskiy, "Mektep ideologiyalık mekeme", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1342, 27 Ocak 1968, s.2.
[317] F. Husamuddinova, "Sayasi okunun jıyıntıktarınan", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 269, 29 Mayıs 1958, s.2.

sorumluluklar yüklendiği, öğretmenlerin siyasi eğitimi pratik hayata bağlı olarak geliştirmesi gerektiği vurgulanmıştır.[318]

Frunze iline bağlı Panfilov ilçesindeki parti teşkilatları 1952-53-eğitim-öğretim yılında partinin eğitsel alanda köy öğretmenlerine yönelik Marksist-Leninist teorileri, SBKP'nin 19. kurultayındaki kararları ve Stalin'in 19. kurultayındaki kapanış konuşmasını ve onun "SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları" adlı eserini esas alan kısa süreli kurslar düzenlenmiştir. Bu kursa Panfilov ortaokulundan 13 öğretmen, Erkin-Say ortaokulundan 29 öğretmen katılmıştır. Bu kursun sonunda öğretmenlerin verilen siyasi-ideolojik materyalleri ne derece anladıkları mülakat yoluyla kontrol edilmiştir.[319]

Komünizmi inşa edecek Sovyet insanını yetiştirme konusunda öğretmenlere büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Öğretmenlerin siyasi-ideolojik yönden kendini geliştirmek için Stalin'in "Marksizm ve Dil İlminin Meseleleri", "SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları" adlı eserlerini ve SBKP'nin 19. kurultayındaki kararları çok iyi öğrenmeleri ve bilmeleri gerektiğini, öğretmenleri işe alırken onların siyasi-ideolojik seviyesine de dikkat edilmesi gerektiği de ifade edilmiştir.[320]

SBKP'nin 20. kurultayının direktifleri ve Kırgız KP'nin 8. kurultayındaki kararlar doğrultusunda ülkenin her tarafında 1956-1960 yılları arasında çocuklara ve gençlere genel ortaöğretim vermek, ortaokullarda ve mesleki ortaokul ile yüksek okullarda ücretsiz eğitim verme işini gerçekleştirme amacıyla geçen beş senelik planda kolhozların yardımıyla 134 okul inşa edilmiştir. 1956 yılı itibariyle 8 yüksek ve 28 mesleki ortaokul faaliyet göstermekte olduğu, KP Sovyet öğretmenlerinin ideolojik yönden eğitilmesine, Marksist-Leninist teorilerin öğretilmesine ve pedagojik seviyesinin yükseltilmesine büyük önem verildiği, yerel parti teşkilatlarının yardımıyla öğretmenlerin ideolojik seviyelerini yükseltmekte oldukları, onların SBKP'nin tarihini ve Marksizm-Leninizmin klasik eserlerini okudukları ifade edilmiştir.[321]

[318] "Mugalimderdin ideyalık-teoriyalık dengeli", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 146, 19 Ocak 1956, s.1.
[319] M. Kıdırbaev, "Mugalimder marksistik-lenindik teoriyalardı üyrönüüdö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 11, 16 Haziran 1953, s.2.
[320] "Mugalimderdin ideologiyalık dengelin jogoru kotorulsun", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 12, 23 Haziran 1953, s.1.
[321] G.T. Funikov, "Kırgız SSRinde el agartuu işi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 148, 2 Şubat 1956, s.3.

B. MUGALİMDER GAZETASI'NDA DİN

1. Sovyetler Birliğindeki Ateist Eğitim Tarihi Hakkında

Mugalimder Gazetası'ndaki din konusuna değinmeden önce Sovyetler Birliğinde dine yönelik yürütülen politikayı ele almamız konuyu daha iyi anlamamız açısından önemlidir. Bilindiği gibi, Bolşevikler iktidara geldikten sonra, sosyal ekonomik, kültürel ve siyasi hayatın tamamını yeniden yapılandırmak için tarihi diyalektik maddeciliğin Marksist yorumunu benimsemiştir. Marksizm ise her türlü Tabiatüstü Güçlere inanmayı reddetmekte ve ona karşı olumsuz tavır almaktadır. Bu tavır Sovyetler Birliği Komünist Partisinin esaslarından biri haline getirilmiştir. Marksizm'in bir unsuru olan ateizm, Sovyet Devletinde "resmi din" sıfatıyla diğer dinlere karşı savaşmıştır. [322]

Marksist ideolojiye katkıda bulunan ve uygulamasını başlatan Lenin, Marx ve Engels'in görüşlerini alırken, ateizmi partinin en önemli amaçlarından biri haline getirdi. Dinin, yöneten sınıfın elinde ezilen sınıfları itaat altında tutmada en önemli vasıta olduğuna inandı ve dine karşı mücadelede saldırgan bir tavır sergiledi. Lenin, dine karşı mücadelenin soyut ideolojik propaganda ile sınırlandırılamayacağını, bu propagandaların "dinin sosyal köklerini yok etmeye" yönelik sosyal ve ekonomik politikalarla desteklenmesi gerektiğini savundu. Lenin'e göre, işçi sınıfının her türlü orta çağ kalıntılarına ve bunun yanı sıra dine, onu yenilemeye veya başka şekilde yorumlamaya karşı mücadeleye ideolojik önderlik yapması gerekir.[323] Ayrıca o dinin aslında kişinin özel sorunu olarak kabul edilmesinden yana olduğunu belirtirken, Komünist Parti açısından dinin kişisel sorun olarak görülmesinin imkansız olduğunu vurgular. Çünkü dinin devletle ilişkisinin olmaması ve dinsel kurumların hükümette yetkilerinin bulunmaması gerekir. Kiliseye ve dinsel kurumlara hiçbir devlet yardımı yapılmamasını, hiçbir ödeneğin verilmemesini, kilise ile devletin birbirlerinden

[322] Seyfettin Erşahin, *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar Sovyet Dönemi*, İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s. 128.
[323] Erşahin, a.g.e., s. 131.

ayrılmasını vurgulayan düşünceleri, Mart 1919'da toplanan Komünist Parti VIII. Kurultayında Parti programının 13. maddesi olarak kabul edilmiştir.[324]

SSCB, Lenin'in Marks ve Engels'in görüşlerini geliştirerek oluşturduğu Marksist-Leninist ideolojiye dayalı Rus tipi bir komünizm modelini uygulamaktaydı. Yine Sovyet modeli dinin ortadan kaldırılmasını ve "bilimsel ateizm" (nauçnıy ateizm) olarak adlandırılan devlet ateizminin (gosateizm) onun yerine getirilmesini ideolojik bir amaç olarak benimsemekteydi. Çok milletli, çok dilli ve çok dinli bir görünüm sergileyen SSCB, bu farklılıklara saygı duyan bir izlenim uyandırmaya ve buna ilişkin bazı düzenlemeler yapmaya çalışmakla birlikte, esas olarak uzun vadede bu farklılıkları ortadan kaldırarak bir "Sovyet" insanı oluşturmayı amaçlamıştır. Sovyetler Birliği modelinin yaratmak istediği ve takdim ettiği Sovyet insanının dilinin "Rusça", dininin "bilimsel ateizm", milliyetinin ise "Sovyet" olması devletin resmi politikası şeklinde uygulanmış, bütün devlet olanakları bu politikaya hizmet etmek üzere kullanılmıştır.[325]

Sovyetler Birliğindeki din ile mücadele Mugalimder Gazetası esas alınarak değerlendirildiğinde Sovyetlerin dine karşı propagandasına 1954 yani Kurşçev'in döneminden itibaren başladığını ifade edebiliriz.

14 Ekim 1924'te RSFSC'ye bağlı Karakırgız Özerk Vilayeti, 25 Mayıs 1925'te Kırgız Özerk Vilayeti, 1 Şubat 1926'da ise Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (KÖSSC) adını almış ve ardından 30 Nisan 1929'da Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası kabul edilmiştir. 11 Mayıs 1925 RSFSC Anayasası ile aynı düzenlemeleri paylaşan 1929 Anayasa'nın 6. maddesinde: "Emekçilere gerçek inanç özgürlüğü sağlamak amacıyla kilise (tüm dinlerin dini kurumları) devletten, okul kiliseden ayrılmıştır, dini ve din karşıtı

[324] Erşahin, a.g.e., s. 132.
[325] Ali Yaman, "Sovyet Siyasi Tarihinde İslam ve Ateizm Mücadelesi: Sovyet Dönemi Kazak, Özbek ve Kırgız Ateizm Literatürünün Analizi", *II. Uluslar arası Sosyal Bilimciler Kongresi*, 2009, s. 482.

propaganda hakkı tüm vatandaşlara tanınmıştır"[326] denilerek, din ile devletin bir birinden ayrıldığı anayasal çerçevede belirtilmiştir.

1920'li yılların sonlarına doğru oluşan ve dini kurumların dindarların dini ihtiyaçlarını karşılama dışında başka herhangi bir faaliyet yürütmemesi ve toplumsal hayatın her alanından çıkartılması gerektiği ile ilgili devlet yetkilileri ve organlarında oluşan kanaat, 8 Nisan 1929'da kabul edilen ve SSCB'nin dağılmasına kadar Din Kanunu işlevi gören "Dini Birlikler Hakkında"[327] Kararname'de yasal bir hüküm olarak yer almıştır.

Söz konusu "Dini Birlikler Hakkında" Kararnamesine dayanılarak İslami eğitim ve öğretim tamamıyla yasaklanmıştır. Böylece Bolşeviklerin bölgeye gelmesinden önce halkın din eğitimi alma ve ibadet etme ihtiyaçlarını karşılayan mektep, medrese, camii ve kutsal yerler ile İslami hayat tarzını sürdürmesini sağlayan şeriat mahkemeleri yasal olarak saf dışı bırakılmıştır. Bu dönemde din karşıtı propagandanın kurumsal temeli de oluşturulmaya devam edilmiştir. Dine karşı baskıcı siyasi mücadelenin ilk girişimleri 1920'lerin başında yapılmıştır. Parti ve Sovyet okullarında dinin sınıfsal özünün ortaya çıkışı, bununla birlikte Sovyet devletinin din ve kiliseye karşı politikası okutulmaya başlanmıştır. 1922 yılında haftalık

[326] T.K. Çorotegin ve K.S. Moldokasımov, *Kırgızdardın cana Kırgızstandın kıskaça tarıhı*, Mektep Yayınevi, Bişkek 2000, s. 110.

[327] "Dini Kurumlar Hakkında" Kararname için bkz. *Hronologiçeskoe Sobranie Zakonov, Ukazov Prezidiuma Verhovnogo Soveta i Postanovleniy Pravitel'stva RSFSR*, Minsterstvo Yustitsii RSFSR, Gosudarstvennoe İzdatel'stvo Yuridiçeskoy Literaturı, Moskva, 1959, Cilt II, s. 45; 8 Nisan 1929'da Tümrusya Merkezi Yürütme Komitesi Prezidyumu (TMYKP) ve RSFSC Halk Komiserler Kurulu "Dini Birlikler Hakkında" Kararname yayınlamıştır. 68 maddeden oluşan bu kararname, din-devlet ilişkisi ile ilgili en ciddi yasal düzenleme olarak ön plana çıkmış ve Kararnamede, Bolşeviklerin 1918'de yayınladıkları Kiliseyi Devletten ve Okulu Kiliseden Ayırma Hakkındaki Bildirge'de yer alan düzenlemeleri geliştirerek yeniden yorumlamıştır. Kurumların oluşturulma düzeni, faaliyetlerinin çerçevesi ve iktidar organları ile ilişkileri ele alınmıştır. Kararname'de dini kurum ve kuruluşlara yönelik dile getirilen sınırlamalar, Lenin sonrası Komünist iktidarın din ve dini kurumlarla ilişkisinin temelini oluşturmuştur. Kararname ile dini ibadetlerin sadece ibadet evlerinin içinde yapılmasına imkân tanınmış, her türlü yardımlaşmanın yapılması ve dinin toplu olarak öğretilmesi yasaklanmıştır. Din Kanunu olarak kabul edilen bu kararname, -her ne kadar Sovyet hukukçuları tarafından dini kurumları yasal koruma altına aldığı iddia edilmiş olsa da dini kurum ve kuruluşun oluşturulmasını, yardımlaşma ve dayanışma gibi faaliyetleriyle sosyal ve kültürel hayata katılımını, devletten bağımsız hareket etmesini ve ekonomik özgürlüğe sahip olmasını engellemek için temel düzenlemeler getirilmiştir. Ayrıca bknz: Mametbek Myrzabaev, "Kırgızistan'da din-devlet ilişkileri", Yayınlanmamış Doktora tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 43-51.

olarak yayınlanan "Bezbojnik" dergisi ve üç yıl sonra onun etrafında SSCB Merkez Komitesine bağlı Militan Ateistler grubu oluşturulmuştur.[328]

RSFSC'nin ardından 1930'da, Kırgız İl Komitesinin aldığı kararla hem din karşıtı propaganda yürütecek hem de dini kurumların denetimini yapacak olan "Militan Ateistler Topluluğu" oluşturulmuş ve üye sayısı iki yılda 11500'e ulaşmıştır. 1932'de Frunze'de 120 kişilik ateist-propagandacılar kursu açılırken, yüksek öğretim kurumlarında kulüp ve okullarda ateizm merkezleri açılmıştır.[329]

1936'da SSCB'ye tam üye olmasıyla Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (KSSC) haline gelen Kırgızistan, -1936 SSCB Anayasasını temel alarak- 23 Mart 1937'de kendi Anayasası'nı kabul etmiştir.[330] Dini hak ve özgürlükler ve devletin dine karşı tutumu açısından önemli değişiklikler içeren dinle ilgili düzenlemeler, Anayasanın 95. Maddesinde yer almış ve şöyle denilmiştir: "Vatandaşlara inanç (vicdan) özgürlüğü sağlamak amacıyla din Kırgız SSC'de devletten ve okuldan ayrılmıştır. Tüm vatandaşların dini kültleri icra etme ve din karşıtı propaganda yapma hakkı güvence altındadır." Görüldüğü gibi 1937 Anayasası'nda, "dini kültleri icra etme veya ateizm propagandasını yapma hakkı güvence altındadır" ifadesiyle din karşıtı propagandaya izin verilirken, dindarlara sadece dini ibadet ve törenleri yerine getirme hakkı tanınmış, dini propaganda yapma hakkı ellerinden alınarak Komünist Parti'nin Anayasal hükümlerle serbestçe din karşıtı propaganda yürütmesinin önü açılmıştır.

Böylece Lenin'in: "Herkes, sadece herhangi bir dine inanmak değil, herhangi bir inancı yayma ve inancını değiştirme özgürlüğüne de sahip olmalıdır" sözleriyle çelişen uygulamalar daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliğinde din, halkı savaşa motive edecek unsur olarak görülmüş ve bu zamana kadar ayakta kalabilen din adamları ve dini kurumlar

[328] Andrey Konyaev, Aleksandr Artemiev, Kak rodilsya i umer sovetskiy nuaçnıy ateizm, 9 Ağustos 2013, http://lenta.ru/articles/2013/08/09/atheism ET: 4.12.2015.
[329] Myrzabaev, a.g.e., s. 51.
[330] T.K. Çorotegin ve K.S. Moldokasımov, a.g.e., s. 110-111, Myrzabaev, a.g.e., s. 52.

aracılığıyla halkı vatan savunmasına çağıran bildiriler yayınlamaya başlamışlardır. Dine olan yumuşama politikasının bir göstergesi olarak Eylül 1941'de Militan Tanrısızlar Birlikleri tasfiye edilmiş ve onların yayın organı olan Bezbojnik dergisinin kapatılmasına karar verilmiştir.[331] Ne var ki, bu dine yönelik yumuşama politikası çok uzun sürmemiştir. Lenin'in "Materyalizmin Önemi Üzerine" adlı makalesinde belirtildiği gibi etkin bir din karşıtı propaganda, II. Dünya Savaşından sonra tekrar başlatılmıştır. Eylül 1944'de Komünist Parti Merkez Komitesi, bilimsel ateizm propagandasının yenilenmesini ve KP üyelerinin bilgisizlik, hurafeler ve bidatlerle mücadele etmesini istemiştir. Bu arada 1945'te KP Merkez Komitesi'nin medyada ateist propagandanın güçlendirilmesi yönünde aldığı karar, din ile mücadeleye önemli ivme kazandırmıştır. Alınan bu kararlara ve tedbirlere rağmen, SSCB'de dine yönelişin önüne geçilememiştir. Bunun üzerine 1947'de din karşıtı mücadelenin güçlendirilmesi yönünde yeni adımlar atılmıştır. Önemli yayın organlarında komsomol* üyeleri ile öğretmenlerin dini inançlarından arınması gerektiği vurgulanmaya başlamıştır. Eğitimcilerin yayın organı olan Uçitelskaya Gazetası, dinsiz eğitim yerine din karşıtı eğitime dönülmesi gerektiğini savunmuştur.[332]

Nikita Kruşçev dönemindeki din politikasını iki döneme ayırmak mümkündür. İlki 1954-1959 yılları arasında dine karşı daha yumuşak politika yürütüldüğü bir dönem, ikincisi ise, 1959-1964 yılları arasında Stalin döneminden daha katı din aleyhinde mücadelenin yürütüldüğü bir dönemdir. Sovyet hükümeti bir kez daha din adamlarına baskı uygulamaya ve din karşıtı bir politika izlemeye başlamıştır. Kruşçev dönemi ile birlikte din aleyhtarlığında ikinci dalga başlamıştır denilebilir. Temmuz 1954'te "Pravda" gazetesinde "İlmi ve ateist propagandayı genişletmek" başlıklı sembolik yani yeni dönemin ipuçlarını veren bir makale yayınlanmıştır. "Din karşıtı propaganda" tanımı "bilimsel ateist propaganda" olarak değiştirilmiştir. Bu değişimin temelinde, dine karşı mücadelede din karşıtı eleştiri ve bilimin

[331] Erşahin, a.g.e., s. 302.
*Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin gençlik yapılanmasıdır.
[332] Erşahin, a.g.e., s. 305.

propagandasının sentezlenerek sunulmak isteği yatmaktadır.[333] 1954 yılından itibaren din aleyhtarı devlet politikasında değişiklikler meydana gelmiş ve bu propagandanın bilimsel temellere dayanması öngörülmüştür.

Devlet nezdinde bu yaklaşım, 1954 tarihindeki SBKP Merkezi Komitesinin "İlmi Ateistik Propaganda Sahasındaki Büyük Eksiklikler ve Onları İyileştirme Tedbirleri Hakkında" adlı karar ile kendini göstermiştir. Bu kararı uygulama aşamasında görülen bazı aşırılıklar ve dindarların duygularını inciten propagandaların[334] çoğalması üzerine 10 Kasım 1954'de toplanan KP MK, "Halk Arasında İlmi Ateistik Propagandadaki Hataların Giderilmesi Hakkında" adlı ikinci bir karar daha almıştır. Bu kararda, KP'nin din ile mücadele görevini halkı aşağılamadan yapmasının gereği vurgulanmıştır. Ayrıca din karşıtı propagandada bilimsel temele dayanılarak yürütülen faaliyetlerin daha etkin olacağı belirtilmiştir.[335] Bu kararda belki de ilk defa, KP tarafından ülkedeki dindarların varlığı kabul ediliyor ve onlarla birlikte yaşamanın yolları gösteriliyordu. Kararın hemen arkasından, ateistik propagandanın daha düzenli ve verimli yapılması için SSCB Bilimler Akademisinde İlmi Ateizm Enstitüsü kuruldu ve daha sonra bütün üye cumhuriyetlerde aynı adı taşıyan enstitüler açıldı.[336]

1959-1964 tarihleri arasında "Gerçek Leninist Çizgiye Dönüş" adı altında sıkı bir din karşıtı propaganda yürütüldü. Kruşçev bu dönemde kendi din karşıtı siyasetini meşrulaştırmak için sıkça Lenin'in görüşlerine atıfta bulunmuştur.[337] 24 Temmuz 1958'de Din İşleri Konseyi, "Dini İnançlarla İlgili Kanuna Kesin Olarak Uyulması Hakkındaki" kararı ile dini kurumların faaliyetlerine yeni kısıtlamalar getirmiştir.[338] Ekim 1961'de toplanan KP 22. Kongresinde de

[333] Andrey Konyaev, a.g.m., a.y.
[334] Gazetenin Mizah ve Hiciv köşesinde, namaz kılan, dine inanan insanların karikatürleri çizilerek, onların bu yaptıkları gerici faaliyet olarak sunulmuştur. O. Musalı, "Kee bir adamdar cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 81, 21 Ekim 1954, s. 2.
[335] A. İzmailov, "İlimiy tüşündürüülörgö negizdelip cürgüzülsün", *Mugalimder Gazetası,* 85. Sayı, 18 Kasım 1954, s.2.
[336] Erşahin, a.g.e., s. 31.
[337] B. Nogonbaev, "Kücürmön ateizm üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1546, 1 Temmuz 1961, s.3.
[338] M.İ., Odintsov, "Sovet Ministrov SSSR postanovlyaet: "Vıselit naveçno!", Moskova 2002, s. 99.

dini inançlar, bidat ve hurafeler ile mücadele etmenin gereği vurgulanmıştır. SBKP Kurultayında kabul edilen ve Sovyet insanının hayatının dinden arındırılarak komünizmin inşa edilmesine vurgu yapılan programın ardından genel ve yüksek öğretimde ateizmin hakim kılınması çalışmalarına hız verilmiştir.[339] 1964'te Merkezi Komitenin İdeoloji Komisyonunun yayınladığı "Halkın Ateizm Eğitiminin Güçlendirilmesi ile İlgili Faaliyetler Hakkında" başlıklı Kararı,[340] Kruşçev dönemindeki devletin din politikasının ve ateizm propagandasının özünü oluşturmuştur. Komisyonun ateizmi yaygınlaştırmak için öngördüğü faaliyetler özetle şunlardır:

> "-SBKP Merkezi Komitesinin Toplumsal Bilimler Akademisinde, görevi ateizm alanındaki tüm bilimsel çalışmaları yönetmek ve koordine etmek olan Bilimsel Ateizm Enstitüsünün kurulması;
> - Üniversite ve diğer yüksek okulların tarih ve felsefe fakültelerinde öğrencilerin bir kısmının bilimsel ateizm konusunda uzmanlaştırılması;
> - Bazı üniversite ve eğitim enstitülerinde bilimsel ateizm bölümlerinin açılması;
> - Üniversitelerde Tıp, Tarım ve Eğitim fakültelerinde "Bilimsel Ateizmin Temelleri" Konulu zorunlu dersin okutulması;
> - Ateist eğitimde ulusal üniversitelerin etkin olarak kullanılması;
> - SSCB Bakanlar Kurulunun Sinematografi Komitesi tarafından bilimsel ateizm konusunda filimler ve çizgi filmlerin hazırlanması, ayrıca kültür evlerinde ve okullarda ücretsiz olarak gösterilmesi;
> - Ateizm konusunda ödüllü yazılı eser yarışmalarının düzenlenmesi; Yayın Komitesi tarafından ateist edebiyatın kapsamlı yayını için plan hazırlanması;
> - Sovyet insanlarının hayatına dini olmayan bayram ve kutlamaların takdimi için doğum, evlilik gibi önemli olayların yeniden anlamlandırılması için çalışmaların yapılması;
> - İlk, ortaokul ve lise öğrencilerinin sınıfta ve sınıf dışında ateizm eğitiminin yoğunlaştırılması için bilimsel ateizm konusunda öğretmenler için seminer, toplantılar ve özel kursların düzenlenmesi,
> - Dini kurum ve din adamlarının yasadışı faaliyetlerini engellemek, onların çocuk ve gençleri etkilemesini önlemek için denetimlerin sıklaştırılması;
> - Dinle ilgili düzenlemelere uyumu denetleyen ilçe ve şehir Yürütme Kurullarındaki komisyonların faaliyetlerinin yoğunlaştırılması"[341] gibi faaliyetler yürütülmüştür.

[339]M. Canıbaev, "İlimiy ateizm-negizgi tarbiya maselelerinin biri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 539, 17 Şubat 1961, s. 2.
[340] "Ostroe orujie ateizma", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 883, 18 Temmuz 1964, s. 3.
[341] Myrzabaev, a.g.t., s. 59.

Görüldüğü gibi Kruşçev döneminde yoğun bir ateist propaganda yürütülmüş ve ateist propagandanın insanlarının hayatlarının her alanına yayılmasına çalışılmıştır.

Kruşçev'in ölümü (1964) ile birlikte, onun döneminde izlenen din politikası eleştirilmeye, insan hakları ve sorunları konuşulmaya, dine karşı yürütülen mücadele yöntemlerinin değiştirilmesi gerektiği konusu dile getirilmeye başlanmıştır.[342]

Brejnev dönemi geldiğinde katı ateist propaganda yönteminden vazgeçilmiştir. Brejnev din ile mücadelede farklı bir metot izlemiştir. Devlet, bir yandan resmi dini kurumlara hoşgörü ile yaklaşarak, onları desteklerken diğer yandan gayri resmi dini kurumların daha fazla üzerine gitmiştir. Ayrıca, resmi dini kurumlar dış siyasette propaganda aracı olarak kullanılmıştır.[343] Brejnev döneminde dini kurumlar hakkında bazı yasal düzenlemeler yapılmıştır. İlk olarak 1965'te Rus Ortodoks Kilisesi Konseyi ilga edilerek, Din İşleri Konseyi bütün dinlerden sorumlu tutulmuştur. Din İşleri Konseyinde düzenlenen toplantıda din alanındaki polisiye uygulamalar şiddetle eleştirilmiştir.[344] Daha sonra, Temmuz 1975'te dini teşkilatlar hakkında 1929'da hazırlanan kararda bazı düzenlemeler yapılmıştır.[345]

Brejnev dönemindeki din konusundaki önemli bir yasal gelişme de 1977 SSCB Anayasasının kabulü ile yaşanmıştır. SSCB Yüksek Konseyi 7. Olağanüstü toplantısında 7 Ekim 1977'de kabul edilen anayasanın 52. Maddesinde din özgürlüğü şu şekilde düzenlenmiştir: "SSCB vatandaşlarının vicdan özgürlüğü, yani her türlü dine inanması veya inanmaması, dini merasimleri yerine getirmesi veya ateistlik propaganda yapması teminat altındadır. Birinin dini inancından dolayı düşmanlık ve nefret duygularını beslemek

[342] Myrzabaev, a.g.e., s. 61.
[343] Erşahin, a.g.e., s. 312.
[344] Berham Hasanov, Sovyet kuşağından Sovyet Sonrası Kuşağına Azerbaycan'da din, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007, s. 199.
[345] Erşahin, a.g.e., s. 313.

yasaktır."[346] Diğer önemli bir yenilik ise "din karşıtı propaganda" yapma özgürlüğünün daha yumuşak ifadesi olan "ateist propaganda" yapma özgürlüğü ifadesi ile değiştirilmesi olmuştur.[347]

Sovyetler Birliğinde dine yönelik sıkı takip 1979-80 yıllarında İran ve Afganistan olaylarının ardından tekrar gündeme gelmiştir. Sovyet sınırlarında bulunan ülkelerde İslami canlanmanın Sovyetlerdeki Müslümanlar üzerinde etkili olacağından endişe edilmiştir.[348] Bu endişeden dolayı, Komünist Parti Merkez Komitesi 26 Nisan 1979'da "İdeolojik ve Siyasi Eğitim Çalışmalarını Yeniden İyileştirme Hakkında"[349] karar almıştır. Bu karar doğrultusunda ateist propaganda sıkılaştırılmış ve bu Mugalimder Gazetası'ındaki ateist propaganda yazılarına da yansımıştır.

Mihail Gorbaçov'un 1985'te iktidara gelmesiyle Sovyet tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Bu dönemde glasnost (açıklık) ve perestroyka (yeniden yapılanma) kavramlarıyla ifade edilen politikayla Sovyet rejimi kendini her alanda gözden geçirmeye başlamıştır. Gorbaçov iktidara geldiği ilk yıllarda dine karşı sert bir tavır sergilemiştir.[350] Bu sert tavır Mugalimder Gazetasında "Ateistleri Eğitmekteyiz"[351], "Ateist Terbiye", "Dini Zehirlenmeye Geçit Yok"[352] gibi başlıklarla halka aktarılmıştır. Ancak, Gorbaçov döneminin son yıllarında din ve vicdan özgürlüğü konusu yeniden gündeme gelmiştir. Bu konuda direkt ilgili yazılar bulunmasa da, Mugalimder Gazetası'nın 1988 yılından sonraki sayılarına bakıldığında ateist propaganda mahiyetindeki yazılara pek rastlanılmamaktadır. Bu duruma gelişen siyasi tutum ve değişimin bir sonucu olarak bakılabilir.

[346] H. Ulakov, "Ateistterdi tarbiyalaybız", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:3285, 10 Eylül 1986, s.4; Erşahin, a.g.e., s. 314.
[347] "Önükkön Sosyalizmdin negizgi zakonu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2315, 12 Ekim 1977, s.1.
[348] Hasanov, a.g.e., s. 200.
[349] A. Temirov, "Ateisttik tarbiyaloonu küçötölü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2724, 16 Eylül 1981, s.1.
[350] Erşahin, a.g.e., s. 317.
[351] "Ateistterdi tarbiyalaybız", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3227, 21 Şubat 1986, s.3.
[352] A. Davinitsev, "Dindik uulanuularga col cok", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3369, 3 Temmuz 1987, s.3.

Görüldüğü gibi, Sovyetler Birliğinin 70 yıllık döneminde dine karşı baskıcı bir politika izlenmiştir. Bu politikalar medya aracılığıyla, Bilimsel Ateizm Evleri, Kültür Evleri, Ateist Kösesi gibi faaliyetler çerçevesinde yürütülmüştür.

2. Mugalimder Gazetasında İlimi-Ateizmin Temelleri

Sovyet döneminde bütün Sovyet coğrafyasında siyasetten ekonomiye, hukuktan kültüre ve hatta sanata kadarki bütün hayat Moskova merkezli düzenlenmiş ve uygulamalar en küçük birime kadar Komünist Parti tarafından denetlenmiştir. Ateizm faaliyetleri de aynı şekilde planlanıp uygulanmaktaydı. Sovyet döneminde rejimin ideolojisi ve rejime tehdit olarak görülen dinin ve geleneklerin yerini alması düşünülen "bilimsel ateizm" faaliyetleri, Moskova merkezli, cumhuriyetlerin diğer başkentleri ve Sovyet hâkimiyetindeki bütün alanlarda desteklenmiştir. Sovyet cumhuriyetlerinde en önemli güç olan Komünist Parti başta olmak üzere, diğer Sovyet yönetim organları, eğitim-öğretim kurumları ve komsomol gibi sivil örgütlenmeleri[353] de bu merkezden yönetilmiştir.

Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetindeki Moskova merkezli bilimsel-ateist propagandaya ilişkin yayınlar öğretmenlere ve öğrencilere yönelik haftalık olarak yayınlanan Mugalimder Gazetasında genişçe yer almaktaydı. Esasen Mugalimder Gazetası'nda din veya din eğitimi hakkında yazıları bulmamız imkânsızdı. Çünkü dine karşı ideolojik ve siyasi mücadele yürüten Sovyetler Birliğinde bu konudan söz etmemiz abes olurdu. Bizim araştırmamızın ana konusu olan din olumlu ya da olumsuz bir şekilde Sovyet döneminde yayınlanan Mugalimder Gazetası'nda ele alınmıştır. Mugalimder Gazetası'nda din karşıtı yazılar SSCB Merkezi Komitesinin dine karşı propaganda yürütme kararıyla[354] başlamış ve yoğun bir şekilde sürdürülmüştür. Mugalimder Gazetasında Sovyetler Birliğinin dine yönelik politikaları ve onların bölgelerde uygulanmasıyla ilgili yazılara yer verilmiştir. Örneğin, Brejnev dönemindeki dine karşı ılımlı tutumdan dolayı olsa gerek, 1977-1979 yılları arasında

[353] Yaman, *a.g.m.,* s. 183.
[354] İzmailov, *a.g.m.,* s. 2.; Canıbaev, *a.g.m.,* s.2.

gazetede ateist propaganda mahiyetindeki yazılara daha az rastlanılmıştır. Bununla birlikte, Gorbaçov dönemindeki din ve vicdan özgürlüğü konusundaki hareketlenmelerden dolayı 1988 yılından itibaren ateist propaganda içerikli yazılara yer verilmemiştir.

SSCB Komünist Partisi, dinle mücadelede bilimsel ateizm propagandasına özel bir önem vermiştir. Komünist Partinin dine yönelik politikasında İlmi Ateizm anlayışı şu şekilde açıklanmıştır: "İlmi-Ateizm- ideolojik ya da politik konjöktürün gerektirdiği bir şey değildir. Bu Sovyet yaşamını, hayat tarzını, toplumu ve kültürü derinden etkiyecek olan bilimsel temelli düşünce şeklidir. Geniş anlamda bilimsel ateizm, toplumda dinin epistemolojik tanımı ve dinin toplumsal kökleri, doğası ve rolünü tarihsel ve diyalektik materyalizme dayanarak açıklayan, dine karşı Marksist bir tutumdur" şeklinde açıklanmıştır."[355]

SSCB'de özel bilimsel-ateist eğitim sistemi geliştirilmiştir. Bu sistem ülkedeki bütün kurumlar ve teşkilatlar için geçerli sayılmıştır. Nitekim İlmi Ateizm Dersleri, sıradan demir yolları idaresi kurumlarından üniversitelere kadar mümkün olan her yerde okutulmuştur. Ateist propagandayı yayma ve geliştirme görevi işçi sendikalarına, Marksizm-Leninizm Üniversitelerinin her cumhuriyetteki şubelerine, bölge komitelerine (Obkom), ilçe komitelerine (Raykom) ile şehir komitelerine (Gorkom) ve okul öncesi kurumlardan üniversitelerin en üst seviyelerine kadar bütün eğitim kurumlarına verilmiştir. [356] Bilimsel Ateizm Dersi üniversitelerde, mesleki-teknik liselerde, meslek liselerinde, pedagoji okullarında ve Marksizm-Leninizm Üniversitelerinde okutulmuştur.

Sovyetler Birliği ülkelerinde yürütülen ateizm eğitiminin esas görevi, dinin bilime aykırı toplumsal şuur biçimi olduğunu, dini adet ve törenlerin özünün zararlı etkisini bilimsel materyalist yönüyle anlatılarak, toplumda ateist bakış ve bilincin oluşmasına ortam

[355] Andrey Konyaev, Aleksandr Artemiev, Kak rodilsya i umer sovetskiy nuaçnıy ateizm, 9 Ağustos 2013, http://lenta.ru/articles/2013/08/09/atheism ET: 4.12.2015 .
[356] Sayfulla Bazarkulov, Bağımsızlık Öncesi Kırgızistan'da İlmi Ateizm Dersi, Basılmamış Yüksek Lisans Tez, Ankara 2005, s. 14.

yaratmaktan ibaret idi.[357] Bu bilinci oluşturmada ise, Kırgız Bilimler Akademisi[358] büyük rol oynamıştır.

3. Ateist Eğitim Hakkında Sovyet Eğitimcilerinin Görüşleri

Mugalimder Gazetası'nda Sovyet eğitimcilerinin din aleyhtarı görüşleri öğretmenlere ve öğrencilere temel kaynak niteliğinde sunulmuştur. Gazetedeki Kruşçev dönemindeki "gerçek Leninci çizgiye dönüş" adı altında sıkı bir din karşıtı propaganda sırasında, sıkça Lenin'in görüşlerine atıfta bulunulmuştur. V.İ. Lenin, işçilerin arasında yürütülecek olan bilimsel-ateist propaganda hakkında, "ateist propagandada çok çeşitli materyallerden yararlanmak, hayatın çeşitli yönlerinden örnekler sunmak, işçileri dini uykudan uyandırmak için her türlü yol bulunmalıdır" diyerek, dine karşı mücadeledeki propaganda araçlarının çeşitlendirilmesine[359] dikkat çekmiştir. Gazetedeki "Çocuklar ateist olarak yetiştirilmeli" adlı makalede ise, Lenin "Dini hurafeler ile çok dikkatli mücadele etmek gerekir, bu mücadele sırasında dini duyguları incitenler (bu mücadeleye) en çok zarar verenlerdir, dini propagandada eğitim yoluyla mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[360] V.İ. Lenin din ile mücadelede en etkin silah olarak, toplumun her katmanında siyasi ideolojik yönden bilinçlendirme yapılması gerekliliğini vurgulamıştır. Lenin'in insanın insan tarafından sömürülmesine karşı mücadele verirken, buna dini de dâhil ederek,[361] siyasi ideolojik propagandayı genişletmiştir. V.İ. Lenin'in, işçilerin arasında ateist propaganda yürütürken çok çeşitli materyallerin kullanılması, onlara hayattan örnekler sunulması, onları dini uykudan

[357] Hasan Abdullayev, "Ateizm", Azerbaycan Sovyet Ansiklopedisi, Bakü 1976, c.1, s. 459-460.
[358] Kırgız Bilimler Akademisinin (Akademi 1946 yılında SSCB Bilimler Akademisinin şubesi olarak, 1954 yılında ise Kırgız Bilimler Akademisi olarak tekrar düzenlenmiştir) Felsefe ve Hukuk Bölümü 1964'te Felsefe ve Hukuk Enstitüsü'ne dönüştürülmüştür. Enstitüye bağlı İlmi Ateizm Bölümü'nde dini dogmaları, örf ve adetleri araştırmak, İslam'ın ideolojik boyutu, milli değerler ile dini değerlerin bütünleşmesi ve Kırgız edebiyatında ateizm gibi konularda araştırmalar yapılmaktaydı. Bununla birlikte ateist eğitim metotları konularında araştırmalar yapılmıştır (S. Bazarkulov, a.g. e., s. 17).
[359] B. Nogonbaev, "Kücürmön ateizm üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1546, 1 Temmuz 1961, s.3; A. Ablov, "Dindin sosiyaldık tamırları", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 379, 21 Temmuz 1959, s. 3.
[360] R. Danilçenko, "Baldar ateist bolup tarbiyalanışsın", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1700, 22 Aralık 1971, s.2.
[361] L. Petrova, "Dindin cıgışı cana anın manızı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 729, 2 Şubat 1963, s. 2.

uyandırmak için çeşitli yolların denenmesi gerektiğini belirten sözlerine yer vererek, dine yönelik mücadelede propaganda yöntemlerinin çeşitli olmasının önemini vurgulamıştır.[362]

Sovyet eğitimcileri arasında komünist eğitimin kurucularından biri olan N.K. Krupskaya, komünist eğitimin en önemli parçalarından birinin ateist eğitim olduğunu belirtmiştir. O ateist eğitim ile ilgili özel eğitim metodu geliştirmiştir. Onun bu metodu R. Plaksin tarafından kaleme alınmıştır. Krupskaya, çocuklar ve gençlere yönelik ateist eğitim nasıl olmalıdır sorusuna cevap ararken, din aleyhinde propagandanın çok erken yaşta, okul öncesi dönemde başlaması gerektiğine işaret etmiştir. Çünkü küçük yaşta verilmeyen ateist eğitimin, daha sonra zor olacağının altını çizmiştir. "Çocuklardaki beş ile yedi yaş arasındaki etkileşim tahmin edilemeyecek kadar büyüktür. Bu göz ardı edilemeyecek önemli bir husustur" diyerek, ateist eğitimin başlama yaşını okul öncesi döneme çekmiştir. Krupskaya, 23 Ocak 1918 tarihinde Sovyet hükümeti tarafından kabul edilen, "Kilisenin devletten ve okulun da kiliseden ayrılması" hakkındaki kararı desteklemiştir. Bu karar sayesinde o, çocukları dini eğitimden ve dini hurafeden koruyabileceklerine inandığını belirtmiştir. "Günümüzde de kiliseye gittiğinde, papazlar sürekli çocukları kiliseye getirin uyarısında bulunurlar. Eğer çocuğu kiliseye götürürsen, o kilisenin altın yalıtımlı eşyalarını, ikonun gizemli resimlerini, yanan fenerleri, insanların diz çökmüş vaziyette ibadet ettiklerini gördüğünde, kilise korosunun şarkısını dinlediğinde, onun iç dünyasında bir şeyler kıpırdanmaya başlar ve onda "dini duygu" uyanır. Bu yüzden toplumu da yanımıza çekerek, kilise görevlilerinin küçük çocukları etkilemelerine engel olmalıyız. Ancak, okul öncesi çocuklarda dini duygular kiliseden de önce ailede gelişir. Dindar ailede büyüyen çocuk, her şeyden güçlü Tanrının varlığına inanmaya başlar. Bu yüzden dine inanan ailelere yönelik ateist propagandaları ve ajitasyonları yürütmek gerekir. Dini hurafe ve inanışların okul öncesi çocuklara, onlara okuyacağınız masallar aracılığıyla de geçme ihtimali vardır" demiştir.

[362] Nogonbaev, a.g.m., 1961.

Krupskaya masalların eğitici yönünün, masaldan masala değiştiğini vurgulayarak, onlara okunacak kitapların doğru seçilmesini önermiştir. Aynı zamanda Krupskaya okul öncesi çocuklar için güzel tasarlanmış ateist içerikli kitapların eğitimlerinde önemli yeri olduğunu vurgulamıştır. Okul öncesi çocuklardaki ateist eğitimin diğer önemli unsurunun ise, onlarda materyalist dünya görüşünü oluşturmak olduğunu ifade ederek, ateist eğitimde emeğin önemine vurgu yapmıştır. Okul öncesi çocukların ateist eğitiminde onların yaş özelliğinin dikkate alınması ve eğitimin ciddi bir şekilde yürütülmesinin önemi üzerinde durulmuştur.[363]

N.K. Krupskaya, ayrıca gençlere komünist eğitim vermede, bilimsel-materyalist dünya görüşünün temel alınması gerektiğini belirtmiştir. Bilimsel-ateist eğitim vermede, gençlere eski çağdaki insanların doğaüstü olayları yöneten bir Tanrı inancına sahip oluşu bilimsel yöntemlerle açıklanmalıdır görüşünü savunmuştur. O, insanların artık doğaya hakim olduklarını ve doğayı kendi ihtiyaçları için kullanabildikleri bilincinin öğrencide oluşması gerektiğini vurgulamıştır. Krupskaya, insan doğaya ne kadar hakim olursa, dine olan inancı da o kadar azalır[364] görüşünü ileri sürmüştür. Krupskaya, çocuklar arasında ateist propaganda yürütürken, "zorlama" yerine "inandırma" yönteminin daha etkili olacağını, çocuklardaki dine karşıt bilinci kolektif çalışmalarla, korolarla, şarkı ve şiirlerle vermek gerektiğini vurgulamıştır. Makalenin devamında, çocukta dini duygular oluşmaya başladıysa, ona her şeyin sebep sonuç ilişkisini bilimsel yöntemlerle açıklayarak, çocuğu sürekli kolektif çalışmanın ya da etkinliğin içinde tutarak, onun yalnız başına dini duygulara kapılmasına engel olunarak mücadele edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çocuk ve gençler arasında ateist eğitim verilirken, onlar için hazırlanmış olan kitapların, çocuk edebiyatının ve sanatın önemini vurgulayan Krupskaya, Sovyet eğitim sisteminde tüm ders kitapları ve müfredatın materyalist dünya görüşü temel alınarak hazırlandığının, bu yüzden bu tür kitaplarda dine karşı tezlerin de sağlam olarak verilmesi gerektiğinin, öğrenciler arasında dine karşı

[363] R. Plaksin, "N.K. Krupskaya baldardı ateisttik tarbiyaloo cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1081, 24 Temmuz 1965, s.4.
[364] Sapargali Ibıkeev, "Ateisttik tarbiya cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1506, 19 Şubat 1969, s. 2.

mücadelede dini kötüleyen uyarlanmış piyeslerin, mizahi şiirlerin, ateist filmlerin etkin araçlar olduğunun[365] altını çizmiştir. Aynı makalenin devamında, kadınları toplum hayatına kazandırmak için çocuk yuvaları ve çocuk bakım evleri, çamaşır yıkama yerleri ve dikiş dikecek yerlerin çoğaltılması gerektiğini vurguladığını belirtir. Yazar tarafından Krupskaya'nın İslam dininin özellikle kadınlar ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ile yakından mücadele ettiğini vurgulayarak, 1929 yılında Ramazan ayında Müslüman çocukların okuduğu okulda öğrenciler için öğlen sıcak yemek organize ettirdiğini ve onların sağlığının oruç yüzünden bozulmasını önlediğini[366] örnek olarak okurlara sunmuştur.

K. Marks'ın "dinler ebedi değildir, onlar tarihi olgudur, insanı din icat etmez. Dini insan icat etmiştir. Din sömürücülerin silahıdır. O insanların başını döndüren uyuşturucudur. O yüzden dine karşı mücadeleyi arttırmak gerekir"[367] görüşüne dayanarak, F. Engels'in "Dünyaya materyalist bakış, bu doğaya hiçbir şeyi eklemeden, olduğu gibi kabul etmek demektir" görüşü benimsenmekte, öğretmenlerin gerçek anlamda ateist olmaları gerektiği inancıyla, ateist eğitim vermede en önemli etkenin Marksizm-Leninizm ilkelerinin[368] olması gerektiği savunulmaktadır.

Görüldüğü gibi Mugalimder Gazetesinde materyalist düşüncenin kurucuları olan Marks ve Engelis'in, Lenin'in ve özellikle Krupskaya'nın ateist propaganda hakkındaki görüşlerine genişçe yer verilmiştir.

4. Mugalimder Gazetası'na Göre Okulda Ateist Eğitim

Sovyetler Birliğinde genel ortaokullar için ateizm dersi konulmamıştır. Ancak, ateist eğitim branş dersleri, okuldaki faaliyetler, geziler ve benzeri okul dışındaki etkinlikler aracılığıyla verilmiştir. Okullarda ateist eğitim iki şekilde, birincisi ders esnasında öğretim materyalleri ile birlikte, ikincisi ise ders dışı düzenlenen tüm faaliyetler aracılığıyla

[365] Ibıkeev, a.g.m.
[366] Ibıkeev, a.g.m.
[367] K. Seydaliev, "Sabak cana ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1826, 10 Mart 1973, s. 4.
[368] "Okuucularդı düynögö materyalist köz karaşka tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 75, 9 Eylül 1954, s. 1.

gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, eğitim programları ve ders kitapları ile ders dışı faaliyetler ateizmi destekleyecek materyalist ilkelere dayalı olarak düzenlenmiştir.[369] Ayrıca her derste ateistik terbiye faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için branş öğretmenlerine yönelik özel ek ders kitapları hazırlanmıştır. Bu ek ders kitapları Kırgız SSC Eğitim Bakanlığına bağlı Kırgız Pedagoji Bilimsel Araştırma Enstitüsü görevlilerinin, SBKP Merkez Komitesine bağlı Sosyal Bilimler Akademisinin Bilimsel Ateizm Enstitüsü öğretim üyelerinin, Yüksek Okulların Bilimsel Ateizm Bölümlerinde çalışan öğretim üyelerinin, ayrıca ortaokul öğretmenlerinin öncü tecrübelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.[370]

Okuldaki ateist eğitim faaliyetleri KP'nin parti bölge kurulu denetimi altında gerçekleşmiştir. Bu kurulun görevi, öğretmenlerin bilimsel ateizm hakkındaki bilgi ve tecrübelerini geliştirmektir. Bu kurul üyelerinin her biri farklı alanlarda çalışırlar. Örneğin, bir okuldaki ateist kulübün başkanı, başkanlık göreviyle birlikte okuldaki ateist eğitim faaliyetlerinin ideolojik boyutundan sorumlu ise, başka bir üye ateist eğitim metotlarından, bir diğeri ise okul dışı ateist eğitim faaliyetlerinden (dindar aileler ile görüşmeler düzenlemek, dindar aileler ve çocuklar arasında ateistik sergiler düzenlemek vb.) sorumlu[371] tutulmuştur.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin programında ateist eğitimin amacı aşağıdaki şekilde belirtilmiştir: "Bilimsel Ateist propagandayı sistemli olarak yürütmek için insanların doğayı tanımalarını sağlamak gerekir. Bunun için dönemin bilimsel gelişmelerine dayanarak, insanın tabiata hükmedebilme ve hayatta kullanabilme gücüne sahip olduğunu öğretmek gerekir. Ateist eğitim dini dogmaları eleştirmek ve materyalist dünya görüşünün doğruluğunu ispatlamakla kalmaz, dini geleneklerle birlikte diğer eskinin mirası olarak kabul edilen milli

[369] K. Dadıbaeva, "Sabaktagı ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1394, 10 Ağustos 1968, s. 2.
[370] S. Bazarkulov, a.g.e., s. 35.
[371] A.B. Doev, "Okuuçu caştarga bilimsel-ateisttik tarbiya berüü sistemasın uyuşturuu", *El Agartuu,* Sayı: 3, Mart 1975, s. 29; S. Bazarkulov, a.g.e., s. 35.

örf ve adetleri kaldırmayı da amaçlar"[372] denilerek, okuldaki ateist eğitimi siyasi, ahlaki, estetik eğitimle birlikte gerçekleştirme çabası güdülmüştür.

L.İ. Brejnev KP'nin 24. Kurultayında "İnsanın çok yönlü gelişmesinin en önemli kilidi, emekçileri komünist anlayışta eğitmenin bir parçası olarak bilimsel-ateist eğitime bağlıdır" diyerek, ateist eğitimi komünist eğitimin vazgeçilmez bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Bilimsel ateist bakış açısını oluşturmak-ideolojik faaliyetlerin de bir amacıdır. Bu yüzden gençlere genel eğitim vermekle birlikte, onlara ateist öğretiyi sunmak eğitimcinin en önemli görevi olmalıdır"[373] diyerek, ateist eğitimin önemine vurgu yapılmıştır.

Mugalimder Gazetası, öğretmenlere yönelik yayın olduğu için, gazetede daha çok öğretmenlerin faaliyetlerine yer verilmiştir. Bu bakımdan ülkedeki öğretmenlerin toplantıları, ateist propaganda ile ilgili faaliyetleri sürekli gazetede yayınlanmıştır. Öğretmenlerin öğrencilerin dine karşı eğitimini yükseltme tedbirleri ve öğrenciler arasında bilimsel-ateist propagandayı yürütmek hakkındaki sıradaki toplantı Çüy ilçesinde gerçekleşmiştir. Bu toplantıda Çüy ilçesinde bilimsel-ateist propaganda yürütülmediği, bu yüzden Staro-Pokrovka ortaokulundaki öğrencilerin topluca kiliseye gittikleri, dini bayramlara katıldıkları[374] eleştiri konusu olarak gündeme gelmiştir.

Mugalimder Gazetası'ndaki "Gerçek Ateistleri Eğitelim" başlıklı makalede, SBKP'nin 24. Kurultayında kabul edilen "Sovyet okulu doğanın ve toplumun kanunlarını gençlerin öğrenmelerini, onların Marksist-Leninist dünya görüşüne sahip olmalarını, gençlerin çalışmalara ve toplumsal işlere aktif katılmalarını, sosyalist vatana sadakat ile hizmet etmelerini, komünizmin ideolojilerine karşı sarsılmaz inanç ile eğitilmelerini sağlamalıdır" şeklindeki karara istinaden okullardaki eğitim müfredatlarının yeniden gözden geçirildiğinden bahsedilmiştir. Yazar, eğitim temelinin ilkokuldan itibaren sağlam olması gerektiğini belirterek, ateist eğitimin birinci sınıftan itibaren verilmesi gerektiğini

[372] A. Belimov, *Kalkka ateisttik tarbiya berüü***,** Kırgızstan Yayınevi, Frunze 1981, s. 3.
[373] C. Abılkairova, "Çınıgı ateistterdi tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1766, 9 Ağustos 1972, s. 4.
[374] A. Musaev, "Okuu-tarbiya işterinin jakşırtılışı üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 74, 1 Eylül 1954, s. 2.

vurgulamıştır. İlkokulda verilecek olan ateist eğitimde öğretmenin donanımlı olması gerektiği belirtilmiş ve buna örnek olarak Özgön ilçesindeki Kızıl-Senir ortaokulundaki faaliyetler gösterilmiştir. Bu okulda öğretmenler her bir öğrencinin ailesi ile yakından tanışarak, öğrencinin aile ortamını, onların bireysel özelliklerini tanıyarak, Kırgız dili ve edebiyatı derslerinde yazılar yazdırmışlardır. Okulda ateizm eğitiminin çeşitli metotları kullanılmıştır. Eski hurafe olan dini inançlar ve dini tabular hakkında sohbetler, geceler düzenlenmiştir. Bunun dışında Oş şehrindeki "Kırgızstanın 40. cıldığı", Karasu ilçesindeki "Krupskaya", Kant ilçesindeki "Cogorku-Alarça" ortaokullarında biyoloji dersinin öğretmenleri, dersi ateizm anlayışı ile harmanlayarak işlemişlerdir. Öğrenciler arasında "Genç Ateist" kulüpleri organize edilmiş, "Kücürmön Ateist" adlı okul gazetesi çıkartılmıştır. Bunların tüm sayılarında dinin, eski anlayışın ve her türlü hurafelere inanmanın ne kadar zararlı olduğu bilimsel temeller ile açıklanmıştır. Öğrenciler arasında ateist anlayışı yaygınlaştırmak için velilere yönelik ateist propaganda, Karasu ilçesine bağlı "Fedorov" ortaokulunun biyoloji dersinin öğretmeni D. Sadanov tarafından "Orucun Zararları", "İslam'ın Ortaya Çıkması", "Kutsal Mezarlar", "Halk Arasındaki Hurafeler" gibi konulardaki sohbet ve konuşmalar aracılığıyla yapılmıştır. Bunun dışında "Korkunç Tanrıları Nasıl Ortaya Çıkardı", "Olya ve Kara Kedi" gibi dia filmler* gösterilmiştir[375] denilerek, okullardaki ateist eğitim hakkında önemli bilgiler aktarılmıştır.

Komünist Parti'nin 21. Kurultayında N.S. Kruşçev, "Kitlelerin komünist bilinci ne kadar yüksek olursa, komünizmi kurma planları da o derece hızlı işler. O yüzden emekçilere, özellikle yetişmekte olan nesle komünist eğitimin verilmesi şarttır. Bu eğitim hayatla, kitlelerin işleriyle sıkı bağlantılı şekilde yürütülmelidir" sözüne dayanarak, okulda öğretmenlerin omuzlarına büyük sorumluluk yüklenmiştir. Özellikle veliler arasında din karşıtı propaganda düzenlenerek, özel din karşıtı filmler izlettirilerek, onlara dinin zararları hakkında bildiriler sunulmuştur. Okul yönetimi tarafından derslerde ateist eğitim verilmesine

* Bir banyo işleminden sonra görüntünün oluştuğu, gerçek görüntü için ikinci bir işleme ihtiyaç duyulmayan filmlerdir. Sovyetlerde çok yaygın olarak propaganda faaliyetlerinde kullanılmıştır.

[375] "Çınıgı ateistterdi tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 1780, 27 Eylül 1972.

büyük önem verilmiştir. Ayrıca okulda ateist propaganda faaliyetleri iyi yürütülmediğinde, Talas şehrindeki "3 No'lu" okulda okuyan bir kız öğrencinin "Subbotnikler" adlı dini tarikata üye olarak, okulu bıraktığı gibi örneklerin[376] çoğalacağına vurgu yapılmıştır.

Mugalimder Gazetası'ndaki bilgilere göre okuldaki ateist eğitim dersler ve diğer ders dışı etkinlikler aracılığıyla verilmiştir. Ateist eğitimin ilkokuldan itibaren verilmesi gerektiği, okuldaki ateist eğitimden Komünist Partisi'nin bölge teşkilatlarının da sorumlu olduğu, materyalist bakış açısını kazandırmadaki temel unsurun ateist anlayış olduğu örnekler ile açıklanmıştır.

4.1. Okuldaki Ders Dışı Ateist Eğitim Metotları

Mugalimder Gazetası'ndaki "*Biz-Ateistlerin Dünyasındayız*" köşesinde ateist eğitimde kullanılacak metotlar ele alınmıştır. Ders dışı etkinliklerde ateist eğitim verilirken, öğrencilerin yaşam tarzına, yaş özelliklerine ve cinsiyetine uygun propaganda yöntemi seçilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Mugalimder Gazetesinde yayınlanan ateist mahiyetteki makaleler sayesinde okuldaki ateist eğitim metotları hakkında geniş bilgi sahibi olunabilir. Bu makaleler öğretmenlere yardımcı kaynak niteliğinde kaleme alındığı için daha çok Rus eğitimcilerin bu konudaki görüşlerine dayanmıştır.

V.İ. Lenin'in, "dine karşı mücadele sadece ve sadece ideolojik silahla, basın aracılığıyla, konuşma yoluyla yapılmalıdır" görüşünü temel alarak hareket edilmiştir. Ayrıca öğretmenin, Lenin'in ateist propaganda yürütecek olanların, özellikle dine inananların duygularını incitmemesi gerektiği şeklindeki sözlerini dikkate alarak, inananların duygularını incitmemeye özen göstermesi ve bu tür bir davranışın öğrencileri dini yobazlığa götüreceğinin bilincinde olması gerektiğini[377] belirtmiştir.

[376] "Ateisttik tarbiyaloonun dengeli cogoru bolsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 343, 17 Mart 1959, s.1.
[377] B. Galperin, "Vospitıvat ubejdennıh ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1162, 4 Mayıs 1966, s. 3.

Öğrencilere bilimsel ateizmin temelleri derslerin dışında, propaganda niteliğindeki ateist içerikli dia filmler ve tiyatro kulübünde ateist içerikli piyesler, oyunlar aracılığıyla verilmiştir.[378] Bunun dışında öğrencilerin ateizm konusunda araştırma yapmaları ve din karşıtı şiirleri, hikâyeleri ezberlemeleri istenmiş,[379] Rus edebiyatında ise M.V. Lomonosov, A.N. Padişev, M. YU. Lermantov, V.G. Belnski, N.G. Çernışevskiy ve M. Gorki gibi yazarların eserleri önerilmiştir. Gorki'nin "Ana" romanı ateist propagandanın en yalın verildiği eserlerden biri olarak tanıtılmıştır.[380]

Okulda ailelerinden aldığı dini telkinlerin etkisinde kalan bazı öğrencilere ateist propaganda konusunda radyo programı hazırlama görevi verilebilir.[381]

Velilere yönelik ateist eğitim: Öğrencilerin ateist eğitime adapte olmasında yetiştiği aile kültürünün önemi dikkate alınarak, dindar aile çocuklarının velilerinin genelde orta yaş ve ortaokul mezunu olan, fazla toplumsal faaliyetlere katılmayan, anneleri ev hanımı, babaları sürücü, çoban olan ailelere mensup olduğu belirtilerek, ailede ateist eğitimin verilmesinde velilerin eğitim seviyesinin de etkileyici faktör olduğunun[382] farkında olunması gerektiği belirtilmiştir. Dindar aileler ve onların çocuklarıyla yakından ilgilenmek ve onların dini düşüncelerinden dolayı onlara dikkatli davranmak gerektiği belirtilerek, ateist eğitimde dine inanan aileler ve çocukların her daim komünist parti teşkilatının ve Komsomol birliklerinin gözetiminde olmaları tavsiye edilmektedir.[383]Ateist eğitimin velilere yönelik verilmesinde "Veliler Sizler İçin!" adlı yerel radyo programı düzenlenmesi[384] ve okullarda "Ateist" başlıklı broşür hazırlanarak, bu broşürde dine inanan velilerin eleştirilmesi[385] gerektiği ifade edilmiştir.

---

[378] K. Orozaliev, "Ateisttik tarbiyanın ıktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1357, 26 Mart 1968, s. 3.
[379] K. Musabekov, "Ateisttik tarbiyaloonun taasirdüü küçü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2773, 26 Şubat 1982, s. 2.
[380] "Ostroe orujie ateizma", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 883, 18 Temmuz 1964, s. 3.
[381] Orozaliev, a.g.m.
[382] A. Ayıpkaziev, "Ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2586, 23 Mayıs 1980, s. 4.
[383] R. Andronova, "Rastim ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:1716, 16 Şubat 1972, s.3.
[384] Orozaliev, a.g.m.
[385] "Ateisttik tarbiyanın arımı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1492, 17 Aralık 1969, s. 1.

Okuldaki ders dışı ateist etkinlikler arasında şiir okuma yarışması, ev ödevi olarak ateist içerikli kompozisyon yazma, dini inanç ve hurafelerin etkisindeki öğrenci ile bireysel ilgilenme gibi faaliyetler yer almaktadır. Dine karşı mücadelede V.İ. Lenin'in dediği gibi sabırlı ve dikkatli olmak gerektiği, öğrencileri bu yönde eğitirken, bazı hatalara yol verildiği şu örnekle açıklamıştır. "Toguz-Toro ilçesine bağlı "Lenin" ortaokuldaki bir öğretmen öğrencisinin boynundaki muskayı görünce, onu koparark, öğrencilerin önünde onu azarlamıştır. Yine "Aleksandrovka" ortaokulundaki bir öğretmen, oruç tutan öğrencisine sebepsiz yere sürekli kötü puan vermiştir." Dine karşı mücadelede bu tür yanlış metotların, öğrencinin tam tersine dine daha sıkı sarılmasına ve okuldan uzaklaşmasına neden olacağı için öğretmenlerin bu tür yanlışlardan kaçınması gerektiği ifade edilmiştir. [386]

Geziler: Öğrenciler arasındaki ateist eğitim metodunun bir diğeri ise gezilerdir. Bu geziler halk arasında kutsal olarak bilinen, örneğin Arslanbap bölgesindeki "Namazdık Ata", "Azireti Dööt", "Kazar Mazar" gibi yerlere yönelik olmuş ve bu yerlerle ilgili halk arasında efsane olan dini hikayelerin gerçek dışı olduğu, bilimsel açıklamalar ile açıklanmıştır.[387] Okul öğrencilerinin Suleyman Dağına düzenledikleri gezi sırasında, dağda şifa kaynağı olarak bilinen yerlerin, iklim şartlarından dolayı değiştiği anlatılarak, dağın hiçbir kutsiyetinin olmadığı açıklanmıştır. Bunun dışında Özgön ilçesinde bulunan "Karımbay'ı yer yutmuş" efsanesinin gerçekleştiği yere gezi düzenlenmiştir. "Efsaneye göre zengin Karımbay, malından ve mülkünden sadaka, zekât vermediği için Allah onu cezalandırmış ve koyunlarını, mal mülkünü taşa çevirmiştir. Uzaktan bakıldığında beyaz taşlar yayılmış koyunlara, sıra sıra dizilen beyaz taşlar ise halıyı anımsatıyor". Bu dış benzerliğin efsane ile ilgisi olmadığını, bu tür taşların iklim şartı, yağmur, deprem, rüzgâr gibi pek çok dış etken ile birlikte oluşacağı öğrencilerin coğrafya dersindeki bilgileri ile birleştirilerek anlatılmıştır. Bu tür gezilerin

[386] K. Dadıbaeva, "İşenimsiz tarbiya cok", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2075, 27 Haziran 1975, s. 4.
[387] K. Abdukarimov, "Ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1970.

öğrencilerde dini efsane ve söylentilere inanmak yerine, araştırmayı ve olaylara eleştirel yaklaşmayı öğrettiğini[388] ifade edilmiştir.

4.2. Disiplinler Arası İşbirliği

Ateist eğitimin daha etkili olması için dersler arası işbirliğinin güçlü olması ve dine karşı bildirilerin ortaklaşa hazırlanması gerekmektedir. Disiplinler arası işbirliğinin gerçekleşmesi için, tarih dersi öğretmeni dinlerin nasıl ortaya çıktığını tarihi bilgiler ile açıklarken, fizik öğretmeninin "Allah'ın hiçbir şeyi yoktan var etmediğini", doğada her şeyin bir sebep sonuç ilişkisine dayanarak meydana geldiğini, kimya dersi öğretmeninin ise, maddelerin moleküler özelliklerini açıklayarak, her şeyin neden sonuç ilişkisine dayandığını, "Her şeyin Allah'ın önceden planladığı düzen içerisinde" olmadığını bilimsel temele dayanarak anlatması gerektiğini vurgulamıştır. [389]

SBKP'nin 26. kurultayında ve Merkez Komitesi tarafından alınan "İdeolojik ve siyasi eğitim faaliyetlerini iyileştirme ve gençlere yönelik ateist eğitimi güçlendirme" hakkındaki kararında tüm emekçilere, özellikle gençlere yönelik ateist eğitim verilmesi gerektiği üzerinde durularak, bilimsel dünya görüşünü ve komünist ahlak prensiplerini benimsetme görevinin okula verildiği[390] belirtilmiştir.

Kütüphanede Ateist Eğitim: Okuldaki bir diğer ateist eğitim yöntemi olarak bilinen kütüphanelerdeki kitaplardan yararlanma metodunda, kütüphaneciler öğrenciler için din karşıtı kitapları ve hikâyeleri listelenmiştir. Kütüphane ile işbirliği içinde yürütülen ateist eğitimin iki amacı bulunmaktadır: ilki, öğrencilerde Marksist-Leninist dünya görüşünü oluşturmak, ikincisi ise, dine inanan ailelerin çocuklarına yönelik olarak din karşıtı faaliyet yürütmektir. Bu amaç doğrultusunda okulda dindar ailelerin ve çocukların listesi çıkartılarak,

[388] T. Ormonov, "Ateisttik tarbiya berüünün ıktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1376, 8 Haziran 1968, s. 4.
[389] Ayıpkaziev, a.g.m.
[390] "Ateisttik tarbiyanı cakşırtalı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 28101, 26 Kasım 1982, s. 1; "Ar taraptan küçötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2807, 25 Haziran 1982, s. 4.

onların kütüphanede belirlenen kitapları okumaları sağlanmıştır.[391] Böylece onlara kitap aracılığıyla ateist eğitim verilmiştir.[392]

Ateist eğitim kurulu: Bunun dışında okulda ateist eğitim faaliyetlerini denetleyecek olan Ateist Eğitim Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurula okulun müdür yardımcısı ya da tecrübeli komünist bir öğretmen başkanlık etmiştir. Bu Kurul aşağıdaki etkinlikleri yürütmüştür: okul dışı faaliyetlerde ateist eğitimi geliştirme, veliler ile işbirliği içinde olmak, konuşmacı ateistleri hazırlamak, öğrencileri ateist propaganda işine çekmek, onlara ateist propaganda faaliyetlerini öğretmek, okulda "Genç Ateist" kulübünü kurmak ve denetlemek.[393] Fizik, kimya ve biyoloji derslerini okuturken, evrende "esrarengiz" gizli güçlerin olmadığını, bilimsel deneyler yaparak açıklamak gerektiği vurgulanmıştır.

Ateistler haftası: Sovyetler Birliğindeki tüm okullarda ateist faaliyetleri yürüten, başarılı öğrencilerden oluşan "Genç Teknik" grupları bulunmakta olup, bu grupların önderliğinde okullarda ateistler haftası düzenlenmektedir. "Bu tür grupların faaliyetleri çerçevesinde haftaiçi her gün bir din karşıtı etkinlik yapılmaktadır. Örneğin, Pazartesi günü, IV-VI. sınıflar için "Din iyiliği öğretir mi?", "Müslüman inanışları ve bayramları" vb. konularda bildiriler sunulmaktadır. Salı günü ateist filmler gösterilmektedir. Çarşamba günü "Genç Ateist" duvar gazetesi çıkartılarak, Perşembe günü öğrenciler arasında turnuva düzenlenmektedir. Cumartesi günü ise, "Kimyager Ateistler" konulu konferans düzenlenmektedir. Konferansın amacı kimya tarihinden örnekler ile dinin bilimin gelişmesine engel teşkil ettiğini, dinin bilime karşı olduğunu vurgulayan konuşmalar yapmaktır.[394] Bazı okullarda bir günün ateistler günü olarak ilan edildiği, o gün öğrencilerin katılımcılara din karşıtı bildiriler sunarak, ateist içerikli piyeslerde oynayarak, duvar gazeteleri hazırlayarak, şiirler okuyarak bu eğitime aktif olarak katıldıkları ifade edilmiştir. Ateist eğitimin Rus dili

[391] İ. Smolyanskiy, "Rastim ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2562, 27 Şubat 1980, s. 3.
[392] A. Temirov, "Ateisttik tarbiyaloonu küçötölü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2724, 16 Eylül 1981, s. 1.
[393] Temirov, a.g.m.
[394] L. Faustova, "Vospitat ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2747, 25 Kasım 1981, s. 1.

aracılığıyla da etkin öğretilmesi için Kırgız okullarındaki Rus dili derslerinde her iki dilde ateist mahiyetteki atasözleri, bulmacalar, şiirler ezberletilerek, iki dilde de ateist bilinç kazanmaları[395] amaçlanmıştır.

Ateist Sınıflar: Okuldaki ateist eğitim metotların bir diğeri de, okuldaki ateist sınıflardır. Bu sınıf, ateist düşünürler ve onların sözleri, resimleri, duvar gazeteler ile süslenmiştir. Okuldaki ateist propagandalar, bildiriler ve yarışmalar bu sınıfta gerçekleştirilmiştir. Ayrıca okulda tüm sınıfların işbirliği ile ateist içerikli seminerler düzenlenmiştir. Örneğin, 6. sınıf "Din-insanın cehennemi" içerikli albüm hazırlamış, 7. Sınıf ilçe merkezinde açılan ateist kitap standına katılmış, 8. sınıflar ateist içerikli filimler hakkında değerlendirme yapmışlar, 9. Sınıflar kimya deneyleri ile dinin olmadığına dair kanıtlar sunmuşlar, 10. sınıflar bilimsel-ateist içerikli kitap okuma yarışması organize etmeyi üstlenmişlerdir. Böylece her sınıf üzerine düşeni yaparak, okulda ateist eğitim işbirliğini gerçekleştirmiştir.[396]

Diğer Metotlar: Öğrencilere din hakkında doğru materyalist kaynakların okutulması üzerinde durulmuştur. Öğrenci dini tanımadan, onunla etkin mücadele yürütemez. Ateist sadece materyalist dünya görüşüne sahip olan birisi değil, o aynı zamanda ateizmin aktif propagandacısıdır. Ateist kulüpler, sergi, soru-cevap toplantıları, yarışmalar, dine karşı gruplar organize edilerek, gazete ve posterler hazırlanarak, dergilerden toplanan kaynaklar ile albüm oluşturularak, hikâyeler, sunumlar, bildiriler, konferanslar, tartışmalar düzenlenerek, dine karşı filmler seyrettirilerek, dinden çıkmış insanlar ile öğrencileri buluşturarak[397] etkili ateist eğitim faaliyetleri yürütülmüştür.

Görüldüğü gibi, okuldaki ateist eğitim metotları çeşitlilik arz etmekle birlikte, öğrencilere her fırsatta siyasi-ideolojik ve ateist görüş aktarılmak istenmiştir. Özellikle ateist eğitimde, dindar aileler ile bireysel çalışmalar yürüterek, öğrencilerin ateist içerikli kitap

[395] A. Puşkova, "Rastit ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2935, 30 Mart 1983, s. 3.
[396] G. Blagodarova, "Molodtsı, ateistı!", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1036, 16 Şubat 1965, s. 3.
[397] K. Dadıbaeva, "Sabaktagı ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1394, 10 Ağustos 1968, s. 2.

okumalarını sağlayarak, onlara çeşitli dini etkinliklerde sorumluluk vererek, ateist bilincin oluşmasında ciddi çaba sarf edilmiştir.

4.3. Dersler Aracılığıyla Ateist Eğitim

Sovyetler Birliğindeki genel ortaokullarda öğrencilere materyalist eğitim her şeyden önce fen ve sosyal dersler aracılığıyla verilmiştir. Okullardaki fen dersleri ile öğrencilerde dinin temel dogmalarına karşı eleştirel yaklaşmasına olanak sağlanmıştır. Eğitim sürecindeki bilimsel ateizmin amacı, öğrencilerde dine karşı bilimsel materyalist dünya görüşünü oluşturmaktır. Bundan dolayı Mugalimder Gazetası'ında öğretmenlere tecrübe paylaşımı olarak sunulan köşede, dersler aracılığyla ateist eğitim nasıl verilmeli konusu işlenmiştir. Ateist eğitimin derste nasıl verildiği konusu bu başlıktaki araştırma konumuzu teşkil etmektedir.

4.3.1. Kimya Dersinde Ateist Eğitim

Kimya dersini öğretirken öğrencilere ateist eğitim verilerek, onlarda bilimsel materyalist bakış açısı kazandırılmak istenmiştir. Kimya dersinde atom-moleküller, maddenin ağırlığı, periyodik cetvel ve atomun bileşenleri gibi konular işlenirken dine yönelik bilgiler verilmiştir. Kimya dersi aracılığıyla öğrencilere doğadaki olayların gerçek nedenleri kavratılarak, doğada sanıldığı gibi gizemli şeylerin olmadığı öğretilmek istenmiştir.

Kimya dersinde su konusu işlenirken, suyun bileşenleri öğretilerek, öğretmenin tanık olduğu bir olay anlatılmıştır. "Kırgızistan'ın Calal-Abad ilinde bulunan doğal kaynak sularının şifalı olduğunu söyleyen din görevlilerine inanan bazı vatandaşlar, bu sudan şifa bulmak umuduyla bir kaç tane koyun, keçi keserler. Ne var ki, bu şifalı denilen su onların sağlığına iyileştirmek yerine, durumlarını daha da kötüleştirir. Onların suyun bileşenlerini iyi bilmedikleri için sağlıklarına zararlı olmasına rağmen din görevlilerinin tuzağına düştükleri ve kendi sağlıklarını tehlikeye attıkları" açıklanmıştır. Bir diğer örnekte ise, pınar suyunun kesilmiş olduğunu gören yerel halkın Tanrıya dua ederek, kurban kestiklerini anlatan

öğretmen, bu olayın Tanrının hikmeti ile alakası olmadığını, suyun çekilmesinin bazı fiziki nedenleri olduğunu[398] öğrencilere açıklamıştır.

"Kimya dersi dinin çirkef yüzünü gösterir" adlı makalede ise, kimya kulübü öğrencileri tarafından düzenlenen etkinliklerden bahsedilmiştir. Tüp ilçesine bağlı "Santaş" ortaokulunun kimya öğretmeni S. Sadırbaev "Kimya dersi din ve hurafelere karşı mücadele etmekte" adlı etkinlik düzenlemiştir. Bu etkinlikte dinle ilgili materyalist hikayeler, öbür dünya ve insana benzeyen Tanrılar hakkındaki uydurma hikayeler okunmuş, ateist mahiyetteki şarkılar söylenmiş, kimya deneyleri ile dini yönden abartılan gizemlerin sırrı açıklandığı[399] ifade edilmiştir.

"Oksijenin Yanması" konusu işlenirken, bazı doğal ortamlarda oluşan yanma olayının din görevlileri tarafından kutsal olarak nitelendirdiği, halka Tanrının gönderdiği bir uyarı ya da lütuf şeklinde yansıtıldığı, bu olayın doğal doğa ortamında meydana geldiği açıklanmıştır. Yine bunun dışında "dua okunmuş olan su" özelliği taşıyan suların bileşeni öğrencilere kimya dersinde gösterilerek, "üflenmiş su" olarak bilinen suyun aslında gümüş ile temas edilen su olduğu, iki bileşenin kimyasal özelliklerinden dolayı yaraları iyileştirici özelliğe sahip olduğu belirtilmiştir.[400] Ders aracılığıyla ateist eğitimin her koşulda verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

4.3.2. Biyoloji Dersinde Ateist Eğitim

Din karşıtı mücadele okulda dersler aracılığıyla yürütülmüştür. Bu derslerin biri de biyoloji dersidir. Okul öğrencileri arasında dine ve dini gruplara rağbetin arttığı ve bunun nedeni olarak okullarda yeterince ateist eğitim verilmediği ileri sürülmüştür. Okullardaki bilimsel-ateist eğitim özellikle biyoloji dersi öğretmenlerinin sorumluluğunda olduğundan onlara "Biyologiya v şkole" dergisi en büyük yardımcı kaynak olmuştur. Bu dergide

[398] C. Karimova, "Ximiya sabagı cana ilimiy-ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 161, 1 Mayıs 1956, s. 3.
[399] T. Kargaldaev, "Himiya dindi aşkereleyt", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1651, 7 Temmuz 1971, s. 4.
[400] G. Blagodarova, "Ateistiçeskoye vospitaniya na urokah himiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 407, 6 Ocak 1959, s. 3.

yayınlanan makalelerde okuldaki bilimsel-ateist metotlar gösterilmiştir. Biyoloji dersinin bilimsel ateist eğitimde ilk sırada olmasının nedeni, doğa kanunlarının bilimsel temelde açıklanması ve doğanın Tanrı tarafından yaratıldığı hikâyesinin uyduruk olduğunun ispat edilmesi çabasında yatmaktadır. Biyoloji dersinde bilim ile dinin ideolojik mücadelesini açıklamak için pek çok imkân verilmiştir. Biyoloji dersi öğretmenleri din ile mücadele ederken dini düşünceyle mücadele etmek yerine din görevlileri ya da dini cemaatlere karşı propaganda yürütmüştür[401] denilerek, ateist eğitimde biyoloji dersinin önemine değinmiştir.

Kitlelere bilimsel-ateist eğitim vermek ideolojik meselelerin en temel unsurudur. Bu konu SBKP'nin Merkezi Komitesinin 1963 Haziran Plenumunda da gündeme gelmiştir. Plenumda özellikle okul öğrencileri ile gençlere bilimsel-ateist eğitim vermek gerektiği vurgulanmıştır. Biyoloji dersinde öğrencilere ateist bakış açısını kazandırmak için her konu çok iyi değerlendirilmiştir. Örneğin, bitkilerden verimli ürün alma ve onları sulama teknikleri hakkında bilgi verilirken, eski dini inanca göre her şeyi yaratanın Tanrı olmadığı, bitkilerin uygun toprak ve iklim şartlarında büyüdükleri, kuralık dönemlerde "yağmur dualarına" çıkmanın, kurban kesmenin anlamsız olduğu, eskiden kolera, veba gibi salgınlarla çok sayıda insanın öldüğü, kilise ve din görevlilerinin bu tür salgınları Tanrının "gazabı", Tanrının "sınavı" olarak niteleyerek, halkı kandırdıkları anlatılmıştır. Zooloji dersi anlatılırken, insanın maymundan türediği, maymunun ise diğer memeli hayvanlardan türediği Darwin'in teorisi ile açıklanmaktadır. Tanrı hayvanları da, insanı da yaratmıştır safsatasının yalan olduğu bir kez daha vurgulanarak, insanın emeği sayesinde bugünlere geldiği kavratılmaktadır. Çalışarak diğer hayvanlardan üstün hale geldiği" öğretilmektedir. Ayrıca bazı hastalıklar zuhur ettiğinde insanların ilk önce din görevlisine gittikleri de vurgulanarak, artık din adamlarının kendilerini kandırmalarına fırsat vermemeleri tembihlenmiştir. Geçmişte tıptaki birçok ilerlemenin önünün din adamları tarafından kesildiği, her türlü hastalığa karşı koruyucu olan aşılara karşı

[401] N. V. Tsıganov, "Biyologiya sabagında okuuçulardı ateisttik tarbiyaloo maselesine karata", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 647, 3 Mart 1962, s. 2.

halk arasında bu ilaçları almayın, "günah" işlersiniz, kanınız bozulur, Tanrının gazabına uğrarsınız gibi suçlayıcı dedikodular yayarak dini propaganda yürüttükleri öğrencilere aktarılmıştır. Bunun dışında beyin fonksiyonları konusu işlenirken İ.P. Pavlov'un çalışmalarıyla, insanın rüya görürken ruhunun çıktığı söylentisini çürüttüğü de öğrencilere aktarılmıştır.[402]

Frunze ilçesine bağlı "Makarenko" yatılı okulunun kimya öğretmeni M. Maatkulova kimya dersinde "Ateşin kaynağı ve hava" konusunu işlerken, yanma cereyanı sonucu meydan gelen ışığı görünce din görevlilerinin "Tanrının mucizesi" olarak, karbon monoksit zehirlenmesini ise, "Tanrının gazabına uğramış insanın mezarı yanmakta" şeklinde yorumlayarak, halka korku saldıklarını açıklamıştır. Kimya dersinde bu cereyanların nasıl oluştuğu bilimsel açıklamalar ve küçük deneyler ile öğrencilere anlatılmıştır. Ayrıca okulda dini seminer ya da tebliğ sunulacaksa, dindar veliler özellikle davet edilmiştir. Örneğin "Eski gelenekler ve onlar ile mücadele", "Gizemli ateş", "İslam dininin ortaya çıkması ve yayılması", "Oruç ve onun zararları", "Kuran ve Kuran hakkındaki gerçekler" konulu seminerlere veliler davet edilmiştir. "İslam dininin ritüelleri ve onların zararları" konulu sunumda, konuşmacı tarafından namaz, oruç, zekat, Kurban bayramı ile ilgili bilgiler verilerek,[403] onların zararları hakkında geniş bilgiler aktarılmıştır.

4.3.3. Eğitimde İyi Örneklerin Paylaşımı

Sovyet insanının ailede de çocuklarına materyalist dünya görüşü kazandırması gerektiği, ancak bazı ailelerin çocukların dini duygularını körüklereyek, evde "cin", "şeytan", "melek" gibi konuşmalar yaptıkları, çocukların da bunlardan etkilendikleri dile getirilmiştir. Öğretmenlerin okulda her derste ateist eğitimi vermeye çaba sarf ettiklerinin altı çizilerek, III. Sınıf Ana Dil Dersinde "Miçurin" konusu işlenirken, Sovyet biologu ve seleksiyoneri olan Miçurin'in çocukluğundan bahsedilerek, onun öğretileri sayesinde Sovyet tarımının ileriye

[402] A. Subanbekov, "Biyologiya sabagında ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 785, 6 Ağustos 1963, s. 4.
[403] K. Seydaliev, "Sabak cana ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1826, 10 Mart 1973, s. 4.

taşındığı örnekler ile açıklanmıştır. Yazının devamındaki öğretmen ile öğrencinin dioloğu okuldaki ateist eğitimi yansıtma açısından önemlidir. "Öğrencilerden sorulur: -Peki, Miçurin, bu yeni türleri Tanrı'nın yardımıyla mı yaptı, yoksa kendi emeği ve bilimi sayesinde mi? – Kendi emeğiyle buldu-derler tüm sınıf bir ağızdan. –Demek ki, Tanrı var, her şey Tanrının iradesi ile yapılır sözüne inanacak mıyız? –Hayır, inanmıyoruz öğretmenim. –Evet, çocuklar inanmayın. Eğer öyle olsaydı, neden Tanrıya inanan Amerikalılar 18 sene Miçurin'i götürmek için uğraşsınlar değil mi? Eğer her şeyi Tanrı yapsaydı, Tanrının gücüyle bundan daha iyilerini yaptırırlardı"[404] şeklindeki konuşmalar ile eğitimde iyi örneklerin paylaşımı metoduyla öğrencilere ateist eğitim verilmiştir.

Kimya ve biyoloji derslerindeki ateist eğitimde birbirini destekler nitelikteki bilgiler öğrencilere aktarılmıştır. Dersteki her konuyu bilimsel ateist eğitim anlayışı açısından değerlendirerek, öğrencilerin materyalist bakış açısı kazanmalarına olanak sağlamışlardır.

4.3.4. Fizik Dersinde Ateist Eğitim

Öğrencilere ateist eğitim vermede fizik dersinden de en etkin şekilde yararlanılmıştır. VI. Sınıfta "Kuvvet" konusu işlenirken, "Kuvvetin bir şeyin ikinci bir şeyi harekete geçirmesi" olduğunu açıklayarak, dindarların ifade ettikleri gibi doğaüstü kuvvetlerin bulunmadığı açıklanmıştır. [405]

Fizik kurallarına göre hiç bir şey yoktan var olamaz, var olan bir şey de yok olamaz prensibi her derste öğrencilere anlatılarak, "Tanrı yoktan dünyayı var etmiştir" efsanesinin gerçek dışı olduğu öğrencilere bilimsel deliller ile açıklanmıştır. Öğrencilere her fiziki olayın bir nedeni olduğunu açıklayarak, "Tanrının işareti", "Tanrının takdiri" gibi dini düşüncelerin yanlış olduğu anlatılmıştır. Öğrencilere onların anlayacağı dilde Güneşin, Ayın tutulması,

[404] A. Mambetaliev, "Baldardı dinge karşı tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 447, 1 Nisan 1960, s. 2.
[405] E. Mambetakunov, "Ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1215, 5 Kasım 1966, s. 4.

şimşeğin çakması, kuraklık, sel gibi doğal afetlerin fiziki nedenleri olduğu, bunların Tanrının müdahalesi olmadan gerçekleştiği açıklanmıştır.[406]

Dinin fiziksel ve duygusal olarak gelişme çağında olan çocuklar üzerinde olumsuz etkileri büyüktür. Dine inanan çocukların özgüveni eksiktir ve bu çocuklar iradesiz olurlar. Okulda bazı öğrencilerin dinle ilgisinin olmaması, onu merak etmemesi öğretmenleri sevindirir. Aslında tam tehlike oradadır. Çünkü din hakkında, ateizm hakkında hiçbir bilgisi olmayan birey kendinde materyalist dünya görüşü oluşturamaz, yeri geldiğinde dine karşı propaganda yürütemez. Öğrencilerde diyalektik-materyalist dünya görüşünü ve ateist inancı oluşturmada branş dersi öğretmenlerinin önemi büyüktür. Örneğin, Oş şehrindeki Makarenko ilkokulunun öğretmeni Dmitrieva okuma dersinde "Şıldır bulak" (Kaynak) konusunu işlerken, sadece soğuk ve doğal kaynar sular hakkında bilgi vermekle yetinmeyip, bazı din görevlilerinin doğal kaynar suları "Kutsal" olarak nitelendirerek, halkı kandırmış[407] olduklarını açıklamıştır.

4.3.5. Matematik ve Astronomi Dersinde Ateist Eğitim

Gençlere ateist eğitim vermede matematik dersi büyük öneme sahiptir. Matematik dersi aracılığıyla her türlü sayısal ritüellerin uydurulmuş bir şey olduğu öğrencilere aktarılmıştır. "Matematik hurafeler her zaman bilimin gelişmesine büyük engel teşkil etmişlerdir. M. Ö. VI. yüzyılda Yunan adalarında Pisagor ve öğrencileri her şeyin matematikle ilgili olduğuna, sayıların nihai gerçek olduğuna, matematik aracılığıyla her şeyin tahmin edilebileceğine ve ölçülebileceğine inanmışlardır" diyen yazar, makalenin devamında matematikle ilgili hurafelere tek tek açıklamıştır.[408] Bu tür dini hurafelere öğrencilerin inanmamaları gerektiğini öğretmenin, ateist eğitimin en temel görevi"[409] olduğu açıktır.

---

[406] G. Çıngışbaeva, "Ateisttik tarbiya berüünün özgöçölüktörü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1544, 24 Haziran 1970, s. 2.
[407] X. Sabitova, "Ateistterdi tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3051, 13 Haziran 1984, s. 2.
[408] İdealist Platon'un öğretisine göre evrenin temeli madde değil, matematikti. Onların inancına göre, insanların gizli düşüncelerini bile sayıların yardımıyla öğrenmek mümkündür. Örneğin, onlar bir sayısını her şeyin başlangıcı olarak görmüşlerdir. Bir sayısının gücüne dayanarak dindarlar Tanrının var olduğu kanısına varmışlardır. 2 sayısı gücün ve düşüncenin sembolüdür. 3 sayısını eskiler eksiksizlik sembolü olarak

Mugalimder Gazetası'nda din ile bilimin ne kadar zıt olduğunu göstermek amaçlı, dini kötüleyen makaleler "*Bilimsel ve Doğa Konusundaki Hikâyeler*" adlı köşede yayınlanmıştır. Bu köşede yayınlanan "Kuyruklu Yıldız ve Göktaşı" başlıklı makalede, eskiden gökyüzündeki yıldızlar ve meteorlar hakkında fazla bilgi olmadığı için yere meteor düştüğünde bunu din adamlarının "Tanrının gazabı" ya da bir felaketin habercisi olarak yorumladıkları, hatta dünyanın diğer gezegenler ile teması neticesinde kıyamet kopacak senaryoları üretildiği, ancak bu tür olayların doğada sürekli yaşandığını ve hiçbir felaketin olmadığı, çoğunu astronomların dışında kimsenin bilmediği, sonuç olarak bütün bunların din ile bilimsel gelişmenin yan yana olamayacağının göstergesi olduğu[410] ifade edilmiştir. Doğadaki bu tür olayların gerçek nedeni öğrencilere açıklanarak, onların dine karşı tepkisini güçlendirmek gerektiği[411] de hususiyetle ifade edilmiştir.

4.3.6. Kırgız Edebiyatı Dersinde Ateist Eğitim

Okuldaki ateist eğitim konusunda en çok başvurulan ders edebiyat dersi olmuştur. Kırgızlar arasında İslam dininin çok yaygın olmadığı Rus araştırmacılarının görüşleriyle desteklenerek, F. Poryakov'un "Bizim gözlemlerimize göre, Cetisuuluk Kırgızlar Kuranı iyi bilmiyorlar. Muhammed'in öğretisi ve onun Allah'ı hala Kırgızlar arasında yaygın değildir" görüşüne, M.O. Auezov'un "Kırgız halkı çok dindar değildir, onlar hiçbir zaman aşırı dindar

görmüşlerdir. Çünkü eski astronomlar ilk önce Güneşi, Ayı ve Çoban Yıldızını fark etmişlerdir. Romalılar üç sayısını Kutsal sayı olarak kabul etmişlerdir. Onların üç büyük Tanrısı Jüpiter, Mars ve Quirinus; kaderin üç Tanrısı, güzelliğin üç Tanrısı vardı. Avcılığın Tanrısı Diana'nın üç yüzü mevcuttu. Bu üçlü inanç Hıristiyan dinine de geçmiştir. Hıristiyan dini tek Tanrı inançlı dindir, ama aynı zamanda tanrının Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan üçlü doğası vardır. 4 sayısı gücü simgeler. Romalılar 7 sayısını da kutsal sayı olarak kabul etmişlerdir. 7 sayısı ile ilgili hurafeler çoktur. O yüzden "yedi düşün bir kes", "yedinin biri Hızır" gibi inanışlar ortaya çıkmıştır. On sayısı da "kutsal" sayı olarak bilinir. 12 sayısı bereketin sembolüdür. Çünkü Ay bir senede 12 kere doluyor, 12 havari mevcut. Bu sayılardan sonra gelen 13 sayısı ise tam bir bahtsızlığın, talihsizliğin sembolü olarak bilinmiştir. Eski Yahudiler sayıları harfler ile belirtirlerdi. 13 sayısını da M harfiyle işaretlemişlerdir. M harfi eski İbranicenin ilk harfiydi. O yüzden Yahudiler arasında 13 kişi bir araya gelindiğinde bir kaza ya da talihsiz olay yaşanır inancı yaygındır. Kapitalist ülkelerde hala 13 sayısını talihsiz sayı olarak görürler. O yüzden bazı otellerde ve gemilerde 13 nolu oda bulunmamaktadır. Bu tür inanışlar Kırgızlar arasında da yaygındı. Örneğin, insan yaşının her 13 yılı (örneğin 13 yaş, 25 yaş ve 37 yaş vb) özel yıl olarak kutlanarak, bu yılda kazadan beladan korunmak için sadaka verilmesi öğütlenmiştir. Hala aramızda sınavlarda 13 nolu soruyu çekmeyi talihsizlik olarak algılayan öğrenciler var. O yüzden 13 nolu soru denk gelen öğrenci yanlış inancından dolayı bildiği halde soruları cevaplayamıyor ve beklediği talihsizlik başına geliyor. Baknz: I. Kadırov, "Matematika cana ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2768, 10 Şubat 1982, s. 4.

[409] I. Kadırov, "Matematika cana ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2768, 10 Şubat 1982, s. 4.

[410] "Kometalar cana meteoritter", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 92, 9 Ocak 1955, s. 2.

[411] Mambetakunov, a.g.m.

olmamışlardır" görüşüne, akademik B.C. Camgirçinov'un "Kırgız halkının genelini gerçek Müslüman olarak görmemek lazım, onlar arasında dini fanatizm yoktur. İslam'ın dogmalarını çok iyi bilmiyorlar" görüşüne[412] yer verilmiştir.

Kırgız edebiyatı dersinde oruç, namaz, dini bayramlar ve onların zararları hakkında öğrencilere bilgi verilerek, halk arasında hala başlık parası veren, sünnet düğünü yapan, cenaze merasimlerine katılan ailelerin olduğu ve bu tür eski geleneklerin öğrencide olumsuz duygu ve düşüncelerin oluşmasında etkili olacağının bilinmesi gerektiği belirtilmiştir. Rus bilim adamı İ.N. Bardin kendi çocukluk dönemini anımsarken:

"Ben dini geleneklere bağlı dindar, çiftçi bir ailede yetiştim. Bazen ninemin sözünü dinlemediğimde, o bana "cehennemin kızgın ateşinde yanarsın" diye korkuturdu. Bu korkuyla saatlerce ağladığımı hatırlıyorum. Ama bilimin ve etrafımdaki iyi insanların sayesinde dinin zincirlerini kırdım ve kurtuldum" [413] sözleriyle, dinin çocukları olumsuz etkilemesine fırsat vermeden din ile etkin mücadele yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca edebiyat dersinde dinin olumsuz yönlerine örnek verirken, örneklerin günlük hayatta öğrencinin yaşadığı sıradan olaylardan seçilmesine özen gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Edebiyat dersinde öğrencilere ateist eğitim vermenin bir diğer amacı ise, din karşıtı atasözlerini öğrencilere aktarmak olmuştur. Bu atasözlerine örnek olarak şunlar verilebilir: "Kuday degen kur kalat" (Allah'a güvenen her şeyini kaybeder) atasözünde insanın Allah'a değil, önce kendine ve kendi emeğine güvenmesi, "Aldanın buyrugu çaçtan köp, anı atkargan kişi cok" (Allah'ın buyrukları saçtan çok, ama onu yerine getiren kimse yok) atasözünde Allah'ın buyruklarını zaten takan kimsenin olmadığı, "Akırın baskan moldodon tünül, ala çapan kocodon tünül" (Sessiz yürüyen molladan kork, Cübbe giyen hocadan kork), "Eki moldo bir kişi, bir moldo carım kişi" (İki hoca bir adam, bir hoca yarım adam), "Türküktü

[412] A. Smanbaev, "Ateisttik duhta tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 17109, 10 Ocak 1973, s. 2.
[413] K. Sabaev, "Adabiyatta-ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 2825, 13 Ağustos 1982, s. 2.

türböy bilbeyt, akı tölöbösön moldo takır üygö kirbeyt" gibi atasözlerinde ise din görevlilerinin aç gözlü, paragöz oldukları[414] dile getirilmiştir.

Okuldaki edebiyat dersinde öğrencilere ateist eğitim verilirken Kırgız halk şairlerinden Togolok Moldo'nun "Sarık Giymiş Hoca Koyun", Osmonkul'un "Dinciler", Barpı'nın "Kazıdan Dayak Yediğimde" gibi eserlerinden yararlanılmasını öğütleyen bir diğer makalede ise, dine yönelik propaganda ile din görevlileri genelde paragöz, cahil, sömürücü olarak tanımlanarak,[415] alaya alınmışlardır. Bunun dışında Kırgız edebiyatı dersinde önde gelen Kırgız yazar ve şairlerinin, Toktogul Satılganov'un "Eşen Kalpa", "Beş Kaman", "Üç koco", Aalı Tokombaev'in "Caramazan", Togolok Moldo'nun "Kemçontoy", "Koconun angemesi" gibi din karşıtı eserlerini okumaları[416] tavsiye edilmiştir. Edebiyat dersi öğretmenileri için ateist eğitime uygun konu başlıkları şu şekilde sıralanmıştır: "Dini Kalıntılar İle Mücadelede Edebiyatın Rolü", "Folklor Eserlerde Ateist Düşünceler", "Demokrat-Şairlerin Şiirlerinde Dinin Maskesi Düşüyor", "Atasözlerinde Ateist Düşünce."[417]

Mugalimder Gazetası'nda Rus dilinde ateist eğitim ile ilgili yazılar da yayınlanmıştır. Bu yazıların çoğunda Hıristiyan dinine yönelik eleştiriler, Rus ressamlarının eserlerindeki ateist mahiyetteki özellikler[418] açıklanmıştır.

4.3.7. Tarih dersinde ateist eğitim

Okulda okutulacak derslerin arasında tarih dersinin müfredatında din hakkında pek çok bilgi yer almıştır. Ateist eğitim çerçevesinde bu bilgiler öğrencilere materyalist bakış açısıyla aktarılmıştır. Özellikle dinin nasıl ortaya çıktığı konusu V. Sınıftaki Eski Uygarlıklar tarihinde çokça işlenmiştir. Ders müfredatında tarihteki dinler konusuna beş saat ayrılmıştır. Eski Uygarlıklar tarihinde "İlkçağ İnsanlarında Dini İnancın Ortaya Çıkması" konusu

[414] Ceenbek Canıbekov, "Makal cana ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1179, 2 Temmuz 1966, s. 2.
[415] R. Cumabaev, "Ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3226, 14 Şubat 1986, s. 3.
[416] M. Nasirova, "İlimiy-ateizmge tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1470, 7 Mayıs 1961, s. 3.
[417] K. Dadıbaeva, "İşenimsiz tarbiya cok", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2075, 27 Haziran 1975, s. 4.
[418] D. Ugrinoviç, "V borbe s religii", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1165, 14 Mayıs 1966, s. 3.

işlenirken, insanların ilkel çağda emek sayesinde diğer canlılardan ayrıldıkları vurgulanarak, doğa olaylarını çözemedikleri için onu yöneten Tanrılar icat ettikleri, Tanrıları insana benzettikleri açıklanmıştır. Kırgızlar arasında da bunun gibi inanışların mevcut olduğu, dağa taşa taptıkları, avcıların, av Tanrısı olarak geyiğe taptıkları açıklanmıştır.[419]

Tarih dersindeki "Arapların Galibiyetleri" adlı konu işlenirken, İslam dininin ortaya çıkması ve gelişmesinin, onun uydurulmuş din olduğunun ve geçerliliğini kaybettiğinin çeşitli örnekler ile açıklanması önerilmiştir. Öğrencilere ayrıca, Kırgızistan kadıyatının önceki imam-hatibi Abzasdin Asildinov'un "Ben Neden Dinden Uzaklaştım" adlı kitabından örnekler vererek dinin zararları anlatılmalıdır görüşünü ileri süren yazar, bununla birlikte, Oş şehrinde bulunan Suleyman Dağ'ındaki "Ak Üy" efsanesinin yalan olduğunun tarihi veriler ile ortaya konulması gerektiğini vurgulamıştır. "Ak-Üy"'ün Süleyman peygamberin izi olmadığı, XV. yüzyılın ikinci yarısında Anciyan hanı Sultan Mahmut tarafından inşa edildiği, sonra Zahreddin Muhammed Babur tarafından kullanıldığı anlatılarak, öğrencilerin dine olan bakış açısını değiştirmek[420] gerektiği vurgulanmıştır.

Okuldaki ateist eğitim dersler aracılığıyla da verilmiştir. Kimya ve Biyoloji dersinde, doğanın gizemli güçler tarafından yönetilmediği çeşitli deneyler ile açıklanmıştır. Tarih dersinde ise, insanların dini inanışlarının hangi ihtiyaçtan dolayı ortaya çıktığı, dinin sömürü aracı olarak nasıl kullanıldığı, Kırgız Edebiyatı dersinde ise, Kırgız şairlerinin din karşıtı eserlerinin okutulması öğütlenirken, Matematik ve Astronomi derslerinde ise dinin bilime engel teşkil ettiği öğrencilere aktarılmıştır.

5. Öğrencilere Tavsiye Edilen Ateist İçerikli Kaynaklar

Mugalimder Gazetasında öğretmenler ve öğrenciler için ateist içerikli çeşitli kaynaklar önerilmiştir. Bunların başında Kırgız halkının şifahi kültüründen derlenen "Akıl Hazinesi Halk" başlıklı kitap gelmektedir. Bu kitap Kırgız edebiyatı dersi öğretmenlerine ek

[419] A. Baygaziev, "Tarıh sabagında ateizmge tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1604, 20 Ocak 1971, s. 1.
[420] M. Kalbaev, "Ateisttik tarbiya berüünün kee bir ıktarı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 642, 20 Mart 1962, s. 2.

kaynak olarak sunulmuştur. Bu eserde dini inançlar ve hurafelerin zararlarından bahsedilmiştir. "Cooşbay'ın Maceraları" bölümü, İslam dinindeki "Allah tektir, ondan başka ilah yok" denilen Kuran öğretisine karşı çıkmasıyla dikkat çekmiştir. Eserdeki Cooşbay karakteri Allah'ın varlığını sorgulamış, dini bilgiyle alay ederek: "Ey Allah'ım! Eğer sen adil, dürüst, rahim isen! Senin rahmetin nerede kaldı? Dedemi, babamı, itimi, atımı, karımı, çocuklarımı aldın benden. Bu da yetmez yakında benim de canımı alırsın" diyerek, Allah'ın varlığını sorgulamıştır. "El kuudulu Kuyruçuk" adlı hikâyede ise, dini hurafeler ile din görevlilerİ alaycı, mizahi şekilde anlatılmıştır. Mahalledeki din görevlisinin çocuklarına alaycı tavırla "Merhum babanız size, öbür dünyadan selam gönderdi. Çocuklarıma söyle, oradayken fakir, kimsesiz çocuklara iyi davransınlar. Ben hayattayken çok ahını almıştım fakirlerin, şimdi bu sırat köprüsünden geçemiyorum" sözleriyle onun hayattayken yoksullara eziyet ettiği dile getirilmiştir. Dinen farz olunan namaz kılmak, oruç tutmak, kurban kesmek, Kuran okumak gibi ibadetlerin gereksiz ve faydasız şeyler olduğu, insanın ölümünden sonraki dini merasimleri din görevlilerinin icat ettikleri, din görevlilerinin geçimini bu şekilde sağladıkları ve bunu gelir kaynağı olarak kullandıkları ele alınmıştır. Bu hikâyelerde din görevlileri gerici, cimri, obur, açgözlü, cahil olarak tasvir edilerek, Sovyet emekçilerinin gelişmelerine engel oldukları dile getirilmiştir.[421] Bu kitabın öğrencilere ateist eğitim vermedeki en önemli ek kaynak kitap olduğu da özelikle belirtilmiştir.

Okulda bilimsel-ateist propaganda yürütmede öğretmenlere ek kaynak olarak Sovyetler Birliğinin din karşıtı politikasının uygulayıcısı ve ateist propagandacısı olan Emelyan Mihayloviç Yaroslavskiy'in (1978-1943) eserlerinden yararlanılması önerilmiştir. Onun "Kara Kargalar", "Tüm Vatandaşlara", "SSCB'de Kilise ve Devlet", "Komünistler ve Din", "Din Amerika'da Kapitale Hizmet Etmektedir", "Kara Kargalar Sakinleşmiyor" gibi eserlerinde dinin politik yönüne değinilerek, dinin emekçileri nasıl sömürdükleri

[421] Sapargali Ibıkeev, "Adabiyattın ateisttik caktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1365, 17 Nisan 1968, s. 4.

açıklanmıştır. 1958'de onun "Tanrılar ve Tanrı Kadınlar Nasıl Doğarlar, Büyürler ve Ölürler" adlı kitabı yayınlanmıştır. Bu kitapta tüm Tanrıların insanlar tarafından nasıl icat edildiği bilimsel temeller ile açıklanmıştır. 5., 6. ve 7. Sınıflardaki tarih dersinde Antik Yunan, Roma, Mısır ve Babil halklarının dini inanışları hakkında geniş bilgi veren bu kitap, dinlerin tarihi bir değişim geçirdiklerini, toplumun belli şartlarında dinlerin ortaya çıktığını, koşullar değiştikçe dinlerin de değiştiğini, başka dinlere karıştıklarını ifade etmiştir. E. Yaraslovskiy, "Komünizm Çağında Tanrıya İnanan Kimse Kalmayacak ve Dinler Yok Olacaklar" tezini ileri sürmüştür. Bunun dışında onun "Darvinizm ve Ateizm", "Yaşlı İnsanlar Arasında Dine Karşı Propaganda Metotları" adlı eserlerinden de öğrencilere bilimsel-ateist içerikli bilgiler aktarılmıştır. Onun "Din Hakkında" adlı eseri, ateist eğitim konusunda en yaygın olarak kullanılan eser olmuştur.[422]

Eylül 1959 tarihinden itibaren, Sovyetler Birliğinde en etkin bilimsel-ateist makalelerin, bildirilerin ve materyalist dünya görüşü temelinde yayınlanan eserlerin yer aldığı "Nauka i Religiya" (İlim ve Din) adlı dergi yayın hayatına başlamıştır. Bu derginin önsözü Mugalimder Gazetası'nda aynen yayınlanmıştır. Bu önsözde dini kalıntılar ile mücadele etmede ateist propagandanın önemine değinilerek, ateist propaganda sayesinde dini ideolojinin yok olma sürecinin hızlanacağı görüşü savunulmuştur. Ayrıca dergide, dindar vatandaşlara karşı da anlayışlı ve sabırlı olduklarını göstermek için N.S. Kruşçev'in "Biz dine inanan insanlara sadece tolerans göstermiyoruz, aynı zamanda saygı duyuyoruz" sözleri hatırlatılmıştır. Siyasi arenada dine inananlar ile dinsizlerin eşit haklara sahip oldukları dile getirilse de, ideolojik yönden dine yönelik mücadelenin devam edeceği vurgulanmıştır. Bu derginin amacının din karşıtı propagandistleri, konuşmacıları, bildiri sunucularını, hikâyecileri bilimsel ateist propagandasının yöntemleri ve tecrübeleri ile donatarak, aynı zamanda Sovyet aydınları olan öğretmenler, doktorlar, mühendisler, teknisyenler gibi çalışanlar aracılığıyla

[422] İ. Dayri, "Mugalimderge oluttu cardam", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 270, 5 Haziran 1958, s. 4.

ateist kadrolarını genişletmek olduğu da dile getirilmiştir. Diğer taraftan, dindarları V.İ. Lenin'in dediği gibi dinden caydırmak için her yolu deneyerek, onlara yönelik çeşitli materyallerle, dergideki yazılarla, örneklerle ateist propagandayı devam ettirmek gerektiği vurgulanmıştır. [423]

Mugalimder Gazetası'ndaki "*Bibliyografya*" adlı köşede ateist eğitim konusunda yeni çıkan kitaplar okurlara tanıtılmıştır. Bu konuda "İlmi-Ateist Eğitime Göre Yeni İki Kitap Hakkında" adlı makalede 1959 yılında Stalin yayınevinden çıkan İ. Danilenko'nun "Mektep ve Din" (Okul ve Din) adlı kitap tanıtılmıştır. Kitapta Poltova ve Ukrayna SSC'nin çeşitli illerindeki okullarda yürütülen ateist eğitimin tecrübelerinden bahsedilmektedir. Ateist eğitim sırasında toplumun da desteğinin çok önemli olduğunu vurgulayan yazar, Stalinko şehrindeki 81 No'lu okulda sağlık çalışanları tarafından "Dini Hurafeler Hastalıkların Bulaşmasına Neden Olur" başlıklı bildiri sunulduğunu, kiliselerin sadece cahilliği yaymakla kalmadığı, aynı zamanda çeşitli hastalıkları da bulaştırdıkları belirtilmiştir.[424]

Bu makalede tanıtılan bir diğer kitap ise, M.R. Radjapov'un "Baldardı mektepte cana üy-bülödö ilimiy ateisttik köz karaşta tarbiyaloo" (Çocukları Okulda ve Evde Bilimsel-Ateist Görüşünde Eğitmek) kitabı Dağıstan eğitim yayınevi tarafından basılmıştır. Bu kitap Müslüman kitlelere yönelik yazılmıştır.[425]

Öğretmenlere ateist içeriğe sahip aşağıdaki kitaplar önerilmiştir: Voynaroviç "Antihrist", Skvortsova "Torbeev'in putu", "Babaannem dinleseydi", "Rüya ve Düş", "Hayat ve Ölümle İlgili Din Ve Bilim" gibi eserlerin isimleri verilmiştir. [426] Bunun dışında A. Carkiev'in "Tanrı ve Lena" [427] kitabı ve Tendrikova "Müzice", Gorkiy "Şiilerin Bayramları", G. Osipova "Cennetteki Melekler", Serafimoviç "İki Tanrının Anası"gibi kitaplar da tavsiye

[423] F. Oluşek, "Ateisttik propagandanın en maanilüü maseleleri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 377, 14 Temmuz 1959, s. 2.
[424] Heyet, "İlimiy-ateisttik tarbiya boyunca canı eki kitep", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 482, 2 Ağustos 1960, s. 4.
[425] Aynı yer.
[426] V. Trepova, "Rastim atesitov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1342, 27 Ocak 1968, s. 3.
[427] N. Vinokurova, "Ateisttik iş: bagıt coopkerçilik", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3044, 18 Mayıs 1984, s. 2.

edilmiştir. Bununla birlikte okulda öncü din karşıtı ressamlardan Peron'un "Kilise Masası", İ. Repina'nın "Günah çıkartmadan vaçgeçmek" ve "Krestnıy hod v Kurskoy gubernii" adlı tabloları öğrencilere sergilenmiştir.[428] Yine P.A. Smirnov'un "SSCB'de İslami Araştırmalar Tarihi Hakkında Denemeler" adlı eserinden[429] bahsedimiştir. Ateist propagandanın özellikle Baptist aileler ve öğrencilere yönelik yaygın olarak yürütüldüğünden, bölgede bulunan Baptist ailelerin listesinin okul yönetimi tarafından çıkartıldığından, onlarla bireysel görüşmeler yapıldığından bahsedilmiştir.[430]

Mugalimder Gazetasın'daki öğrencilere ve öğretmenlere önerilen ateist içerikli kitapların ağırlıklı bölümünün Rus yazarların eserlerinden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca Kırgız dilindeki kitaplarda folklor eserler, Kırgız yazarlarının din karşıtı yazdıkları şiir ve hikâyelerden oluşmuştur.

6. Velilere Yönelik Ateist Eğitim

Mugalimder Gazetasının "*Velilere Yardım*" köşesinde ailedeki ateist eğitimle ilgili konular ele alınmıştır. Ailedeki ateist eğitim konusunda ilk önce veliler ile işbirliği yapmanın önemi vurgulanmıştır. Okulda ateist eğitim alan öğrencinin evde eski geleneklerin devam ettiğini görünce çelişki yaşadığını, onların hangi birine inanacağını bilemeyerek, ikiyüzlü olmaya zorlandığı dile getirilmiştir. "Dindar bir aileden gelen kız öğrenci şöyle yazmaktadır: "Ben okula geldiğimde Tanrıya inanmıyorum, eve geldiğimde ise inanmaya başlıyorum" şeklindeki çelişkisini ifade etmiştir. Dindar aileden gelenler okulda dini inancını arkadaşlarından, öğretmenlerinden saklar ve olduğu gibi davranmaz. Bu tür öğrenciler içe kapanık ve ikiyüzlü olarak yetişirler. Peki ailede ateist eğitim nasıl olmalıdır? İlk önce ailede materyalist dünya görüşü oluşturulmalıdır. Çocukların sorularına bilimsel temelli cevaplar verilmelidir. Bazı sorularına ise, eğer deneme ve gözlemleme imkânı varsa, bizzat kendilerini

[428] R. Muzipov, "Religii-boy!", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1663, 14 Ağustos 1971, s. 3.
[429] G. Nurov, "SSSRda islamdı izildöönün tarıhı boyunca baaluu posobiye", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 102, 17 Mart 1955, s. 3.
[430] Trepova, a.g.m.

gözleme katarak cevap vermek gerekir. Öğrencinin aileden veya çevresindeki insanlardan etkilenerek hurafelere inanmasını önlemek gerekir. Örneğin, yoldan kedinin geçmesi uğursuzluk getirecek inancı, "şanslı" gömleğini ya da çorabını giydiğinde uğur getireceği gibi inançlar onların okul başarılarını da etkilemektedir. Ailede büyükler çocukların yanında "Allah korusun", "Allah yolunu açık etsin", "Şeytan yoldan çıkardı" gibi konuşmaları yapmamaya özen gösterilmelidir. Öğrencilere ailede ateist eğitim vermede velilerin etkin konuşmaları gerekmektedir. Bunun dışında bilimsel kitap, dergi, gazeteler de yardımcı kaynak olabilirler. Örneğin, V-VIII. Sınıftaki öğrenciler için "Znaniye-sila", "Tehnika-molodiyoji", "Priroda" gibi dergilere yazılmalılar. Bu dergilerin her sayısında mutlaka ateist hikâyeler yer almaktadır. Marksist-Leninist ilkeleri benimsenmesine yardımcı olmaktadırlar. Ateist eğitimin başarılı olması için okul ve ailenin işbirliği çok önemlidir.[431]

Öğrenciler arasındaki ateist eğitimi yaygınlaştırmak için velilere yönelik de ateist propaganda yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Karasu ilçesine bağlı Fedorov ortaokulundaki biyoloji dersinin öğretmeni D. Sadanov'un, veliler arasında yürüttüğü ateist propagandada "Orucun Zararları", "İslamın Ortaya Çıkması", "Kutsal Mezarlar", "Halk Arasındaki Hurafeler" gibi konularda konuşmalar yaptığı, bunun dışında "Korkunç Tanrıları Nasıl Ortaya Çıkardı", "Olya ve Kara Kedi" gibi dia filmleri izlettirdiği[432] hakkında bilgi verilmiştir.

Özellikle okullarda ateist içerikli seminer ya da tebliğ sunulduğunda, dindar velilerin davet edildikleri ve onlara "Eski gelenekler ve onlar ile mücadele", "Gizemli ateş", "İslam dininin ortaya çıkması ve yayılması", "Kuran ve Kuran hakkındaki gerçekler" konulu seminerler verdikleri ifade edilmelidir.[433]

[431] K. Voropaeva, "Üy-bülödögü ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 292, 19 Eylül 1958, s. 4.
[432] "Çınıgı ateistterdi tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1780, 27 Eylül 1972, s. 1.
[433] Seydaliev, a.g.m.

Veliler arasındaki ateist propaganda veli toplantılarında da yürütülmüş, evde çocuklara dini eğitim vermeye çalışan velilerin isimlerini tek tek okuyarak eleştirmişlerdir.[434]

Ailedeki ateist eğitime en büyük engel olarak, İslam dininde cenaze merasimlerindeki "cenaze", "dooron"*, "Kuran tüşürüü"*, "bata kıluu"* gibi çeşitli dini ritüeller gösterilmiştir. Çünkü bunlar öğrencilerin yaşadığı çevrede devamlı olagelmekte ve onlar bu tür dini geleneklerden etkilenmektedirler. Ayrıca İslam dinindeki "öldükten sonraki kabir azabı", "ahiret", "cennet", "cehennem" ve bu dünyanın geçici olması ve ebedi mutluluğun öbür dünyada olduğuyla ilgili dini hikâyeler halk arasında hala yaygın olup, bunlar sayesinde din görevlilerinin korku kültürü oluşturdukları, bazı din görevlilerinin dini vaazlarını kalabalık yerlerde ya da velilerin evlerine gidererek ya da öğrencilerle karşılaştıkları yerlerde anlattıkları ve Sovyet öğretmeninin de bu vaazlara karşı bilimsel ateizm temelli antitezinin olması gerektiği belirtilmiştir.[435]

Okullarda veliler ile bireysel görüşülerek, onlar arasında ateist propaganda yürütmek gerektiği, ancak velileri düşüncelerinden vazgeçirmenin imkansız olduğu, ateist propagandaları dinlemek istemedikleri[436] de başka bir makalede ele alınmıştır.

Yukarıda görüldüğü gibi, veliler arasındaki ateist eğitim okul aracılığıyla düzenlenen seminer ve toplantılarda, dia film ve diğer oyunlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Sovyet okulundaki öğretmenlerin en büyük endişesi, dindar ailedeki öğrencilerin dini bilgilerden dolayı kafasının karışması olmuştur. O yüzden öğretmenlerin veliler ile bireysel olarak görüşmeler yapmaları, her fırsatta ateist eğitim propagandası yürütmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Mugalimder Gazetasında da veliler için özel bir köşe ayrılarak, onların materyalist dünya görüşüne sahip olmaları için çaba sarf edilmiştir.

---

[434] E. Markert, "Protif religioznogo durmana", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 410, 4 Aralık 1959, s. 3.
*Dini merasim.
*Kuran okumak.
*Dua etmek.
[435] M. Canıbaev, "İlimiy ateizm-negizgi tarbiya maselelerinin biri", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 539, 17 Şıbat 1961, s. 2.
[436] İ. Baranova, "Ateisti naşey şkolı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1226, 13 Aralık 1966, s. 3.

7. Kırgızistan'daki Dinler ve Tarikatlar

Mugalimder Gazetası'nda tarihi belge niteliğindeki makalelere de yer verilmiştir. Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde faaliyet yürüten dini tarikatlar ve cemaatler hakkında ve Kırgızistan'ın çeşitli bölgelerinde hala varlığını koruyan Laçiler hakkında bilgi verildiği B. Nogonbaev'in "Güçlü Ateistler İçin" başlıklı makalesi örnek verilebilir. Bu makalede Laçileri, Frunze, Batken ve Suzak ilçelerinde görülen "gizemli insanlar" olarak tanımlanmıştır. Bunlara halk arasında "Laçiler" ya da "Laaciler" denildiği, bunların tasavvufi dini cemaat olduğu, çocuklarını çeşitli bahaneler ile okuldan aldıkları ve onları Özbekistan'a ya da diğer ilçelerde bulunan Atalara (dini lidere) "mürid" olarak gönderdiklerinden bahsedilmiştir. Yazının devamı şu şekildedir: "Laaciler kalabalık ortamlarda bulunmak istemezler. Sadece yaşlıları değil her şeyi öğrenmeye meraklı yaştaki çocukları bile ağır başlı ve ciddiler. Okuldaki faaliyetlere katılmazlar" diyerek, Laçilerin toplumdan soyutlandıkları dile getirilmiştir. Yazar daha sonra, onların çocuklarını okutmak istememelerini, çocuğun cahil olarak kalmasını tercih ettiklerini, bu cemaate erkek çocukları 12 yaştan itibaren almaya başladıklarını belirten yazar, bunlarla mücadele edebilmek için öğretmenlerin çok donanımlı olmaları gerektiğini dile getirmiştir. "Din kertenkele gibidir, bulunduğu çevrenin rengini alır" diyen Fransız yazar Antol Frans'ın görüşüne katıldığını belirten yazar, dine yönelik mücadelede dindar insanlar ile değil onların inandığı dini ideoloji ile mücadele edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.[437]

1973 yılında "Kırgızstan" yayınevi tarafından basılan "Sufizm ve Onun Kolları" adlı eser, hem tanıtım hem eleştiri amaçlı Mugalimder Gazetesinde yer almıştır. Bu kitapta tasavvuf hakkında bilgiler verilerek, tasavvufçuların Kuranı ve Hadisi dikkate almadıklarından, onun yerine şarkı söyleyip, dans ettikleri ve halkın alışık olmadığı ibadet çeşitleri olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca kitapta Kırgızistan'da yaygın olarak bilinen

[437] Nogonbaev, a.g.m.

"Saçlı eşen" ve "Laçiler" hakkında da geniş bilgi verilmiştir. Bu dini cemaatlerin Sovyetler yeni kurulmaya başladığı, halkın kolhozlara çekilmeye çalışıldıkları sırada halk arasında dini propaganda yürüttüklerinden, basmacıların başını çektikleri ve eski geleneklerinin bozulmasını istemediklerinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte tasavvufun Kırgızistan'da çok yaygın olmadığını belirten kitapta, tasavvufun yaygın olması için İslam dininin yaygınlaşması gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu eserin, Kırgız halkı arasında bilimsel ateist propagandayı yürüten öğretmenler, öğrenciler için ilk başvurulacak kaynak kitap olacağı da belirtilmiştir.[438]

Ateist propaganda sırasında, dinlerin tarihinin iyi analiz edilmesi ve öğrenilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle O. Karaev tarafından "Kırgızistan'da Bulunan Eski Dinler ve Onların Zararları" adlı makale yayınlanmıştır. Bu makalede Orta Asya'da ve Kırgızistan sınırlarında bulunan eski dinler hakkında geniş bilgi verilmiştir. Eski ve Ortaçağda Orta Asya'daki göçebe kabileler kendi aralarında sürekli etkileşim içinde oldukları, bu etkileşim sonucu yeni dinlerin ortaya çıktığı, geçmişte Hıristiyanlık, Budizm ve İslam dinlerinin Orta Asya'da yaygınlık kazandığı ve İslam dininin uzun süre hâkim din olarak varlığını sürdürdüğü belirtilmiştir.

Daha sonra yazar Kırgızistan sınırları içinde var olan dinlerin tarihçelerine kısaca değinerek, onların nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini ele almıştır. Ona göre, Şamanizm Kırgızlar arasında VIII. yüzyıla kadar üstün din olarak kabul edilmiştir. Yazar, günümüzde yaygın olan İslam dininde de Şamanizm hurafelerini görmenin mümkün olduğunu, bununla birlikte Şamanizmin yanı sıra Sogdiler ile birlikte gelen ateşperestliğin izlerini bulmanın da mümkün olduğunu, Sovyet arkeolojik kazılarda özellikle Büyük Çüy kanalı kazısı sırasında bulunan heykelcikler ve diğer eşyaların bu bulguyu desteklediğini, bu dinin Kırgızistan sınırları içerisinde yaşayan halklara İpek Yolu aracılığı ile geldiğini ve özellikle Çüy ve Talas vadilerinde yaygınlık kazandığını belirtmiştir. Bir diğer izleri bulunan dinin ise Budizm

[438] K. Dadıbaeva, "Sufizim cana anın agımdarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1827, 14 Mart 1973, s. 4.

olduğunu belirten yazar, Budizm'in 572 tarihinde Türk Kağanı Tobo Kağan döneminde kabul edildiği ve Kırgızistan'a Doğu Türkistan'daki Uygurlar aracılığıyla geldiği bilgilerini aktarmıştır. Kırgızistan'da az sayıda olsa da, Hıristiyanlık ve Maniheizm dinlerinin de mevcut olduğu, Maniheizmin özellikle VIII ve X. asırlarda yaygın olduğunun kazılarda bulunan kilise kalıntıları ve Siro-Türk Yazıtlarından anlaşıldığı açıklanmıştır. [439]

Orta Asya'da en yaygın din olan İslam dinini Kırgızların Karahanlılar döneminde kabul ettiklerini belirten yazar, bunu Arap yazar İbn El-Asir'in 960 yılında 200 bin haneli Türk kavminin Müslüman olduğunu yazdığı eseriyle ve ayrıca Bartold'un "Ceti-Suu Tarihi Hakkında"eserindeki 1043 yılında Balasagun'un etrafındaki 10 bin Türk kabilenin Müslüman dinine girdikleri hakkındaki el yazısı belgeyle ispatlamanın mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Başka dinlere nazaran İslam dininin Kırgızlar arasında barış yoluyla yayıldığı ve Bartold'un fikrine göre Kırgızistan'da XV. Asırda tamamıyla yerleştiği[440] bilgisini aktaran yazar, makalenin sonunda dinleri materyalist bakış açısıyla değerlendirmeye almıştır.

8. Ateist Anlayışa Göre Dinin Ortaya Çıkışı

Mugalimder Gazetasında, ateist propagandanın en zirvede olduğu dönemde F. Oleşuk'un kaleme aldığı "Ateizm Nedir?" başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda yazar ateizm terimini analiz ederek, ateizmin Yunanca bir kelime olup, Kırgızcada "Tanrısız" anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ateizmin materyalist dünya görüşünün bir parçası olarak, dini hurafeler ile geleneklere karşı mücadele eden olgu olduğunu açıklamıştır. Daha sonra yazar ABD'nin "Times" gazetesinde, SSCB'deki ateizmin "köylü ateizm anlayışı" olarak nitelendirildiğini dile getirerek, burjuvazi ülkelerinde ateizmi, "komünistlerin zor kullanarak öne sürdükleri" düşünce olarak gösterme çabalarının mevcut olduğunu ifade etmiştir. Yazar ateizmin insalık tarihi kadar eski bir geçmişi olduğuna değinerek, antik ateizm sisteminin Demokritos, Epikür gibi filozof materyalistlerin eserlerinde de açıkça yer aldığını, orta çağa

[439] O. Karaev, "Kırgızstandagı bayırkı dinder cana alardın zıyanı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 543, 3 Mart 1961, s. 3.
[440] Aynı yer.

gelindiğinde ise, kiliselerin büyük baskılarının söz konusu olduğu dile getirilmiştir. Ateizm her çağda bilime dayanmış ve onun materyalist sonuçlarını esas almıştır. Makalenin devamında yazar, proleter ateist anlayışı hakkında bilgi vermiştir. [441]

"Dinin sosyal gücününün farkında olan proleter ateistler, dine karşı mücadele etmeyi en büyük görevleri olarak görmüşlerdir. Marks, Engels ve Lenin dine karşı mücadeleyi Komünistlerin parti bazındaki görevi olarak nitelemişlerdir. Proleter ateizm, dine karşı mücadelede bilimsel taktiklere sahiptir" diyerek, proletar ateist anlayışın gün geçtikçe yaygınlaştığını, Sovyetler Birliğinin kısa sürede ateistler ülkesine dönüştüğünü, işçiler arasında dinden çıkma, dini kurumlardan ayrılma olaylarının çoğaldığını ve dini ideolojinin etkisinin gün geçtikçe azaldığını dile getirmiştir. Dini inançlardan sıyrılarak, Tanrı'nın olmadığını ilan ederek, aslında insanın kendi hürriyetini ilan etmiş olduğunu, insanın her şeyin sahibi ve yöneticisi olduğunu dile getiren yazar, Marks'ın şu sözleriyle yazısını bitirmiştir. "Din, insanın kim olduğunu bilmediği ya da kendini kaybettiği bilinçtir."[442]

"Güçlü Ateizm İçin" başlıklı makalede, Sovyetler Birliğindeki sosyalizm sayesinde dinin sosyal damarının kesildiğini dile getiren yazar, buna rağmen dinin varlığına olanak sağlayan camilerin, bazı "kutsal" yerlerin ve din görevlilerinin olduğunu vurgulamıştır. Özellikle yaşlıların torunlarına dini bilgileri öğretme çabasında olduklarını gördüğünü, örneğin, yemek yemeden önce "bismillah" diyerek başlamak, yatmadan önce "Allah rahatlık versin" diyerek uykuya dalmak, yemekten sonra "omiin" (amin) diye dua etmek gibi temel dini bilgileri vermeye çalıştıkları dile getirilmiştir. Ayrıca dindarların kendi inançlarını etrafındaki komşularına, çocuklarına, eş-dost akrabalarına da yayma çabası içinde oldukları belirtmiştir. Daha sonra yazar, çocukluk döneminde şahit olunan dini ritüellerin bireyin bilinçaltına yerleşeceğini Yaroslavskiy'in şu görüşleriyle desteklemiştir: "…ailede küçük yaştan itibaren çocuğun bilincine dini anlayış ve ritüeller yerleşmeye başlar. Çocuk o yaşta

[441] Oleşuk, a.g.m.
[442] Aynı yer.

eleştirel bakamadığı için ona ne verildiyse onu almaya müsait olur. O yüzden bu yaşta verilen dini eğitim onu derinden etkiler." Yazar sonra Kırgızistan özelinde örnekler verir, mesela büyüklerinin namaz kılmasının, oruç tutmasının, Ramazan ve Kurban bayramlarındaki bayramlaşmalarının, çocuğun zihnine kazındığını ve onu etkilediğini dile getirmiştir. Yazar, böylesine etkili dini telkinlere maruz kalan çocuğun okuldaki bilimsel ateizm propagandası sonrasında, öğrendiklerinin tam tersi şeyleri öğrenerek, iç dünyasında çelişki yaşadığı ve bazen de üzücü olayların meydana geldiğini belirtmiştir. Yazar, V. Efimov'un "Dini Hurafeler ve Onu Yok Etmenin Yolları" adlı makalede 14 yaştaki bir kızın intihar mektubunda, "Ben aslında ölmekten korkmuyorum, çünkü yakında Tanrının ve kutsal Meryem'in yanına intikal edeceğim" yazısının bulunduğunu, kızın dini inançtaki zehirlenmeden dolayı intihar ettiğini aktarmıştır"[443] diyerek makalesini sona erdirmiştir. Yazarın vermek istediği bu mesajla öğrencileri mümkün olduğu kadar dinin zehirli öğretilerinden uzak tutmak ve çevresindeki dini unsurları kaldırmak amacında olduğu aşıkardır.

Geçmişte insanların doğa karşısında güçsüz ve aciz olduklarını düşünmeleri, onlarda Tanrı tasavvurunu oluşturmuştur. Sınıfsal sömürü sisteminin dinlerin yaygınlaşmasını kolaylaştırdığı, Hıristiyanlık, Budizm ve İslam gibi büyük dinlerin sınıfsal sömürü aracı olarak kullanıldığı, dine yönelik mücadele antik çağdan itibaren yürütüldüğü, antik Yunan düşünürü Heraklitos'un "Dünyayı ne Tanrılar, ne insanlar yaratmıştır. O her zaman yanan ateşti ve hep öyle kalacaktır" diyerek dünyayı Tanrı yarattı fikrini reddettiğini ileri sürmüştür. Yazar dinin tarihi köklerini bilmeden onunla mücadele etmenin imkânsız olduğunu dile getirmiştir. Yazısının devamında İslam dininin tarihi damarları olarak namaz kılmak, oruç tutmak, kadınların yüzlerini kapatacak şekilde örtünmelerini sağlamak, başlık parası almak, "kutsal" yerleri ziyaret etmek gibi dini ibadetlerin, aslında halkı cehalette tutmak isteyen

[443] Nogonbaev, a.g.m., 1 Temmuz 1961.

sömürü sınıfının icat ettiği budalalıklar olduğunu ileri sürmüştür. İşte böyle bir saçmalıktan çocukları korumak adına okulda ve evde onlara materyalist bakış açısını kazandırmak gerektiğini[444] belirtmiştir.

Komünist Parti programında, ateist eğitimin teknolojinin ulaştığı son nokta ve bilimin yakaladığı başarılar sayesinde daha kolay yöntemlerle verilmesi gerektiğini belirtilerek, her bir Sovyet vatandaşının din ile mücadele etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Dinleri ortaya çıkaran soyso-ekonomik faktörleri ele alarak, dini insanların icat ettikleri kanısında olduğunu dile getirmiştir. O bu görüşlerini, Alman filozofu L. Feuerbach'ın "İnsanlardaki tüm özellikler Tanrılarda da mevcuttur. Tanrı olarak tanımladıkları şeylerin dinin gösterdiği gibi gizemli olmadığı, onları insanların icat ettiği" yönündeki görüşüne dayandırmıştır. Bununla birlikte, Rus eğitimci ve düşünür V. Belinski'nin "Tanrı ve din kelimelerinden cehaleti, aptallığı, köleliğin zincirlerini ve kırbacını anlamaktayım" sözleriyle dinin köleliğe, insan emeğini sömürmeye davetiye çıkardığını vurgulamıştır. Daha sonra yazar, Lenin'in "Korku Tanrıyı İcat Etmiştir" sözünü hatırlatarak, insanların bilmedikleri şeylerden korktuğunu ve Tanrı'nın da bu korku kültürünün sonucunda ortaya çıktığını belirterek, dini inançların kaynağını korku olarak göstermiştir. Yazar, makalesinin sonunda Sovyet toplumunda dinin sosyal damarlarının kesildiğini belirterek, bilimsel ateist faaliyetlerin bunda büyük etkisi olduğunu vurgulamıştır.[445]

Yukarıda görüldüğü gibi, ateist anlayışa göre din insanların korkularından ortaya çıkmış ve insan tarafından icat edilen, sömürü sınıfına hizmet eden, sınıfsal özelliğe sahip, uyuşturucu niteliğindeki, zehirli anlayış olarak tasvir edilmiştir. Dine yönelik mücadelede, onun nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini çok iyi öğrenmeden hareket edildiğinde başarısız olunacağı, incelediğimiz makalelerde dile getirilmiştir. Ateist anlayıştaki din anlayışları

[444] C. Zakirov, "Dindin tarıhıy tamırı cana aga karşı küröşüü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 75, 9 Eylül 1954, s. 2.
[445] L. Petrova, "Dindin cıgışı cana anın manızı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 729, 2 Şubat 1963, s. 2.

genelde Rus kökenli yazarların makalelerinde yer aldığı ve dine Hıristiyan dini temelinde yaklaşılarak, değerlendirildiği de bir diğer önemli husustur.

9. Kapitalistler ve Ateist Eğitimi

Mugalimder Gazetası yeri geldiğinde ateist eğitim çerçevesinde politik çatışmaları yansıtan makalelere de yer vermiştir. Soğuk savaş sırasındaki ideolojik mücadelede, Sovyetler Birliği, kapitalistleri her zaman dini kendi emelleri için kullandıkları gerekçesiyle suçlamıştır. Bu suçlamasını Batı sömürgecilerinin her istila ettikleri yere dinlerini de götürdükleri ve din ile yerel halkı uyuttukları, bölge halkı milli mücadeleye kalkıştığı sırada dinde bunun günah olduğu anlatılarak, onların özgür olmalarına din ile engel oldukları, buna Vatikan'ın dini öğütleri ile öncülük ettiği şeklinde yapmıştır. Misyonerlik faaliyetlerinin arkasında mutlaka bir kapitalist çıkarın olduğunu ve sömürü emelleri yattığını, dinin masumca işte burada devreye girdiğini ifade ederek, dini onların emellerini kamufle eden unsur[446] olarak görmüşlerdir.

Dinin ayrıca evreni ve doğayı öğrenmede engel teşkil ettiğini dile getiren bir başka makale ise, Darvin'in türlerin evrimi teorisi ile canlıların evrimleştiği ortaya koyarak, dini yönden canlıların yaratıcısının Tanrı olduğu düşüncesin çürütmüş[447] olduğunu belirtmiştir.

"Ateizm Galip Gelmekte" adlı makalede dinden vazgeçen papazın görüşleri açıklanmıştır. Bu makalede Vatikanın başını çektiği Katolik kilisenin kapitalist ülkelere yardım ettiğinden, onların zamanında Hitlere ve Mussoline'ye de yardım ettiklerinden ve şimdi ise Amerikalı emperyalistlere yardım etmekte olduklarından bahsedilmiştir. "Vatikan, Hitlerin insanları vahşice katletmesini ağız ucuyla kınamış olsa da, aslında onları desteklediğini bildiğim için bu iki yüzlülük içinde vicdanım rahat etmedi ve görevimden istifa ederek, dinden vazgeçtim."[448] sözlerine yer veren makalede, Katolik Kilisesi suçlanmıştır.

---

[446] V. Elfimov, "Kolonializmdi din menen caap-caşıruu", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 529, 13 Ocak 1961, s. 4.
[447] A. Vişinov, "Dünyönü bilüü cönündö ilim cana din", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 137, 16 Kasım 1955, s. 3.
[448] İ. Darmanskiy, "Ateizm cenip catat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 283, 19 Ağustos 1958, s. 4.

Lenin'in "Manevi sömürünün bir çeşidi olan din, halkı zehirleyen uyuşturucudur" sözlerine dayanılarak, din ile etkin mücadele etme gerekliliği vurgulanmıştır. Genç nesle ateist eğitim verilirken, tarihin karanlık sayfalarında kalan ortaçağdaki dinin bilime ve bilim adamlarına nasıl engel olduğu, onları nasıl öldürdükleri ve yok ettikleri örnekler ile açıklanmıştır. Din ile bilimin bir arada olamayacağı bu örnekler ile gösterilmiştir. Kopernik'in, yer kendi etrafında dönerken, diğer gezegenler ile birlikte Güneşin etrafında da döndüğünü ileri sürdüğü için, kilisenin Güneş ve Dünya hakkındaki uydurulmuş masallarının gerçek dışı olduğu ortaya çıktığından, kilise ve din görevlilerinin Kopernik'e büyük baskı yaptıkları [449] açıklanmıştır.

Dinin bilimsel gelişmelere ve teknolojik buluşlara hep karşı olduğu, örnekler ile açıklanmıştır. Örneğin, dünyayı materyalist bakış açısıyla anlatmaya çalışan eski Yunan düşünürleri Anaksagoras ve Demokritos kilise tarafından suçlanmış ve baskı altına alınmışlardır. İnsan bedenini araştırmak amacıyla kadavrayı inceleyen ünlü anatomist Andreas Vesalius Katolik kilise tarafından aforoz edilmiştir. Giordano Bruno ise, evreni materyalist bakış açısıyla açıkladığı için Roma Katolik Kilisesi'nin Engizisyon mahkemesinde yargılanıp, sapkın ilan edilmiş ve Roma'da diri diri yakılarak idam edilmiştir.[450]

10. Hıristiyan Dinindeki Tarikatlar

Mugalimder Gazetası'nda bazı ateist içerikli makaleler Rusçadan çevirildiği için Rusya'daki Hıristiyan tarikatları hakkında da bilgi verilmiştir. Rusya'daki tarikatların gelişmesine kapitalist burjuvanın etkisinin büyük olduğu ve en yaygın dini tarikatların Baptistler ile Evangalistler olduğu vurgulanmıştır. Bu iki tarikatın dini eğitim açısından birbirinden fazla farkı olmadığı, ideolojilerinin bile aynı olduğu dile getirilmiştir. Tarikatların kitleleri manevi yönden sömürme aracı oldukları belirtilerek, kapitalist ülkelerde dini tarikatların devlet eliyle desteklendiği, ABD'deki Baptistlerin, devlet desteğiyle sadece o

[449] M. Kalbaev, "Ateisttik tarbiya berüünün kee bir ıktarı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 642, 20 Mart 1962, s. 2.
[450] G. Gudojnik, "İlimiy tehnikanın progressi cana din", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 302, 24 Ekim 1958, s. 4.

ülkede değil diğer ülkelerde de misyonerlik faaliyetlerini yürüttükleri, onların Sovyetler Birliğindeki emekçiler arasında siyasi ideolojik propaganda yapmaya çalıştıkları[451] dile getirilmiştir.

İ. Krivtsov'un "Ateist Propagandada Mücadele" başlıklı makalesinde, Orlovka yedi yıllık ortaokulunda Adventistler-Reformcular, Yedincigün Adventistleri ve Baptistlerin çocuklarının ağırlıklı olarak eğitim aldıklarını, bu dini tarikatlara mensup velilerin çocuklarını Cumartesi günkü derslere göndermediklerini, çocuklarının Komsomol Birliklerinin faaliyetlerine katılmalarına izin vermediklerini, boyunlarına kırmızı fular takmalarına müsaade etmediklerini söyleyerek, dini yönden eğitmek istedikleri için çocuklarını kiliseye götürdüklerini belirtmiştir.[452] Bu tarikatlara kapitalist ülkelerin maddi yönden destek sağladığı ileri sürülen söz konusu makalelerde, bu tarikatlar ile etkin mücadele edilmesi gerektiğinin de altı çizilmiştir.

11. Dinden Dönen Ateistlerin Hikâyeleri

Mugalimder Gazetası'nda tutunduğu dinden dönen insanların "Nauka i Religiya" (Bilim ve Din) adlı dergide yayınlanan hikâyeleri Kırgızcaya çevirilerek okurlara sunulmuştur. Daha çok dindar kesimden olanların dinden dönme öykülerinin anlatıldığı bu makaleler, ateist eğitimdeki en etkin propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Kadir Rasulev'in 1960 yılındaki "Molla Olmak İstemiyorum" başlıklı makalesinde, yıllarca Astrahan'da yaşayan Müslümanlara imamlık yapmış olan 70 yaşındaki Kadir Rasulev'in hikayesi anlatılmıştır. Kendisinin "Rasul" adındaki medreseden mezun olduğunu, uzun seneler imam ve muhtasib olarak çalıştığını, yaşı 70'e dayandığında dinin ne kadar zararlı olduğunu fark ettiğini ve dinden döndüğünü anlatan yazar, İslam dininin, diğer dinler gibi insanları sömürdüğünü, zenginlerin ve mal sahibi insanların çıkarlarını gözettiğini

[451] E. Tuçkov, "Diniy sektantçılık cana anın zıyanı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 210, 11 Nisan 1957, s. 2.
[452] İ. Krivtsov, "Za voinstvennost v ateistiçeskoy propagande", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 475, 8 Temmuz 1960, s. 3.

söylemiştir. İslam dininde dini eğitim veren küçük köylerdeki mektep ve büyük kasaba ve şehirlerdeki medreselerde eğitim gören öğrencilerin şiddete maruz kaldıklarını, öğrencilere sadece namazda okunacak kadar süre ve duaları öğrettiklerini belirten yazar;

> "Medresede daha çok zenginlerin ve mollaların çocukları eğitim almaktaydı. Buradaki eğitim 15-16 yıla kadar sürüyordu. Buradan mezun olanlar molla unvanını alırdı. Tıp, coğrafya vb. fen bilimlerinden hiç bahsedilmiyordu. Ayrıca kızlar için hiç bir eğitim verilmemekteydi. Onlar sadece kocalarına hizmet edecek, zavallı varlıklardı. Kadınları kendi çıkarları için kullanmaktaydılar. Kuranda kadınlar hakkında şöyle denilmiştir: "Kadın baş eğecek canlıdır. O senin hükmün altındaki zavallı, onu nasıl istesen öyle kullanabilirsin. Kadın, zavallı varlıktır"[453]

diyerek, dinin kadınları aşağıladığını ileri sürmüştür. Halkın mollaların ve din görevlilerinin ikiyüzlülüğünü fark etmesinin genellikle uzun zaman aldığını, İslam dininin ortaya çıktığı ilk günden itibaren halifeliği, padişahlığı, köleciliği ve özel mülkiyeti desteklediğini söyleyerek, buna Muhammed'in "Padişahlar-Tanrının vekilidir, onun yerdeki gölgesidir, özel mülkiyet ebedidir, ona dokunmaya kimsenin hakkı yoktur" sözlerini örnek vermiştir. Kuran zorlukları sabırla yenmeyi öğütlemiştir. Bu dünyada mutluluk yok, öbür dünyada tüm mükafatlar mevcuttur şeklinde halkı kandırdıklarını, Kuranda ayrıca insanların aklının kıt olduğu, Kuranda gösterilenler dışındaki şeyleri yapmayı düşünmedikleri şeklinde ayetlerin mevcut olduğunu, Kuran'ın insanları aşağıladığını, bir ayette "Hey hayvanlar, Eğer güçlü iseniz yer küresinden çıkmaya çalışın, ama çıkamazsın"* denildiğini belirten yazar ayetleri farklı biçimde yorumlamaktadır. Ayrıca yazar tarafında Kuran ayetleri şiir olarak nitelendirilmiştir. Yazısının sonunda yazar, hayatının büyük bir kısmını İslam dinine adadığını, ancak bunu yaparak hata yaptığını, İslam dininin özel mülkiyeti kutsadığını, dünyadaki eşitliksizliği

[453]Burada kadınları aşağılayan Kurandan alıntı denilen ifadelerle ilgili makalede Kuran'ın hangi ayeti olduğuna dair bilgi verilmemiştir. Ancak bu ayet tahminimizce Bakara süresi, 223. Ayettir. Çünkü ayette şöyle denilmektedir: " Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir. Ekinliğinize dilediğiniz biçimde varın. Kendiniz için (geleceğe hazırlık olarak) güzel davranışlar takdim edin. Allah'a karşı gelmekten sakının ve her hâlde onun huzuruna varacağınızı bilin. (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele." Burada da ayetin çok farklı anlamda ifade edildiği görülmektedir.

savunduğunu, diğer dinler gibi İslam dininin de insana zarardan başka bir şey vermediğini[454] belirtmiştir.

Bir başka sayıda ise Hıristiyanlığı dinini kötüleyen, din görevlilerini ikiyüzlü olarak anlatan "Ben Neden Kiliseden Vazgeçtim?" başlıklı yazı yayınlanmıştır. Bu makalede de papaz olan bir din görevlisinin gerçeği bulmak için dinden vazgeçtiği anlatılmıştır. O, II. Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'ya karşı savaşta din adamı sıfatıyla hayatta kaldığını, ancak bu savaş bitsin diye Tanrıya yalvarmasına rağmen akan kanın durmadığını, o zaman Tanrıya karşı güveninin sarsıldığını belirtmiştir. Güvenini sarsan bir diğer konunun ise, din görevlilerinin halkı kandırması olduğunu ifade etmiştir. Din görevlilerinin kiliseye gelen bağış paralarıyla kendilerine ev, yazlık, ev eşyaları falan aldıklarını, onları hayır işleri için değil, kendi çıkarları için kullandıklarını belirten papaz, artık, tüm bu yalanlara ortak olmak istemediğini, dini ve papazlık görevini bıraktığını basın yoluyla açıklamayı seçtiğini[455] ifade etmiştir.

Sovyetler Birliğinde din hürriyetinin, SSCB'nin Anayasasında koruma altına alındığını, dindarların dini inancını aşağılamanın yasak olduğunu, ne var ki, aynı şekilde dindarların dine inanmayan şahısların ateist düşüncelerini aşağılamaya da hakkı olmadığını ifade eden yazar, bazı aşırı dindar insanların dinden döndüğü için kendini tehdit ettiklerinden, aşağılayan mektuplar yazdıklarından yakınmış ve Tanrının varlığı konusunu sorgulamıştır.[456]

12. Ateist Eğitimde İslami İbadetler

Mugalimder Gazetesinde İslami ibadetler konusunda çokça makale ve yazı yayınlanmıştır. Bu makalelerin ortak özelliği, İslam ibadetlerini zararlı olarak tanımlamalarıdır. Orucun sosyo-eknomik nedenlerden dolayı ortaya çıktığı ve bu geleneğin

* Rahman süresi 33. Ayette geçen: "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresini aşıp geçmeye gücünüz yetiyorsa geçin! Ama Allah'ın verdiği bir güç olmaksızın geçemezsiniz ki!" ifadeleri farklı bir anlamda, insanı aşağılayan tarzda verilmiştir.

[454] Kadir Rasulev, "Moldo bolgum kelbeyt", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 436, 23 Şubat 1960, s. 4.

[455] Nikolay Spasskiy, "Emne üçün çirköödön ketçim", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 388, 6 Ağustos 1959, s. 2.

[456] Darmanskiy, a.g.m., 19 Ağustos 1958.

eski Araplara ait olduğu "Kutsal" Kuran'ın 2. Suresinin 215.ayetinde geçtiği belirtilmiştir. Yazar, İslam dinindeki pek çok ibadetin, daha önceki politeist inançtan geldiğini, orucun da Muhammed'e Cebrail aracılığı ile farz kılındığını, Allah'ın Ramazan ayındaki "Kadir Gecesin'de Muhammed'e "Kutsal" Kuran'ı gökten indirdiğini ifade etmiştir. Orucun emekçileri sınıf mücadelesinden alıkoyan silah olduğunu, bunun ise sadece sömürücü sınıfın çıkarına olan bir şey olduğunu dile getiren yazar, orucun bazı iklim şartlarında tutulmasının zorluğunu sorgulamıştır.

> "Dünyanın iki kutbunda iki aydan dört aya kadar güneş batmayan yerde yaşayan Müslümanlar iki aydan dört aya kadarki açlığa nasıl dayanacaklar? Eğer, oruç Allah tarafından farz kılındıysa, yer küredeki bu özellik hesaba katılmamış mıdır? Ya da Allah'ın da evren hakkında bilgisi kıt mıydı? Her şeyi gören, bilen Allah, bunu mu gözden kaçırdı yoksa? Eğer, Allah unuttuysa, Muhammed ona hatırlatmadı mı? "Kutsal" Kuran, orta çağdaki klasik Arap dilinin en güzel abidesi olduğuna göre bunun gözden kaçması normaldir. Kuran daha önce şifahi türde söylenen hikayelerin derlenerek, VIII. yüzyılın ikinci yarısında bir araya getirilmiş halidir."[457]
>
> Orucun emekçilerin bütçesine getirdiği zarar somut deliller ile hesaplanmıştır. "Örneğin, fitre sadakası her aileden 60 tıyından alınsın, eğer ailede yedi kişi varsa, bu 4 som 20 tıyın, iftar için bir tencere yemek- 20 som, Kuran okutmak 10 som, fakir fukaraya yemek vermek 20 som olarak hesaplandığında, bir aileden 44 som 20 tıyın hurafe bir inanç için harcanmaktadır. Bu paraları bölgedeki din görevlileri almıştır. Onlar halkı fitre sadakası, bağış, zekat gibi ibadetler ile kandırarak, kendi menfaati için kullanacak maddi kazanç elde ediyorlar. Okulda öğrencileri ve evdeki velileri bu tür yalancılara ve sömürücülere karşı uyarmalıyız, bilinçlendirmeliyiz"[458]

diyerek, toplumu oruç bahanesiyle sömürmeye çalışan din görevlilerine karşı dikkatli olmaya davet etmiştir.

Orucun insan sağlığına zararlı olduğu biyoloji dersindeki "Yemek yeme normu" konusu işlenirken ele alınmıştır. Normalde bir insanın günde ortalama 100 gram protein, 60 gram yağ, 500 gram karbonhidrat alması gerektiği, ancak dindar insanın 10-12 saat aç ve susuz kalarak, hastalanacağı ve din görevlilerinin dediği gibi "Oruçta hikmet var" sözlerinin yalan olduğu açıklanmıştır. Bir diğer konu olan "Beyin ve fonksiyonları" konusu işlenirken ise, beyin kanaması sonucu felç kalmak, görme duyusu zedelenerek kör olmak gibi vakaların

[457] M. Canıbaev, "Orozo cana anın zıyanduulugu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 728, 29 Ocak 1963, s. 2.
[458] Aynı yer.

tıpta bir açıklaması olduğu, dindarların belirttiği gibi Tanrı tarafından gönderilen "belirsiz" bir gücün etkisi olmadığı da anlatılmıştır.[459]

60 yaşındaki T. İsimli yaşlı bir adamın etrafındakilere, çocuklarına, torunlarına ve komşularına dinin ve dini ibadetlerin zararlarını anlattığı, orucun sağlığa zararlı olduğunu kendi yaşantısından örnek vererek açıkladığını ifade eden yazar, "İki sene kadar oruç tuttum. Ondan sonra benim sağlığım bozuldu, iş yapamaz hale geldim. Sonra da oruç tutmaktan vazgeçtim" diyen yaşlı adam, "İnsan bu hayata sadece bir kere gelir. Bu dünyada hayatı doyasıya yaşamak, çalışmak gerekir. Öbür dünyadaki cennet onların olsun" şeklindeki sözleri örneğinde dinsiz bir hayatı seçen adamın prototipi vermektedir.[460]

Dini ibadetlerin zararları halkın günlük kullandığı atasözlerine de yansıtılarak, "Orozonu karmap kördük-açkaçılıktın işi eken", (Orucu tuttuk, ama aç kalma işiymiş), "Namazındı okup kördük-bekerçinin işi eken" (Namazı da kıldık, işsizlerin işiymiş) şeklindeki[461] ifadeler ile aktarılmıştır.

Ateist eğitim verilirken, dine yönelik mücadele ile dindarlara karşı mücadele metotlarının karıştırıldığını, gazetelerde bazen okullarda oruç tutan öğrencilerin bulunduğu haberleri çıktığını, onları eleştirmek, gazetelere haber olarak yazmak ya da zorla "orucunu bozdurma" yönteminin çözüm olmadığını vurgulayan yazar, İslam dinine göre zorla orucu bozdurulursa, ya da unutarak bir şey yenildiyse orucun bozulmayacağını ifade etmiştir. Yazar, bu tür durumlarla etkin mücadele etmek için başka yöntemlerin kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Daha sonra kendi deneyimini okurlarla paylaşan yazar, şunlara değinmiştir. "Bizim okulda oruç tutan öğrenci var. Onu herkes biliyor ve biz bir gün sınıfça gezi düzenledik. Gezi sırasında karnımız acıktı ve sofra kurduk. Oruçlu öğrenci de bizimle sofraya oturdu ama bir şey yemiyordu. Biz sofrada ona orucun sağlığa verdiği zararları anlattık ve

[459] A. Moldogaziev, "Okuuçulardı dinge karşı tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 166, 7 Haziran 1954, s. 2.
[460] A. Mambetaliev, "Baldardı dinge karşı tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 447, 1 Nisan 1960, s. 3.
[461] Canıbekov, a.g.m., 2 Temmuz 1966.

öğrenci orucunu kendi isteğiyle bozdu ve bir daha oruç tutmadı"[462] diyerek, hangi yöntemle oruçlu öğrencinin orucunun açtırıldığını açıklamıştır.

Okullardaki kız öğrencilerin beşinci sınıftan sonra okulu bıraktıkları, eski geleneğe sahip dindar aileler arasında kızları erken yaşta evlendirmenin yaygın olduğu, okullardaki veliler arasında bilimsel-ateizm propagandalarının istenilen seviyede yürütülmediği[463] vurgulanmıştır.

Mugalimder Gazetası'nda Gorbaçev döneminden itibaren ateist eğitimin etkisinin azaldığı ve öğrenciler arasında dine olan ilginin artmaya başladığı, V. Danives'in "Dini Zehirlenmelere Yol Verilmesin" başlıklı makalesinde ele alınmıştır. Yazar son dönemlerde bilimsel-ateist propagandanın kalitesinin düştüğünden bahsetmiştir. Yazının devamında Baptist bir ailenin hasta çocuğunu hastaneye götürüp, tedavi ettirmediği için çocuğun ölümüne sebep olduğu örneğiyle, dini inancın tehlikeli boyutuna dikkat çekmiştir. Son dönemde gençler arasında dine olan ilginin artmaya başladığını, bazılarının Lenin'in resmi olan rozetini takmak yerine, Hıristiyanlığın işareti olan haçı boyunlarına takmaya özendiklerine şahit olduğunu dile getiren yazar, onlara yönelik etkili mücadele yöntemi geliştirilmediğinden yakınmıştır.[464] Görüldüğü gibi, Gorbaçev dönemi ile birlikte ateist eğitimin etkinliği kaybolmaya başlamıştır.

M. Gapoçka "Komünizmi İnşa Etmede Din Engeldir" başlıklı yazısında, komünist ahlakta çalışmanın önemine vurgu yaparak, dini ahlaktaki çalışma anlayışını eleştirmiştir. Dinde çalışmanın çok da önemli olmadığına değinen yazar, dini bayramları bahane ederek tarladaki işlerin yoğun olduğu döneme denk gelen dini bayramlarda kolhozcuların bir kısmının işleri bırakıp, peş peşe bir kaç gün sarhoş gezdikleri ve kolhozdaki işlerin aksamasına neden oldukları ve kolhozun bütçesini büyük zarara uğrattıkları dile getirilmiştir.

[462] Orozaliev, a.g.m., 26 Mart 1968.
[463] E. Kazakov, "Karangılıktın kaldıktarına karşı küröş küçötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 78, 30 Eylül 1954, s. 2.
[464] Danitses, a.g.m., 3 Temmuz 1987.

Daha sonra yazar, Kurban bayramı sırasında Müslümanların çok sayıda büyük ve küçük baş hayvanları kurban kestiklerini, hayvanların böyle yersiz kesilmesinin toplumun bütçesini zorladığı, din görevlilerinin bu tür ibadetleri yapmaları için halkı davet ettikleri, onların zekât ve sadakalar sayesinde zengin oldukları[465] ifade edilmiştir.

Mugalimder Gazetası'nda "*Mizah ve Yergi*" köşesinde "Bazı İnsanlar Hakkında" başlıklı şiirsel karikatür ile bazı öğretmenlerin eski gelenekleri gizlice devam ettirdikleri, namaz kıldıkları, hastalanan yakınlarını hastaneye değil, hocaya götürdükleri, sarhoş halde sınıfa geldikleri[466] eleştiri konusu olarak kaleme alınmıştır.

Narın iline bağlı öğretmenler arasında eski dini gelenekleri devam ettirenlerin hala mevcut olduğu, ateist propaganda yürütülmediği için Ottuk köyündeki öğrencilerin Ramazan bayramı sırasında okula gelmeyerek eğitimlerini aksattıkları, Kızıl-Cıldız ilkokulunun öğretmeni Kanıbekov'un eski gelenekleri devam ettirerek Isık-Köl iline bağlı Ton ilçesinde bulunan "mezarı" ziyaret ettiği, Kuybışev ortaokulunun öğretmeni Tümönbaev'in ise, hastalanan çocukları babasına göndererek dua ile iyileşmeleri yönünde telkinde bulunduğu, öğretmenler siyasi ideolojik propagandayı iyi yürütmedikleri için okuldaki kız öğrencilerin küçük yaşta başlık parası verilerek evlendirildikleri[467] eleştiri konusu olmuştur.

Çüy ilçesinde gerçekleşmiş olan "Öğrencilerin dine yönelik eğitimini yükseltme tedbirleri ve öğrenciler arasında bilimsel-ateist propagandayı yürütme" hakkındaki öğretmenlerin toplantısında ilçede bilimsel-ateist propaganda yürütülmediği için, Staro-Pokrovka ortaokulundaki öğrencilerin topluca kiliseye gitmeleri ve dini bayramlara katılmaları[468] eleştirilmiştir.

---

[465] M. Gapoçka, "Kommunizmdi kuruda dindin coltoolugu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 360, 15 Mayıs 1959, s. 4.
[466] O. Musalı, "Kee bir adamdar cönündö", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 81, 21 Ekim 1954, s. 2.
[467] K. Borbukov, "Eski feodaldık kaldıktın tutkunundagılar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 81, 21 Ekim 1954, s. 2.
[468] A. Musaev, "Okuu-tarbiya işterinin jakşırtılışı üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 74, 1 Eylül 1954, s. 2.

Mugalimder Gazetası'nda okullardaki "bilimsel-ateist eğitimin" planlı yürütülmediği, dine karşı propagandanın verimli olmadığı iddiasında olan pek çok makaleye yer verilmiştir. Bu makalelerdeki ortak şikâyet noktası öğretmenlerin bu konuda bilgisiz olmaları ve kendilerinin eski geleneklerden elini eteğini çekememeleridir.[469]

Yukarıda görüldüğü gibi, ateist eğitimde İslam ibadetleri zararlı olarak nitelendirilerek, insan sağlığına ve ekonomik durumuna olumsuz etkileri dile getirilmiştir. Ayrıca, bazı okullarda bilimsel-ateist eğitimin etkili metotlar ile yürütülmediği için öğrencilerin kiliseye ve dine merak sarmaya başladıkları ifade edilmiştir.

13. Ateist Eğitimde Kadın Konusu

Ateist eğitimde en çok başvurulan konulardan biri dinde kadın konusu olmuştur. Din kadınların özgürlüğünü engelleyen unsur olarak kabul edilmiştir. Kırgız toplumunda kadının geri plana itilmesinde İslam dininin büyük rolü olduğu, kadınların değersiz olduğu fikrinin İslam'ın "kutsal" kitabı Kuran'a dayandığı, erkeklerin kadından üstün olduğu*, erkeklerin karısını öldürmeye bile hakkı olduğu, bunun karşılığı olarak ise kadının akrabalarına kan parası ödemekle yetineceği, ayrıca İslam'da çok eşliliğin teşvik edildiği, kadınları başlık parasıyla rızası olmadan evlendirmenin kadın haklarını yok saymakla eşit olduğu ifade edilmiştir. İslam dininde kadınların özgürlüğünün örtünmeyle kısıtlandığı, başörtünün sağlığa çeşitli zararlar verdiği, gözüne kadar kapalı peçe takan kadınların gözlerinde trahom hastalığı ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bununla birlikte başörtünün en çok kadının sosyal statüsüne zarar verdiği, İslam dininde kadınların aşağılanması, haklarının çiğnenmesinin sadece ailede değil, toplumun geneline yansıdığı ve olumsuz bir uygulama olduğu ifade edilmiştir. İslam'da kadının tek avunduğu yerin, öbür dünyadaki cennet olduğu[470] alaycı tavırla belirtilmiştir.

*Nisa süresi 34. Ayette geçen. "Erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır…." Ayetinden yolca çıkarak, bu sonuca varıldığı tahmin edilmektedir.

[469] "Toktogul rayonun tolup catkan kemçilikter bar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 75, 9 Eylül 1954, s. 2.; "Orçunduu kemçilikterdin beti açıldı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 74, 1 Eylül 1954, s. 2.

[470] G.V. Blagodarova, "Ayaldardın arasında ateisttik propaganda küçötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 323, 6 Ocak 1959, s. 4.

SBKP'nin Merkezi Komitesi tarafından kabul edilen "Hâlihazırdaki Koşullara Göre Parti Propagandasının Görevleri Hakkındaki" karar doğrultusunda, Talas ilçesindeki okulların öğretmenleri tarafından çeşitli konuşmalar ve bildiriler sunulmuştur. Örneğin, Partinin ilçe konuşmacısı Makoguşa Lenin adındaki yedi yıllık okulda veliler için "Markisizim ve Din" konulu bildiri sunmuştur. Şehirdeki 3 No'lu okulda da veliler için "Sovyet İnsanının Ahlaki Özelliği", "İnsanın Yaratılması", "Hıristiyan Dininin Ortaya Çıkması ve Onun Zararları", "Uluslar Arası Durum" gibi konularda bildiriler sunulmuştur.[471]

Okullarda ateist propaganda etkin olarak yürütülmediği için öğrencilerin kulaktan dolma dini bilgilere inandıkları, muska taktıkları, kutsal yerleri ziyaret etikleri eleştiri konusu olarak dile getirilmiştir. Narın ilçesindeki Kuybişev ortaokulunda bir kız öğrenci epilepsi hastalığına yakalanıp, çok geçmeden iki kız daha aynı hastalığa yakalanınca, köylüler okulun eski köy mezarının üzerine inşa edildiği, o yüzden ölmüş insanların ruhu çocukları hasta ettikleri söylentisini yaymışlardır. Bu tür akıl almaz söylentilerin okuldaki bilimsel-ateist eğitimin zayıf olduğunun göstergesi olduğunu belirten yazar, okul yönetimini ateist propagandayı etkin yürütmediği için eleştirmiştir.[472]

Komünist eğitim faaliyetleri çerçevesinde bölgede bulunan dini ibadethanelere devlet tarafından el konulduğu, Talas şehrinde bulunan Hıristiyan dinine ait ibadethaneye el konularak, şehir okullarında ateist eğitimle ilgili propaganda faaliyetleri yürüten ateistlerin merkezi haline getirildiği[473] belirtilmiştir.

R. Danilçenko'nun "Çocuklar Ateist Olarak Eğitilsin" başlıklı makalesinde, ateist eğitimin öğrencide bilimsel bakış açısını, ateist düşünceyi geliştirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle ilkokul öğrencileri arasında dini hurafelere inanmanın daha yaygın olduğu, onların "Biri tuzu dökerse, talihsizlik olur mu?", "Burun kaşıntısı neye işaret eder?",

[471] A. Bolotbekov, "Ateisttik temadagı leksiya-dokladdar", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 433, 12 Şubat 1960, s. 1.
[472] K. Turusbaev, "Mektepterde ateisttik tarbiyanın berilişin küçötölü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 435, 28 Şubat 1960, s. 2.
[473] A. Çepurenko, "Ateisttik tarbiyaga könül burulsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 705, 27 Ekim 1962, s. 4.

"Dersten iyi puan almak için ayakkabıya para koymak doğru mu?", "Kimsesiz evde, evin sahibi olur derler, bu doğru mu?" gibi sorularına öğretmen ve velilerin net ve kesin cevaplar vermeleri gerektiği[474] ifade edilmiştir.

"Biz Ateist Olmalıyız" başlıklı yazıda, her şeyden önce öğretmenlerin materyalist dünya görüşüne sahip olmaları ve ateist olmaları gerektiğini vurgulayan yazar-öğretmen kendi meslektaşlarını eleştirmiştir. Mugalimder Gazetası'nda yayınlanan bazı makalelerde verilen kuru nasihatin işe yaramayacağı vurgulanmıştır. Öğretmenlerin ateist olmaya ve ateist propagandayı her ortamda yürütmeye özen göstermeleri gerektiği belirtilmiştir.[475]

Ak-Talaa ilçesine bağlı okullardaki 6-10. sınıf öğrencileri arasında yürütülen "Sen dini geleneklere inanıyor musun? Neden?" sorulu anket sorusuna 115 öğrenci katılmıştır. Bu katılımcıların 94'ü inanmadıklarını ifade ederken, 21 öğrenci de velilerinin etkisiyle dine inandıklarını belirtmiştir.[476]

Mugalimder Gazetası'nda din eğitimi yerine bu bölümde din karşıtı, ateist eğitimi ele aldık. Sovyetler Birliğinin politik ve ideolojik faaliyetlerinin temelinde ateizm yer almıştır. Bu yüzden özel bilimsel-ateist eğitim sistemi geliştirilmiştir. Bu sistem esas alınarak oluşturulan, İlmi Ateizm Dersleri, sıradan devlet idaresi kurumlarından üniversitelere varıncaya kadar mümkün olan her yerde okutulmuştur. Ateist propagandayı yayma ve geliştirme görevi işçi sendikalarına, Marksizm-Leninizm Üniversitelerinin her cumhuriyetteki şubelerine, bölge teşkilatlarına, ilçe teşkilatları ile şehir teşkilatları ve okul öncesi kurumlardan üniversitelerin en üst seviyelerine kadar bütün eğitim kurumlarına verilmiştir. Ayrıca ateist eğitim faaliyetleri radyo televizyon, gazete, dergi gibi medya araçları ile de yürütülmüştür. Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığına bağlı yayın organı olan Mugalimder Gazetesi aracılığıyla da ateist eğitim ve propagandasının verildiğini araştırmamızın ikinci bölümünde görmüş olduk. Gazetedeki makaleler Rus ve Kırgız dilinde yayınlanmıştır. Gazetedeki ateist

[474] R. Danilçenko, "Baldar ateist bolup tarbiyalanışsın", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1700, 22 Aralık 1971, s. 2.
[475] M. Gaparov, "Ateist boluuga tiyişpiz", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1648, 23 Haziran 1971, s. 2.
[476] B. Satıgulov, "Ateisttik tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2695, 3 Haziran 1981, s. 4.

eğitimi birkaç başlık altında değerlendirmek mümkündür. Onlardan ilki, Sovyet eğitimcilerinin ve düşünürlerinin ateist eğitim hakkındaki görüşleridir. Bu başlık altında en çok Sovyet eğitimci N.K. Krupskaya'nın görüşlerine yer verilmiştir. İkincisi, okuldaki ateist eğitimdir. Okuldaki ateist eğitim başlığında, ateist eğitimin hangi metotları kullandığını, dersler aracılığıyla ve ders dışı faaliyetler ile gördük. Bunun dışında, ateist eğitim çerçevesinde Hıristiyan ve İslam dinindeki tarikatlar, onların ortaya çıkışı ve amaçları, dinden dönen din görevlilerinin hikâyeleri, ateizm eğitiminde İslami ibadetler ve kadının rolü gibi başlıklar altında bilgiler verilmiştir.

C. MUGALİMDER GAZETASI'NDA AHLAK EĞİTİMİ

Ahlak kelimesinin kendisinden türetildiği Arapça "hulk" (veya huluk) kelimesi ile İngilizce'de ahlak karşılığında kullanılan "moral" kelimesinin türetildiği Latince "moralis" kelimelerinin anlamları birbirine yakınlık gösterir. Gerek Arapça hulk; gerekse Latince moralis kelimesinin her ikisi de ;"huy, karakter, hal ve hareket tarzı" gibi manalara gelir.[477]

Ahlak toplumdaki insanların bir arada huzurlu ve mutlu yaşamalarını sağlayan değerler ve kurallardan oluşur. Bu değerler ve kurallara göre insan davranışları iyi veya kötü olarak değerlendirilir. Her toplumun kendine uygun ahlaki değerleri ve kuralları mevcuttur. Bunları toplumlar çeşitli ahlak görüşleri ile temellendirmişlerdir. Bu temellendirmeler dini veya din dışı olarak ikiye ayrılmaktadır.[478] Din ile yapılan temellendirmede ahlak kurallarının koyucusu mutlak bir varlık olan Tanrı'dır. Tanrı'nın koymuş olduğu ahlak kuralları mutlaktır, evrenseldir, değişmez ilkeleri içerir. Çünkü vahiy gibi sabit bir ölçüte dayanır.[479]

Din dışı temellendirmede ise, ahlak kuralların koyucusu insandır. İnsanın aklına, duygusuna ve sezgisine dayanan ahlak anlayışında değerler ve kurallar zamana ve içinde bulunduğu duruma göre değişiklik gösterir. Bu da doğal olarak ahlaki relativizm ve

[477] Recep Kılıç, "Ahlakı Temellendirme Problemi", *Felsefe Dünyası*, Sayı: 8, Temmuz 1993, s. 68.
[478] Kılıç, a.g.m., s.69.
[479] Recep Kılıç, *Ahlakın Dini Temeli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2005, s. 4, 161.

şüpheciliği doğurmaktadır.[480] Sovyetler Birliğinin dayandığı materyalist bakış açısı temelindeki Komünist Partinin ahlak anlayışı sınıfsal özelliğe sahiptir. Komünist ahlakta toplum ve onun çıkarları ön plandadır. Komünist ahlakın temelinde, öğrencilere Sovyet vatanseverliğin ve proleter enternasyonalizmin, emeği ve toplumun mülkiyetine karşı komünistçe tavrın, sosyalist hümanizmin ve kolektivizm bilincinin aşılanması yatmaktadır.[481] Bu çerçevede Sovyetler Birliği döneminde yayınlanan Mugalimder Gazetası'ndaki komünist ahlak eğitimini birkaç başlıkta değerlendirdik. Bunlar komünist eğitimi ve yeni insan, ailede ahlak eğitimi, okulda ahlak eğitimi, yurtseverlik ve enternasyonal eğitim, emek eğitimi gibi başlıklardan oluşmaktadır.

1. Ahlak Eğitimi ve Yeni İnsanı Yetiştirmek

Magalimder Gazeta'sında SBKP'nin yeni programı kabul edildikten sonra, bu programı ilk önce öğretmenlere ve öğrencilere, daha sonra diğer okurlara tanıtmak amacıyla "Yeni İnsanı Eğitme Konusunda Hikayeler" adlı köşe yazıları yayınlanmaya başlamıştır. Bu köşe yazılarında ülkenin her tarafında öğretmenler tarafından gönderilen yeni programla ilgili tecrübeler paylaşılmıştır.

SBKP'nin 22. Kurultayındaki materyallerini öğrencilere tanıtmak amacıyla, "Komünistler V.İ.Lenin'in Vasiyetlerini Yerine Getirmekteler", "Bizim Amacımız Komünizm", "İnsanlar Komünizm Sırasında Nasıl Çalışırlar", "Parti ve Sovyet Hükümeti Çocuklar İçin Neler Yapıyor", "Emek Hayatın Anahtarı, Emek İnsanın Mutluluğu" konulu bildiriler sunulmuştur. Bu gibi konular ile komünizmin kurucularının ahlaki yasalarının hayattaki canlı örnekler ile öğrencilere kalıcı şekilde aktarmak amaçlandığı ve Ahlaki Yasanın bir maddesi olan "Bizim toplumda insan insanın yoldaşıdır, arkadaşıdır ve kardeşidir" konulu

[480] Bkz. Kılıç, a.g.m., s. 78; Kılıç, a.g.e., s. 139-140.
[481] Uçitelskaya Gazeta'nın 3 Ağustos 1978'deki başmakalesi, "Sovettik grajdanindi tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2401, 11 Ağustos 1978, s. 4.

seminer düzenlenmiştir.[482] Gazetenin bir sonraki sayısındaki aynı makalenin devamında Komünist Partisi'nin kabul ettiği yeni programda, komunizm toplumunda yaşayacak ve çalışacak olan insanın ahlaki özellikleri belirtilmiştir. Yazar, Sovyet tipi yeni insan profilini oluşturmanın Sovyet okulunun, ailenin ve tüm toplumun sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir. Yetişmekte olan nesli komunizm toplumunda yaşayacak bireyler olarak yetiştirmek için temel ahlaki değerlerin aşılanması gerekmiştir.[483]

N. Kruşçev'in "İnsanı çalışmaya alıştırmak, hayattaki en öncelikli ihtiyaç olarak emeği sevmeyi ve emeğe değer vermeyi öğretmek, belki de komünist öğretinin en temel taşıdır" sözleri yeni insanın emek ile iç içe ve üretim içinde olması gerektiğine bir işaret olmuştur. Ayrıca Komünist Partisi özel mülkiyet edinmeye çalışanlar ve asalak hayat yaşayanlara karşı mücadele etmiştir. Burjuvazi toplumuna ait bu tür görüntülere karşı, komünistler arasında yardımlaşma, kolektivizm ve karşılıklı dayanışmaya önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Komünist toplumun sloganının emek, emek ve sadece emek olması gerektiği, Komünist Partisinin yeni Sovyet insanı yetiştirmenin uzun bir süreç olduğunun farkında olduğunu, istikrarlı eğitim ve öğretim sayesinde vatandaşların üzerinde geçmişin izlerini silmenin mümkün olacağını ifade eden yazar, komünist toplumundaki yeni Sovyet insanın profilinin SBKP'nin yeni programında belirtildiğini, buna göre yeni insanı eğitimli, ahlaki yönden temiz ve fiziki olarak sağlıklı, emeğe değer veren, komünist toplumda birlikte yaşamayı öğrenen birey olarak tasvir etmiştir. Ayrıca bireyin Sovyet tipi yurtseverlik duyguları içinde yetiştirilmesi gerektiği, dostluk, yoldaşlık, karşılıklı yardımlaşma, kolektivizm ilişkilerini geliştirmenin ise bir diğer önemli unsur[484] olduğu ifade edilmiştir.

Mugalimder Gazetası'nda yeni insanı yetiştirmede gelenekten de yararlanılması gerektiğini vurgulayan makalelere de yer verilmiştir. Burada gelenek derken, bizim

[482] S. Tairov, "Moraldık canı könümüştördün normalarına uyrotolu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 683, 7 Ağustos 1962, s. 2.
[483] "Moraldık kodeks-nravalık jaktan tarbiyaloonun negizi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 677, 17 Temmuz 1962, s. 1.
[484] M. Semiçaevskiy, "Canı adamdı tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 633, 13 Ocak 1962, s. 2.

anladığımız anlamda, nesilden nesile aktarılan gelenekten bahsedilmemiştir. Daha dar çerçevede Komünistlerin devrim geleneğinden söz edilmiştir. Bu tür geleneklerin yaygınlaşması konusunda A.S. Makarenko şöyle demiştir: "Kolektif geleneklerin dışında hiçbir şey bir birine kenetleyemez. Geleneği geliştirmek eğitimin en önemli görevidir."[485] Gelenekten anlaşılması gerekenin Sovyet ülkesinde yaşayan halkların dostluğu olduğunu, enternasyonal bilinci öğrencilere aktarmada ülkedeki birlikte yaşayan çeşitli milletlerden oluşan yeni kolhozlar, sovhozlar ve fabrikaların bu geleneğin devamı niteliğinde olduğu ifade edilmiştir. Bir diğer önemli geleneğin ise, işçiler arasında düzenlenen emek yarışları olduğu, onların bu şekilde üretimi arttırdıkları ve işçiler arasında kolektivizm bilincinin oluştuğu ifade edilmiştir. Yeni insanı yetiştirme görevini üstlenen öğretmenlerin bu geleneklerden yararlanmaları tavsiye edilmiştir.[486] Yeni gelenekleri yaygınlaştırmak adına, enternasyonel bir aile yapısına sahip olmak teşvik edilmiştir. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünün verilerine göre Frunze şehrindeki 1965 yılı içerisindeki evliliklerin %27,6'sının karışık evlilikler olduğu belirtilmiştir. Makalenin yazarı enternasyonal evliliklerin milliyetçilik bilincini yok edeceğini, çocuklara komünist ahlak prensiplerin öğretilmesini kolaylaştıracağını belirtmiştir.[487] Yeni Sovyet insan profilinin emekçi kitle arasında yaygınlaşması gerektiği için kolhoz işçileri arasında üretime yönelik yeni gelenekleri yaygınlaştırmak ve emeğe karşı komünist tavır edinmelerini sağlamak için yarışmalar düzenlenmiştir. [488]

Bu makalede, gelenek konusunda özellikle dar çerçevede ayrım yapılarak geçmişten günümüze kadar gelen eski gelenekler burjuvazi alışkanlığı olarak nitelenmiş olup, yeni nesli kendilerinin inşa ettiği daha doğrusu icat ettikleri gelenekler çerçevesinde yetiştirmeyi amaçladıkları hususu dikkate şayandır.

[485] İzmaylov, a.g.e., s. 403.
[486] K. İsmailov, "Traditsiya-canı adamdı tarbiyaloonun negizgi bir türü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 659, 15 Mayıs 1962, s. 4.
[487] A.N. Narınbaev, "Sosyalizm ubagında üy-bülö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1509, 22 Şubat 1969, s. 4.
[488] Kırgız TAGG, "Canı kişini tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 887, 1 Ağustos 1964, s. 1.

Okullarda "Koom taanuu" yani "Toplum Bilimi" dersiyle birlikte "Yeni insanı eğitmek" konusu okutulmaya başlanmıştır. Makalede ayrıca ideolojik inanç üzerinde durularak, Komünizmi kurmak için ideolojik inancın yüksek olması gerektiği vurgulanmıştır.[489]

"Komünizmin Kurucularını Okul Öncesi Kurumlarda Eğitmeliyiz" başlıklı bir diğer makalede ise, komünizmin aktif kurucularının daha küçük yaştan itibaren yetiştirilmesi konusu okul öncesi eğitimcilerin genel toplantısında ele alınmıştır. Okul öncesi kurumlarda çocuklara komünist ahlakın temel prensiplerini öğretirken, öncelikle eğitimcilerin bu prensipleri benimsemeleri ve öğrencilere örnek olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca okul öncesi kurumlara öğrencilerin yeterli seviyede çekilmemesi de eleştirisi konusu olmuştur. Her bölgede bulunan okul öncesi öğretmenlerinin genç veliler arasında propaganda işlerini sağlıklı yürütmeleri, üretime daha fazla katkı sağlayabilmek için annelerin çalışmasına olanak sağlanması, okul öncesi eğitimcilerin komünist ahlak değerlerini öğrencilere aktarmada canlı örnek olmaları gerektiği vurgulanmıştır.[490]

Okullarda iç dünyası zengin, halkını ve vatanını seven, sabırlı ve dayanıklı öğrencileri yetiştirmek için Komünist Partisi, Komsomol örgütleri ve öncü birlikler ile organize şekilde faaliyet yürütülmüştür. Ayrıca yeni insanı yetiştirme görevinin sadece okulun görevi olmadığı, bu işe velilerin, toplumun ve hatta bireyin bizzat dahil olması gerektiği düşüncesiyle okullarda velilere yönelik komünist anlayış seminerleri düzenlenmiştir. Çocuğu evde de komünist ahlak kurallarına eğitmek için öncelikle velilerin bu konuda bilinçlenmesini sağlamak amaçlanmıştır.[491]

---

[489] E. Strukov, "Canı adamdı tarbiyaloo" degen temanı okutuu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1051, 10 Nisan 1965, s. 2-4.
[490] Muhabir, "Komünizimdin aktifdüü kurucuların bala çaktan tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1133, 22 Ocak 1966, s. 2.
[491] C. Maatkerimov, "Canı adamdı kalıptandıruu colunda", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1232, 7 Ocak 1967, s. 1.

Ahlak eğitimi, bütün emekçilerin, sosyalist ve sınıfsız toplumun kuruluşunda işçi sınıfın ve onun partisinin etrafında birleşmesine hizmet etmelidir. Ahlak eğitiminin görevi, bireyciliği ve egoizmi yenmek, ortaklaşa hareket etme, dayanışma ruhunu ve bütün toplum için sorumluluk duygusunu geliştirmektir. Lenin, emekçiler arasında yeni bir çalışma tarzını ve disiplini özendirip geliştirmeyi, ahlaki -eğitimin temel bir görevi kabul etmiştir.[492]

Yukarıda görüldüğü gibi, Komünist Partisinin 1961'de kabul ettiği program çerçevesinde Sovyet tipi yeni bireyin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bireyin yetişmesindeki en önemli unsurların başında komünist ahlak prensibini benimsetmek gerektiğini ifade eden Mugalimder Gazetası'ndaki makalelerde, aynı zamanda ideolojik eğitime de önem verilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

2. Ailede Ahlak Eğitimi

Birey doğup büyüdüğü aile aracılığı ile topluma katılır. Topluma uyumlu ve sorumlu bireyler ise ailede yetişir. Bu yüzden ahlak eğitiminin başladığı yeri aile olarak belirleyebiliriz. Ailede ahlak eğitimi ebeveynler yada ailedeki başka büyükler aracılığıyla verilir. Çocuk ailede aldığı ahlaki alışkanlıklar sayesinde belli bir kişilik kazanır ve ahlaklı birey olarak yetişir.

Komünist ahlak eğitiminin temelleri de aileye dayanmıştır. Sovyet eğitim sisteminde çocuk en küçük yaştan itibaren çocuk yuvasında veya anaokullarında yetiştirilmesi en ideal olarak görünse de, ailede çocukların eğitilmesi ve bazı alışkanlıkların kazanılması önemli bir konu olmuştur. Bu yüzden Mugalimder Gazeta'sının ilk sayısından itibaren "*Ebeveynler için*" adlı köşede ailedeki eğitim, aile içi iletişim, çocuğun ailede yetiştirilmesi gibi çeşitli konularda makaleler yayınlanmıştır. Bu köşede önde gelen sovyet eğitimcilerinin görüşlerine de yer verilmiştir. Bu başlıkta biz sovyet ailesinde komünist ahlak eğitimi nasıl verilmek istenmiş sorusuna cevap arayacağız.

[492] Lenin, *Eğitim Politikası ve Pedagoji Üzerine*, s.57-58.

Yeni bireyin karakterinin oluşumunda anne-babaların rolünün büyük olduğu aşikârdır. Çocukların vatana, emeğe ve topluma, enternasyonal dostluğa komünistçe tavrın oluşturulmasında sorumluluk ilk önce velilere, sonra da topluma aittir. Çocuklara küçüklükten itibaren evde vatan sevgisi, enternasyonal dostluk, kardeşlik gibi konularda örnek çevre oluşturarak, küçük yaştan itibaren çocuğun çok uluslu Sovyet ülkesinin bir parçası olduğunun farkında olması sağlanmalıdır. Enternasyonal dostluğu vurgulayan televizyon programlarını ailece seyretmek[493] bu bilinci pekiştirecektir.

Okul ile velilerin işbirliği olmadan, geleceğin komünist toplumunu kuracak nesli yetiştirmek imkânsızdır. Bu nedenle eğitimde okul-veli işbirliği çok belirleyici role sahiptir.

3. A. S. Makarenko'nun Ailede Ahlak Eğitimi İle İlgili Görüşleri

Mugalimder Gazetası'nda aile eğitimi ile ilgili yazıların çoğunda Sovyet eğitimcisi A.S.Makarenko'nun görüşlerine yer verilmiştir. "Çocukları Ailede Eğitmenin Pedagojik Temelleri" başlığı altında verilen görüşler aşağıdaki gibidir:

"Makarenko, ailedeki eğitimde ilk önce çocuğa bir kolektif üyesi olduğu bilincinin kazandırılması gerektiğini belirtmiştir. Ailenin küçük bir kolektif olarak kabul edilerek, çocuğun eğitiminde anne-babanın konulan talepte birlik olması gerektiği, aksi takdirde çocuğun kurnazlığı öğreneceği vurgulanmıştır. Kolektif bilinçten kasıt; çocuğun diğer insanların talepleri olduğunun farkına vararak, paylaşımcı olması ve kendi çıkarları ile toplumun çıkarlarını dikkate alması, gerektiği yerde toplumun çıkarını ön planda tutması gerektiğini öğrenmesidir. Küçük kolektif olarak kabul edilen ailede çocuk sadece kendinin, ailesinin iyiliğini değil aynı zamanda beraber yaşadıkları komşularının, etrafındaki diğer insanların ve en nihayetinde ülkenin iyiliğini de gözetmeyi öğrenmelidir. Makarenko, ailede çocuğun dış dünyadan soyutlanmaması, çocuğa küçük yaştan itibaren ülke ve dünya siyaseti hakkında bilgi verilmesi ve siyasi bilincin aşılanması gerektiğini belirtmiştir.

[493] A. Abdırazakov, "Atuuldun kalıptanışı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3376, 29 Temmuz 1987, s. 3.

Makalenin devamında A.S. Makarenko'nun şu görüşüne yer verilmiştir: "Eğitim işinin özü...ailenin organize olmasında, yani sizlerin özel ve toplumsal hayatınız ve çocuğun hayatını çok ince hesaplayarak organize etmenizde yatmaktadır." Daha sonra yazar, aile hayatını organize etmek ne demektir sorusuna cevap olarak bireyin her bir konuda neler yapacağına dair kapsayıcı bir planın olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bununla birlikte Makarenko, ailede düzen ve disiplinin önemini de vurgulamıştır. Ailede çocuğun başkalarına karşı saygılı davranması yanısıra, arkadaşlarına sevgi ve güven ile yaklaşması için aile ortamının huzurlu, düzenli ve disiplinli olması gerektiğini[494] savunmuştur.

Makarenko aile içinde doğum günü kutlamalarının gelenek haline gelmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ayrıca o, çocukla iletişim kurarken, onun olumlu yönlerini görmenin önemine değinmiştir. Kendine güveni tam, her türlü zorluğa göğüs gerebilen bireyin Sovyet tipi insan olduğunu vurgulayan Makarenko, çocuğun özgüvenine önem vermiştir. Ailede çocuğa örnek olacak ebeveynlerin sürekli kendilerini yenilemeleri gerektiğini, çocuk büyüdükçe düşüncelerinin ve duygularının değiştiğini ve ebeveynleri tarafından talepleri yerine getirilmeyen çocuğun gözünde ebeveynlerin otoritesinin zayıfladığını, bu yüzden ailede her zaman ebeveynlerin kendilerini çağın gereklerine uygun olarak yenilemek zorunda olduklarını vurgulamıştır.[495]

Makarenko "Çocukların Eğitimi Hakkındaki Bildiriler" kitabında aile içindeki büyüklerin otoritesi hakkındaki üç tiplemeye yer vermiştir. Buna göre ailedeki otoritenin birincisi "baskıcı otoriterdir", bu tür bir ailede baba sürekli kızgın olduğu için ailede korku hakimdir. Bu aile tipinde çocuk korkak, çekingen, içekapanık ve kimseye güvenmeyen bir birey olarak yetişecektir. Ikincisi, "uzak otoritedir", bu aile tipinde ise baba evde çocuğu direk muhatap almamakta, ailede anne yada başka birisi aracılığıyla ondan talepte bulunmaktadır. Bu sebeple çocuk ile sağlıklı iletişim kurulamamaktadır. Üçüncüsü ise, "yumuşak otoritedir",

[494] "Baldardı üy-bülödö tarbiyaloonun pedagogiyalık negizderi", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 46, 18 Şubat 1954, s. 4.
[495] Aynı yer.

çocuğun dediklerini sürekli onaylayan, hayırı hiç kullanmayan, yumuşakbaşlı ebeveynler, çocukların kendi bildiğini yapan, kimseyi takmayan, istediğini dilediği şekilde yapabilme özgürlüğüne sahip olduğunu düşünen, bencil bireyler olarak yetişmesine yol açmaktadır. Komünizmi kuracak neslin ahlaklı bireyler olarak yetişmesi için okul ile ailenin işbirliğinin önemi büyüktür.[496]

"Çocuklarımız ülkemizin gelecekteki vatandaşlarıdır. Onlar tarih yazacaklar. Onlar geleceğin anneleri, babaları, daha sonra kendi çocuklarını eğitecek olan bireylerdir. Çocuklarımız bizim yaşlılığımızdır. Çocukları doğru eğitmek demek, mutlu yaşlılığımız demektir. Eğer onları doğru eğitemezsek, bu bizim gelecekteki hüznümüz, ızdırabımızdır. Bu bizim diğer insanları ve tüm ülke karşısındaki suçumuzdur" diyen Makarenko, ailedeki çocuk eğitimi üzerine önemli eserler kaleme almıştır. Onun "Yaşam Yolu", "Kulelerdeki Bayraklar", "Anne Babalar Için Kitap" gibi eserlerinde ailenin çocuk eğitimindeki önemine vurgu yapılmıştır. Marakrenko, ailede çocuklar ile doğru bir iletişim ve sağlıklı bir otorite ilişkisinin kurulmasına dikkat çekmiştir. Evde anne ve babanın çalıştığı ve işiyle mutlu olduğunu çocuğa öğretmeleri gerektiğini belirten yazar, evde çocuğa verilecek cezaların gururunu incitecek şekilde olmamasına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[497]

Makarenko'nun "Anne Babalar Için Kitap" adlı dört cilt eserinde eğitimle ilgili görüşleri yer almıştır. Birinci ciltte ailede çocuğa istenilen eğitimi verebilmek için, öncelikle ailenin Sovyet tipi bir ailenin önemi vurgulanmıştır. Aile küçük bir kolektif olarak kabul edildiği için ailede ebeveynler boşandıysa, çocuk tek ise veya diğer başka sebepler ile aile kolektif özelliğini yitirirse, burada çocuğun eğitiminin istenilen seviyede olmayacağı ifade edilmiştir. Ikinci ciltte, çocuğun ailede ve okulda siyasi-etik yönden eğitilmesi konusu ele alınmıştır. Eğitim meselesinde okul ile ailenin işbirliği içinde olması gerektiğine dikkat

[496] S. P. Budarina, "Baldardı uy-bülödö tarbiyaloonun negizderi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 64, 24 Haziran 1954, s. 3.
[497] M.D. Vinigradova, "Makarenko üy-bülödö baldardı tarbiyaloo cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 15, 14 Temmuz 1953, s. 2.

çekilmiştir. Üçüncü ciltte ise, öğrencilerin emek eğitimi ve doğru meslek seçimi hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. En sonuncu olan dördüncü ciltte ise, şimdiye kadar eğitimin ana konusu olmayan bir meseleye değinilmiş, bireye iyi bir vatandaş, iyi bir işçi olmasının yanı sıra mutlu bir insan olması için nasıl bir eğitim verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. [498]

Makalenin devamında Makarenko'nun ahlak eğitimi ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Makarenko, ahlak eğitiminin okulda mı yoksa, evde mi verilmesi gerektiği sorusuna değinerek, bu sorumluluğu kimin üstleneceğini irdelemiştir. Ailede veliler, çocuğu okul eğitmeli derken, okul yönetimi de veliler ne güne duruyor, çocukların ahlaki eğitimi ile onlar ilgilensin demektedir. Bu çekişmenin ise, eğitimin ciddi ve sorumluluk isteyen bir görev olduğunu ortaya koyduğunu belirtmiştir. O sanai üretimindeki tabir ile "ıskarta mal" terimini kullanarak, eğitimciler ne kadar öğrenciyi "ıskarta mal" olarak eğitimden atabilir sorusunu yöneltmiştir. "Örneğin elimizde 30 bin öğrenci varsa, bunun kaç tanesin biz kötü eğitebiliriz, ne kadarına müsamaha var? Benim şahsi fikrim, bir tane öğrenciyi bile kötü yetiştirmeye, kötü eğitmeye hakkımız yoktur"[499] diyen Marakenko, eğitim konusunda herkesin üzerine düşeni yapması gerektiğine dikkat çekmiştir. Okulda öğretmen, ailede veliler, dışarıda toplum bu bilinçle hareket ederek, onun tabiri ile "ıskarta öğrenci" yetişmesine yol vermemelidir.

Öğrencilerin okulda kolektif bilince sahip olmaları gerektiğini belirten Makarenko, eğitimdeki temel öğenin öğrencilerdeki disiplin, düzen ve kolektif bilinç olduğunu, kolektif içinde öğrencinin kendine çeki düzen verdiğini, kötü alışkanlıklarını bırakarak topluma faydalı olmaya çalıştığını belirtmiştir.[500] O aileyi küçük kolektif olarak gördüğü için kolektifi oluşturan üyelerin kalabalık olmasını istemiştir. Ailenin tüm ilgi, imkan ve sevgisini tek çocuğa yöneltmesinin, ileride bencilliğe yol açabileceğini belirtmiştir. Çok çocuklu bir ailede yardımseverlik ve kardeşlik ruhunun daha yüksek olduğunu, sorumluluk bilincinin geliştiğini

[498] Anton Semyenoviç Makarenko, "Üy-bülödö cana mektepte tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 559, 28 Nisan 1961, s. 4.
[499] Aynı yer.
[500] Aynı yer.

vurgulayan Makarenko, tek çocuklu ailelere çocuk esirgeme kurumundan evlatlık edinmelerini tavsiye etmiştir. Ahlaki yönden tek çocukta biz bilincinin oluşmadığını, komünist ahlakın beklediği değerleri de kendisine kazandırmanın zor hatta imkansız olduğunu belirtmiştir. Çok çocuklu ailede topluma faydalı insanların yetişme olasılığının daha yüksek[501] olduğunu vurgulamıştır.

Makarenko, çocuklara karşı aşırı sevgi gösterilmesinin tatmin olmayan bencil bireyler olarak yetişmelerine yol açacağını vurgulamıştır. "Annelerin sessizce fedakarlık etmeleri sayesinde büyüyen çocuklar, birilerinin onlara sürekli hizmet edeceği anlayışında yetişecektir. Böyle bireylerin bize faydası yok" şeklindeki görüşü yanı sıra, çocuklara karşılıksız aşırı sevgi sunulması yerine, bilinçli olarak sovyet vatandaşına uygun olan ahlaki davranışların öğretilmesi gerektiği"[502] görüşünü ileri sürmüştür.

Makarenko ayrıca aile içinde cezanın uygulanmaması gerektiği görüşünü savunmuştur.[503]

Ailedeki eğitimde cezanın rolü hakkında bir diğer sovyet eğitimcisi V.A. Suhomilinski şöyle demiştir: Ceza konusunun içeriği değişmiştir. Eskiden olduğu gibi fiziksel ceza vermek doğru değildir. Öğretmenlerin dikkatsiz davranışları çocukların evde dayak yemesine neden olmuştur. Öğretmen veliyi uyarmak için çocuğunun yaramazlığını söylediğinde bunun çok büyük fiziksel şiddet olarak geri döndüğünün farkında olmalıdır. O ayrıca çocuklara estetik eğitim, emek sevgisi, dostluk ve yardımseverlik duygularını aşılamak[504] gerektiğini de vurgulamıştır.

4. Aile İle Okulun İşbirliği

SBKP'nin 22. Kurultayında N.S. Kruşçev'in "Genç nesiller Komünizme çocukluk yaştan itibaren hazırlanmalıdır" sözü dikkate alınarak, okul öğrencilerinin eğitiminde okul,

[501] V. Kolbanovskiy, "Üy-bülödö tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1099, 25 Eylül 1965, s. 4.
[502] Aynı yer.
[503] K. Sartbaev, "Baldardı üy-bülödö adeptüülükkö tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2827, 3 Eylül 1982, s. 4.
[504] Vasili Suhomilinski, "Bardığı bala kezinen", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2284, 29 Haziran 1977, s. 4.

parti sendikalari öncü birlikler ve aile işbirliği içinde eğitim verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Okulun öğrencilere bilgi aktarmakla birlikte vatanını sevmeye, Komünist Partiye inanmaya, emeği sevmeye, kolektif bilinç kazanmaya olanak sağlaması gerekmektedir.[505]

Komünist Partisinin plenumlarında kabul edilen kararları okul, aile ve toplumun işbirliği olmadan hayata geçirmenin imkansız olduğu, SBKP'nin Merkezi Komitesinin "İdeolojik-siyasi öğreti işlerini daha da geliştirme hakkındaki" kararında ise halk arasında propaganda faaliyetlerinin yaygınlaşması gerektiği vurgulanmıştır.[506]

Okul öğrencilerinin ahlaki eğitimi Ceti-Ögüz ilçesine bağlı Irdık ortaokulundaki öğretmenler toplantısının ana gündem konusu olmuştur. Bu okulda öğrencilere ahlaki değerleri kazandırmada ebeveynler ile işbirliği içinde, haftanın belli günlerinde "Açık kapı" olarak bilinen etkinlik yapıldığı, velilerin istediği her derse gözlemci olarak katıldıkları, bunun dışında öğrencilere, ahlaki değerler öğretilirken, V.İ. Lenin'in hayatının örnek olarak işlendiği, "V.İ. Lenin İnsanlığın Büyük İdolu", "Lenin ve Büyük Ekim" gibi konular aracılığıyla ahlaki özelliklerin örnek olarak sunulduğu ifade edilmiştir.[507]

Ailede çocuğun davranışlarını gözlemlemek ve onlara doğru davranışları kazandırmak çok önemlidir. Bu davranışları kazandırırken, Sovyet eğitim sisteminin talep ettiği gibi yeni insanın davranışlarının komünist ahlak ve komünist bakış açısıyla verilmesi gerektiği, çocuklar gelecekteki komünizmin kurucuları oldukları için daha küçük yaştan itibaren kültürlü olarak, çok yönlü yetiştirilmesine özen gösterilmesi gerektiği ve çocukların ailede mütevazi ve ağır başlı olarak yetişmeleri için velilerin onlara örnek olmaları gerektiği vurgulanmıştır.[508]

---

[505] "Mektep, üy-bülö, koomçuluk", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 830, 14 Ocak 1964, s. 1.
[506] Sartbaev, a.g.m., 3 Eylül 1982.
[507] M. Kadırakunov, "Adeptüülüktün colu menen", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2380, 26 Mayıs 1978, s. 2.
[508] A. Novgorodova, "Baldardı üy-bülödö cürüş-turuştun madaniyatına tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 157, 5 Nisan 1956, s. 3.

5. Çocuğun Boş Zamanlarını Planlamak

"Velilerin Sesi" başlıklı makalede, çocuğun boş zamanlarını doğru planlamanın gerekliliği üzerinde durularak, öğrencinin hem okulda, hem ailede boş zamanını doğru kullanmadığı için tembelliğe, kolay para kazanmaya alıştığı belirtilmiştir. Bu şekilde yetişen çocuğun kendi menfaatini herşeyin önüne koymayı öğrendiği ve toplumda bencil bir birey olarak yetiştiği vurgulanmıştır. Bu yüzden ailenin çocuğun boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğinin kontrol edilmesi gerektiği, ailede fiziksel emeğin de değerli olduğunun anlatılması gerektiği belirtilmiştir.[509]

Çocukların ahlaklı olarak büyümesini sağlamak Sovyet pedagojisinin en önemli görevlerinden biri olmuştur. Yazar çocuğun karakterinin, huyunun kalıtsal olduğu görüşünün yanlış olduğunu, çocuktaki zararlı ve yanlış huyların eğitim aracılığıyla düzeltilebileceğini, onların bencil, kıskanç yada sabırsız olmasının temelinde ailenin yanlış eğitim vermesi olduğunu ifade etmiştir. Çocukların ailede büyüklerin davranışlarını taklit ettikleri belirtilmiştir. Komünist ahlak prensiplerini kazandırmanın başında çocukta emeğe karşı sevgi ve saygının oluşmasını sağlama yatmaktadır görüşünü savunan yazar, bazı ailelerin çocuğa emeği sevdirmek yerin bir cezalandırma aracı olarak kullandıklarını ve çocukta emeğe karşı olumsuz bir tepki oluşturduklarını belirtmiştir. Çocuğun zorluklara karşı sabırlı ve dayanaklı olması, başladığı işi sonlandırması, her işini düşünerek yapması, kendi duygularına ve davranışlarına hakim olması gibi olumlu alışkanlıkları sayesinde gerçek komünist ahlaka sahip bireyler yetişeceğinin vurgulandığı makalede öğrencilerin olumsuz davranışlarının okul ve aile işbirliği içinde düzeltilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.[510]

6. Ailede Büyüklerin Örnek Olmaları

Gazetede çocuğun ailede temel ahlaki kuralları öğrendiği, bu yüzden aile büyüklerinin de bir bakıma komünist ahlak prensiplerini benimsemesi ve davranışlarıyla

[509] N. Beteva, "Ata-enelerderdin ünü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 150, 16 Şubat 1956, s. 2.
[510] A. Yunushocaev, "Baldardı erktüülükkö cana cakşı münözgö tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 640, 13 Mart 1962, s. 4.

çocuğa örnek olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Ailede çocuk büyüklerinin birbiriyle olan iletişimi, komşulara ya da başka insanlara karşı davranışlarına göre olumlu ya da olumsuz davranışları örnek alarak benimser. Bundan dolayı ailede büyüklerin sözleri ile yaptıkları işin birbiriyle uyumlu olması gerektiği, yoksa onların inandırıcılığının kaybolacağı vurgulanarak, aile büyüklerinin Lenin'in ailesi gibi örnek olmaları gerektiği ifade edilmiştir.[511]

Gelecek nesli komünist anlayış ve bilinçte yetiştirme görevi okul, toplum ve ailenin sorumluluğundadır. Ailenin çocuğuyla yakından ilgilenmesi, ödevlerini kontrol etmesi, sınıf öğretmeni ile sürekli iletişim içinde olması ve ona iyi örnek olması gerekir. Çocuğun gözünde velilerin saygınlığını kaybetmemesi yanısıra, çocuğunu kontrol etmesi, arkadaşlarını ve çevresini bilmesi gerekir.[512]

Aynı makalenin devamında yazar öğrencilere hedef konulması gerektiği, eğer hedef konulmazsa verim alınamadığını belirterek, bu sayede ona olan inancın da belirtilmiş olacağını ifade etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, öğrenciye nasıl davranıldığı konusudur. Çocuklar ile iletişimde ses tonunun önemine değinen yazar, ses tonuyla ciddiyetini, kararlılığını göstererek, mimikleri doğru kullanmanın sessiz iletişim araçlarını velilere öğretmenin gerekliliği üzerinde durmuştur.[513]

SBKP'nin programındaki "Aile içi iletişim-maddi çıkarlardan temizlenerek, sadece sevgi ve dostluk temelinde birleşir" prensibine uygun olarak Komunist Ahlak Kodeksinde Sovyet ailesinde kadınların üretim işine, toplumsal ve siyasi işlere aktif katılmaları gerektiğini ifade edilmektedir. Komünist Partinin 22. Kurultayında kabul edilen yeni programda, aileye daha çok önem verilmiştir. Ailesine ve çocuklarına bakmayanlar parti saflarından çıkartılmıştır. Kruşçev'in, SBKP'nin 22. Kurultayında söylediği "Komünizme geçiş sırasında aile bağları çözülecek ve aile diye bir şey kalmayacak diyorlar. Bu boş laf, safsatadır. Tam tersine komünizmde aile içindeki iletişim maddi çıkarlardan arındırılacaktır" şeklindeki

[511] Ö. Kozubaev, "Adeptüülüktün azıgı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2583, 14 Mayıs 1980, s. 4.
[512] A. Koyçumanov, "Tarbiyaloonun taasiri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1595, 19 Aralık, 1970, s. 4.
[513] Aynı yer.

sözleriyle komünist partinin aileyi sağlamlaştırmak için çok çaba sarf ettiğini, bunun canlı örneğinin bu kurultayda onaylanan komünizmi kurucularının ahlaki kanunu olduğunu belirtmiştir. Bu karar esas alınarak, aile eğitiminin de komünizm kurucularının ahlaki kanununa uygun şekilde tekrar gözden geçirilmesi gerektiği[514] vurgulanmıştır. Komünist ahlak eğitiminin temelinde sınıfsal mücadele olduğu için ailede eski burjuva ahlakının kalıntıları olan gelenekler ve dini inaçların öğretilmesine izin verilmemiştir. Bu tür öğretilerin ailede verildiği tespit edildiğinde, okuldaki parti sendikaları ve komsomol birlikleri tarafından derhal kontrol altına alınmıştır. Bu durum açıkça göstermektedir ki, Sovyet vatandaşını yetiştirme politikası artık evlere kadar girmiştir.

Okul ve öğretmenlerin öğrencinin vatanını seven, toplumun faydası için çalışan bireyler olarak yetiştirilmesi görevini tek başlarına üstlenmeyecekleri SBKP'nin 24. Kurultayında da belirtilmiştir. Velilerin emeği sevme, karşılıklı anlayış, yardımlaşma, doğaya ve diğer insanlara karşı sevgi, mütevazilik gibi özellikleri kendi yaşantıları ile çocuklara aktarmaları, öğrencilerin evde komünist bilinç ile yetişmesinde V.İ. Lenin'in hayatının örnek olarak okutulması hatta dini inançların çocuk için zararlı olduğu gerekçesiyle ailenin eskinin hurafeleri olan gelenek-göreneklerden temizlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Daha sonra ailenin okul ile birlikte çocukta emek bilincinin gelişmesi ve emek sayesinde insanın hayatının değişebileceğinin bilincine varması gerektiğini vurgulanmıştır.[515]

Tüm Birlik Ülkeleri Öğretmenlerinin 4. Kurultayında ifade edilen "Aile çocuğa hayata atılacak ilk adımı öğretir. Kişiliğin temeli ailede oluşur. Genç neslin bir şeye merakı veya yeteneği ailedeki potansiyele göre değişir" seklindeki sözleri doğrultusunda her bir aileye yeni nesli doğru yönde eğitmek gibi bir sorumluluk yüklenmektedir.[516] Aynı makalenin devamında, SBKP'nin Merkezi Komitesi ile SSCB Bakanlar Kurulunun "Genel zorunlu

[514] "Partiynaya Jizn" dergisinin 10. Sayısındaki başmakalesi, "Üy-bülödö birin-biri sıyloo, baldardı tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 668, 16 Haziran 1962, s. 4.
[515] T. Şamenova, "Bala, üy-bülö cana mektep", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1875, 29 Ağustos 1973, s. 4.
[516] "Ata-enenin tarbiyalık taasiri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1818, 10 Şubat 1973, s. 1.

ortaöğretime geçmeyi sonlandırma ve genel eğitim veren okulların gelişimi hakkındaki" kararında: "Öğrencilere ahlaki, estetik, hukuki, askeri ve ateist eğitim vermeyi geliştirme konusunda tedbirler alınması, öğrencilerin fiziki olarak gelişimine dikkat edilmesi, aile ile okulun işbirliğinin güçlendirilmesi, ailedeki ve okuldaki ahlaki taleplerin aynı olması gerektiği" gibi talimatlar verilmiştir. Ailedeki ahlaki eğitim ile okuldaki eğitim arasında çelişki olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu karar esas alınarak bölgedeki okullarda veliler komitesi kurulmuştur. Bu komitede veliler arasında komünist ahlak eğitimine yönelik bilgilendirmeler yapılmıştır. Frunze ilçesine bağlı Toktogul orta okulundaki veliler komitesi tarafından veliler arasında "Emek hayatın anlamıdır", "Eğitimin temeli-ailede atılır", "Çocukları ailede kültürlü olmaya öğretmek", "Edebiyat ve sanat aracılığıyla çocuğa estetik eğitim vermek" konularında seminerler düzenlenmiştir. Bu seminerler aracılığıyla velilerin çocuk eğitimi konusunda bilinçlenmesi sağlanmıştır.[517]

Aile ve İçki: 1985 yılından itibaren Mugalimder Gazetesi'nde velilerin içki içmeleri gündem konusu olmaya başlamıştır. Toplumda daha önce kadınların içki içmesi alışılagelmiş bir durum olmamıştır. Sovyet ailesinde kadın ile erkek eşit haklara sahip olduğu için kadınların eşitliğinin Komünistler tarafından sağlandığı çokça dile getirilmiştir. Şimdi bu eşitlik kendini ters yönde göstermiştir. Evin bereketi olan kadınlar da erkekler ile birlikte ve aynı derecede içki içmeye, çocukları bakımsız bırakmaya başlamış hatta evliliğini bitirme konusunda yarışır hale gelmişlerdir. Bununla, toplum yapısındaki ciddi ahlaki zedelenmeye işaret edilmiştir. Duyarlı öğretmenler kendi bulundukları bölgedeki sorumsuz, ayyaş anne ve babalar hakkında Mugalimder Gazetesine sürekli yazılar yazılmış, yetkililerin bu konuda tedbir almaları gerektiğini belirtmişlerdir.

Mugalimder Gazetesinde "*Alkolizm Ile Acımasızca Mücadele*" başlıklı köşe açılmış ve burada bu konuyla ilgili yazılar kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu tür haberler

[517] Aynı yer.

Kırgızistan'ın her bölgesinden gelmiştir. Örneğin, Narın sovhozundaki aileler hakkında sadece içkiyi düşündükleri, çocuklarını bakımsız bıraktıkları, yaşı küçük çocukların sosyal hizmetler kurumuna teslim edildikleri gibi bilgiler verilmiştir.[518]

Alkolizm yüzünden sosyal hizmetler kurumlarına bırakılan çocukların sayısının gün geçtikçe arttığını belirten bir diğer makalede, sadece Oş iline bağlı Kara-suu ilçesinde Çocuk Esirgeme Kurumundaki 385 çocuktan 63'ünün yetim, diğerlerinin ise alkolizm yüzünden terk edilen çocuklar[519] oldukları belirtilmiştir.

Alkolizm toplumdaki, manevi boşluğun yerini doldurmuş ve yeni tipteki sovyet insanının vazgeçilmez alışkanlığı haline gelmiştir. Ailede verilecek olan ahlak eğitimi çabalarının istenilen sonucu vermediğini söylemek mümkündür. Bu durumun gençler arasındaki yansıması ahlaki boşluk, alkolizm, uyuşturucu olarak kendini göstermeye başlamıştır.

Ailede ahlak eğitimi başlığında ifade edildiği gibi SBKP'nin siyasi-ideolojik ve eğitim alanlarındaki faaliyetlerinde ailelere büyük sorumluluklar verildiği görülmektedir. İlgili bölümde çocuğa komunist ahlak eğitiminin aileden itibaren verilmesi gerektiğini savunan A.S. Makarenko'nun görüşlerine genişçe yer verilmiştir. Ayrıca okul ile ailenin sıkı işbirliği içinde olması gerektiği, bu olmadan eğitimde başarıya ulaşmanın mümkün olmadığı belirtilmiştir. Sovyet tipi yeni insanı yetiştirmede ailede velilerin komünist ahlak prensiplerini benimsemeleri ve davranışlarıyla örnek olmaları gerektiği de üzerinde durulan bir diğer önemli konu olmuştur. Ayrıca Mugalimder Gazeta'sında ailede çocuk eğitimi ile ilgili yazıların yazıldığı özel bir köşe aracılığıyla veliler yönlendirilmiştir.

7. Okulda Ahlak Eğitimi

Okuldaki ahlak eğitiminin en güzel örneği, gazetenin 1 Mayıs 1979 tarihli şiarında verilmiştir. "Halk eğitiminin çalışanları! Eğitimin kalitesini yükseltiniz! Yetişmekte olan nesli

[518] R. Kalmambetova, "Üy-bülö bekem bolsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3247, 25 Nisan 1986, s. 4.
[519] T. Sultanbaev, "Ata-enesi içet", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3255, 28 Mayıs 1986, s. 4.

komünizmi, Sovyet vatanseverliği ve proleter enternasyonalizmi benimseyen, eğitime ve emeğe karşı bilinçli bireyler olarak eğitiniz!"[520] Bu sloganda komünist ahlak sahibi birey her yönlü yetişmiş, estetik zevki yüksek, yurtsever, çalışkan, emeğe değer veren birey olarak tasvir edilmiştir.

Mugalimder Gazetası'nda Adep dersinin tarihi ile ilgili ilginç bir detaya da rastlanmıştır. Adep dersinin 1980'lerde Kırgız Sovyet Eğitim sistemine girdiği belirtilmiştir. Sovyet ideolojisine uygun olarak, komünizmi kuracak olanların ahlakı anlamında verilen bu dersin Marksist-Leninist etiğe dayandığı vurgulanmıştır. Makalede Adep dersinin Narın iline bağlı, Ak-Talaa ilçesinde 1980 yılından itibaren okutulmaya başladığından bahsedilmiştir. Bu Marksist-Leninist etik dersi ile ilgili program, kaynak, ders kitabı olmadığından yakınılan makalede, 1981-1982 eğitim-öğretim yılında Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan programı esas alınarak ders işlenildiğini belirtilmiştir. Yine bu programa uygun olarak, "Komünist Ahlakın Esaslar" 1974, Frunze, "Marksist Etik", 1976 Moskova ve "Etik" dergisinden yararlanıldığını ifade etmiştir. SBKP'nin Merkezi Komitesinin Haziran (1983) Plenumunda insanların iç dünyasını ve maneviyatını yükseltme konusunda bir takım kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda, ülkede Marksist-Leninist etik dersinin büyük sınıflarda sınava tabi tutulan dersler arasına girmesi ve bu dersle ilgili program, ders kitabı, eğitim araç gereçlerinin hazırlanıp tüm okullara dağıtılması gerektiği önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca, etik dersinin Sovyetler Birliğindeki ülkeler arasında Ermenistan'da 1970 yılından itibaren okutulmaya başlandığından bahsedilmiştir. Ermenistan'da etik dersi estetik eğitim ile iç içe işlenmekte olduğu ve bilimsel olarak desteklendiği[521] ifade edilmiştir. Bu makaleye göre, etik dersi Sovyetler Birliğindeki okul müfredatında yer almamıştır. Nitekim bu durumu destekler nitelikte, Mugalimder

[520] SBKP'nin Merkezi Komitesinin 1979 yılının 1 Mayıs'ına yönelik çağırısıdır, *Mugalimder Gazetası,* sayı: 2475, 1 Mayıs 1979, s. 1.
[521] A. Turdakunov, "Adep sabagı cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2983, 19 Ekim 1983, s. 2.

Gazetası'nda da ahlak eğitiminin sistemli bir disiplin olarak değil, eğitim-öğretimin bir parçası olarak verildiği görülmektedir.

Öğretmenlerin Sorumluluğu: Mugalimder Gazetası'nda bazı öncü öğretmenlerin tecrübeleri "*Öğretmenlere Yardım*" köşesinde paylaşılmıştır. Kara-Su yatılı okulunda öğrenciler arasında yürütülen ders dışı etkinliklerde komünist ahlak prensiplerinden biri olan kendi kendini eğitme konusunda başarılı sonuçlar elde edildiğinden bahsedilmiştir. Sınıf öğretmeni tarafından öğrencilerin ilgisini çekecek "Cesaret ne demek?", "Karakterini düzeltmeyi öğren" gibi konularda sohbetler düzenlendiği, daha sonra bu konuları pekiştirmek adına birkaç kitap önerildiği, bunun dışında okuldaki davranışları konusunda şikâyet edilen öğrenciler ile birlikte özel çalışmalar yürütüldüğü, bu çalışmalara velilerin de katıldığı belirtilmiştir.[522] Okulda öğretmenlerin sorumluluğunun sadece öğrencilere bilgi aktarmakla sınırlı olmadığı, genç nesli gelecekte her yönlü gelişmiş, ideolojik yönden sağlam, topluma faydalı, komünizmin ideolojilerine sadık bireyler olarak yetiştirmek için öncelikle öğretmenin ahlaklı olması gerektiği, ahlak eğitimin ise okulda verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

SSCB'nin Anayasasının 66. maddesinin "SSCB'nin vatandaşları, çocukları eğitmek ve onları düşünmek, onları topluma faydalı olarak hazırlamak ve sosyalist toplumun eğitimli üyelerini yetiştirmek zorundadır" ifadesiyle, öğretmenlere büyük sorumluluk yüklendiği vurgulanmıştır. Daha sonra yazar, öğrencileri ahlaklı bireyler olarak yetiştirmek için en iyi aracın ders olduğunu, her derste öğretmenlerin komünist ahlak prensiplerini öğretmekle yükümlü olduklarını dile getirmiştir. Mesela, Edebiyat ve Kırgız Dili dersinde öğrencilere vatanı ve emeği sevmeyi, yardımseverliği, dostluğu, saygıyı öğreten eser ve metinlerin çok iyi kullanılması, öğrencileri komünist ahlak prensiplerine göre eğitirken, barış ve emek, sevgi ve saygı konularının harmanlayarak verilmesi gerektiği[523] belirtilmiştir.

[522] B. Abdıkulov, "Adeptüülükkö tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası*, 1965.
[523] A. Anarbaev, "Adeptüülük tarbiyası", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2307, 16 Eylül 1977, s. 2.

SBKP'nin 22. Kongresinde kabul edilen Komünizmin kurucuları tarihi programı esas alınarak ülkedeki tüm okulların iş başında olduğu, okullarda öğrencilerin emeğe karşı komünistçe tavır takınmasını sağlama ve bu sayede insandaki yüksek ahlaki değerleri geliştirme ve komünizmin kurucuları olarak yetiştirmek için üretim faaliyetlerinin de işe konulması gerektiği dile getirilmiştir.[524]

Çocuklarda ve gençlerde ahlaki özelliklerin oluşmasında yetişkinlerin kişisel örnek olmalarının etkisi büyüktür. Komünizmin gelecekteki kurucularının ahlakı, yalnızca okuldaki eğitim aracılığıyla oluşmaz, aynı zamanda tüm toplumsal çevrenin etkisi altında oluşur. Basın, tiyatro, televizyon, edebiyat, sanat, sinema, radyo v.b. araçlar ile çocuk ve gençlerin üzerindeki ahlaki eğitsel etkinin alanını oldukça genişletirler. Ahlak eğitiminin başarısı, büyük ölçüde onun yeteneğine ve kendi kendini eğitmesine bağlıdır.[525]

Öğretmenlerin giyim kuşamı, davranışları ve konuşmaları ile örnek olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Okuldaki bu sorumluluğunu unutan bazı öğretmenlerin okula sarhoş gelerek kavga çıkarttıklarını ve öğrencilerin nezdinde saygınlıklarını yitirdikleri belirtilmiştir. Bu tür öğretmenlere örnek olarak, Leylek ilçesi, Komintern yedi yıllık okulunun müdürünün, okutmadığı dersleri için yalan beyanda bulunarak, ders ücreti aldığı, Özgön ilçesindeki Özgörüş okulunun öğretmeni A. Corobaev'in de genelde sarhoş olarak okula geldiği ve kavga gürültü çıkarttığı dile getirilmiştir. Öğrencilerin düzenli olmaları için okul ile velinin işbirliği yapması gerektiği vurgulanmıştır. Okul ile velinin hedefi aynı olduğunda daha fazla başarı elde edildiğini belirten yazar, bazı velilerin çok ilgisiz olduklarından öğrenciyi kontrol etmenin zorlaştığını belirtmiştir.[526]

V. A. Suhomilinski yetişmekte olan nesle komünist ahlakı benimsetirken emeğin ilk sırada yer aldığını, ancak onu içselleştirmek için en önemli unsurun etkili konuşmak olduğunu

[524] M.D.Kulilov, "Moraldık cogorku sapattı tarbiyaloo kerek", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:: 841, 22 Şubat 1964, s. 2.
[525] Fyodorov, a.g.e., s. 211.
[526] "Caş mundardı estüü tartiptüülüktün duhunda tarbiyaloo kerek", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 315, 9 Aralık, 1958, s. 1.

ifade etmiştir. Öğretmenlerin sadece konuşmaları ile değil okuduğu, tavsiye ettiği, önerdiği kitaplar aracılığıyla da öğrencileri olumlu yönde etkileyebilecekleri vurgulanmıştır.[527]

SBKP tarafından kabul edilen "Okulu hayata yaklaştırma hakkındaki" kanun ile pedagojik çevreden, aileden ve genel olarak toplumdan eğitim-öğretim işlerini iyileştirme konusunda yardım talebinde bulunulmuştur. Burada genç nesli komünist ahlak prensipleriyle eğitmedeki sorumluluğun sınıf öğretmenine düştüğü belirtilmiştir. 1960 yılında Sovyetler Birliği Pedagoji İlimleri Akademisi tarafından oluşturulan eğitim-öğretim programı, öğrencileri sürekli ve düzenli kontrol altına alarak eğitmeye katkı sağlamıştır. Aynı zamanda bu program sayesinde okul öğrencilerine, topluma ve aileye aynı oranda etki etme imkânı sağlanmıştır. Sınıf öğretmenlerinin bu programı ne derece başarılı kullandıkları da sorgulanmıştır. Çünkü bu program çerçevesinde, sınıf öğretmeninin komünist ahlak prensiplerini öğrencilere kesintisiz aktarabilmesi gerekmiştir. Kant ilçesindeki Novo-Pokrovka 2 No'lu okulunda çalışan E.D.Parşutova'nın uzun süredir sınıf öğretmeni olarak çalışmakta olduğu ve onun yetiştirdiği öğrencilerin emeği seven, kültürlü ve çevresine saygılı bireyler olarak yetiştikleri dile getirilmiştir. Sınıf öğretmeninin katkısı sayesinde öğrencilerin emeği sevmeyi öğrenerek evde ev işlerine, okulda tarla işlerine aktif olarak katıldıkları ifade edilmiştir.[528]

SBKP'nin Merkezi Komitesinin Haziran (1963) plenumunda Sovyet okullarının ve öğretmenlerinin yetişmekte olan nesli komünist toplumun güvenilir ve aktif kurucuları olarak yetiştirme görevi bulunduğu vurgulanmıştır. Burada öğretmenlere büyük görev düştüğü, öğretmenin çocukları eğitmekle birlikte kolektif bilincin oluşmasına katkı sağlaması gerektiği[529] de ifade edilmiştir.

---

[527] A. Borisovskiy, "Adamdı tarbiyaloonun nazik aspabı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3397, 9 Ekim 1987, s. 2.
[528] "Tarbiya işterin colgo koyuda klas cetekçisinin rolu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 546, 14 Mart 1961, s. 1.
[529] "Komünisttikke tarbiyaloo-başkı masele", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 788, 17 Ağustos 1963, s. 1.

Sovyet Tipi İnsan Nasıl Olmalı: Sovyet vatandaşı her şeyden önce vatansever olmalıdır. Toplumun mutluluğu ve huzuru için çalışmanın Sovyet vatandaşına özgü bir özellik olması gerekir. Üretimi arttırmak için kendi eğitimini, enerjisini, tecrübesini harcaması gerekir. Sovyet vatandaşını eğitmenin Komünist partinin önderliğinde gerçekleştirilmekte olan en büyük ideolojik amaç olduğu belirtilmiştir. Sovyet vatandaşı anavatanını gerçekten seven, iyi niyetli, enerjik, emekçi, ideolojik yönden sadık, toplumun aktif üyesi olarak tasvir edilmiştir. Doğası gereği enternasyonalist, dünyadaki tüm emekçilerin barış, huzur, dostluk ve işbirliği içerisinde yaşaması için sürekli çabalayan Sovyet vatandaşını eğitmek aynı zamanda komünizm için mücadele eden bireyi eğitmek anlamına gelmiştir.[530]

Komünist ahlak, kültürlü, mütevazi, insanlara saygı duyan ve onlara değer veren özellikleri içinde barındıran bir terim olarak tasvir edilmiştir. Yazar çocuğun ahlaki temelinin ailede oluştuğunu vurgulayarak, Ebu Ali İbn Sina "İyi veya kötü ahlak edep, hepsi alışkanlığın sonucudur, insanoğlu küçüklüğünde neye alışırsa, o alışkanlığı sayesinde onda iyi veya kötü karakter oluşur" görüşünü dile getirmiştir. Yazar gelecek nesli komünist ahlak prensipleri ile eğitmek için onları dürüstlüğe, emeği sevmeye, vatanseverliğe ve edepli olmaya alıştırmak[531] gerektiğini vurgulamıştır.

Gençleri komünist anlayışta yetiştirmenin en önemli unsuru davranışları ahlaki prensiplere göre oluşturmaktır. Bu konuda SBKP'nin 25. Kurultayında L.İ. Brejnev şunlara değinmiştir: "Toplumsal yükümlülüklere karşı bilinçli olma, söz ile davranışlarımıza yansır. Bu bilinci öğrenciye kazandırmak, ahlaki eğitimin en temel görevidir". Hayatta Leninci prensipleri doğru benimsemek için her şeyden önce Sovyet vatanseverliğini, proleter enternasyonalizmi, hümanizmi, sadelik ile iyi niyet gibi alışkanlıkları kazandırmak gerektiği, bu alışkanlıkları kazandırmada okul, aile ve toplumun işbirliğinin büyük öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Komünist eğitim ile ahlak eğitimin aynı anlama geldiği, ahlak eğitiminin tüm

[530] "İzvestiya" gazetesinden alıntıdır. "Grajdanindi tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1073, 26 Haziran 1965, s. 2.
[531] N.H. Fatkulina, "Adat cana adep", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1873, 22 Ağustos 1973, s. 4.

diğer eğitimlerin temelini oluşturduğu belirtilmiştir.[532] Okul, aile ve toplum üçgeni ahlak eğitiminin saç ayağını oluşturmaktadır. Öğrencinin aileden aldığı ahlaki bilgilerin, okulda pekiştiği ifade edilmiştir. SBKP Merkezi Komitesinin 25. Kurultayında emekçilerin her yönlü komünist eğitiminin en güncel ve üzerinde çokça durulan mesele olduğu hatırlatılarak, öğretmenlerin bu konuya daha fazla dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Komünist öğretide bireyin ideolojik-siyasi eğitimi, ahlak ve emeği sevme öğretisi, estetik eğitimi; emek öğretisi ile ideolojik öğreti yanısıra ahlaki, fiziksel ve estetik yönden bireyin her yönlü gelişmesine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ahlaki öğreti, sadece "Komünizmi inşa edecek olanların ahlaki kodeksini" benimsemekle sınırlı kalmamıştır.[533]

Özdenetim: Komünist öğretiye her yönlü yaklaşımdan kastedilenin prensipli, düzenli, parti sınırları içerisinde, bilimsel ve sistemli bir yaklaşım ile birlikte öğrencinin öz denetimini sağlamak olduğu belirtilmiştir. Öz denetimde öğrencilerin kendi yetenek ve eksikliklerinin farkında olmayı öğrenerek, yetenekli yönlerini geliştirmeye, eksiklik olarak gördüğü taraflarını tamamlamaya çalıştıkları, ayrıca, zamanı tasarruflu kullanmayı öğrendikleri vurgulanmıştır. Öğrencilerin ahlaki yönden eğitilmesine, komsomol toplantıları, paneller ve çok baskılı gazetelerin de katkı sağladığının üzerinde durulmuştur.[534]

Komünist Ahlak Eğitiminde Kitabın Rolü: Öğrencileri komünist ahlak prensiplerine göre eğitmedeki en önemli aracın kitap olduğu ifade edilmiştir. Bu yüzden küçük yaştan itibaren çocuklara kitap okuma alışkanlığı kazandırmak gerektiği, onlara tavsiye edilecek kitapların kütüphaneci, öğretmen ve veliler tarafından belirlenmesi gerektiği, bu kitapların öğrencinin yaşına ve siyasi-ideolojik hedeflere uygun olması gerektiği belirtilmiştir.[535] Öğrencilere siyasi ideolojik bilinç, emeği sevme ve bireysel özelliklerin kitap

[532] İ. İsmailov, "Caştardı adeptüülükkö tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2425, 3 Kasım 1978, s. 4.
[533] Z. Cantakova, "Tarbiyaloogo komplekstüü mamile", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2432, 29 Kasım 1978, s. 1-2.
[534] Aynı yer.
[535] A. Kruçininka, "Baldardı tarbiyaloodogu negizgi kural", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 186, 25 Ekim 1956, s. 2.

aracılığıyla kazandırılması için öğrencinin okuyacağı kitapların doğru seçilmesi gerektiği, öğrencide ideolojik bilincin, çalışma arzusunun, kendini denetleme içgüdüsünün kitaplar aracılığıyla geliştirilebileceği belirtilerek, öğrencilerin aklını doğru seçilmiş kitaplarla eğitmenin gerekliliği vurgulanmıştır.[536]

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin programında okulun yetişmekte olan genç nesli toplumsal yönden eğitmedeki rolüne değinmiştir. Okulun öğrencilerine emeği, bilimi sevdirmeye, gelecek nesli komünist anlayış ve ahlaki prensipler ile yetiştirmeye özen göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Tüm sorumluluğun ilk önce öğretmenlere, ondan sonra komsomol ve öncü öğrenci teşkilatlarına düştüğü, öğretmenin yetişmekte olan nesli yetiştirmede her fırsatı değerlendirmesi, öğrencilerin boş zamanlarını topluma faydalı bir işle meşgul olarak ya da kitap okuyarak geçirmesine olanak sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Bu tür etkinlikler Kara-Su ilçesine bağlı Kara-Suu yatılı okulunda, Çüy iline bağlı Alçaluu ortaokulunda, Koçkor ilçesine bağlı Talaa-Bulak sekiz yıllık okulunda yürütülmüştür. Bunun dışında öğrenciler okulda faaliyet gösteren çeşitli kurslara katılmış, bu kurslarda temel beceriler kazanarak, dans ve müzik kursları ile estetik yönlerini geliştirmişlerdir. Tüm bunlar öğrencilerin topluma yararlı işler yapma alışkanlığını kazandırmak içindir.[537]

Yukarıdaki kanunda okulun öğrencileri, emeği seven, emekçilere saygılı, halkına ve vatanına sonsuz sevgi ile bağlı, proleter enternasyonalizm anlayışını benimseyen, bilimi seven ve komünist bakış açısına sahip bireyler olarak yetiştirme görevi vurgulanmıştır. Bu belirtilen amaçları gerçekleştirmenin yolları okuldaki eğitim-öğretim müfredatında belirtilmiştir. Bu müfredata göre büyük sınıf öğrencilerine kendi eğitimine, emeğe ve sosyalist yurdun kurallarına komünistçe davranmasını öğretmek amacıyla ders dışı ve içi faaliyetler yapılmıştır. Öğrencilerin tüm emek türlerine özellikle fiziksel emeğe saygı duyması, dersler aracılığıyla, üretim gezileriyle, kolhoz ve sovhoz tarlalarındaki çalışmalarla öğrenmesi

[536]Muhabir, "Akıl-es tarbiyası", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1607, 30 Ocak 1971, s. 1.
[537] "Tarbiya işin talapka talamdaş cürgüzölü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1105, 16 Ekim 1965, s. 1.

öngörülmüştür. Ayrıca okuldaki ders dışı faaliyet ve etkinliklerin bu amaç doğrultusunda düzenlenmesi, öncü kulüplerin faaliyetlerinden faydalanılması, aile katılımının da göz önünde bulundurulması ve okul yönetimi tarafından velilere seminerler düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.[538]

Öğrenciyle Doğru İletişim Kurmak: Çocukları eğitirken, toplum, öğretmen ya da veli olarak onunla iletişim kurduğun dilin düzeltilmesi, onları azarlamak yerine, sevgi ile yaklaşmanın, ona birey olarak değer vermenin gerekliliği vurgulanmıştır. Onlara davranışlarıyla güzel örnek olmanın da büyüklerin sorumluluğunda olduğu dile getirilen bu makalede, büyüklerin aynı zamanda çocukların yanında konuşmalarına da dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır.[539] Yeni yetişmekte olan nesle edebi dili, doğru ve edepli konuşma sanatını öğretme gerekliliği vurgulanmıştır. İnsanlara değer vermeyi öğreterek, nezaketli konuşma adabının kazandırılması gerektiği belirtilmiştir. Eğer bunlara dikkat edilmezse çocuğun evde, sokakta ya da çevresinde duyduğu argo kelimeleri toplum içine, sınıfa, arkadaş ortamına da taşıyacağı ifade edilmiştir.[540]

Ders Dışı Etkinlikler: Bu makalede okuldaki ders dışı etkinliklerin sınıfın durumuna göre planlanması gerektiği, siyasi-ahlaki eğitimde öğrencilerin Sovyetler Birliğinin iç ve dış siyaseti hakkında bilgi sahibi; emek, özgürlük, eşitlik, mutluluk, huzur için mücadele eden kişiler ile bir araya getirilmesi gerektiği ifade edilerek, vatansever, enternasyonal, kolektif duygularını geliştirmenin komünist ahlak prensiplerine göre yetiştirilmelerinin ve kültürlü ve medeniyetli olmayı öğretmenin yolları yazılmıştır.[541] Çocukları ahlaklı ve düzenli olarak yetiştirme işinin anaokulu sıralarında başladığı vurgulanmış, anaokullarındaki küçük çocukların eğitimi hakkında Mugalimder Gazetası'nın

[538] N. Toktorov, "Tarbiya işterinin programmasın paydalanuunun kee bir maseleleri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 550, 28 Mart 1961, s. 1-4.
[539] A. Protopopova, "Sılık mamile, sıpayı söz-tarbiyaloonun tandalgan metodu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 804, 12 Eylül, 1963, s. 2.
[540] A. Mambetaliev, "Taasirdüü söz-tarbiyaga kömöktöş", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 988, 8 Eylül, 1964, s. 4.
[541] B. Toybaev, "Tarbiyalık işti plandaştıruu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1097, 18 Eylül, 1965, s. 2.

muhabiri Narın şehrindeki 4 No'lu anaokulunun müdürü ile yapılan sohbete yer verilmiştir. Bu sohbette anaokulu müdürü küçük çocukları her yönlü yetiştirmeye özen gösterdiklerini, onlara estetik zevki ve düzenli olmayı öğrettiklerini belirtmiştir. Ancak küçük çocuklarda istenilen değişikliği yapabilmek için veliler ile işbirliğinin şart olduğu, veli ile işbirliği içinde yürütülen eğitimin başarısının önemi vurgulanmıştır. Ailelerin evde onlara odasını toplamayı, düzenli, temiz olmayı öğretmeleri ve anaokulu ile işbirliği içinde olmaları gerektiği[542] ifade edilmiştir.

Okul Gezileri: SBKP'nin 24. Kurultayında alınan "Eğitim sistemini ve sosyalist kültürü her yönden geliştirmek için gereken her şey yapılsın" ve devamındaki "Çocuklar ile ders dışı faaliyetlerin kalitesi arttırılsın…" talebi doğrultusunda, öğrencilere emeği sevdirmek, emekçilere saygı duyulmasını öğretmek amacıyla fabrikada ya da kolhozda çalışan ebeveynlerinin işyerlerine okul gezileri düzenlendiği ifade edilmiştir. Bu işyerinde birlikte çalışan diğer milletlerin yaşadığı dostluk havasını da göstererek, enternasyonal bilinç de aşılanması gerektiği belirtilmiştir. Öğrenciler arasında "Dostluğu ve vatanseverliği öğretmek" başlıklı seminerler düzenlendiği ifade edilmiştir.[543]

Geleneksel Pedagoji: Komünist ahlak prensiplerini öğrencilere aktarırken Kırgızların geleneksel pedagojisinden de yararlanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Okulda, evde, toplumda bu iki pedagojiyi çok iyi harmanlayarak, öğrencilerin ahlaklı insanlar olarak yetişmesine katkı sağlanması için çabalamanın önemi vurgulanmıştır.[544]

Mugalimder Gazetası'nda 1980'lerin sonlarına doğru ideolojik ve komunist ahlak eğitiminden ziyade, etnopedagojik eğitim üzerine görüş bildiren yazılar daha fazla yayınlanmaya başlamıştır. Beyşenbay Tölönbay uulu'nun "Halk sözü eğitime destek" başlıklı yazısında da yetişmekte olan nesilleri sözlü geleneğin ön önemli unsuru olan atasözleri ile eğitmek gerektiğinden bahsedilmiştir. Gençleri ahlaklı, çalışkan, dürüst, büyüklere saygılı

[542] T. Çekirov, "Tarbiya-adeptüülüktün negizi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1375, 22 Mayıs 1968, s. 2.
[543] K. Boronbaev, "Tarbiyanın kee bir ıkmaları", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1636, 12 Mayıs 1971, s. 2.
[544] "Eldik pedagogikanın salttarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1853, 13 Haziran 1973, s. 1.

olarak yetiştirmede günlük kullandığımız kelimelerin ya da atasözlerin ne derece önemli olduğu üzerinde durulmuştur.[545] Daha önce etkili konuşma sanatı Sovyet eğitimcilerinin sözlerine dayandırılarak verildiyse de, artık etkili konuşmanın temeli etnopedagojiye dayandırılmaktadır. Buradan da ideolojik eğitimin etkisini azaltılarak, Sovyetler Birliğindeki halkların kendi milli özelliklerini vurgulamaya, önceden gizlice yapılan milliyetçilik yada sadece kendi ulusun sevme duyguları açıkça belirtilmeye başlanmıştır.

Okuldaki ders dışı eğitim faaliyetleri de geleneksel yöne doğru kaymaya başlamıştır. Suzak ilçesinde bulunan Irıs ortaokulunda okula köydeki yaşlı saygın insanlar davet edilerek, seminer düzenlenmiş, bu seminerde Rusların peşinden gitmek yerine, kendi milletimize has olan milli özellikteki eğitimin ağırlıklı olarak verilmesi konusu gündeme gelmiştir. Halk pedagojisine yönelmenin zamanı geldiğini dile getirenler çoğalmıştır.[546]

Eskilerin ahlak hakkındaki konuşmalarından derlenmiş olan "Adep Aynası" adlı eserde genel Adab-ı Muaşeret kuralları en ince detayına kadar verilmiştir. Bu eserde insanların birbirine selam verme adabı, sokakta, yolda yürüme adabı, izin isteme adabı, yemek yeme adabı, misafirlik adabı gibi konular okurlara sunulmuştur.[547]

Okutulacak Metinlerin Sovyet İdeolojisine Uygunluğu: Sovyet eğitimcisi V.A. Suhomilinski, ahlakı, estetik, emek ve fiziksel eğitimin temel yapı taşı olarak değerlendirmiştir. Lenin ilçesindeki Turusbekov ortaokulunda ahlaki eğitimde Lenin'in hayatı ve çalışmalarının örnek olarak okutulmuştur. Öğrenciler komünist ahlak prensiplerine göre eğitilirken, ders kitaplarındaki konular işlenirken, seçilen metinlerin Sovyet yaşam tarzı ve Sovyet insan tipine uygun olarak seçilmesi, edebi eserlerdeki karakterlerin komünizmi kuracak olan Sovyet insan prototipinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Öğrencilerin sadece etrafındaki büyükleri değil belki eserdeki kahramanları da örnek alabilecekleri dikkate

[545] Beyşenbay Toybay uulu, "Kalk sözü tarbiyaga tanaptaş", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3598, 1 Aralık 1989, s. 2.
[546] A. Tölönbaev, "Taasirdüü tarbiya üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9623, 25 Mayıs 1990, s. 2.
[547] "Bayırkılardın "Adep Küzgüsü"", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9641, 28 Eylül 1990, s. 7.

alınarak okula ilk adımını atmış olan çocuklar için hazırlanan okuma kitabı "Alippe"'de arkadaşlık, dostluk, emeği sevme, çalışma, mütevazı olma, dürüst olma konusunda pek çok masal ve hikaye bulunduğu belirtilmiştir. Onlara "Yaslide" (Anaokulunda), "V.İ. Lenin", "Çiftlik", "Moskova" gibi hikâyeler okutulduğu, ikinci sınıfların Kırgız dili kitabının ilk sayfasında "Oktyabrattarın Hayatı ve İşleri" başlığıyla başka bir hikâye bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ders kitaplarında "Büyük Ekim Bayramı", "Sovyet Ordusu Vatanı Savunuyor", "Dostluk ve Barış", "Sovyetler Birliği-Bizim Vatanımız" gibi konular ile öğrencilerin vatanı sevmeyi, onu savunmayı, komünizmin düşmanlarına karşı sürekli tetikte olmayı, başka ülkelerin işçileri ve çocukları ile kardeşçe iletişim kurmayı öğrendiği de dile getirilmiştir.[548] Buradan da görüldüğü gibi, Sovyetler Birliğinde okulda okutulacak olan ders kitapları da çok titizlikle hazırlanmış olup, ideolojik bir amaç gütmüştür.

Şeffaflık Politikası ve Ahlaki Sorunlar: Mugalimder Gazetası'nda Gorbaçev dönemi ile birlikte gelen şeffaflık politikası gereği Sovyetler Birliğinde birikmiş olan bazı sosyal ve ahlaki sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. 1987 yılında SBKP'nin Merkezi Komitesi tarafından "Sosyalist kanununu ve hukuk düzenini güçlendirme, vatandaşların haklarını ve kanuni faydalarını korumayı güçlendirme" kararı kabul edilmiştir. Bu karar esas alınarak, gazetede Sovyet kanununu ihlal etme, uyuşturucu bağımlılığı ve kötü alışkanlıklar gibi konular daha yoğun olarak ele alınmaya başlamıştır. Bu tür yazılara örnek olarak A. Borisovski tarafından kaleme alınan "Uyuşturucu Bağımlılığı, Ahlak ve Kanun" adlı makaleyi gösterebiliriz. Bu makalede Sovyetler Birliğindeki yeniden yapılanma sürecinin her alanda gerçekleşmeye başladığından, bu yeniden yapılanma sürecinde pek çok acı gerçeğin de gün yüzüne çıktığından bahsedilmiştir. Yazar, gençler arasında komünist ahlak yerine, içki ve uyuşturucu bağımlılığının yaygınlaştığını, kağıt üzerinde her bireyin tam komünist ahlakı

[548] K. Akmatov, "Sabak-Adeptüülükkö tarbiyalayt", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2658, 30 Ocak 1981, s. 2.

edinmiş olduğunu, ancak ideolojik tekdüzelik ile onların bu kötü alışanlıkları edinmesine yol açıldığı görüşünü savunmuştur.[549]

Gençlerin ahlaksızlığından, vurdumduymazlığından, tembelliğinden şikâyet eden yazar, biz nerde hata yaptık da, komünizmi kuracak değil, yıkacak nesli yetiştirdik diyerek öğretmen olarak kendini, aileyi ve toplumu sorgulamıştır. Yazar, komünist ideolojiden çok geleneksel ahlak eğitiminin etkili olduğunu kendi hayatından örnekler ile açıklamıştır. Yazar, "eski geleneklerimizde bize insan ol, mert ol, dürüst ol diye fısıldayan yaşlıların azalması, öğretmenlerin etkili eğitim verememesi bu sonucu doğurmuştur" demektedir. Yani, sonuç olarak, iman-ahlak olmadan, toplumun ayakta kalmasının imkânsız olduğunu vurgulamıştır.[550]

Yazar, ahlakla ilgili makaleleri incelerken aklına şu sorular gelmiştir. Gerçekten, komünist ahlak prensipleri artık eskimiş miydi? Neden gençlerin büyük çoğunluğu bir boşluğa düştüler ve bu boşluğu doldurmak için içkiye, kumara, uyuşturucuya sarıldılar? Acaba ahlakı temellendirmede bir sorun mu vardı? Neden son dönemde gençler vicdanlarının sesini duyamaz hale geldiler? Aile eğitimi çok önemliydi. Acaba ailede eskinin hurafeleri dedikleri geleneksel değerleri yitirdikleri için mi ailede de ahlak eğitimi sağlıklı verilemez oldu?

Mugalimder Gazetası'nda iman-ahlak konuları 1980'lerin ikinci yarısından itibaren daha çok yayınlanmaya başlamıştır. Artık, açıkça eski komünist ahlak prensiplerinin bir işe yaramadığı dile getirilmeye başlanmıştır. Gazeteye yazı yazan öğretmenler hep bir ağızdan gençlerin ahlaksız, içkiye ve uyuşturucuya bağımlı, saygısız, hazıra konmuş, çalışmayı sevmeyen bireyler olarak yetiştiklerinden şikâyetçi olmuşlardır. Öğretmenler, ebeveynler olarak nerede hata yaptık sorusunu sorar olmuşlardı. Gerçekten Sovyet ideolojisine göre yetişecek olan, komünizmi kuracak olanların ahlakı çökmüş müydü? Ya da ahlak felsefesi bir ideolojiye, bir sisteme dayanmış olan komünizm ahlakı artık geçerliliğini kaybetmiş miydi?

[549] "Bangilik. Adeptüülük. Zakon", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3443, 18 Mart 1988, s. 3.
[550] T. Karabakirov, "Adamdık sapat ar dayım bolso..", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3536, 10 Şubat 1989, s. 2.

Görüldüğü gibi, okulda komünist ahlak eğitimi çok geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Komünist ahlak eğitimden kastın iyi bir Sovyet tipi vatandaşı eğitmek olduğu da açıkça ortadadır. Sovyet insanı emeğe değer veren, çalışkan, dürüst, materyalist bakış açısına sahip, ateist ve enternasyonal birey demekti. Okul bu prototipteki bireyi yetiştirmek için her alanda siyasi ideolojik, ahlaki ve materyalist eğitim vermeye çalışmıştır. Öğretmenlere büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Öğretmenlerin konuşmalarıyla, davranışıyla ve hayat tarzıyla öğrencilere örnek olması talep edilmiştir. Ayrıca, komünist ahlak eğitimi vermede veliler ile işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. Ailede de komünist ahlak prensiplerinin önce velilerin kendilerinin daha sonra çocuklarının benimsemeleri öngörülmüştür. Komünist ahlak eğitiminin dersler, geziler, seminerler, piyesler aracılığıyla verilmesine de özen gösterilmiştir. Öğrencinin boş zamanlarını doğru planlaması, siyasi-ideolojik açıdan uygun kitapların okunması gibi konularda okulun öncülük ettiği de görülmektedir. Sonuç olarak, komünist ahlak eğitimi verilmek istenirken, okul ve aile işbirliğinin ön planda olduğunu söyleyebiliriz.

8. Yurtseverlik Eğitimi

Komünist ahlak eğitimi verilirken, bir diğer önemli konuda yurtseverlik eğitimi olmuştur. Bu konu Mugalimder Gazetası'nda daha önce büyük konuların arasında işlendiyse de, Sovyetler Birliğinin Afganistan'a girmesiyle birlikte daha fazla üzerinde durularak, özel köşe yazılarında ele alınmaya başlanmıştır

SBKP'nin 25. Kurultayında konuşan L.İ. Brejnev'in "Sovyet patriotizmi ve Sovyet enternasyonalizmi Sovyet ülkesi için, bizim vatanımız için bir gurur kaynağıdır, bunu yeni yetişmekte olan nesle aktarmanın, Partinin en önemli görevi olduğu bir gerçektir" şeklindeki sözlerine dayanarak, yetişmekte olan nesli Sovyet patriotizmine göre yetiştirmek gerekliliği üzerinde durulmuştur. Vatan sevgisi konusu her derste işlenerek, öğrencilere ideolojik eğitim vermek gerektiği vurgulanmıştır.[551]

[551] M. Caparov, "Patriotizmge tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2396, 21 Temmuz 1978, s. 4.

Vatanı sevgisini öğretmek sadece ders kitapları ya da dersler ile sınırlı kalmamıştır. Vatan sevgisi ayrıca II. Dünya Savaşı kahramanlarının katılımıyla gerçekleşen sohbetler aracılığıyla verilmiştir.[552]

Öğrencilere edebiyat dersinde vatan sevgisini vermenin en büyük hedefi olduğunu ifade eden Aravan ilçesi Lenin ortaokulunun edebiyat öğretmeni O.Caparov, her konu işlendiğinde mutlaka vatan sevgisine değinerek, öğrencilere partiotizm hakkında geniş bilgi verildiğini belirtmiştir. Ayrıca okul yönetimi, yurtseverlik faaliyetleri çerçevesinde öğrencilere geziler düzenlediğini, bu geziler aracılığıyla öğrencilerde Vatan bilinci oluştuğunu, sahiplenme duygusu geliştiğini ve yurtseverlik sezgileri pekiştiğini belirtmiştir.[553]

Mugalimder Gazetası'nda "*Askeri-Vatanseverlik Eğitimi*" adlı köşede okullarda yurtseverlik konusunda yapılan faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir. Alamüdün ilçesindeki Lebedinovka 1 No'lu okulunda bu hususta yürütülen çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Vatanı sevmenin her Sovyet vatandaşının vicdani görevi olduğu hatırlatılarak, bu uğurda canlarını feda eden kahramanların yaptıklarının yad edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[554]

Vatan sevgisi bir derste nasıl verilmelidir sorusuna cevabın edebiyat dersinde yurtseverlik konusunu Kırgız şairi Kubanıçbek Malikov'un "Canıl Mırza" piyesindeki Canıl Mırza karakteri ile verildiği ifade edilmiştir.[555] Bu makalelerde de görüldüğü gibi, vatan sevgisi artık sadece Sovyetler Birliğindeki kahramanlıklar aracılığıyla değil, Kırgız tarihindeki destansı kahramanlar aracılığıyla da verilmeye başlanmıştır. Bu da çok uluslu Sovyet halkı ve Büyük Rus halkının fedakârlığından sürekli söz edilen makalelerden, Kırgız milli kimliğine hafif dönüş yapıldığını gösteren bir işaret olmuştur.

Tarih dersinde yurtseverlik ve enternasyonal duyguları geliştirmenin, öğrencilere Vatanı, Sovyet halkını, emeği ve dostluğu sevmeyi öğretmenin kolay iş olmadığı

[552] D. Yusupov, "Mekendi süyüügö tarbiyalaşat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2494, 4 Temmuz 1979, s. 2.
[553] A. Caparov, "Tarbiyanın özögü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1248, 4 Mart 1967, s. 2.
[554] A. Bayastanov, "Maksat-patriottordu tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2490, 20 Haziran 1979, s.3.
[555] M. Mamazairov, "Mekendi suyuugo şıktandırat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2467, 4 Nisan 1979, s. 2.

belirtilmiştir. Tarih öğretmeni Roza Ömürova'nın derste öğrencilere bu değerleri öğretebilmek için eğitici kısa filmleri, edebi eserleri, şiirleri, tarihi dönemi yansıtan hikayeleri kullandığı ve öğrencilere savaş yıllarındaki halkların dostluğu ve dayanışmasının önemini çeşitli resim, hikaye gibi destekleyici materyaller ile açıkladığını belirtilmiştir.[556]

Yurtseverlik Konusunda Tavsiye Edilen Kitaplar: SBKP'nin 26. kurultayında kabul edilen, on birinci beş senelik planda, gençleri Sovyet yurtseverlik anlayışında eğitmede en önemli ideolojik silahın kitap olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda kaynak kitap olarak V.İ. Lenin'in eserlerini gösteren yazar, gençleri materyalist bakış açısıyla olayları değerlendirmeye davet etmiş, Sovyet vatanseverliğe, halkların dostluğuna, proleter enternasyonalizme yönelten Lenin'in eserlerinin gençler için toplumsal siyasi ve ideolojik birer araç olduğunu belirtmiştir. Yazar kitabı bilimin kaynağı, komünist düşüncelerin propagandisti, bilimsel-teknik gelişmelerin önderi, ülkedeki ve dünyadaki medeniyet ile canlı bağlantı kuracak olan önemli bir araç olarak tanımlamıştır. Gençleri Sovyet vatanseverliğine, dostluğa teşvik etmede L.İ. Brejnev'in eserleri de kaynak olarak gösterilmiştir.[557] Yurtseverlik konusunda ideolojik yönde yazılmış olan, Lenin ve Brejnev'in kitapları tavsiye niteliğinde okurlara sunulmuştur.

SBKP Merkezi Komitesinin Haziran (1983) ve Nisan (1984) plenumlarında yetişmekte olan neslin komünist ideolojiye sadık bireyler olarak yetiştirilmesine, toplumsal siyasi faaliyetlerin yaygınlaştırılmasına, öğrencilerin vatanını düşmanlara karşı korumaya hazır birer vatansever olarak eğitilmelerine vurgu yapılmıştır. Manas ilçesindeki A. Üsönbaev ortaokulunda öğrencilere askeri-spor oyunu olarak bilinen "Zarnitsa", "Orlenok" gibi oyunların oynatıldığı, okulun bahçesinde bir gözetleme kulesinin, silahları dağıtıp tekrar toplamaya müsait olan özel masaların, özel askeri alıştırmalar için çitlerin bulunduğu ifade

[556] R. Ömürova, "Ata-jurttu suyuugo, dostukka tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2568, 21 Mart 1980, s. 2.
[557] B. Elebesov, "Patriotizmge tarbiyaloodo kiteptin rolu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2789, 23 Nisan 1982, s. 4.

edilmiştir.[558] Sovyet okullarında her bir öğrenci potansiyel asker olarak kabul edildiği için daha okul sıralarında iken öğrencilere askeri eğitim verilmiştir.

Ak-Tektir ortaokulunda parti teşkilatı, komsomol ve sendika örgütleri ile veliler komitesi birlikte öğrencileri askeri-vatanseverlik ve devrimci gelenek ruhunda eğitme, gençleri Sovyet silahlı kuvvetler birliğinde asker olmaya hazırlama konusunda planlı, programlı faaliyetler yürütmüştür. Mart 1984'teki parti teşkilatının toplantısında "Gençlere askeri-vatansever eğitim vermenin durumu ve onu iyileştirmenin tedbirleri hakkında"ki mesele masaya yatırılmıştır. Bu toplantıda okulda özel atış eğitimi verecek olan tirin inşasının bittiği ve öğrencilerin temel askeri hazırlıktan geçecekleri haberi verilmiştir. Bunun dışında okulda, dostluğun ve kardeşliğin dili olarak kabul edilen Rus dilinin de öğretildiği ifade edilmiştir.[559]

"Genel eğitim veren ve mesleki eğitim veren okulların özel hususları" hakkındaki yönetmelikte öğrencilere yurtseverlik eğitimi verilmesi gerektiği vurgulanarak, onu gerçekleştirmenin metotları hakkında genişçe bilgiye yer verilmiştir. Öğrencileri vatansever olarak yetiştirmede görevin sadece okula verildiği, bu görevin aynı zamanda öğrencilerin velilerine de ait olduğu vurgulanmıştır.[560]

Öğrencileri vatansever olarak yetiştirmenin zorunlu hale geldiği, 1986 yılına gelindiğinde komünist ahlakın temel prensibi olarak değil, belki de Sovyetler Birliğinin uluslararası arenadaki duruşu nedeniyle bunun şart olduğu ifade edilmiştir. Soğuk Savaşın getirdiği belirsizlik sebebiyle Sovyet okullarında her bir öğrencinin olası savaş halinde silah kullanmayı ve temel savaş taktilerini öğrenerek, ülkesini seven ve onu korumaya hazır birer potansiyel asker olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

---

[558] U. Kenjegaraev, "Maksatıbız-patriottordu tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3063, 25 Temmuz 1984, s. 2.
[559] C. Cunuşev, "Patriottuulukka tarbiyaloonu cakşırtıp…", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3103, 12 Aralık 1984, s. 3.
[560] İ. Samakov, "Patriottuulukka tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3225, 12 Şubat 1986, s. 3.

1986'ya gelindiğinde SBKP'nin programında yurtseverlik konusunun içeriği değiştirilmiştir ve "Sosyalist Ana Vatanı korumaya tüm gücünü, gerekirse canını bile vermeye hazır olmaya hazırlamak, ideolojik-eğitim işinin en önemli görevidir"[561] denilerek, öğrencilere psikolojik olarak her türlü savaş haline hazırlama eğitimi verilmeye başlanmıştır.

Yurtseverlik konusu 1990'lara gelindiğinde çok başka bir boyuta bürünmüştür. Artık bir zamanlar eskinin hurafeleri olarak damgalanan milli destanlar yurtseverlik konusunda kaynak olarak verilmeye başlamıştır. Buna örnek olarak "Manas" destanında yurtseverlik konusu artık destandaki Manas, Kanıkey, Almambet ve benzeri kahramanların davranışlarıyla öğrenciye aktarılmaya başlanmıştır.[562]

Görüldüğü gibi, yurtseverlik eğitimi büyük vatanı sevmekten, küçük vatanı sevmeye doğru kaymıştır. Ahlak eğitiminin bir kolu olan vatan sevgisi, siyasi içerikten arındırılarak, gerçek anlamda partiotizme doğru dönüşmeye başlamıştır.

9. Enternasyonalizm ve Ahlak Eğitimi

Mugalimder Gazetesi dönemin diğer basın yayın organları gibi Komünist Parti'nin belirlediği siyaset gereği yayın yapmıştır. 1965-1975 yılları arasında basın, radyo ve televizyon gittikçe artan bir şekilde Sovyet vatandaşlarının ideolojik-politik görüşünü oluşturma amacıyla kullanılarak, enternasyonalciliğe büyük dikkat çekilmiştir.[563] Mugalimder Gazeta'sının yayın hayatına başladığı (1953) dönemde Kruşçev iktidara gelmiş ve onun izlediği politika Stalin'in milliyetler politikasından farklı olmuştur. Bu dönemde milliyetler politikası genel olarak Rus olmayan toplumları asimile etme ve yeni "Sovyet Halkı" yaratmaya yönelik olmuştur. Milletlerin yakınlaşmasına ilişkin dile getirilen görüşler, teoride "Sovyet Halkı" oluşturmasını hedefliyordu, ama pratikte daha çok Ruslaştırma politikasına hizmet etmiştir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP)'nin 1961'de yapılan 22.

[561] Elebesov, a.g.m., 21 Kasım 1986.
[562] D. Saliieva, ""Manas" eposunda patriotizm ideyası jönündö", *Mugalimder Gazetası,* sayı: 9651, 7 Aralık 1990, s. 3.
[563] İbrahim Hasanoğlu, "Homo Sovieticus: SSCB'de Sovyet Halkı İnşası Çabaları", *Turkish Studies,* Winter 2015, s. 331, www.turkishstudies.net

Kurultayında Sovyetler Birliğini ulustan daha üstün bir etnik topluluk olarak tanımlanmış ve kurultayın kapanış konuşmasında, kurultayın ana gündem maddesinin yeni parti programı olduğu ve bu programın amacının da komünist toplumu inşa etmek olduğu belirtilmiştir.[564]

Komünist dünya anlayışını oluşturma, komünist ahlak eğitimi, proleter enternasyonalizm ve sosyalist yurtseverlik eğitimini de içine almıştır. Sovyet eğitimci Fyodorov, proleter enternasyonalizminin en önemli ilkelerinden başta gelenin emperyalizme, sömürgeciliğe ve yeni-sömürgeciliğe karşı mücadelede tüm ülkelerin işçi ve emekçilerinin dayanışması ve karşılıklı yardımlaşması olduğunu vurgulamıştır.[565]

Kruşçev bütün olarak Sovyetler Birliğinde kültürlerin yakınlaşmasını (sbijeniye) kültürlerin kaynaşmasının (sliyaniye) izlemesi gerektiğini öngörmüştür. Komünist toplumu inşa etmede iki yönlü politika izlenmiştir. İlk aşama Kruşçev'in belirttiği gibi milletlerin bir birlerine yakınlaşması ve kaynaşması, ikinci aşamaysa ekonomik birleşmeydi. "Komünizmde milletlerin her yönlü yakınlaşması, ekonomik, politik ve manevi olarak tam birliği sağlayacaktır." Bu yakınlaşma vesilesiyle milli ayrılıkların ve özellikle dil farklılığının ortadan kaldırılmasının daha da hızlanması öngörülmüştür.[566]

Sovyetler Birliği döneminde eğitim büyük oranda merkezi denetimle yürütüldüğü için okullarda ahlak ve enternasyonal eğitim konusunda öğretmenlerden gelen yazılar Mugalimder Gazeta'sının her sayısında yer almıştır. Özellikle Sovyetler Birliğinde yaşayan halkların dostluğu ve kardeşliği bilinciyle komünist ahlaka sahip bireylerin yetişmesi öngörülmüştür. Bu birlik ülkelerinde yaşayan halkların ortak kültürünün "şekilce milli, içerik olarak sosyalist" olması gerektiği bu makaleler aracılığıyla okurlara aktarılmıştır. Sovyet okullarında verilmek istenen "milli" kültürün içeriğinin mutlaka sosyalist, yani komünist ideolojiye dayanması gerektiği de dikkat çekilen bir diğer önemli husus olmuştur.

[564] "Kruşçev'din SBKP'NİN 22.Kurultayındaki konuşması", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 612, 31 Ekim 1961, s. 1.
[565] Fyodorov, a.g.e., s.207.
[566] Hasanoğlu, a.g.m., s. 325.

Komünist Parti, bütün Sovyet milletleri için ortak enternasyonal kültürün geliştirilmesine önem vermiştir. Bu husus uzun müddet Sovyet basını tarafından da işlenmiştir. Bu yüzden Mugalimder Gazetası'nda enternasyonal içerikteki makaleler, hem Rus, hem Kırgız dillerinde yayınlanmıştır. Yetişmekte olan nesli enternasyonal bilinçte eğitmek Sovyet eğitim sisteminin en önemli amacıydı. Enternasyonal eğitim verilirken, Lenin'in ve diğer Sovyet liderlerinin hayatları örnek olarak işlenmiştir.

Enternasyonal eğitim için okul öğrencileri savaş gazileri, öncü öğretmenler, akademisyenler ve benzeri halka örnek olabilecek insanlar ile sohbet tarzında konuşmalar yapılmıştır. Bu tür sohbetler konularına göre sadece okulda değil, fabrikada, tarlada ve iş yerlerinde gerçekleşmiştir. "İyi İnsanların Örneğinde Eğitmek" başlıklı makalesinde, Oş şehrindeki Lenin ortaokulu öğrencileri, sivil savaş gazisi Macar Yanoş Vereş ile sivil savaş esnasında vefat eden enternasyonal-askerlerin mezarı başında sohbet etmişlerdir. İş yerleri ve okulları, parti sendikaları ve komsomol birlikler bunun gibi enternasyonal toplantıları düzenlemekle yükümlü olmuşlardır. Sınıf öğretmenlerinin öğrenciler ile sohbete başlamadan önce konuşmacı adama konuşma metnini hazırlayıp vermek zorunda olduğu da vurgulanmıştır.[567] Bu makalede özetlemeye çalıştığımız gibi enternasyonal geziler ve sohbetler tamamen Komünist Partisi bölge teşkilatının denetiminde gerçekleşmiştir.

Sovyetler Birliğindeki halkların dostluğunun proleter enternasyonal prensiplerine göre geliştiği ve halkların siyasi birlikteliğine ve sosyalist toplumun ana öğesine dönüştüğü[568] görüşü basın aracılığıyla vurgulanmıştır. Yeni tipteki insanı oluşturmada yeni proleter kültürün yeni geleneklerine sahip çıkma çabası da makalenin bir diğer konusu olmuştur.

[567] A. Yunushodjaev, "Jakşı adamdardın ülgüsündö tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1042, 9 Mart 1965, s. 2-4.
[568] K. İsmailov, "Tradistiya jani adamdı tarbiyaloonun jani türü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 659, 15 Mayıs 1962, s. 4.

SSCB'deki Sovyet halkının enternasyonal amaçlarından en can alıcısı olanının komünizmi inşa etmek olduğu vurgulanmıştır.[569]

Leonid Brejnev, SBKP'nin 25. Kurultayında proleter enternasyonalizm siyasetini daha da genişletmiştir. Kırgız KP'nin Merkezi Komitesinin birinci sekreteri Turdakun Usubaliev'in "Halkların kardeşliği ve dostluğu, öncelikle Sovyet insanının hangi milletten olduğuna bakılmaksızın, beraber sarf ettikleri emekte birleşir ve güçlenir" sözleriyle enternasyonalizme verilen önem vurgulanmıştır. Ayrıca okulda öğrencilere enternasyonal bilincin edebiyat dersindeki eserler aracılığıyla verilmesi gerektiği tavsiye edilirken, Yüce Rus halkına minnet duygusu da dile getirilmiştir.[570]

Halkların dostluğunun en eski geleneğimiz olduğu, Kırgızistan'ın güneyinde Kırgızlar, Özbekler ve Taciklerin bir arada uzun yıllardır yaşadıkları, çocukları eğitirken bu halkların dostluk geleneğinin devam ettirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun dışında köylerde bir ev ya da başka büyük iş yapılacağı sıra tüm köylünün bir araya geldiği, "aşar"olarak bilinen faaliyetin devam ettirilmesi gerektiği, bunun insanlar arasındaki dayanışmayı, kardeşliği, işbirliğini ve güveni sağladığı belirtilmiştir. En önemli geleneklerden bir diğerinin, yaşlılara saygı duymak, onlara değer vermek olduğu, emeğe olan sevginin de eski geleneklerden biri olduğu, köylerde kızlara daha küçük yaştan yemek yapmanın, el işlerinin öğretildiği, erkek çocuklara ise hayvancılık ve çiftçilikle ilgili gerekli bilgilerin öğretildiği vurgulanmıştır. İyi bir hayat sürmek, ahlaklı bir insan olabilmek için her zaman eskilerin bize miras olarak bıraktığı değerli geleneklere başvurmamız gerektiği dile getirilmiştir.[571]

Enternasyonal eğitimin ilkokul birinci sınıftan itibaren verilmeye başlandığından, derste ve ders dışı faaliyetlerde öğrencilere arkadaşlık hakkında kitaplar okutulduğundan,

[569] İ. Momounbaev, "Lenindik ulut sayasatının saltanatı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 723, 30 Aralık 1962, s. 2.
[570] B. Malenov, "Okuuçulardı el dostuguna tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2341, 13 Ocak 1978, s. 4.
[571] Ceenbay Mukambaev, "Tarbiya cana Traditsiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1611, 13 Şubat 1971, s. 2.

başka milletten olan çocuklarla dostluklar kurmak için onlarla bir araya gelerek faaliyetler yapıldığından bahsedilmiştir. Ayrıca her okulda KİD (Enternasyonal Dostluk Kulübü) adıyla faaliyet gösteren toplulukların olduğundan, bu grubun öğrencilerinin diğer milletlerin şarkılarını, şiirlerini söyleyerek, mini programlar düzenlediklerinden, "Aramızda gezegenin her köşesinden çocuklar var" adlı soru-cevap oyunuyla Sovyetler Birliğindeki diğer milletler hakkında bilgi yarışması düzenlendiğinden söz edilmiştir. Makalede enternasyonal bilinçteki nesli yetiştirmek için Sovyetler Birliği ülkesindeki halkların dostluğunu herkese göstermek gerektiği vurgulanmıştır.[572]

Rus Dili ve Enternasyonalizm: Kırgız Sovyet Cumhuriyetindeki okulların çok uluslu olduğunu ve bu okullarda sürekli enternasyonal eğitime ağırlık verildiğini belirtmemiz gerekir. Çok uluslu okullarda iletişim dili olarak Rus dili tercih edilmiştir. Milletlerin yakınlaşması ve kültürel bakımdan karşılıklı etkileşim içine girebilmek için Rus dili köprü vazifesini üstlenmiştir. Bu mahiyette her sene okullar arasında "Rus dili-barışın ve dostluğun dili" sloganıyla bir yarışma düzenlenmiş ve öğrencilere ilim dünyasının eşiğinin ancak Rus dili aracılığıyla açılacağı vurgusu yapılmıştır. "V.I. Lenin'in Dilini Öğreniyoruz" adlı makalede "okullardaki çok uluslu öğrencilere iletişim aracı, dostluğun köprüsü olan yüce Rus dilini öğretmeye büyük çaba sarf edildiği, öğrencilerin özellikle ilkokul döneminde Rus dilini iyi kavramalarına büyük özen gösterildiği"[573] dile getirilerek, Rus diline büyük saygı ve özen gösterildiği, öğrencilere okullarda Rus dili kursları açıldığı, genç nesle enternasyonalist, kardeşlik ve dostluk duygularını aktarabilmek için Rus dilinin şart olduğu vurgulanmıştır.[574] Rus dilinde eğitim veren sınıflar, hatta okullar açılmaya başlamıştır. Rus dilinin önemi sadece okullarda dile getirilmemiş, artık Kırgızistan KP'nin Merkezi Komitesinin de gündeminde olmuştur. KP'nin Merkezi Komitesinin birinci sekreteri Turdakun Usubaliev "Rus dili, ülkemizdeki başka milletler gibi Kırgız halkının da ikinci ana dili konumundadır. Rus dilini

[572] L. Mambetova, "Rastim internasyonalistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2336, 28 Aralık, 1977, s. 3.
[573] M. Kadırakunov, "V.I. Lenindin tilin uyrotup", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2285, 1 Temmuz 1977, s. 2.
[574] U. Sultanaliev, "Eldi suyu-jerdi suyu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2255, 31 Mart, 1976, s. 2.

bilmek manevi yönden gelişmenin, çağımızdaki ilim ile teknolojini öğrenmenin anahtarıdır"[575] diyerek, okulların Rus diline geçmesine imkan ve onay vermiştir. Ayrıca, Rus dilini iyi bilen öğrencilerin Sovyetler Birliğindeki büyük şehirlerde (Moskova, Leningrad, Taşkent, Bakü vb) eğitim alma şansına sahip oldukları, enternasyonal eğitim sayesinde Rus dilini öğrenen gençlerin askerliğini yaparken de zorluk çekmedikleri S. Şelasanov'un "Dostluk Okulda Kurulur" adlı makalesinde belirtilmiştir. Sovyetler Birliğinde yaşayan etnik azınlıklara sözde kendi anadilinde eğitim alma fırsatı sunulmuş, ama pratikte ileri seviyede eğitim alabilmek için Rus dilini öğrenme zorunluluğu getilmiştir.[576]

Mugalimder Gazetası'ndaki "Yurtsever Enternasyonalistleri Eğitelim" başlıklı makalede, 1986'da Kırgız dilinin fonksiyonel gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak Rus dilinin yaygın kullanımı dile getirilmiş, ama bu Kırgız KP'nin Merkezi Komitesi tarafından yalanlanmıştır. Rus dili sayesinde Kırgız dilinin işlevsel hale geldiği öne sürülmüştür. Kırgız Komünist Parti yöneticileri ise Rus dili ve kültürünün savunucuları konumunda olmuşlardır. Rus dilini öğrenemezsen Sovyet ve dünya medeniyetinin gelişmelerini takip edemezsin denilerek, bu konuda istatistikî bilgiler verilmiştir. 1979 nüfus sayımında Kırgızların üçte birinin Rus dilini ikinci anadili gibi iyi bildikleri ileri sürülmüştür. SBKP Merkezi Komitesinin Ocak (1987) plenumunda "Sovyetler Birliğindeki Sovyet insanlarında en güzel duyguları yani enternasyonalizm ve Sovyet vatanseverliğini oluşturmak ve öğretmek" gerektiği vurgulanmıştır.[577]

1989'a gelindiğinde enternasyonalizm ve halkların dostluğu için Rus dilinin yetmediği dile getirilmeye başlanmıştır. Mugalimder Gazetası bu konuda SBKP Merkezi Komitesinin ideoloji bölümünün müdürü ile yapılan röportaja yer vermektedir. Makalede Rus dilinin zorunlu dil olarak öğretildiği, devlet siyaseti gereği her yerde Rus dilini konuşma zorunluluğu

[575]A. Tölönbaev, "Jaştarga askerdik-partirottuk tarbiya berüü küçötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2152, 19 Mart 1976, s. 1.
[576] S. Şelosanov, "Dostuk mektepte jaralat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3370, 8 Temmuz, 1987, s. 3.
[577] Kırgız TAG, "Partiot-internasiyanalçılardı tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 3332, 25 Şubat, 1987, s. 1-2-3.

olduğu, diğer azınlık dillerin kullanılmasına izin verilmediği dile getirilmiştir. Rus dilinin şimdi ikinci resmi dil olarak ülkede varlığını korumaya çalıştığı vurgulanmıştır. Ayrıca halkların dostluğu ve kardeşliği hala güncel ve hassas konu olduğu,[578] için enternasyonal eğitim verilirken öğrencilere hoşgörü, sabır ve diğer ulvi insani özelliklerin de öğretilmek zorunda oldukları da dile getirilmiştir.[579]

Bir yandan, enternasyonal nitelikte eğitim verilecek, iletişim dili Rus dili olacak derken, diğer yandan Kırgız Sovyet Cumhuriyetinde yaşayan başka etnik azınlıkların çocuklara kendi ana dilinde eğitim alma imkanı verilirken, onlara ders kitapları başka bir Cumhuriyetten gelmektedir. Örneğin Kırgızistan'daki Özbeklere ders kitapları Özbekistan Sovyet Cumhuriyetinden gelmektedir. Bu ders kitaplarında öğrencinin yaşadığı ülkenin siyasi, coğrafi ve toplumsal özellikleri hakkında hiçbir bilgiye yer verilmemekte, bunun neticesinde öğrenci kendi ülkesinden kopuk yetişmektedir.[580] Bu eleştiri yerinde yapılmış bir öz eleştiri niteliğindedir. Çünkü Sovyet Eğitim sisteminde milletlerin öncelikleri her zaman Sovyet Halkının önceliklerinin gölgesinde kalmıştır.

Gazetede dikkati çeken başlıkların bir kaçı da, 1963 yılında "Yüce Dostluğa 100 Yıl", "Rusya'ya Kırgızistan'ın Kendi İsteğiyle Girmesinin 100. Yılı", "Rus Kardeşlere Teşekkürler" başlıklı makaleler, Kırgızistan KP'nin Merkezi Komitesinin birinci sekreteri Turdakun Usubaliev'in "Kırgız Halkının Bahtına"[581] adlı iki sayfalık konuşması olup, bu makalelerde Kırgız halkının Yüce Rus halkının sayesinde bu günlere geldikleri vurgusu

[578] Karabağ tartışması 1988-1989 yıllarında bölgede bazı kesimlerde yoğun nüfusa sahip olan Ermenilerin bağımsızlık için referandum düzenleyip bağımsızlık kararı almasıyla başladı. İki toplum arasında meydana gelen karşılıklı çatışmalar ve sokak gösterileri Azerbaycan ile Ermenistan arasında büyük bir gerilim yaratmış ve yüzbinlerce kişi bu tartışmalar sonrasında yaşadığı topraklardan göç etme durumunda kalmıştır. Ermenistan'da yapılan ve yaklaşık 40.000 kişinin katıldığı gösteri sonrası da Ermenistan'ın Karabağ'a saldırması çatışmaları sıcak savaşa dönüştürmüştür.

[579] E. Nuruşev, "İnternasyonaldık etikanın örüşünö ösüp jeteli", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3559, 3. Mayıs, 1989, s. 1-2.

[580] T. Ormonov, "Jaş internasyonalistterdi tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2092, 27 Ağustos 1975, s. 4.

[581] T. Usubaliev, "Kırgız Elinin Baktına", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 809, 30 Ekim 1963, s. 1.

yapılmıştır. Ayrıca "Birlik ve Barış İçinde Komünizme Doğru"[582] makalesinde Kırgız SSCB'nin Yüksek Kurulunda Rusya'ya Kırgızistan'ın kendi isteğiyle girmesinin 100. Yıldönümüne yönelik özel oturum yapıldığından bahsedilmiştir.

Enternasyonal Eğitim ve Metotları: Kırgızistan'da 80 den fazla ulus birlikte, dostluk ve güven içinde yaşamaktadır. Öğrencilerin enternasyonal eğitiminde diğer birlik ülkelerinde okuyan öğrenciler ile mektuplaşma geleneği de geliştirilmiştir.[583] Enternasyonal propagandanın en iyi yapıldığı yer olarak görülen okullarda öğretmenler bu konuyu her fırsatta dile getirmişlerdir. Örneğin, Toktogul adındaki ortaokulda enternasyonal faaliyetlerin sadece öğrenciler ile sınırlı kalmadığı, veli toplantılarında veliler arasında da enternasyonal propaganda yürütüldüğü, okulun Latviya, Kazakistan ve Türkmenistan'daki okullar ile dostluk ilişkileri kurduğu belirtilmiştir. [584]

N.K. Krupskaya "Komünist eğitimin en temel taşlarından biri enternasyonal eğitimdir" sözleriyle, enternasyonal eğitime çok büyük önem atfetmiştir. Enternasyonal eğitim sadece diğer birlik ülkeleri ile sınırlı kalmamış, ülke içindeki farklı ulustan çocukların biri birileriyle mektuplaşmaları, birlikte etkinlik yapmaları ve okullara düzenledikleri geziler sayesinde de gerçekleşmiştir. Özgön ilçesine bağlı Frunze okulu ile Alişer Novoi okulları arasında dostluk ilişkileri, bu iki okulun 4.sınıf öğrencileri arasındaki mektuplaşmalar sayesinde başlamıştır. Eğitim dili Kırgızca ve Özbekçe olan bu okullarda dostluk panelleri düzenlenerek, birbirlerini ziyaret ettikleri, farklı dilleri konuşan çocukların hayatı, yaşantıları, dersleri ile yakından ilgilendikleri ve bilgi sahibi oldukları dile getirilmiştir. Enternasyonal eğitim ile ilgili siyasi sohbetleri organize etmenin Puşkin adındaki okulda çok başarılı olduğundan bahsedilmiştir.[585]

---

[582]Kırgız TAG, "Birdiktüü, ıntımaktuu üy-bülö menen-kommunizmdi Karay", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 810, 2 Kasım 1963, s. 1-4.
[583]A. Kanimetov, "İşenimderge tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 17109, 10 Ocak 1973, s. 1.
[584] L. Çernotkaç, "Rastit inetrnasyonalistov", *Mugalimder Gazetası*, Sayı:2359, 17 Mart 1978, s. 2.
[585] C. Nişanov, "Maksat-internasyonalistterdi tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1904, 8 Aralık 1973, s. 4.

1980'lerden itibaren enternasyonal eğitimin yanı sıra yurtseverlik eğitimi de verilmeye başlamıştır. Buna gerekçe olarak, birey önce kendi vatanını, halkını tanımalı, öğrenmeli ve sevmeli, ondan sonra diğer halkları anlayabilir, sevebilir görüşü ileri sürülmüştür. Basında bu konuyla ilgili her gün makaleler yayınlanmasına, televizyon ve radyoda konuşmalar yapılmasına rağmen, Sovyetler Birliğindeki halkların kardeşliğinin ve dostluğunun temelleri sağlam değildi. Teoride söylenen tüm etnik kimliklerin eriyip, üst kimlik olan Sovyet halkı çatısı altında birleşmesiydi, ancak bu gerçekleşmiyordu. Bu konuyu daha sıkı takibe almak amacıyla, 4 Aralık 1987'de "İşçilere çalışma koşulunda vatansever ve enternasyonal eğitim verme" başlıklı bilimsel konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta işçiler arasındaki enternasyonal faaliyetler yerine getirilmediği, bazı kurumlarda başka etnik azınlıktan hiç işçi olmadığı bir eleştiri olarak dile getirilmiştir. Sayısal veriler ile hangi kurumda ne kadar etnik azınlıkta işçi istihdam edildiği belirtilmiştir.[586] Ayrıca, enternasyonal eğitimin sadece formalite icabı yürütüldüğünün ifade edildiği, 21 Şubat 1987'de Frunze'de düzenlenen "SBKP'nin 27. Kurultayının taleplerine gore enternasyonal ve vatansever eğitimini yükseltme konusunda Kırgızistan'ın parti örgütlerinin görevleri" adlı çalıştayda, son 4 senede ülkedeki bazı il parti teşkilatlarındaki toplantılarında enternasyonal eğitimin hiç bir şekilde gündeme gelmediği dile getirilmiştir.[587]

Buradan da anlaşılıyor ki, devlet eliyle kurum ve okullarda etnik azınlıklardan oluşan ve hiçbir milli kimliğe sahip olmayan bir toplum oluşturma çabası güdülmüştür. Ama bu çabanın istenilen sonucu vermediği yine aynı sene yayınlanan "Partiyot Enternasyonalistleri Eğitelim" adlı makalede ele alınmıştır. Bu makalede enternasyonal eğitimin Komünist Partisinin bölgesel bazdaki faaliyetlerinde istenilen seviyede ele alınmadığı, savsaklandığı örnekler verilerek anlatılmıştır. 1985 yılında Sovyetler Birliği Genel Sekreterliği görevine gelen Mihail Gorbaçev Glasnost (Şeffaflık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma) politikaları

[586] "Partiot-internasiyanalçılardı tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3414, 9 Aralık, 1987, s. 1-2-3.
[587] Aynı yer.

ile Sovyetler Birliğindeki tıkanıklığı açma ve yeni bir yön bulma çabasına girişmişti. Bu politika gereği etnik bazdaki istekler yavaş yavaş dile getirilmeye başlanmıştır. Bu makalede milli bilincini sorgulayan ve Kırgız milli tarihini eleştirel biçimde ele alan öğretim üyesi Attokurov'un Komünist Parti'den ihraç edilerek, mesleğinden men edilmesi gündeme getirilmiştir. Milliyetçiliğin baş göstermesi hiçbir zaman mazur görülemez bir durum olarak görüldüğünden, Parti yöneticileri tarafından milliyetçilik söylemleri kesilmeye çalışılmıştır. Bu korkunun nedeni 1986 Aralık ayındaki Alamata olaylarının[588] bir benzerini yaşamamaktı. Alma-Ata'daki olaylar, siyasi propagandanın eksik yapıldığının, kendini eleştirme konusunda başarısız olunduğunun bir göstergesi olmuştur.

Enternasyonal eğitim Sovyetlerin Afganistan'a girmesiyle yön değiştirmiş, artık öğrenciler ve halk arasında "Afganistan'da askerlik yapmak Sovyet askerlerinin enternasyonal görevi" sloganıyla propagandalar yapılmaya başlanmıştır. Okullardaki enternasyonal toplantılara artık Afganistan savaşına katılan askerler davet edilerek, vatan için orada enternasyonal-askeri görev üstlendikleri dile getirilmiştir.[589]

Enternasyonalizmin sloganlarda söylendiği gibi halkların dostluğunu ve kardeşliğini pekiştirmediği Sovyetler Birliğindeki etnik çatışmalar ile kendini göstermeye başlamıştı. Kanaatimizce, enternasyonal eğitim verilirken sadece Ruslaştırma siyaseti yürütülmesi, Rus proleter kültürünün tüm kültürlerden daha üstün olarak sunulması ve ona özendirme çabası öğrenciler ve halkta karşılıklı saygı ve hoşgörü eksikliği olarak zuhur etmiştir. Büyük abi

[588]1986 Aralık ayaklanması ya da Jeltoksan, Mihail Gorbaçev'in Kazakistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri Dinmuhamed Konayevi görevinden alarak onun yerine dışarıdan Rusya Sovyet Federatif Cumhuriyetinden Gennady Kolbin'i atamasıyla 17 Aralık 1986 sabahında ayaklanma başladı. Gösterilerin başlangıcında Merkezi Komite Binası önünde 200-300 öğrenci toplandı. 18 Aralıkta KGB orduları gösteriyi dağıttılar. 2000 den fazla insan yakalanarak tutuklandı, yüzlerce insan yaralandı ve en az 3 kişi öldürüldü. Almaata'da gerçekleşen gösteriler diğer Kazak şehirlerinde Sovyetlerin federal yapısını zayıflatacak ve sosyal yapıyı sarsacak ilk büyük patlama idi. Protestoların ardından Sovyetlerin kardeşlik ve birliktelik üzerine inşa edildiğine dair efsane birkaç yıl içinde paramparça olacaktı. Geniş bilgi için bakınız: Füsun Kara, "Alamatada 1986 Aralık Olayları: Jeltoksan", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 7/4, Fall 2012, p. 417-426, ANKARA-TURKEY.

[589] Ş. Erketaev, "Kommunisttik partiyaga ınandıruu üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3526, 6 Ocak 1989, s. 2.

*Mankurt: Kırgız efsanelerinde bahsedilen bilinçsiz köle.

niteliğindeki Rus kültürü müfredatta o kadar çok yer kaplamıştır ki, kendi milli kimliği, tarihi ve geleneğini, hatta komşusu olan ülkeyi bile tanımayan, hiçbir milli kimliğe sahip olmayan, aidiyet duygusu zayıf, kendi geçmişini ve benliğini kaybetmiş mankurt* bireyler yetişmiştir.

Enternasyonalizme Yönelik Eleştiriler: 1990'da ise enternasyonal eğitim eleştirilmeye başlanmıştır. Okullarda verilen enternasyonel eğitimin içeriğinin baştan aşağı değişmesi gerektiği, öğrencilere tek düze anlatım ve kuru nasihat ile eğitim verilerek bunun benimsenmediğinin pratikte görülmüş olduğu vurgulanmıştır. Çocuklara bu eğitimin çok küçük yaştan itibaren verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öğrenci büyük vatanı hakkında her şeyi öğrenmeye çabalarken, küçük vatanı hakkında çok yüzeysel bilgiye sahip olmuştur. Bir milletin gelenek-görenekleri, milli bilinci en iyi edebi eserlerde saklıdır. Ama maalesef, enternasyonal eğitimde Rus dilinde eğitim veren okullarda hiçbir Kırgız yazarın eseri okutulmamış, Kırgızistan hakkında yeterli bilgi verilmemiş, dolayısıyla öğrenci kendi yaşadığı ülkeyi yeterince tanımamıştır.[590]

Bu eleştiriler elbette sadece bu konuyla sınırlı değildi. KP'nin 28. Kurultayına hazırlık niteliğindeki SBKP Merkezi Komitesinin Platformunu değerlendirirken, Suzak ilçesindeki halk eğitimi bölümü müdürleri toplantısında pek çok farklı alandaki eksiklikler dile getirilmiştir. KP'nin artık halkın güvenini kaybettiği, öğrencilerin eğitim seviyesinin içler acısı olduğu, ortaokulda okumasına rağmen bazı öğrencilerin hala heceleyerek okudukları, bunun nedeninin öğrencilerin yönergede öğrencilerin kolhoz tarlalarında 4 saat çalışması ifade edilmesine rağmen gereğinden fazla çalıştırılması olduğunu, eğitimin sadece kışın devam ettiği, dolayısıyla tam donanımlı eğitim verilmediği açık sözlülükle dile getirilmiştir. Ayrıca ders kitaplarının ve müfredatın, milletlerin milli özelliklerine göre yeniden düzenlenmesi ve eğitimin kalitesini arttırmak için öğretmenlerin seviyesinin yükseltilmesi

[590] İ. Bekboev, "İnternasyonaldık tarbiyanın köröngölüü mümkünçülüktörü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3570, 9 Haziran 1989, s. 1-2.

gerekliliği vurgulanmıştır. Enternasyonal eğitim verilirken, milli özelliklerin öne çıkarılması gerektiği belirtilmiştir.[591]

Marksist-Leninst düşünce şemsiyesi altında okullarda verilen enternasyonal eğitim yıllarca içerik olarak hiç değişmemiş, aynı şeyler tekrarlanarak, zaman geçtikçe tekdüzeliğe geçmiştir. Enternasyonal eğitiminin kuru ezberciliğe dayandığı ve öğrencilerin kendi ülkesinden, kendi milletinden daha çok hiç gitmediği, görmediği ülkeler hakkında bilgiler ezberledikleri dile getirilmiştir. Tarih derslerinde de, en büyük rolü Rusların üstlendiği anlatılmış, tarihimizin onlar sayesinde değiştiği öne sürülmüş, eğitim dilinin Rusça olduğu ifade edilmiştir. Sadece ülkemiz örnek verilirse, enternasyonalist eğitim bahane edilerek Kırgız okullarının sayısının azaldığı ve yıllarca Rus dili ve Rus kültürünün propagandası yapıldığı, okullarda enternasyonal faaliyetlerin sürekli yürütüldüğü, Sovyetler Birliğindeki diğer ülkeler ile dostluk ilişkileri kurulurken kendi ülkemizde yaşayan Kazak, Özbek, Dungan vb. etnik azınlıkları ile dostluk kurulamadığı, onların kültürel özelliklerinin öğretilmediği, dolayısıyla onları tanımayan, anlamayan halk arasında etnik çatışmaların alevlendiği dile getirilmiştir.[592]

Mugalimder Gazetesi aracılığıyla enternasyonal eğitimde hangi evrelerden geçildiğini yukarıda ele aldık. İlk başta dayatmacı bir şekilde sadece Rus dili ve Rus kültürünü propaganda amaçlı enternasyonal eğitim yapılmış, Birlik ülkelerindeki etnik anlaşmazlıklar bu eğitimin sadece teoride ve basında başarılı olup, pratikte ise istenilen seviyede başarı sağlamadığını göstermiştir.

10. Estetik ve Ahlak Eğitimi

Mugalimder Gazetası'nda Sovyet eğitim sisteminin temel taşlarından biri olan estetik eğitim hakkındaki yazılara da yer verilmiştir. Estetik eğitim komünist ahlak eğitiminin

[591] K. Borbugulov, "Uluttuk özgöçölügüne jaraşa okutulsa", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9616, 6 Nisan, 1990, s. 1.
[592] S. Asımbekova, "İnternasyonaldık tarbiyanın azrıldığı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9651, 7 Aralık 1990, s. 8.

tamamlayıcı unsuru olarak kabul edilmiştir. Sovyet eğitimcisi Fyodorov komunist bireyin ahlakını biçimlendirmede estetik eğitimin özel yeri olduğunu söylemiştir. Estetik eğitim olmadan yeni insanın tüm yönlü ve uyumlu olmasının imkânsız olduğu belirtilerek, bu eğitimin genç kuşakta ahlakın oluşturulması için çok önemli[593] olduğu dile getirilmiştir.

SBKP'nin Programında yeni insanı komünist ideolojide eğitmeye büyük önem verilmiştir. Bu ideolojide estetik eğitim, gençleri hassasiyete, edebi doğruları anlamaya, zorluklara göğüs germeye ve iyi hayat koşullarında yaşamayı öğretmiştir. Estetik eğitim aracılığıyla komünist anlayışta, edebi ve sanatsal yönü ağır basan, toplum bilinciyle yoğrulmuş, ahlaklı bireylerin yetiştirilmesi ve öğretmenlerin kendi dış görüntüsündeki zerafet, konuşmasındaki incelik ile öğrencilere örnek olması gerektiği[594] vurgulanmıştır.

1964 yılında SBKP'nin Merkezi Komitesi tarafından birlik ülkelerindeki okulların müfredatına sanatı tanıma dersi eklenerek, estetik eğitimin belli bir branşta verilmesinin önü açılmıştır. Öğrencinin estetik zevkinin gelişmesine çevresinin de büyük katkı sağlayacağı açıkça vurgulanmıştır. Sanat eğitimini ders müfredatına almakla estetik eğitime büyük katkı sağlanmıştır. Sanatın sadece duygulara değil, aynı zamanda düşünmeye de katkısı olduğu, şiiri anlamanın duygudan başladığını belirten yazar, edebi okuma parçaları, masallar ve hikâyelerin hepsinin estetik eğitimin temel kaynakları olduğu belirtilmiştir. Beden eğitimi, insanın fiziksel görünümünü güzelleştirse de, sanat insanın "iç dünyasını" güzelleştirmektedir.[595]

A.S. Makarenko, estetik eğitimi komünist ahlakının en temel taşı olarak gördüğü için, kolonilerinde ilk etapta estetik görünüme önem vermiştir. Öğrencilerin kıyafetlerinden yemek yeme alışkanlıklarına kadar her şeyin estetik olarak güzel ve şık olmasına dikkat etmiştir. Ayrıca öğrencilerin kendi aralarındaki iletişimin de güzel olmasına özen göstermiştir. Kolonideki her bir öğrencinin giydiği kıyafet, yattığı oda, kullandığı eşya, okuduğu kitap,

[593] Fyodorov, a.g.e., s. 211.
[594] "Estetikalık tarbiyanı jakşırtalı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1244, 18 Şubat 1967, s. 1.
[595] "Estetikalık taasirlenüügö tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 844, 3 Mart 1964, s. 1.

yürüdüğü merdiven bütün hepsi bir birini tamamlar nitelikte güzel olmak zorunda olmuştur. Ayrıca öğrencilere örnek teşkil edecek olan öğretmenlerin de hem fiziki olarak, hem dış görüntü olarak, hem de hitabi olarak güzel olmasına özen göstermiş, düzensiz ve özensiz olanları işe almamıştır. Öğrencilerin görsel olarak da güzelden etkilendiğini vurgulayan Makarenko, öğretmenin her yönüyle estetik talebe uygun olmasını istemiştir.[596]

Okullarda estetik eğitimin başarılı şekilde yürütüldüğüne örnek olarak Tüp ilçesine bağlı Sarı-Bulak ortaokulundaki estetik eğitime dair bir makalede, estetik denilince akla ilk gelenin zarafet ve şıklık olduğu belirtilmiştir. Bu okuldaki estetik eğitimi başarılı şekilde yürüten Rus dili ve edebiyatı Öğretmeni Rojkova Mariya estetik eğitim verilirken öğrencilerin yaş farkına dikkat edilmesi gerektiğini, onların ilgi alanlarından yola çıkarak, estetiğe ilgilerini çekmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. O her öğrencide A.P. Çehov'un "İnsanın her şeyi, dış görüntüsü, kıyafetleri, iç dünyası da güzel olmalıdır" görüşünün slogan edinilmesi gerektiğini belirtmiştir. Estetik eğitimin en temel amacı, öğrencilerin iç dünyasını zenginleştirmek, hissetme, duyma, görme gibi duyu organlarını geliştirmek ve onlara ince düşünme yetisini kazandırmak gerektiğini belirten yazar, estetik eğitim aracılığıyla komünist ahlakın temel öğesi olan her şeye pozitif bakma yetisini kazandırmanın amaçlandığını dile getirmiştir.[597]

Temmuz 1968 yılında tüm birlik ülkelerinden gelen öğretmenlerin kurultayı düzenlenmiştir. Bu kurultayda L.İ. Brejnev komünist toplumda insanı her yönlü yetiştirmenin en önemli amaç olduğunu vurgulayarak, öğretmenlerin, velilerin ve toplumun öğrencilere estetik eğitim verme konusunda büyük sorumlulukları olduğunu vurgulamıştır. Kırgızistan'da estetik eğitim propagandası 1970'lerde basın yoluyla, radyo ve televizyon aracılığıyla yaygınlaştırılmıştır. Ülkede estetik eğitim verecek kadroların yeni yetişmeye başladığını belirten B. Grebennikov'un kaleme aldığı "Estetik Eğitime Dikkat Edelim" başlıklı makalede

[596] V. Julenkov, "Suluulukka tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3432, 10 Şubat 1988, s. 3.
[597] O. İsmailov, "Estetikalık tarbiyanın eske alınar jaktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1331, 20 Aralık 1967, s. 1.

Frunze Sanat Enstitüsü, Oş şehrindeki Müzik Yüksek Okulu, Frunze'deki Müzik-Pedagoji Yüksek Okulu gibi kurumlardan estetik eğitim kadroları yetişmeye başladığı belirtilmiştir. Estetik eğitimin en önemli unsuru olan müzik eğitiminde öğrencileri koroya katılımlarını sağlamak gerektiği, okullar arasında koreografi yardımıyla estetik eğitim veren okulların mevcut olduğu belirtilmiştir. Kalinin ilçesine bağlı 2 No'lu okulda öğrencilerin tümünün dans kurslarına katıldığını belirten okulun dans öğretmeni A.M. Ergeşev, öğrencilerin dans kursuna katılımıyla davranışlarında olumlu değişiklikler gözlemlediğini belirtmiştir. Öğrencinin dansı öğrenirken tüm dikkatini bir yere topladığını, bunun ise öğrencide disiplin, düzen, kolektivizm duygusunu geliştirdiğini vurgulamıştır.[598]

Disiplinler Arası İletişim ve Estetik Eğitim: Okulda öğrencilerin estetik duygularını geliştirecek sanatsal zevkin sadece edebiyat, resim ve müzik dersinde verilmeyip, biyoloji dersinde düzenlenen doğa yürüyüşü sırasında öğrencilerden, doğal taşlardan koleksiyon yapmaları istenerek daha sonra onların bu çalışmaların estetik yönden değerlendirilmesi şeklinde verilmiştir. Bununla birlikte biyoloji dersi ile edebiyat dersinin öğretmenleri ortaklaşa ders dışı faaliyetler ve etkinlikler yapmışlardır. "Şairlerin doğa hakkındaki şiirleri", "Bizim memleket-şiirin memleketi", "Bahar şenliği", "Göçmen kuşlar şenliği", "Ala-Too'do kış" gibi etkinlikler aracılığıyla öğrencilerde doğanın edebi ve estetik olarak tasvir edilme bilinci geliştilmeye çalışılmıştır. Ayrıca biyoloji dersinde estetik eğitim, öğrenciler arasında "genç biyolog" kulübünü oluşturmakla da verilmiştir.[599]

Okulda öğrencilere estetik eğitim vermenin amacının estetik, edebi duyguları ve çeşitli yaratıcılık kabiliyetlerini sistemli bir şekilde geliştirmek olduğunu vurgulayan bir diğer makalede ise, bu anlayışın okulda, evde, toplumda karşılaşılacak her çeşit durumda pozitif olmayı sağlayacağı ifade edilmiştir. Öğrencilere estetik eğitimi kazandırmak için ders

[598] B.M. Grebennikov, "Estetikalık tarbiyaga könül burulsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1584, 11 Kasım 1970, s. 4.
[599] T. Kayımova, "Predmetterdin baylanışı cana estetikalık tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2271, 13 Mayıs 1977, s. 4.

materyali olarak kendi emekleriyle yapmış oldukları tablo ve çerçevelerin sınıfta bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca estetik eğitimin A.M. Gorkiy'in"Estetik- bu geleceğin etiğidir" sözlerine dayanması gerektiği belirtilmiştir.[600]

Estetik eğitim 1985'ten sonraki Perestroyka döneminde yeniden yapılanmıştır. Estetik eğitimin içeriği değişmiş, komünist eğitimi vurgulayan içerikten, Sovyet Birliğindeki her bir ülkenin milli, bölgesel ve ulusal özelliklerine göre düzenlenen içeriğe geçilmiştir. Estetik eğitimin, komünist eğitimin bir parçası olarak, ideolojik-siyasi, ahlaki, zihinsel, fiziksel ve ekolojik eğitim ile birlikte verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Estetik eğitim ile birlikte iki dilli eğitimin zorunluluğu da bir diğer önemli konu olmuştur. Kültürel-estetik iki dillilik sayesinde öğrenciler hem komünist eğitimin kaynaklarından yararlanır, hem de milli zenginliklerden istifade eder[601] görüşü ileri sürülmüştür. Estetik eğitim komunist ahlak eğitimin temel unsurlarından biri olarak görülmüştür. Estetik eğitim ile Sovyet insanının, iç dünyasının zenginleşmesi öngörülmüştür.

11. Emek ve Ahlak Eğitimi

Emek ile ahlağın bağlantısına Kalinin şu sözleriyle değinmiştir: "Sosyalist ahlakın başlıca unsurlarından biri emeğe karşı sevgidir. İşçi sınıfının zaferiyle emek, insan hayatı için zorunlu olan bir koşul, ağır ve utanç verici bir yük olmaktan çıkarak, onur ve kahramanlık savaşına dönüşmüştür."[602]

Komünist öğretiye her yönlü yaklaşımın bir diğer unsuru ise, emek öğretisidir. SBKP'nin Merkezi Komitesi ve SSCB Bakanlar Kurulunda kabul edilen "Genel eğitim veren okullarda eğitim alan öğrencileri eğitmeyi, terbiye etmeyi ve onları emek olgusuna hazırlamayı geliştirme hakkındaki" (1977) kararlarda gençleri emeğe hazırlama, onların doğru mesleği seçmesine yardımcı olma gibi alt başlıklar da ele alınmıştır. Gençleri emek

[600] B. İsakova, "Estetikalık tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:2723, 11 Eylül 1981, s. 4.
[601] Kırgız Elge Bilim Berüü Sistemasında Estetikalık Tarbiyaloonun Konsepsiyası", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9635, 17 Ağustos 1990, s. 2-3.
[602] M.İ. Kalinin, *Devrimci Eğitim, Devrimci Ahlak*, Sorun Yayınları, İstanbul 1989, s.103.

faaliyetlerine hazırlamada, öğrencileri mesleki eğitim ve alışkanlıklar ile donatmada ve onlarda ahlaki-psikolojik yönden gerekli vasıfların edinilmesine olanak sağlamada okullara büyük sorumluluk yüklenmiştir.[603]

L.İ. Brejnev SBKP'nin 26. Kurultayında "En önemli iş olan herkese zorunlu eğitim sona erdi. Hâlihazırdaki en önemli amacın, okulda öğrencinin çalışkan ve ahlaklı olma yolundaki kalitesini arttırmak, öğrencilerin ve öğretmenlerin faaliyetlerini değerlendirirken yüzeysellikten kaçınmak, eğitimin hayat ile bağlarını pratikte sağlamlaştırmak, öğrencilere topluma faydalı işleri yapmayı öğretmek" olduğunu belirten konuşma yapmıştır. Bu kararı esas olan, Narın iline bağlı öğretmenler politeknik eğitim üzerinde yoğunlaşarak, öğrencilerde emek sevgisini aşılamayı amaç edinmişlerdir. Bu okulda üretim ekipleri oluşturulmuş ve daha sonra bu okulu örnek alan üretim okullarının sayısı 210'a yükselmiş ve 9969 öğrenci bu gruplara katılarak, çeşitli yerlerde çalışmışlardır.[604]

Emek sevgisinin ahlaki eğitimin temel kaynağı olduğunu, öğrencilerin kolhozcular ile işçilerin, çobanların arasında fazla zaman geçirmeleri gerektiğini, bu kurumların onlara emek olgusunu kavramayı, emekçilerin emeğine saygı duymayı öğrettiğini, okuldan mezun olan öğrencilerin topluca kolhozdo ya da bir fabrikada çalışmak üzere kalmalarının emeğe karşı sevgilerinin bir göstergesi[605] olduğunu dile getiren bir başka makalede, öğrencilerin sıradan işçi olmalarına teşvik edilmiştir. (Bu durum aslında yetişmekte olan neslin vasıfsızlaştırıldığını, öğrencilerin yüksek öğrenim almak yerine kolhozda işçi olarak kalmalarına teşvik edildiğini, aynı zamanda sorgulamayan, merak etmeyen ve ucuz iş gücü oluşturulduğunu ifade eder. Bütün bunlar bağımsızlık sonrası ülkenin ekonomik çıkmaza düşmesine neden olacağının habercisiydi.)

---

[603] Z. Cantakova, "Tarbiyaloogo komplekstüü mamile", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2432, 29 Kasım 1978, s. 1-2.

[604] T. Aşıraliev, "Okuuçulardı emgekke tarbiyaloo-uçurdun talabı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:2763, 22 Ocak 1982, s. 2.

[605] T. Satkınaliev, "Adeptüülük başatı-mektep", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2447, 19 Ocak 1979, s. 3.

Emek eğitimi, komünist eğitimin hatta sovyet eğitim felsefesinin en temel taşlarından biridir. Bu yüzden, politeknik eğitim ile birlikte öğrencilere çalışma alışkanlığını kazandırma, çeşitli gruplar halinde çiftlik tarlasında, fabrikalarda yada inşaatlarda staj yaptırmanın önemi her zaman güncel bir konu olarak kalmıştır. Öğretmenlerin bölge toplantılarında emek eğitimini geliştirmek, öğrencilere doğru meslek seçiminde yardımcı olmak adına seminerler düzenlenmiştir.[606]

Öğrencilere emeği sevmeyi öğretmek sovyet pedagojisinin en önemli konularından biri olmuştur. Bu konuda çeşitli metotlar geliştirilmiştir. Örneğin, emekle ilgili seminerler düzenlemek, bölgede emek kahramanı olarak bilinen, çalışkan insanları okula çağırarak söyleşi düzenlemek, okulda ya da okul dışı yerlerde öğrencileri topluma faydalı işlere aktif katılmalarını sağlamak emek eğitiminin bazı metotlarıdır. Emek eğitiminde aile ile işbirliği yapılmasının bu işin daha iyi sonuç vermesini sağlayacağı düşüncesiyle, öğrencilerin okulda topluma faydalı kurslara katılmasına ailenin izin vermesi gerektiği de[607] ifade edilmiştir.

Toplumsal emek eğitimi çerçevesinde öğrenciler ek iş gücü olarak çiftlikte, kolhoz tarlalarında, fabrikalarda çalıştırılmıştır. Her öğrenciye günlük olarak yapılması gereken belli bir plan konulmuştur.[608] Böylece topluma yararlı iş adı altında öğrenciler gereğinden fazla çalıştırılmıştır.

Okulun öğrenciye sadece bilgi aktarma yeri olmadığı, her yönlü gelişmiş, tarım konusunda bilgili ve deneyimli, teknolojik aletleri kullanabilen ve çalışkan bireyleri yetiştirmekle yükümlü olduğunu belirten L.İ. Brejnev, gençleri emek aracılığı ile eğitmek için okul, aile ve toplumun işbirliği içinde olması gerektiğini vurgulamıştır.[609]

---

[606] "Emgek tarbiyası örkündötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2544, 26 Aralık 1979, s. 3.
[607] A. Maatkerimov, "Emgekke tarbiyaloonun başatı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2542, 19 Aralık 1979, s. 3.
[608] N. Mambetakanuov, "Koomduk emgekke tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2540, 12 Aralık 1979, s. 2.
[609] V. Nurgaziev, "Emgek-jaştardı turmuşka dayardayt", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2478, 11 Mayıs 1979, s. 1.

Komünist ahlağa sahip birey demek çalışma ekiplerine katılan, mütevazi, genel kültürü yüksek, dürüst, başkaları için her şeyini feda etmeye hazır, Vatanına hizmet eden, iyi niyetli birey demektir.[610]

SBKP'nin Merkez Komitesinin Nisan (1984) Plenumunda "Genel eğitim veren ve mesleki eğitim veren okulların reformunun temel yönleri" kararında okul öğrencilerine emek sevgisini aşılamak gerektiği üzerinde durulmuştur. Gençlerin yüksek eğitimli, kültürlü ve çalışkan olarak hayata atılmaları gerektiğini belirten yazar, çocukların ileride emek kolektiflerinden yetişmesi gerektiğini vurgulamıştır.[611]

N. K. Krupskaya, velilerin çalışma konusunda çocuklarına örnek olmasının çok büyük öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Yine sovyet eğitimcilerinden V.A. Suhomilinski, emek olmadan insanı eğitmenin imkansız olduğunu vurgulayarak, kolektif bilinci yüksek, sorumluluk sahibi bireyi yetiştirmede emeğin önemine vurgu yapmıştır.[612]

12. Ahlak Eğitiminin Siyasi-İdeolojik Boyutu

Mugalimder Gazeta'sı önemli ideolojik konuları "Pravda" gazetesinde yayınlanan başmakalelerden çevirerek aktarmıştır. 18 Nisan 1964 yılındaki "Pravda" gazetesinden aktarılan makalede N. Kruşçev'in "Komünist eğitim hakkında"ki görüşlerini konu edinmiştir. Bu eserde Stalin dönemindeki totalitar rejim eleştirilerek, Lenin'in önderliğinde gelişecek olan bilimsel komünizme geçmenin önemi vurgulanmıştır. Lenin'in altını çizdiği, komünizme giden yolda her yönlü gelişmiş ve her yönlü hazırlığı olan insanları eğitmeye ve öğretmeye başlanması gerektiği sloganı en fazla üzerinde durduğu konu olmuştur. Kruşçev, ayrıca

[610] K. Rayımbekov, "Adeptüülükkö tarbiyaloo-calpı eldik iş", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2965, 13 Temmuz 1983, s. 2.
[611] E. Zakiryaev, "Emgekke tarbiyaloonun aykın colu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3102, 7 Aralık 1984, s. 1.
[612] E. Pastuh, "Emgekti süygöndör üy-bülödö tarbiyalanat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1959, 19 Haziran 1974, s. 2.

günümüzde Marksist-Leninist teoriyi halka anlatma konusu yetersiz kalındığını vurgulayarak, insanlara komünist eğitim verirken toplumun desteğinin alınması önerisinde bulunmuştur.[613]

Uzak meralardaki çobanlar arasında siyasi ideolojik propaganda yürütmek öğretmenlerin görevi olmuştur.[614]

İdeolojik öğreti, gençlerin komünist ideolojinin, Sovyet vatanseverliğin, proletar enternasyonalizmin bilincinde olmalarını sağlamıştır. İdeolojik-siyasi öğretinin temelinde yeni nesilde komünist bakış açısını oluşturmak yattığını, bu temeli sağlamlaştırmak için SSCB'nin Anayasası, L.İ. Brejnev'in "Küçük Yer", "Tekrara Diriliş", "İşlenmemiş Tarla" gibi eserlerinin okutulması, SBKP'nin Merkezi Komitesinin Ekim (1977) Plenumundaki materyallerin iyi öğretilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[615]

Öğretmenlerin asıl görevi komünist toplumun inşasını istemeyen burjuvazi ideolojisi ile sürekli mücadele etmek ve eğitim müfredatına konulmuş olan "Toplum Bilimi" dersi aracılığıyla öğrencileri ideolojik yönden iyi yetişmiş birer Marksistler-Leninistler olarak eğitmektir. Bu dersin amacı öğrencilerde Marksist dünya görüşü oluşturmak ve siyasi bilinci yükseltmek olmuştur.[616] Yeni insanın "Toplum Bilimi" gibi ideolojik öğretisi yüksek dersler aracılığıyla ve öğretmenlerin bizzat örnek olmalarıyla yetişeceği[617] vurgulanmıştır.

SBKP'nin Merkezi Komitesinin Plenumlarında, toplantılarda alınan kararlar Mugalimder Gazeta'sında yayınlanmıştır. Bu tür makalelerden biri olan "Terbiyenin Partiye Uygunluğu" başlıklı yazıda komünist ahlak prensiplerinin yanı sıra siyasi bilincin de kazandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Derste branş öğretmenlerinin ülkenin siyasi-ideolojik durumunu, dünyada ve ülkede cereyan eden son gelişmeleri takip etmek zorunda oldukları, öğrencilerin siyasi-ideolojik yönden eğitilmesine katkı sağlanması gerektiği

[613] A. Egorov, "Canı adamdı tarbiyaloodogu en maaniluu, en başkı nesre", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 859, 18 Nisan 1964, s. 1-2.
[614] Kırgız TAG, "Canı kişini tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 887, 1Ağustos 1964, s. 1.
[615] Z. Cantakova, "Tarbiyaloogo komplekstüü mamile", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2432, 29 Kasım 1978, s. 1-2.
[616] D. Otorbaev, "Marksistik-Lenindik köz karaştı tarbiyaloo mildeti", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 751, 13 Nisan 1963, s. 1-4.
[617] F. Hisamutdinova, "Cogorku ideyaluuluk üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 751, 13 Nisan 1963, s. 4.

belirtilmiştir. Sovyet eğitim sistemi de Komünist Partisinin siyasi-ideolojik amaçları doğrultusunda sürekli kendini yenilemek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte öğretmenlerin de kendilerini dünya gelişmelerine ayak uyduran yenilikçiler olarak yenilemeleri gerektiği belirtilmiştir.[618]

"Eğer Komünist Olsam" başlıklı makalede, okullardaki ders dışı etkinlikleri, eğitim-öğretim kalitesini, okulun başarısını organize eden ve yönetenin okulun bünyesindeki parti örgütleri olduğu ifade edilmiştir. Bölge parti teşkilatlarının faaliyetlerini konu alan bu makalede At-Başı ilçesindeki parti örgütünün "Bir çocuk için tüm insanlar sorumlu" sloganıyla okul kolektifini, ebeveynleri zorunlu eğitim meselesine celp ederek, Komünist Partisinin herkese zorunlu eğitim politikasını hayata geçirmesinin daha kolay olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca bu yazıda okuldaki parti teşkilatının bir diğer görevinin öğretmenlerin faaliyetlerini ve davranışlarını denetlemek olduğu, Sovyet öğretmenlerinin de bulunduğu bölgedeki parti örgütlerinin faaliyetlerine aktif olarak katılmaları ve herkese örnek olmaları[619] gerektiği vurgulanmıştır.

Mugalimder Gazetası'nda öğretmenlere ek kaynak materyal olarak, "*Öğretmenlerin Dikkatine*" köşesinde Komünist öğretideki problemler ele alınmıştır.[620]

Komünist Parti tarafından genç nesli devrimci mücadelenin kahraman gelenekleri, marksizim-leninizm ideolojileri esasında eğitmenin gerekliliği vurgulanmıştır. Gençleri Sovyet vatanseverliğin ve proleter enternasyonalizmin ruhunda eğitme meselesi özellikle büyük öneme sahip olmuştur. Çünkü komünizmin kuruluşuna aktif olarak katılmak için her bir bireyden Lenin ideolojisine sadık, eğitimli, devrimci faaliyet yürüten, organize kabiliyeti gelişmiş, cesaretli olmaları talep edilmiştir.[621]

---

[618] "Tarbiyaloonun partiyaluulugu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1039, 27 Şubat 1965, s. 1.
[619] "Eger komünist bolson..", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1131, 1966, s. 1.
[620] "Komünisttik tarbiyaloonun problemaları", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1114, 16 Kasım 1966, s. 2.
[621] "Caştardı sovet elinin relolyutsiyalık traditsiyalarında tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1129, 8 Ocak 1966, s. 1.

Okulda görevli olan propagandacı öğretmenlerin veliler arasında siyasi ideolojik, pedagojik konuşmalar yaparken eskinin hurafeleri olarak bilinen dini tabular hakkında dini içerikli hikâyeleri aktarması gerektiği, öğrenciler arasında Marksist-leninist bakış açısını yaygınlaştırmak için çeşitli yarışmalar, paneller düzenlemeleri gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin komünist olarak yetişmesinde ailenin de büyük rolü olduğu, velilerin çocuğuna ailede komünist eğitimi vermeden önce, kendilerinin bu eğitim aşamasından geçmeleri gerektiği[622] ifade edilmiştir.

Aralık 1968'de Prjevalsk şehrinde Isık-Köl bölgesindeki eğitimcilerin bölge toplantısında öğrencilerin ideolojik-siyasi eğitimi gündem konusu olmuştur. Öğrencilerde komünist bakış açısının oluşmasında sosyal bilimlerin büyük önemi olduğu, toplum bilimi, tarih, edebiyat gibi dersler ile öğrencilerin sosyalist toplumun nasıl geliştiğini, Komünist Partinin iç ve dış siyasetinin temel sebeplerini, kapitalist toplumun yerine neden sosyalist toplumun inşa edilmesi ve gelişmesi gerektiğini öğrenecekleri belirtilmiştir. Okullardaki Marksist-Leninist üniversite faaliyetlerinin en başında öğretmenler arasında siyasi seminerler düzenleme, onları estetik, tarih, bilimsel komünizm, ateizm ile ilgili konularda bilgilendirme, bunun dışında partinin önemli siyasi belgeleri ile tanıştırma faaliyetleri gelmiştir.[623]

Ekim 1981 tarihinde Sovyetler Birliği ülkelerince ortak olarak "Okul öğrencilerinin ideolojik-siyasi eğitimi ve onlarda burjuva ideolojisine ve ahlakına karşı eleştirel bakış açısını oluşturmak" başlıklı bilimsel bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta eğitim-öğretim faaliyetlerinin sonuçları ve okulların ideolojik-siyasi faaliyetlerini geliştirmek, etkinliğini ve kalitesini yükseltmek amaçlanmıştır.[624]

Öğrencilerin komunist ahlak eğitimi için Lenin ve diğer devrimcilerin eserlerini, SBKP'nin tarihini, Komünist Parti kurultaylarının, plenumlarının materyallerini, SBKP'nin

[622] Z. Tairov, "Materyalisttik köz karaşta tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1144, 1 Mart 1966, s. 4.
[623] "Caştardı ideyalık caktan takşaltuu-negizgi mildet", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1493, 28 Aralık 1968, s. 1-4.
[624] S. Abdırazakov, "Okuuçularga nravalık tarbiya berüüdögü mugalimdin rolu", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 2819, 6 Ağustos 1982, s. 2.

barış ve nükleer savaşı önlemek için yürüttüğü siyaseti, ülkenin iç ve dış siyasetini çok iyi öğrenmeleri gerektiği vurgulanmıştır.[625] Komünizmi kuracak olan nesil uyuşturucu, içki batağına saplandığı, suç işleme yaşı okul sıralarına kadar indiği için, artık okullarda sovyet kanunları, hukuksal sınırlar ahlak eğitimi ile birlikte verilmeye başlamıştır.

Yukarıda görüldüğü gibi, Komünist Partisinin 1961'de kabul ettiği program çerçevesinde Sovyet tipi yeni bireyin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bireyin yetişmesindeki en önemli unsurların başında komünist ahlak prensibini benimsetmek gerektiğini ifade eden Mugalimder Gazetası'ndaki makalelerde, aynı zamanda ideolojik eğitime de önem verilmiştir.

Okuldaki komünist ahlak eğitimi çok geniş yelpazede ele alınmıştır. Komünist ahlak eğitimden kastın iyi bir Sovyet tipi vatandaşı eğitmek olduğu da açıkça ortadadır. Sovyet insanı emeğe değer veren, çalışkan, dürüst, materyalist bakış açısına sahip, ateist ve enternasyonal birey demekti. Okul bu prototipteki bireyi yetiştirmek için her alanda siyasi ideolojik, ahlaki ve materyalist eğitim vermeye çalışmıştır. Öğretmenlere büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Öğretmenlerin konuşmasıyla, davranışıyla ve hayat tarzıyla öğrencilere örnek olması talep edilmiştir. Ayrıca, komünist ahlak eğitimi vermede veliler ile işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. Ailede komünist ahlak prensiplerini velilerin önce kendilerine daha sonra çocuklarına benimsetmeleri öngörülmüştür. Komünist ahlak eğitiminin dersler, geziler, seminerler, piyesler aracılığıyla verilmesine de özen gösterilmiştir. Öğrencinin boş zamanlarının doğru planlanması, siyasi-ideolojik açıdan uygun kitapların okutulması gibi konularda okulun öncülük ettiği de görülmektedir. Sonuç olarak, komünist ahlak eğitimi verilirken, okul ve ailenin işbirliği ön planda olduğunu söyleyebiliriz.

Ahlak eğitiminin bir parçası olan yurtseverlik eğitiminin de dersler aracılığıyla verilmesi öngörülmüştür. Komünist ahlak prensiplerinden biri olan enternasyonal eğitimde başta dayatmacı bir şekilde sadece Rus dili ve Rus kültürü propagandası yapıldıysa da,

[625] C. Koyçukulov, "İdeyalık-nravalık tarbiyaloo-uçurdun talabı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 3026, 16 Mart 1984, s. 2.

Sovyetler Birliği ülkelerindeki etnik anlaşmazlıklar bu eğitimin sadece teoride ve basında başarılı olduğunu, pratikte ise istenilen seviyeye gelmediğini göstermiştir.

III. BÖLÜM: KUT BİLİM GAZETESİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİ

Mart 1990'da SBKP'nin idareden çekilmesi, yönetimin Sovyetler Birliği Yüksek Meclisine (rus. Verhovnıy Sovet Sovetskogo Soyuza) geçmesi, ardından da Yüksek Kurulun Cumhurbaşkanlığı ve çok partili sistemi kabul etmesiyle, birliğe bağlı bulunan cumhuriyetlerin kendi Cumhurbaşkanlarını seçme imkânı doğmuştur. 27 Ekim 1990'da Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Kurulu KSSC'nin Bilimler Akademisi Başkanı, siyasetçi olmaktan çok bir bilim adamı kimliğiyle tanınan Askar Akaev'i KSSC'nin ilk Cumhurbaşkanı olarak seçmiştir. Daha sonra Yüksek Kurul tarafından gerçekleştirilen yasa değişiklikleri Komünist Partiye değil, Cumhurbaşkanlığına bağlı bir hükümetin kurulmasını sağlamıştır.[626] SSCB dağılma sürecine girerken, 15 Aralık 1990'da "Kırgız Cumhuriyeti'nin Egemenlik Bildirgesi" yayınlanmış, 31 Ağustos 1991'de de bağımsızlık ilan edilmiştir.[627] Bağımsızlığını ilan eden Kırgız Cumhuriyeti başta ideolojik boşluk olmak üzere pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır.

A. KUT BİLİM GAZETESİNDE DİN EĞİTİMİ

1. Bağımsızlık Sonrası Ulusal İdeoloji Sorunu

Bağımsızlık sonrası siyasi ve sosyal alanda görülen ve günümüzde de devam eden önemli süreçlerden birisi de ulusal ideoloji arayışları olmuştur. Siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda çeşitli sorunlarla karşılaşılan Kırgızistan'da bilim insanı, siyasetçi ve devlet adamları, ülkenin içinde bulunduğu krizden çıkması için ulusal ideolojinin gerekli olduğunda hem fikir olmuşlardır. Toplumu bir arada tutacak ve ileriye taşıyacak bir ulusal ideolojinin belirlenmesi en güncel konu olmuştur.

Bağımsızlıktan sonra Kırgızistan'ın devlet ideolojisi ve onunla birlikte eğitimin içeriği nasıl olmalıdır sorusu etrafında çeşitli fikirler öne sürülmüştür. Bu konudaki uzmanların görüşlerine yer verilen, ideoloji arayışları çerçevesinde yapılan tartışmalarda, bazı bilim

[626] Ö.C. Osmonov, A.A. Asankanov, Kırgızstan Tarıhı, Bişkek, 2001, s. 427-430.
[627] Çorotegin ve Moldokasımov, a.g.e., s. 124.

insanları şimdilik Komünizm'in yerini alabilecek herhangi bir ideolojinin bulunmadığını ileri sürerken,[628] Marksizm'in hala en ideal ideoloji olduğunu[629] savunmuşlardır. Bazı devlet yetkilileri ve düşünürler ise, Manas'ın Yedi Öğüdü ve Tenirçilik'in,[630] bazı din görevlileri ise, İslam'ın ulusal ideoloji olabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Bu açıdan milli ideoloji sorunu Kut Bilim gazetesinde de olabildiğince hararetli tartışmalar ile ele alınmıştır. "Manas" destanını milli ideoloji olarak benimseyip, destanda ön plana çıkan değerleri bize yol gösteren öncü ideoloji olarak almamız gerekir görüşünü savunanlar olmuştur. Ancak, burada Manas'ın tarihi kişilik mi, yoksa destandaki kahraman mı olduğu tartışması alevlenmiştir. Çünkü destansı kahramanı önder olarak millete benimsetmenin zor olacağı ileri sürülmüştür.[631]

"Manas" destanının milli ideoloji olmasını savunanların başında Sovetbek Baygaizev[632] gelmektedir. Ona göre tarihi hafıza olmadan bir milletin var olması imkânsızdır. Tarihi hafıza sayesinde insan geçmişini hatırlar, ondan ders çıkartır, gururlanır ve geleceğe umutla bakar. Hafıza, insanoğlunun hayat şekli ve kendi kendini korumanın yoludur. Kırgızlar için tarihi hafıza Manas destanıdır. Bu destan aracılığıyla Kırgızların tarihi, gelenek-görenekleri, bir ulusun ayakta kalma mücadelesi, vatan sevgisi, vatanı koruma, gerektiğinde canını verme düşüncesinin aşılandığını belirten Baygaziev, öğrencilere milli bilincin Manas

---

[628] T. Kargaldiev, "Ulut menen dindin baylanışı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9669, 15 Şubat 1991, s. 3.
[629] D.İ. Sultankulov, "Caştardın ilimiy-materyalisttik köz karaşın kalıptandıruu mezgil talabı", *Kut Bilim,* Sayı: 10337, 12 Haziran 2009, s. 6.
[630] Dastan Sarıgulov, "Tabiyatka töp kelgen köçmön turmuş-Tenirçilik", *Kut Bilim,* Sayı: 10025, 31 Mayıs 2002, s. 3-5.
[631] Alımcan Masaev, "Manas, İslam, uluttuk ideologiya", *Kut Bilim,* Sayı: 9698, 8 Aralık 1993, s. 3.
[632] Eğitimci, etnopedagoji uzmanı, Orhon Enisey Yazıtlarından eğitici örnekler çıkaran Sovetbek Baygaziev'in Kırgız eğitim sistemindeki yeri çok büyüktür. O bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren Kut Bilim gazetesi aracılığıyla millet, terbiye, ana dili, yurtseverlik, manevi-ahlaki değerler ve onun öğretilmesi, öğretmenlerin sorunları, "Manas" destanı ve günümüzdeki eğitime etkileri gibi konularda pek çok eser kaleme almıştır. Onun "Mugalimge ceti kat", "İnime kat", "Gumanduu pedagogika cönündö söz", "Gumanduu pedagogika", "Ata mekendik cana düynölük etika", "Pedagogikalık ruhaniyat", "Uluttuk pedagogikanın uluu ustatı", "Manastaanuu" adlı eserleri mevcuttur. Onun "Gumanduu pedagogika" (Humanist eğitim) adlı eserinde ise, eski miraslardan devralınan ahlaki değerler, eğitim tarihindeki önemli olaylar, eğitim-öğretimin yeni felsefesi, teknolojisi, eğitim-öğretim faaliyetinin önemli problemleri, öğretmenlerin sosyo-pedagojik sorunları gibi konular ele alınmıştır. Bkz; Sultan Mambetkaliev, "Baygazievdin bayırkı cana bugünkü pedagogikası", *Kut Bilim,* Sayı: 10419, 4 Mart 2011, s. 7.

destanıyla verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[633] Ayrıca o, bir milletin büyük çınar ağacı gibi milli hazinenin değerlerinden beslenerek büyüdüğünü ve geçmişi, geleneği ve değerleri olmayan milletin büyüyemeyeceğini özellikle vurgulamıştır.[634] S. Baygaziev, "Manas" destanına güvenerek, milli ideoloji üretmek, ona dayanarak kalkınmaya çalışmak saçmalıktır eleştirilerine cevap olarak şunlara değinmiştir:

> "Elbette günümüzdeki ahlaki ve ekonomik krizden çıkmak için "Manas" destanından medet ummak biraz abes olur. Ancak Kırgız toplumunun manevi hayatını, ideolojisini oluştururken "Manas" destanına değinmeden geçemeyiz. Çünkü bu destan Kırgızların hayatının ansiklopedisidir. Manevi reformu güncel değerler ile değil, Kırgızların asırlarca koruduğu milli değerler ile oluşturmak daha olumlu sonuç verecektir. "Manas" destanı insanlığın temel sorunu olan "İnsan nasıl gerçek anlamda insan olabilir?" sorusuna Manas karakteri ile cevap vermektedir. Manas karakteri ile halkın derdini üstlenen halk sever, yurtsever birey tasvir edilmektedir. "Manas" destanında namus kavramı ile ahlak kanunları halkın çıkarına, vatanın bağımsızlığına göre oluşturulmuştur"[635]

O küreselleşen dünyada asimile olmamak, kimliğini korumak ve ulus olarak ayakta kalmak için Kırgızlar Manas destanını ideolojik önder olarak seçmelidir görüşünü ileri sürmüştür. Ona göre vatan sevgisi, halkların birliği, tolerans, hümanist anlayış, emek sevgisi, gelenek ve dil gibi bir milleti ayakta tutacak değerlerin hepsi Manas destanında bulunmaktadır.[636]

"Manas" destanının aynı zamanda halkların dostluğunu ve enternasyonalizmi, barışı öğütleyen ulu dostluk örneği olduğunu belirten S. Baygaizev, bu destanı Türklük bilincini uyandıracak, Türk dilli halkların birliğini sağlayacak ideoloji olarak da görmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bağımsızlık sonrasında aynı kaderi paylaşan Türk Cumhuriyetleri bir araya gelerek, ekonomik, kültürel ve siyasi birlik oluşturmak gerektiğini, bunun temelinin Manas destanında, Kazak, Kırgız, Türkmen, Başkır ve Karakalpak halklarının kahramanlarıyla tek vücut olarak birleşerek düşmana karşı savaşarak atıldığını belirtmişlerdir.

---

[633] Sovetbek Baygaziev, "Balanı tarıhıy es tutumga cana mekencildikke tarbiyaloo", *Kut Bilim,* Sayı: 10507, 11 Ocak 2013, s. 5.
[634] S. Baygaziev,"Azırkı adep-ahlak krizisi cana "Manas"", *Kut Bilim,* Sayı: 9727, 21 Eylül 1994, s. 6.
[635] S. Baygaziev, a.g.m., *Kut Bilim ,* sayı: 9728, 28 Eylül 1994, s. 6.
[636] "Adaşkan köçmön je burganakta buyukkan köçkö colçıraktı kim candırat?", *Kut Bilim,* Sayı: 10411, 7 Ocak 2011, s. 8.

“Manas” destanının diğer Türk halklarının da ortak mirası olmasıyla özel bir yere sahip olduğunu vurgulayan yazar, buna siyasi arenada 8 Temmuz 1994 yılındaki A. Akaev, N. Nazarbaev ve İ. Karimov’un Almatı’da bir araya gelerek, Orta Asya ülkelerinin ekonomik birliğini imzaladıkları antlaşmanın en güzel örnek olduğunu, bu birliğin ardından 1 Haziran 1994 yılında Türk Cumhuriyetlerin Kültür Bakanlıklarının Bişkek’te buluşmalarının da tasdik edildiğini[637] belirtmiştir.

Kırgız eğitim sisteminin milli içerikli ve kültürel zenginliklerden oluşması gerektiği görüşünü savunan eğitimci Sovetbek Baygaziev, okulda öğrencilere milli değerlerin Manas destanı aracılığıyla verilmesini önermiştir. "Manas" destanındaki taalim-terbiyenin ana unsuru olan çalışma çocuğun insan olarak kişiliğinin oturmasında, birey olarak özgüven kazanmasında önemli etkendir. Çocuklara çalışmayla ilgili kuru nasihat vermek yerine küçük yaştan itibaren çalışmasını sağlamak, çocuğu emek okulundan geçirmek suretiyle Manas destanındaki çalışma ideolojisini eğitim pratiğimize dökmemiz şarttır. Günümüz bilimsel eğitim alanındaki çocuğun doğru organize edilmiş bireysel çalışma alışkanlığı onun sosyalleşmesini sağlar görüşü "Manas" destanında bulunmaktadır.[638]

Manas destanının milli ideoloji kaynağı olması gerektiği tartışmalarının sonucunda, Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığının 631/1 sayılı ve 2006 tarihli kararıyla 34 saatlik “Manas taanuu” (Manas araştırma) dersi Yüksek okulların müfredatında yer alarak, Yüksek Öğrenim Kurumlarında okutulmaya başlamıştır.[639]

Ancak bu “Manas taanu” dersinde tek müfredatın bulunmayışı, bu alandaki eğitimin farklı olmasına sebep olmuştur. “Manas” destanının çeşitli versiyonları olduğu için, bazı yazarların çok tanınmayan versiyonlarını esas alarak ders kitabı ve müfredatını oluşturmaya çalıştıkları da bir gerçekliktir. Yüksek Öğrenim Kurumları için önerilen T. Bakçiev’in

[637] S. Baygaziev, a.g.m., *Kut Bilim* , sayı: 9726, 14 Eylül 1994, s. 6.
[638] Sovetbek Baygaziev, “Erke öskön balanın erteni”, *Kut Bilim,* 2011.
[639] Abdıkerim Abdırazakov, “Manastaanuu” kursunun canı programması, *Kut Bilim,* Sayı: 10284, 11 Nisan 2008, s. 12.

"Vvedeniye v manasovedeniye" adlı eserinde kaynak kitap olarak sunduğu listede Ümöt Uulu Caysan'ın "Ayköl Manas" kitabı yer almıştır. Bu kitapta Manas'ın kahramanlığı, yurtseverliği, düşman ile olan savaşları anlatılmak yerine, esas kahramanlar yurdundan sürgün edilen mülteciler, gelecekten ümidini kesmiş pesimistler, korkaklar olarak tasvir edilmiş, ayrıca ders kitabında ahlaki normlara uygun olmayan içeriklerin de bulunduğu ifade edilmiştir.[640] Görüldüğü gibi milli övüncümüz ve gurur kaynağımız, milli değerler hazinemiz olan "Manas" destanının içeriğinin bulandırılarak, nifak sokmak isteyenlerin bir aracı olması can sıkıcıdır.

Mili ideoloji konusunda "Manas" destanından yola çıkarak, "Manas'ın yedi öğüdü" başlığıyla yeni ideoloji oluşturmaya çalışanlar istenilen başarıya ulaşamamıştır. Milli ideoloji şu ya da bu halkın ideolojisini benimsemek, onların peşinden gitmek değildir. Bizim kendimize has olan ve başka hiçbir millette olmayan milli özelliklerimizi doğru saptamak ve onlar doğrultusunda yeni bir ideoloji oluşturmak gerekir.[641] Milli ideoloji konusundaki tartışmalara, milletin kendine has özelliğini, dünya görüşünü yansıttığını iddia eden Gök Tenri inancını[642] savunan bir grup da katılmıştır.

Milli değerlerimizi İslami değerler ile birlikte harmanlayalım görüşünü ileri sürenler de olmuştur.[643]

Ç. Cakıpova ise, bu iki görüşten farklı olarak, "Eğitim yoluyla gelişmek" gerektiği görüşünü ileri sürmüştür. A. Masaev ise, milli ideoloji ya da milli trajediden halkı korumanın en etkin yolunun yöneticilerin halk önünde doğruları söylemeleri ve şeffaf olmaları olduğu görüşünü savunmuştur.[644]

S. Baygaziev'e göre "Manas" destanındaki "Abıke-Köböş faktörü" yani halkına düşman kesilen, kendi çıkarı için halkın düzenini bozan, savaşa sürükleyen kan emici

[640] G. Orozova, ""Manastı" tanısak, ulutubuzdu taanıybız", *Kut Bilim,* Sayı: 10473, 20 Nisan 2012, s. 5.
[641] A. Kaşıbaeva, "Bizge kanday uluttuk ideologiya kerek?", *Kut Bilim,* Sayı: 10181, 27 Ocak 2006, s. 3.
[642] Tabıldı Düyşö, "Tabiyat-tarbiya başatı", *Kut Bilim,* Sayı: 9698, 8 Aralık 1993, s. 7.
[643] Masaev, a.g.m., 8 Aralık 1993.
[644] Masaev, a.g.m., 8 Aralık 1993.

kardeşler günümüzde de mevcuttur. İdeolojik boşluktan yararlanarak, gençleri kendi dinine, tarikatına ve cemaatine çekmeye çalışan dini grupların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Hıristiyan dinini tutunan gençlerin sayısı da artmaya devam etmektedir. Baygaziev, milletin birliği ve bütünlüğü için dini ayrımcılık çok büyük tehlike oluşturduğundan, bunların önüne geçebilmek için milli ideolojinin benimsenmesi ve milli değerlerin "Manas" destanından alınması gerektiğini savunmuştur.[645]

Yukarıda görüldüğü gibi bağımsızlıktan sonra mili ideoloji ve eğitim sisteminin içeriği konularında arayışlar sürmüştür. Kimileri Batının eğitim sistemini örnek almayı önerirken, kimileri eski sistemi olduğu gibi korumaya özen göstermiştir. Bazıları ise, her milletin kendine has özellikleri ile donatılmış, milli içerikli, eski geleneksel eğitime dönmenin önemini vurgulamıştır. Sonuç olarak, milli ve kültürel zenginlik olarak kabul edilen "Manas" destanı eğitim ideolojisinin temelini oluşturduğunu ifade edebiliriz.

2. Bağımsızlıktan Sonra Kırgızistan'daki Dini Durum

Bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren toplumda dini değerlere hızla dönüş gözlenmiştir. Kendisini egemen, üniter, demokratik bir devlet olarak tanımlayan Kırgız devleti, kültürel bir değer olarak gördüğü dinin hem devlet, hem de toplum açısından öneminin farkına varmış ve Sovyetler Birliğinden miras kalan komünizm ideolojisindeki ateist anlayışın yerini dini arayış almıştır.

Sovyetler Birliği dağılmanın eşiğine geldiği bir sırada dinin topluma etkisi kendini net bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Bundan endişe duyan aydın kesim dine yönelik materyalist ve ateist yaklaşımı elden bırakmamak gerektiğini iler sürmüştür. Dinin çok uluslu ülkede milliyetçilik maskesi altında varlığını devam ettirdiği belirtilmiştir. Orta Asya Müslümanları Dini İdaresinin Başkanı Muhammad Sadık'ın SSCB Yüksek Kuruluna milletvekili olarak seçilmesi, dine yönelik ılımlı tavrın başladığının bir kanıtı olmuştur.

[645] Baygaziev, a.g.m., 21 Eylül 1994.

Toplumda Komünist Partinin etkisinin azalması, gençler arasında artan işsizlik oranları, maneviyattan yoksunluk ve suçluluk oranının yüksek olması bir çıkmaza işaret etmektedir. T. Kargaldiev "Millet ve Dinin Bağlantısı" başlıklı yazısında, Kırgız toplumunun da bu çıkmazdan din propagandası yaparak çıkacağını belirtmiştir.[646]

Diğer yandan dini yönelişe tepki olarak, enteryansyonalizm ile ateizmin okutulmaya devam edilmesi gerektiğini savunanlar olmuştur. Çok uluslu Sovyetler Birliğindeki milliyetler meselesini bahane ederek, iç huzuru bozmaya çalışan dış güçlerin dini kullandıklarını dile getiren bu grup, bu yüzden ateist eğitim ile enternasyonal bilinci öğrencilere en iyi şekilde vermek gerektiğini ileri sürmüştür. Eğitimdeki bu iki anlayışın zayıflaması durumunda, dini gericiliğin sarmaşık gibi toplumu sarmaya başlayacağını ifade edenler, dünyadaki tüm dinlerin üniversal ve kozmopolit yapıya sahip olduğunu kanıtlamak için evrensel mesajlar verseler de, aslında etnik özelliklerinden hiçbir zaman vazgeçmediklerinin ve dinin etnik özelliğe sahip olduğunun altını çizmişlerdir. [647]

Yeniden yapılanma sürecinde diğer alanlarda olduğu gibi din alanında da hareketlilik başlamıştır. Halk arasında dine olan ilgi eskiye nazaran artmıştır. Dine olan bu ilgiden endişe duyanlar, dine yönelik olarak ateist propagandada kullanılan karalama kampanyası yürüterek önlem almaya çalışmışlardır. Halkın saf inancını kötüye kullanmak isteyen, çeşitli Arapça metinler ve gazelleri Kuran ayetleri diye kandırmaya çalışan, dini bilgisi eksik din görevlilerinin çoğaldığından yakınanlar, şöyle demişlerdir:

> "Din görevlilerinin arasında eskiden Komünist Partinin ön saflarında ateist propaganda faaliyetlerini yürütenler de bulunmaktadır. Bunun bir çelişki olduğu ortadadır. Ayrıca din görevlileri Kuran'ı Allah tarafından gönderilen kutsal kitap olarak nitelendirerek, ona kutsiyet atfetmekteler. Ancak Kuran, insanlar tarafından VII yüzyılın 650-690 yılları arasında Muhammed vefat ettikten sonra kitap haline getirilmiştir. Muhammed kendi öğretisini 22 senede oluşturmuştur, o sırada gelen bazı ayetleri düzeltmiştir. Din görevlileri toplumu özellikle gençleri ahlaklı bir şekilde yetiştirmede Kuran'ın rolünün büyük olduğunu her fırsatta dile getirirler. Aynı Kuran'ın 38. Ayetinde* kadının erkekten aşağı mertebede olduğu, eşit haklara sahip olmadığı ve erkeğin dörde kadar evlenme hakkı olduğundan bahsedilir. Biz bu durumda gençlere hangi ahlaktan bahsedeceğiz? Din hocaları hangi ayeti nerede okuyacağını dahi bilmiyorlar. Bazen

[646] Kargaldiev, a.g.m., 15 Şubat 1991.
[647] Aynı yer.

> cenazelerde okunan o "kutsal" Kuran ayetleri arasında Yusuf ve Zuleyha gibi isimleri de duyuyoruz. Aslında bunlar, merhuma merhamet dilemek yerine, Yusuf ile Zuleyha'nın aşkını yücelten ayetlerdir. Yakında gazeteden Kazak ve Özbek din âlimlerinin Kuran'ı kendi dillerine çevirdikleri haberini okudum. Gerçekten bizden de Kuran'ı Kırgızcaya çeviren birisi çıksa da, yalancı din hocalarının gerçek yüzünü görsek."[648]

Din görevlilerine ve dine olan ateist bakış açısının kolaylıkla değişmeyeceği ortadadır. Bilimsel ateizmin bağımsızlıktan sonra gelen dini inanç özgürlüğü ile birlikte yok olacağı endişesini taşıyanlar bir taraftan ateist düşüncelerin folklor eserlerde ve Manas destanındaki gibi diğer eserlerde varlığını devam ettireceğini savunmuşlardır. Manas destanında, Manas'ın halkı kandırarak sömüren Evliya Ata'yı cezalandırması ve topladığı tüm mal varlığını bölgedeki fakirlere dağıtması, Manas ve diğer kahramanların İslam dinindeki ritüellere ilgi göstermemesi ve hatta Manas'ın cenazesini din görevlilerinin değil de, onun yakın arkadaşı Koşoy kıldırması bunun bir kanıtı olarak ileri sürülmüştür.[649] Sovyet döneminde okullarda okutulmasına izin verilen "Manas" destanında bunun gibi din karşıtı söylemler ve düşüncelere genişçe yer verilmiştir. Bu da gösteriyor ki, Komünist Parti kendi politikası gereği halkların milli değerleri olan destanlara da müdahale ederek, istediği formata sokmuştur.

Bağımsızlıktan sonra Kırgız Cumhuriyeti bağımsız bir devlet olarak çeşitli ülkeler ile siyasi, ekonomik ve kültürel konularda işbirliği içine girmeye başlamıştır. Bu tür işbirlikleri dini alanda da kendini göstermiş, ancak İslam devletleri ile diplomatik ilişkiler kurmada tereddütler yaşanmıştır. Bu konuya değinen Kubatbek Çekirov, makalesinde bunun nedeni olarak medya aracılığıyla Rusya'nın sürekli İslam'ın terör örgütleri ile bağlantılı olduğu algısını yaratmaya çalışmasını göstermiştir. Kırgızistan'ın kendine dini yönden önder olarak Türkiye ile Suudi Arabistan'ı seçmesinde başta ABD olmak üzere, Almanya'nın ve diğer

---

* Burada Kuran'ın hangi süresinin 38.ayeti olduğu belirtilmemiştir. Muhtemelen çok eşlilik konusu geçtiği için Nisa suresinden bahsedilmektedir. Nisa suresi, 3. Ayet: "Eğer öksüz kızlarla evlendiğinizde onlara karşı adaletli davranamamaktan korkarsanız, hoşunuza giden diğer kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer adaleti gözetmemekten korkarsanız, o zaman bir tane ile veya elinizin altındakiyle (sahip olduğunuz câriye ile) yetinin. Doğruluktan ayrılmamak için bu daha elverişlidir."

[648] Mamıtbek Toktorbay uulu, "Kurandı bilebizbi?" *Mugalimder Gazetası ,* Sayı: 9618, 18 Ekim 1991, s. 2.

[649] S. Ibıkeev, "Ateisttik işenim caşay beret", *Kut Bilim,* Sayı: 9711, 10 Mart 1994, s. 7.

Avrupa ülkelerinin etkisinin büyük olduğunu vurgulayan yazar, İran ve diğer İslam devletleri ile yakın ilişkinin gençler arasında dini fanatizme yol açacağı endişesinin ve ülkede teoktarik devlet yapılanmasının oluşacağı korkusunun yersiz olduğunu ifade etmiştir. Makalede ayrıca din özgürlüğünü elde eden gençlerin daha çok Hıristiyan dinine ilgi gösterdikleri gerçeğinin de altı çizilmiştir. Ayrıca bu makalede bağımsızlıktan sonra İslam devletleri ile kurulacak olan ilişkilere de büyük devletlerin yön verdiğini iddia etmiştir. [650]

Kut Bilim gazetesinde dine yönelik kuşkulu yaklaşımların yanı sıra, din hakkında bilgilendirici makalelere de yer verilmiştir. "Eskimez Eski Örf-Adetler" köşesinde Kuseyin Karasaev'in "Müslüman Halkların Bayramları" başlıklı yazısında İslam dininde kutlanan dini bayramlar ve kandiller hakkında bilgi verilmiştir. Bu bayramlar, Muharrem ayı, Aşure, Mevlit Kandili, Miraç Gecesi, Kadir Gecesi, Arefe, Ramazan ve Kurban Bayramı ve Nevruz olarak belirtilmiştir.[651] Adı geçen dini bayramların sadece bir kaçı geleneksel bayram olarak halk arasında devam ettirilmesine karşın, Mevlit Kandili, Miraç Gecesi gibi özel günler unutulmaya yüz tutmuştu.

1993 yılının Ekim sayılarında "Şeriat" adlı kitabın tanıtımı yapılarak, dinde ahlak anlayışı, cenazeyi defnetmek, nikah ve iman gibi konular okurlara sunulmuştur. Burada dikkatimizi çeken husus bu konuların toplum tarafından tam olarak bilinmemesi ve yazarların da bu açığı kapatmayı amaçlamasıdır. "Kutsal Kitaptaki" öğütler ile toplumdaki fuhuş, cinayet, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkların bir nebze olsun önüne geçmeyi umdukları belirtilmiştir.[652]

Bağımsızlıktan sonra Kırgızistan'da inanç özgürlüğü adı altında çeşitli siyasi emelleri gerçekleştirmek isteyen dini grup ve cemaatlerin çoğaldığı da bir gerçektir. Üstelik ülkedeki kötü ekonomik durumu fırsat bilenler halkı kendine çekme çabalası içine girdiler.

[650] Kubatbek Çekirov," Korkkongo koş körünöt ce İslam mamleketterinen çoculoogo emne sebep?", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9688, 22 Eylül 1992, s. 3.
[651] Huseyin Karasay uulu, "Musulman dinindegi elderdin mayramdarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9611, 7 Şubat 1992, s. 16.
[652] S. Ibıkeev ve Ş. Şakitov, "Şariyat", *Kut Bilim,* Sayı: 9694, 9695, 9696, 11-17-24. Kasım 1993, s. 6.

Kırgızların geleneksel inancı olan İslam dini ise, köktendincilik ve vehhabilik gibi aşırı grupların hedefi haline geldi. Bunun en bariz örneği Tacikistan'da yaşanan olaylar olmuştur. Tüm bu olumsuz ortamda dini geleneği ve inancı gençlere en sağlıklı yoldan aktarmak amacıyla Oş bölgesinde Türkiye Diyanet Vakfı ve Oş Devlet Üniversitesi arasındaki sözleşme gereği, 50 öğrenci kontenjanlı ilahiyat fakültesinin açıldığı haberini T. Sarıgulova "İlahiyat Fakültesi Hakkında" başlıklı makalesinde değerlendirmiştir. Açılan ilahiyat fakültesinin dekanı Avazbek Asanov, öğrencilerin felsefe, psikoloji, sosyoloji aracılığıyla dinin tarihini öğrenerek, sadece din görevlileri değil, aynı zamanda "Iyman sabagı" dersinin öğretmenleri, eğitimcileri ve bilim adamları olarak yetişeceklerini belirtmiştir. Medreselerin son zamanlarda çoğalmasına karşılık onların eğitim sistemini denetleyen kimsenin olmadığını, dolayısıyla bu tür eğitimin sağlıksız olduğunu vurgulayan B. Sarıgulova ise, yeni açılan ilahiyat fakültesi aracılığıyla İslam dinini öğrenmek isteyen gençlere din eğitimi verileceğini[653] belirtmiştir.

1997 yılında Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde "Soros Kırgızstan" vakfının Orta Asya formu çerçevesinde, "Orta Asya: Din ve Toplum" adlı seminer düzenlenmiştir. Bu seminere Orta Asya ülkelerinden çeşitli bilim adamları katılmış, bölgedeki dini durum ve ülkelere göre din özgürlüğünün uygulanma biçimleri ele alınmıştır. Seminere katılan milletvekil Alişer Sabirov, Kırgızistan'da dine dayalı bir parti kurmak istediğini belirterek, uluslararası uzmanların bu konudaki fikirlerini sormuştur. Bunun üzerine Moskovalı gazeteci, O. Panfilov, Kırgızistan'da dine dayalı parti kurmanın, Anayasaya uygun olmadığını, hem dini partinin zararlı yanlarının daha ağır bastığını Tacikistan örneğinde gördüklerini belirtmiştir. Tacikistan'daki dini durumu özetleyen S. Olimova, bağımsızlıktan sonra halk arasında İslam dininin revaçta olduğunu, 1992 yılından itibaren ülkenin bazı bölgelerinde şeriat mahkemesi kurulduğunu ve faaliyet yürütmeye başladığını, ülkenin 6 bölgesinde İslam'ın devlet dini olarak ilan edildiğini, Tacikistan Anayasasına göre dini parti

[653] B. Sarıgulova, "Teologiya fakulteti tuuraluu kep", *Kut Bilim,* Sayı: 9726, 14 Eylül 1994, s. 7.

kurmanın yasak olduğunu, buna rağmen dini grupların bir araya gelerek, "İslami Yeniden Oluşum Partisi" kurduklarını ve bu partinin tek amacının ülkede İslam devleti kurmak olduğunu belirtmiştir. M. Esenov, Türkmenistan'da, dinin devlet kontrol altında olduğunu, sabah namazı camilerde cumhurbaşkanı S.Niyazov'a övgüler ile başladığını belirterek, dinin yanlış yönde değerlendirildiğini dile getirmiştir. Komşu ülke Özbekistan'da ise halkın köktendinciliğe meyilli olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca seminerde, "Orta Asya ülkelerinde dini yaşantı Türk modelinde mi, yoksa İran modelinde mi olacak?" sorusu etrafında çeşitli fikirler ortaya atılarak, her devletin kendi geleneklerine göre dini yaşantı ortaya koyması gerektiği sonucuna varılmıştır.[654]

Bağımsızlık sonrası Kırgızistan'daki manevi boşluk kendini dini arayış olarak ortaya koymuştur. Bu arayışla birlikte dine kuşkulu yaklaşanlar olduğu gibi, dini gelenekleri canlandırma adına çaba sarf edenler de olmuştur. Ayrıca dini devlet nezdinde ele alarak, devletin ideolojik olarak dine dayanması gerekiyor mu tartışmasıyla birlikte, hangi Müslüman ülkenin dini yaşantısı örnek alınmalıdır şeklindeki tartışmalara da yer verilmiştir. Yanlış dini bilgiler ile birlikte aşırı köktendinci grupların da faaliyet yürütmeye başladıkları endişe verici olarak nitelendirilmiştir.

3. Kırgızların Geleneksel Din Anlayışı Olarak Tengircilik

Kut Bilim gazetesinde, siyasi, ekonomik ve manevi alandaki her türlü değişiklik aynen yansıtılmıştır. Bu tür yansımalardan biri de, son zamanlarda Kırgız toplumunda yüksek sesle söylenmeye, basın yayın aracılığıyla yaymaya çalışılan yeni bir fikir hatta din olarak nitelenen Tengircilik anlayışıdır. Bu anlayışı savunanlar Kırgızların eski inançlarına dönmeleri gerektiğini ileri sürerek, gerçek mutluluğun orada saklı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kırgızistan'daki Tengircilik anlayışı, bağımsızlıktan sonraki ideolojik boşluğu doldurma ve milli kimliğe sahip çıkma olarak kendini gösterse de, bu anlayışı din olarak tanımlayacak

[654] Venera Sağındık kızı, "Borborduk Aziya: din cana koom", *Kut Bilim,* Sayı: 9837, 13 Kasım 1997, s. 6.

kadar ileri götüren savunucuları da mevcuttur. Tengiricilik anlayışının[655] savunucularının başında gelen Dastan Sarıgulov, Kırgızların eski gelenek, inanış ve yaşam tarzına dönmesi gerektiğini vurgulayarak, Tengircilik anlayışını din olarak tanımlar ve onun diğer ilahi dinlerden farklarını aşağıdaki gibi sıralar:

1. Tengircilik inanç boyutundan çıkarak, halkın hayat tarzına, felsefesine, davranışına, geleneğine dönüşmüştür.
2. Evreni yaratan Tengirden sonra İnsanoğlu değil, doğa gelmektedir.
3. Tengir ile insanın arasında doğanın dışında aracı bulunmamaktadır. Din görevlileri, dini mabetler, kutsal kitaplar gibi araçlar bulunmamaktadır.
4. Tengircilikte maddiyatın önemi yoktur, asıl önemli olan manevi değerlerdir.
5. Diğer dinlere nazaran daha sade ve anlaşılırdır. Fazla ritüelleri bulunmamaktadır. Tengircilik, insanları dini güç ile kendine bağlamamıştır.
6. Diğer dinlerde din yönetimin ve diğer unsurların aracı olarak kullanılagelmiştir. Tengircilikte ise bu özellik yoktur. O yüzden temiz, saf ve kutsaldır.
7. Asırlardır var olmasına rağmen, diğer dinlerden farklı olarak bölünmeden, dağılmadan bütün olarak birliğini korumuştur.[656]

Tengircilik anlayışının din olduğunu öne süren D. Sarıgulov, 1992 yılında Talas ilinin valisi iken, okullarda milli gelenek, değerler ve anlayış temelinde Iyman sabagı dersinin okutulmasına öncülük etmiştir. Daha sonra Kırgızların eski inanışı olan Tengriciliği din olarak tanımlayıp, Kırgızların ille de bir dine inanması gerekirse, bu dinin Tengircilik olması gerektiğini ileri sürmüştür.[657]

[655] Kırgızistanda'ki Tengiricilik anlayışı ile ilgili ayrıca bakınız: Alişer Nazarov, *Kırgızistan'daki Tengiricilik Anlayışının Felsefi Temelleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniv. S.B.E., Ankara 2008.
[656] Sarıgulov, a.g.m., 31 Mayıs 2002, s. 4-5.
[657] Kadır Koşaliev, "Tündügübüz da, türkügübüz da Tenirçilik", *Kut Bilim,* Sayı: 10018, 15 Şubat 2002, s. 3.

Tengircilik ve "Manas" destanı: Tengircilik anlayışında Manas destanının kutsal kitap olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca büyük dini inançlarla çeşitli benzerliklerin bulunduğu, örneğin "Manas destanında Manas'ın bayrağının mavi yani Gök renginde olması, Manas'ın Gök'ün oğlu olduğuna işaret ettiği, Onu Gök Tanrı'nın yaratmış olduğu"[658] şeklinde görüşler ileri süren anlayıştan, saf, temiz milli ideoloji olarak tanımlanan Manas destanı da nasibini almıştır.

Tengirciler, bağımsızlığın ilk yıllarında milli ideolojinin olmayışı, tutunacak dal, gidilecek hedefin belirsizliği sırasında, Batının peşinden gitmekten çekinen, Doğuyu taklit etmek istemeyen Türk dilli halklar için Manas destanını din niteliğindeki orijinal pusula olarak göstermişlerdir.

> "Dini insanların doğaüstü güçlere inanması temelinde ele alacak olursak ve dini liderlerin yani peygamberlerin Tanrı emirleri doğrultusunda halkı imana, doğruluğa, iyiliğe ve dürüstlüğe çağırdıklarını da dikkate alacak olursak, Manas destanı da bu yönden aynı misyonu üstlenmektedir. Manas destanı, Kırgızların "milli dinidir" dediğimizde, bazı karşıt fikirdekiler onun tarihi bir kahraman olduğunu ileri süreceklerdir. Bu doğrudur. Manas tarihi kahraman olduğu için Tanrı ile iletişime geçerek, Kırgızlar için kutsal kitabı, yüce destanı miras bırakmıştır. "Manas" destanı da İncil'de olduğu gibi Manas'ın atalarının nereden geldiği hikâyesi ile başlamaktadır. Bilindiği gibi Manas kırk farklı milleti bir araya getirerek ulus yapmıştır. Eğer tarihi gerçeklere dönecek olursak, zamanında Cengizhan, İskender Zulkarneyn gibi dünya hükümdarı olanlar insanoğlunu bir araya getirmeyi ve bir arada yaşamayı öğretememişken, İsa ve Muhammed gibi peygamberler dili ve kültürü farklı olan hakları manevi yönden birleştirerek, İslam, Hıristiyanlık gibi dinleri oluşturmayı başarmışlardır. Aynı şekilde Manas da döneminde çok çeşit milletlerden olan halkları bir araya getirmiştir. Bir diğer benzerlik de dini söylemler ve hikâyelerin olduğu gibi aktarılmasına özen gösterilmesidir. Manas destanında da, onu söyleyen çeşitli Manasçılar olmasına rağmen, temel olaylar değiştirilmeden nesilden nesile aktarılmıştır. İşte bu benzerlikler, bu destanın Kutsal İnanç dersi olduğunun kanıtıdır. Manas destanının din olduğunu ispatlayacak çok sayıda delil var, ancak bu arada demek istediğimiz, şimdiki gibi manevi boşluğumuzu neyle dolduracağımızı ve hangi yola gideceğimizi bilemediğimiz bir sırada, başka yabancı dinlerin peşinden gitmektense, kendi milli değerlerimizin mayası olan "Manas" destanını din olarak kabul etmemiz yerinde olacaktır. Din kendiliğinden ortaya çıkmaz, din halkın ihtiyacına göre meydana gelir. Din davranış kurallarını, yapılacak işleri yönetecek pusula gibidir"[659]

görüşüyle, ideolojik boşluk içindeki halka alternatif olarak Manas destanını din şeklinde niteleyen Akmatov, halkın özüne ve milli değerlerine sahip çıkması gerektiğini

[658] "Kırgızdın, Kırgız tilinin cana Manastın fenomendüülügü ce kırgızdın ideologiyası menen mamleket belgileri", *Kut Bilim,* Sayı: 10437, 15 Temmuz 2011, s. 12.
[659] Bolotbek Akmatov, "Manas Kırgızdın uluttuk dini", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9639, 29 Eylül 1992, s. 4.

vurgulamıştır. Ancak, burada Manas destanını din olarak tanımlayama çalışırken, bariz bir şekilde Hıristiyan dinindeki unsurların zorla eklenmeye çalışılması da dikkat çekicidir.

Tengriciler Manas destanını kutsal kitap olarak kabul etmektedirler. Makalede ilahiyat alanında Allah tarafından gökten yedi kitap indirildiği ve onların Veda, Avesta, Zebur, Tevrat, İncil ve Kuran olduğu, hâlihazırda bu kitapların altısının mevcut olduğu, ancak yedinci kutsal kitabın hangisi olduğunun belirsiz olduğundan bahsedilir. Yazar, makalenin devamında tarihte bilinen en eski yazı dili olan Sümercenin bile Kırgız dili ile bağlantılı olduğu ileri sürerek, "Manas" destanının da kutsal bir özelliğe sahip olduğunu ve onun kutsal kitap olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Manas'ın kutsal kitap olduğunu bazı Kırgız bilim adamlarının görüşüne dayandırmaktadır. Örneğin, "Manas'ın iki yönü vardır. Birinci yönü bizim anladığımız, dinlediğimiz ve okuduğumuz kitap, ikinci yönü ise, pek çoğumuzun pek fazla fark edemediği gökteki Manas'ın nur dünyasıdır" diyerek, bu görüşünü onun kutsal olduğunu vurgulamaya çalışan Melis Ubukeev'in görüşüne ve ünlü Kırgız yönetmen Bolot Şamşiev'in "Manas'ı kırk senedir araştırıyorum, onda diğer ilahi dinleri birleştiren evrensel bir enerji mevcut. O insanoğlunun başlangıç tarihi. Maalesef onu kimse özellikle tarihsel, etimolojik ve felsefi yönden derinlemesine araştırmadı. Bizde sadece folklor yönünün araştırılmasıyla yetinildi. "Manas" destanını araştırmayı durdurursanız, Kırgızlar'ın da hayatı durur" şeklindeki görüşlerine dayandırmıştır. Ayrıca "Manas"ın kitap olduğunu aşağıdaki gibi temellendirmişlerdir:

> "Neden biz Manas'ı kutsal kitap olarak değerlendirmeliyiz" sorusunu sormak gerekir. Çünkü dini öğretide kutsal kitaplar Gökten yere peygamberler aracılığıyla vahiy yoluyla aktarılmıştır. Buna Kuran'ın Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla indirilme süreci en güzel örnek olabilir. O Allah tarafından gönderilen vahiy diyerek, o bölgenin tarihi, efsaneleri ve Hıristiyan dini ile Yahudilikten, Tevrat'tan alınan dini hikâyeler çok güzel edebi üslup ile halka anlatıldı. Buna benzer şekilde Manas da ilk olarak Caysan Ümöt uluna* vahiy aracılığıyla verilmiştir. Onun Manas destanını söylemeden önce rüya görerek vahiy aldığı ve bu şekilde Manasçılığa başladığı belirtilir. Manas destanı ezberlenecek özellikte değildir. Bu sadece vahiy aracılığıyla gönderilmektedir ve sadece Kırgız halkına gönderilen kutsal özelliktir. Manas destanının kutsal kitap olduğuna bir diğer delil ise, onun okunmasındaki uyumu, kıratıdır. Kuran ile Manas destanın

> karşılaştıralım. Onu hangi dile çevirirsen çevir sadece anlamını verebilirsin. Okumadaki özellik ise aynı kalmaktadır. Aynı şekilde Manas destanını da başka dillere anlam olarak çevirebilirsin, ancak onun okunması değişmeyecektir.[660]

diyerek, Manas destanı ile Kuran'daki kıraat benzerliğine dikkat çekmiştir.

"Manas" destanının kutsal kitap olduğunu ileri süren bir başka makalede, Manas kelimesinin etimolojisi Sümer dilindeki anlamı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin, "Man"ın eski Sümercede mum, ışık anlamına geldiği, "As"ın ise başlangıç manasını verdiği ve neticede Manas kelimesinin nurun, ışığın başlangıcı anlamına geldiği ileri sürülmüştür. Manas Nur demektir, nur ise sürekli evrende dolaşır ve enerji dağıtır. Manas bilgi-enerji türünde Gökten inmektedir denilerek, bu makalede Manas'ın ilk gökten indirildiği versiyonunu eski Çin kaynaklarından Çoyun Ömüraliev'in bulduğu ve kaybolan yedinci kutsal kitabın metnin de bu olduğu ileri sürülmüştür.[661] Ayrıca, Manas destanını araştıran Amerikalı araştırmacı Richard Hiunt'un Manas destanındaki olaylar ile Tevrat'taki bazı olayların benzerliklerinden bahsetmesinin de dikkate şayan olduğu ifade edilmiştir.[662]

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, halkı milli kimliğe ve milli değerlere döndürmek amacıyla başlatılan ve ne Batıyı, ne de Doğuyu takip etmek istemeyenler için Tengircilik anlayışı ile Manas destanını din olarak tanımlamayan bir grubun ortaya çıktığını görmekteyiz. Her ne kadar Tengiricilik anlayışının eski Türk inancına dayandığını ve Kırgızların Sovyet ideolojisindeki baskıdan sonra kendine dönmesi ve özünde bulunan bazı inanışları tekrar canlandırma çabası olduğunu ileri sürseler de, bu anlayış diğer dini inançlardan da etkilenerek yeni bir formasyona bürünmüştür. Manas destanı kutsal kitap olarak tanımlanarak, Kırgızların eski şaman geleneği tekrar canlandırılmıştır. Milli kimliğe ve değerlere dönmek için Tengirciliğin çıkış yolu olduğu ileri sürülmüştür. "Manas" destanını Tengircilik anlayışındakiler kendi anlayışı çerçevesinde değerlendirmişlerdir.

---

*Manas'ın kırk arkadaşının biri. İlk Manas destanın söyleyen kişi olarak bilinir.

[660] Kurmanbek Toktonaliev, ""Manas"-ıyık kitep", *Kut Bilim,* Sayı: 10452, 4 Kasım 2011, s. 12.

[661] Aynı yer.

[662] Aynı yer.

4. Misyonerlik Faaliyetleri

Bağımsızlıktan sonra kabul edilen Anayasa ve kanunlarda vatandaşlara ve dini kurumlara tanınan geniş özgürlük alanlarından yararlanarak yurt dışından ülkeye gelen misyoner hareketler ilk başta kimsenin dikkatini çekmez iken, bu faaliyetlerin ve dini cemaatlerin sayısındaki artış, devlet için ciddi bir endişe kaynağı olmaya başlamıştır.

Misyonerliğin 1990'dan itibaren yaygınlık kazanmaya başlaması Kırgızistan için yeni bir gelişme olmuştur. Anayasa ve yasalardaki dini hak ve özgürlüklere tanınan geniş alandan yararlanarak dünyanın her tarafından çeşitli misyoner grupları faaliyet göstermek amacıyla Kırgızistan'a giriş yapmıştır. Kırgız devletinin, kendisini "Orta Asya'nın Demokrasi Adası" olarak tanıtma ve bu imajı devam ettirme isteği doğrultusunda sağladığı dini hak ve özgürlükler, dini yapıyı neredeyse tamamen değiştirecek kadar yeni dini akım ve hareketlerin ülkede yaygınlık kazanmasına uygun zemin hazırlamıştır.[663]

Kırgızistan'da 2008 yılındaki verilere göre, 360 Hıristiyan grubun faaliyet yürütmekte olduğu, bunların içinde 46'sının Rus Ordoks Kilise mensubu, 4'ünün Katolik cemaat ve 308'zinin Protestan grup olduğu bilinmektedir. Söz konusu 308 Protestan dini grubun 49'u Evangelist-Hıristiyan-Baptist, 21'i Lüteran, 30'u Advenst, 36'sı Presviterian, 43'ü Evangelist Hıristiyanların Harizmatik grubu, 42'si Yehova Şahitleri ve 14'ü Evangelist Hıristiyanların kilisesidir. 1996 yılından bu yana Kırgızistan'da dünyanın 54 ülkesinden gelen 1137 misyoner faaliyet yürütmüştür. Aynı zamanda Kırgızistan'da dünyanın pek çok ülkesinde yasaklanmış olan Sayentoloji Kilisesi, San Men Moon Kilisesi, Falungun, Krişna grubu, Maharşi okulu, Hizbu't-Tahrir gibi dini örgütler de aktif olarak faaliyet yürütmüştür. İslam dini örgütleri arasında "Hizbu't-Tahrir", "Özbek İslam Harekâtı", "Tebliğ Cemaati",

[663] Mametbek Myrzabaev, "*Kırgızistan'da Din-Devlet İlişkileri*", Yayınlanmamış Doktora tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 102.

“Akromiya”* gibi devlet politikasına ters düşecek dini fikirleri yaymaya çalışan köktendinci gruplar da kendine yer ve taraftar bulmuşlardır.[664]

Misyonerlerin ücretsiz İngilizce ve bilgisayar kursları düzenleme ve ailevi sorunları çözme vaadinde bulunma gibi yöntemlerle halkı kendilerine çekme çabalarının yanlış olduğu yönündeki halk arasında yaygın olan görüşe Din İşleri Komisyonu[665] yetkilileri de katılmışlardır. Ancak bu tür girişimleri engellemek için "yasal temelin yokluğundan", Din Kanunu'nun fazla "liberal" olmasından şikâyetçi olmuşlar ve “Din Kanunu'nun güncel ihtiyaçlara cevap vermediğini, Din Kanunu'nda misyonerlerin faaliyetlerini sınırlandırıcı düzenlemelerin yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca Din İşleri Komisyonu, misyoner grupların devlete ait (tiyatro, okul, konser salonları ve stadyumlar gibi) binaları dini propaganda yapmak için kullandıkları ve bunun yasalara aykırı olduğu iddialarını kabul etmiş ve misyoner grupların temel amacının ekonomik ve siyasi alanı kontrol etmek olduğu endişesini paylaşmıştır.”[666]

Misyoner grupların devlete ait binaları dini propaganda yapmak amaçlı kullandıklarına örnek olarak, Bişkek şehrinde bulunan Lenin kütüphanesinin konferans salonunda, Rusya’nın bilimler akademisine bağlı “Etik Pedagojisi ve Psikolojisi” bölümünün başkanı A.S. Garmaev’in davet edilerek, seminer düzenlenmesi gösterilebilir. Bu seminerde öğretmenler ve veliler için ahlak eğitimi ile Hıristiyan eğitimi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu

* Özbekistan’daki radikal dini örgüt.

[664] T. Abdırahmanov, “Religiyoznaya situatsiya i obrazovaniye v Kırgızstane”, *Kut Bilim,* Sayı: 10290, 30 Mayıs 2008, s. 5.

[665] Kırgız devleti, Mart 1996'da Hükümete Bağlı ve Kırgız Cumhuriyeti Anayasa ve yasalarına göre faaliyet yürüten, tüzel kişiliğe sahip ve dinle ilgili devlet politikasını yürütmek amacıyla kurulmuş merkezi yürütme organı olarak tanımlanan Din İşleri Komisyonunu oluşturmuştur. Kurulmasının ardından dini kurumları sistematik olarak kayıt altına almaya başlayan Din İşleri Komisyonu, bazıları resmi rapor olmak üzere birçok yayın hazırlamıştır. Din İşleri Komisyonunun 2004'te yayınladığı "İslam v Kırgızstane: Tendentsii Razvitiya" adlı rapor tamamıyla İslam'a ve İslami kurumlara ayrılırken, 2006'da yayınladığı "Kratkiy Analiz Religioznıh Sistem v Kırgızstane" adlı raporunda Kırgızistan'da faaliyet yürüten din, tarikat ve cemaatler hakkında bilgilere yer verilmiştir.

[666] Mametbek Myrzabaev, a.g.e., s. 106.

tür seminerlerin yaygınlaştığını belirten yazar, ancak kimsenin bunun dini misyonerlik faaliyet olduğunun farkına varmadığını belirtmiştir.[667]

Mametbek Myrzabaev, misyoner grupların sadece taraftar çekmekle kalmayıp, bu taraftarların düşüncelerinin de değişmesine ve milli birliğin zedelenmesine zemin hazırlayacak öğretileri okuttuklarını belirtmiştir. Yabancı dini tarikatların halkın milli değerlerinden biri olan yurtseverlik anlayışının içini boşalttığını, bu kavrama başka anlamlar yüklediklerini, Koreli "evrenin imparatoru" olarak bilinen San Men Moon'un öğretilerinde, gerçek anlamda yurtseverliğin, bu tarikatın vatanı olan Kore'ye karşı bağlılık yemini ile sınırlı tutulduğunu ifade etmiştir. Bu tarikatın öğretisinde kendi vatanına karşı sevgi, halkına karşı saygı anlayışının yerini Vatan olarak Kore ve kardeşleri Mooncu tarikatının üyelerine sevgi, ne saygı almıştır.[668]

Kırgızistan'da yurt dışından maddi destek alan birçok yabancı dini tarikatın kozmopolit özelliğe sahip olduğunu ve gençlerin yurtseverlik, vatan sevgisi ve diğer duygularını köreltmeye yönelik faaliyetler yürüttüklerini ifade etmek ve buna dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin, Krişna tarikatı, vatanı boş bir aldatmaca olarak tanımlayarak, üyelerini bu şekilde yönlendirmektedir. Pyatidesiyatnikler tarikatının başındaki adam olan İvan "Bizi kimse durduramaz! Ülke ne kadar güçsüz ise, Kilise o kadar güçlü olur. Ülke ne kadar fakir olursa, kilise o derece zengin olur. Bu görüntü benim hoşuma gider!" sözleriyle vatanı değersizleştirmiştir. Yehova şahitleri ise, Vatanın bayrağına ve marşına saygı duymayı, seçimlere katılmayı, devlet bayramlarını kutlamayı yasaklamıştır. Bu tarikata giren Kırgız askere gitmez[669], kendini Kırgız olarak da görmez. Onun vatanı Bruklin'dir.[670] Dini

[667] K. Sariev, "Hristiandıkka tarbiyaloo bizge kerekpi?", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9613, 7 Şubat 1992, s. 3.
[668]"Sekta tarbiyaloodogu-çon problema", *Kut Bilim,* Sayı: 10320, 6 Şubat 2009, s. 4.
[669] "Misyoner gruplardan devletle anlaşmazlık durumuna düşenlerden biri Yehova Şahitleri olmuştur. Dini inançlarını gerekçe göstererek askerlik yapmayı reddeden bazı Yehova Şahitleri mensupları, Ceza Kanunu'nun 351. maddesine göre cezaya çarptırılmıştır. Söz konusu madde, askerliğin veya bedelli askerliğin yasal gerekçesi bulunmadan reddi ile ilgili hususları düzenlemiş ve yüz ila iki yüz asgari maaş ücreti veya 180 ila 240 saat kamu çalışması cezası veya üç ila 6 ay arasında hapis cezası öngörmüştür". Bakz: Myrzabaev, a.g.e. s. 108.
[670]" Sekta tarbiyaloodogu-çon problema", *Kut Bilim,* Sayı: 10320, 6 Şubat 2009, s. 4.

tarikatların toplumun her alanını tehdit etmeye başladığını dile getirenler, devlet yetkililerinden bunlara karşı tedbir alınmasını talep etmiştir.

Aynı şekilde, bazı Hıristiyan kesiminin önde gelenleri de, geçmişten günümüze kadar Kırgızistan'da İslam ile Ortodoksluğun bir arada yaşadığını, ancak son zamanlarda çoğalan dini anlaşmazlıklara neden olabilecek "yeni" dinlere karşı devletin yasal sınırlamalar getirmesi gerektiğini dile getirmeye başlamışlardır.[671]

Kırgızistan'da Baptistlerin de aktif faaliyet yürüttükleri ve genç nesli kendi tarafına çekmek için maddi yönden destekledikleri bir gerçekliktir. Din değiştirmenin başlıca bazı nedenleri şunlardır. Birinci neden maddi zorluktur, misyonerler ekonomik olarak zor durumda olanların bu zaafından istifade ederek, maddi destek ile onları kendi saflarına çekmişlerdir. İkinci olarak ise, gençlerin manevi boşluktan dolayı başka dinlere yönelmeleridir. Üçüncüsü ise, Kırgızistan'ın kuzey bölgesindeki çeşitli misyoner faaliyetlerin güçlenmesidir. Bu üç nedeni açıklayan yazar, yüksek okullarda, ilk ve ortaokullarda devlet kontrolünde din eğitimi verilmez ise, aramızdan yine bazılarının başka dinlere girerek, onların şarkısını Kırgızca söylemeye devam edeceklerini dile getirmiştir.[672]

Hıristiyan dinini benimseyen Kırgız gençlerini temsil eden bir grubun halka yönelik bildirisi gazetede yayınlanmıştır. Bu bildiride temsilci grup, onların aradıkları gerçeği Hıristiyan dininde buldukları, para için din değiştirdiği söylentisinin gerçeği yansıtmadığını, toplumun manevi yönden çöktüğü dönemde günahlarından arınmak amacıyla geldiklerini ifade etmişlerdir. Hıristiyan dinine girenlerin çoğunun eskiden kendini Müslüman olarak gören gençler olduğu, hatta aralarında medrese eğitim almış olanların dahi bulunduğu belirtilmiştir. Misyoner gruplara kimileri gerçeği aramak amacıyla, kimileri ise falcı kâhinlerin yalanlarından bıktığı için geldiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, uyuşturucu

[671] Burulkan Sarıgulova, "Kırgızdın Erkegi Eki Ayal Bakkıday Baygerçilikke Cete Elek", Kut Bilim, Sayı: 9987, 13 Temmuz 2001, s. 3.
[672] Bübükan Dosalieva, "Ruhiy cakırdanuubu ce canılanuubu", *Kut Bilim,* Sayı: 9682, 28 Temmuz 1993, s. 5.

kullanan, içki içen, toplumun ve velilerin terbiye edemediği çocukları burada Tanrı'nın eğittiğini, İncil'de onların aradığı tüm gerçeklerin mevcut olduğunu savunmuşlardır.[673]

Kırgızistan'da halkın başka dinlere kolay geçmelerinin bir nedeni olarak, Sovyet döneminde yütürülen ateist propagandanın da etkisi gösterilebilir. Din bilime ters bir olgu, insanlar tarafından icat edilen uydurma mitolojilerin toplamı, halkın başını döndüren "uyuşturucu" olarak tanımlandığı için halkın, din konusunda bilgisi sıfır denecek derecede zayıftı. Bu durumu fırsat bilen dini gruplar Kırgızistan'da kapı kapı dolaşarak dini kitapları dağıtmakta, eğitim imkanları sunmakta ve tatlı dille kendilerine çekmektedirler. Bunun neticesinde ülkede Baptist, Hıristiyan, Yehova şahitleri gibi dini gruplar çoğalmakta, hatta öğrenciye eğitim verecek olan öğretmenler din değiştirerek, öğrencilerini Hıristiyan dinine davet etmektedirler.[674] Ayrıca makalede başka dine geçen vatandaşların sayısının, ülke nüfusunun %40'nı oluşturduğu ifade edilmiştir. Bir milletten ama farklı dinden olan vatandaşlar arasında daha şimdiden başka dine mensup olanları aynı mezara defnetmeme tartışması yaşanmıştır. Bu tür küçük ayrılıkların ileride büyük çatışmalara neden olacağını tahmin etmek zor değildir. "İnanç özgürlüğü, herkesin kendi bileceği iş" olmasına rağmen, bu durumun milletin yarınına tehlike oluşturmasından endişe etmemek elde değildir.[675]

Sosyolojik bir araştırmaya göre, Kırgızlar arasındaki her 1000 kişiden 5'i Hıristiyan dinine geçmiştir. Misyoner gruplar faaliyetlerini hız kesmeden devam ettirmişler, propaganda işleri ve dini kitap faaliyetelrini Kırgız dilinde yürütmüşlerdir. Kırgızistan'da 50 seneden fazla süredir gizli faaliyet yürüten Baptistler, Mooncular, Evangalistler, Harizmatlar, Yehova Şahitleri gibi misyoner gruplar, Anayasadaki inanç özgürlüğü çerçevesinde, kendi faaliyetlerini açık şekilde yürütmüşlerdir. Misyoner gruplara üye olarak dinini değiştiren Kırgız vatandaşları ile sohbet edildiğinde, onlar gerçek sevgiyi burada bulduklarını, Tanrı İsa'nın onları her zaman koruduğunu, onlara hasta yakınlarını bağışladığını, bazıları ise daha

[673] A. Sakıbaeva, "Biz kudaydın çındıgın taptık", *Kut Bilim,* Sayı: 9684, 25 Ağustos 1993, s. 7.
[674] A. Kanimetova, "Şkola gde molitvı ukreplyayut duh uçiteley", *Kut Bilim,* Sayı: 9847, 11 Şubat 1998, s. 4.
[675] Musatay Altaev, "Din bezerlik ulut ruhun uulantat", *Kut Bilim,* Sayı: 9855, 10 Nisan 1998, s. 5.

önceden içki içerken artık içkiyi bırakarak, kendi işlerini kurmalarını gerekçe olarak göstermişlerdir. Bazı kesimler de dinin Sovyet döneminde boşuna yasaklanmadığı, kontrolsüz dinin tehlikeli boyutlara gelebileceği, Batken olaylarının* bu hususu tasdik ettiği, o yüzden dini grupların üzerinden denetim yapılması, gerekirse sınırlandırmalar ile onların faaliyetlerini durdurmak gerektiği gibi görüşler ileri sürülmüştür.[676] Yabancı ülke kaynaklı dini grupların asıl amacının siyasi arenaya kendi mensuplarını getirerek, kendi emellerini onlar aracılığıyla yürütmek olduğu açıktır.

Bir diğer görüşte, Kırgız toplumunda Hıristiyan, İslam ve Budizm dinine inananların oluşturduğu grupların ortasında kutuplaşmaların oluşacağı ve huzursuzlukların çıkaracağı olası olup bu durumda atalarımızın dini İslam'ı öğrenmek, onun değerleri ile gençleri yetiştirmek gerektiği ileri sürülmüştür.[677]

5. İslam Düşüncesindeki Selefi Akımlar ve Onların Okullara Etkileri

Hizbu't-Tahrir örgütü, Orta Asya'da faaliyetlerini yürütmeye başladığı 1992-1994 yıllarında fazla dikkat çekmemiştir. Hizbu't-Tahrir örgütü ve faaliyetleri ancak Batken Olayları sonrasında Kırgızistan'ın gündemine gelmeye başlamıştır. Çünkü Hizbu't-Tahrir'i Özbekistan İslami Hareketinin siyasi kanadı olarak görme eğilimi bu dönemden itibaren yaygınlaşmış, Kırgız Cumhurbaşkanı Askar Akaev de, Hizbu't-Tahrir örgütünü uluslararası terörizmin Orta Asya'daki "etkili ideolojik gücü" olarak tanımlamıştır. Hizbu't-Tahrir'i, aralarında Kırgızistan vatandaşlarının da olduğu Özbekistan İslami Hareketi'nin "içerdeki

* Ağustos 1999'da kendilerini Özbekistan İslami Hareketi'nin üyeleri ve Özbekistan'daki iktidara karşı mücadele eden mücahitler olarak tanıtan, İ. Karimov iktidarını devirerek İslam Devleti kurmak için Kırgızistan topraklarını kullanarak Özbekistan'a geçmek istediklerini belirten silahlı gruplar, Tacikistan'ın kuzeyinden Kırgızistan'a girmiş ve Batken vilayetindeki iki köyü ele geçirmişlerdir. O bölgede bulunan 4 Japon dağcı ile birlikte Batken valisini ve kendileri ile görüşmeye gelen bir generali rehin almaları sonucunda "Batken Olayları" olarak adlandırdığımız çatışmalar yaşanmış ve bu çatışma sonucunda 26 asker yaşamını yitirmiştir. Militanlarla anlaşmaların sağlanması için insan hakları savunucusu Tursunbek Akunov ve ombudsman Tursunbay Bakir Uulu etkili roller üstlenmişlerdir. Tursunbay Bakir Uulu Kırgız hükümetinin temsilcisi olarak Özbekistan İslami Hareketi liderlerinden Muhammed Salih ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve bu görüşmeler sonucunda bir aydan fazla süren çatışmalara son verilmiş, rehineler serbest bırakılmış ve militanlar 11 Ekim'de ülkeyi terk etmişlerdir." Bkz: Myrzabaev, a.g.e., s.172.

[676] Burulkan Sarıgulova, "Din demokratiyasıbı ce dil ekspansiyasıbı?", *Kut Bilim,* Sayı: 9928, 25 Şubat 2000, s. 3.

[677] "Kayçı col: islamgabı ce hristiangabı?", *Kut Bilim,* Sayı: 9666, 8 Nisan 1993, s. 9.

yüzü" olarak tanımlayan devlet yetkilileri, Batken Olayları'nı da Hizbu't-Tahrir'in ülkedeki "yavaşlayan" faaliyetlerinden memnun olmayan uluslararası teröristlerin ülkeye doğrudan müdahalesi olarak değerlendirmişlerdir.[678]

Araştırmacı Arslan Koyçiev, Batken olaylarında Özbekistan'ın sınırlarının yeniden çizilmesi ile ilgili olarak belli çıkarlarının da olduğunu kabul etmekle birlikte, SSCB döneminden beri Fergana bölgesinde eski İslam Ferganası'nı yeniden inşa etme çabalarının var olduğunu, 90'lı yıllarda aktif hale gelen "Adolat" hareketinin Sovyetler döneminde oluşturulan idari sınırların ortadan kaldırarak Kırgızistan'ın Oş ve Calalabat vilayetlerininin "hakiki Müslümanlar" olan Özbeklere verilmesi için çabaladığını savunmuştur. Koyçiev'e göre, 1990 "Oş Olayları"* da bu nedenle vuku bulmuştur. Daha sonra "Adolat" hareketinin ortadan kaldırılmasına karşın liderlerinin Özbekistan İslami Hareketi'ni kurduklarını ve böylece mücadelelerini devam ettirdiklerini, harekete meşruiyet kazandırmak için de Özbekistan İslami Hareketi'nin lideri Tohir Yuldaşev'in eski Kokan hanının torunlarından olduğu inancını yaydıklarını ileri süren Koyçiev, bölgede görülen İslami canlanmanın amacının Fergana'yı İslam bayrağı altında birleştirme olduğu görüşünü savunmuştur.[679]

Kırgız devleti, Ağustos 1999'da Batken'de gerçekleşen çatışmaların hemen ardından 21 Ekim 1999'da 116 sayılı "Terörizmle Mücadele" Kanununu kabul etmiştir. Batken Olayları'nın hemen ardından kabul edilen "Terörizmle Mücadele" devletin yasal düzenleme ile teröre karşı gösterdiği ilk tepki olmuştur. Batken olaylarındaki militanlar, terörist olmanın yanı sıra vehhabi ve dini terörist olarak da adlandırılmıştır. Bu dönemde "vehabilik"e atfedilen anlamın değişikliğe uğradığı ve devlet yetkililerinin "dini terörizm" kavramından çok "dini ekstremizm" kavramını kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca burada şunu tekrar

[678] Myrzabaev, a.g.e., s. 190.

*1990 yılında ülkede biriken sosyal sorunlar ve onların yerinde çözülmemesinden kaynaklanan, bununla birlikte Oş şehir yöneticilerinin Kırgız gençlerine ev inşaatı amaçlı Özbeklerin arsalarını dağıtma şeklindeki kararı nedeniyle çıkan etnik çatışmadır.

[679] Arslan Koyçiev, "Faktor Religii v Kontekste Prigraniçnıh Problem i Natsionalnogo Samosoznaniya Narodov Ferganskoy Dolını", *Kut Bilim*, Sayı: 9977, 20 Nisan 200, s. 4.

belirtmek gerekir ki, 1999'da gerçekleşen Batken Olayları, devletin dine dayalı tehlike algısını değiştiren sürecin başlangıcı olmuş, devletin bu tehlikeyi kendi varlık ve devamlılığı konusunda da hissetmesinde etkili olmuştur. Bu dönemden itibaren devlet kurum ve kuruluşlarında ve yasal düzenlemelerde aşırı dinci eğilimlere karşı devlet güvenliği ve bütünlüğü, anayasal düzenin korunması gibi konular önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır."[680]

Dini terör ve radikalizm konusunda devlet nezdinde çeşitli faaliyetler yürütülmeye başlanmıştır. Bu tür etkinliklerden biri 2001 yılında Bişkek'te dini terör ve radikalizm ile ilgili olarak düzenlenen konferanstır. Bu konferansta Kırgızistan'da "Hizbu't-Tahrir" grubunun dini radikalizm yönünde faaliyet yürütmekte olduğu ve taraftarlarını dini cihada davet eden yaklaşık kırk kişinin tutuklandığı bilgisi verilmiştir. Uluslar arası dini terör örgütleri artık taktik değiştirdiği, Kırgızistan halkının arasında kendi fikirlerini yayarak, fikir ve anlayış çatışması çıkartmayı amaçladıkları[681] vurgulanmıştır.

"Din İşleri Komisyonunun 2006'da yayınladığı "Kırgızistan'daki Dini Akımların Kısa Analizi"[682] adlı raporunda Kırgızistan'da faaliyet gösteren din, tarikat ve cemaatler hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Bu raporun devamında "Ekstremist ve Yasaklanmış Dini Gruplar" başlığı altında Hizbu't-Tahrir Örgütü, mevcut anayasal düzeni silah zoruyla bozmak ve İslam devleti (Hilafet) kurmak isteyen ekstremist bir örgüt"[683] olarak tanımlanmıştır.

Tüm bu gelişmelerin ışığında Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından gençlerin eğitimiyle ilgili yeni bir eğitim teorisi geliştirilmiştir. Bu eğitim teorisinde gençleri siyasi ve dini terör örgütlerinin etkisinden korumak en öncelikli amaç olarak belirtilmiştir. Bu programa uygun olarak yüksek öğretim kurumlarındaki öğrencileri dini terör örgütleri hakkında bilgilendirme amaçlı seminer, konferans ve toplantılar düzenlenmiştir. Bu faaliyetler

[680] Myrzabaev, a.g.e., s. 177.
[681] Muhabir, "Diniy ekstremizmge col cok", *Kut Bilim,* Sayı: 9995, 5 Ekim 2001, s. 3.
[682] Ö.Ş. Mamayusupov, K.K. Murzahalilov, K.K. Mamataliev ve diğ., *Kırgızistan'daki Dini Akımların Kısa Analizi*, K.C. Devlet Din İşleri Ajansı Yayınları, Bişkek, 2006.
[683] Myrzabaev, a.g.e., s. 120.

sonucu gençlerin çoğunun dini terör örgütleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ortaya konulmuştur. Bu yüzden gençleri ve tüm okuyucuları aydınlatma amacıyla Kırgızistan'da tehlikesi gün geçtikçe daha yoğun hissedilmeye başlanan "Hizbu't-Tahrir" dini örgütü hakkında bilgi verilmek amacıyla Kut Bilim gazetesinde "Hizbu't-Tahrir Nedir? Ona Nasıl Engel Oluruz?" başlıklı makale yayınlanmıştır. Makalede Hizbu't-Tahrir dini örgütünün tarihçesi aşağıdaki gibi verilmiştir:

> "Hizbu't-Tahrir-i İslami (İslami Özgürleşme/Kurtuluş Partisi), ya da kısa adıyla Hizbu't-Tahrir dini örgütü 1952 yılında Filistin'de Takiüddin Nebhani (1909-1977) tarafından kurulmuştur. Bu dini hareketin Mısır'da 1928 yılında Hasan el-Benna tarafından kurulmuş olan Müslüman Kardeşler'in bir fraksiyonu olduğuna ve ilk üyelerinin bu organizasyondan devşirildiğine inanmaktadırlar. Kendi tanımına göre Hizbu't-Tahrir'in amacı, İslami hayatı Müslüman topluluklar arasında yeniden hâkim kılmak ve İslam davasını tüm dünyaya ulaştırmaktır. Harekâtı tüm dünya Müslümanlarını tek bir halifelik çevresinde birleştirmeyi hedefleyen hareket üyelerini laik devletlere karşı mücadeleye çağırır. Hizbu't-Tahrir'in siyasi gündemi, Kırgızistan'da sosyal adaletsizlikleri İslami yöntemlerle giderme fikri üzerine kuruludur. Öyle ki, Hizbu't-Tahrir tarafından dağıtılan risale ve benzeri propaganda materyallerinde yolsuzluk ve yoksulluk gibi sosyal problemlerin şeriat düzeninin kurulmasıyla sona ereceği ifade edilmektedir. Özellikle de sosyo-ekonomik güvencesi bulunmayan kadınlar ve göçmen işçiler gibi ekonomik olarak kırılgan kesimlerin Hizbu't-Tahrir'i kendilerine yakın gördükleri bilinmektedir."[684]

Ayrıca onların kendi siyasi çıkarları için Kuran ve hadisleri değişik anlamda yorumladıkları Kırgızistan'daki din alimi Alauddin Mansur tarafından örnekler ile dile getirmiştir.[685] Peki, Hizbu't-Tahrir Orta Asya'da özellikle Kırgızistan'da neden yoğun faaliyet gösterdiği sorusuna, Sovyet döneminden sonra halkın dini yönden bilgisiz olmasının onların işlerini kolaylaştırdığı yönünde yanıt verilebilir.

Kırgızistan'daki Hizbu't-Tahrir tehlikesi hakkında farkındalık yaratmak isteyen yönetici ve bilim insanları bir araya gelerek, K. Tınıstanov Isık-Köl Devlet Üniversitesinde bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda söz konusu dini hareketinin yayılmasını önlemek için halkın dini yönden bilinçlendirilmesi ve aydınlatılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu toplantıda da okullarda din eğitiminin verilmesi gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır.

[684] Kırgızistan'daki Hizbu't-Tahrir harekatı hakkında geniş bilgi için bknz: İzzet Ahmet BOZBEY, "Quo Vadis Kırgızistan?: Sovyet Sonrası Kırgızistan'da İslami Hareketler", *OAKA*, Cilt:6, Sayı: 11, ss. 18-50, 2011.
[685] Myrzabaev, a.g.e., s. 214.

Halifelik anlayışı uğruna daha yeni bağımsızlığını kazanmış olan ülkenin geleceğini tehlikeye atmamak adına toplumun tüm kurumlarının sistemli çalışması ve bu oluşuma karşı ciddi tepki verilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.[686]

Kut Bilim gazetesinde Hizbu't-Tahrir dini örgütünün toplumda huzursuzluk ve kaos yaratmak için çeşitli girişimlerde bulundukları yönündeki yazılara da rastlanılmaktadır. 2006 yılından itibaren Calalabad, Suzak, Nooken ilçelerindeki okullarda kız öğrencilerin okula başörtüsü ile gelmeye başladıkları, bu duruma genel olarak o bölgede etkin olarak faaliyet yürüten "Hizbut-Tahrir" üyelerinin neden olduğu dile getirilmiştir. Velilere okula başörtü ile gelmenin okul prensiplerine uygun olmadığını bildiren okul yönetimine karşı verilerin, çocuklarını okula göndermemekle tehdit ettikleri, bu yüzden okul yönetiminin bu problemi mümkün olduğu kadar uzlaşıcı bir tavır sergileyerek çözmeye çalıştıklarını, ancak, bugün başörtüsüyle okula gelenlerin yarın sadece gözünü gösterecek şekilde örtünmeyeceğinin garantisinin olmadığı ifade edilmiştir.[687]

"Hizbu't-Tahrir" dini örgütü Kırgızistan'ın Nookat ilçesinde 1 Ekim 2008'de Ramazan Bayramı günü sabahı çocukları ön plana iterek, belediye binasını taşlayarak ilçe merkezinde kaos yaratmak istemiştir. Toplumda dine olan ilgi ve okul öğrencilerinin dini gruplara katılımları onların işini daha da kolaylaştırmıştır. Nookat ilçesinde çok sayıda cami ve medrese bulunmakta ve bunların eğitim faaliyetlerini denetleyen kimse bulunmamaktadır. "Hizbu't-Tahrir" dini örgütü buradaki cami ve medreselerde yaygın olarak faaliyet yürütmektedir.[688]

Ayrıca kız öğrencilerin okula başörtüsüyle gelmesi konusu toplumda ciddi fikir ayrılıklarına yol açmıştır. Kimileri kılık kıyafet ile dindar olunmayacağını, başörtü takmakla

[686] Öskön Osmonov, "Hizbut-Tahrir degen emne? Aga kantip bögöt koyobuz?", *Kut Bilim,* Sayı: 10376, 16 Nisan 2010, s. 7.
[687] Aynagül Kaşıbaeva, "Bugün cooluk, erten parancabı?", *Kut Bilim*, Sayı: 10191, 14 Nisan 2006, s. 3.
[688] Bakıt Seyitov, "Nookatta namaz okugan okuuçular surakka alınışuuda", *Kut Bilim,* Sayı: 10308, 24 Ekim 2008, s. 13.

ahlaklı olunamayacağını ileri sürmüş, kimileri de öğrenciyi başörtüsüyle okula almamayı, insan haklarının ihlali olarak kabul etmiş ve bu ihlalin bir suç olduğunu dile getirmiştir.[689]

Sadece kız öğrencilerin değil, aynı zamanda öğretmenlerin de dini kılık kıyafet ile okula gelmeye başlamış ve bu durum okul yönetimi ve öğretmenler tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Bunun neticesinde Kırgız Eğitim Bakanlığı tarafından 25 Mart 2002 yılında "Öğretmenin kılık kıyafeti yönetmeliği" imzalanmıştır. Bu yönetmelikte öğretmen dış görüntüsü ve davranışı ile öğrencilere ve velilere örnek olması gerektiği belirtilmiştir. Bu tür görüntüler Kırgızistan'ın güney bölgelerinde, Isık-Köl ve Çüy'de gerçekleşmeye başlamıştır.[690]

Okullarda dini kılık kıyafet konusu 2013 yılında "Cogorku Keneşte" yani Parlamentoda da tartışılmıştır. Parlamentoda okullardaki kıyafet meselesinin hala çözülmediğine vurgu yapılarak, bu sorun çözülmez ise, okulların başörtüsü sorunuyla daha çok uğraşacakları belirtilmiştir. Bazı girişimciler ise, okullardaki dini kılık kıyafete alternatif olarak, Kırgız milli unsurlarını taşıyan kıyafetlerin giyilmesini önermiştir. Kırgız Eğitim Bakanına bağlı uzman Kılım Sıdıknazarova ise, "halk arasındaki dini kılık kıyafet ile bizim geleneksel olarak bayanların taktığı başörtü arasında fazla fark olmadığını belirterek, 2009 yılında bazı velilerin ve "Mutakallim" adlı sivil kuruluşunun talebi doğrultusunda okulda başörtü takılmasına izin verildiğini, ancak, bu taleple sınırlı kalınmadığını, artık okul formasının dışında tamamen siyah çarşaflara bürünmüş halde okula gelme isteklerinin ortaya çıktığını ifade etmiştir. 2011 yılında hükümetin genel eğitim veren kurumlarının tüzüğü yenilenmiştir. Bu tüzüğe göre her bir öğrenci okul kıyafetini giymek zorundadır. Buna rağmen okula çarşaf ve başka dini kıyafetlerle gelmeye devam edenler bulunmaktadır. Onların okuldaki aktivitelere kıyafetlerinden dolayı aktif katılamadıkları, ayrıca dini özgürlük adı altında, aşırı dini grupların ülkenin eğitim faaliyetlerine müdahale ederek, eğitim

[689] Aynı yer.
[690] Aynagül Kaşıbaeva, "Mugalim mektepke coolukçan kelişi kerekpi?", *Kut Bilim,* Sayı: 10411, 07 Ocak 2011, s. 3.

faaliyetini sekteye uğratmaya çalıştıkları, bu yüzden de bu alanda gerek veliler, gerekse okul ve toplum olarak çok dikkatli adımlar atılması gerekmektedir.[691]

Kut Bilim gazetesinde öğrenci kızların okula başörtüyle gelme meselesi en güncel ve tartışmalı konu olarak öne çıkmıştır. Bu konuda Özgön ilçe milli eğitim müdürü İbarat Bekmamatova şunlara değinmiştir: "Kız öğrencilerin okula başörtüyle gelmesi öncelikle okul tüzüğüne aykırıdır, diğer yandan ise bu bazı kesimlerin siyasi entrikası haline dönüşmektedir. Okuldaki kız öğrenci daha başörtü takmanın ne demek olduğunu, isteyip istemediğini bile bilmeden, belli çevrelerin baskısı altında bunu yapmaktadır. Başörtüyle gelen öğrenci sınıfta dışlanmakta, alay konusu olmaktadır. Bu zaten baskı altında başörtü takan öğrencinin psikolojisinin bozulmasına ve içine kapanmasına neden olmaktadır."[692] Bu konunun eğitim açısından ciddiyetini vurgulamıştır.

Emekli öğretmen, "Nookat" derneğinin başkanı Salima Coroeva ise, "Başörtü konusu bizim geleneğimizde olmayan bir şey. Neden biz diğer Arap ülkelerini taklit etmek zorundayız. Onlar iklim şartları gereği o şekilde giyinmek zorunda kalmışlar. Biz bunu dinin gereği olarak kabul ediyoruz. Öğrenci medresede okuyorsa ve başörtü takıyorsa bir diyeceğim yoktur. Ancak devlet okulunda başörtüyle gelmesine asla müsaade edilmemelidir. Kızlarımızı Kırgız geleneğindeki değerler çerçevesinde eğitmemiz şart" diyerek,[693] meseleye milli kültür açısından yaklaşmıştır.

Toplumun büyük kısmı okulda öğrencilerin ve öğretmenlerin başörtü takmasına izin verilmemesi gerektiği görüşündedir. Devlet olarak gerekirse yaptırımlar uygulamak gerektiği, din eğitimi veren kurumların devlet kurumlarının iç meselesine karışmaya hakkı olmadığı, onların medrese ve cami ile sınırlı alanlar olduğu belirtilerek, camilerin okullarda "Iyman Sabagı" dersinin okutulması yönünde baskı yapmaya başladıkları belirtilmiştir. Ayrıca, Kut

[691] Aynagul Kaşıbaeva, "Cooluk maselesin kim colgo koyot? Ce könül çordonunda kayradan mektep forması", *Kut Bilim,* Sayı: 10542, 04 Ekim 2013, s. 12.
[692] Aynagül Kaşıbaeva, "Oromolçon okuuçu kızdar ce mektep formasın kim cöngö salat?", *Kut Bilim,* Sayı: 10448, 07 Ekim 2011, s. 9.
[693] Aynı yer.

Bilim gazetesinde ateist anlayıştaki makalelerin yayınlamak, gençler arasında başlıksız evlenme propagandası yapmak, onlar arasında sporun tüm çeşitlerini yaygınlaştırmak, bu tür faaliyetlere özellikle başörtü takan kızları çekmek ve hatta devlet sembollerinin arasına Gök Tanrının, Manas'ın sembollerini eklemek gerektiği gibi önerilerde de bulunulmuştur.[694]

Okullarda başörtüsü sorunu tartışmaları gün geçtikçe yenisi eklenerek büyümüştür. Okul tüzüklerinde bu konu, daha önce ele alınmadığı için büyük açık olarak karşımıza çıkmakta ve aşırı dini örgütler bunu kendi çıkarları için bilinçli olarak kullanmaktadır. Bu alandaki açığı kapatmak adına, 541 sayılı ve 12 Eylül 2011 tarihli, "Genel eğitim kurumları hakkındaki" karar kabul edilmiştir. Bu kararda öğrencinin okuldaki disiplini korumak ve okul kıyafeti yönetmeliğinde düzenlenen kılık kıyafet hükümlerine uymak zorunda olduğu belirtilmiştir. Ayrıca "Eğitim" Kanununun 10/2. Maddesinin 7 paragrafında "öğrenciler okul kıyafeti giymelidir" eklemesi yapılmıştır.[695]

Oş şehrinde 2012-2013 eğitim-öğretim yılının başında bazı okullarda öğrencilerin başörtüyle okula geldikleri ve okul yönetiminin bunu kabul etmeyerek, öğrenciyi okuldan attığına dair bir şikâyet ile öğrencinin velisi Kamu denetçiliğine başvuruda bulunmuştur. Bu olayın gerçekleştiği okul müdürü S. Karpuşkina ile sohbet edildiğinde o, öğrencinin kıyafetine veya başörtüsüne karşı kişisel bir tepkide bulunmadığını belirtmiştir. Sadece okulda okul tüzüğünü korumak adına böyle bir karar aldığını, ayrıca eğer öğrenciye başörtüyle okula gelmesine izin verilecek olursa, onun peşinde kocaman bir dini ideolojinin okulu esir alacağı endişesi taşıdığını ifade etmiştir. Devlet kurumu olarak, okulun dinden ayrıldığı ve dini unsurların okulda olmasına izin verilmeyeceğini vurgulamıştır.[696] Eğitimci Kanıbek İsakov'un görüşüne göre, dinin dış görüntüsüne ya da kılık kıyafetine fazla takılmadan,

[694] Birlik Soltonbekov, "Oromoldon ot çıgarbaylı", *Kut Bilim,* Sayı: 10452, 4 Kasım 2011, s. 10.
[695] Gulnara Alıbaeva, "Emne üçün okuuçu mugalimin ayıptadı?", *Kut Bilim,* Sayı: 10544, 18 Ekim 2013, s.11.
[696] Abdıldaev, "Hicaptın sırı sırtında ele emes, anın içki manızında", *Kut Bilim,* Sayı: 10503, 30 Kasım 2012, s. 7.

içeriğine önem verilmesi gerekmektedir. Bu yüzden halkı dini açıdan aydınlatmak en acil meselelerin başında gelmektedir.[697]

Dini fanatizme karşı mücadelede okul faaliyetlerini güçlendirmek adına Kırgız Eğitim Bakanı Abdılda Musaev tarafından "Kırgız Cumhuriyetinin eğitim kurumlarındaki dini durum hakkındaki" karara imza atılmıştır. Bakan, Kırgız Cumhuriyetinin "Eğitim Kanunu"nun 4. maddesini aynen yerine getirmek, genel eğitim veren kurumların yönergelerine okul kıyafeti giyme zorunluluğunu getirme yoluyla dini grupların dini kılık kıyafetlerini okullara sokmamak, dini fanatizimin etkisinde olan öğrencileri tespit etmek ve onlarla birebir çalışmak, Cuma günü öğrencilerin Cuma namazı bahanesiyle dersleri boşlamasına izin vermemek, emniyet görevlileri, uzmanlar, ilahiyatçı-bilim adamları ile birlikte aşırı köktendinci grupların, özellikle Hizbu't-Tahrir partisinin asıl amacı ve faaliyetleri hakkında okullarda seminerler düzenlemek gerektiği hakkındaki kararını il ve ilçelerdeki eğitim müdürlüklerine bildirmiştir.[698]

Kırgız Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi, okul içi ve okul dışı faaliyetler departmanı müdürü D. Kudaybergenova, "Şimdi bazı dini gruplar kız çocuklarının okulda başörtüyle eğitim almasının bir sakıncası olmadığını savunmaktadırlar. Ancak, Kırgız Cumhuriyetinin Anayasasında "dini kurumlar devlet kurumlarının faaliyetlerine karışamaz" şeklinde bu konu net olarak açıklanmıştır. Bir diğer taraftan Kırgız Cumhuriyetinin hükümetinin kararıyla 2008 yılından itibaren 1-4. sınıflar için zorunlu okul kıyafeti kararı çıkmıştır. D. Kudaybergenov okulda dini kıyafet konusunda şunlara değinmiştir: "Eğer biz, okullara öğrencilerin dini kılık kıyafet ile gelmelerine müsaade edersek, o zaman kaosa yol açmış oluruz. Çünkü çok sayıda dini grup var. Onların talepleri bitmez ki" diyerek, okulda dini kılık kıyafete izin verilmeyeceğini belirtmiştir.[699]

[697] Aynı yer.
[698] G. Alibaeva, "Çümkönüp kiyinse ele ıymanduubu?", *Kut Bilim,* Sayı: 10324, 6 Mart 2009, s. 4.
[699] Kubat Çekirov, "Aşıngan salafizm mamleketke korkunuçtuu", *Kut Bilim,* Sayı: 10503, 30 Kasım 2012, s. 7.

Kırgızistan'ın Din İşleri Devlet Komisyonundaki "Dini kurumlar ile iletişim ve uluslar arası yardımlaşma" bölümünün başkanı Mametbek Mirzabaev, aşırı selefi dini örgütlerin, devletin bekasını tehlikeye sokacağını vurgulayarak, Kırgızistan'daki dini özgürlüğün sadece misyonerlerin faaliyetlerini serbestçe yürütmesine değil, aynı zamanda diğer İslam mezheplerine ait grupların da aktif olarak faaliyet yürütmesine olanak sağladığının altını çizmiştir.

> "Bu bağlamda aşırı selefi olan dini cemaatlerden "Cayşul Mahdi", "Cundü'l-Halifat", "Ansarullah" ve "Attakfir val hicra" adlı dini örgütlerin Kırgızistan sınırları içinde faaliyet yürütmeleri yasaklandığı belirtilmiştir. Bunlar dini görüntüde siyasi amaç gütmektedirler. 2009 yılında "Cundü'l-Halifat" dini örgütünün Kazakistan'da bomba patlatma suçuyla birkaç üyesi tutuklanmıştır. "Ansarullah" dini örgütü ilk faaliyetlerine Tacikistan'da başlamış, "Attakfir val hicra" örgütü ise 2010 yılında Rusya'da faaliyetlerine başlamışlardır. Halk arasında selefi dini örgütlere rağbet gün geçtikçe artmaktadır. O yüzden devlet kontrolünde halkı dini yönden aydınlatmak gerekmektedir. Radikal dini örgütlere karşı ortak program oluşturmak lazım" diyerek, devlet kontrolündeki yaygın din eğitiminin önemini vurgulamıştır.[700]

Toplumdaki selefi akımların çoğalması, okuldaki dini kılık kıyafet sorunu ve diğer dini yöndeki gelişmelerden endişe duyan Kırgız aydınlarından oluşan bir grup, Kırgız cumhurbaşkanı R. Otunbaeva'ya, Başbakan A.Atambaev'e ve Eğitim Bakanı K. Sadıkov'a yönelik mektup yayınlanmışlardır. Kırgız aydınları bu mektupta, din adına çeşitli bölücü faaliyetler yürüten dini örgütlerin varlığından rahatsız olduklarını, bu dini örgütlerin "Orta Asya'da devletleri ortadan kaldırarak, hilafet kuracağız" söylemlerini gün geçtikçe yüksek sesle söylemeye başladıklarını, onları devletin bütünlüğüne yönelik bir tehlike olarak gördüklerini, Arap yaşam tarzındaki bazı dini geleneklerin Kırgızlar arasında yaygınlaşmaya başladığını, yine bu gruplar tarafından okula nifak sokularak öğrencilerin başörtüyle okula gelmeye başladıklarını, en ufak müdahalede "insan hakları ihlal ediliyor" diyerek feryat ettiklerini dile getirmişlerdir.

> "21. Yüzyılda Kırgızlar Anayasa temelinde mi, yoksa 7. asırdan kalma Arap dogmalarıyla mı yaşayacak? Bazı ülkelerde ezan sesi, okulda başörtü takmak, hatta oruç tutmak bile yasaklanmış iken, neden bizim devlet yöneticileri hala bu tür oluşumları görmezlikten geliyorlar? En acı tecrübelerin yaşandığı 2010 Oş olaylarının tam da o ezan sesiyle ve camilerde organize edilerek başladığını neden sineye çekmek zorundayız?

[700] Aynı yer.

> Özbekistan ve Rusya'da Türk liseleri kapatıldı, çünkü görünürde modern eğitim veriyor gözükseler de, aslında bazı dini cemaatlere hizmet ettikleri ortaya çıktı ve kapatıldı. Bizde neden hala bu alanda bir girişim yok? Dış kaynaklı dini eğitim veren medrese, dini eğitim kurumları neden devlet tarafından sıkı bir şekilde denetlenmiyor? Onlar hangi ideolojiyi, kimin çıkarını gözeterek okutuyorlar, neden kimsenin umurunda değil? Milli bilinci, vatan anlayışı olmayan, geleneklere saygısız aşırı dindar bireyler yetişmekte olduğunun ne zaman farkına varılacak ve buna göre önlemler alınacaktır? Kırgızlar İslam dinine kadar zaten Tanrıyı hiçbir aracı olmaksızın tanıyordu, onu Caratkan, Kuday, Egem diyordu. Neden şimdi bazı Arap ya da diğer İslam ülkelerini kendimize model olarak almak zorundayız? Bizim zaten İslam anlayışımız vardı. Artık Kuran'ı Kırgız dilinde okumak, anlamamız gerekir. Neden hala Arapçasını okuyoruz? Neden halkımız Mekke'ye gitmek için o kadar para harcıyor? Neden Mekke yerine Manas'ın mezarını, Sulayman Dağ'ını ziyaret etmiyorlar?"[701]

gibi toplumda çözülmesi gereken önemli konulara değinmişlerdir.

"Biz, Kırgız aydınları olarak, okulda başörtüsü takılmasına, devlet kurumlarında mescit açılmasına, okul çağındaki çocukların oruç tutmaya zorlanmasına, camilerde ezan okunmasına (artık hangi devirde yaşıyoruz, isteyen saatini kursun, ona göre uyansın, milleti rahatsız etmeye gerek yok), Kırgız geleneklerine karşı çıkan İslam dogmalarına karşıyız ve onların hükümet tarafından yasaklanmasını talep etmekteyiz"[702] şeklindeki taleplerini dile getirmişlerdir.

Bu makaledeki görüşler dikkate alınarak, Kut Bilim gazetesinin 12 Ocak 2012 tarihli sayısında "Öğrencinin Dünyaya Bakış Açısını Genişletelim" başlıklı bir makale yayınlanmıştır. Makalede bilim adamlarının hayat hikâyeleri ve buldukları buluşları öğrencilere aktararak, onlarda materyalist bakış açısının gelişmesine olanak sağlanacağı ileri sürülmüştür. Okulda materyalist bakış açısını tarih, sosyal bilimler, ekonomi, edebiyat gibi dersler aracılığıyla verebilmek önemlidir[703] görüşünü savunan yazar, yukarıdaki taleplere cevap olarak, öğrencilerde materyalist dünya görüşünü benimsetmek gerektiği üzerinde durmuştur.

[701] Mayramkan Abılkasımova ve diğerleri, "Uluttuk asıl-narktardı talkalagan diniy diversiyaga col cok", *Kut Bilim*, Sayı: 10448, 7 Ekim 2011, s. 10.
[702] Aynı yer.
[703] D. Sultankulov, "Okuuçunun düynö tanımın terendeteli", *Kut Bilim,* Sayı: 10459, 12 Ocak 2012, s. 11.

6. Kırgızistan'daki Din Eğitiminin Gelişimi

Kırgızistan'ın 16 Aralık 1991'de kabul ettiği "İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar" kanununda din/maneviyat (rus. "duhovnıy") dersinin okutulması öngörülmüştür. "İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar" Kanunu'nun 6. Maddesinin 4. Paragrafında: "Yetişmekte olan neslin manevi ve ahlaki eğitiminin gerekliliği dikkate alındığında, okullarda imkânlara bağlı olarak maneviyat ve ahlak dersler verilebilir. Öğretmenler milli eğitimin yerel organları tarafından seçilir" hükmüne yer verilmiştir. Burada geçen ve bizim de Türkçeye "Maneviyat (dersi)" olarak tercüme ettiğimiz kelime, Kanun'un Kırgızca metninde "ıyman (sabaktarı)", Rusça metninde ise "(uroki) duhovnosti" olarak geçmiştir.[704] "Iyman" kelimesi Kırgızcada 'din', 'inanç', 'vicdan' ve 'ahlak' anlamında kullanılırken, Rusçadaki "duhovnıy" kelimesinin ise, Türkçedeki "dini", "manevi" ve "ruhani" kelimelerinin karşılığı olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda Mametbek Myrzabaev, hem Kırgızca hem de Rusça metinlerdeki "ıyman" ve "duhovnıy" kelimelerinin, kanun koyucu tarafından "dini" anlamları dikkate alarak kullanıldığını ifade ederek, aksi halde "yetişmekte olan neslin manevi ve ahlaki eğitiminin gerekliliği" gerekçe gösterilerek "İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar" Kanunu'nda din dersinden farklı bir dersin öneminin vurgulanması anlamsız olurdu görüşünü ileri sürmüştür.[705]

"Dini inanç özgürlüğü ve dini kurumlar hakkında" Kırgız Cumhuriyetinin Kanununda, "Okulun dini kurumlardan ayrılması" maddesinde şöyle bir ifade yer almaktadır."Din eğitimi verecek insanların dini bilgisi olması şarttır ve onlar kendi faaliyetlerini Dini İdare Merkezinin izini ile yürütebilirler…Öğretmenler yerel eğitim müdürlükleri tarafından seçilir."[706]

---

[704] "Kırgız Respublikasındagı DinTutuu cana Diniy Uyumdar Cönündö Mıyzamı", *Erkin Too gazetesi*, 23 Ocak 2009, Sayı: 5 (1816), s.2.
[705] Myrzabaev, a.g.e., s. 227.
[706] *Kırgız Respublikasındagı DinTutuu cana Diniy Uyumdar Cönündö Mıyzamı*, 6. Madde, 5. Bend; Esen Çılabaev, "Akaevdi Alla-Taalam şayladı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9613, 21 Şubat 1992, s. 6.

Nitekim Din İşleri Komisyonunun Eski Hukuk Uzmanı Canıbek Botoev, Din Kanunu'ndaki "uroki duhovnosti" kavramıyla din dersinin kast edildiğini ve genel öğretimde din dersinin okutulmasını öngördüğünü belirtmiştir.[707]

"Din İşleri Komisyonu Başkanlarından Ö. Mamayusupov, Din Kanunu'ndaki söz konusu dersin din/İslam dersi şeklinde anlaşılması gerektiğini, Parlamentoda Kanun'un kabul edildiği sırada milletvekillerinin İslam'ın okullarda okutulmasından yana tavır sergilediklerini, o dönemde din dersi ile ilgili yaygın olan olumlu yaklaşım sonucunda "İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar" Kanunu'nda din dersine -açıkça olmasa da- yer verildiğini ve kendisinin de genel öğretim kapsamında din dersinin okutulması taraftarı olduğunu açıkça beyan etmiştir."[708]

Ayrıca bu düzenleme gibi, kendi döneminde Iyman Sabagı'na halk tarafından gösterilen ilgiden etkilendiğini de söylemek mümkündür. İlk önce İyman Sabağı branş derslerine ek olarak okutulmuştur. Kırgız dili ve edebiyatı derslerine başlamadan önce "Iyman Sabağı" hakkında öğrencilere bilgi verilerek, öğrenciler arasında ahlaklı olmak (iymanduuluk) nedir, ahlaklı çocuk nasıl olmalıdır sorusuyla soru-cevap şeklinde beyin fırtınası yapılmıştır. Öğrencilerin çoğu iyman terimini ahlakla aynı anlamda kullandıkları ve büyüklerinden öyle öğrendikleri hususunu dile getirmiştir.[709]

Toplumdaki bu bunalıma çare olarak, okullarda beşinci sınıftan itibaren "Iyman sabagı" dersinin okutulmasını önerilmiştir.[710] Toplumdaki bu tür taleplerin artması üzerine 1 Eylül 1991'den itibaren ülkenin birçok bölgesinde genel öğretimin yapıldığı okullarda Iyman Sabagı okutulmaya başlanmıştır.

Kut Bilim gazetesinin "*Din ve Dil*" köşesinde 1987-1990 yılları arasında Kırgızistan Müslümanlarının Kadılığını, 1991 yılından itibaren ise İslam Merkezi başkanlığını yapan

[707] Bkz: Myrzabaev, a.g.e., s. 227.
[708] Myrzabaev, aynı yer.
[709] U. Beyşembaeva, "Iyman sabagı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9649, 23 Kasım 1990, s. 5.
[710] Mamıtbek Toktorbay uulu, "Iyman sabagı kirgizilse", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9676, 31 Mayıs 1991, s. 3.

Sadıkjan Kamalov ile bir röportaj yayınlanmıştır. Bu röportajda S. Kamalov, okullardaki Iyman sabagı dersini sadece din görevlileri, imamlar okutsun görüşüne katılmadığını belirterek, okuldaki tecrübeli öğretmenlerden de istifade etmek gerektiğini ifade etmiştir.[711] O sırada, okullardaki "Iyman Sabağı" dersini ilk başlarda din görevlileri okutmalıdır görüşü yaygındı.

"Iyman Sabagı" dersinin İslam dini ağırlıklı olarak hazırlanan versiyonu olan ve Kırgızistanda'ki ilk Iyman sabagı dersinin uygulayıcıları olan Talas ili milli eğitim uzmanı M. Kalmanbetov ile öğretmen K. Berdieva'nın birlikte hazırladıkları ve Mugalimder Gazetası'nda 13 Aralık 1991 tarihinde yayınlanan Iyman dersi müfredatında, diğer müfredatlar gibi Kırgız geleneği, milli değerleri, milli oyun ve yemekler vb. etno pedagojik öğelere yer verilmesine rağmen, diğerlerine göre İslam dinine daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Müfredatta yer alan dini içerikli konular aşağıdaki gibidir:

2. sınıfta "Gelenek ve Din" başlığı yeni doğan çocuğun kulağına ezan okunarak isim konulması, Müslüman ne demek? Din hakkında bilgi verme, Kuran surelerini kime okurlar, manası nedir? gibi alt başlıklar yer almaktadır.

3. sınıfta "Din ve İman" başlığında İslam dini, her şeye başlarken besmele çekmek, "Kudaydın kulumun, Muhambettin ümmötümün, Çalıyardın dosumun" (Allah'ın kuluyum, Muhammedin ümmetiyim, Dört Halifenin dostuyun), Kelime-i şehadet ve anlamı, Kuran hakkında bilgi vermek, Şeriat nedir, şeriatta birine ihanet etmeme, başkalarına dilin ile zarar vermeme, hırsızlık yapmama öğütlenir şeklindeki alt başlıklara ayrılmıştır.

4. sınıfta "Farz ve Borç" başlığında beş vakit namaz, oruç tutmak, zekat vermek, Mekke'ye gitmenin ve sünnet ettirmenin farz olduğundan bahsedilir.

5. sınıfta "Yardımlaşma ve Din" başlığında Ramazan ayında vitir sadakası vermenin dini ve insani anlamı, Zekat kimlere ve niçin verilir? gibi konuların işlenmesi öngörülmüştür.

[711] Çılabaev, a.g.m., 21 Şubat 1992.

6. sınıfta "Vatanı sevmek imandır" başlığında ıyman kelimesinin asıl Kırgız dilindeki anlamı verilmektedir. Iyman edeptir, sorumluluktur. "Adamdagı asıl sapattar-ıymanduuluktun belgisi" (İnsandaki yüce özellikler-imanın işaretidir). Kırgız dilindeki "iman" kelimesinde çok dinlemek, az konuşmak, çalışkan, düzenli, cesur olmak, mütevazi ve sade olmak, güler yüzlü ve affedici olmak, saygılı, namuslu olmak, doğaya özen göstermek, onu korumak gibi vasıflar bulunmaktadır.

10. sınıfta Sufilik, sufi Allayar hakkında bilgi, Hızır anlayışı ve onun İslami yönden değerlendirilmesi gibi başlıklar yer almıştır.

11. sınıfta "İslam ve İyman" başlığında iyman anlayışı ve imanın İslami anlamı, Adem Ata ve Hava (Obo) Ana, İslam'ın farzları (namaz, oruç, sadaka, zekat, sünnet, hac) ve insani değerler, İbadetin temel prensipleri (kelime-i şahadet, tövbe, dua etmek, namaz, oruç, ibadet, ziyaret, hac seferi, dini bayramlar vb) hakkında bilgi vermek, İslam dinindeki iki büyük mezhep (Şiilik ve Sünnilik) ve onların farkları, Peygamberler ve Hz. Muhammed'in hayatı, Melekler ve onların çeşitleri, "Dünya halkları ve dinleri" başlığında ise, dünyadaki büyük dinler Budizm, Hıristiyanlık ve İslam, Budizm takvimi, Dini, tarihi yerleri ve insanları ziyaret etmek, İsa Mesih ve C. Aytmatov'un "Kıyamet" romanındaki Abdiy Kallistratov-karakteri, Kuran kitabı hakkında kısa bir bilgi, Tıbb-ı Nebevi, İslam dininin Kırgız halkının kültürüne ve edebi eserlerine etkisi (arap yazısı ve halk arasında ilk bilim tahsil eden insanlar), Kutsal kitaplar: Kuran, Tevrat, İncil, Zebur ve Budda'nın Djammapada adlı kitabı[712] gibi başlıklara ayrılmıştır.

Görüldüğü gibi bu programda her sınıfta mutlaka bir başlık dine ve dini bilgilere ayrılmıştır. Bu müfredatta çok fazla dini derinlik olmasa da, en azından öğrenciye dini gelenek ve göreneklerin, halk arasındaki dini ibadetlerin manası açıklanarak, öğrenciye bu bilgiler aktarılmıştır.

[712] M. Kalmanbetov ve K. Bekberdieva, "Iyman sabağının programması", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9704, 13 Aralık 1991, s. 4-5.

Iyman Sabagı dersinin milli anlayış ve etpopedagojik/halk eğitimi değerleri ile oluşturulan diğer iki müfredatı da aşağıdaki gibidir:

1991-1992 eğitim-öğretim yılı itibariyle Talas ilindeki okullardaki eğitim müfredatına "Iyman sabagı" dersi konulmuştur. "Iyman sabagı" dersi daha önce okullarda okutulmadığı için belli bir müfredatı da bulunmamaktaydı. Buna rağmen gönüllü olan öğretmenler ve araştırmacılar tarafından oluşturulan müfredatlar okurların beğenisine sunularak, onların arasından en iyilerini seçmeyi düşündükleri için Kut Bilim gazetesinde bu dersin müfredat projeleri yayınlanmıştır.

Bunlardan ilki S. İptarov tarafından oluşturulan müfredattır. Bu müfredatta ülkenin toplumsal hayatını her yönüyle yenilemek için ilk önce insanı, onun manevi-ahlaki yönünü ve ideolojik-siyasi bakış açısını yenilemek gerektiği vurgulanmıştır. Ülkedeki ortaokulların üst sınıflarında okutulmak üzere hazırlanan "Iymanduuluktun negizderi" (Ahlakın Temeli) adlı derste öğrencilere, insani değerler ile milli değerler, hümanist ideoloji ile insandaki en yüce özellikleri hakkında bilgi verilerek, onları ahlaklı, yurtsever olarak yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bu ders haftada 1 saat olmak üzere 34 saatten oluşmaktadır. Müfredat üç ana bölüme ayrılır. "Iymanduuluk-adamzattın ruhiy önügüşünün biyik seresi" (Ahlaklı olmak-insan maneviyatının zirvesidir) adlı birinci bölümünde, "Iyman", "insaf", "ahlak" gibi terimler ve onların ortaya çıkışı, gelişmeleri, sosyalist ve dini ahlakın anlamı, inanç özgürlüğü, sorumluluk, iman ve kanun, insanın iman anlayışının gelişimi vb. konuların işlenmesi öngörülmüştür.[713] "Özün andap-taanuu-ruhiy-ıymandık örkündöönün başatı" (Kendini anlamak- manevi-ahlaki gelişmenin başlangıcı) adlı ikinci bölümde ise insan, toplum, kültür gibi terimler anlatılarak, Sovyet insanının hayat tarzı ve davranış kurallarının ahlakı temelleri, güncel ahlaki anlayışlar hakkında bilgi verilecektir. "Uluttuk nark-nasil cana adep-caş adamdın ruhiy baymanasının körsötküçü katarı" (Milli gelenek ve adab-genç insanın

[713] S. İptarov, "Iymanduuluktun negizderi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9702, 29 Kasım 1991, s. 6.

manevi seviyesinin göstergesi olarak) adlı üçüncü bölümde, gençlerin ahlaklı olabilmeleri için yol gösterici nitelikteki milli değerler söz konusu edilmiştir.[714]

Bir diğeri, G. Çıngışbaeva'nın "Iyman Sabağı" dersinin müfredat taslağı ilkokul öğrencileri için hazırlanmıştır. Programda geleneksel edep anlayışı ön plana çıkartılarak, genel olarak adab-ı muaşeret kuralları Kırgız geleneklerine uygun olarak öğretilmek istenmiştir. Haftada bir saat olmak üzere, toplam 34 saatlik ders programında dokuz başlık yer almaktadır. Bunlar: 1. Iymanduuluk (adeptuuluk) yani ahlaklı olmak nedir? (1 saat) 2. İnsan kendi ismine layık olmalıdır (4 saat), 3. Yaşlısı olanın rızkı bol olur (4 saat), 4. Vatanın senin beşiğin (4 saat), 5. Konuşma adabı (4 saat), 6. Ataların geleneği nesillere örnek (6 saat), 7. Arkadaşlık, dostluk (4 saat), 8. Misafir ağırlama adabı (3 saat), 9. Rızkın öncüsü birlik (4 saat) şeklinde konu başlıklarına ayrılmıştır.[715] Yukarıda incelendiği gibi, bu program örnekleminde de daha çok geleneklere ve genel adab kurallarına öğrencileri yönlendirme ön plana çıkmaktadır.

"Iyman Sabagı" dersinin temel eğitim seviyesindeki öğrencilere okutulması öngörülmüştür.[716]

"Iyman sabağı", 90'lı yıllardan itibaren belirli bir müfredatı olmadan, dağınık bir şekilde "Iyman", "Iman", "Adep-ahlak" gibi çeşitli adlar ile bazı okullarda dini içerikli olarak, bazılarında ise etno pedagoji ağırlıklı olarak okutulagelmiştir. Ancak, 2002 yılında Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan "*Kırgız Cumhuriyetinde okul öğrencilerinin eğitim teorisi*"nde gençleri ahlaki değerlere göre eğitmek ön plana çıktığı için, Kırgız İlimler Akademisi tarafından "*Okul öğrencilerine ahlaki ve manevi değerleri öğretme teorisi*" hazırlanarak, Kut Bilim gazetesinde yayınlanmıştır. Bu teori toplumun çeşitli kesimleri

[714] Aynı yer.
[715] G. Çıngışbaeva, "Iyman sabağı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9706, 27 Aralık 1991, s. 3.
[716] Masaev, "Uluttuk mektep-eldik ruhtun küzgüsü", *Kut Bilim,* Sayı: 9678, 30 Haziran 1993, s. 7.

tarafından değerlendirilmiş, görüş ve eleştiriler alınmış ve neticede 6 kademeden oluşan "Iyman sabagı"nın yeni müfredatı hazırlanmıştır.[717]

Bu müfredatın hazırlanmasıyla birlikte, Iyman sabagının bir din dersi olma potansiyeli ortadan kalkmış, Kırgız milli değerleri ağırlıklı, Kırgız kültürünü yetişmekte olan nesillere aktarmayı amaçlayan ders ortaya çıkmıştır.

Bu müfredatın yazarlarından Sovetbek Baygaziev, "Iyman Sabagı" dersinin dini nitelikte bir ders olmadığını, daha çok ahlak ve etikle ilgili bilgiler içerdiğini vurgulayarak, bu dersin din görevlileri tarafından okutulması görüşünün yanlış olduğunu belirtmiştir. "Mollalar din dersine gelebilir, ancak bizim müfredatta dini bilgilere yer verilmemiştir. Evet, Iyman teriminin dini anlamı da mevcuttur, ancak biz ahlak yönüne dikkat çekmekteyiz. Kırgız dilinde "Iymanduu" kelimesi haya sahibi, kişilikli ve ahlaklı anlamına gelmektedir. Müfredatta da öğrencilere kişilik kazandırma, karakterli ve vicdanlı olmalarını sağlama gibi öğretiler ağır basmaktadır"[718] diyerek, dersin ahlaki yönünün ağır bastığını belirtmiştir.

Bu gelişmelerin akabinde, 19 Temmuz 2004 tarihinde dönemin Eğitim Bakanı M. Kıdıbaev yayınladığı bir yönerge ile dersin ismini Adep Sabagı olarak değiştirerek, bu dersin din dersi mi yoksa ahlak dersi mi olacağı tartışmalarına son noktayı koymuştur.[719]

Bu karardan sonra, müfredatta yer alan dini konuların kültürel temelde okutulacağı vurgulanmıştır. Kanaatimizce, okullarda Iyman Sabağı aracılığıyla din eğitimi verme çabaları da sona ermiştir. Eğer okulda din eğitimi verilecekse, bunun başka bir adla ve başka müfredat ile olması gerekirdi. Ancak, manevi boşluğu dini bilgiler ile doldurmaya çalışan öğrenciler son zamanlarda dine yoğun ilgi göstermekteler. Bu yüzden bu ilgiyi karşılayacak dersin olmasında yarar vardır. Bu merak yanlış yer ve kaynaklarla giderilmeye çalışılırsa, sorunların çoğalacağı muhakkaktır.

---

[717] K.A. Kaldıbaev, "Ruhaniy tarbiya coopkerçiliktüü iş", *Kut Bilim,* Sayı: 10128, 12 Kasım 2004, s. 5-6.
[718] S. Baygaziev, "Iyman sabagı", *Kut Bilim,* Sayı: 10092, 26 Aralık 2003, s. 6.
[719] Kırgız Eğitim Akademisi Etnopedagoji Bölümü, "Adep sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10116, 13 Ağustos 2004, s. 10.

Dini bilgi ile gerçek mutluluğu yakalama ya da manevi boşluğu doldurmayı amaçlayanların sayısının gün geçtikçe arttığını, ancak onların dini bilgileri öğrenmekle birlikte bizim toplumda olmayan yabancı kültürlerden de ister istemez etkilendiklerini ve bunun milli gelenek ve göreneklerimize uygun olmadığını belirten Tacikan Cumalieva, "İnsani Değerlerden Yoksun Kalmayalım" başlıklı makalesinde şunlara değinmektedir:

> "Dinin gereği olarak Arap geleneğindeki erkeklerin uzun kıyafet giydikleri, kızların başlarını örttükleri belirtilmiştir. Din öğretimi okulda verilmediği için öğrenciler medreselerde ve çeşitli dini eğitim veren kurumlarda eğitim almaya yönelmekteler. Bu durum bir açıdan iyidir denilebilir, çünkü gençler imana, gerçek doğruya yönelmekteler. Ama aynı zamanda bu tehlikelidir. Çünkü devlet onları ne derece denetlemektedir? Onlar hangi ideolojide eğitim almaktalar? Onlar bu dini bilgiler ile yurtsever, ülkenin çıkarını ön plana koyan vatan için çalışan bireyler olacak mıdır? Tüm bu soruların cevapları bizim, toplumun ve yöneticilerin maalesef fazla üzerinde düşünmediği şeylerdir. Dini eğitim almaya yönelen bu gençleri geri çevirmek imkânsız. Ancak, devlet eliyle din eğitimi verilirse, en azından karmaşanın önüne geçilir ve belirli hedefteki dini bilgiler verilmiş olur. Devlet kontrolü olan din eğitiminde en azından toplumu endişe ettirecek uç noktalar olmazdı. Toplumdaki bu görüntü din derslerinin devlet okullarında okutulması ve dini bilgileri eğitim amacıyla toplumun gelişmesine yönlendirmek gerektiği çağın talebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık eğitim sistemini yenilememiz şarttır."[720]

Devlet okullarında din eğitimi verilmemesinden dolayı gençler medreselere yoğun ilgi göstermektedirler. Kırgızistandaki medreselerin durumu ise içler acısıdır. Bişkek şehrinde 1990 yılında eğitim faaliyetine başlayan medreseye ilk öğrencileri Buhara'daki Mir Arap medresesinden gelmiştir. "Yaklaşık 50-60 öğrencinin eğitim aldığı bu medresede eski usulde eğitim verilmektedir ve dersler camide işlenmektedir. Medresede dört yıl eğitim verildikten sonra onlara imam olmaları için bir sertifika verilmektedir. Eğitim müfredatları Taşkent'ten alınmaktadır. Geleneksel medrese eğitimindeki derslerin yanı sıra İslam devletlerinin coğrafyası okutulmaktadır. Bu medreseden mezun olanlar Suriye ve Libya gibi ülkelere gönderilmektedir." Medrese müdürü eğitim müfredatıyla ilgili yukarıdaki görüşünü bildirmiş ve Iyman sabagı dersi ile medrese eğitimindeki ahlak eğitimi anlayışının aynı olup olmadığını sorusuna, okullardaki Iyman dersinin geleneksel anlamdaki ahlak, etik anlayışı çerçevesinde verildiğini, gerçek dini anlamdaki Iymanın ise inanç olduğunu, Allah ile Peygamberin öğretilerini öğrencilere öğretmek olduğunu belirtmiştir. Eğitimi terbiyeden

[720] Taci Cumalieva, "İnsandık uluu sapattardan öksüböylü", *Kut Bilim,* Sayı: 10346, 28 Ağustos 2009, s. 13.

ayırmanın imkânsız olduğunu ifade ederek, okuldaki dersin gerçek anlamda din eğitimi olmadığının altını çizmiştir.[721]

7. Kırgızistan'da Din Eğitiminin Devlet Okullarında Okutulmasının Gerekçeleri

Her ne kadar devleti yönetenler ülkedeki dini hareketliliği görmezlikten gelerek, dini eski sistemdeki gibi her şeyin dışında tutmaya çalışsalar da, değişen koşullar nedeniyle din Kırgız toplumunun en çok rağbet gösterdiği olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede aktif faaliyet gösteren dini terör örgütlerinin safına okul öğrencilerinin de katılmasıyla bu konu devlet yetkililerinin dikkatini daha fazla çekmeye başlamıştır.

Okulda öğrencilerin dine olan ilgisi, halkın dini cemaatlere yönelmeleri ve misyonerlerin aktif faaliyetleri, okulda din eğitimi verilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu durumun farkında olan devlet yetkilileri de okullarda din eğitimi verilmesinin yollarını aradıklarını ifade etmeye başlamışlardır. Kırgızistan Din İşleri Komisyon Başkanı Kanıbek Osmonaliev bu konuya değinerek: "Öğrencilere din eğitimi vermenin zamanı geldi. Dini yönden cahil olan gençlerimizi çeşitli dini cemaatler kendi saflarına çekmeye çalışmakta, hatta "İslam dinini kısıtlıyorlar" gibi yanlış telkinler ile yetişmelerine neden olmaktalar. O yüzden devlet eliyle kontrollü din eğitimi verilmesi şart. Ancak bu hemen olacak bir iş değil" diyerek, din eğitiminin artık zorunlu hale geldiğini bildirmiştir. Ülkedeki koşullar buna uygun olsa da, çekingen davranan yönetim, din eğitimi yerine "Dünya Dinler Tarihi" dersini okutmayı önermektedir. "Din eğitiminin okullara girmesi için hazırlıklar uzun süreceğinden, şimdilik okullarda seküler anlamdaki "Dünya Dinler Tarihi" dersi okutulmalıdır. Bu son sınıf öğrencilerine okuldaki tarih dersi öğretmenleri tarafından okutulabilen bir ders olacak" diyen K. Osmonaliev, en kısa zamanda öğrencileri dini yönden bilgilendirmek gerektiğinin altını

[721] Sarieva, a.g.m., 27 Eylül 1991.

çizmiştir. Bazı öğretmenler ise, Adep dersinin öğrencinin ahlaklı ve onurlu olarak yetişmesinde yeterli olacağı görüşünü savunmuşlardır. [722]

Okullarda din eğitimi verilmesinin zorunlu hale geldiğinin bir diğer göstergesi, okul öğrencileri arasında yaygınlaşmaya başlayan intihar vakaları olmuştur. Çocukları intihara sürükleyen çeşitli nedenleri araştırmak amacıyla bir araya gelen psikolog ve eğitimcilerin düzenlediği seminerlerde intiharın sosyo-ekonomik, psikolojik, ailevi ve arkadaş çevresindeki geçimsizlik gibi nedenleri açıklanırken, bazı eğitimciler bu tür olayların önüne geçmek için artık okullarda din dersinin verilmesinin şart olduğunu dile getirmiştir. Emil Bekturov, "Kendimizi Müslüman olarak görmemize rağmen din eğitimini okullarda vermiyoruz. Öğrenci önce Allah'a, sonra kendine inanırsa, intihar olayları yaşanmazdı. Dini açıdan intihar yasaktır, bunun bilincinde olan öğrenci bu işi yapmazdı" diyerek, intiharda dini bilgi yetersizliğine vurgu yapmıştır. Bir diğer öğretmen Totu Cangazieva, okulda öğrencilerin bazen camiye gitmek için izin istediklerini, ancak onların ders sırasında izin verme yetkisi olmadığı için izin vermediklerini belirterek, eğer onların camiye gitmesine olanak sağlarsak, belki ahlaklı, imanlı, iyi niyetli gençler çoğalır şeklindeki görüşünü meslektaşları ile paylaşmıştır.[723] Öğrencilerde sabır, metanet ve cesaretin gelişmediğini, en küçük sarsıntıda kendini işe yaramaz bir birey olarak gördüğünü, özgüven eksikliği olduğunu belirten yazar, aynı zamanda dini fanatizminden dolayı doğrudan cennete gitme hayaliyle canlı bomba olmayı kabul edenlerin de zamanla toplumda ciddi sorun oluşturacağının açık olduğunu ifade etmiştir. Toplumdaki gelişmelerin neticesinde dini eğitim verilmesi gündemdeyken bazı akademisyenler bu tür dini yobazlıklara karşı, din maskesi ile gençleri kandıran çeşitli terör örgütlerinin tuzağına gençleri düşürmemek için okullarda tekrar ateist eğitim verilmesi gerektiği önerisinde bulunmuşlardır. Dini cehalete karşı bilimsel ateizm ile etkin mücadele

[722] Ayzada Kasmalieva, "Kırgız caştarına dinder tuuraluu neytralduu maalımat cetişpeyt", *Kut Bilim,* Sayı: 10308, 24 Ekim 2008, s. 13.
[723] Cazgul Urmambetova, "Kantip saktaybız?", *Kut Bilim,* 2013.

edilebileceği bildirilmiştir. Ayrıca, okuldaki eğitime nazaran camilerdeki dini eğitimin öğrencilere daha cazip hale geldiği bir gerçekliktir.[724]

Diğer taraftan okulda din eğitimi verilmesi gerektiğini savunanlar da bulunmaktaydı. Taci Cumalieva, din eğitimini okul müfredatına dahil etmek gerekli midir? sorusuna cevap olarak, şunlara değinmiştir:

> "Evet, din bir anlamda gençlerimizi kötü yoldan, kötü alışkanlıklardan alıkoydu. Doğru yolun, huzurlu hayatın peşinde olan çok sayıda gencimizin olduğu hepimize malum. Ancak, onlar din eğitimi alırken, bir yandan Arap geleneklerini, Arap zihniyetini de benimsemeye başladılar. Araplar gibi giyindi, Arapların bayramı dışında başka bayramları inkar etti, gencecik kızlarımız ise başörtü taktı, bizim geleneğimizde olmayan yeni oluşumlar ortaya çıkmaya başladı. Yine bu gençlerde dini ideolojinin gücüyle devletine olan bağlılık, vatanına olan sevgi yerini yanlış dini düşünceler almaktadır. Önlemini almazsak, ileride bu tür anlayıştakilerin çoğalması ülkemizin geleceği açısından tehlikeli olabilir. Hâlihazırda eğitimcilere büyük bir görev düşmektedir. İslam dinini bizim kültürümüz ile harmanlayarak, milli kimliğimizden de ödün vermeden, İslam dinini doğru anlatacak aydınlara ihtiyacımız var"[725] diyerek, ülkedeki dini durumun tehlikeli boyutlarına dikkat çekmiş, bunun önlemini okulda din eğitimi vermeyle çözülebileceğini belirtmiştir.

Kırgızistan'ın güney bölgesindeki Batken olayları Kırgızistan'da tekrar ateizm ve din eğitimi konusunu gündeme getirmiştir. Bazı kesimler okullara tekrar ateist eğitimin konulması gerektiği görüşünü ileri sürmüş, buna karşı çıkan diğer kesim ise, ateist eğitimin topluma ve insanların maneviyatına büyük zarar verdiğini belirterek, ateist eğitimin de, din eğitiminin de topluma zararlı olduğunu, en doğru yolun Kırgız halkının geleneksel inancına dönmesi olduğu görüşünü savunanlar olmuştur. [726]

Ateist eğitime karşı çıkanlar, bu eğitimin döneminde toplumda yaygınlaşan uyuşturucu, dolandırıcılık, fuhuş, rüşvet ve suç işleme oranlarının çok yükseldiğini belirterek, eğer okullarda tekrar ateist eğitim verilecek olursa, bunların katlanarak büyüyeceğini vurgulamıştır. Kırgız halkı arasında kökten dincilik anlayışının yayılma tehlikesi yersiz endişedir[727] görüşünü savunanlar, ateist eğitime karşı çıkmıştır.

---

[724] Muzapar Üsön, "Tunguyuktan kantkende çıga alabız?!", *Kut Bilim,* Sayı: 10459, 12 Ocak 2012, s. 6.
[725] Taci Cumalieva, "Din taanuu sabagın mektep programmasına kirgizüünün zarıldıgı barbı?", *Kut Bilim,* Sayı: 10325, 13 Mart 2009, s. 12.
[726] Düyşö Abdıldaev, "Tarıhtın döngölögü arkta aylanbayt", *Kut Bilim,* Sayı: 9916, 23 Ekim 1999, s. 5.
[727] Aynı yer.

Ateist eğitim okullarda verilsin, gençler dinin iyi ve kötü yanlarını anlasın, dinin temel anlamının ne olduğunu anlatan ateist dersler konulsun görüşünü savunanlar ise, aşırı dini özgürlüğün belirsiz, köktendinci anlayışa dönüşeceğini, bu dünyadan umudunu kesenlerin, cenneti öbür dünyada arayarak, çeşitli radikal dini gruplara katılmalarının önünün alınamayacağını belirtmiştir.[728]

Bunun yanı sıra öğrencilerde bilimsel-materyalist dünya görüşünü oluşturmak gerektiğini savunan bir kesim de mevcuttur. Dinin hiçbir zaman yok olmayacağını varsayarak, onunla bilimsel açıdan mücadele edilmesi ve Sovyet dönemindeki ateist anlayışın devam ettirilmesi gerektiğini öne süren bilim insanı D.İ. Sultankulov, öğrencilere kimya ve fizik dersleri sırasında dinin gizemli olarak adlandırdıklarının aslında hiçbir gizeminin olmadığını deneyler ile açıklanması gerektiğini vurgulamıştır.[729]

Kut Bilim gazetesinde bu konunun devamı olarak "Dini Radikalizm ve Dini Aşırılık Nedir?" başlıklı bir makale kaleme alınmıştır. Bu makalede dini radikalizm ve dini aşırılığın tanımları ve tarihçeleri verilerek, Kırgızistan için tehlike yaratacak olan Vahabilik (Selefilik) anlayışının aşırı ve radikal görüşlerine yer verilmiştir.[730] Bu tür yayınlar ile halkın selefi dini akımlar hakkında bilgi sahibi olarak, bilinçlenmesi de sağlanmıştır.

Sovyet döneminden kalma ateist ideoloji devlet kurumlarında varlığını sürdürmektedir. Bu düşünceyi eleştirenler bu anlayışın Sovyet döneminde, dini reddeden toplumda uygun bir ideoloji olduğunu, ancak, bağımsız demokratik bir ülke olarak, yeniden yapılanma sürecinde nedense din ve din eğitimini görmezden gelindiğini belirtmişlerdir.

> "Dolayısıyla ülkede dağınık, sistemsiz, kalitesiz, çeşitli dini cemaat ve dış ülkelerin güdümünde din eğitimi verilmeye başlanmıştır. Hatta ülkede finansal destek sağlayan ülkenin ideolojik görüşlerini savunan, o görüş uğruna bölünen, parçalanan gruplar ortaya çıktı. Devlet denetimi olmadığı için rahatça kendi görüşlerini benimsetmeye çalışan dini gruplar yüzünden İslam dini hakkında doğru düzgün bilgisi olmayan Kırgızlar günümüzde çok farklı grupların pençesine düştüler. Hatta Türkiyeli, Arabistanlı, Pakistanlı dini cemaatler bizim ülkede kendi aralarında çekişmekteler. En

[728] Üsön, a.g.m., 23 Ekim 1999.
[729] Sultankulov, a.g.m., *Kut Bilim* , 12.06.2009.
[730] M. Abdıldaev, "Diniy fundamentalizm", "diniy ekstermizm" degen emne?", *Kut Bilim,* Sayı: 9922, 29 Aralık 1999, s. 6.

> tehlikeli olanı ise, kendi siyasi emellerini dini kisve altında gerçekleştirmeye çalışan dini örgütlerin çoğalması ve taraftar toplamasıdır. Halk dini yönden cahil kalmıştır, bu yüzden hangi cemaat ve hangi grup olduğunu anlamadan, onların peşinden gitmekteler. Özellikle ülkede uzun kıyafet, dağınık sakallarıyla köylerde tebliğ işlerini yürütenlerin hangi amaç uğruna, kimlerin siyasetini yaymaya çalıştıklarını bilmiyorlar. Bu yüzden toplumun devlet tarafından verilecek olan din eğitimine ihtiyacı var. Hatta devlet din eğitimi uzmanlarını, ilahiyatçıların yetiştirmekte geç bile kalmıştır. Oş Devlet Üniversitesi ile İ. Arabaev Kırgız Devlet Üniversitesinde toplumu aydınlatacak, hem dini, hem seküler eğitime sahip olan ilahiyatçıların yetişmeye başlaması iyiye işarettir. Ancak devlet kurumları buradan mezun olanları doğru yerlerde kullanabilmelidir."[731]

Bu makalede belirtildiği gibi devlet laiklik ilkesinden taviz vermemek adına toplumda oluşan dini yöndeki gelişmeleri, değişimleri ve farklılaşmaları hep görmezden gelmiştir. Bunun neticesi olarak, bugün Kırgızistan çeşitli dini cemaatlerin ve grupların yuvası haline gelmiştir. En tehlikelisi ise, toplum hala dini yönden aydınlatılmadığı için dini örgütlerin, aşırı dini grupların peşinden gitmeye devam etmeleridir.

Makalenin devamında "ülkede devlet kontrolünde olmayan din eğitimi yaygınlaşmaktadır. Bağımsızlığın ilk yıllarında bir tek din eğitimi veren kurum yokken, 2008 yılındaki verilere göre Kırgızistan'da 1 İslam Üniversitesi, 7 İslam Enstitüsü ve 50 Medrese faaliyet göstermektedir. Ancak burada verilen eğitim devlet organları tarafından onaylanmadığı için, bu kurumlarda yetişen gençler aldığı diplomalar ile devlet kurumlarında çalışamamaktadır. Anayasada katı devlet geleneği olmasına rağmen, Rusya Federasyonu bile 2007 yılında 19 İslam Yüksek Öğrenim Kurumu'na devlet onayı vererek, devlet kontrolünde din eğitimi verilmesine izin vermiştir"[732] diyerek, devletin din eğitimini kontrol altına alması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Kırgız Cumhuriyeti Din İşleri Komisyonunun başkanı Kanıbek Osmonaliev dünyadaki ve komşu ülkelerdeki bu tür gelişmeler ve ülkede olgunlaşan koşullar nedeniyle okullarda Dinler Tarihi dersini okutmanın zamanı geldiğini belirtmiştir. K. Osmonaliev'in bu konudaki düşünceleri şöyle aktarılmıştır:

[731] Tölöbek Abdırahmanov, "Diniy bilim berüünün zarıldıgı emnede?", *Kut Bilim,* Sayı: 10332, 7 Mayıs 2009, s. 7.
[732] Aynı yer.

> "6 Nisan 2010 tarihindeki Alamudun ilçesine bağlı 1 No'lu ortaokulun öğrencileri, öğretmenleri ve velileri ile yapılan toplantıda buna bir kez daha inandım. Okul öğrencilerinde dine yönelik büyük ilgi var. Onların bu ilgisine doğru bilgiler ve bilimsel açıklamalar ile karşılık vermezsek, din merakı yüzünden yanlış yolu seçme olasılığı vardır. O yüzden okullarda büyük dinler olarak bilinen Hıristiyanlık, İslam, Yahudilik ve Budizm hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Özellikle kendi siyasi amaçlarına dini kılıf uydurarak ulaşmaya çalışan "Hizbu't-Tahrir" gibi dini örgütler hakkında öğrencilerin bilgisi zayıftır. Aile değerleri ile dini inançlar da bir diğer önemli konudur. Bir ailenin içinde çeşitli dinlere inanan bireyler çıkabilmekte ve bu doğal olarak aile birliğini ve huzurunu kaçırmaktadır. Daha geçen sene, yani 2009 yılında14 yaşındaki baptist bir çocuğun ölümünün böyle bir çatışmaya sebebiyet verdiği hepimize malum. Köylüler onun cenazesinin kendi mezarlarına gömülmesini istemediler ve sonuçta Hıristiyanların mezarına defnedildi. Bu tür örnekler maalesef gün geçtikçe çoğalmaktadır. Ülkede artık din eğitimi hakkında yeni kanunların yapılması gerektiği ortadadır. Kırgızistan'da din eğitimi veren formel veya informel kurumların hiçbiri Kırgız Eğitim Bakanlığından onay almadan faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla medrese eğitimi alan gençler sadece imamlık yapabilmekteler. Onlar devlet kurumlarında çalışamıyorlar ve aldıkları diploma devlet tarafından onaylanmadığı için arada kalmaktadırlar. Bir diğer taraftan onların eğitim koşullarını, müfredatlarını ve diğer koşullarını denetleyen kimse yoktur. Bu devirde hala ortaçağdan kalma yöntem ile eğitim vermeye devam eden medreselerin varlığı çok üzücüdür. Neden din eğitimi veren kurumlarda aynı zamanda diğer branşlar da okutulmasın? Neden onlar da bir meslek sahibi olmasınlar? Bu tür sorunları artık dini liderlerinin, Eğitim Bakanlığı ve Meslek Liseleri Müdürlerinin bir araya gelerek konuşmaları ve çözmeleri lazım. Geçtiğimiz günlerde cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiev, Güvenlik Zirvesinde "Bizim dini değerlerle değil, dine bürünerek, toplumun huzurunu bozmaya çalışan art niyetliler ile mücadele etmemiz gerekir" görüşünü bildirmiştir. Bu doğru bir yaklaşımdır. Bu yüzden ben ilk olarak, halkın ve gençlerin dini yönden aydınlanmasını istiyorum. Artık bizim halkın ülke içinde faaliyet göstermekte olan tüm dini grupların ne olduğunu öğrenmeleri ve bilmeleri gerekir. Ancak o zaman biz halkımızın çeşitli dini gruplar tarafından kandırılmasının önünü kesebiliriz. Medya aracılığıyla dinler hakkında doğru bilgiler dağıtılmalıdır. Dinin aşırı ve radikal yönlerinin ne derece tehlikeli olabileceğini halka anlatmak zorundayız. Gençlere dini yönden hoşgörülü olmayı öğretmeliyiz. Onlar, kendi inancına sahip çıktıkları gibi, diğer inançtaki insanların dinlerine saygı duymayı da öğrenmelidir."[733]

şeklindeki görüşleri ile Kırgızistan'ın içinde bulunduğu dini durumu özetlemiştir.

Kırgızistan'daki dini durumun tehlikeli boyutları toplumda tezahür etmeye başlayınca, Kırgız aydınları ve eğitim alanında söz sahibi insanlar, sosyal bir gerçeklik olan dini inkâr etmek, ya da görmezden gelmekle sorunun çözülemeyeceğinin farkına varmıştır. Din işleri komisyonunda olsun, eğitim bakanlığı toplantılarında olsun artık okullarda din eğitimi verilmesinin zorunlu hale geldiği açıkça dile getirilmeye başlanmıştır.

Bu durumu hızlandırma amacıyla "Kalem" Vakfı tarafından "Dinler Tarihi" dersinin müfredatı hazırlanmış ve 9 Ekim 2009 tarihli *Kut Bilim* gazetesi aracılığıyla toplumun

[733] Coldoş Turdubaev, "Din cönündögü maalımattın cetişsizdiği –en kooptuu cagday", *Kut Bilim,* Sayı: 10329, 10 Nisan 2009, s. 4.

değerlendirmesine sunulmuştur. "Dinler Tarihi" dersi ortaokul öğrencileri yani 7. 8. 9. sınıf öğrencilerine göre hazırlanmıştır. Bu dersin öğrencilere dinlerin nasıl ortaya çıktığını ve günümüzdeki büyük dinler hakkındaki bilgileri öğretme, öğrencilerin ahlaki gelişiminde bu dinlerdeki değerlerden yararlanmak, öğrencilerin diğer dinlere ve inançlara karşı hoşgörülü olmalarını sağlamak, öğrencilerde peygamber algısı oluşturmak, dinlerin peygamberler aracılığıyla yayıldığını kavratmak, Hz. Muhammed'i tanıyarak, onun hakkında bilgi sahibi olmak gibi amaçları vardır. "Dinler Tarihi" dersi haftada bir saat ve yıllık 34 saatten oluşmaktadır. Her sınıf için özel konu başlıkları seçilmiştir. Örneğin, 7. sınıf için yapılan programda yaratıcı olan Allah'ı tanımak, onun sıfatlarını ve isimlerini, Hz. Adem ve Hz. Havva'nın hikayesi, Allah tarafından peygamberlerin gönderilmesi, onların amaçları ve toplumda karşılaştıkları sorunlar ele alınır. 8. sınıflar için yapılan programda "Dünya Dinleri Tarihi" başlığı altında ilkel inanç biçimleri, eski Mısır, İran ve Yunan'daki din ve inanç anlayışları, Orta Asya'daki eski göçebelerin dini inançları hakkında tarihi bilgiler sunulmaktadır. Bunun dışında büyük dinler olan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam hakkında bilgi verilmektedir. 9. sınıflar için "İmanın Esasları" başlığı altında Kuran, Sünnet ve peygamberin hadisleri, İslam'ın temelleri, Allah'a kulluk etmenin kuralları ve İslam ahlakı hakkında bilgiler sunulmaktadır.[734]

Kırgız halkının yüzyıllardır koruduğu milli gelenek-görenekleri ve milli değerlerinin "Adep" dersinde okutulmaya devam edilerek, okullarda dinler hakkında bilgi verilecek olan ve dini prensiplerin okutulacağı dersin isminin "Iyman Sabagı" olarak adlandırılmasını önerenler de olmuştur.[735]

Kırgızistan'daki dini durum ve dinin halkı hangi yöne doğru çektiği meselesi de ele alınmıştır. Bu konuda Din İşleri Komisyonu Yardımcısı K. Mırzahalilov, Kırgızistan'da dini durumun değişken olduğunun altınız çizerek, şunlara değinmiştir:

[734] Ö. Salaaev ve diğerleri, ""Din tarıhı" okuu predmetinin kontsepsiyası", *Kut Bilim,* Sayı: 10351, 09 Ekim 2009, s. 14-15.
[735] B. Soltonbekov, "Adep sabagı kanday boluş kerek?", *Kut Bilim,* Sayı: 10311, 21 Kasım 2008, s. 13.

> "Bu değişkenliğe Kırgız Anayasasında belirtilen, dini inanç özgürlüğünün olanak sağladığı bir gerçekliktir. Ayrıca, 2009 yılında cumhurbaşkanı tarafından onaylanan "Kırgız Cumhuriyetinin dini inanç özgürlüğü ve dini gruplar" hakkındaki kanun maddeleri dikkate alınarak, Kırgızistan'da faaliyet gösteren yabancı misyoner ve dini cemaatleri denetlemek ve sistemli hale getirmek üzere çalışmalar yapılmaktadır. Bununla birlikte, Kırgız Muftiyatı ve onların yerel temsilcileri olan imamlar ve kazıyat çalışanları ile birlikte dini köktenciliğin ve fanatizmin yumağı olan "Hizbu't-Tahrir" ve buna benzer diğer dini örgütler hakkında halk arasında bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır. Şu an sadece "Hizbıt Tahrir" değil, ülkenin birliği ve beraberliği için tehlike Özbekistan'dan ve diğer ülkelerden gelen aşırı köktenci dini gruplar üzerinde oluşturan denetimleri de arttırdık. Bu tür dini gruplar ile güç kullanılarak bir yere varılamaz. Onlarla ideolojik düzlemde mücadele edilmesi gerekir. Okullarda öğrencilere "Din taanuu" (Din Bilgisi) derslerini okutarak, onların asıl amaçlarını ifşa etmek gerekir"[736]

görüşünü ortaya koymuş ve okullarda din eğitimi verilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Tarih bize insanın dinsiz var olamayacağını pek çok örnekler göstermiştir. Dini toplumdan dışlayarak büyük devletler kuruldu, ancak bu insanları ruhsuz ve merhametsiz yaptı ve duyarsızlaştırdı. Bu durumu Sovyetler Birliği örneğinde görebiliriz. Bu yüzden artık dini inkâr etmek yerine, onun birleştirici özelliğinden yararlanarak, hem ülkemizi, hem halkımızı kalkındırabiliriz. Din konusu çok ince hesaplanarak, iyi düşünülerek ele alınmalıdır. Kırgız Bilimler Akademisi görevlisi G. Cumabaeva'ya göre dini cehalet, aşırı köktencilerin işine gelmektedir. Onlar bu durumdan faydalanarak, halkı istedikleri gibi yönlendirmeye ve kandırmaya yeltenebilirler. Oysa halk din hakkında bilgi sahibi olursa, onların tuzaklarına düşmezler. Bu yüzden bilinçli olmaları gerekir. Din eğitimi, Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi olan ülkelerde çoktan devlet kurumlarında okutulmaya başlamıştır. Biz ise, ateist görüşten kurtulamayarak, bu konuda 20 sene geride kaldık. Bu zaman aralığında toplum ve dini atmosfer değişmiştir. Dini yönden bilgisiz insan tehlikenin ta kendisidir. Onlar dini terör örgütlerinin hedefindedirler ve onları kandırmak kolaydır. Çağdaş eğitim koşullarından geri kalmamak için artık bizim de okullarda din eğitimi vermemiz şart olmuştur.[737]

[736] Mayrambek Toktorov, "Kırgızstandagı din: ıymanduulukka colbu ce ekstremizmdin kuralıbı?...", *Kut Bilim,* Sayı: 10357, 21 Kasım 2009, s. 4.
[737] M. Toktorov, "Diniy sabatsızdık ekstremisttik müdöönün çıragına may tamızat", *Kut Bilim,* Sayı: 10357, 21 Kasım 2009, s. 4.

Bağımsızlıktan sonra Kırgızistan'da siyasi, sosyo-ekonomik ve ideolojik olarak yeniden yapılanma sürecinde toplumun ve devletin tüm alanlarında olduğu gibi dini alanda da değişiklikler ve yeni yapılanmalar söz konusu olmuştur. Sovyet döneminin ateizme dayalı ideolojisinin yansıması olarak, dine yönelik eskinin hurafeleri, "halkın başını döndüren afyon" şeklindeki bakış açısı çağın getirdiği şartlar gereği değişerek, din halkın kültürel-tarihi fenomeni olarak görülmeye başlanmıştır. Dine karşı liberal tavır, ülke içinde çeşitli dinlerin ve dini cemaatlerin çoğalmasına ve toplumsal anlaşmazlığın kaynağı olmasına sebebiyet vermiştir. Dini alandaki sistemsizliği ve başıboşluğu düzenlemek adına 12 Ocak 2009 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti "Dini inanç özgürlüğü ve dini kurumlar hakkındaki" yeni Kanun kabul edilmiştir.[738] Toplumdaki manevi kriz, devlet tarafından oluşturulamayan ideolojik boşluk, ekonomik çöküntü ve ülke içindeki istikrarsızlık gibi pek çok faktör dini ideolojinin ve terör gruplarının faaliyetlerinin aktifleşmesine olanak sağlamıştır. Özellikle dini nitelik taşıyan "Hizbu't -Tahrir", "Özbekistan İslam Harekatı", "Akromiya" gibi komşu ülkelerde yasaklanan siyasi parti ve harekatların önderliğinde siyasi İslam'ın yaygınlaşması tedirginlik yaratmaktadır.

Eğitim Bakanlığına bağlı araştırmacılar tarafından kaleme alınan "Kırgız Cumhuriyetinde Din Eğitimi Verme Taslağı" başlıklı makalede din eğitiminin sosyo-kültürel gerekçeleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

> "Özellikle gençler arasında dini düşüncenin yaygınlaşması ve dine inanların sayısının artmasına rağmen, onların aldığı dini eğitimin kalitesi düşüktür ve bu yüzden devlet olarak ciddi anlamda dikkat edilmesi gerekmektedir. Yine gençler arasında yaygınlaşan kanunsuz işler, dindarların radikalleşmesi, çocuklar arasında suç oranının yükselmesi, uyuşturucu, etnik çatışmalar, yolsuzluk gibi olumsuz faktörler Kırgızistan'ın istikrarını tehlikeye sokmakta ve Kırgızistan'da din eğitimini modernleştirme meselesini gündeme getirmektedir. Bu zaman diliminde çevresel faktörlerin de etkisi ile dine inanmayanların arasında da dinin tarihteki, kültürdeki ve toplumun içindeki rolünü merak edenlerin sayısında artış gözlenmektedir. Toplumdaki din eğitimini zorunlu hale getiren bir diğer husus, dinin ve dini kurumların toplum hayatında, etnik gruplar arasındaki iletişimde, devlet kurumlarında etkili rol oynamasıdır. O yüzden dine yönelik kanunlar çıkartılırken ve geliştirilirken, toplum içindeki çeşitli çevreleri yönetme ve devlet yönetim makamlarının toplumu birleştirmede, toplumsal, etnik, dinler arası barışı ve huzuru

[738] Kırgız Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı Komisyonu, "Kırgız Respublikasındagı din taanuuçuluk bilim berüü kontseptsiyası", *Kut Bilim,* Sayı: 10411, 7 Ocak 2011, s. 13-15.

> sağlamada olumlu katkı sağlayacağını göz ardı etmememiz gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için siyasi liderlerin, devlet görevlilerinin, sivil toplum kuruluşlarının, kültür, bilim ve emniyet makamlarının ve kurumlarının çalışanlarına din hakkında bilgi verme zorunluluğu doğmaktadır."[739]

Makalenin devamında toplumun din eğitimine olan ihtiyacını, onların çevresini, içeriğini ve fonksiyonlarını net olarak belirlemek en önemli kısımdır denilmektedir. Ayrıca bu makalede tüm bu gerekçeler ve toplumdaki koşullar dikkate alınarak, devlet tarafından ortaöğretim okullarında "din taanuu", yani din dersi okutulacaktır müjdesi de verilmekte, bu dersin okullarda okutulmasıyla ilgili bu teori aracılığıyla dine inananlar ile inanmayanların arasında denge oluşturmak ve onları ortak paydada birleştirmek en önemli amaçtır denilmektedir.[740]

"Din eğitimindeki programları "tek standarda uydurma"yı başarabilmek için ortak payda üzerinde birleşmek gerekmektedir. Buna dayanarak genel orta öğretim okullarında din eğitimi vermek için genel standartlar, öğretim programlarını ve öğretmenlerin başarısını ölçmek için ortak koşullar geliştirmek gerekir. Bu dersin amacı, halihazırda çeşitli görüş ve dinler dikkate alınarak, Kırgız toplumundaki öğrencilere manevi-ahlaki eğitim verme sorununun sosyokültürel, bilimsel-pedagojik ve örgütleme yollarını araştırarak, öğrencileri Kırgızistan'da yaşayan halkların geleneksel dinleri, dünya halklarının dinleri ve onların tarih ve kültürleri hakkında bilgilendirmektir. Bu ders ile öğrencilerde manevi-ahlaki değerlerin yükselmesi öngörülmektedir. [741]

Kırgızistan'da okutulacak olan din eğitiminde din kültür temelinde ele alınacaktır. Herhangi bir dini inancı veya ibadeti öğretmeyi amaç edinmemektedir. Din eğitimi şu sınırlar çerçevesinde verilecektir:

[739] Aynı yer.
[740] Aynı yer.
[741] Aynı yer.

1. Devlet eğitim kurumlarında, öğrencilere belirli bir dini inancı yaymak amacıyla din öğretimi, eğitim müfredatlarında ve zorunlu derslerde dini mahiyetteki dersleri okutmaya izin verilmeyecektir.
2. Dini kurumlar tarafından devlet eğitim kurumlarında yürütülen eğitimin içeriğine ve eğitim-öğretim faaliyetlerini organize etmeye, ders kitapları ve müfredatlarına karışılmasına müsaade edilmeyecektir.
3. Devlet eğitim kurumlarında dini sembolleri ve ibadet edilecek unsurları yerleştirmeye, ibadet etmeye, dini ritüelleri gerçekleştirmeye, dini çağrı ve propaganda faaliyetleri düzenlemeye ve dini propagandanın tüm çeşitlerine izin verilmeyecektir.
4. Devlet okullarında tüm dinlerin ve inançların propagandasını yapmak yasaklanmıştır.[742]

Bu şekilde sınırlama getirmenin, öğrencilerin din ile din fenomenlerinin çeşitliliğini, onların tarih, kültür ve insanların hayatındaki rolünü öğrenmelerine engel olmayacağını belirten müfredatın müellifleri, devlet eğitim standardında "Din taanuu" dersinin ve dini tarihsel, felsefi ve kültürel boyutta ele alan din eğitimi derslerinin verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yetişmekte olan genç nesli manevi-ahlaki yönde eğitmek, insan hakları ve özgürlüklerine saygı duymak, özgürlük içinde kendi fikrini beyan etme, dini inanç özgürlüğü, din seçimine ve ırkına, cinsiyetine, diline ve dinine bakılmaksızın, inanç özgürlüklerine saygı duymayı öğretmek, aynı zamanda öğrencileri geçmişte ve günümüzdeki dünya dinlerinin ve kültürel geleneklerin çeşitliliği ile tanıştırmak gerektiği vurgulanmıştır. Din burada insani değerlere dayalı, kültürün fenomeni olarak, değerleri ve normları üretecek mekanizma olarak ele alınmaktadır. [743]

[742] Aynı yer.
[743] Aynı yer.

Makalenin devamında "Din taanuu" dersini öğretim programına dahil etmenin amaçları ve zorunluluğu aşağıdaki gibi verilmiştir:

"Din taanuu" dersini genel eğitim veren ve mesleki eğitim veren kurumların öğretim müfredatına dahil etmenin amaçları şunlardır:

- ✓ genel eğitim veren okullardaki öğrencilerin manevi-ahlaki gelişimini sağlamak,
- ✓ çeşitli kanunsuzlukların önüne geçmek,
- ✓ gençler arasında dini aşırılığa karşı mücadele etmek,
- ✓ gençlere yönelik çeşitli dini terör örgütleriinn etkisini azaltmak ve mümkünse kesmek,
- ✓ toplumdaki dini ve dini olmayan tarafların birbirine entegre olmasını sağlamak.[744]

Daha sonra "Din taanuu" dersinin genel orta öğretim kurumlarının öğretim müfredatına, sosyal bilimler alanındaki bir ders olarak gireceği ifade edilmiş, "Din taanuu" dersi dinin ortaya çıkması ve gelişmesi, doğası, işlevi ve kültürün diğer alanlarıyla bağlantısının öğretileceği sosyal bilimler alanındaki bir disiplin olarak tanımlanmıştır.[745]

"Din taanuu" dersi ilahiyattan ve din felsefesinden farklı olarak, Tanrıyı ve onun varlığını ispat etmekle ilgilenmez, dini kültürel olgu olarak ekonomik ve sosyal hayat, siyaset, bilim, etik ve sanat yönleriyle birlikte öğretmeyi amaçlar. Din taanuu dersinin kazanımları arasında öğrencide dinin tabiatı, içeriği, tarihi ve sosyal fonksiyonu hakkında bilimsel temelli görüşe dayalı eğitici ve öğretici bakış açısı oluşturmak yatmaktadır. Ayrıca bu dersle birlikte dinler ve inançlar arası hoşgörünün gelişmesi hedeflenmiştir.[746]

"Din taanuu" dersinin, 1-9. sınıflar için seçmeli olarak "Din Kültürünün Temelleri" adıyla, 10. ve 11. sınıflarda ve mesleki yüksek okullarda "Dinler Tarihi" dersi olarak

[744] Aynı yer.
[745] Aynı yer.
[746] Aynı yer.

okutulması planlanmıştır. Dinin bilimsel ve felsefi temellerinin ise, "Din taanuu" adıyla ülkedeki yüksek öğretim kurumlarında okutulması öngörülmüştür.[747]

Devlet eğitim kurumlarında "Din taanuu" dersine dayanak olarak "Din alanındaki devlet siyasetinin teorisi" hakkındaki Kırgız Cumhuriyeti Hükümetinin 6 Mayıs 2006 tarih ve 324 sayılı kararı esas alınmıştır. Devlet eğitim kurumlarında "Din taanuu" dersini okutmak için öncelikle bu dersi okutacak öğretmen ve gerekli eğitim müfredatına sahip olunması gerekmektedir.[748]

"Din taanuu" dersini okutacak olan öğretmenden öncelikle bu dersi okutacağına dair rıza, daha sonra pedagojik formasyon ve din eğitimi donanımına sahip "ilahiyatçı" veya "din taanuçu" gibi özel mesleki özelliklere sahip olması veya adı geçen mesleğin hazırlık kursundan geçtiğine dair sertifika, diploma sahibi olma şartı aranacaktır.[749]

"Din taanuu" dersinin içeriğinin insanların, halkların çeşitli ırksal, milli, etnik, dini ve toplumsal grupların arasındaki anlayış ve yardımlaşma, fikirlerin çeşitliliğini dikkate alma, eğitim alanlarında kendi düşüncesini ve inançlarını özgürce seçme imkânı sağlaması gerekir. Kırgızistan'da geleneksel ve geleneksel olmayan dinlerin olması ve bir dini inanca sahip olanların arasında bile farklı görüşte grupların olması, devlet eğitim sistemini organize etmenin anayasal-hukuki temellerine sadık kalmayı gerektirmektedir. Yüksek öğretim kurumlarında verilecek olan din eğitiminin, ideolojik olarak değil de, sosyokültürel, etik ve pedagojik çerçevede okutulması gerekir. Devlet standardındaki genel eğitim sistemine "Din taanuu" dersini dâhil etmek ülkedeki sosyo-ekonomik duruma, kadroların yetersizliğine, din taanuu dersinin eğitim-müfredatı, ders kitapları ile donatılmasına bağlı olarak aşamalı olarak gerçekleştirilecektir. 2011-2012 eğitim-öğretim yılında din eğitimi yüksek eğitim

[747] Aynı yer.
[748] Aynı yer.
[749] Aynı yer.

kurumlarında okutulmaya başlayacaktır. Bu ders dünya halklarının tarihi ve Kırgızistan'daki dinlerin tarihi olarak iki gruba ayrılmalıdır.[750]

Eğitim alanındaki değişimler ve ülkenin sosyo-ekonomik gelişimdeki yeni koşulları dikkate alınarak, genel eğitim veren okullarda din hakkındaki eğitim için aşağıdaki öğretim müfredatı önerilmiştir:

1. 1-4. sınıflarda dini öğretim sınıf derslerinde verilir ve bir senede 9 saatten oluşur.
2. 5-9. sınıflarda dinler hakkında bilgiler tarih dersleri aracılığıyla ve seçmeli olarak "Din Kültürü Temelleri" adıyla haftada 1 saat, yıllık 34 saat olarak okutulacaktır.
3. 10-11. sınıflarda ve meslek yüksek okullarında "Dünya Halklarının Dinler Tarihi" dersi okutularak, buna Kırgızistan'daki dinlerin tarihi de eklenerek, haftada 2 saat, yıllık 68 saatten oluşacaktır.
4. Ülkedeki Yüksek Öğretim Kurumlarında "Din Taanuu" dersi, yılda 64 saat okutulacaktır.[751]

Kırgızistan bağımsızlığını elde ettiği tarihten bu yana, ilk defa din eğitimi verilmesi konusu devlet nezdinde bu derece ciddi olarak ele alınmıştır. Yukarıdaki "Din taanuu" dersi müfredatından da anlaşılacağı üzere, bu ders okullarda devlet kontrolünde verilmek istenmektedir.

Diğer taraftan toplumdaki dini eğilimden rahatsız olan aydın kesim, din eğitiminin okullarda artık devlet kontrolünde okutulması talebinde bulunmuşlardır. Kut Bilim gazetesinde Kırgız Cumhuriyetinin Milli Yazarlar Birliği tarafından kaleme alınan "Dini Cehalet Sonumuzu Hazırlar" adlı makalede, genel olarak İslam dini yayılmacılığına karşı tepkiler ortaya konulmuştur. Onlar aşağıdaki taleplerin yerine getirilmesini istemişlerdir:

1. Okullarda, liselerde ve yüksek okullarda İslam dinine dayalı olarak hazırlanan öğretim müfredatlarını kabul etmemek,

[750] Aynı yer.
[751] Aynı yer.

2. Okullarda, liselerde ve yüksek okullarda "Din taanuu" dersini zorunlu olarak okutmak,
3. "Din taanuu" dersinde "Ahlaki değerleri öğretmek" adı altında İslam dinini değil, dünyadaki diğer dinlerin nasıl ortaya çıktığını, amaçlarını ve gelişmelerini öğretmek,
4. Okullarda, liselerde ve yüksek okullarda İslam temelli ahlak eğitiminin değil, milli değerlerin ön planda olduğu, milli özelliklere sahip "Adep" dersi programını yeniden hazırlamak,
5. Aşırı dindarların ifade ettiği "… Okullara, liselere ve yüksek okullara kız öğrencilerin başörtü takarak gelmeleri gerekir! Gençleri manevi-ahlaki yönden eğitmek için din eğitimi ve dini değerler okullarda okutulmalıdır!" taleplerine katiyen riayet edilmemesi ve bunları organize eden yöneticilere "…devletin birliğini bozmaya çaba sarf etmek" suçuyla cezai işlem uygulanması,
6. Kırgızistan'daki İslam dini misyonerlerinin "Cenazede bağırarak ağlamayın, hayvan kesmeyin, kırkını, yıllık aşını vermeyin, merhumu üç güne kadar toprağa veriniz! Ruhlardan medet ummayın, Manas'tan yardım beklemeyin" gibi söylemler ile ülke birliğine nifak soktukları dikkate alınarak, bu tür söylemelere izin verilmemesi,
7. Kırgızistan'da diğer din mensupları da mevcut olduğu için İslam dinine ayrıcalık tanınmaması ve diğer dinlere eşit mesafede olunması gerektiği[752] ifade edilmiştir.

Burada belirtilmesi gereken önemli nokta, Kırgız aydınları adına kaleme alınan bu makalede aşırı selefi dini akımlara tepki gösterilmek istenirken, halkın büyük çoğunluğunun mensubu olduğu İslam dinine karşı takındıkları düşmanca tavrın açığa vurmasıdır. Bu bildiriyi hazırlayanların isimlerine bakıldığında kendi görüşlerini empoze etmeye çalıştıkları

[752] A. Cakşılıkov ve diğerleri, "Diniy Mankurtçuluk tübübüzgö cetet", *Kut Bilim,* Sayı: 10515, 8 Mart 2013, s. 14.

düşüncesini uyandırmaktadır. Çünkü D. Sarıgulov önderliğindeki belli bir kesim, Kırgızların milli dini olarak Tengircilik anlayışını savunmakta ve halka milli gelenek-görenek, milli değerler okutulsun derken, bir bakıma kendi Tengircilik anlayışını empoze etmeye çalışmaktadırlar.

Yukarıdaki talepler doğrultusunda Kırgız Cumhuriyeti Parlamentosu Eğitim, Kültür ve Spor Komitesi aşağıdaki kararları almıştır:

-Genel eğitim veren kurumların eğitim müfredatına Dünya Dinleri Ve Kültürleri Tarihi adlı dersin konulması doğrultusunda gereken hazırlıkların yapılması,

-Kırgız Cumhuriyetinin Milli Yazarlar Birliğinin önerdiği gibi milli değerlerin ağırlıklı olduğu özel "Adep" dersi programının yeniden düzenlenmesi,

-Kırgızistan Müslüman din başkanlığına:

Kırgız Cumhuriyeti sınırlarında bulunan İslami kurumlar, merkezler, vakıflar ve diğer eğitim kurumları ile sıkı iletişim içinde olarak, geleneksel İslam anlayışındaki halkın birliğini ve huzurunu sağlama adına halkın kültürüne ve gelenek-göreneklerine saygı çerçevesinde faaliyet yürütmeleri önerilmiş,

-Bu kararın yürütülmesini Kırgız Cumhuriyeti Cogorku Keneşi Eğitim, Kültür ve Spor Komitesine yüklenmesi kararlaştırılmıştır.[753]

Bağımsızlığın ilk yıllarında devlet nezdinde ve aydın kesimde Sovyetler Birliğinden kalma dine yönelik ateist yaklaşıma devam edilse de, toplumun geneli manevi boşluğu doldurmak için dine yoğun ilgi göstermiştir. Kendini Orta Asya'nın demokrasi adası olarak niteleyen Kırgızistan'ın Anayasa ve kanunlarında dini özgürlük alanı oldukça geniş verilmiştir. Bu özgürlükten istifade eden Hıristiyan dinine bağlı misyoner gruplar ile İslam devletlerinden gelen çeşitli dini cemaat ve tarikatların en rahat şekilde faaliyet yürüttükleri ülke haline gelmiştir. Bu çeşitlilik halk arasında dini fikir ayrılıkların ortaya çıkmasına neden

[753] K. Osmonaliev, "Kırgız Respublikasının Jogorku Keneşinin Bilim Berüü, İlim, Madaniyat jana Sport Boyunça Komitetinin Çeçimi", *Kut Bilim* , Sayı: 10517, 22 Mart 2013, s. 15.

olmuştur. Kırgız geleneğini ve değerlerini benimseyen, ne Batının, ne de Doğunun geleneklerini benimsemek istemeyenler için başka bir alternatif olarak Tengircilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışta Kırgızların eski dini inançlarına ve hayat tarzına dönmeleri ve otantik kültürü korumayı amaçladıkları belirtilse de, öğretilerinde Hıristiyan dininin tesirlerini çokça hissetmek mümkündür.

Dini alandaki dağınık ve sistemsiz faaliyetler, radikal grupların halkın birliğini ve huzurunu bozmaya yönelik çalışmaları, gençlerin bu tür grupların peşinde gitmeleri, halkın dini yönden bilgisiz ve cahil olmaları, çağın değişen şartları ülkede din eğitiminin devlet kontrolünde verilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Ancak, devlet okullarında din eğitimini aşamalı olarak gerçekleştirmek amacıyla, ilk önce ortaokul öğrencileri yani 7. 8. 9. sınıflar için "Din Tarihi" dersinin okutulması öngörülmüştür. Daha sonra ise, "Din taanuu" dersinin 1-9. sınıflar için seçmeli olarak "Din Kültürünün Temelleri" adıyla, 10. ve 11. sınıflarda ve mesleki yüksek okullarında "Dinler Tarihi" dersi olarak okutulması, dinin bilimsel ve felsefi temellerinin ise, "Din Taanuu" adıyla ülkedeki yüksek öğretim kurumlarında okutulması planlanmıştır.[754] Din eğitimi alanındaki bu tür gelişmelerin yanında, bu dersin içerik olarak kültürel bazda olması ön plana çıkmıştır. Bu dersler aracılığıyla dini ibadet ya da başka dini öğretilerin okutulması öngörülmemiştir.

B. KUT BİLİM GAZETESİNDE AHLAK EĞİTİMİ

1. Bağımsızlıktan Sonra Kırgız Eğitim Sisteminde Ahlak Arayışları

Günümüzde ahlak eğitimine önem verilmesi boşuna değildir. Yeni sosyo-ekonomik ilişkiler, geçmişe ve hayata olan değişik bakış açıları, uluslararası ve kültürel ilişkilerin genişlemesi, kalıplaşmış hayat tarzının bozulması, ahlaki ve manevi değerlerin sorgulanması, toplumsal ilişkilerdeki değişiklikler, zulüm, kötü niyet, menfaat ve zenginlik için her şeyi

[754] *Kut Bilim* , 07.01.2011.

meşrulaştırma gibi olumsuz davranışların ortaya çıkışı günümüzde ahlaklı, sorumluluk bilinci yüksek bireyleri yetiştirme mecburiyetini ortaya koymuştur. Bu açıdan Kut Bilim gazetesinde de, toplumun ahlak eğitimine olan ihtiyacı çeşitli makaleler aracılığıyla dile getirilmiştir.

Eğitim-öğretimi ve ahlak eğitimi birliği olmadığı için okullarda eşkıya, kabadayı, acımasız, hiç kimseden ve hiçbir şeyden korkmayan, cahil bir neslin yetişmekte olduğu üzülerek belirtilmiştir. Bunun sorumlusu kim? Okul mu, veli mi, öğretmen mi, hayat şartları mı, kader mi? Bu sorunu milletvekili kürsüsünden dile getiren Osmon Artıkbaev, "Yarınlarımız olan çocuklarımızı terbiye etmede devlet tarafından oluşturulan etkili müfredat lazım" diyerek, ahlak eğitimi konusuna dikkat çekmek istemiştir. Terbiye ederken, çocukları bencil, vurdumduymaz ve acımasız olarak yetiştirdiğimizin farkına varmamız gerektiği, yoksa daha sonra duygusuz ve merhametsiz insan ordusuyla karşılaşma ihtimalimiz olduğu uyarısında bulunmuştur. Herkesin üzerine düşeni yaparak, ailede velilerin, okulda öğretmenlerin, dışarıda toplumun çocukların terbiyesine olumlu katkı sağlayacak örnek davranışlar sergilemek zorunda olduğunu belirtmiştir. Aksi halde çocukların internet kulüplerinde oynadıkları öldürme ve yok etme temalı savaş oyunlarını gerçek hayata taşıyarak, yarınlarını mahvedebilecekleri[755] konusundaki endişelerini dile getirmiştir.

Toplumun ahlaki çöküntü yaşaması devletin güçsüzlüğünü, devleti yönetenlerin ise basiretsiz olduğunu göstermiştir. ABD'nin istihbarat biriminin eski başkanı Alen Dalles, Sovyetler Birliğini dağıtmanın, içten çürütmenin yolunu şöyle tarif etmiştir: "Biz SSCB'de yaşayan halkların manevi zenginliklerini elinden alırız. Daha sonra halkın bilincine cinsellik, zorbalık ve sadist düşünceleri, içki ile uyuşturucuyu yavaşça sokar, yaygınlaştırırız. Böylece devleti yönetmede kargaşa çıkar, rüşvet, irtişa, bürokrasi, koltuk sevdası, kayıtsızlık gibi olumsuz görüntüler, halk tarafından kanıksanır ve normale dönüşür" diyerek toplum arasındaki korkunç ideolojik çözülmenin yollarını belirtilmiştir. Bağımsızlıktan sonra

[755] Mayrambek Toktorov, "Tarbiya bagıtında mamlekettik programa kerek", *Kut Bilim*, Sayı: 10233, 2 Mart 2007, s. 2.

Kırgızistan'ın "Demokratik hukuk devletini kurucağız" derken düştüğü durum, tam da Alen Dalles'in bahsettiği gibi, manevi zenginliğin kaybedildiği bir örnek olmuştur. Bağımsızlıktan sonra özelleştirme siyaseti ile halkın senelerce alın teriyle topladığı, biriktirdiği ortak mülkiyet talan edildiği, Batı örnek alınırken, onların ahlaksızlık ve vurdumduymaz tarafları örnek alındığı, toplumda daha önce görülmeyen yeni adetlerin, alışkanlıkların ortaya çıktığı, gençler arasında özellikle yaygınlaşan bu tür alışkanlıkların, bir milletin yarınından endişe etmesine neden olduğu belirtilmiştir.[756]

Günümüzde ahlak eğitiminin bir parçası olan yurtseverlik eğitimi çok güncel konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yurtseverlik anlayışı olmayan bireyin aidiyet duygusunun gelişmediği ortadadır. Dolayısıyla hem topluma, hem vatanına her türlü kötülüğü yapmaya meyilli, aidiyet duygusu gelişmemiş gençlerin çoğalması acı bir gerçektir. İşte bu acı gerçek ile yüzleşme ve gerekli önlemlerin alınması amacıyla Kut Bilim gazetesinde yurtseverlik konusunda pek çok makale yayınlanmış, bu konuda endişe duyan aydın insanlar fikirlerini okurlar ile paylaşmışlardır.

Yurtseverlik eğitimindeki gerçek yurtsever, kendine, vatanına, halkına karşı sorumlu bireydir. Gerçekten kendi vatanını seven gerçek yurtseverlerin ailede, okulda ve toplumda eğitilmesi gerekmekte, insanın İNSAN olarak yetişmesine çevrenin büyük etkisi dolayısıyla okullarda bu konuya gereken özenin gösterilmesi gerekmektedir.[757]

Ancak toplumda dini özgürlük adı altında çoğalan yabancı dini tarikatlar yurtseverlik anlayışının içini boşaltarak, başka anlamlar yüklemişlerdir. Koreli "evrenin imparatoru" olarak tanımlanan San Men Moon'un öğretilerinde, gerçek anlamda yurtseverliğin, bu tarikatın vatanı olan Kore'ye karşı bağlılık yemini ile sınırlı tutulduğu dile getirilmiştir. Onların öğretisinde kendi vatanına karşı sevgi, halkına karşı saygı gibi bir anlayışın olmadığı, Vatanın onlar için Kore ve kardeşlerinin Mooncu tarikatının üyeleri oldukları belirtilmiştir.

[756] Mamen Arstanbekov, "Oluttuu işterden oolaktabaylı ce çet eldik ideologiyanın bülündürgüç sayasatı", *Kut Bilim,* Sayı: 10301, 5 Eylül 2008, s. 4.
[757] "Patriotizmge kantip tarbiyaloo kerek?", *Kut Bilim,* Sayı: 10320, 6 Şubat 2009, s. 5.

Kırgızistan'da yurt dışından maddi destek alan birçok yabancı dini grup kozmopolit özelliğe sahiptir ve gençlerin yurtseverlik, vatan sevgisi ve diğer duygularını köreltmeye yönelik faaliyetler yürütmektedirler. Krişna tarikatı, vatanı boş bir aldatmaca olarak niteleyerek, üyelerini bu şekilde yönlendirmiştir. Yehova şahitleri ise, Vatanın bayrağına ve marşına saygı duymayı, seçimlere katılmayı, devlet bayramlarını kutlamayı yasaklamıştır. Bu tarikata giren Kırgızın askere gitmediği, hatta kendini Kırgız olarak da görmediği dile getirilmiştir. Bu tür tarikatların toplumun her alanını tehdit ederek, insanların sağlığına zarar getirmeye başladıkları için devlet yetkililerinden bunlara karşı tedbir alınması talep edilmiştir.[758]

Toplumda olumsuz görüntülerin çoğalması ve bazı kavramların dini tarikatlar tarafından anlam kaymasına uğratılması ve toplumdaki ahlaki yozlaşmalar devlet tarafından kontrol altına alınması gereken önemli bir konu olarak gündeme gelmiştir.

Ahlak konusu Kırgız toplumu için güncel bir sorundur ve eğitim sistemi için en kısa sürede programının oluşturması gerekmektedir. Bu güncel sorun karşısında Kırgız aydınları, yazarları ve eğitimcileri hangi ahlak bize uygundur sorusu etrafında çeşitli fikirler beyan etmişlerdir. Batı ahlakı mı, yoksa Doğu ahlakı mı bizi bu manevi krizden kolayca çıkartacak sorusu etrafında makalesini ele alan Sovetbek Baygaziev, Batı ahlakının tarihçesine değinmektedir. Batılıların insanların eğitim seviyesi yükselince ve yaşam koşulları iyileşince ahlak kendiliğinden düzelir dediklerini hatırlatarak, günümüzde Batı teknolojisinin bilimin kaynağı olmasına rağmen ahlaki sorunların hala devam ettiğinin altını çizmiştir. Peki, eğitimli olmak, iyi koşullarda yaşamak ahlaklı olmak için yeterli değilse, başka ne gerekir sorusunu ortaya koymuştur. İnsanlık için ahlakı manevi zenginlik, iç huzur ve insanlar arası iletişim olarak tanımlayan yazar, Kırgız halkının ahlak anlayışını Keneş Cusupov'un "Kırgızların Eski Kültürü" adlı eserinden alıntı şeklinde aşağıdaki gibi vermiştir:

> "Dağı taşı kutsa, doğayla uyum içinde yaşa. Toprak Anayı gözün gibi koru, kalbinle tanı, ona sahip çık. İnsanlık vazifeni yerine getir. Helal yoldan ekmek kazan. Düşüncen temiz olsun. Ahlaklı ve erdemli ol. Kıskanç olma. Elindekine şükret. İyi

[758] "Sekta tarbiyaloodogu-çon problema", *Kut Bilim,* Sayı: 10320, 6 Şubat 2009, s. 4.

niyetli, yardımsever, cömert ol. Kötü düşünceden kaç, art niyetli olma. Namuslu ol. Namusunu ölene dek koru. Vatanını koru, bayrağını koru. Dostunu, düşmanını ayırt et. Tatlı dile, mal-mülke kanma. Yeminini bozma. Geleneklerini koru. Atana, büyüklerine saygılı ol. Büyüklerini say, küçüklerini sev. Bilgelik senin silahın olsun. Aklın ile iş tut, iyiler ile arkadaş ol. Ananı, kadınları hürmet et. Dürüst ol. Adil ol. Her kese eşit mesafede adil davran. Yalan konuşup, dedikodu yapma. Aç gözlü olma. Sabırlı ol. Sinirine hakim ol. İnsanlara, canlı olan her şeye iyilik et. Kendini tanı. İnsan ömrü kısa. Sen kendi yolunu bul. Tanrı seni korusun!"

Kırgız halkının ahlaki prensipleri bunlardan ibaret olduğunu belirten yazar, makalesini şöyle devam ettirir:

"Bu prensipler dünya dinlerinin kutsal kitapları Kuran ve İncil'de de aynı şekilde yazılmıştır. Bu prensipler asırlar boyu Kırgızları millet olarak ayakta tutan öncü kurallardır. Neden biz şimdi bu prensipleri okulda öğrencilerimize okutmayalım? Neden onun, bunun ahlakını örnek alalım? Tarihte derin iz bırakan Kırgızların yukarıdaki etno pedagojik ahlaki prensiplerini neden biz bugün eğitim sistemimize entegre edemiyoruz sorusu belki de ilk önce sorulması gereken sorudur. Bunun için, her şeyden önce, devletimizin milli temellerinin sağlamlaştırılması gerekir. Gelecek neslimize, gençlerimize milli hazinemizdeki gelenekleri, kültürel zenginlikleri, ahlaki bilgelikleri ve eski örf-adetleri öğretecek talim terbiye teorisini oluşturarak, bunun esasında devlet eğitim programını hazırlayıp, onu gerçekleştirmenin metotlarını bulmamız gerekir. Kısaca kendi milli zenginliğimizi harekete geçirerek, manevi-insani-vatandaşlık bilincimizi yeniden oluşturmamız gerekir. Toplumu toplum olarak koruyan tek şey ahlaktır. Eğer toplumda ahlaki değerler yok olursa, Kalıgul ile Arstanbek'in şiirlerinde belirttiği, insanlık için kıyamet kopar."[759]

Sovetbek Baygaziev'in "Günümüz Şartlarındaki Eğitim-Öğretimin Amacı, İçeriği Ve Teknolojisi" adlı makalesinde eğitim konusunun ciddi sorunlar ile yüz yüze olduğunun altı çizilmiştir:

"Eğer biz okulda öğrencilere "yardımsever, merhametli, ahlaklı olmayı" öğütlersek, ancak evde, devlet televizyonlarında acımazsız, kavga gürültülü, savaşı yücelten dövüş filmleri sürekli gösterilirse, evde, ailede, okulda çocuklara düzenli, temiz ve ahlaklı olmayı öğretirken, dışarıda, internet sayfalarında uygunsuz resimler boy boy manşet yapılıyorsa, evde veliler çocuklarına sabırlı, kanaatkar olmayı öğretirken, sinemalarda, bilgisayar oyunlarda öğrenciyi agresif, sabırsız olmaya yönelten oyunlar oynatılırsa, çocuk hangi eğitimi alacak? Çocuklara "polis sizi korur, onlara güvenin" diye telkinde bulunurken gerçekte ise polis zorbaların, parası olanların yalakasına dönüştüyse, okulda onlara alın teriyle çalışıp, helal ekmek kazanmanın öneminden bahsederken, dışarıda rüşvet, tanıdık gibi ahlaksız yöntemler ile yükselen canlı örnekleri görüyorsa, anaları saymayı ve sevmeyi öğretirken, bir yandan dolup taşan huzur evlerini gördükçe, ana dil senin için önemli diye öğretirsek, ama gerçek hayatta ana dilinin okulun dışında işlevselliği olmazsa, devlet kademelerinde, resmi yazışmalarda Rus dili hakim olursa, köyden gelen öğrenci işe girmek için Rusça ve İngilizce bilmek zorunda olduğunu hissederse, ana diline olan saygısı, sevgisi ve güveni yükselir mi sizce? Çocuklara ulusun birliğinden bahsederken, realitede onlar çeşitli dini cemaat ve tarikatlara üye olarak, bize

[759] Sovetbek Baygaziev, "Batış cana Çıgış", *Kut Bilim ,* Sayı: 10306, 10 Ekim 2008, s. 13.

yabancı kültürler ile hayatını sürdürmeye çalışırsa, bunlar evde, toplumda sorunlara yol açıyorsa, ulusun birliğine nifak sokuyorsa, biz okulda öğrencilere ekolojik duyarlılığı, doğaya özenle muamele etmeyi öğretirsek, devlet başındakiler ise yabancı turistlere nesli tükenmekte olan hayvanları avlama ruhsatı veriyorsa, içki içmenin kötü alışkanlık olduğunu öğütlerken, ülke çapında içki içme alışkanlık haline geldiyse, bunun gibi eğitim ve öğretim, bir tarafın öğütlediğini, ikinci taraf yok sayarsa, çocuk hangi eğitimi alacak, kimi örnek alarak büyüyecektir? Eğitimde çevrenin rolünü küçümsememek gerekir. Bu tür çevrede büyüyen çocuklarımız çok erken yaşta suça karışmakta, kötü alışkanlıklar edinmekteler. İç işleri Bakanlığına bağlı çocuklar ile çalışan şube müdürlüğünün verdiği bilgilere göre, 2007 yılında 3292 çocuğun çeşitli suçlardan dolayı sicil kaydı bulunmaktadır. Bunlardan 169'u içki içmek, 1219'u toplumun huzurunu bozmak, 32'si uyuşturucu suçuyla tutuklanmıştır. Çocukların zihinlerinin neler ile meşgul olduğunu ifade eden bir öğrencinin "bilgisayar oyunları çok güzel, orada insanları öldürerek oyun oynarsın" demesi düşündürücü değil mi? Bişkek'te bir iş adamını eşiyle birlikte öldüren çocukların, sessiz tabancayla insanı öldürmeyi, dövüş filmlerinden öğrendiklerini sorgu esansında itiraf etmeleri kan dondurucu değil midir? Erkin-Too gazetesinin muhabiri Sımbat Maksütov'un belirttiği gibi "psikolojiyi bozan evdeki "korkunç" filmler, dışarıdaki "korkunç" oyunlar sayesinde, ne yazık ki pek çok çocuğun hayatı "korkunç" sonla bitmektedir." Ülke çapındaki okullarda yürütülen anket çalışmalarından çıkan sonuca göre, günümüzde öğrencilerin %40-%50'si mezun olduktan sonra, Rusya'ya, Kazakistan'a, Astana'ya ya da başka yabancı ülkelere çalışmak üzere gitmek istediklerini belirtmişlerdir. Yurt dışında eğitim alan öğrencilerin büyük bir kısmı ise, ülkeye geri dönmek istemiyor. Çocukların, gençlerin kendi hayatlarını vatanı, doğup büyüdüğü yerle birlikte hayal etmedikleri gerçeği üzücüdür. Onlarda yurtseverlik duygusunun gelişmesinde, vatanı için üzülmemelerinde, kendi ülkesine yabancı olarak vurdumduymaz olmalarına belki de eğitim sistemimiz sorumludur. Bu yüzden ülkeye yeni eğitim sistemi gerekir. Bu eğitim sistemine aile, okul, toplum, köy, kurum ve kuruluşlar hep birlikte katılmalı ve desteklemelidir. Bağımsız bir ülkenin kendi vatandaşlarını dışarıdan gelen yabancı, olumsuz etki edecek unsurlardan koruması gerekir. Bu medeniyetten izole olmak değildir, tam tersine devlet ideolojisini sağlamlaştırmak için atılan bir adım olarak nitelendirilmelidir. Ülkede ulusları bir araya getirecek olan ideoloji, herkesin ortak noktada buluşacağı ortak ahlaki değerler felsefesi oluşturulmalıdır ve bütün okullarda okutulmalıdır"[760] görüşünü ileri süren yazar, Kırgız eğitim sisteminin çıkmazını ve sonuçlarını yalın bir anlatım ile ifade etmiştir.

Kut Bilim gazetesinde 2010 yılında Sovetbek Baygaziev ve Babırbek Ceenbekov birlikte "*Ülkedeki vatandaşların, yetişmekte olan neslin manevi-ahlaklı, yurtsever olarak yetişmesinin teorisini*" hazırlamışlar ve yayınlamışlardır. Bu teori genel olarak S. Baygaziev'in bugüne kadar kaleme aldığı makalelerinde yer aldığı gibi talim terbiyenin milli olması, milli değerler ve ideoloji ile evrensel ahlaki değerleri benimsetmeyi amaçlamıştır. S. Baygaziev bu teoriyi geliştirmedeki asıl amacının, gençleri milli ideoloji etrafında birleştirmek olduğunu belirtmiştir.

[760] S. Baygaziev, "Azırkı şarttardagı talim-tarbiyanın maksatı, mazmunu cana tehnologiyası", *Kut Bilim*, Sayı: 10312, 28 Kasım 2008, s. 5-6.

"Güçlü ve etkili milli ideoloji olmadığı için gençler çeşitli inanışlara, dinlere, tarikatlara üye olmaktalar. Aidiyet duygusu zayıf olduğu için vatanını, değerlerini ve benliğini çok kolay değiştirebilmekteler. Bugün gençlerin kimisi Budist, kimisi Hıristiyan, kimisi de Hizbut-Tahrir üyesi, kimisi de Baptisttir. Her tarafa dağılan, her türlü anlayışı benimseyen gençleri gördükçe yarınımızdan endişe etmemek elde değil. Piyasa ekonomisinin gereği gençler insani değerleri unuttu bile. Halkımız arasında çıkar ilişkisi, bencillik yaygınlaşmaktadır. Bizim geleneğimizdeki kolektivizm kaybolmaktadır." [761]

Bu teori 2010 yılındaki Referandum ile kabul edilen Kırgız Cumhuriyetinin Anayasasında belirtilen, "Halkın manevi gelişmesine katkı sağlama", "Devlet çocukların eğitimini üstlenir", "Halk arasındaki gelenek-görenekler, örf-adetler devlet tarafından desteklenir" gibi stratejik ideolojiler ile Kırgız Cumhuriyetinin "Eğitim" (2003) kanunundaki "İnsanın ahlaki yönden gelişmesinin temellerini oluşturma" maddelerine dayanmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı Roza Otunabaeva'nın 3 Temmuz 2010 tarihli konuşmasında belirttiği gibi, "Atalarımızın kültürel mirası, geleneği, bizi birleştirecek olan unsurdur. En tehlikeli kriz-manevi kriz, iç dünyanın yok olmasıdır. O yüzden manevi değerlerimizi korumak, küreselleşen dünyada milletimizi korumak demektir" [762] sözlerine dayanarak oluşturulmuştur.

Bu teorinin içeriği aşağıdaki esaslardan oluşmaktadır:

-Milli ideoloji

-Devlet dili-talim terbiyenin manasıdır.

-Eğitimin ana unsuru-halkın büyük tarihi, geçmişi.

-Manas destanı-yurtseverlik eğitiminin bitmez kaynağıdır.

-Kococaş ve Asan Kaygının felsefesi-doğa ile uyum içinde olma öğretisidir.

-Kırgız halkının folklor hazinesi

-Milli değerler

[761] S. Baygaziev ve diğerleri, "Kırgız Respublikasının carandarın, caş mundarın ruhiy-adeptik, patriottuk caktan tarbiyaloo koptseptsiyası", *Kut Bilim,* Sayı: 10393, 20 Ağustos 2010, s. 7-10.
[762] Aynı makale.

-İnsani değerler ile eğitimi güncelleme.[763]

Kut Bilim gazetesinde okurların beğenisine sunulan bu proje Kırgız Cumhuriyetinin Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından "Kırgızistan gençlerinin manevi-ahlaki ve yurtseverlik yönden eğitilmesinin teorisi" olarak, 26.08.2011 tarihli kararıyla onaylanmıştır.[764]

S. Baygaziev'in manevi ahlaki eğitim teorisi Kut Bilim gazetesinde değişik adlarla defalarca yayınlanmıştır.[765] Hükümetin talebi doğrultusunda dönemin Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiev'in "Kültürel bağımsızlık, milli değerleri geliştirme, toplumun değerlerini koruma" stratejisi doğrultusunda 2009 yılının Mart ve Nisan aylarındaki Kut Bilim gazetesinde "*Okul öğrencilerini manevi-ahlaki yönden eğitmenin yeni teorisi*" adıyla yayınlanmıştır. Bu makalede okula yönelik manevi-ahlaki eğitim söz konusu olduğu için Japonya'nın, Türkiye'nin milli eğitim ideolojilerinden örneklere yer verilmiştir.[766]

Makalenin devamında manevi-ahlaki eğitimin hangi yollar ile öğrencilere aktarılması gerektiği ile ilgili metotlara genişçe yer verilmiştir:

1. Müfredat ve ders kitapları aracılığıyla: Okulda gerçekleştirilecek olan manevi-ahlaki eğitim özellikle Adep, Kırgız Dili ve Edebiyatı, Tarih, Sosyal Bilgiler gibi derslerin müfredatları, ders kitapları aracılığıyla en iyi şekilde verilmelidir.
2. Öğretmenler öğrenci ile iletişimde sevgi faktörünün en büyük rol oynadığının farkında olmalıdırlar.
3. Bireysel ilgi prensibi ile eğitim verilerek, ahlaki-manevi değerleri öğrenciye aktarmak gerekmektedir. Sovyet eğitim sistemindeki herkese eşit mesafe prensibinden, her öğrencinin bireysel farklılıklarını dikkate alarak, onların ilgi alanlarına göre oluşturulmuş eğitim müfredatı ile manevi-ahlaki eğitim

[763] Aynı makale.
[764] Aynı yer, *Kut Bilim,* 29 Eylül 2011.
[765] S. Baygaziev, "Manas globaldaşuunun döngölögü astında kalabı ce egemendüü Kırgız mamleketinin talim-tarbiya strategiyası kanday boluş kerek?", *Kut Bilim,* Sayı: 10281, 21 Mart 2008, s. 10-11.
[766] S. Baygaziev, "Mektep okuuçuların ruhiy-adeptik jaktan tarbiyaloonun canı kontseptsiyası", *Kut Bilim,* Sayı: 10327, 30 Mart 2009, s. 9-12.

vermek mümkündür. Zamanında fark edilen özellikler ile öğrencinin önünde bambaşka kapılar açılabilir.

4. Ders sırasında öğretim ve eğitimin birlik prensibini kullanmak gerekir. Okuldaki her bir ders mutlaka eğitim amacı vardır. Bu eğitim amaçlarından öğrencinin ahlaki yönden gelişmesine yardımcı olacak nitelikte faydalanmak gerekir.
5. Ders dışı etkinlikler aracılığıyla: Devlet tarafından belirlenmiş olan bayramlar, çeşitli konularda gerçekleştirilecek olan konferans, seminerler, geziler, tarihi yerlere ziyaretler, müzeler, tiyatro ya da sergilere toplu olarak gidilerek, tüm bu ders dışı etkinlikler manevi-ahlaki değerler eğitiminin içeriğine uygun düzenlenmelidir.
6. Kendi-kendini eğitme metodu aracılığıyla: Öğrencinin bu ahlaki değerlerin hayati öneme sahip olduğunu kendi yaşantısıyla deneyerek içselleştirmesi gerekir. Bu insani değerlerin onu insan olarak ayakta tutan özellikler olduğunun bilincinde olması gerekir.
7. Eğitim-öğretimin etkinliğini arttırmak için örnek çevre oluşturmak: Son zamanlardaki ahlak eğitiminin başarısızlığa uğramasındaki en büyük etkenlerden biri de her şeyin kuru nasihat ve öğütten ibaret olmasıdır. Söylenen nasihatlerin canlı örneğini öğrenci etrafından, ailesinden, arkadaş çevresinden, hatta öğretmenlerinden göremediği için söylenenler sadece lafta kalmaktadır. Oysa etrafında dürüst arkadaş, sözünü tutan öğretmen, çalışkan abla, yurtsever siyasetçiler, örnek anne-baba olursa onun ahlaki yönden eğitilmesi daha kolay olacaktır.[767]

Ahlak ve Manevi Değerler Eğitimi Teorisinin esas araçlarını dil, milli değerler, örnek şahsiyetler ve gelenekler oluşturmaktadır. Ahlak ve manevi değerler eğitiminin esas usulleri

[767] Aynı makale.

ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; "Ahlak anlayışını geliştirme usulleri" ve "Anlayışları pekiştirme usulleri"dir. "Ahlak anlayışını geliştirme usulleri" ahlak hakkında fikir alış verişinde bulunmak, tartışma, düz anlatım, edebi eserleri tartışma gibi usulleri içermektedir. "Anlayışları pekiştirme usullerinde" ise oyun, alıştırmalar, yarış, ödev gibi metotlar mevcuttur.[768]

Gazetesinin "*Avtorduk kontseptsiyanı talkuulaybız*" (Yazarın Teorisini Değerlendirmekteyiz) adlı köşesinde Sovetbek Baygaziev'in "Okul öğrencilerinin manevi-ahlaki eğitiminin yeni konsepti" adlı önerisi ülkenin dört bir yanından öğretmenler kurulu ve desteklenmiş, Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanması ve tüm okullarda manevi-ahlaki değerler teorisini okutmanın gerekliliği talep edilmiştir.[769]

Öğretmenler tarafından gönderilen mektupların birinde öneriye destek şu cümleler ile verilmiştir: "Bu öneri günümüzde iman ve ahlak krizinden çıkmanın en değerli pusulasıdır. Öğrencileri yurtsever, ahlaklı ve erdemli olarak yetiştirmeyi amaçlayan bu öneri yeni eğitim metodunu içermektedir. Bu öneride ülkede yaşayan diğer milletler de unutulmamış, onların gelenekleri ve genel insani değerlerin öğretilmesi de amaçlanmıştır. Ülkede ideolojik boşluk nedeniyle gençlerin çeşitli dini tarikatlara, cemaatlere girmeleri gün geçtikçe çoğalmaktadır. Özellikle gençler arasında çıkar üzerine iletişim ve bencillik yaygınlaşmaktadır. Eğitim sadece okulun üstlendiği görev olarak algılanmakta ve veliler üzerine düşenleri yapmamaktadırlar. Bu yüzden okul öğrencilerini eğitmek için yeni bir reforma ihtiyaç vardı, yeni ideolojik amaç, yeni düzen ve hedef gerekliydi. Öğrencilerimizin milli değerlerimizi; vatanını, ana dilini, tarihini, gelenek-göreneklerini, örf-adetlerini, folklor eserlerini vb. öğrenmeleri, bilmeleri şart. İşte bu değerler S. Baygaziev'in önerisinde sunulmuştur ve biz öğretmenler olarak bunu destekliyoruz"[770] diyerek dile getirilmiştir.

[768] Aynı makale.
[769] "Avtorduk kontseptsiyanı talkuulaybız", *Kut Bilim,* Sayı: 10335, 29 Mayıs 2009, s. 5.
[770] Aynı yer.

S. Baygaziev'in önerdiği manevi-ahlaki değerler eğitimi teorisini desteklediğini bildirmekle birlikte, endişelerini dile getirenler de olmuştur. Yabancı misyonerlerin faaliyetleri sonucu vatandaşların çeşitli dinleri kabul ettikleri gerçeğinin göz ardı edilmemesi ve milletin bütünlüğüne, birliğine zarar verecek oluşumların engellenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu yüzden, eğitim alanında özellikle İslam dininin temsilcileri ile olan fikir ayrılıkları yerine, birlik içerisinde, dini değerlerin öğrencilere devlet gözetiminde aktarılması gerektiği ifade edilmiştir.[771]

S. Baygaziev'in öğrencilere yönelik manevi-ahlaki değerlerin öğretimi ile ilgili önerisi öğretmenler, veliler ve toplumun geneli tarafından desteklenmiştir. Bu öneri manevi ve ahlaki krizin içinde bulunan Kırgız eğitimi sisteminde yol gösteren bir pusula niteliğinde olmuştur. Nitekim daha sonra yeni müfredatıyla okullarda zorunlu olarak okutulacak olan Adep dersinin programı da bu öneri dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Sovetbek Baygaziev, bu teorinin dışında "Okula On Üç Nasihat Ya Da Günümüz Terbiyesinin Önemli Yönleri" adlı makalesinde okuldaki eğitime yön verecek on üç başlığı sıralamıştır. Bu başlıkların arasında, çağın hastalığı olan bencilliğe, çıkarcılığa ve vurdumduymazlığa karşı mücadelede kolektif ahlak ile insani değerlere önem verilmesini vurgulamıştır.[772]

2. Ahlak Eğitimi Arayışında Çözüm Olarak Iyman Sabagı

2.1. Iyman Sabagı'nın Tarihçesi

Iyman sabagı, okullarda insani değerleri, Kırgızların gelenek göreneklerini öğretecek, gençleri manevi-ahlaki yönde eğitecek araç olarak deneme amaçlı 2002 yılında 1. sınıftan 11. sınıfa kadar okutulmak üzere müfredata alınmıştır. Iyman sabağı, 90'lı yıllardan itibaren bağımsız, dağınık şekilde okutulan "Iyman", "Iman", "Adep-ahlak" derslerinin bir araya getirilmesi ve onlardaki önemli konuların derlenmesinden oluşan bir müfredattır. 2002

[771] Baktıbek Maksütov, "Uyutkuluu uluu uluttu saktap kalalı", *Kut Bilim,* Sayı: 10330, 17 Nisan 2009, s. 6.
[772] Sovetbek Baygaziev, "Mektepke on üç osuyat ce bugunkü talim-tarbiyanın çordonduu bagıttarı cönündö", *Kut Bilim,* Sayı: 10300, 28 Ağustos 2008, s. 4.

yılında Eğitim Bakanlığı tarafından "*Kırgız Cumhuriyetinde okul öğrencilerini eğitmenin teorisi*" hazırlanmış ve Bakanlar Kurulunda onaylanmıştır. Burada gençleri ahlaki değerlere göre eğitmek ön plana çıktığı için, Kırgız İlimler Akademisi tarafından "*Okul öğrencilerine ahlaki ve manevi değerler eğitimi teorisi*" hazırlanarak, Kut Bilim gazetesinde yayınlanmıştır. Bu teori toplumun çeşitli kesimleri tarafından değerlendirilerek, görüş ve fikirleri, eleştirileri alınarak, neticede 6 kademeden oluşan "Iyman sabagı"nın müfredatı hazırlanmıştır.[773]

Kut Bilim gazetesinde 12 Kasım 2002 tarihindeki sayısında "Iyman Sabagı" dersi müfredat taslağı yayınlanmıştır. Bu taslak 1991 yılında hazırlanan "Iyman Sabagı" müfredatının güncellenmiş ve genişletilmiş haliydi. Müfredatın önsözünde bu konu şu şekilde açıklanmıştır:

> "Eğitim sisteminde kendi ülkemizin milli değerlerini, etnopedagojik unsurlarımızı genel insani değerler ile sentezleyerek, sistemli şekilde eğitim programlarını, ders kitaplarını hazırlayıp, sonra onu aile, okul öncesi kurumlar ve okul aracılığıyla genç nesillerin bilincine işlersek, halkımıza yayarsak, toplumdaki insan faktörü iyileşecektir. Ahlaki kriz döneminde, halkın yozlaşmış ahlakını yeniden oluşturmak, yetişmekte olan nesli etno pedagojik ve genel insani değerler kültürü temelinde eğitme ihtiyacı "Iyman Sabağı" dersiyle karşılanabilir. Hâlihazırda "Iyman Sabagı" dersi toplumsal ihtiyaç haline gelmiştir. "Iyman Sabağı" dersi bağımsızlıktan beri okullarda çeşitli versiyonlar ile okutulmaktadır. Bu dersin ülkede belirli bir müfredatı yoktur. Bu dersin amacı Kırgız Cumhuriyetinin ahlaklı ve onurlu bireylerini yetiştirmektir. Bu ders müfredatı 1991 yılında Talas ili devlet yönetimi tarafından oluşturulmuştur. 1998 yılında Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen en iyi "Iyman Sabağı" ders müfredatı yarışmasında birinciliğe layık görülmüştür. Ancak, bugünkü koşullara uygun hale getirebilmek için 2002 yılının Eylül ve Ekim aylarında "Iyman Sabağı" dersinin bu müfredatı iller bazında gerçekleştirilen konferanslar aracılığıyla öğretmenlerin fikirleri, önerileri ve eleştirileri doğrultusunda yeniden düzenlenmiş ve okurların beğenisine sunulmuştur."[774]

"Iyman Sabagı" dersinin müfredatını hazırlayanlar ayrıca şunlara değinmişlerdir: "Bu müfredat oluşturulmadan önce, Kırgız Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "*Kırgız Cumhuriyeti Okul Öğrencilerine Yönelik Eğitim İdeolojisi"* (25.03.2002) ve *"Okul öğrencilerine ahlaki-manevi eğitim verme teorisi*" (30.07.2003) gibi ön hazırlıklar yapılarak, okurların beğenisine sunulmuştur. Onlardan gelen öneri, eleştiri ve fikirler de dikkate alınarak, "Iyman sabagı" dersinin müfredatı oluşturulmuştur. Bu müfredat içerik olarak "Etik"

[773] K.A. Kaldıbaev, "Ruhaniy tarbiya coopkerçiliktüü iş", *Kut Bilim,* Sayı: 10128, 12 Kasım 2004, s. 5-6.
[774] Bektur İsakov ve diğerleri, ""Iyman sabagı" programması", *Kut Bilim,* Sayı: 10043, 12 Kasım 2002, s. 6-7-8.

ders programıyla aynıdır denilebilir. Müfredat yayınlanmadan önce, ismi konusunda mülahaza yapıldı. Onu "Adep" ya ada "Etika" olarak değiştirilmesi gerektiğini belirtenler oldu, ancak biz programı düzenleyenler olarak "Iyman sabagı" olarak kalmasını uygun bulduk. Çünkü Iyman sabagı bağımsızlıktan beri halk tarafından kanıksanan bir isim ve toplum tarafından benimsenmiş olduğu için değiştirme gereği duyulmamıştır[775] denilerek, dersin adının değişmediği ifade edilmiştir.

Bu müfredatın yazarlarından Sovetbek Baygaziev, "Iyman Sabagı" dersinin dini nitelikte bir ders olmadığını, daha çok ahlak ve etikle ilgili bilgiler içerdiğini vurgulayarak, bu dersi din görevlileri okutacak görüşünün yanlış olduğunu belirtmiştir. "Mollalar din dersine gelebilir, ancak bizim müfredatta dini bilgilere yer verilmemiştir. Evet, doğru Iyman teriminin dini anlamı da mevcuttur, ancak biz ahlak yönüne dikkat çekmekteyiz. Kırgız dilinde "Iymanduu" kelimesi haya sahibi, kişilikli ve ahlaklı anlamına gelmektedir. Müfredatta da öğrencilere kişilik kazandırma, karakterli olma, vicdanlı olma gibi öğretiler ağır basmaktadır"[776] diyerek, dersin ahlaki yönünün ağır bastığını belirtmiştir.

Kırgız İlimler Akademisi, Etnopedagoji Bölümü öğretim üyesi, Asılbek Coodonbekov ise, "Okullarda öğretmenlerin çoğunun Ö. Çotonov'un "Iyman Sabagı" adlı kitabını kaynak olarak kullandıklarını, ancak bunun yanlış bir hareket olduğunu, çünkü "Iyman Sabagı" dersini din eğitimi verilecek ders olarak algılamanın yanlış olduğunu, dinin "Iyman Sabagı" dersinin sadece bir bölümünü oluşturduğunu, onu komple din hakkında bilgi veren bir ders olarak nitelendirmenin yanlış olduğunu vurgulayarak, "Iyman Sabagı" dersine dini şekil vermek isteyenlere tepkisini ortaya koymuştur.[777]

Yukarıdaki mülahazalardan da anlaşılacağı üzere, 2002 yılından itibaren okullarda okutulmak üzere Kırgız İlimler Akademisi tarafından hazırlanan "Iyman Sabagı" dersinin,

[775] Sovetbek Baygaziev, Kadırbek Kaldıbaev, Sabır İptarov, Bektur İsakov, Manas Kalmanbetov, Erkin Aşirbaev, "Iyman Sabagı" okuu programmasın iştep çıkan avtorlor, "Ak col, Iyman Sabagı", *Kut Bilim,* Sayı: 10075, 8 Ağustos 2003, s. 13.
[776] Baygaziev," Iyman sabagı", *Kut Bilim,* Sayı: 10092, 26 Aralık 2003, s. 6.
[777] Asılbek Coodonbekov, "Iyman sabagı", *Kut Bilim,* Sayı: 10092, 26 Aralık 2003, s. 6.

ahlaki değerlerden oluşan bir ahlak dersi olduğunun altı çizilmiş ve derse dini anlam yüklemeye çalışanlar ise eleştirilmiştir.

"Iyman Sabagı" dersinin zorunlu ders olarak okutulmaya başlandığını şu karar ile açıklamışlardır: 2003-2004 eğitim-öğretim yılından itibaren "Iyman Sabagı" dersinin Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan 629/1 sayılı ve 03.07.2003 tarihli kararıyla Kırgız dilinde eğitim verilen devlet okullarında zorunlu ders olarak okutulması kararlaştırılmıştır.[778]

2.2. Iyman Sabagı'nın İçeriği

"Iyman Sabagı" dersi programını hazırlayanlar bu dersin günümüz Kırgızistan toplumu için önemini şöyle açıklamaktadırlar: "İnsanın manevi ahlaki yönünün geliştirilmesi bireysel özellik taşımaktadır. Toplumun manevi huzuru yakalaması her bireyin manevi yönünü geliştirmesi ile doğru orantılıdır. Ancak devletin bu konuda önemi ve belirleyici gücü büyüktür. Devlet politikası bireylerini doğru amaçlara ulaştıran düşünce ve ahlaki-manevi normlar içermelidir. Eğer toplum bu konuda bir ideolojiye sahip olmaz ve eğitim- öğretim sistemi sistematik ahlak eğitimi içermez ise bu toplumun anarşi, kaos ve yüksek suç oranı göstergelerinden kurtulamayacağı bir gerçektir."[779]

Bunun gibi, eğer biz okullarda kendi eğitim-öğretim sistemimize özel programlar, derslikler ile evde aileler aracılığı ile kendi milli değerlerimizi etno pedagojik ilkelerimizi, insani değerler ile birlikte çocuklarımıza öğretemez isek, her yönlü gelişmiş ve vatansever bireyler yetiştirmemiz imkânsız olacaktır.[780]

"Iyman Sabagı" dersi toplumun ahlaki ve manevi değerlerinin tekrar güçlendirilmesini, öğrencilerin milli ideoloji ilkeleri doğrultusunda eğitilmesini, onlara temel ahlaki ve manevi ve insani değerlerin kazandırılmasını amaçlamaktadır. "Iyman Sabagı" dersinin başlıca vazife ve amacı: okul öğrencilerinin milli ideolojiye uygun ahlaki, manevi ve

[778] Heyet, "Iyman Sabagı", *Kut Bilim,* Sayı: 10078, 5 Eylül 2003, s. 3-12.
[779] a.y.
[780] *a.y.*

kültürel değerleri kazanmalarını sağlamaktır. Bu amaç öğrencilerde derin ahlaki şuur ve anlayışın oluşumu ve kazanımı, ahlaki ilkelerin öğretilmesi, günlük yaşantı ve ilişkilerde ahlaki ilkelerin uygulanması ile gerçekleştirilebilir.[781]

"Iyman Sabagı"nın ders olarak önemi şu şekilde ifade edilmiştir: "Dersin muhtevası Kırgız halkının yüzyıllar devamında kalıplaşan milli eğitimi, ahlaki ilkeleri, örf adet, manevi değerleri ve genel insani değer ve erdem konularından oluşmaktadır. Program hazırlığında öğretim metodolojisinde yer alan basitten- karmaşığa doğru yöntemi kullanılmıştır, bununla birlikte güncel hayat ile bağlantılı olma, dersler arası uyum, öğrenci gelişim psikolojisi de göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca muhteva açısından ahlaki ve manevi eğitim ile etnopedogojik ve etnopsikolojik esaslara dayandırılmıştır. Milli ve genel insanlık, manevi değerlerin öğretimi ile değerlendirici, üretici olma gibi bireysel yeteneklerin gelişimi gibi amaçlar "Iyman Sabagı" dersinin diğer amaçlarının arasında yer almaktadır."[782]

"Iyman Sabagı" dersinin öğretmenlerine, tecrübelerini gençlerle paylaşabilecek toplumda saygın yaşlıların, anne-babaların, el sanatları ustalarının, bilim adamları ve akademisyenlerin, manevi-ahlaki yönden örnek olabilecek insanların derse davet edilerek, onlarla soru-cevap, münazara ve paylaşım derslerinin yapılması önerilmektedir.[783]

Öğretmen öğrencilere, halkın asırlarca yaşattığı ve nesilden nesle aktara geldiği geleneklerin, örf adetlerin ve manevi değerlerin menşeini açıklamalı, onlarda kendi halkına karşı sorumluluk, kendi halkının tarihine, örf adetlerine, ecdat ve anne babalarına karşı saygı ve koruma duygularını uyandırmalıdır. Örf adet, gelenek ve edebiyat örnekleri ile milli eğitim yöntemlerine dayanarak öğrencilere adab-ı muaşeret, insan ilişkileri ve diğer ahlaki konular öğretilecektir. Konunun kapsamına bağlı olarak öğrencilerin daha iyi öğrenmeleri amacı ile onlara ödev verilir, gerektiğinde sınıf dışı etkinlikler yapılır. Öğretmenlerin ebeveynlerle işbirliği içerisinde olmaları "Iyman Sabagı" dersinin amaçlarının gerçekleştirilmesinde göz

[781] "Ak col, Iyman Sabagı", 8 Ağustos 2003, s. 13.
[782] *a.y.*
[783] *a.y.*

ardı edilemez öneme sahip olan bir unsurdur. Öğretmenlerin konularla ilgili kullanabilecekleri kaynak kitaplar listesi ek olarak programda verilmiştir.[784]

Bireysel olarak her öğrencide, "Ahlak günlük karne defteri oluşturulur". Öğrenci bu deftere kendisinin adabı ve ahlakı konusunda elde ettiği gelişme ve eksiklikleri not eder. Öğretmenin de öğrencilerin ahlakı ile ilgili özel bir defteri olur. "Iyman Sabagı" dersinde şeffaf metot hakimdir, yani öğretmen öğrencilerin aldıkları notları okuyabildiği gibi öğrenciler de öğretmenin veya diğer arkadaşlarının bu not defterlerini okuyabilirler, fikir alışverişinde bulunabilirler. Bu yöntemin uygulanması ile bilgi, tecrübe paylaşımı, çözüm üretimi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte her öğrenci ile bireysel olarak kendini tanıma ve eğitme planı oluşturulur.[785]

Görüldüğü gibi "Iyman Sabagı" dersi, etnopedagojiye dayalı ahlak eğitimidir. Bu yüzden "Iyman Sabagı" dersinin ismindeki dini çağırışımdan dolayı din eğitimini bu ders aracılığıyla vermeye çalışmanın yersiz olduğu kanısındayız.

Kut Bilim gazetesinde "Iyman Sabagı" dersiyle ilgili her türlü görüş ve bildiriler sürekli yayınlanmıştır. Kut Bilim gazetesinin 30 Nisan 2004 tarihli sayısında Özübek Çotonov'un başkanlığındaki "Dil Mürögü" Ahlak ve Kültür Merkezi tarafından hazırlanan, "Iyman Sabağı" dersi müfredatı yayınlanmıştır. Bu müfredatta, etnopedagojik değerlere diğer müfredatlara göre daha az yer verilirken, İslam dininin değerleri olan ana-babaya saygı, büyüklere saygı, Kutsal kitap ve Melekler gibi konular hadis ve Kuran ayetleri ile desteklenmiştir. Bu müfredatta dini içerikli konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Sınıf:

"Allah'ı tanımak. Tek Yaradan. Yöneten. Bilen. Duyan" ve "Kuran ne demek? Kuran okumayı öğrenmek", "Kelime-i şahadet nedir, onu ezberlemek" konu başlıkları yer alırken;

[784] "Iyman Sabagı", *Kut Bilim,* 5 Eylül 2003.
[785] "Iyman Sabagı", *Kut Bilim,* 5 Eylül 2003.

2. Sınıf:

“Allah hakkında bilgi vermek”;

3. Sınıf:

“Kuran’da iman ve ahlak hakkında neler söylenir?”, “İman ve onun 7 farzı” hakkında bilgileri içermektedir;

4. Sınıf:

“Sevap nedir? Sen hangi sevap işleri yaptın?”, “Muhammed peygamberin hayatı, çocukluk dönemi”, “İslam hakkında bilgi vermek”, “İman kelimesini dini anlamı”, “Hadis ne demektir? İki-üç hadisi ezberlemek ve anlamak”;

5. Sınıf:

“Oruç hakkında bilgi vermek, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı İslam dinindeki temel iki bayram. Fıtır sadakası nedir?”, “Peygamberler ve Muhammed Peygamberin hayatı”, “Muhammed peygamberin hadisleri”, “Tanrın kim? Peygamberin kim? Dinin hangisi” adlı sohbet, “Ağaç dikmek büyük sevap iştir. Yarın kıyamet kopacak olursa, ağaç dik”, “İnşallah, Kuday kalasa, Buyursa gibi kelimeleri kullanarak konuşmak”, “Yatmadan önce bildiğin duaları, süreleri okuyarak uyumayı alışkanlık edinme”;

6.Sınıf:

“Muhammed peygamberin hadislerinden örnekler”, “Atalarımızın dinini bırakıp, başka dinlere geçmek-yanlıştır, ihanettir”, “Namaz hakkında bilgi vermek, Neden namaz kılınır? Nasıl özellikleri vardır”, “Temizlik (abdest, gusul) hakkında bilgi vermek, “İslam dininin Kırgız kültürüne etkisi”,

7.Sınıf:

“Sevap ve günah hakkında bilgi vermek”,

8.Sınıf:

"Ahiret, cennet ve cehennem hakkında Kurandan ve hadisten örnekler", "Haram ve helal";

9.Sınıf:

"Kuran'da ana-babaya iyilik etme hakkındaki ayet hakkında", "Kuran ve hadis kitapları hakkında değerlendirme", "Hadislerde ana-babaya bakmanın farz olduğuna dair", "Şirk, bid'at. Onlar hangileri?", "Sevgi konusu. Kuran ve hadislerde Yusuf ve Züleyha. Muhammed peygamber ve eşleri";

10.Sınıf: Ana evin direğidir. "Cennet anaların ayağı altında" hadisini anlatmak, "Ana-baba konusu. Onları bakımsız bırakmak büyük günah", Adil, tevazu, saygınlık iyi insanı güzelleştirir. "Sizin en iyiniz, huyu en iyi olanınızdır" hadisini anlatmak ve değerlendirmek. "Kuran'da içki, fuhuş ve kumar hakkındaki ayetler", "Kuran'da ve hadislerde evlilik", "Kuran ve hadislerde çocuk eğitimi";

11.Sınıf:

"Ana-baba. Onlar adına Allah'tan af dilemek. Onların arkadaşlarına saygı duymak"[786] gibi başlıklardan oluşmaktadır.

Yukarıdaki müfredat örneğinde görüldüğü gibi, Ö. Çotonov'un bu müfredatı İslam dini ağırlıklıdır. Bu içerikten dolayı da, müfredat komisyondan geçmediği düşünülmektedir. Bu müfredata dini bilgiler mümkün olduğu kadar çok konulmaya çalışılmıştır. Eski versiyonunda olmayan güncel dini içerikler eklenmiştir. Örneğin, 11.sınıflar için Din Öğretimi (Allah'ı öğrenmek) başlıklı ünitede İman etme, Adem ve Havva, Nuh peygamber hikayesi, İslam dinindeki farzlar, İslam dinindeki mezhepler (Sünni ve Şii), Kuran ve Muhammed peygamberin hayatı, Melekler, cin ve şeytanlar, onların çeşitleri, Ahiret, Cennet ve Cehennem, Kıyamet günü, onun ortaya çıkması ve anlamı, İslam dininin barış dini olması,

[786] Özübek Çotonov ve diğerleri, "Iyman Sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10105, 30 Nisan 2004, s. 6-7.

onun dini terör, aşırıcılık ile ilgisinin olmaması, Din ve insan hakları gibi başlıklar eklenmiştir.[787]

Çotonov'un dini içerikli bu müfredatı daha sonra yaşanacak polemiklerin de başlangıcı olmuştur. Nitekim Kırgız İlimler Akademisi Etnopedagoji Bölümü adına kaleme alınan, "Adep Dersi" makalesinde, ""Iyman" kelimesini dini yönde yorumlayarak okullarda kendi görüşlerini yaymaya çalışan "Dil- Mürögü" ahlak ve kültür derneği üyelerinin bölge bölge dolaşarak, okullarda çeşitli dini faaliyetleri yürütmekte oldukları dile getirilmiştir. "Iyman Sabagı" dersinin dini mahiyetteki müfredatını, "Müslüman çocuklar için adab-ahlak kitabı", "İslam ibadetleri", "Iyman Sabagı" adlı kitapları ve "Iyman ağacı" adlı materyalleri hazırlayıp, okullara ücretsiz dağıtarak, bu dersin din görevlileri tarafından okutulması gerektiğini açıkça talep etmeye başladıkları beyan edilmiştir. Onların bu hareketlerinin Kırgız Cumhuriyeti Anayasasının 8. maddesinin 3. 4. alt başlığında belirtilen "Din ve tüm dini ritüeller devletten ayrılmıştır", "Kırgız Cumhuriyetinde dini cemaatlerin ve din görevlilerinin devlet makamlarının faaliyetlerine karışması yasaktır" şeklindeki net ifadelerle ve K. C. "Eğitim" Kanununun "Eğitim hususunda devlet siyasetinin prensipleri" başlıklı 4. maddesinde belirtilen"Eğitim faaliyetleri siyasi ve dini gruplardan bağımsızdır", "Eğitim kurumlarında eğitim-öğretim dinden bağımsız olarak yürütülmelidir" şeklindeki yasal çerçeveye de[788] uygun olmadığı ve bu açıdan Iyman Sabagı dersi aracılığıyla din eğitimi verilmesinin hükümsüz olduğu özellikle vurgulanmıştır.

3. Iyman Sabagı'nın Adep Dersi Olarak Değiştirilmesi

Iyman sabagı dersinin neden "Adep" dersi olarak değiştiği konusu Kut Bilim gazetesinde uzun süre gündemi meşgul etmiştir. Bu konuyu aydınlığa kavuşturmak adına Kırgız İlimler Akademisi Kurulu tarafından açıklama yapılmıştır. Bu açıklamada Iyman sabagı dersinin adını "Adep" olarak değiştirilmesinde en etken sebeplerden biri olarak, 2003

[787] B. İsakov ve diğerleri, ""Iyman sabagı" programması", *Kut Bilim,* Sayı: 10043, 12 Kasım 2002, s. 6-7-8.
[788] "Adep sabagı", *Kut Bilim, 13* Ağustos 2004.

tarihinden itibaren okullarda okutulmaya başlanan B. Şapiro, L. Başmakova ve G. Kurmanova'ların ortak yazdıkları "Caşoonun sergek münözü" (Sağlıklı Yaşam Tarzı) adlı müfredat ve okul kitabı gösterilmiştir. Bu programın asıl amacının AİDS'in topluma hızlı yayılmasını önlemek ve okul öğrencilerine bilinçli cinsel yaşamı öğretmek olduğu belirtilmiştir. Bu amaçla Kırgız Cumhuriyetinin 30.06.1997 tarihli kararı ile bu kitabın hazırlandığı, bu müfredatın ilk önce 1999'da Rus dilinde daha sonra Kırgız dilinde yayınlandığı, ancak kitap Kırgız Eğitim Bakanlığının kontrolünden geçmediği açıklanarak, bu kitap ve müfredata karşı toplumda aşırı tepki oluşunca, kitabın 13.05.2003 tarihli, "*Ders kitapları ve eğitim yöntemi ile ilgili çalışmaları hazırlama ve yayınlama kuralları*" hakkındaki karara uygun olmadığı gerekçesiyle okullardan toplandığı ifade edilmiştir. Iyman sabagı dersinin adının "Adep" olarak değiştirilmesindeki etken sebeplerden bir diğeri olarak şu gerekçe ileri sürülmüştür: "Aynı şekilde Iyman sabagı hakkında Eğitim Bakanlığının izni olmadan logosunu kullanarak, dini içerikli müfredat ve kitap hazırlayıp, yayınlayarak onu okullara ücretsiz dağıtan "Dil Mürögü" Ahlak ve Kültür Derneğinin faaliyetlerinin de bundan eksik kalır yanı yoktur. Iyman dersinin, onların ileri sürdüğü gibi "dini inanç" anlamında değil, bizim geleneğimizde, değerlerimizde belirtilen ahlak, erdem anlamında kullanılması gerekmektedir. Ancak Iyman kelimesinin dini yönde de çağırışım yapması nedeniyle bazı velilerin "Iyman Sabagı dersi çocuklarımızı çeşitli dini tarikatlara, dini cemaatlere girmesine olanak sağlamakta" suçlamalarına maruz kalınmıştır. Bu tür iftiraları bertaraf etmek ve okullara dini bilgi sızmasını önlemek adına "Iyman Sabagı" dersinin ismi Adep dersi olarak değişmiştir. Zaten Yudahin "Etik Sözlüğü" kitabında etiğin tam karşılığını adep kelimesi ile vermiştir. Ayrıca komşu ülkelerde etik dersinin ismi Özbekistanda "Odobnoma", Kazakistan'da "Edep" şeklindedir. Kırgız dilinin büyük sözlüğünde adep, düzen, saygı, mütevazilik, haya anlamlarına gelmekteyken, "ıyman" kelimesi 1. Haya, insaf, vicdan, 2. Dini inanışların sembolü anlamlarına gelmektedir. Bundan yola çıkarak "ıyman" anlayışının dini

anlamını maske olarak kullanarak okulları din eğitim verecek kurumlara dönüştürmenin anlamı yoktur"[789] denilerek, Iyman Sabagının isminin Adep dersi olarak değişmesindeki iki temel etkene değinilmiştir.

Öğrenciler arasında kutuplaşmayı güçlendireceği endişesiyle toplumdan gelen tepkiler, öneriler ve eleştiriler doğrultusunda, öğretmenlerin Ocak ve Ağustos aylarındaki toplantılarda alınan kararlar dikkate alınarak, Kırgız İlimler Akademisi bilim kurulunun kararı esas alınarak, Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığının 545/1 sayılı ve 19.07.2004 tarihli kararıyla "Iyman sabagı" ders müfredatının ismi "Adep" dersi olarak değiştirilmiştir.[790]

"Iyman Sabagı" dersinin neden "Adep" dersi olarak değiştiği konusunda Kut Bilim gazetesinde Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya da yer verilmiştir. Bu açıklamada "Iyman Sabagı" dersini dini boyutta anlamlandırarak, öğrencilere ve öğretmenlere de bu anlamda propaganda yapan Ö. Çotonov'un başkanlığındaki "Dil Mürögü" Ahlak ve Kültür Derneğinin sınırı aşan faaliyetlerinin dersin isminin değişmesinde etken olduğu belirtilmiştir. Makalenin devamında Ö. Çotonov'un kendi yazdığı ve okullara ücretsiz dağıttığı "Iyman Sabagı" adlı kitabında, bu dersin amacı şu şekilde açıklamıştır: "Hepimiz iman denildiğinde, Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, Kıyamet gününe, kadere, iyilik ve kötülüğün Allah'tan geldiğine ve Kıyamet Gününde tekrar dirileceğimize imanı anlamaktayız. Bu iman esasına göre biz halkı da, öğrencileri de eğiteceğiz" şeklinde belirttiğini, Iyman kavramının İslami bir terim olduğunu ısrarla vurguladığını belirtmiştir. Ayrıca, Ö. Çotonov 31 Mayıs 2004 tarihinde Eğitim Bakanlığına yazdığı mektupta, Bakanlık tarafından onaylanan müfredatın "Adep", "Etika" dersinin müfredatına uygun olduğunu, ancak kendi yazdığı müfredatın gerçek anlamda "Iyman Sabagı" dersinin müfredatı olduğunu belirterek, bu hususta yeni kitaplar ve ek materyaller hazırlayacağını bildirdiğini, onun ders müfredatının

[789] K.A. Kaldıbaev, "Ruhaniy tarbiya coopkerçiliktüü iş", *Kut Bilim,* Sayı: 10128, 12 Kasım 2004, s. 5-6.
[790] "Adep sabagı", *Kut Bilim*, 13 Ağustos 2004.

ilkokul sıralarından itibaren öğrencilere dini anlayışı benimsetmeyi amaçladığını[791] belirterek müfredatın dini içeriğinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Ayrıca Bakanlık, "Adep" dersi müfredatına yönelik karalama kampanyası yürütenlerin "Iyman Sabagı" dersinin yerine B. Şapiro'yu destekleyen yeni içerikli "Adep Sabagı" dersi müfredatı okutulacaktır söylemlerinin gerçeği yansıtmadığını açıklamıştır. Ders müfredatının sadece isminin değiştiğini, içerik olarak aynı kaldığını belirtmiştir.[792]

"Iyman Sabagı" dersinin isminin değişmesinin nedenleri polemik şeklinde değerlendirmeye alan müfredat yazarlarından S. Baygaziev, bir kez daha "Iyman Sabagı" dersinin isminin neden "Adep dersi" olarak değiştiğini açıklamıştır. S. Baygaziev, Kırgız İlimler Akademisi tarafından aslında bu müfredatın "Etika" dersi olması düşünülerek hazırlandığını, ancak bazı grupların ve bilim adamlarının talebiyle "Iyman Sabagı" şeklinde isim verildiğini vurgulamıştır. Onların müfredatın önsözünde "Iyman Sabagı" dersinin dini içerikli olmadığını özellikle belirttiklerini de beyan etmiştir. Ayrıca, Ö. Çotonov'un istediği gibi dini içerikli müfredat ile ahlak eğitimi vermenin, Anayasaya uygun olmadığının altını çizmiştir. Ö. Çotonov'un Bakanlığa sunduğu "Iyman Sabagı" müfredatın, Kırgız Bilimler Akademisindeki bilim kurulu tarafından, "okulda dini propaganda amacı güden, metodolojik, didaktik ve bilimsel-pedagojik yönden çok eksiklikleri olan, konu bütünlüğü olmayan eksik program" olarak nitelendirildiğini de belirtmiştir. Değerlendirmede B. Batırkulov bu müfredatı "Dini mistisizme yönelten program" olarak tanımladığını, bunun dışında bu müfredat ile ilgili öğretmenlerden de çok sayıda şikayet geldiğini, dini içerikli müfredat ile öğrencilere kanununun izin vermediği dersi okutmak zorunda kalacakları endişelerini ilettiklerini dile getirmiştir.[793]

S. Baygaziev, neden Çotonov'un müfredatını kabul etmediklerini şu örnekler ile açıklamıştır. "Ö. Çotonov'un düzenlediği "Iyman Sabagı" dersi müfredatında yer alan

[791] Mustafa Kıdıbaev, "Adep Sabagı-Ruhiy canılanuu sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10126, 29 Ekim 2004, s. 1-3.
[792] Aynı yer.
[793] Kanıbek Abdraimov, "Açık kattar" cönündö açok söz ce "Iyman Sabagın" kaptagan tumandı taratkanda, *Kut Bilim*, Sayı: 10126, 29 Ekim 2004, s. 4-5.

> İman konusunu ele aldığımızda, dini içeriktedir. Biz Kırgız Cumhuriyeti vatandaşını değil de, İran İslam Cumhuriyetinin veya Arabistan vatandaşını mı yetiştiriyoruz? Ö. Çotonov ve onu destekleyenler okulları nasıl bir tehlikenin kucağına attıklarının farkındalar mı acaba? Yine bu müfredatta "Yaşlılara karşı tutum" başlığında, İslam dini dışındaki diğer inançlara sahip yaşlılara karşı öğrencinin bilmesi gerekenler başlığında: "Onları Allah sevmediği için sevmemek, onları kendine yakın dost edinmemek. Müslüman'ın kafire önce selam vermemesi" gibi öğütler verilirken, "Müslüman Öğrencinin Sorumlulukları" bölümünde "Dinsiz kafirlerden nefret edilmesi gerektiği" öğretilmektedir. Bu Taliban ideolojisi değil de nedir? Bu İslam kökten dinciliğinin, aşırı dindarların görüşü değil midir? Biz okullarda bu müfredatı mı okutalım? Dincilerin destekledikleri "Iyman" anlayışı budur ve kesinlikle biz okullarda bu müfredatın okutulmasına müsaade edemeyiz. Aslında ders "Iyman Sabagı" olarak kaldığında, dini grupların ve bunun gibi dini cemaatlerin okula girmeleri ve okulda öğrencileri etkilemesi daha kolay olurdu. Dersin ismi değişince, dini gruplar amaçlarına ulaşamadılar ve medya aracılığıyla bizi karalamak istiyorlar"[794] görüşü ileri sürülerek, bu müfredatın eğitim açısından tehlikeli boyutlarını dile getirmiştir.

S. Baygaziev, ayrıca müfredatın ismini Adep olarak değiştirmekle, "Iyman" probleminden uzaklaşılmadığını, aksine müfredatın tek yönlü olarak, etik anlamında bir içerikte olduğunun anlaşılır hale geldiğini vurgulamıştır. Diğer dini grupların bu müfredatı dini yöne çekme çabalarına da son verildiğini belirten S. Baygaziev'in, çocuğun dini gereksinimini camilerdeki hocalardan ya da medreselerden dini eğitim alarak gidermeleri gerektiği şeklindeki görüşünün,[795] Kırgız aydınlarının ve eğitimcilerinin genel kanaatini yansıttığı bir gerçekliktir.

Yukarıdaki tartışmalar eşliğinde, Iyman Sabagı dersinin ismi Adep olarak değiştiğini, ancak içerik olarak aynı kaldığını ifade edebiliriz.

4. Adep Dersinin Kazanımları

Adep dersi, insan ve iç dünyası, insanlık tarihi ve kendi hayatı hakkında özel ve toplumsal sorumluluk almayı, ecdatlar ile nesiller, ülke ile halkın önündeki sorumluluklar gibi ciddi problemler üzerinde düşünmeyi, mantıki sonuç çıkarma yetisine sahip yüksek ahlaki değerleri öğretecek olan yeni ders sistemi olarak tanımlanmıştır. Okul öğrencilerinin bu dersten aşağıdaki kazanımlara sahip olmaları beklenmektedir:

[794] Aynı yer.
[795] Aynı yer.

-Milli adab ve manevi-ahlaki değerleri koruma, öğrenme, araştırma ve yayma merakının olması;

- Halkın hayatı, milli özellikleri, psikolojisi, dini inançları, dünyaya bakış açısı, tarihi kültürel tecrübesi, adab-etik gelenekleri hakkında geniş, düzenli bilimsel anlayışa, bilgilere sahip olmak;

-Halkın manevi-ahlaki değerlerinin değişken olduğunun farkında olarak, Adep dersiyle ilgili ek kaynaklardan araştırma yaparak, okumaya çalmak. [796]

Adep dersinde özellikle öğretmen büyük öneme sahiptir. Öğretmen kendi duruşuyla, konuşmasıyla, davranışıyla her yönüyle öğrenciye ahlak abidesi olarak örnek olmak zorundadır. Ders hakkında birçok kitap yazılır, ders saatleri çoğaltılır, yeni yöntemler geliştirilir, ancak öğretmen yetersiz kalırsa, bunlar boşa gitmiş demektir. Adep dersi öğretmeni etnopedagojiyi, etiği, psikolojiyi çok iyi bilmek zorundadır. Bu dersi okutacak, hem insani olarak yüce, hem mesleki olarak uzman bireyleri yetiştirmek çağın en güncel taleplerinden biridir.[797]

Adep Sabagı dersi öğrencilere ahlaklı olmak, onurlu olmak, adil olmak, Vatanını sevmek gibi insani değerleri aşılayarak, onlarda her türlü koşulda da insan olarak kalmanın yollarını öğretmeyi amaçlamaktadır. İlk okutulmaya başladığı sırada öğretmenler için ek kaynak, müfredat sıkıntısı yaşansa da, artık 1-8. sınıflar için Adep ders kitabı yayınlanmıştır. Öğretmenler için ek materyaller, kaynaklar oluşturulmuş, Adep mecmuaları, Adep günlükleri hazırlanmıştır. Özellikle Bişkek şehrindeki öğretmenler arasında Adep dersiyle ilgili seminerler, konferanslar, toplantılar düzenlenmiştir. Adep dersinin öğretmenleri bu müfredatı yazan bilim adamlarıyla bir araya gelerek, fikir alış-verişinde bulunmuşlardır. Derslerle ilgili öneri, görüş ve eleştiriler beraber değerlendirilmiştir. Adep dersiyle ilgili öğrenciler arasında en iyi hikaye, en iyi performans ödevi, en iyi seminer gibi yarışmalar düzenlenmiştir. Bu tür

[796] S. İptarov, "Adep sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10297, 18 Temmuz 2008, s. 9.
[797] Aynı yer.

yarışmalarda kendi başarısıyla ön plana çıkan 81 No'lu okulda "Adep" merkezi açılmıştır. Bu merkezde dersle ilgili yeni metotlar, yeni çalışmalar diğer öğretmenlere tanıtılmıştır. Ayrıca, bu merkez ülkedeki yüksek okullar ile işbirliği halinde faaliyet yürütmüştür.[798]

Adep dersinin müfredatı 2010-2011 eğitim-öğretim yılında ülke genelinde temel eğitim alanında yapılan değişiklikler göz önünde bulundurularak, çağın taleplerine uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu değişiklik 2010-2011 eğitim-öğretim yılında okullarda okutulmak üzere hazırlanan "*Kırgız Cumhuriyetinin vatandaşları ve genç nesli vatanseverlik, manevi-ahlaki değerlere göre eğitmek*" teorisine de uygunluk arz etmektedir. Adep dersinin temel amacı "doğru düşünen, düşündüğü gibi konuşan, konuştuğu gibi yaşayan", dışarıdan aldığı eğitimi ile iç dünyasındaki uyumu sağlayabilen, insanın insani özelliklerine değer verebilen, ahlaklı, sorumluluk sahibi insanları yetiştirmek olarak açıklanmıştır. Ders müfredatının amacı ise, çocukların iç dünyasının sağlıklı olmasına özen göstererek, onlara ahlaki değerlerin anlamını kavratarak, adab kurallarını benimsemelerine yardımcı olmaktır[799] şeklinde ifade edilmiştir.

Adep dersinde her sınıf için yıllık 34 saat ayrılmıştır. Dersin müfredatı 1. ve 2. sınıflarda "Güzel ahlak insanın aynası", "Ailede ahlak eğitimi", "Toplumsal yerlerde adab", "Adabın altın kuralları" olarak, 3. ve 4. sınıflarda ise, "Adab kuralları", "İletişim adabı", "Kendini kendi eğit", "Ben ve benim dünyam" gibi konu başlıklarından oluşmaktadır. Her bir çeyrek sonunda öğrenilen konular tekrarlayarak değerlendirilecektir. Müfredatta her sınıf öğrencisinin sene sonunda sahip olması gereken kazanımlara da yer verilmiştir.[800] 2012-2013 eğitim-öğretim yılında Adep dersi 1-8.sınıflarda haftada 1 saat, 9. sınıfta haftada 2 saat, 10. sınıfta hafta 1 saat ve 11. sınıfta haftada 2 saat okutulacaktır. Eğitim dili Rus dilinde olan okullarda Etik dersi 1-6. sınıflarda haftada 1 saat okutulacaktır. Özbek dilinde eğitim veren

[798] Taalaybek Nasırımbekov, "Adep sabagı-artıkçılıktuu bagıt", *Kut Bilim,* Sayı: 10269, 30 Kasım 2007, s. 5.
[799] S. İptarov ve diğerleri, "Adep-Calpı bilim berüüçü mektepterdin 1-4.klastarı üçün özgörtüülör cana toluktoolor kirgizilgen okuu programması", *Kut Bilim,* Sayı: 10416, 11 Şubat 2011, s. 10-15.
[800] Aynı yer.

okullarda ise, 1-8. sınıflarda hafta birer saat, büyük sınıflarda "İnsan ve Toplum", "Ekonomi" dersleriyle birlikte haftada 1 saat okutulacaktır. 9-11. sınıflarda "İnsan ve Toplum", "Ekonomi" ve "Adep" dersleri içerik olarak birbirine yakın olduğu için, bütünleştirilerek okutulmaktadır. Ancak bazı konularda, ayrı ayrı ders işlenmesi önemlidir.[801]

Emekli öğretmen M. Bayımbetov, Kırgızistan'ın güney bölgesindeki pek çok yerde üst düzey yöneticilik görevlerini üstlenmiş biri olarak, toplumu ve gençleri iyi tanıdığı için Adep dersinin haftada 1 saatlik dersini yetersiz bulmakta ve en az haftada 3 saatlik zaman ayrılmasını talep etmektedir. "Çünkü Adep dersi diğer dersler gibi bilgi aktarma ve öğrenciler açısından bilgiyi kabul etmeyle sınırlı değildir. Bu derste uygulama da ön plandadır. Öğrenciler öğrendikleri değerleri sınıf ortamında, arkadaş çevresinde ve ailede uygulamalıdır ve bu öğretmen ile veli birlikte değerlendirmelidir"[802] diyerek, haftadaki 1 saatin tüm bunları yapmada yetersiz kaldığını vurgulamıştır.

Yukarıda değinildiği gibi, Adep dersinin müfredatı çok az değişiklik ile okutulmaya devam edilmiştir. Kırgız eğitimcilerinden S. İptarov, Adep dersi okullarda okutulmaya başladıktan sonra, eğitimin üç sacayağı olan aile, okul ve çevrenin arasında iletişim bağının güçlendiğini vurgulamıştır. Ailedeki eğitim ile okuldaki eğitimin uyumu sayesinde çevrede çocuğun davranışını kontrol etme olanağı sunulmuştur. Ayrıca öğrenciler arasında sabır, etnik gruplara ve dinlere yönelik tolerans, anlayış ve karşılıklı hoşgörüyü, çevresindekilere karşı daha toleranslı olmalarını sağladığı pratikte görülmektedir. Bu bağlamda 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Adep dersi 1. - 4. sınıfları için değiştirilmiş olan program esas alınarak okutulmuştur. Bu programda esas olarak birey temele alındığı için, bireyin ailede, toplumda ve okuldaki adabı temel konu olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu program ülkedeki tüm okullarda zorunlu olarak okutulmaya devam etmektedir. Programa dahil olunan din konusu ise kültürel

[801] S. İpratov, "Adep", *Kut Bilim,* 2012.
[802] Mayrambek Toktorov, "Iyman-bul içki ruhtagı tazalık", *Kut Bilim*, Sayı: 10240, 20 Nisan 2007, s. 5.

bazda ele alınmıştır. Adep dersi öğretmenine, dersi okuturken bölgesel ve yerel özelliklere ve ihtiyaçlara uygun olan talim-terbiye verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.[803]

Adep dersini içerik olarak yakın olan dersler ile birlikte verme fikrinin yanlış olduğunu örnekler ile açıklayan Cooşbay Karimov'un "Edepliler İmanlı mı?" adlı makalesi yayınlanmıştır. Büyük sınıflarda Adep dersinin "İnsan ve Toplum" dersiyle birlikte, ilkokulda ise "Meken taanuu" dersiyle birlikte okutulduğu, ancak görünürde konuları aynı olmasına rağmen, içerik ve kazandırmak istedikleri kazanımların farklı olduğu vurgulanmıştır. Adep dersinin bu derslerden ayrı olarak okutulmasının amaca uygun olacağının da altı çizilmiştir.[804]

5. Adep Dersiyle İlgili Ek Kaynaklar

Kut Bilim gazetesinde bazı konular Adep dersi müfredatı kapsamında öğretmenlere usul yönünden destek amacıyla uzman bilim adamları tarafından ele alınarak yayınlanmıştır. Gazetede, S. Baygaziev tarafından "*XI. Sınıfın Adep Dersi İçin*" köşesinde, Kırgız şairlerinden Cenicok'un şiirlerindeki ahlak anlayışı kaleme alınmıştır. Cenicok'un şiirlerinde ahlakın emekle, çalışmayla güzelleşeceği belirtilmiştir. Emek, Cenicok için ahlaki kriteridir. Ayrıca o, toplumsal ahlak anlayışına sahiptir. Halk için yapılan iyiliğin her şeyden üstün olduğunu vurgulamıştır.[805]

Yine aynı köşede Arstanbek Buylaş Uulu'nun ahlak anlayışı ele alınmıştır. Ona göre, insan sosyal varlık olduğu için, onun ahlaki kriterisi insanın toplumdaki yeridir. "Halk ile sen yücesin, Halktan dışlanırsan, sadece bir geyiksin" diyerek, insanın sosyal yönünü vurgulamıştır. Arstanbek şiirlerinde örnek yönetici nasıl olmalı sorusuna da etraflıca cevap aramıştır. Onun şiirlerindeki ahlaki değerler öğrencilere yol göstermekte ve onların gerçek insan olarak var olma mücadelesi vermelerine yardımcı olmaktadır.[806]

[803] S. İptarov, "Adep", *Kut Bilim,* Sayı: 10438, 29 Temmuz 2011, s. 15.
[804] Cooşbay Karimov, "Adeptüülör Iymanduubu?", *Kut Bilim,* Sayı: 10437, 22 Temmuz 2011, s. 11.
[805] S. Baaygaziev, "Cenicoktun etikası", *Kut Bilim,* Sayı: 10269, 30 Kasım 2007, s. 11.
[806] S. Baygaziev, "Arstanbektin etikası", *Kut Bilim,* Sayı: 10267, 16 Kasım 2007, s. 11.

Kut Bilim gazetesine "*Adep Hikayeleri*" köşesinde Adep dersine ek kaynak olarak, Yazar-eğitimci Abdıkerim Muratov'un "Atalar Sözü-Akılın Közü. Adep Hikayeleri" adlı kitabından genel adab-ı muaşeret konuları yayınlanmıştır. Burada Konuşma adabı, Vedalaşma adabı, Selamlaşma adabı gibi başlıklar öğrencilerin toplumdaki davranışları ve konuşmaları ile ilgili genel adab-ı muaşeret kuralları çerçevesinde açıklanmıştır. [807] Gazetenin sonraki sayılarında, "Emanete ihanet etmemek" konusunda hadis rivayetleri ve Nizamü'l-Mülkteki hikayelerden örnek verilerek, öğrencilere emanetin önemi açıklanmıştır.[808]

Aynı köşede "Adep Bilimi" başlıklı makalede, Kırgız geleneğinde ahlak ilkesi olarak bilinen kurallar öğrencilere aktarılmıştır. Bu prensiplerde ahlaklı bireye edepli olmak, başkalarına hakaret etmemek, dedikodudan uzak durmak, hırsızlık yapmamak, iyi niyetli olmak, kanaatli olmak, haram ile helalı ayırt edebilmek, Hacc farzını yerine getirdikten sonra ahlakını düzeltmek gibi değerlerden bahsedilmiştir.[809]

Bunun dışında bu köşede Kırgızların Kutsal saydıkları yedi sayısı ve Kırgız geleneğindeki yedi sayısıyla ilgili bilgiler aktarılmıştır. Örneğin, yedi atanı bilmek, 7 gün, 7 yıldız, 7 ekmek, 7 nasihat, "Yedinin biri Hızır" anlayışı öğrencilere Adep dersi çerçevesinde aktarılmıştır.[810]

Kırgız eğitimcilerinden S. Baygaziev, dersler aracılığıyla öğrencinin içindeki insani özellikleri keşfederek, onları geliştirmeyi önemsemektedir.

> "Bir insan kendi alanında başarılı uzman ya da bilim adamı olabilir, ama en iyi insan olmak bambaşka bir şey. Sovyet dönemindeki tüm yönlü yetişmiş insan modelinden neden ruhsuz, acımasız ve bencil bireyler yetişti sorusu gelir akıllara. Evet, Sovyet eğitim sisteminde birey hem mesleki, hem eğitim, hem estetik açıdan gelişmiş olacaktı. Sadece ilkokul 3. sınıfın Anadili ders kitabındaki konu başlıklarına şöyle göz gezdirdiğimizde, bu sorunun cevabını alabiliriz. "V.İ. Lenin adındaki öncü kurumu ne zaman kuruldu?", "Öncülerin babaannesi", "Ekim Bayrağı", "Parti bizi öğretti", "Moskova-Sovyetler Birliğinin başkenti", "Lenin hakkında şiir", "Arkadaşlarınız", "Bulgaristan'dan arkadaşın", "Sivil savaş", "Halkların evi", "Büyük atam Lenin'e", "Sovyet halkının büyük başarıları", "Çocuklara Lenin'in sevgisi" gibi başlıklardan oluşan Anadili

[807] Abdıkerim Muratov, "Salamdaşuu adebi", "Koştoşuu adebi", "Süylöşüü adebi", *Kut Bilim,* Sayı: 10304, 26 Eylül-21 Kasım 2008, s. 8.
[808] A. Muratov, "Amanatka kıyanat kılboo adebi", *Kut Bilim,* 13 Ocak 2009, s. 8.
[809] Amantur Akmataliev, "Adep bilimi", *Kut Bilim,* Sayı: 10008, 18 Ocak 2002, s. 8.
[810] Burul Okolonova, "Bul düynödö emneler bar cetiden?", *Kut Bilim,* Sayı: 10317, 13 Ocak 2009, s. 7.

> kitabında, sadece partinin öngördüğü konulara yer verilerek, Kırgız halkının, milli kimliği, milli kahramanları, Kırgızistan'daki güzellikler gibi konulara hiçbir zaman değinmediğine şahit oluyoruz.[811]

Bu konular bize millet kimliğinden soyutlayarak "Sovyet tipi insan" yetiştirmeyi amaçlayan ideolojinin kuru nasihat ve yararsız eğitiminden ibaret olduğunu göstermiştir. Ne yazık ki, bağımsızlıktan sonra uzun bir süre daha Sovyet dönemindeki ders kitapları okullarda okutulmaya devam etti ve bu da eski zihniyetin devam etmesini sağladı. Yeni nesil ne komünist ideolojiye, ne de Kırgız milli değerlerine sarılabildi, sadece kendini hiçbir yere ait hissetmeyen, kimliksiz bireyler yetişti. Bunlar içgüdüsel olarak aidiyet duygusunu çeşitli misyoner gruplara üye olarak tatmin etmeye başladılar. Kırgız eğitim sisteminin en büyük çıkmazı da buydu zaten. Gençlere etkili milli ideoloji teorisi sunulamadı ve hala bunun sıkıntıları devam etmektedir. Kendi milli Kırgız kimliğimizi benimsetmeye, gelenek göreneklerimizi öğretmeye, "Manas" destanını örnek olarak sunmaya çalıştık, ancak yetersiz kaldık. Öğrenciler arasında hala kimlik arayışı sürmektedir.

Sovetbek Baygaziev'in "Ata mekendik cana düynölük etika" (Milli ve Evrensel Etik) adlı kitabı 11. Sınıflar için "Adep" ders kitabı çıkana kadar okutulmak üzere öğretmenlere yardımcı materyal olarak hazırlanmıştır. Kut Bilim gazetesi tarafından öğrenciler ve öğretmenler için en ideal kaynak olarak gösterilmiştir.[812]

Toplumda artan ahlaksızlık, okul öğrencileri arasında yaygınlaşan uyuşturucu, sigara ve içki alışkanlıkları, suça karışma oranının yükselmesi gibi etkenleri azaltabilmek için Adep dersi okutulmuştur.[813]

Adep dersini okuldaki tecrübeli öğretmenlerin okuttuğunu daha önce belirtmiştik. Böyle tecrübeli öğretmenlerden birisi olan Cooşbay Karimov, Tarih ve Adep dersi öğretmenidir. O bu iki dersi işlerken tarihi gerçeklerden yola çıkarak insani değerlere, tarihten beri insanların insan olabilmek için gösterdikleri çabalara değinerek, öğrencileri ahlaklı,

[811] Sovyetbek Baygaziev, "Uyadan emneni körsö…", *Kut Bilim,* Sayı: 10194, 5 Mayıs 2006, s. 9-10.
[812] F. Sıdıgalieva, "Pedagog-okumuştuunun canı kitepteri", *Kut Bilim,* Sayı: 10301, 5 Eylül 2008, s. 5.
[813] S. Rısbaev, "Mektep idealdarı kayda kaldı? Ce "maktagan bala"", *Kut Bilim,* 2013.

anlayışlı ve erdemli olmaya davet etmiştir. Onun diğer öğretmenler ile paylaştığı "İnsan-ağaç gibidir" konulu etkinliği dikkat çekicidir. O insanın, ağaç gibi toprağa kök salıp büyüdüğünü, ağaç gibi meyve verdiğini ve meyvesi ne kadar çok olsa, o kadar çok eğildiğini yani insanın mütevazı olması gerektiğini, insanın da ağaç gibi tohum verdiğini, büyük ağacın gölgesinden herkesin yararlandığını ifade ederek, insanı ağaca benzetmiştir. Ağacın yükselmesi için derinleşmesi gerektiğini belirten öğretmen, insanın da yüce ahlaka sahip olması için derin bilgiye sahip olması gerektiğinin altını çizmiştir.[814]

Okuldaki Adep dersini uzmanların vermediği hepimize malum. Onu okulda tecrübeli, saygın, branş öğretmenleri vermektedir. Bu tür öğretmenlerin biri Ceti-Ögüz ilçesine bağlı M. Tınaev adındaki Orgoçor ortaokulunun İngilizce dersinin öğretmeni Kayır Baydölötova. O aynı zamanda Adep dersini de okutmaktadır. Kut Bilim gazetesinde onun 9. sınıflar için hazırladığı "Kız adabı" dersi ile ilgili tecrübeleri yayınlanmıştır. Bu derste geleneksel pedagojideki kızların adabı ile günümüzdeki kızların adabı karşılaştırılmıştır.[815]

Okullardaki Adep dersinin, öğrencilerde milli kimlik bilinci kazandırarak, Kırgızların gelenekleri, örf-adetleri ve oyunları hakkında geniş bilgi sahibi olmasını sağladığını belirten Ş. Nazaralieva, bu tür bilgileri öğrencilere daha sağlıklı olarak aktarabilmek için Adep dersinde Kırgızların göçebe hayatlarındaki meslekleri olan dericilik, marangozluk, demircilik gibi el emeği, göz nuru işlerin önemi anlatılarak, onları gelecek nesle aktarabilmek için katkı sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.[816]

2010 yılında Adep dersinin ders saatininin kısaltması gerektiği konusunda tartışma başlamıştır. Bunun gereksiz olduğunu belirten Bişkek şehrindeki Adep dersi öğretmenleri, Eğitim Bakanına mektup yollayarak, Adep dersinin saatlerinin kısaltılmaması hakkında ricada bulunmuşlardır.[817]

---

[814] Cooşbay Karimov, "Biyikteş üçün terendeş kerek", *Kut Bilim*, Sayı: 10282, 29 Mart 2008, s. 7.
[815] Çolpon Kiyizbaeva, "Bugunkü boygo cetken kız", *Kut Bilim,* Sayı: 10300, 28 Ağustos 2008, s. 19.
[816] Ş. Nazaralieva, "Baldardın Kırgız dünyö tanımın terendeteli", *Kut Bilim,* Sayı: 10315, 20 Aralık 2008, s. 8.
[817] "Adam körkü-adep", *Kut Bilim,* Sayı: 10328, 9 Temmuz 2010, s. 12.

Kut Bilim gazetesinde Adep dersi için ek materyal olarak kullanılabilen yeni kitapların tanıtımı yapılarak, öğretmenlerin kitap hakkındaki fikirlerine de yer verilmiştir. Emekli öğretmen Şapı Nazaralieva tarafından kalem alınan "Adep Mecmuası" adlı kitabın öğretmenler için en büyük ek kaynak olma özelliğine sahip olduğu belirtilmiştir. Ancak bu kitabın çok az sayıda basılması ve ülkedeki pek çok okula ulaşmaması bir eksiklik olarak dile getirilmiştir.[818] Ayrıca yazarın Adep dersi ile ilgili 10. Sınıflar için "El taanuu", 8. sınıflar için "Adam" usul kitapları da öğretmenler için kaynak kitap olarak değerlendirilmelidir. Emekli öğretmenler Adep dersini daha çok geleneksel ahlaki değerleri esas alarak okuttuklarından[819] dolayı, bu kaynaklar öğretmenlere yol gösterici niteliktedir.

Ayrıca Adep dersi için ilk defa S. Rısbaev ve B. Abduhamidova tarafından "Adep Alippesi" (Adab Alfabesi) adlı ders kitabı kaleme alınmıştır. Bu kitap müfredata uygun şekilde, konulara göre tasnif edilmiştir ve öğretmenler için temel kaynak niteliği taşımaktadır.[820]

Kut Bilim gazetesinde özel "Adep Sabagı" köşesi açılmış ve orada öğretmenler için örnek konuların işleniş şekilleri ya da konular ile ilgili bilgilendirici makaleler etnopedagoji uzmanları ya da diğer eğitimci uzmanlar tarafından kaleme alınmıştır. "Kırgızlar ve Yıldızlar" başlıklı makale buna en güzel örnektir. Bu makalede Kırgızların yıldızlar ile ilgili efsaneleri, Kırgızların astroloji anlayışı etnopedagoji uzmanı tarafından açıklanmıştır.[821]

"Adep" dersi için etnopedagojik yöndeki özel materyallerin etnopedagoji uzmanları tarafından hazırlanarak sunulduğu bir diğer makale ise, "Terbiye Başlangıcı" adlı makaledir. Bu makalede göçmen hayat tarzındaki yasaklar ve nasihatler ele alınarak, onların çocukların terbiyesindeki önemi vurgulanmıştır.[822]

[818] Gulnara Alıbaeva, "Adep sabagı-tarbiya berüünün ıyık kuralı", *Kut Bilim*, Sayı: 10180, 20 Ocak 2005, s. 10.
[819] Gulnara Alıbaeva, "Tarbiya berüü-calpı eldik iş", *Kut Bilim,* Sayı: 10353, 23 Ekim 2009, s. 7.
[820] Zilola İbragimova, "Adam körkü-adep", *Kut Bilim,* 2005.
[821] Abdıkerim Muratov, "Kırgızdar cana cıldızdar", *Kut Bilim, Sayı*: 10184, 17 Şubat 2006, s. 9.
[822] S.K.Rısbaev, "Tarbiya başatı", *Kut Bilim*, Sayı: 10125, 15 Ekim 2004, s. 5.

"Adep Sabagı" köşesinde bu ders için öğretmenlere yardımcı kaynak olarak, Narın ilinden öğretmen A. Cunusov'un "Kaada-salt-eldin küzgüsü" (Örf-Adetler Halkın Aynasıdır) adlı makalesi yayınlanmıştır. Bu ders örneğinde öğrencilere anadili, ana vatanı, örf-adetleri ve tarihini en iyi şekilde öğreterek, milli bilinç kazandırmak, milli tarih anlayışını oluşturmak ve geçmişten günümüze aktarılagelen örf-adetleri koruyup, sonraki nesillere aktarma bilincini kazandırmak amaçlanmıştır.[823]

Oş bölgesinde bağımsızlıktan sonra İman dersinin okullarda okutulmasını talep eden eğitimcilerin başında gelen M. Bayımbetov, bu konuyla ilgili 1992 yılındaki programın oluşumunda da fikir ve önerilerini aktardığını, Eğitim Bakanlığı tarafından 2003 yılında bölgelere göre Oş, Çüy ve Talas illeri örneğinde birer "Iyman sabagı" programı hazırlanması talep ettiğini dile getirmiştir. Ancak bu program daha hazırlanma aşamasında iken, Kırgız Bilimler Akademisi tarafından "Adep Sabagı" müfredatının hazırlanarak, acelece kabul edildiğini, daha sonra Oş örneğindeki İman dersi programının bilim kuruluna gönderildiğini, ancak bu programın dini içerik ağırlıklı olduğu gerekçesiyle reddedildiğini ifade etmiştir. Bu programın Oş bölgesindeki halkın talebine uygun olarak hazırlandığını dile getiren M. Bayımbetov, dersin isminin ise, tekrar "İman Sabagı" olarak değişmesini talep ettiğini ifade etmiştir. Ona göre Adep dersinde, daha yüzeysel bir değerlendirme ve bilgi aktarımı yapılmaktadır. İman dersinde ise, öğrencinin maneviyatına yönelik eğitim verileceğini, öğrencinin iç dünyasını zenginleştirmenin amaçlandığını[824] ifade etmiştir.

Ş. Camansariev'in "Kendi Kendini Eğitmek" adlı makalesi 1999 senesinin Mart ve Nisan sayılarında yayınlanmıştır. Bu makalede genel okurlar için adab-ı muaşeret kuralları, unutulmuş bazı Kırgız gelenekleri ele alınmış, gençlerin batıyı örnek olan, ahlaksız davranışları eleştirilmiştir. Ayrıca, Kırgız geleneğinde ailenin önemi vurgulanmıştır. Aile küçük devleti temsil ettiği ve çocuklar temel ahlaki eğitimlerini ailede aldıkları için, ailenin

[823] Alımkul Cunusov, "Kaada-salt-eldin küzgüsü", *Kut Bilim*, Sayı: 10179, 12 Ocak 2006, s. 11.
[824] Mayrambek Toktorov, "Iyman-bul içki ruhtagı tazalık", *Kut Bilim*, Sayı: 10240, 20 Nisan 2007, s. 5.

topluma faydalı bireyler yetiştirmede katkı sağlaması gerektiği belirtilmiştir. Artık zaman ve insanlar arasında anlayış değiştiği için, eskiden toplum her şeyden önce gelmekteyken, artık bireyin önceliklerinin öne çıktığı vurgulanmıştır. Bu acı gerçek ile yüzleşerek, "Önce sen, sonra toplum" anlayışı yerleştiğinin bilincinde olarak, "önce sen kültürlü ol, önce sen çalışkan ol ki, toplum senin gibilerden oluşarak, güçlü toplum olsun" ya da "önce senin manevi inancın, senin ailen sağlam olsun ki, toplumun ideolojisi buna göre oluşsun" görüşünü benimsetmek gerektiğini ileri sürmüştür.[825]

6. Ailede Ahlak Eğitimi

Bağımsızlıktan sonra aile yapısında ve ailede verilecek olan eğitimde de değişiklikler olmuştur. Piyasa ekonomisi ile karşılaşan halkın ailede çocuklarına talim terbiye vermeyi ikinci, üçüncü plana iterek, sadece günlük geçimin derdine düştükleri bir gerçekliktir.[826]

Bundan dolayı okulda ve ailede verilecek ahlak eğitimi zayıflamakta ve öğrenciler arasında kabadayılık, eşkıyalık tarzı kutuplaşmalar gün geçtikçe artmaktadır. Bunun nedenleri sosyo-ekonomik olduğu gibi psikolojik de olabilir. Çünkü öğrenciler ile yakından ilgilenmesi gereken veliler para kazanmak için yabancı ülkelerde çalışmakta, öğretmenler maaşı az olduğu için ders dışında öğrenci ile ilgilenmemektedirler. Bunun sonucu olarak, boş zamanını dışarıda geçiren öğrenci ister istemez suç örgütlerinin hedefi haline gelmektedir. Böylece, daha okul sıralarında ahlaksızlığın her boyutunu deneyerek öğrenmekteler. Topluma da hasta ruhlu öğrenciler kazandırılmaktadır.[827]

Kırgız Cumhuriyetinin "Eğitim" Kanununda, veliler (kanuni vekiller) çocuğun temel eğitim alması için gerekli koşulları yaratmaz ise, Kırgız Cumhuriyetinin kanunlarına uygun olarak idari sorumluluk alırlar denilmektedir. Terbiyenin başlangıcı ebeveynlerdir. Onlar çocuklarına güzel örnek olup, ahlaklı olmalarına olanak sağlarsa duyarlı, iyi niyetli ve yardımsever bireyler çoğalacaktır. Veli, toplum ve diğer kuruluşlar çocuk eğitiminde

[825] Ş. Camansariev, "Özün özü tarbiyaloo degen emne?", *Kut Bilim,* Sayı: 9885, 23 Ocak 1999, s. 7.
[826] Canıl Cusupcan kızı, "Sen calgız emesin, ulum!", *Kut Bilim ,* 19 Ocak 1994, s. 5.
[827] "Mektep reketi sotsialdık oorubu", *Kut Bilim,* Sayı: 10455, 23 Kasım 2011, s. 3.

sorumluluk almazlarsa, okul tek başına bu sorumluluğu üstlenemeyeceği ve bu görevin altından kalkması zor olacağı için kanunlarda, yönergelerde hatta Anayasada ebeveynin çocuk eğitimindeki rolünün net bir şekilde belirtilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.[828]

Öğrenci temel ahlaki öğretileri önce aileden alması gerektiğini, okuldaki olumsuz davranış veya sokaktaki tartışmanın tek sorumlusunun okul olmadığını vurgulayan yazar, son zamanlarda okulun işlevselliği kaybolduğunu, hırsızlık yapan, arkadaşlarını döven veya hakaret eden öğrenciye herhangi bir yaptırım uygulanamadığının görüldüğünü ifade etmektedir. Çünkü aileler yanlış yapan çocuğunu savunmak adına kendilerini siper ederek, bu "yanlış" yolda ilerlemesine olanak sağlamışlardır. Öğretmen sözünü dinletememekte, eleştirememekte ve bu olumsuz duruma seyirci kalmaktadır. Eğitim-öğretimin sadece okulun ya da öğretmenin değil, tüm toplumun, velilerin, çevrenin ve arkadaşlarının işi olduğunu kavramamız ve ona göre davranmamız gerekmektedir.[829]

Kırgız eğitim sistemindeki en güncel konulardan biri, öğrencilerin okulu terk etmeleri ve aile ekonomisine katkı sağlamak için pazarda ya da başka işlerde çalışmak zorunda kalmalarıdır. Kut Bilim gazetesinin 1 Kasım 2008 tarihli bildirisine göre, Kırgızistan'da 40 bin çocuk okula gitmemektedir. Bunun nedeni bir yandan piyasa ekonomisinden dolayı ailelerin ekonomik durumlarının zayıflaması ve diğer yandan okullardaki aidatların yükseltilmesi ve velilerin çocukların eğitimi hakkında düşünmemeleridir.[830]

Kut Bilim gazetesindeki "*Oylor, sunuştar, pikirler*" (Düşünceler, Öneriler, Fikirler) adlı köşede öğretmenler, emekli eğitim çalışanları ve okur kitlesinin okul eğitimi, halk arasındaki olumsuz olaylar, milletin geleceğini tehlikeye sokacak kötü alışkanlıklar gibi

[828] Şarşenbek Altıbaev, "Tarbiya başatı-ata-ene", *Kut Bilim,* Sayı: 10181, 27 Ocak 2006, s. 4.
[829] Şarşenbek Altıbaev, "Bilim cana tarbiya berüü calpıbızdın işibiz", *Kut Bilim ,* Sayı: 10248, 15 Haziran 2007, s. 9.
[830] Ayzada Kasmalieva, "Kırgızstanda 40 min bala mektepke barbayt", *Kut Bilim,* Sayı: 10309, 1 Kasım 2008, s. 8.

konularda fikirlerini, önerilerini beyan eden yazılara yer verilmektedir. Bu tür yazıların birinde, Kırgızların genetik olarak temiz ve sağlıklı olması için en temiz, narin denilen köylere kadar ulaşan içki, sigara, uyuşturucu ve cinsel yolla bulaşan AIDS hastalığının ve bunlar ile mücadelenin okul sıralarında başlaması gerektiği görüşü bildirilmiştir.[831]

Çocuğun ahlaklı, merhametli ve anlayışlı olarak büyümesinde ailenin önemı çok büyüktür. Çocuk ailede ne gördüyse, neyi öğrendiyse onu yapar. Çocukların doğasında iyilik ile kötülük, merhamet ile zalimlik, hoşgörü ile kin eşit oranda bulunur, hangi yönüne ağırlık verilirse, o yönü gelişir. O yüzden çocuklarımızın merhametli, iyi kalpli olmaları için evde, toplumda ve okulda o ortamı hazırlamamız gerekmektedir.[832]

Çocukları yetiştirebilmek için toplumda güzel ahlakıyla gençlere nasihat verecek olan büyüklerin önce kendilerinin örnek olması gerekiyor. Acaba onlar gençlere nasıl örnek oluyorlar, iş yerinde adil mi, evde merhametli mi, sokakta anlayışlı mı, bilgili mi, sabırlı mı? Makalede bununla birlikte gençler arasındaki ahlaksızlığın, hayâsızlığın, vurdumduymazlığın müsebbibi büyükler olduğunun farkında olup olmadıkları sorgulanmıştır.[833]

Bağımsızlıktan sonra ahlak eğitimi konusunda öğretmenlerin başvurduğu kaynaklar da değişmiştir. Sovyetler Birliği döneminde sadece Marksist-Leninist, komünist içerikli kitapların belirlediği ahlak kriteriler öğretilirken, bağımsızlıktan sonra geçmiş dönemde okutulması yasak olan eserler tozlu raflardan indirilerek öğrencilere, genel okurlara sunulmaya başlanmıştır. Eskiden yasak olan ortak kültür değerimiz olan Yusuf Has Hacib'in "Kut Alçu Bilim" eseri Kut Bilim 'in 9 Haziran 1994 sayısında yayınlanmıştır. Bu makalede eserin ahlaki yönden eğitici bir kaynak olduğu örnekler ile açıklanmıştır.[834] Kırgız etnopedagojisinin bir diğer kaynağı da Türk dilli halkların ortak destanları ve efsaneleri sayılmaktadır. Ortak bir hazine olarak değerlendirilen "Korkut Dede" destanı, ahlak

[831] K. Nurkulov, "Uluttuk genefonubuzdu kantip cakşırtabız?", *Kut Bilim,* Sayı: 10302, 12 Eylül 2008, s. 7.
[832] Alimcan Masaev, "Siz balanızdı kantip tarbiyalaysız?", *Kut Bilim,* Sayı: 9657, 2 Şubat 1993, s. 4.
[833] Şarşenbek Altıbaev, "Adeptüülük bizdenbi, ulular?", *Kut Bilim*, Sayı: 10191, 14 Nisan 2006, s. 9.
[834] Öskönbay Kozubaev, "Uyadan emneni körsö, uçkanda oşonu alat", *Kut Bilim,* Sayı: 9722, 9 Haziran 1994, s. 5.

eğitimindeki en büyük kaynaklardan birisidir. Bu eserde çocukların eğitimi, yurtseverliği gibi pek çok konu ele alınmıştır.[835] Görüldüğü gibi bağımsızlıkla birlikte ahlak eğitiminde artık Sovyet dönemindeki ideolojik temelden uzaklaşılmış milli değerler öne çıkmaya başlamıştır.

[835] Abdıkerim Muratov, "Korkut Ata" kitebindeki eldik talim-tarbiya, *Kut Bilim,* Sayı: 10418, 25 Şubat 2011, s. 5.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırmamız Sovyetler Birliği döneminde öğretmenlere yönelik Mugalimder Gazetası adıyla ve bağımsızlıktan sonra aynı gazetenin devamı olarak ismini Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" kitabından esinlenerek "Kut Bilim " olarak değiştirerek, yayın hayatına devam eden, Eğitim Bakanlığına bağlı iki gazeteye dayanmaktadır. Bu araştırma ile her iki dönemin siyasi, ideolojik, kültürel ve eğitim alanındaki gelişmelerini yakından irdeleyerek, onları karşılaştırma fırsatını elde etmiş olduk. Aynı zamanda devletin ideolojik ve siyasi yansımasına da bu gazeteler aracılığıyla şahit olduk. Sovyetler Birliği döneminde her alanda Moskova merkezli bir siyaset yürüten Kırgızistan, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da yukarıdan gelen emirleri harfiyen yerine getirmek zorunda olmuştur. Buna 3 Ekim 1924 tarihinden itibaren N.K. Krupskaya'nın önderliğinde yayın hayatına başlayan Uchitelskaya Gazeta isimli gazetenin aynısının Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde 7 Nisan 1953 tarihinde yayınlanmaya başlaması bir örnektir. Bu gazete KSSC'nin eğitim bakanlığına bağlı olarak haftalık yayın yapmıştır. Araştırmamızda bu gazetedeki ateist ve ahlak eğitimi konularını irdeledik.

Araştırmamızın birinci bölümünde Ekim devrimi öncesi Kırgız eğitim kurumları ve onların genel durumuna değinilmiştir. Kırgızistan'da faaliyet gösteren eğitim kurumları, Çarlık Rusya'sının Türkistan'a yayılma politikası sonucunda çeşitlenmiştir. Daha önce geleneksel nitelikte köy mektepleri ve şehir merkezlerindeki medreselerde verilen eğitim, daha sonra Tatar aydınlarının başını çektiği Usul-i Cedit okullarında verilmiştir. Bu okullar sayesinde yerel halk kendi kimliğinin bilincine vararak, kadim eğitim sisteminden farklı bir şekilde eğitim almaya başlamıştır. Ancak bölgedeki Usul-i Cedit okullarının varlığı Ruslara tehdit oluşturduğu gerekçesiyle önce kısıtlanmış, daha sonra da kapatılmıştır. Çarlık idaresi, bölgede tercümanlara, küçük memurlara ve Rus kültürünün propagandasını yapacak elemanlara ihtiyaç duyduğu için ve Usul-i Cedid okullarına alternatif olarak 19. yüzyılın

sonunda, yerli halkın çocuklarını okutmak üzere Rus-Tüzem okullarını açmaya başlamıştır. Bu okullarda eğitim iki dilde ve iki öğretmen eşliğinde yürütülmüştür. Çarlığın büyük umutlarla açtığı Rus-Tüzem okulları müfredattaki uyumsuzluk nedeniyle beklenen başarıyı sağlamamıştır. Son olarak bölgede faaliyet gösteren okulların biri de Çar idaresinin göç politikası nedeniyle gelen Rus nüfusun çocuklarına temel eğitim verecek olan Rus ilkokullarıdır. Rus ilkokullar bölgedeki Rus nüfusun bulunduğu hemen hemen her köyde açılmıştır ve öğretmenleri de Rus kökenli olanlardan oluşmuştur. Bu bölümde Sovyetler döneminde bize aktarıldığı gibi Sovyetler Birliği kurulduktan sonra eğitim kurumlarının varlığı söz konusudur görüşünün gerçeği yansıtmadığını ve Ekim devriminden önce de Kırgızistan'da çeşitli eğitim kurumlarının faaliyet gösterdiğini incelemiş olduk. İster Çarlık idaresinin kendi çıkarlarını bölgede koruyabilmek ve yerel halkla yakınlaşmak amacıyla açtığı okullarında olsun, ister eski medrese eğitimine tepki olarak Bahçesaray'da başlayan ve Türkistan'da da açılan Usul-i Cedit okullarında olsun, Kırgız halkının geleceğine yön verecek olan aydın insanlar yetişmiştir. Ancak eğitim kurumlarının reforma ihtiyaç duyduğunu ve bu reformu gerçekleştirmek isteyenlerle bu çabaları bidat olarak gören kadimciler denilen kesim arasındaki çekişmeler sonucu beklenen başarıya ulaşılamadığını da göz ardı etmemek gerekir.

Ekim Devriminden sonra ise Sovyetlerin uyguladığı eğitim politikası gereği genel okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Bölge halkının eskiyle olan bağını koparmak ve yeni kültürel devrim yapmak amacıyla iki kere alfabe değişikliğine gidilmiştir. 1937 -1940 yılları arasında Latin alfabesinin yerine Kiril alfabesi kabul edilmiştir. 25 Temmuz 1930 tarihli "Genel Zorunlu Eğitim" hakkındaki Komünist Partinin 16. Kurultayında alınan karar doğrultusunda KSSC'de 12 Ağustos 1930 tarihinde tüm bölge ve şehirlerde Genel Yedi Yıllık Zorunlu Temel Eğitimin (yürürlüğe) başlaması hakkında karar alınmıştır. Kırgız eğitim sistemi Sovyetlerin eğitim anlayışı çerçevesinde gelişmiştir. KSSC'deki eğitim alanındaki, ahlak ve ateist eğitim konusundaki konuların irdelendiği araştırmamızın esas konusu olan

Mugalimder Gazetası 1953'te yayın hayatına başlamıştır. Gazete dönemin siyasi, kültürel ve ekonomik yönünü yansıtan birincil kaynak olması nedeniyle büyük öneme sahiptir. Sovyet dönemindeki politeknik eğitim ve onun okullarda uygulanışı, diğer politik söylemlerin yansımaları ve ideolojik görüşlerin eğitim alanındaki etkileri de bu gazetede yakından irdelenmiştir. Birinci bölümde ayrıca Sovyet eğitimcilerin görüşlerine de değinilmiştir. Mugalimder Gazetası'nın tarihçesine ve içeriğine değinilerek, gazetenin o dönemdeki etkisi de tespit edilmiştir.

Gazetede genelde eğitim alanındaki konular bulunmakla birlikte siyasi ve ideolojik konular da ağır basmıştır. Bireylerin bilincine komünist anlayışı yerleştirmek için ideoloji devreye girmiştir. Her şey bilime tabi kılınarak, bilimsel ateizm, bilimsel komünizm kürsüleri açılmıştır. Yaklaşık yüz bin dergi ve diğer yayınlar aracılığıyla bu ideoloji okullarda okutulmuştur. Okulların %90'ı komünist nitelikteki kaynak ve materyaller ile donatılmıştır. Bu bakımdan Sovyet döneminde yayınlanan Mugalimder Gazetasındaki din ve ahlak eğitiminin, Komünist Partinin siyasi çıkarlarına uygun olarak şekillendiğini söylemek mümkündür. Komünist parti, Birlik ülkelerindeki halkların dostluğunu pekiştirmek için enternasyonal eğitime de önem vermiştir. Bu eğitim ile birlikte bu halklar Rus dili aracılığıyla büyük Rus halkının önderliğinde Komünizmi kuracaklarına inandırılmıştır.

Ülkede eğitimin ana dilinde yapılması, sosyalizmin çabuk benimsenmesinde etken olmuştur. Lenin devrimde önce (1913) bütün ulusların kendi dillerinde eğitim yapma ve kendi anadillerini kullanabilme haklarını kabul ediyordu. 3 Ekim 1917'de eğitim komiserliği bütün azınlıkların kendi ana dilinde eğitim yapabilme hakkını ilan etmişti. Türkistan halkının halkının ve emekçilerinin ısrarıyla 23.08.1918'de eğitimin ana dilinde yapılması kararlaştırılarak Türkistan Merkezi Komitesi tarafından bir yasa çıkarılmıştır. Aralık, 1918'de Pişpek eyaletinde emekçilerin kendi çocuklarını anadilinde okutma hakkı olduğu yasayla

onaylanmış, Kırgız, Özbek, Tacik ve diğer Orta Asya toplumunun emekçilerinin çocuklarının anadillerinde öğrenim görmelerine imkân sağlanmıştır.[836]

Sovyetler Birliğinde bir yandan halklara kendi anadillerinde eğitim görmeleri hakkı tanınırken, diğer yandan sosyalist bilincin yanı sıra, bilimde ve sanatta objektif bir üst yapının geliştirilmesinde ortak dilde (Rusça) eğitim yapılması öngörülmüştür. Böylelikle bir taraftan Ruslaştırma politikası güdülürken, öte taraftan da çeşitliliğin korunması sağlanmıştır. Bu da Sovyetler Enternasyonel Eğitim aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Okullardaki çok uluslu öğrencilerin iletişim aracı, dostluğun köprüsü olarak kabul edilen Rus dilini öğretmeye büyük çaba sarf edilmiştir. Öğrencilerin özellikle ilkokul döneminde Rus dilini iyi kavramalarına büyük özen gösterilmiştir. Rus diline büyük saygı ve özen gösterilmiş, öğrencilere okullarda Rus dili kursları açılmış, genç nesle enternasyonalist, kardeşlik ve dostluk duygularını aktarabilmek için Rus dilinin şart olduğu vurgulanmıştır. Rus dilinde eğitim veren sınıflar, hatta okullar açılmaya başlamıştır. Rus dilinin önemi sadece okullarda değil, Kırgızistan KP'nin Merkezi Komitesinin de gündeminde olmuştur. KP'nin Merkezi Komitesinin birinci sekreteri Turdakun Usubaliev "Rus dili, ülkemizdeki başka milletler gibi Kırgız halkının da ikinci ana dili konumundadır. Rus dilini bilmek manevi yönden gelişmenin, çağımızdaki bilim ve teknolojiyi öğrenmenin anahtarıdır" diyerek, okulların Rus diline geçmesine imkan ve onay vermiştir. Ayrıca, Rus dilini iyi bilen öğrencilerin Sovyetler Birliğindeki büyük şehirlerde (Moskova, Leningrad, Taşkent, Bakü vb) eğitim alma şansına sahip oldukları, enternasyonal eğitim sayesinde Rus dilini öğrenen gençlerin askerliğini yaparken de zorluk çekmedikleri S. Şelasanov'un "Dostluk Okulda Kurulur" adlı makalesinde belirtilmiştir. Sovyetler Birliğinde yaşayan etnik azınlıklara sözde kendi anadilinde eğitim alma fırsatı sunulmuş, ama pratikte ileri seviyede eğitim alabilmek için Rus dilini öğrenme zorunluluğu getirilmiştir. 1989'da Kırgız dili resmi dil olarak kabul edilmiştir. Bağımsızlıktan sonra

[836] İzmaylov, *a.g.e.,* s.93.

1993'te hem Kırgızca, hem Rusça resmi dil olarak ilan edilmişse de, uygulamada Rusça yine eskisi gibi ön planda olmuştur. Her ne kadar Kırgızcanın özendirilmesi ve ilk planda yer alması öngörülüp, tüm okullarda Kırgızca'nın okutulması istense de, bu konuda kırsal kesim dışında istenilen oranda başarı sağlanamamıştır.

Sovyetler Birliğinde eğitim-öğretim tek merkezden yönetildiği için tüm birlik ülkelerinde eğitim müfredatı aynı olmuştur. Çeşitli dillere çevrilen müfredat, kitap ve materyaller de mevcuttu. Kırgızistan'da bulunan çeşitli dillere mensup milletlere de bu müfredatlar anadilinde gelmiştir. Onlara ders kitapları ve müfredatın başka bir Cumhuriyetten gelmekte olduğu-örneğin Kırgızistan'daki Özbeklere ders kitapları Özbekistan Sovyet Cumhuriyetinden gelmektedir- ve bu ders kitaplarında öğrencinin yaşadığı ülkenin siyasi, coğrafi ve toplumsal özellikleri hakkında hiçbir bilgiye yer verilmediği, bunun neticesinde öğrencinin kendi ülkesinden kopuk yetiştiği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. Bağımsızlıktan sonra Kırgızistan'da çeşitli dillerde eğitim yapan okullarda eğitimde birliğin sağlanması ve milli birliğin korunması için tüm müfredat programlarında Milli Eğitim Bakanlığının onayının alınması ve müfredat programlarının başka ülkelerden (Rusya, Özbekistan, Tacikistan) getirilmesi ve uygulamaya konulması yerine, ülke içinde geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bütün okullarda uygulanan müfredat programlarının Eğitim Bakanlığı tarafından kontrol edilerek, ülke menfaatlerine uygun düşmeyen kısımların programdan çıkarılması, eğitim ve öğretimde yetişecek yeni nesle birlik ve beraberlik duygusunun aşılanması gereklidir. Bunun yanı sıra, ulusal eğitimin kalitesini yükseltme politikasının bir uzantısı olarak çeşitli dillerde eğitim yapan okullar için alternatif birçok yeni ders kitaplabı ve öğretim kılavuz kitaplarının hazırlanması gerektiği de dikkate alınması gereken bir diğer önemli konu olmuştur. [837]

[837] Kadian Boobekova," Karşılaştırmalı Eğitim Uygulaması: Kırgızistan ve Türk Eğitim Sistemleri Örneği", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 137, Nisan 2002, s. 72.

Sovyetler Birliğindeki ideolojik temele dayalı, siyasi bilgi ve uygulama ağırlıklı, çok yönlü insan yetiştirme çabasındaki eğitim müfredatı bağımsızlıktan sonra değişikliğe uğramıştır. Çünkü bu müfredat çağın talebine uygun değildi. Kırgız eğitimcilerinin buna karşılık, öğrenci merkezli hümanist eğitim anlayışını benimsemek gerektiğini ileri süren görüşleri Kut Bilim gazetesinde yayınlanmaya başlamıştı. Ancak eski müfredatı değiştirmek ve öğretmen merkezli eğitim anlayışından kurtulmak çok da kolay olmamıştır. Ayrıca Kırgızistan Eğitim sisteminde değişikliğe gidilirken hem milli, hem de çağdaş olmak gayretine girilmiştir. Bu ise hayli zorlu bir sürece işaret etmektedir. Umetov'un belirttiği gibi, ülkenin coğrafi ve politik özelliğini, eğitim tarihini, milli niteliğini ve ülkenin stratejik durumunu dikkate almadan eğitim sistemini geliştirmek başarılı bir sonuç alınmamasına neden olacaktır. [838]

Sovyet dönemindeki devlet ideolojisi Marksist-Leninist teoriye dayanmıştır ve öğretmenlerin de bu ideoloji doğrultusunda yetişmesi öngörülmüştür. İdeolojik öğreti, gençlerin komünist ideolojinin, Sovyet vatanseverliğin, proletar enternasyonalizmin bilincinde olmalarını sağlamıştır. İdeolojik-siyasi öğretinin temelinde yeni nesilde komünist bakış açısını oluşturmak yattığını, bu temeli sağlamlaştırmak için SSCB'nin Anayasasının ve SBKP'nin Merkezi Komitesi Plenumlarındaki materyallerin iyi öğretilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bağımsızlıktan sonra ülke, güçlü devlet ideolojisinden yoksun kaldığı için hem siyasi, hem kültürel, hem de eğitim alanında bocalama yaşamıştır. Bu belirsizlik ülkedeki sistemsizlik ile de had safhaya ulaşmıştır. Devlet ideolojisi olarak Manas destanı, İslam dini veya Tengircilik anlayışı gibi öneriler ileri sürülmüştür. Kut Bilim gazetesinde 2010 yılında Sovetbek Baygaziev ve Babırbek Ceenbekov'un birlikte hazırladıkları "Ülkedeki vatandaşları, yetişmekte olan nesli manevi-ahlaklı, yurtsever olarak yetiştirmenin teorisi" ile gençleri milli

[838] Boobekova, a.g.m., s.73.

ideoloji etrafında birleştirmek gerektiği vurgulanmıştır. Bu teorinin içeriği milli ideolojiye, tarihe, yurtseverlik eğitiminin kaynağı olan Manas destanına dayanmıştır. Kırgız halkının folkloru, milli değerleri ile insani değerler harmanlanarak sunulmuştur. Bağımsızlıktan sonra devlet ideolojisi milli içeriğe ve milli değerlere dayanmıştır.

Sovyetler Birliğinde en önemli konu, eğitim verirken komünist ahlak prensiplerini, siyasi bilinci de kazandırmayı amaçlamış olmasıdır. Mugalimder Gazetası aracılığıyla Sovyet dönemi öğretmenlerinin sınıfta sadece kendi dersi ile ilgili bilgi aktarmakla sınırlı kalmayıp, o aynı zamanda ülkenin siyasi-ideolojik durumunu, dünyada ve ülkede cereyan eden en son gelişmeleri takip ederek, derste öğrencilerin siyasi-ideolojik yönden eğitilmesine katkı sağlaması gerektiği vurgulanmıştır. Bağımsızlıktan sonra öğretmenin saygınlığı azalmış, devlet tarafından destek göremediği için mesleğini terk eden öğretmenler, başka alanlara yönelmişlerdir. Eylül 1993 yılındaki verilere göre ülke genelinde okullarda sadece 8500 öğretmen kaldığı belirtilmiştir.

Mugalimder Gazetasında komünist ahlak prensiplerini savunan pek çok makaleye yer verilmiştir. Bu makalelerde komünist ahlak, Sovyet vatanseverliğine ve proleter enternasyonalizme, emeğe ve toplumun mülkiyetine karşı komünistçe tavrı, sosyalist hümanizmi ve kolektivizm bilincini aşılama olarak tanımlanmıştır. Komünist ahlakının temelinde komünizmi kurmak için mücadele etme hevesi olması gerektiği de vurgulanmıştır. Ayrıca ahlak eğitiminin, bütün emekçilerin, sosyalist ve sınıfsız toplumun kuruluşunda işçi sınıfının birleşmesine hizmet etmesi gerektiği ve yine bireyciliği ve egoizmi yenerek, ortaklaşa hareket etmeyi, dayanışma ruhunu ve bütün toplum için sorumluluk duygusunu geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir. Sovyetler Birliğindeki ahlak eğitimine ailelerin aktif olarak katılması talep edilmiştir.

Bağımsızlıktan sonra ahlak eğitimi de yeniden yapılandığı için pek çok yönden eksiklikleri hissedilmiştir. Ahlak eğitiminin güçlü devlet ideolojisine dayandığında daha

verimli olacaktır. Bağımsızlık sonrası ülkedeki ideoloji boşluk diğer alanlarda olduğu gibi ahlak eğitiminde de kendini göstermiştir. Piyasa ekonomisi de buna eklenince ülkede ahlak eğitimini temellendirmek güç olmuştur. Kimileri ahlakı milli geleneklerimizin kaynağı olan Manas destanına dayandırmak istese de, kimileri de bunun dini alt yapıyla verilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bağımsızlıktan sonra aile yapısında ve ailede verilecek olan eğitimde de değişiklikler olmuştur. Piyasa ekonomisi ile baş edemeyen ailelerin çocuklarının eğitimini ikinci, üçüncü plana iterek, sadece günlük geçimin derdine düştükleri bir gerçeklik olarak gazetede belirtilmiştir. Bundan dolayı okulda ve ailede verilecek ahlak eğitimi zayıflamış ve öğrenciler arasında kabadayılık, eşkıyalık tarzı kutuplaşma gün geçtikçe artmıştır.

Sovyetler Birliğinde ahlak eğitiminin başlangıç noktası olarak aileler görüldüğü için çocuklara aileden itibaren komünist ahlak eğitimi verilmesine büyük önem verilmiştir. Bu yüzdendir ki, Mugalimder Gazetasının daha ilk sayısından itibaren veliler için özel bir köşe ayrılmıştır. Bu köşede ailede çocuk eğitimi ile ilgili Sovyet eğitimcilerin makaleleri, önerileri sürekli yayınlanmıştır. Sovyet eğitimci A.S. Makarenko, ailedeki eğitimde ilk önce çocuğa kolektif bilincin verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çocuğa küçük yaştan itibaren ülke ve dünya siyaseti hakkında bilgi verilerek, siyasi bilincin aşılanması gerektiğini de belirtmiştir. Kut Bilim gazetesinde ise, ailesinden yeterince ilgi görmeyen çocukların intihar olaylarının çoğaldığı, çocuklar arasında suç oranlarının yükseldiği belirtilmiştir.

Sovyet eğitimcisi V.A. Suhomilinski, ahlakı estetik, emek ve fiziksel eğitimin temel yapı taşı olarak değerlendirmiştir. Öğrencileri komünist ahlak prensiplerine göre eğitirken, ders kitaplarındaki konular işlenirken, seçilen metinlerin Sovyet yaşam tarzı ve Sovyet insan tipine uygun olarak seçilmesi büyük öneme sahip olmuştur. Bu metinlerin örnek Sovyet insanının portresini çizmesi, metinler ve şiirlerin Sovyet ideolojisine uygun olması, edebi

eserlerdeki karakterlerin komünizmi kuracak olan Sovyet insan prototipinde olması gerektiği büyük öneme sahip olmuştur.

Komünist eğitimde bireyin ideolojik-siyasi eğitimi, emeği sevmesi, estetik eğitimi; emek öğretisi ile ideolojik öğretinin bütünlüğü, ahlaki, fiziksel ve estetik yönden bireyin her yönlü gelişmesine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Sovyetler Birliğinde ahlak ideolojik temele, komünist prensiplere dayandırılmıştır. Bireyin her yönlü yetişmesinde çevreden, okuldan ve aileden olabildiğince faydalanmak gerektiği belirtilmiştir. Ancak, komünist ahlak prensipleri arasında insanın içgüdüsel eğilimi olan din konusu devre dışı bırakılmıştır ve onun yeri estetik eğitim ile doldurulmaya çalışılmıştır. Bunun eksikliği bağımsızlıktan sonraki Kırgız toplumunda bariz bir şekilde görülmüştür. Manevi boşluk ve ekonomik zorluklar insanların başka arayışlara girmesine yol açmıştır. Bağımsızlıktan sonra inanç özgürlüğü adı altında dünyanın dört bir yanından misyoner grupların en aktif faaliyet yürüttüğü ülke haline dönüşmüştür. Bunun neticesinde başka dinleri kabul eden Kırgızlar çoğalmış ve toplumda huzursuzluğa yol açmıştır.

Bağımsızlıktan sonra toplumdaki manevi boşluk ve ahlaki çöküntünün önünü kesmek amacıyla Kırgız Cumhuriyeti sürekli yeni ahlak eğitimi arayışları içinde olmuştur. Kut Bilim gazetesinde S. Baygaziev tarafından geliştirilen "*Okul öğrencilerini manevi-ahlaki yönden eğitmenin yeni teorisi*" ahlak eğitimi projesinden bahsedilmiştir. Bu projede okul öğrencilerinin manevi ahlaki eğitimi için güçlü milli ideolojinin şart olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bu eğitimin milli değerlere dayanması gerektiği de vurgulanmıştır. Bununla birlikte 2003 yılından itibaren okullarda okutulmakta olan "Iyman Sabagı" dersinin de ahlak eğitimine bir alternatif olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim "Iyman Sabagı" dersi programını hazırlayanlar bu dersin günümüz Kırgızistan toplumu için önemini şöyle açıklamışlardır: "İnsanın manevi ahlaki yönünün geliştirilmesi bireysel özellik taşımaktadır. Toplumun manevi huzuru yakalaması her bireyin manevi yönünü geliştirmesi ile doğru orantılıdır.

Ancak devletin bu konuda önemi ve belirleyici gücü büyüktür. Devlet politikası bireylerini doğru amaçlara ulaştıran düşünce ve ahlaki-manevi normlar içermelidir. Eğer toplum bu konuda bir ideolojiye sahip olmaz ve eğitim- öğretim sistemi sistematik ahlak eğitimi içermiyor ise bu toplumun anarşi, kaos ve yüksek suç oranı göstergelerinden kurtulamayacağı bir gerçektir." Bu yüzden "Iyman Sabagı" dersinin toplumun ahlaki ve manevi değerlerinin tekrar güçlendirilmesini, öğrencilerin milli ideoloji ilkeleri doğrultusunda eğitilmesini, onlara erdem, temel ahlaki ve manevi ve insani değerlerin kazandırılmasını amaçladığı vurgulanmıştır. "Iyman Sabagı" dersinin başlıca vazife ve amacının okul öğrencilerinin milli ideolojiye uygun ahlaki, manevi ve kültürel değerleri kazanmalarını sağlamak olduğu belirtilmiştir.

Yukarıdaki karşılaştırmada da dikkatinizi çektiği gibi, Sovyetler Birliği döneminde ahlak eğitimi ideolojik temele dayandırıldıysa da, bağımsızlıktan sonra milli değerlere dayanmıştır.

Din olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Dine yönelik devlet tutumunun onun benimsediği devlet ideolojisine göre değiştiği de ortadadır. Buna en güzel örnek Sovyetler Birliğinde yürütülen dine yönelik mücadeledir. Sovyet döneminde Kırgız okullarında dini hayali ve ilizyonik bir olgu, toplumsal gerginliğin simgesi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeyi engelleyen bir unsur olarak kabul eden materyalist ideoloji temelinde ateist eğitim verilmiştir. Okuldaki ateist eğitim branş dersleri, okuldaki faaliyetler, geziler ve benzeri okul dışındaki etkinlikler aracılığıyla verilmiştir. Mugalimder Gazetesinde ateist eğitimin okullarda ateist kulüpler, sergi, soru-cevap toplantıları, yarışmalar, dine karşı gruplar organize edilerek, gazete ve posterler hazırlanarak, dergilerden toplanan kaynaklar ile albüm oluşturularak, hikayeler, sunumlar, bildiriler, konferanslar, tartışmalar düzenlenerek, dine yönelik filmler seyrettirilerek, dinden çıkmış insanlar ile öğrencileri buluşturarak etkili ateist eğitim faaliyetleri yürütüldüğü belirtilmiştir. Dinin daha çok siyasal, kültürel ve ekonomik bakımdan

güçsüz toplumlarda ortaya çıktığı, özellikle İslam dininin eğitim düzeyi düşük cahil insanlar arasında ilgi gördüğü, bilgili insanların ise dini inancı benimsemeye ihtiyaç duymadıkları ileri sürülmüştür. Ayrıca Sovyet okullarının ilk görevinin komünist ahlak sahibi bireyi yetiştirmek ve Sovyet vatandaşlarını dinin zararlı ve gerici düşüncelerinden uzak tutmak olduğu vurgulanmıştır.

Bağımsızlıktan sonra her ne kadar devleti yönetenler ülkedeki dini hareketliliği görmezlikten gelerek, dini eski sistemdeki gibi her şeyin dışında tutmaya çalışsalar da, değişen koşullar nedeniyle din Kırgız toplumunda en çok rağbet gören olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Bölgede aktif faaliyet gösteren dini terör örgütlerin safına okul öğrencilerinin de katılmasıyla bu konu devlet yetkililerinin dikkatini çekmeye başlamıştır.

Okulda öğrencilerin dine olan ilgisi, halkın dini cemaatlere yönelmeleri ve misyonerlerin aktif faaliyetleri, okulda din eğitimi verilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu durumun farkında olan devlet yetkilileri de okullarda din eğitimi vermenin yollarını aradıklarını ifade etmeye başlamışlardır. Kırgızistan Din İşleri Komisyonu Başkanı Kanıbek Osmonaliev, öğrencilere devlet eliyle kontrollü din eğitimi verilmesi gerektiğini, din eğitiminin okullara girmesi için hazırlıkların uzun süreceğini dikkate alarak, şimdilik okullarda seküler anlamdaki "Dünya Dinler Tarihi" dersi okutulmasının öngörüldüğünü açıklamıştır. Bu dersin son sınıf öğrencilerine okuldaki tarih dersi öğretmenleri tarafından verilmesi düşünülmüştür. Ayrıca okullarda din eğitimi verilmesi gerektiğini, dini öğretinin milli değerlerin yerini almaya başladığını, dini öğrenen gençlerin dini ideolojinin gücüyle devletine olan bağlılığının zayıfladığını, vatanına olan sevginin yerini yanlış dini düşünceler almaya başladığını, bunun önlemi alınmaz ise, ülkenin geleceği açısından tehlikeli olacağı, İslam dinini milli kültür ile harmanlayarak, milli kimlikten de ödün vermeden, doğru anlatacak aydınlara ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Okulda din eğitimi olmadığı için çeşitli dini akımların çoğaldığı ve bunların ileride toplumsal sorunlara yol açacağı belirtilmiştir. Dini

görmezlikten gelmenin sorunların birikmesine yol açacağı, bağımsız demokratik bir ülke olarak, yeniden yapılanma sürecinde din ve din eğitimi görmezden gelinerek, ülkede dağınık, sistemsiz, kalitesiz, çeşitli dini cemaat ve dış ülkelerin güdümündeki din eğitimi verilmeye başlamıştır. Kendi siyasi emellerini dini kisve altında gerçekleştirmeye çalışan dini örgütlerin çoğaldığı ve taraftar topladıkları bilinen bir şeydir. Bu yüzden toplumun devlet tarafından verilecek olan din eğitimine ihtiyacı olduğu, bununla birlikte devletin dağınık ve sistemsiz verilen yaygın din eğitimini kontrol altına alması gerektiği ifade edilmiştir.

Bununla birlikte toplumdaki manevi kriz, devlet tarafından oluşturulamayan ideolojik boşluk, ekonomik çöküntü ve ülke içindeki istikrarsızlık gibi pek çok faktör dini ideolojinin ve terör gruplarının faaliyetlerinin aktifleşmesine olanak sağlamıştır. Özellikle dini nitelik taşıyan "Hizbu't -Tahrir", "Özbekistan İslam Harekatı", "Akromiya" gibi komşu ülkelerde yasaklanan siyasi parti ve harekatların önderliğinde siyasi İslam'ın yaygınlaşması tedirginlik yaratmıştır.

Ülkede gençler arasında yaygınlaşan kanunsuz işler, dindarların radikalleşmesi, çocuklar arasında suç oranının yükselmesi, uyuşturucu, etnik çatışmalar, yolsuzluk gibi olumsuz faktörler Kırgızistan'ın istikrarını tehlikeye sokmakta ve ülkede din eğitiminin modernleştirme meselesini gündeme getirmektedir. Bu zaman diliminde çevresel faktörlerin de etkisi ile dine inanmayanların arasında da dinin tarihteki, kültürdeki ve toplumun içindeki rolünü merak edenlerin sayısında artış gözlenmiştir. Devlet tarafından ortaöğretim okullarında "din taanuu", yani din dersi okutulacağı müjdesi verilmiştir.

Ancak, devlet okullarında din eğitimini aşamalı olarak gerçekleştirmek amacıyla, ilk önce ortaokul öğrencileri yani 7. 8. 9. sınıflar için "Din Tarihi" dersinin okutulması öngörülmüştür. Daha sonra ise, "Din Taanuu" dersinin 1-9. sınıflar için seçmeli olarak "Din Kültürünün Temelleri" adıyla, 10. ve 11. sınıflarda ve mesleki yüksek okullarında "Dinler Tarihi" dersi olarak okutulması, dinin bilimsel ve felsefi temellerinin ise, "Din Taanuu"

adıyla ülkedeki yüksek öğretim kurumlarında okutulması planlanmıştır. Din eğitimi alanındaki bu tür gelişmelerin yanında, bu dersin içerik olarak kültürel bazda olması ön plana çıkmıştır. Bu dersler aracılığıyla dini ibadet ya da başka dini öğretilerin okutulması öngörülmemiştir.

Mugalimder Gazetası ile Kut Bilim gazetesindeki din ve ahlak eğitimini kısaca karşılaştırdığımızda ve değerlendirdiğimizde her iki konunun da devlet ideolojisinden bağımsız olamayacağını gördük. Sovyetler Birliğinde materyalist dünya görüşü hâkim iken, bağımsızlıktan sonra milli ideoloji çerçevesinde yeniden yapılanma süreci başlatılmıştır. Ahlak Sovyet döneminde komünist prensiplere dayandıysa da, bağımsızlıktan sonra milli değerlere dayanmıştır. Din eğitimi ya da din konusu Sovyetlerde ideolojik mücadele gerektiren, gerici dünya görüşü olarak nitelendirilirken, bağımsızlıktan sonra din kültürel fenomen olarak, manevi boşluğu dolduracak değer olarak kabul edilmiştir.

Marksizm-Leninizm ideolojisi ve Rus kültürünü merkeze yerleştiren Sovyet ideolojisi ve Moskova'da bulunan devlet yöneticilerinin, parti liderlerinin ve merkez bilim adamlarının bu ideoloji doğrultusunda belirledikleri eğitim müfredatı çerçevesinde komünist eğitim verildiğini, yine bu ideoloji doğrultusunda ateist eğitimin her alanda uygulandığını gördük. Bağımsızlıktan sonra, bu eğitim sayesinde oluşan manevi boşluğu çeşitli dini akımlar ile doldurma çabası görülmüştür. Din adına ne varsa öğrenmek isteyen toplumun, doğru yanlış ayrımı yapmadan öğrendiği dini bilgilerin, yeri geldiğinde toplumun huzurunu kaçıracak nitelikte olduğu görülmüştür. Değişen çağın talepleri ve toplum şartlarına göre Kırgız Cumhuriyetinde devlet eliyle din eğitimi verilmesi gündeme gelmiştir. Ancak bu konuda da birlik sağlanmış değildir. Din eğitimini sadece Dinler Tarihi dersiyle sınırlı tutanlar olduğu gibi, din eğitiminden sadece bir dinin öğretilmesini amaçlayanlar da olmuştur. Ülkenin ekonomik zorluklarla pençeleştiği bu devirde, okullarda "Din Kültürü Tarihi" dersini zorunlu hale getirmek istediklerini, ancak ders kitaplarının basımı konusundaki maddi sıkıntıdan

dolayı bunu ertelediklerini belirten okul, okul öncesi ve okul dışı eğitim departmanının başkanı Marat Üsenaliev, dinleri kültürel çerçevede ele alarak, tüm dinlere eşit mesafede yaklaşan onların tarihini okutacak bir ders düşündüklerini dile getirmiştir. Kırgız Bilimler Akademisi görevlisi Murat İmankulov, 2015 yılında dinler tarihi ile ilgili Norveçli bilim adamlarıyla iki kere seminer düzenlediklerini, örnek olarak Norveçte verilen din eğitimi modelini aldıklarını ifade etmiştir.[839] Bu mülahazadan da anlaşılacağı üzere, din eğitimi konusunda ülkede fikir birliği oluşmadığı için bu işin resmiyete dökülmesi gecikmektedir. Ancak toplumdaki bu ihtiyacın gün geçtikçe artmakta olduğunu da belirtmemiz gerekir.

Sonuç olarak, Kut Bilim gazetesindeki din ve ahlak eğitimiyle ilgili yazılardan yola çıkarak, Kırgızistan'ın kültürel ve sosyal alt yapıyı da dikkate alarak, Cemal Tosun'un belirttiği gibi Kırgızistan'ın eğitsel-stratejik yaklaşıma dayalı bütüncül bir din eğitimi politikasına ihtiyacı olduğu[840] kanaatindeyiz. Din eğitimine "eğitsel-stratejik yaklaşım" devletin din eğitimi politikalarını belirlemesinde izleyebileceği en kapsayıcı ve bilimsel destekli yol olması gerekir. Din ve din eğitimi konusunda bütüncül bir politikaya duyulan ihtiyaç kendini bariz bir şekilde göstermektedir. Kırgızistan'da bu konu ihmal edilmeyecek ve ertelenemeyecek önceliğe sahiptir.[841] Kırgızistan'ın stratejik önemi, halkın talebi ve bölgedeki dini yapılanmanın şekline uygun olarak din eğitimi verilmesi gerekmektedir.

[839] "Kırgızistan'da din dersine ayrılacak bütçe yetersiz", *Kut Bilim,* 15 Aralık 2015.
[840] Cemal Tosun, "Yeniden Yapılanma Sürecinde Kırgızistan'da Din Eğitiminin Yeri Ve Önemi Üzerine", *Uluslararası Dünden Bugüne Türkiye Kırgızistan İlişkileri Sempozyumu*, Kastamonu 2015, s. 239.
[841] Tosun, a.g.m., s. 238.

BİBLİYOGRAFYA

ABAZOV, Rafis,"Sovyet Sisteminde Kırgızistan: Millî Devletin İnşası ve Millî Kimliğin Doğuşu", çev.: Çağlar Enneli, *Türkler Ansiklopedisi,* Cilt: 19, Sayfa: 528-536, Ankara-2002.

AÇA, Mehmet, "Orta Asya'da Uluslaşma Süreci ve Türkiyat Araştırmalarında Rus İlminskiy ve Ardıllarının Rolü", *Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite*, Gündoğan Yayınevi, İstanbul-2003.

AÇIK, Fatma, "XX. Asrın Başlarında Türk Dünyasında Yaşanan Alfabe Değişikliklerinin Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları", *Başkent Üniversitesi & Türk Dil Kurumu I. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, Ankara-2008.

AKRAMOVA Dilaram, *Din Eğitiminin Genel Eğitim İçindeki Yeri Ve Kırgızistan'daki Durum*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.

AKRAMOVA Dilaram, *Kırgızistan'da Orta Mekteplerdeki "Adep Sabagı" Dersinde Din Eğitimi İle İlgili Amaçların Gerçekleşme Düzeyi (Oş Örneği),* Basılmamış Dokrota Tezi, Ankara 2006.

ALAEDDİN Yalçınkaya, *Sömürgecilik ve Panislamizm Işığında Türkistan*, Tümaş yayınevi, İstanbul 1997.

ALTIMIŞOVA, Zuhra, "Kırgızistan'da İlk Milli Gazetenin Tarihçesi (1924-1940)", *SDU Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 29, Ağustos 2013, Isparta-2013.

ASANOV U.A., ASANKANOV A.A., *Kırgız Tarıhı Ensklopediyası*, Mamlekettik Til cana Ensklopediya Borboru, Bişkek 2003.

ASLAN, Battal & TOPÇU, İhsan, "Politeknik Eğitimin Ortaya Çıkışı ve Uygulamaları", *Uluslar Arası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Sonbahar 2010.

AYTAÇ, Kemal, *Çağdaş Eğitim Akımları*, Mevsimsiz Yayınları, Ankara-2006.

AYTAÇ, Kemal, *Politeknik Eğitim Reformları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayınları, Ankara-1979.

AYTBAEV, M.T., *İstoriko-Kulturnıe svyazi Kirgizskogo i Russkogo Narodov,* Akademiya Nauk Yayınevi, Frunze-1957.

AYTMAMBETOV D., *Dorevoltsionniye shkoly v Kirgizii,* Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bilimler Akademisi Yayınları, Frunze-1961.

BALCI Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Pegem Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2001.

BABAKHANOV, R., "Djadidizm - kak Şkola Modernizatsii İslam v Sredney Azii"; *http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1424558880* Erişim: 05.07.2015.

BAKTIGULOV, DJ, S, *İstoriografiya İstorii Sovetskogo Kirgizstana (1918-1940 gg.),* İstor,ya Kirgizii yayınevi, Frunze-1986.

BAKTIGULOV, DJ, S, MOMBEKOVA, J.K, *İstoriya Kırgızov İ Kırgızstana S Drevneyshih Vremen Do Nashih Dney*, Kırgızstan yayınevi, Bişkek-2001.

BAYALİEVA, T, DJ, *Religioznıe Perejitki u Kirgizov i ih Preodolenie,* İlim yayınevi, Frunze-1981.

BAYRAM, Bülent, "Tatar-Bulgar Meselesi Temelinde Bir Destan (?): Şan Kızı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 21, Bahar, Ankara-2009.

BAZARKULOV, Sayfulla, *Bağımsızlık Öncesi Kırgızistan'da İlmi Ateizm Dersi,* basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara-2005.

BELİMOV, A., *Kalkka Ateisttik Tarbiya Berüü,* Kırgızstan Yayınevi, Frunze-1981.

BENNIGSEN, Alexandre, & QUELQUEJAY, Chantal, *Sultan Galieyev ve Sovyet Müslümanları*, Çev. Nezih Uzel, Hür yayınevi, İstanbul -1981.

BILGIN, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün yayınevi, Ankara-2007.

BLOSKAYA N.İ. & SERGEEVA, A.D., *Blonski P.P., İzbrannıe Pedagogicheskiye proizvedeniya*, Apn RSFSR yayın evi, Moskova-1961.

BOBROVNİKOV, N. A., "Russko-Tuzemnıye Uçilişa, Matkabı i Medresı v Sredney Azii", *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosvetşesiya*, Senatskya Yayınevi, Sayı: 46, St. Peterburg-1913.

BOZBEY, İzzet Ahmet, "Quo Vadis Kırgızistan?: Sovyet Sonrası Kırgızistan'da İslami Hareketler", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi,* Cilt:6, Sayı: 11, 2011.

BOZKURT, Nebi, **"**Mektep**"**, *DİA*, Cilt: 29, İstanbul-2004.

BREJNEV, S. N., **"**Peredovaya Kultura Djadidov v Sredney Azii v Nachale XX v**."**, *Vestnik OGU,* Sayı: 10 (92), Ekim, Orenburg-2008.

CAFERZADE, A., "Pedagogiçeskiye Svyazi Azerbaydjana i Kirgizii", *Russkiy Yazık v Kirgizskoy Şkole,* Sayı: 5-6, Frunze-1970.

COŞKUN, İbrahim, *Ateizm ve İslam*, Ankara Okulu yayınevi, Ankara-2014.

CRAMER, F.J. & BROWNE J.S., *Çağdaş Eğitim: Milli Eğitim sistemleri Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme* (Çeviren: Ferhan Oğuzkan), MEB Basımevi, İstanbul-1974.

CUMALİEV, A., *Politiçeskoe Razvitie Kırgızstana (20-30 e godı),* Bişkek-1994.

ÇAPRAZ, Hayri, "Çarlık Rusyası'nın Türkistan'da Hâkimiyet Kurması", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 24, Aralık, 2011.

ÇOROTEGİN, Tınçtıkbek., "*Kırgızistan Cumhuriyeti*", Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi, Cilt: 19, Ankara-2002.

ÇOROTEGİN,Tynchtykbek & MOLDOKASIMOV, K. S., *Kırgızdardın Cana Kırgızstandın Kıskaça Tarıhı*, Mektep Yayınevi, Bişkek-2000.

DANİYAROV, S., *Kulturnoye Stroitelstvo v Sovetskom Kirgizstane (1919-1930),* Frunze-1963.

DEVLET, Nadir, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi***,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1999.

DNEPROV, E. D. & ERİNOVA, K.S. & OZERSKAYA, F.S., *A.V. Lunaçarskiy O Vospitanii i Obrazovanii,* Pedagogika yayınları, Moskova-1976.

DOEV, A.B., "Okuuçu Caştarga Bilimsel-Ateisttik Tarbiya Berüü Sistemasın Uyuşturuu", *El Agartuu Dergisi,* Mart 1975.

DUYŞENBİEV, S. U., "Şabdan Batır Jana İslam Dini"**,** *http://bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/2011_1/dusenbiev-shabdan.doc* Erişim: 04.06.2015.

ERGÜN, Mustafa, "Rus Eğitiminde Batılılaşma Çabaları ve Reformlar", *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi,* Sayı: 2 (1), Yıl: 2009, *http://www.keg.aku.edu.tr/arsiv/c2s1/c2s1m3.pdf,* Erişim: 25.12.2015.

ERŞAHİN, Seyfettin, *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar Sovyet Dönemi,* İlahiyat Vakfı Yayınları, Ankara-1999.

ERŞAHİN, Seyfettin, "Buhara'da Ceditcilik-Eğitim Islahatı Tartışmaları ve Abdurrauf Fıtrat (XX. Yüzyıl Başları)", *Dini Araştırmalar,* Cilt: 1, Ocak- Nisan, Ankara-1999.

ESHENKULOVA, Kishimzhan, "Kaufman'ın Türkistan Siyaseti: Sömürgecilik ve İslam Kurumlarının İhmali", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi (TURANSAM) dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 25.

GAFAROV, Numan, *Djadidizm v Sredney Azii v kontse XIX-nachale XX vv,* basılmamış doktora tezi, Tacikistan Devlet Üniversitesi, Duşanbe-2013.

GÖK, Kemal, "Kırgız Edebiyatına Giriş, Kırgız Edebiyatının oluşum Yılları", *Mina Dergisi,* Sayı: 2.

GÖKTAŞ, Vahit, *Kırgızistan Notları*, İlahiyat yayınevi, Ankara-2013.

GRAMENSKİY, S. M., *Oçerk razvitiya narodnogo obrazavaniya v Turkistanskom kraye*, Taşkent-1896.

HASANOĞLU, İbrahim, “Homo Sovieticus: SSCB’de Sovyet Halkı İnşası Çabaları”, *Turkish Studies,* Sayı: 10, Kış 2015.

HASANOV, Berham, *Sovyet Kuşağından Sovyet Sonrası Kuşağına Azerbaycan'da Din,* basılmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul-2007.

Heyet, "İstoriya Obrazovaniya Kırgızstana", *http://www.open.kg*, Erişim: 20.07.2015.

Heyet, "Narodnoye Obrazovaniya, Ensiklopediya Kirgizskaya SSR", *http://kirghiz.ru/enc/narodnoe_obrazovanie_463/*, Erişim: 20.07.2015.

Heyet, “Bilim Berüü Cönündö Kırgız Respublikasının Mıyzamı”, *Erkin Too Gazetesi*, 13 Mayıs 2003.

Heyet, “Peçat i radyo Kırgızstanda v period poslevoennogo desyatiletiya (1946-1956 gg.)”, *http://www.open.kg,* Erişim: 25.07.2015.

Heyet, *Filosofiya Ensikloediyalık Okuu Kuralı,* Mamlekettik til cana eksiklopediya borboru yayınları, Bişkek-2004.

Heyet, *Hronologiçeskoe Sobranie Zakonov, Ukazov Prezidiuma Verhovnogo Soveta i Postanovleniy Pravitel'stva RSFSR, Minsterstvo Yustitsii RSFSR,* Gosudarstvennoe İzdatel'stvo Yuridiçeskoy Literaturı yayınları, Cilt: 2, Moskva-1959.

Heyet, *İstoriya Kırgızskoy SSR*, Kırgızistan yayınları, Cilt: 2, Frunze-1968.

Heyet, *İstoriya Kırgızskoy SSR*, Kırgızstan Yay, Cilt 2, Frunze-1968.

Heyet, *Kırgız Tarıhı: Kıskaça Ensiklopediya,* Bişkek-2003.

Heyet, *Literaturnoe Nasledstvo, Lenin i Lunaçarski*, Cilt: 82, Nauka yayınevi, Moskova-1971.

Heyet, *Narodnoye obrazovaniye v SSSR,* Prosveşeniya yayınevi, Moskova-1967.

JURAKOVSKİY, G.E*., Pedagogiçeskiye idei A.S. Makarenko,* Akademiya Pedagogiçeskih Nauk RSFSR yayınları, Moskova-1963.

KADYROV, Mederbek, “Kırgızistan’da Ceditçilerin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri”, *Dini Araştırmalar,* Cilt: 17, Temmuz-Aralık, Ankara- 2014.

KALİNİN, Mihail, İvanoviç, *Devrimci Eğitim Devrimci Ahlak*, Çev. Refik Sarı, Sorun Yayınları, İstanbul-1989.

KAPAĞAN, Enver,, *Kırgız Şiirinde Ekim Devrimi/ Devrimi Hazırlayan ve Kabul Görmesini Sağlayan Sebepler*, Akçağ Yayınları, Ankara-2015.

KARA, Füsun, “Almatı'da 1986 Aralık Olayları: Jeltoksan”, *Turkish Studies,* Sayı: 7/4, Güz, 2012.

KAYGISIZ, İbrahim, *Eğitim Felsefesi ve Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri*, 1997.

KAZANSKİY, A, *Kirgizskiy Narod v Velikoy Otechestvennoy Voyne Sovetskogo Soyuza 1941-1945 gg.,* Kirgizgosizdat yayınevi, Frunze-1954.

KILIÇ, Filiz, “Kırgızistan’daki Dunganlar: Tarihleri, Göçleri, Yaşamları, Dil Durumları”, *Türk Bilig,* sayı: 26, Yıl: 2013, Ankara-2013.

KILIÇ, Recep & REÇBER, Mehmet Sait, *Din Felsefesi*, Grafiker yayınevi, Ankara-2014.

KONYAEV, Andrey & ARTEMİEV, Aleksandr, "Kak Rodilsya i Umer Sovetskiy Nuaçnıy Ateizm, 9 Ağustos 2013, *http://lenta.ru/articles/2013/08/09/atheism,* Erişim: 04.12.2015 .

KONYAEV, Andrey & ARTEMİEV, Aleksandr, "Kak Rodilsya i Umer Sovetskiy Nuaçnıy Ateizm", 9 Ağustos 2013, *http://lenta.ru/articles/2013/08/09/atheism,* Erişim: 04.12.2015.

KOROLYOV, F.F. & BLONSKİ P.P., *İzbrannıe Pedagogicheskiye proizvedeniya,* Moskova-1961.

KOROLYOV, Fyodor, *Lenin ve Eğitim*, Çev. Tahsin Yılmaz, Sorun yayınevi, İstanbul-1989.

KRUPSKAYA, Nadejda, *Eğitim Üzerine*, Çev. Hüseyin Aykol, Ser yayınevi, Ankara-1979.

KUBATOVA, A., *Kırgızstandagı Cadidçilik Kıymılı (1900-1916),* Maksat Yayınevi, Bişkek-2012.

KURUMBAEVA, G. D., "Vliyaniye russko-tuzemnıh şkol na razvitiye natsionalnoy intellegentsii Kırgızstana v kontse XIX- nachale XX vekov", *http://ia-centr.ru/expert/321/* , Erişim: 10.06.2015.

LENIN, Vladimir İliç, *Din Üzerine*, Çev. Hasan İlhan, Alter yayınevi, Ankara-2013.

LENIN, Vladimir İliç, *Eğitim Politikası ve Pedagoji Üzerine*, (Çev: Zülfü Dicleli), Konuk Yayınları, İstanbul-1977.

LENIN, Vladimir İliç, *Eğitim Politikası ve Pedagoji Üzerine*, Çev. Zülfi Dicleli, Konuk yayınevi, İstanbul-1977.

LENIN, Vladimir İliç, *Sosyalizm ve Din*, Çev. Öner Ünalan, Bilim ve Sosyalizm yayınevi, Ankara-1994.

LENIN, Vladimir İliç, *Sovyet İktidarı ve Dünya Devrimi*, Çev. Ferit Burak Aydar, Agora yayınevi, İstanbul-2010.

MAKARENKO, Anton Semyonoviç, *Problemı şkolnogo sovetskogo vospitaniya,* İzdaniya Akademiya Pedagogiçeskih Nauk RSFSR, Moksva-1949.

MAMAYUSUPOV, Ö.Ş. & MURZAHALİLOV, K.K. & MAMATALİEV, K.K., *Kratkiy Analiz Religioznykh Sistem v Kırgızstane,* Kırgız Cumhuriyeti Devlet Din İşleri Ajansı Yayınları, Bişkek, 2006.

MARÇENKO, L. Y., "Russkiye i Rusko-Tuzemnıye Şkolı v Kırgızstane vo II Polovine XIX- Nachale XX v.", *Vestnik KRSU*, Cilt: 5, Sayı: 7, Bişkek-2005.

MYRZABAEV, Mametbek, "Kırgızistan'da Din-Devlet İlişkileri", basılmamış doktora tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2009.

NAZAROV, Alişer, *Kırgızistan'daki Tengiricilik Anlayışının Felsefi Temelleri,* basılmamış yüksek lisans tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2008.

ODİNTSOV, M.İ., *Sovet Ministrov SSSR postanovlyaet: 'Vıselit naveçno!',* Moskova-2002.

OSMONOV, Ö.C., & ASANKANOV, A.A., *Kırgızstan Tarıhı,* Bişkek-2001.

OSTROUMOV, N. P., "Musulmanskiye Maktabı i Russko-Tuzemnıye Şkolı v Turkestanskom Kraye", *Jurnal Ministerstva Narodnago Prosvetşesiya*, Senatskya yayınevi, St. Peterburg-1906.

PALEN, K. K., "Otchet po Revizii Turkestanskogo Kraya, Proizvedennoi po Vysochaishemu Poveleniyu Senatorom Gofmeisterom Grafom K.K. Palenom", *Pereselencheskoye Delo v Turkestane,* St. Petersburg-1910.

PİNKEVİÇ, A.P., *Sovetskaya Pedagogika za Desyat Let (1917-1927),* Rabotnik-Prosveşeniye Yayınevi, Moskva-1927.

POLAT, Kemal, *Beşikten Mezara Kırgız Türkleri'nde Gelenek ve İnanışlar*, TDV yayınevi, Ankara-2005.

SAPARALİEV, Döölötbek, "Şabdan Baatır", *Kırgızdar: On tomduk jıynak,* Cilt: 6, Uçkun yayınevi, Bişkek-2004.

SAPARALİEV, Döölötbek, **"**Tarihi Kaynaklarda Şabdan Baatır Cantay Oğlunun Devlet Faaliyetleri", Çev., Ulanbek Alimov, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* Cilt: 7, Sayı: 1, Yaz, 2007, Bornova-2007.

SHKURO,Tatiyana, "Hüdjüm: Jenskaya Emansipatsiya v Period Rannih Sovetskih Eksperimentov v Sovetskoy Kirgizii (1918-1930 Godı)", *http://gefter.ru/archive/15305,* Erişim: 20.05.2015.

SHORİSH, M. Mobin, "Sovyetler Birliği'nde Etnik Azınlıkların Eğitimi", *Sömürgecilik ve Eğitim*, Çev: İbrahim Kalın, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.

SOMONCUOĞLU, B. Tümen, "Çarlık Rusya'sı Dönemi Türkistan'ında İslam ve Modernleşme", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 18, Ağustos, 2014.

SOMUNCUOĞLU, B. Tümen, *Türkistan'da Eğitim (1865-1917) ve Çarlık Rusya'sının Sosyo-Politik Açıdan Eğitime Yaklaşımı,* basılmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara-2006.

SÖNMEZ, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yayıncılık, Ankara-2009.

STALİN, Josef, *Bolşevik Partisi Tarihi*, Çev. Gaybi Köylü, Bilim ve Sosyalizm yayınevi, Ankara-1998.

STALİN, Josef, *Diyalektik Materyalizm ve Tarihsel Materyalizm*, Çev. Zeynep Seyhan, Ankara-1989.

SÜLEYMANLI, Ebülfez, "Sovyetlerin Milli Kimliği Yok Etme Faaliyetleri: 'Sovyet Halkı' Denemesi", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 6, 2005.

SZANIAWSKI, Ignacy, *Okulun Toplumsal İşlevi*, Çev. Tahsin Yılmaz, Onur yayınevi, Ankara-1980.

ŞEROV, Şayırbek, "Diniy Bilim Beruunun Tarıhıy-Ruhaniy Negizderi", http://bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/2011_3/sherov.docx, Erişim: 04.06.2015.

ŞEROV, Şayırbek, *Kırgızstandagı Diniy İslamdık Bilim Beruunun Tuzuluşu: Abalı Cana Köygöylörü (1990-1910)*, Basılmamış doktora tezi, Batken Devlet Üniversitesi Sosyal Ekonomik Fakültesi, Bişkek-2012.

TABIŞALİEV, S. T., *Abramzon, S.M., Kirgizı i İh Etnogenetiçeskiye i İstoriko-Kulturnıe Svyazi*, Kırgızstan Yay., Frunze 1990.

TABIŞALİEV, S. T., *Abramzon, S.M., Kirgizı i İh Etnogenetiçeskiye i İstoriko-Kulturnıe Svyazi*, Kırgızstan Yay., Frunze 1990.

TAŞBOLOTOVA, S. A., *Pereselençeskaya Politika Tsarizma v Turkestane vo Vtoroy Polovine XIX- Nachale XX VV, (Na Materialah Semireçenskoy i Ferganskoy Oblastey)*, Bişkek-2012.

TOPALOĞLU, Aydın, *Teizm yada Ateizm,* Kaktüs yayınları, İstanbul-2001.

TOSUN, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem yayınevi, Ankara-2002.

TOZLU, Necmettin, *Eğitimden Felsefeye*, Bayburt Üniversitesi yayınevi, Bayburt-2014.

TRİFONOF, Nikolay & HLEBNİKOV, L., *Anatoliy Vasileviç Lunaçarskiy, Jizin İ Deyatelnost v Fotografiyah İ Dokumentah*, Plakat yayınevi, Moskova-1975.

URAİMOV, U. N**.,** "İz istorii narodnogo obrazavaniya v Kırgızstane vo vtoroy polovine IX-nachale XX vv. (Po Arhivnım dannım)", bizdin.kg/elib/jurnaldar/vik/...3/uraimov.doc, Erişim: 24.06.2015.

URMANOV, E.A., *İslam i Kırgızı*, İlim yayınevi, Bişkek-2001.

UYANIK, Mevlüt & AKYOL, Aygün, *İslam Ahlak Felsefesi*, Elis yayınevi, Ankara-2014.

VERNADSKY, George, *Rusya Tarihi*, Selenge yayınevi, İstanbul-2015.

YAMAN, Ali, "Sovyet Siyasi Tarihinde İslam ve Ateizm Mücadelesi: Sovyet Dönemi Kazak, Özbek ve Kırgız Ateizm Literatürünün Analizi", *II. Uluslar arası Sosyal Bilimciler Kongresi,* 2009.

ZİMA, A.S., *Kirgiziya Nakanune Velikoy Oktyabrskoy Sotsialisticheskoy Revolyutsii,* Frunze-1959.

MUGALİMDER GAZETASI'INDA İNCELENEN YAZI VE MAKALELERİN BİBLİYOGRAFYASI

"İZVESTİYA" GAZETESİNDEN ALINTI, "Grajdanindi Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1073, 26 Haziran, 1965.

"PARTİYNAYA JİZN" DERGİSİNDEN ALINTI, 10.SAYI 1962", "Üy-Bülödö Birin-Biri Sıyloo, Baldardı Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 668, 16 Haziran 1962.

"PRAVDA'NIN 10 OCAKTAKİ BAŞMAKALESİ", , "Mektep, Üy-Bülö, Koomçuluk", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 830, 14 Ocak 1964.

"PRAVDA'NIN 28 HAZİRAN'DAKİ BAŞMAKALESİ", "Mektep İnternattar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 170, 5 Temmuz 1956.

"PRAVDA" GAZETESİNİN 10 MAYISTAKİ BAŞMAKALESİ, "El Mugalimi", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 6, 12 Mayıs 1953.

"SSSRdin Jalpı Bilim Berüüçü Orto Mektebi Jönündö Ubaktıluu Jobo", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 3577, 7 Temmuz 1989.

"UCHİTELSKAYA GAZETA"NIN 3 AĞUSTOS 1978'DEKİ BAŞ MAKALESİ, "Sovettik Grajdanindi Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2401, 11 Ağustos 1978.

ABDIKULOV, B., "Adeptüülükkö Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1091, 28 Ağustos 1965.

ABDIRAZAKOV, A., "Atuuldun Kalıptanışı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3376, 29 Temmuz 1987.

ABDISAMATOV, B., "Komünistik Moralga Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1851, 6 Haziran 1973.

ABDRAEAV, N.," Okuu Tajrıyba Uçastogunda", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 67, 15 Temmuz 1954.

ABDUKARİMOV, K., "Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* 1970.

ABDUKARİMOVA, B., "Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2825, 27 Ağustos 1982.

ABDURAZAKOV, S., "Okuuçularga Nravalık Tarbiya Berüüdögü Mugalimdin Rolu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2819, 6 Ağustos 1982.

ABILKAİROVA, C., "Çınıgı Ateistterdi Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1766, 9 Ağustos 1972.

ABLOV, A., "Dindin Sosiyaldık Tamırları", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 379, 21 Temmuz 1959.

AKISBEKOV, A., "Agitator Mugalimder", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 29, 22 Ekim 1953.

AKMATOV, K., "Sabak-Adeptüülükkö Tarbiyalayt", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2658, 30 Ocak 1981.

ANARBAEV, A., "Adeptüülük Tarbiyası", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2307, 16 Eylül 1977.

ANDRONOVA, R., "Rastim Ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1716, 16 Şubat 1972.

ARAKEEV, A.,"Üzgültüksüz Cana Üzürlüü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2969, 31 Ağustos 1983.

ARAPOV, T., "Feodaldık Salttarga Karşı Küröş Küçötülsün", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 75, 9 Eylül 1954.

ASIMBEKOVA, S., "İnternasyonaldık Tarbiyanın Azrıldığı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9651, 7 Aralık 1990.

AŞIRALİEV, T., "Okuuçulardı Emgekke Tarbiyaloo-Uçurdun Talabı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2763, 22 Ocak 1982.

AYIPKAZİEV, A., "Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2586, 23 Mayıs 1980.

BARANOVA, İ., "Ateisti Naşey Şkolı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1226, 13 Aralık 1966.

BAYASTANOV, A., "Maksat-Patriottordu Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2490, 20 Haziran 1979.

BAYGAZİEV, A., "Tarıh Sabagında Ateizmge Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1604, 20 Ocak 1971.

BAYSALOV, U., "Tarbiya-Birdiktuuluktu Talap Kılat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 209, 4 Nisan 1957.

BEKBOEV, İ., "İnternasyonaldık Tarbiyanın Köröngölüü Mümkünçülüktörü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3570, 9 Haziran 1989.

BETEVA, N., "Ata-Enelerderdin Ünü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 150,16 Şubat 1956.

BEYŞEMBAEVA, U., "Iyman Sabagı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9649, 23 Kasım 1990.

BLAGODAROVA, G.V. , "Ayaldardın Arasında Ateisttik Propaganda Küçötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 323, 6 Ocak 1959.

_____, "Ateistiçeskoye Vospitaniya Na Urokah Himiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 407, 13 Kasım 1959.

_____, "Molodtsı, Ateistı!", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1036, 16 Şubat 1965.

BOLOTBEKOV, A., "Ateisttik Temadagı Leksiya-Dokladdar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: Sayı: 433, 12 Şubat 1960.

BORBUGULOV, K., "Uluttuk Özgöçölügüne Jaraşa Okutulsa", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9616, 6 Nisan1990.

BORBUKOV, K., "Eski Feodaldık Kaldıktın Tutkunundagılar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 81, 21 Ekim 1954.

BORİSOVSKİY, A., "Adamdı Tarbiyaloonun Nazik Aspabı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3397, 9 Ekim 1987.

BORONBAEV, K., "Tarbiyanın Kee Bir Ikmaları", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1636, 12 Mayıs 1971.

BOZGUNÇİEV, B., "Okutuu-Tarbiyaloo-Iyık Mildet", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 1463, 6 Eylül 1969.

BUDARİNA, S. P., "Baldardı Uy-Bülödö Tarbiyaloonun Negizderi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 64, 24 Haziran 1954.

CANIBAEV, M., "İlimiy Ateizm-Negizgi Tarbiya Maselelerinin Biri", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 539, 17 Şubat 1961.

_____, "Orozo Cana Anın Zıyanduulugu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 728, 29 Ocak 1963.

CANIBEKOV, Ceenbek, "Makal Cana Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1179, 2 Temmuz 1966.

CANTAKOVA, Z., "Tarbiyaloogo Komplekstüü Mamile", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2432, 29 Kasım 1978.

CAPAROV, A. , "Tarbiyanın Özögü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1248, 4 Mart 1967.

CAPAROV, M., "Patriotizmge Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2396, 21 Temmuz 1978.

CUMABAEV, R., "Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3226, 14 Şubat 1986.

CUMAGULOVA, B., "Mektepke Çeyinki Baldardı Tarbiyaloo İşi Cakşırtılsın", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2, 14 Nisan 1953.

CUNUŞEV, C., "Patriottuulukka Tarbiyaloonu Cakşırtıp…", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3103, 12 Aralık 1984.

ÇEKİROV, T., "Tarbiya-Adeptüülüktün Negizi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1375, 22 Mayıs 1968.

ÇEPURENKO, A., "Ateisttik Tarbiyaga Könül Burulsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 705, 27 Ekim 1962.

ÇERNOTKAÇ, L., "Rastit İnetrnasyonalistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2359, 17 Mart 1978.

ÇINGIŞBAEVA, G., "Ateisttik Tarbiya Berüünün Özgöçölüktörü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1544, 24 Haziran 1970.

DADIBAEVA, K., "Sabaktagı Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:: 1394, 10 Ağustos 1968.

_____, "Sufizim Cana Anın Agımdarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1827, 14 Mart 1973.

_____, "İşenimsiz Tarbiya Cok", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2075, 27 Haziran 1975.

DANİLÇENKO, R., "Baldar Ateist Bolup Tarbiyalanışsın", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1700, 22 Aralık 1971.

DANİVES, V., "Dindik Uulanuularga Col Cok", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3369, 3 Temmuz 1987.

DARMANSKİY, İ., "Ateizm Cenip Catat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 283, 19 Ağustos 1958.

DAYRİ, İ., "Mugalimderge Oluttu Cardam", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 270, 5 Haziran 1958.

DOROHOV, A., "Adeptüülükkö Caştayından Üyrön", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1373, 15 Mayıs 1968.

EGOROV, A., "Canı Adamdı Tarbiyaloodogu En Maaniluu, En Başkı Nesre", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 859, 18 Nisan 1964.

ELEBESOV, B., "Patriotizmge Tarbiyaloodo Kiteptin Rolu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2789, 23 Nisan 1982.

_____, "Okuuculardı Patriotizmge Tarbiyaloo, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3122, 15 Şubat 1985.

_____, "Patriotizmge Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3305, 21 Kasım 1986.

ELFİMOV, V., "Kolonializmdi Din Menen Caap-Caşıruu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 529, 13 Ocak 1961.

ERKETAEV, Ş., "Kommunisttik Partiyaga Inandıruu Üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3526, 6 Ocak 1989.

FATKULİNA, N.H., "Adat Cana Adep", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1873, 22 Ağustos 1973.

FAUSTOVA, L., "Vospitat Ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2747, 25 Kasım 1981.

FUNİKOV, G.T., "Kırgız SSRinde El Agartuu İşi", *Mugalimder Gazetası*, Sayı:148, 2 Şubat 1956.

FUNİKOV,İ., "Birinci Jarım Jıldıktın Kee Bir Jıyıntıktarı Cana Aldıdagı Mildetter Jönündö", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 45, 11 Şubat 1954.

GALPERİN, B., "Vospitıvat Ubejdennıh Ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1162, 4 Mayıs 1966.

GAPAROV, M., "Ateist Boluuga Tiyişpiz", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1648, 23 Haziran 1971.

GAPOÇKA, M., "Kommunizmdi Kuruda Dindin Coltoolugu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 360, 15 Mayıs 1959.

GREBENNİKOV, B.M., "Estetikalık Tarbiyaga Könül Burulsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1584, 11 Kasım 1970.

GUDOJNİK, G., "İlimiy Tehnikanın Progressi Cana Din", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 302, 24 Ekim 1958.

HİSAMUTDİNOVA, F. , "Cogorku İdeyaluuluk Üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 751, 13 Nisan 1963.

HUSAMUDDİNOVA, F., "Sayasi Okunun Jıyıntıktarınan", *Mugalimder Gazetası*, Sayı:269, 29 Mayıs 1958.

IBIKEEV, Sapargali, "Adabiyattın Ateisttik Caktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1365, 17 Nisan 1968.

IBIKEEV, Sapargali, "Ateisttik Tarbiya Cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1506, 19 Şubat 1969.

İBRAEV, A., "Okuu-Tacrıyba Uçastogu Mıktı Laboratoriyaga Aylanuuda", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 113, 2 Haziran 1955.

İSAKOVA, B., "Estetikalık Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2723, 11 Eylül 1981.

İSMAİLOV, İ., "Caştardı Adeptüülükkö Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2425, 3 Kasım 1978.

İSMAİLOV, K., "Tradistiya Jani Adamdı Tarbiyaloonun Jani Türü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 659, 15 Mayıs 1962.

İSMAİLOV, O. , "Estetikalık Tarbiyanın Eske Alınar Jaktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1331, 20 Aralık 1967.

İZMAİLOV, Aziz, "İlimiy Tüşündürüülörgö Negizdelip Cürgüzülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 85, 18 Kasım 1954.

_____, "Murda cana azır", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 188, 7 Kasım 1956.

JULENKOV, V., "Suluulukka Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3432, 10 Şubat 1988.

KADIRAKUNOV, M., "Adeptüülüktün Colu Menen", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2380, 26 Mayıs 1978.

_____, "V.I. Lenindin Tilin Uyrotup", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2285, 1 Temmuz 1977.

KADIROV, I., "Matematika Cana Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2768, 10 Şubat 1982.

KALBAEV, M., "Ateisttik Tarbiya Berüünün Kee Bir Iktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 642, 20 Mart 1962.

KALMAMBETOVA, R., "Üy-Bülö Bekem Bolsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3247, 25 Nisan 1986.

KANİMETOV, A., "İşenimderge Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 17109, 10 Ocak 1973.

KARABAKİROV, T., "Adamdık Sapat Ar Dayım Bolso..", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3536, 10 Şubat 1989.

KARAEV, O., "Kırgızstandagı Bayırkı Dinder Cana Alardın Zıyanı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 543, 3 Mart 1961.

KARGALDAEV, T., "Komunisttik Koomdun Adamdarın Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 726, 22 Ocak 1963.

_____, "Himiya Dindi Aşkereleyt", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1651, 7 Temmuz 1971.

KARİMOV, I., "Orçunduu Kemçilikterdin Beti Açıldı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 74, 12 Eylül 1954.

KARİMOVA, C., "Ximiya Sabagı Cana İlimiy-Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 161, 1 Mayıs 1956.

KAYIMOVA, T., "Predmetterdin Baylanışı Cana Estetikalık Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2271, 13 Mayıs 1977.

KAZAKOV, E., "Karangılıktın Kaldıktarına Karşı Küröş Küçötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 78, 30 Eylül 1954.

KAZAKOV, B., "Toktogul Rayonun Tolup Catkan Kemçilikter Bar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 75, 9 Eylül 1954.

KENJEGARAEV, U., "Maksatıbız-Patriottordu Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3063, 25 Temmuz 1984.

KERİMBAEV, A., "Emgekke Tarbiyaloonu Jakşırtalı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2353, 24 Şubat 1978. 4.sayfa

KIDIRBAEV, M., "Mugalimder Marksistik-Lenindik Teoriyalardı Uyronuudo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 11, 16 Haziran 1953.

KIRGIZ TAG, "Partiot-İnternasiyanalçılardı Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3414, 9 Aralık 1987.

KIRGIZ TAG, "Partiot-İnternasiyanalçılardı Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3332, 25 Şubat 1987.

KIRGIZ TAG, (Kırgız Telekomikasyon ajansı) "Birdiktüü, Intımaktuu Üy-Bülö Menen-Kommunizmdi Karay", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 810, 2 Kasım 1963.

Kırgız TAG, "Canı Kişini Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 887, 1 Ağustos 1964.

KOLBANOVSKİY, V., "Üy-Bülödö Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1099, 25 Eylül 1965.

KOYÇUKULOV, C., "İdeyalık-Nravalık Tarbiyaloo-Uçurdun Talabı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3026, 16 Mart 1984.

KOYÇUMANOV, A., "Tarbiyaloonun Taasiri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1595, 19 Aralık, 1970.

KOZUBAEV, Ö., "Adeptüülüktün Azıgı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2583, 14 Mayıs 1980.

KÖÇKÖNOV, O., "Tarbiyalık İşter Natıyjaluu Bolsun", *Mugalimder Gazetası* , Sayı: 1341, 24 Ocak 1968.

KRİVTSOV, İ., "Za Voinstvennost V Ateistiçeskoy Propagande", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 475, 8 Temmuz 1960.

KRUÇİNİNKA, A., "Baldardı Tarbiyaloodogu Negizgi Kural", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 186, 25 Ekim 1956.

KULDAŞEV, B., "Respublikalık Ekinci Pedagogiyalık Okuular", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 5, 7 Nisan 1953.

KULİLOV, M.D., "Moraldık Cogorku Sapattı Tarbiyaloo Kerek", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 841, 22 Şubat 1964.

KURMANTAEV, N., "Patriyottordu Tarbiyaloo-Uçurdun Talabı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3232, 28 Şubat 1986.

MAATKERİMOV, A., "Emgekke Tarbiyaloonun Başatı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2542, 19 Aralık 1979.

MAATKERİMOV, C., "Canı Adamdı Kalıptandıruu Colunda", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1232, 7 Ocak 1967.

MAKARENKO, Anton Semyenovich, "Üy-Bülödö Cana Mektepte Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 559, 28 Nisan 1961.

MALENOV, B., "Okuuçulardı El Dostuguna Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2341, 13 Ocak 1978.

MAMAZAİROV, M., "Mekendi Suyuugo Şıktandırat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2467, 4 Nisan 1979.

MAMBETAKANUOV, N., "Koomduk Emgekke Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2540, 12 Aralık 1979.

MAMBETAKUNOV, E., "Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1215, 5 Kasım 1966.

MAMBETALİEV, A., "Baldardı Dinge Karşı Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 447, 1 Nisan 1960.

MAMBETALİEV, A., "Taasirdüü Söz-Tarbiyaga Kömöktöş", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 988, 8 Eylül, 1964.

MAMBETOVA, L., "Rastim İnternasyonalistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2336, 28 Aralık 1977.

MAMITOV, M., "Politehnikalık Okunu Turmuşka Aşıruu Üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 148, 16 Şubat 1956.

MARKERT, E., "Protif Religioznogo Durmana", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 413, 4 Aralık 1959.

MOLDOGAZİEV, A., "Okuuçulardı Dinge Karşı Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 166, 7 Haziran 1954.

MOMUNBAEV, İ., "Lenindik Ulut Sayasatının Saltanatı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 723, 30 Aralık 1962.

MUHABİR, "12 Kasım 1958 yılında SBKP'nin Merkezi Komitesi Plenumunda Kabul Edilen Karar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 309, 16 Kasım 1958.

MUHABİR, "Calpıga Mildettüü Okuu Maselesi", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 80, 14 Ekim 1954.

MUHABİR, "Kesiptik-Tehnikalık Bilim Berüü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2346, 1 Şubat 1978.

MUHABİR, "KPSStin 19.Kurultayının Çeçimderinin Negizinde Respublikanın El Agartuu Organdarının Cana Mugalimderinin Mildetteri", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 16, 21 Temmuz 1953.

MUHABİR, "Moraldık Kodeks-Nravalık Jaktan Tarbiyaloonun Negizi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 677, 17 Temmuz 1962.

MUHABİR, "Mugalimderdin İdeyalık-Teoriyalık Dengeli", *Mugalimder Gazetası*, Sayı:146, 19 Ocak 1956.

MUHABİR, "Ölköbüzdü Önüktürüünün Uluu Programması", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 147, 26 Ocak 1956.

MUHABİR, "Partiyanın Sözü Sabakta", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 2241, 28 Ocak 1977.

MUHABİR, "Tarbiyaloonun Partiyaluulugu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1039, 1965.

MUHABİR, "Akıl-Es Tarbiyası", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1607, 30 Ocak 1971.

MUHABİR, "Ar Taraptan Küçötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2807, 25 Haziran 1982.

MUHABİR, "Ata-Enenin Tarbiyalık Taasiri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1818, 10 Şubat 1973.

MUHABİR, "Ateisttik Tarbiyaloonun Dengeli Cogoru Bolsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 343, 17 Mart 1959.

MUHABİR, "Ateisttik Tarbiyanı Cakşırtalı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 28101, 26 Kasım 1982.

MUHABİR, "Ateisttik Tarbiyanın Arımı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1492, 17 Aralık 1969.

MUHABİR, "Bakça-Tarbiyanın Başatı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2223, 24 Kasım 1976.

MUHABİR, "Bayırkılardın "Adep Küzgüsü"", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9641, 28 Eylül 1990.

MUHABİR, "Caş Mundardı Estüü Tartiptüülüktün Duhunda Tarbiyaloo Kerek", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 315, 9 Aralık, 1958.

MUHABİR, "Caştardı İdeyalık Caktan Takşaltuu-Negizgi Mildet", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1493, 28 Aralık 1968.

MUHABİR, "Caştardı Sovet Elinin Relolyutsiyalık Traditsiyalarında Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1129, 8 Ocak 1966.

MUHABİR, "Çınıgı Ateistterdi Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1780, 27 Eylül 1972.

MUHABİR, "Eger Komünist Bolson..", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1131, 15 Ocak 1966.

MUHABİR, "Eldik Pedagogikanın Salttarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1853, 13 Haziran 1973.

MUHABİR, "Emgek Tarbiyası Örkündötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2544, 26 Aralık 1979.

MUHABİR, "Estetikalık Taasirlenüügö Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 844, 3 Mart 1964.

MUHABİR, "Estetikalık Tarbiyanı Jakşırtalı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1244, 18 Şubat 1967.

MUHABİR, "Groznıy Orto Mektebinde", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 158, 12 Nisan 1956.

MUHABİR, "Jalpı Bilim Berüüçü Seloluk Mektepterdi Mından Arı Jakşırtalı", *Mugalimder Gazetası* Sayı: 1806, 7 Temmuz 1973.

MUHABİR, "Jalpı Orto Bilim Beruunu Kayra Kuru Jönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 287, 2 Eylül 1958.

MUHABİR, "Jalpı Orto Bilim Berüü Jakşırtılsın", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 2301, 26 Ağustos 1977.

MUHABİR, "Kabarçı Cana Gazeta", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 191, 29 Kasım 1956.

MUHABİR, "Kesiptik-Tehnikalık Bilim Berüü", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 2346, 1 Şubat 1978.

MUHABİR, "Kırgız Elge Bilim Berüü Sistemasında Estetikalık Tarbiyaloonun Konsepsiyası", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9635, 17 Ağustos 1990.

MUHABİR, "Kometalar Cana Meteoritter", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 92, 9 Ocak 1955.

MUHABİR, "Komünisttik Tarbiyaloonun Problemaları", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1114, 16 Kasım 1965.

MUHABİR, "Komünisttikke Tarbiyaloo-Başkı Masele", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 788, 17 Ağustos 1963.

MUHABİR, "Komünizmi Aktifdüü Kuruculardı Bala Çaktan Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1133, 22 Ocak, 1966.

MUHABİR, "Kruşçev'din SBKP'NİN 22.Kurultayındaki Konuşması", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 612, 31 Ekim, 1961.

MUHABİR, "Kün tartibinde IV klas", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 1753, 4 Haziran 1972.

MUHABİR, "Malçılardın Baldarı Üçün İnternattar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 196, 3 Ocak 1957.

MUHABİR, "Mektep-İnternattar Ülgülüü Boluş Kerek", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 745, 23 Mart 1963.

MUHABİR, "Mekteptin Turmuş Menen Baylanışın Çındoo Cana Kırgız Ssrinde Elge Bilim Berüü Sistemasın Mından Arı Önüktürüü Jönündögü Zakondun Aktarılışının Jürüşü Jönündö, Kırgız SSR Agartuu Ministri T.T. Turgunovdun Dokladı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 487, 19 Ağustos 1959.

MUHABİR, "Okuuculardı Düynögö Materyalist Köz Karaşka Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 75, 9 Eylül 1954.

MUHABİR, "Ostroe Orujie Ateizma", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 883, 18 Temmuz 1964.

MUHABİR, "Önükkön Sosyalizmdin Negizgi Zakonu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2315, 12 Ekim 1977.

MUHABİR, "Politehnikalık Okunu Keniri Jayıltuu Üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 154, 8 Mart 1956.

MUHABİR, "Sovet Elinin Kurç Kuralı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 5, 5 Mayıs 1953. 1.sayfa

MUHABİR, "Sovettik Mektep- İdeyalogiyalık Mekeme", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 2077, 4 Temmuz 1975.

MUHABİR, "Tarbiya İşin Talapka Talamdaş Cürgüzölü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1105, 16 Ekim, 1965.

MUHABİR, "Tarbiya İşterin Colgo Koyuda Klas Cetekçisinin Rolu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 546, 14 Mart 1961.

MUHABİR, "Tarbiyaloonun Partiyaluulugu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1039, 27 Şubat 1965.

MUHABİR, "Turmuşka Dayardoo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2345, 27 Ocak 1978.

MUHABİR, "12 Kasım 1958 yılında SBKP'nin Merkezi Komitesi Plenumunda kabul edilen karar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 309, 16 Kasım 1958.

MUHABİR, "Baldardı Üy-Bülödö Tarbiyaloonun Pedagogiyalık Negizderi", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 46, 18 Şubat 1954.

MUHABİR, "Bangilik. Adeptüülük. Zakon", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3443, 18 Mart 1988.

MUHABİR, "Çınıgı Ateistterdi Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1780, 27 Eylül 1972.

MUHABİR, "El Agartuu İşinin Janı İygilikteri Üçün", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 16, 21 Temmuz 1953.

MUHABİR, "İlimiy-Ateisttik Tarbiya Boyunca Canı Eki Kitep", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 482, 2 Ağustos 1960.

MUHABİR, "Kırgız SS'nin Bardık Mugalimderine Cana El Agartuu Kızmatkerlerine Kırgız SS'nin Mugalimderinin Respublikalık Siezdinin Ündöösü", *Mugalimder Gazetası*, Sayı:18, 4 Ağustos 1953.

MUHABİR, "Komünizimdin Aktifdüü Kurucuların Bala Çaktan Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1133, 22 Ocak 1966.

MUHABİR, "KPSStin 19. Kurultayının Çeçimderinin Negizinde Respublikanın El Agartuu Organdarının Cana Mugalimderinin Mildetteri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 16, 21 Temmuz 1953.

MUHABİR, "Mugalimderdin İdeologiyalık Dengelin Jogoru Kotorulsun", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 12, 23 Haziran 1953.

MUHABİR, "Mugalimder-Partiya Sayasatın Massaga Taratuuçular", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 96, 3 Şubat, 1954.

MUHABİR, "Respublikabizda Mektep-İnternattardı Öz Ubagında Açalı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 172, 19 Temmuz, 1956.

MUHABİR, “Respublikanın Mektepterinin Okuucuları Üçün Akısız Isık Tamak Uyuşturuu Jönündö”, *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 234, 27 Eylül 1957.

MUKAMBAEV, Ceenbay., “Tarbiya cana Traditsiya”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1611, 13 Şubat 1971.

MUSABEKOV, K., “Ateisttik Tarbiyaloonun Taasirdüü Küçü”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2773, 26 Şubat 1982.

MUSAEV, A. , “Okuu-Tarbiya İşterinin Jakşırtılışı Üçün”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 74, 1 Eylül 1954.

MUSALI, O., “Kee Bir Adamdar Cönündö”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 81, 21 Ekim 1954.

MUZİPOV, R., “Religii-Boy!”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1663, 14 Ağustos 1971.

NARINBAEV, A.N., “Sosyalizm Ubagında Üy-Bülö”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1509, 22 Şubat 1969.

NASİROVA, M., “İlimiy-Ateizmge Tarbiyaloo”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1470, 7 Mayıs 1961.

NİŞANOV, C., “Maksat-İnternasyonalistterdi Tarbiyaloo”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1904, 8 Aralık 1973.

NİYAZOV, A., “Okuuçulardın Politehnikalık Bilimge Ee Boluşuna Jetişebiz”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 103, 24 Mart 1955.

NOGONBAEV, B., “Kücürmön Ateizm Üçün”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1546, 1 Temmuz 1961.

NOVGORODOVA, A., “Baldardı Üy-Bülödö Cürüş-Turuştun Madaniyatına Tarbiyaloo”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 157, 5 Nisan 1956.

NURGAZİEV, V., “Emgek-Jaştardı Turmuşka Dayardayt”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2478, 11 Mayıs 1979.

NUROV,G., “SSSRda İslamdı İzildöönün Tarıhı Boyunca Baaluu Posobiye”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 102, 17 Mart 1955.

NURUŞEV, E., “İnternasyonaldık Etikanın Örüşünö Ösüp Jeteli”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3559, 3 Mayıs 1989.

OLEŞUK, F., “Ateizm Degen Emne”, *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 550, 28 Mart 1961.

OLUŞEK, F., "Ateisttik Propagandanın En Maanilüü Maseleleri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 377, 14 Temmuz 1959.

ORMONOV, T., "Ateisttik Tarbiya Berüünün Iktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1376, 8 Haziran 1968.

_____, "Jaş İnternasyonalistterdi Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2092, 27 Ağustos 1975.

OROZALİEV, K., "Ateisttik Tarbiyanın Iktarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1357, 26 Mart 1968.

OTORBAEV, D., "Marksistik-Lenindik Köz Karaştı Tarbiyaloo Mildeti", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 751, 13 Nisan 1963.

ÖMÜRALİEV, A., "Mektep-İnternatları Jönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1318, 1958.

ÖMÜROVA, R., "Ata-Jurttu Suyuugo, Dostukka Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2568, 21 Mart 1980.

PARIŞEVA, E. , "Kolhozdordogu Baldar Bakçalarına Könül Burulsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 47, 25 Şubat 1953.

PASTUH, E., "Emgekti Süygöndör Üy-Bülödö Tarbiyalanat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1959, 19 Haziran 1974.

PETROVA, L., "Dindin Cıgışı Cana Anın Manızı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 729, 2 Şubat 1963.

PLAKSİN, R., "N.K. Krupskaya Baldardı Ateisttik Tarbiyaloo Cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1081, 24 Temmuz 1965.

PODGORNIY N. & GEORGADZE M., "SSSRde Elge Bilim Berüünün Abalı Jana Jalpı Orto, Professiyalık-Tehnikalık, Atayın Orto Cana Jogorku Bilim Berüünü Andan Arı Önüktürüünün Çaraları Jönünde Sssr Jogorku Sovetinin Toktomu", *Mugalimder Gazetası* Sayı: 1865, 21 Temmuz 1973.

PROTOPOPOVA, A., "Sılık Mamile, Sıpayı Söz-Tarbiyaloonun Tandalgan Metodu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 804, 12 Eylül, 1963.

PUŞKOVA, A., "Rastit Ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2935, 30 Mart 1983.

RASULEV, Kadir., "Moldo Bolgum Kelbeyt", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 436, 23. Şubat, 1960.

RAYIMBEKOV, K., "Adeptüülükkö Tarbiyaloo-Calpı Eldik İş", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2965, 13 Temmuz 1983.

SABAEV, K., "Adabiyatta-Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: Sayı?, 13 Ağustos, 1982.

SABİTOVA, X., "Ateistterdi Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3051, 13 Haziran 1984.

SALİEV, N., "Emgekke Tarbiyaloo-Başkı Mildet", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2473, 25 Nisan 1979.

SALİİEVA, D., "Manas" Eposunda Patriotizm İdeyası Jönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9651, 7 Aralık 1990.

SAMAKOV, İ., "Patriottuulukka Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3225, 12 Şubat 1986.

SARTBAEV, K., "Baldardı Üy-Bülödö Adeptüülükkö Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2827, 3 Eylül 1982.

SATIGULOV, B., "Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2695, 3 Haziran 1981.

SATKINALİEV, T., "Adeptüülük Başatı-Mektep", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2447, 19 Ocak 1979.

SEMİÇAEVSKİY, M., "Canı Adamdı Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 633, 13 Ocak 1962.

SEREBRYAKOV,N.N., "Politehnikalık Okunun Jolu Menen", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 207, 21 Mart 1957.

SEYDALİEV, K., "Sabak Cana Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1826, 10 Mart 1973.

SMANBAEV, A., "Ateisttik Duhta Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 17109, 10 Ocak 1973.

SMOLYANSKİY, İ., "Rastim Ateistov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2562, 27 Şubat 1980.

SPASSKİY, Nikolay., "Emne Üçün Çirköödön Ketçim", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 388, 6 Ağustos 1959.

STRUKOV, E., "Canı Adamdı Tarbiyaloo" Degen Temanı Okutuu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1051, 10 Nisan 1965.

SUBANBEKOV, A., "Biyologiya Sabagında Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 785, 6 Ağustos 1963.

SUHOMİLİNSKİY, V.A., "Bardığı Bala Kezinen", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2284, 29 Haziran 1977.

SULEEV, O., "Politehnikalık Okunun Turmuşka Aşırılışı Üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 99, 24 Şubat 1955.

SULTANALİEV, U., "Eldi Suyu-Jerdi Suyu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2255, 31 Mart 1976.

SULTANBAEV, T., "Ata-Enesi İçet", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3255, 28 Mayıs 1986.

SÜLEYMANOVA, Ş., Borisovskiy, A., "Mugalim İdeologiyalık Mekeme", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1342, 27 Ocak 1968.

ŞAMENOVA,T., "Bala, Üy-Bülö Cana Mektep", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1875, 29 Ağustos 1973.

ŞARŞEEV, O., "Biyologiya Uçastogunda", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3, 21 Nisan 1953.

ŞARŞENOV, K., "Fizika Sabagın Berüüdö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 18, 4 Ağustos 1953.

ŞELOSANOV, S., "Dostuk Mektepte Jaralat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3370, 8 Temmuz 1987.

TAİROV, S., "Moraldık Canı Könümüştördün Normalarına Uyrotolu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 683, 7 Ağustos 1962.

TAİROV, Z., "Materyalisttik Köz Karaşta Tarbiyalaylı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1144, 1 Mart 1966.

TEMİROV, A., "Ateisttik Tarbiyaloonu Küçötölü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2724, 16 Eylül 1981.

TEMİROV, A., "Ateisttik Tarbiyaloonu Küçötölü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2724, 16 Eylül 1981.

TOKMERGENOV, Z., "Mugalimderdin Teoriyalık Dengeli Jogoru Bolsun", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 32, 12 Kasım 1953.

TOKTOROV, N., "Tarbiya İşterinin Programmasın Paydalanuunun Kee Bir Maseleleri", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 550, 28 Mart 1961.

TOLSTUNOV, L.V., "Okuuçulardı Emgekke Tarbiyaloogo Ayrıkça Könül Buralı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 3222, 31 Ocak 1986.

TOYBAEV, B., "Tarbiyalık İşti Plandaştıruu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1097, 18 Eylül, 1965.

TOYBAY UULU, Beyşenbay., "Kalk Sözü Tarbiyaga Tanaptaş", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3598, 1 Aralık 1989.

TÖLÖNBAEV, A., "Jaştarga Askerdik-Partirottuk Tarbiya Berüü Küçötülsün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2152, 19 Mart 1976.

_____, "Taasirdüü Tarbiya Üçün", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9623, 25 Mayıs 1990.

TREPOVA, V., "Rastim Atesitov", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1342, 27 Ocak 1968.

TSIGANOV,N. V., "Biyologiya Sabagında Okuuçulardı Ateisttik Tarbiyaloo Maselesine Karata", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 647, 3 Mart 1962.

TUÇKOV, E., "Diniy Sektantçılık Cana Anın Zıyanı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: sayı: 210, 11 Nisan 1957.

TURDAKUNOV, A., "Adep Sabagı Cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2983, 19 Ekim 1983.

TURUSBAEV, K., "Mektepterde Ateisttik Tarbiyanın Berilişin Küçötölü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: Sayı: 436, 23 Şubat 1960.

UGRİNOVİÇ, D., "V Borbe S Religii", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1165, 14 Mayıs 1966.

ULAKOV, H., "Ateistterdi Tarbiyalaybız", *Mugalimder Gazetası,* Sayı:3285, 10 Eylül 1986.

USUBALİEV, T., "Kırgız Elinin Baktına", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 809, 30 Ekim 1963.

VİNOGRADOVA, M. D., "Makarenko Üy-Bülödö Baldardı Tarbiyaloo Cönündö", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 15, 14 Temmuz 1953.

VİNOKUROVA, N., "Ateisttik İş: Bagıt Coopkerçilik", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3044, 18 Mayıs 1984.

VİŞİNOV, A., "Dünyönü Bilüü Cönündö İlim Cana Din", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 137, 16 Kasım 1955.

VOROPAEVA, K., "Üy-Bülödögü Ateisttik Tarbiya", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 292, 16 Kasım 1958.

YUNUSHOCAEV, A., "Baldardı Erktüülükkö Cana Cakşı Münözgö Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 640, 13 Mart, 1962.

YUNUSKHODJAEV, A., "Jakşı Adamdardın Ülgüsündö Tarbiyaloo", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 1042, 9 Mart 1965.

YUSUPOV, D., "Mekendi Süyüügö Tarbiyalaşat", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 2494, 4 Temmuz 1979.

ZAKİROV, C., "Dindin Tarıhıy Tamırı Cana Aga Karşı Küröşüü", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 75, 9 Eylül 1954.

ZAKİRYAEV, E., "Emgekke Tarbiyaloonun Aykın Colu", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 3102, 7 Aralık 1984.

ZİMİN,P.V., "Mektep İnternattar", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 177, 23 Ağustos 1956.

ZVEREV,A.N., "Politehnikalık Okuuga Konul Burbagandık", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 269, 22 Mayıs 1958.

"KUT BİLİM" GAZETESİNDE İNCELENEN YAZI VE MAKALELERİN BİBLİYOGRAFYASI

"Kırgız Respublikasının Bilim Berüü Cönündögü Mıyzamı", Dolboor, *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9646, 17 Kasım, 1992.

"Kırgız Respublikasının Bilim Berüü Cönündögü Mıyzamı", *Kut Bilim*, Sayı: 9664 (12), 24 Mart 1993.

ABDILDAEV, "Hicaptın Sırı Sırtında Ele Emes, Anın İçki Manızında", *Kut Bilim*, Sayı: 10503, 30 Kasım 2012.

ABDILDAEV, Düyşö., "Tarıhtın Döngölögü Arkta Aylanbayt", *Kut Bilim*, Sayı: 9916, 23 Ekim 1999.

ABDILDAEV, M., "Diniy Fundamentalizm, Diniy ekstermizm Degen Emne?", *Kut Bilim*, Sayı: 9922, 29 Aralık 1999.

ABDIRAHMANOV, T., "Religiyoznaya Situatsiya i Obrazovaniye v Kırgızstane", *Kut Bilim*, Sayı: 10290, 30 Mayıs 2008.

ABDIRAZAKOV, Abdıkerim, "Manastaanuu Kursunun Canı Programması, *Kut Bilim*, Sayı: 10284, 11 Nisan 2008.

ABDRAİMOV, Kanıbek, "Açık kattar Cönündö Açok Söz Ce Iyman Sabagın Kaptagan Tumandı Taratkanda", *Kut Bilim*, Sayı: 10126, 29 Ekim 2004.

ABDURAHMANOV, Tölöbek., "Diniy Bilim Berüünün Zarıldıgı Emnede?", *Kut Bilim*, Sayı: 10332, 7 Mayıs 2009.

ABILKASIMOVA, Mayramkan ve diğerleri, "Uluttuk Asıl-Narktardı Talkalagan Diniy Diversiyaga Col Cok", *Kut Bilim*, Sayı: 10446, 7 Ekim 2011.

AKMATALİEV, Amantur, "Adep Bilimi", *Kut Bilim*, Sayı: 10008, 18 Ocak 2002.

AKMATOV, Bolotbek., "Manas Kırgızdın uluttuk dini", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9639 (33), 29 Eylül 1992.

ALIBAEVA, Gulnara, "Adep Sabagı-Tarbiya Berüünün Iyık Kuralı", *Kut Bilim*, Sayı: , 4 Şubat 2004.

_____, "Emne Üçün Okuuçu Mugalimin Ayıptadı?", *Kut Bilim*, Sayı: 10544, 18 Ekim 2013.

_____, "Bala Bakça-Bilimdin Başatı", *Kut Bilim*, Sayı: 10415, 4 Şubat 2011.

_____, "Tarbiya Berüü-Calpı Eldik İş", *Kut Bilim*, Sayı: 10353, 23 Ekim 2009.

_____, "Adamdın adamdıgı-ıymanı", *Kut Bilim*, Sayı: 10092, 26 Aralık 2003.

_____, "Çümkönüp kiyinse ele ıymanduubu?", *Kut Bilim,* Sayı: 10324, 6 Mart 2009.

ALİEVA, Gulzat, "Adepsizdik: Sebepter Cana Formalar", *Kut Bilim*, Sayı: 10353, 23 Ekim, 2009.

ALTAEV, Musatay., "Din Bezerlik Ulut Ruhun Uulantat", *Kut Bilim*, Sayı: 9855, 10 Nisan 1998.

ALTIBAEV, Şarşenbek, "Tarbiya Başatı-Ata-Ene", *Kut Bilim*, Sayı: 10181, 27 Ocak 2006.

_____, "Adeptüülük Bizdenbi, Ulular?", Sayı: 10191, 14 Nisan 2006.

_____, "Bilim Cana Tarbiya Berüü Calpıbızdın İşibiz", *Kut Bilim*, Sayı: 10284, 15 Haziran 2007.

APIŞEV, Bekembay & Murzubraimov, Bektemir, "Avtoritardık Pedagogikadan Gumanduu Pedagogikaga Karay", *Kut Bilim*, Sayı: 9924, 21 Ocak 2000.

_____, "Koom İldetke Çaldıksa, Mektepti Darıloo Kerek", *Kut Bilim*, Sayı: 10292, 13 Haziran 2008.

ARSTANBEKOV, Mamen, “Oluttuu İşterden Oolaktabaylı Ce Çet Eldik İdeologiyanın Bülündürgüç Sayasatı”, *Kut Bilim*, Sayı: 10301, 5 Eylül 2008.

BAKİEV, Kurmanbek., “Mamleketti Başkaruuda Biylik Menen Komdun Şerikteştigi Zarıl”, *Kut Bilim*, Sayı: 10347, 4 Eylül 2009.

BAYGAZİEV, Sovetbek, "Azırkı Adep-Ahlak Krizisi Cana Manas", *Kut Bilim*, Sayı: 9727 (26), 21 Eylül 1994.

_____, “Arstanbektin etikası”, *Kut Bilim*, Sayı: 10267, 16 Kasım 2007.

_____, “Balanı Tarıhıy Es Tutumga Cana Mekencildikke Tarbiyaloo”, *Kut Bilim*, Sayı: 10507, 11 Ocak 2013.

_____, “Cenicoktun Etikası”, *Kut Bilim*, Sayı: 10269, 30 Kasım 2007.

_____, “Manas Globaldaşuunun Döngölögü Astında Kalabı Ce Egemendüü Kırgız Mamleketinin Talim-Tarbiya Strategiyası Kanday Boluş Kerek?”, *Kut Bilim*, Sayı: 10281, 21 Mart 2008.

_____, “Mektep Okuuçuların Ruhiy-Adeptik Jaktan Tarbiyaloonun Canı Kontseptsiyası”, *Kut Bilim*, Sayı: 10327, 30 Mart 2009.

_____, “Azırkı Şarttardagı Talim-Tarbiyanın Maksatı, Mazmunu Cana Tehnologiyası”, *Kut Bilim*, Sayı: 10312, 28 Kasım 2008.

_____, “Erke Öskön Balanın Erteni”, *Kut Bilim*, Sayı: 10422, 23 Mart 2011.

_____, “Mektepke On Üç Osuyat Ce Bugunkü Talim-Tarbiyanın Çordonduu Bagıttarı Cönündö”, *Kut Bilim*, Sayı: 10300, 28 Ağustos 2008.

_____, “Batış Cana Çıgış”, *Kut Bilim*, Sayı:10306 (34), 10 Ekim 2008.

_____, İSAMİDİNOV, İskender., İPTAROV, Sabır., “Kırgız Respublikasının Carandarın, Caş Mundarın Ruhiy-Adeptik, Patriottuk Caktan Tarbiyaloo Koptseptsiyası”, *Kut Bilim*, Sayı: 10393, 20 Ağustos 2010.

_____, “Uyadan Emneni Körsö…”, *Kut Bilim*, Sayı: 10194, 5 Mayıs 2006.

İSAKOV, Bektur, Manas KALMANBETOV, Kalima BEKBERDİEVA, Elkinbek AŞİRBAEV., “Iyman Sabagı” Programması”, *Kut Bilim*, Sayı: 10043, 12 Kasım 2002. CAKŞILIKOV, A. ve diğerleri, “Diniy Mankurtçuluk Tübübüzgö Cetet”, *Kut Bilim*, Sayı: 10515, 8 Mart 2013.

CAMAKEEVA, Zeynep, “Soguş Cana Tınçtık Tarbiyası Sabakta”, *Kut Bilim*, Sayı: 10406, 26 Kasım 2010.

CAMANSARİEV, Ş., “Özün Özü Tarbiyaloo Degen Emne?”, *Kut Bilim*, Sayı: 9885, 23 Ocak 1999.

COODONBEKOV, Asılbek, “Iyman Sabagı”, *Kut Bilim*, Sayı: 10092, 26 Aralık 2003.

CUMABAEVA, G., “Can Ketçiliktin Tamırı Kayda?”, *Kut Bilim*, Sayı: 10469, 23 Mart 2013.

CUMALİEVA, Taci, “İnsandık Uluu Sapattardan Öksüböylü”, *Kut Bilim*, Sayı: 10346, 28 Ağustos 2009.

CUMALİEVA, Taci, “Din Taanuu Sabagın Mektep Programmasına Kirgizüünün Zarıldıgı Barbı?”, *Kut Bilim*, Sayı: 10325, 13 Mart 2009.

CUMALİEVA, Taci, “İnsandık Uluu Sapattardan Öksüböylü”, *Kut Bilim*, Sayı: 10346, 28 Ağustos 2009.

CUNUSOV, Alımkul, “Kaada-Salt-Eldin Küzgüsü”, *Kut Bilim*, Sayı: 10179, 12 Ocak 2006.

CUSUPCAN KIZI, Canıl, “Sen Calgız Emesin, Ulum!”, *Kut Bilim*, Sayı: 9703, 19 Ocak 1994.

ÇEKİROV, Kubat, “Bilim Reformasının Küzgüsü”, *Kut Bilim*, Sayı: 10283, 4 Nisan 2008.

ÇEKİROV, Kubat, “Aşıngan Salafizm Mamleketke Korkunuçtuu”, *Kut Bilim*, Sayı: 10503, 30 Kasım 2012.

ÇEKİROV, Kubatbek, ” Korkkongo Koş Körünöt Ce İslam Mamleketterinen Çoculoogo Emne Sebep?”, *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9638, 22 Eylül 1992.

ÇILABAEV, Esen, “Akaevdi Alla-Taalam Şayladı”, *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9613, 21 Şubat 1992.

ÇINGIŞBAEVA, G., “Iyman Sabağı”, *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9706, 27 Aralık 1991.

ÇOTONOV, Özübek Acı, “Ata-Eneni Baguu-Parz”, *Kut Bilim*, Sayı: 9922, 29 Aralık 1999.

DOSALİEVA, Bübükan, “Ruhiy Cakırdanuubu ce Canılanuubu”, *Kut Bilim*, Sayı: 9682, 28 Temmuz 1993.

DÜYŞÖ, Tabıldı, “Tabiyat-Tarbiya Başatı”, *Kut Bilim*, Sayı: 9698, 8 Aralık 1993. 7. sayfa

Heyet, “Iyman Sabagı”, *Kut Bilim*, Sayı: 10078, 5 Eylül 2003.

IBIKEEV, S. & Şakitov, Ş., “Şariyat”, *Kut Bilim*, Sayı: 9694-9695-9696, 11-17-24 Kasım 1993.

IBIKEEV, S., “Ateisttik İşenim Caşay Beret”, *Kut Bilim*, Sayı: 9711, 10 Mart 1994.

İBRAGİMOVA, Zilola, "Adam Körkü-Adep", *Kut Bilim*, Sayı:, 4 Şubat 2004.

İPTAROV, S., "Adep", *Kut Bilim*, Sayı: 10438, 29 Temmuz 2011.

İPTAROV, S., "Adep Sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10297, 18 Temmuz 2008.

İPTAROV, S., "Iymanduuluktun Negizderi", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9702, 29 Kasım 1991.

İPTAROV, Sabır ve ekibi, " Adep: Calpı Bilim Berüüçü Mektepterdin 1-4. Klastarı Üçün Özgörtüülör Cana Toluktoolor Kirgizilgen Okuu Programması", *Kut Bilim*, Sayı: 10416, 11 Şubat 2011.

KALDIBAEV, K. A., "Ruhaniy Tarbiya Coopkerçiliktüü İş", *Kut Bilim*, Sayı: 10128, 12 Kasım 2004.

KALMANBETOV, M. & BEKBERDİEVA, K., "Iyman Sabağının Programması", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9704, 13 Aralık 1991.

KANİMETOVA, A., "Şkola Gde Molitvı Ukreplyayut Duh Uçiteley", *Kut Bilim*, Sayı: 9847, 11 Şubat 1998.

KARASAY UULU, Hüseyin., "Musulman Dinindegi Elderdin Mayramdarı", *Mugalimder Gazetası,* Sayı: 9611, 7 Şubat 1992.

KARGALDİEV, T., "Ulut Menen Dindin Baylanışı", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9664, 15 Şubat 1991.

KARİMOV, Cooşbay, "Adeptüülör Iymanduubu?", *Kut Bilim*, Sayı: 10437, 22 Temmuz 2011.

KARİMOV, Cooşbay, "Biyikteş Üçün Terendeş Kerek", *Kut Bilim*, Sayı: 10282, 29 Mart 2008.

KASMALİEVA, Ayzada, "Kırgız Caştarına Dinder Tuuraluu Neytralduu Maalımat Cetişpeyt", *Kut Bilim*, Sayı: 10308, 24 Ekim 2008.

KASMALİEVA, Ayzada, "Kırgızstanda 40.000 Bala Mektepke Barbayt", *Kut Bilim*, Sayı: 10309, 1 Kasım 2008.

KAŞIBAEVA, A., "Bizge Kanday Uluttuk İdeologiya Kerek?", *Kut Bilim*, Sayı: 10181, 27 Ocak 2006.

KAŞIBAEVA, Aynagul, "Cooluk Maselesin Kim Colgo Koyot? Ce Könül Çordonunda Kayradan Mektep Forması", *Kut Bilim*, Sayı: 10542, 4 Ekim 2013.

KAŞIBAEVA, Aynagul, "Coopkerçilik Küçötülöt", *Kut Bilim*, Sayı: 10284, 11 Nisan 2008.

KAŞIBAEVA, Aynagül, "Bugün Cooluk, Erten Parancabı?", *Kut Bilim*, Sayı: 10191, 14 Nisan 2006.

KAŞIBAEVA, Aynagül, "Mıktı Mugalim Kıraakı Sayapkerdey", *Kut Bilim*, Sayı: 10314, 13 Aralık 2008.

KAŞIBAEVA, Aynagül, "Mugalim Mektepke Coolukçan Kelişi Kerekpi?", *Kut Bilim*, Sayı: 10411, 7 Ocak 2011.

KAŞIBAEVA, Aynagül, "Oromolçon Okuuçu Kızdar Ce Mektep Formasın Kim Cöngö Salat?", *Kut Bilim,* Sayı: 10448, 7 Ekim 2011.

KAŞIBAEVA, Aynagül, "Öspürümdör Tumuşka Kança Caşta Dayar Boluşu Kerek?", *Kut Bilim,* Sayı: 10325, 13 Mart 2009.

KIDIRBAEV, Mustafa, "Adep Sabagı-Ruhiy Canılanuu Sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10126, 29 Ekim 2004.

Kırgız Cumhuriyeti Eğitim Ve Bilim Bakanlığı Komisyonu, "Kırgız Respublikasındagı Din Taanuuçuluk Bilim Berüü Kontseptsiyası", *Kut Bilim*, Sayı: 10411, 7 Ocak 2011.

Kırgız Eğitim Akademisinin etnopedagoji bölümü, "Adep sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10116, 13 Ağustos 2004.

KİYİZBAEVA, Çolpon, "Bugunkü Boygo Cetken Kız", *Kut Bilim*, Sayı: 10300, 28 Ağustos 2008 .

KOŞALİEV, Kadır, "Tündügübüz da, Türkügübüz da Tenirçilik", *Kut Bilim*, Sayı: 10018, 15 Şubat 2002.

KOYÇİEV, Arslan, "Faktor Religii v Kontekste Prigraniçnıh Problem i Natsionalnogo Samosoznaniya Narodov Ferganskoy Dolını", *Kut Bilim,* Sayı: 9977, 20 Nisan 2001.

KOZUBAEV, Öskönbay, "Uyadan Emneni Körsö, Uçkanda Oşonu Alat", *Kut Bilim*, Sayı: 9722, 9 Haziran 1994.

MAKSUTOV, Baktıbek, "Uyutkuluu Uluu Uluttu Saktap Kalalı", *Kut Bilim*, Sayı: 10330, 17 Nisan 2009.

MAMBETKALİEV, Sultan, "Baygazievdin Bayırkı Cana Bugünkü Pedagogikası", *Kut Bilim*, Sayı: 10419, 4 Mart 2011.

MASAEV, Alimcan, "Siz Balanızdı Kantip Tarbiyalaysız?", *Kut Bilim*, Sayı: 9657, 2 Şubat 1993.

MASAEV, Alımcan, "Manas, İslam, Uluttuk İdeologiya", *Kut Bilim*, Sayı: 9698, 8 Aralık 1993.

MASAEV, Alımcan, “Uluttuk Mektep-Eldik Ruhtun Küzgüsü”, *Kut Bilim*, Sayı: 9678, 30 Haziran 1993.

MOLDOBAEV, Cusup, “Ötköol Door Cana Özök Faktorlor”, *Kut Bilim*, Sayı: 10341, 10 Temmuz 2009.

MOLDOKULOVA, Dinara, “Kız Adebi Kımbat”, *Kut Bilim*, Sayı: 10056, 7 Mart 2003.

MOLDOKULOVA, Dinara,, Kızga Kırk Üydön Tıyu, *Kut Bilim*, Sayı:10067, 30 Mayıs 2003.

MUHABİR, “Adam körkü-adep”, *Kut Bilim*, Sayı:10403, 29 Ekim 2010.

MUHABİR, “Adaşkan Köçmön Je Burganakta Buyukkan Köçkö Colçıraktı Kim Candırat?”, *Kut Bilim*, Sayı: 10411, 7 Ocak 2011.

MUHABİR, “Avtorduk kontseptsiyanı talkuulaybız”, *Kut Bilim*, Sayı: 10335, 29 Mayıs 2009.

MUHABİR, “Diniy Ekstremizmge Col Cok”, *Kut Bilim*, Sayı: 9995, 5 Ekim 2001.

MUHABİR, “Kayçı Col: İslamgabı ce Hristiangabı?”, *Kut Bilim*, Sayı: 9666, 8 Nisan 1993.

Muhabir, “Patriotizmge Kantip Tarbiyaloo Kerek?”, *Kut Bilim*, Sayı: 10320, 6 Şubat 2009.

MUHABİR, “Pedagog Kadrlardı Dayardoo Coldoru Cana Bagıttarın Zamanga Ilayıktoo Kacet”, *Kut Bilim*, Sayı: 10352, 13 Ekim 2009.

MUHABİR, “Sekta Tarbiyaloodogu-Çon Problema”, *Kut Bilim*, Sayı: 10320, 6 Şubat 2009.

MUHABİR, “İsak Bekboevdin Okuu-Tarbiya İdeyaları”, *Kut Bilim*, Sayı: 10364, 22 Ocak 2010.

MUHABİR, “Kırgızdın, Kırgız Tilinin Cana Manastın Fenomendüülügü Ce Kırgızdın İdeologiyası Menen Mamleket Belgileri”, *Kut Bilim*, Sayı: 10436, 15 Temmuz 2011.

MUHABİR, “Mektep Reketi Sotsialdık Oorubu”, *Kut Bilim*, Sayı:10455, 23 Kasım 2011.

MURATOV, A., “Amanatka Kıyanat Kılboo Adebi”, *Kut Bilim*, Sayı: 10317, 13 Ocak 2009.

MURATOV, Abdıkerim, “Korkut Ata Kitebindeki Eldik Talim-Tarbiya, *Kut Bilim*, Sayı: 10418, 25 Şubat 2011.

MURATOV, Abdıkerim, “Kırgızdar Cana Cıldızdar”, *Kut Bilim*, Sayı: 10184, 17 Şubat 2006.

MURATOV, Abdıkerim, “Salamdaşuu adebi”, “Koştoşuu adebi”, “Süylöşüü adebi”, *Kut Bilim*, Sayı: 10304, 26 Eylül - 21 Kasım 2008.

MUSAEV, Abdılda, "Bilim Kazınabızdı Sapattuu Cana Saramjalduu Karmaylı”, *Kut Bilim*, Sayı: 10326, 20 Mart 2009.

NASIRIMBEKOV, Taalaybek., "Adep Sabagı-Artıkçılıktuu Bagıt", *Kut Bilim*, Sayı: 10269, 30 Kasım 2007.

NAZARALİEV, Ş., "Taalim Öksüğü Tagdırga Kedergi", *Kut Bilim*, Sayı: 10277, 8 Şubat 2008.

NAZARALİEVA, Ş., "Baldardın Kırgız Dünyö Tanımın Terendeteli", *Kut Bilim*, Sayı: 10315, 20 Aralık 2008.

NURKULOV, K., "Uluttuk Genefonubuzdu Kantip Cakşırtabız?", *Kut Bilim*, Sayı: 10302, 12 Eylül 2008.

NURMATOV, Ernist, "Cakırçılık Bilimdi Öksütüüdö", *Kut Bilim*, Sayı: 10402, 22 Ekim 2010.

OKOLONOVA, Burul, "Bul Düynödö Emneler Bar Cetiden?", *Kut Bilim*, Sayı: 10317, 13 Ocak 2009.

OROZOVA, G., "Manastı Tanısak, Ulutubuzdu Taanıybız", *Kut Bilim*, Sayı: 10473, 20 Nisan 2012.

OSMONALİEV, K., "Diniy Mankurtçuluk Tübübüzgö Cetet", *Kut Bilim*, Sayı: 10517, 22 Mart 2013.

OSMONOV, Öskon., "Kırgız Mamlekettüülügünün Tarıhınan", *Kut Bilim*, Sayı: 10370, 5 Mart 2010.

OSMONOV, Öskön., "Hizbut-Tahrir Degen Emne? Aga Kantip Bögöt Koyobuz?", *Kut Bilim,* Sayı: 10376, 16 Nisan 2010.

ÖZÜBEKOV, Ç., NAYZABEKOV, M., ABDILDAEV, D., NURDİNOV, B., DAVLETBAEVA, T., TÜMÖNBAEVA, Ç., "Iyman Sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10105, 30 Nisan 2004.

RISBAEV, S. K., "Tarbiya Başatı", *Kut Bilim*, Sayı: 10125, 15 Ekim 2004.

RISBAEV, S., "Mektep İdealdarı Kayda Kaldı? CeMaktagan Bala", *Kut Bilim,* 2013.

SAALAEV, Ö., ASANOV, T., SEYİTBEKOV, A., KOCONALİEV, K., KULOV, Ö., AŞIRBAEV, E., "Din Tarıhı Okuu Predmetinin Kontsepsiyası", *Kut Bilim*, Sayı: 10351, 9 Ekim 2009.

SAĞINDIK KIZI, Venera, "Borborduk Aziya: Din Cana Koom", *Kut Bilim*, Sayı: 9837, 13 Kasım 1997.

SAKIBAEVA, A., "Biz Kudaydın Çındıgın Taptık", *Kut Bilim*, Sayı: 9684, 25 Ağustos 1993.

SARIGULOV, Dastan, "Tabiyatka Töp Kelgen Köçmön Turmuş-Tenirçilik", *Kut Bilim*, Sayı: 10025, 31 Mayıs 2002.

SARIGULOVA, B., "Teologiya Fakulteti Tuuraluu Kep", *Kut Bilim*, Sayı: 9726, 14 Eylül 1994.

SARIGULOVA, Burulkan, "Din Demokratiyasıbı ce Dil Ekspansiyasıbı?", *Kut Bilim*, Sayı: 9928, 25 Şubat 2000.

SARIGULOVA, Burulkan, "Kırgızdın Erkegi Eki Ayal Bakkıday Baygerçilikke Cete Elek", *Kut Bilim,* Sayı: 9987 (26), 13 Temmuz 2001.

SARİEV, K., "Hristiandıkka Tarbiyaloo Bizge Kerekpi?", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9611, 7 Şubat 1992.

SARİEVA, K., "Medresedegi Maek", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9691, 13 Eylül 1991.

SEYİTOV, Bakıt, "Nookatta namaz okugan okuuçular surakka alınışuuda", *Kut Bilim*, Sayı: 10308, 24 Ekim 2008.

SIDIGALİEVA, F., "Pedagog-Okumuştuunun Canı Kitepteri", *Kut Bilim*, Sayı: 10301, 5 Eylül 2008.

SOLTONBEKOV, B., "Adep Sabagı Kanday Boluş Kerek?", *Kut Bilim*, Sayı: 10311, 21 Kasım 2008.

SOLTONBEKOV, Birlik, "Oromoldon Ot Çıgarbaylı", *Kut Bilim*, Sayı: 10452, 4 Kasım 2011.

Sovetbek BAYGAZİEV, Kadırbek KALDIBAEV, Sabır İPRATOV, Bektur İSAKOV, Manas KALMANBETOV, Erkin AŞIRBAEV., "Ak col, Iyman Sabagı", *Kut Bilim*, Sayı: 10075, 8 Ağustos 2003.

SULTANBAEV, M., "O duhovnıh bolezniyah obshestva", *Kut Bilim*, Sayı: 9754, 21-29 Mart 1995.

SULTANKULOV, D., "Okuuçunun düynö tanımın terendeteli", *Kut Bilim*, Sayı: 10459, 12 Ocak 2012.

SULTANKULOV, D.İ., "Caştardın İlimiy-Materyalisttik Köz Karaşın Kalıptandıruu Mezgil Talabı", *Kut Bilim*, Sayı: 10337, 12 Haziran 2009.

TOKTONALİEV, Kurmanbek., ""Manas-Iyık Kitep", *Kut Bilim*, Sayı: 10452, 4 Kasım 2011.

TOKTORBAY UULU, Mamıtbek, "Kurandı Bilebizbi?" *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9696, 18 Ekim 1991.

TOKTORBAY UULU, Mamıtbek., "Iyman Sabagı Kirgizilse", *Mugalimder Gazetası*, Sayı: 9676, 31 Mayıs 1991.

TOKTOROV, Mayrambek, "Iyman-bul içki ruhtagı tazalık", *Kut Bilim*, Sayı: 10240, 20 Nisan 2007.

TOKTOROV, Mayrambek., "Diniy Sabatsızdık Ekstremisttik Müdöönün Çıragına May Tamızat", *Kut Bilim*, Sayı: 10357, 20 Kasım 2009.

TOKTOROV, Mayrambek., "Kırgızstandagı Din: Iymanduulukka Colbu Ce Ekstremizmdin Kuralıbı?...", *Kut Bilim*, Sayı: 10357, 20 Kasım 2009.

TOKTOROV, Mayrambek., "Tarbiya Bagıtında Mamlekettik Programa Kerek", *Kut Bilim*, Sayı: 10233, 2 Mart 2007.

TURDUBAEV, C., "Ata-eneler cardam berüügö dilgir", *Kut Bilim*, Sayı: 10281, 21 Mart 2008.

TURDUBAEV, Coldoş, "Din Cönündögü Maalımattın Cetişsizdiği –En Kooptuu Cagday", *Kut Bilim*, Sayı: 10329, 10 Nisan 2009.

URMAMBETOVA, Cazgul, "Kantip Saktaybız?", *Kut Bilim*, 2013.

ÜSÖN, Muzapar, "Ateisttik Tarbiya Kerek", *Kut Bilim*, Sayı: 9916, 23 Ekim 1999.

ÜSÖN, Muzapar, "Tunguyuktan Kantkende Çıga Alabız?!", *Kut Bilim*, Sayı: 10459, 12 Ocak 2012.

ÖZET

Tezimizde Eğitim Bakanlığına bağlı olarak çıkartılan "Mugalimder Gazetesı (Öğretmenlerin Gazetesi)" ve bağımsızlıktan sonra isim değiştirerek yayın hayatına devam eden "Kut Bilim" gazetesinde yer alan din ve ahlak eğitimi konusundaki yaklaşım ve fikirler ele alınmıştır. Öncelikle gazetenin temel özelliği ve yayın felsefesinin anlaşılması açısından Kırgız eğitim sisteminin genel tarihi ele alınmış ve Ekim Devrimi öncesi (Çarlık Dönemi), Ekim Devrimi sonrası (Sovyet Dönemi) ve Bağımsızlık Dönemi eğitim sisteminin genel özellikleri ve eğitim sistemine yön veren temel etken ve olgular tespit edilmeye çalışılmıştır. Çarlık Dönemi eğitim sisteminde geleneksel eğitim kurumları olarak bilinen mektep ve medreselerin durumu, usul-u cedid okulları ve Rus Tuzem okullarının genel özellikleri incelendiğinde Kırgızistan'da Ekim Devriminden önce de etkili eğitim kurumlarının olduğu tespit edilmiştir.

Sovyet Döneminde Komünist Partinin ideolojisi ve materyalist felsefe temelinde oluşan eğitim anlayışı ele alınmış ve bu eğitim anlayışında ahlak eğitiminin yurtseverlik, enternasyonalizm, emek ve estetik gibi değerler üzerine inşa edildiği görülmüştür. Bu anlayış Sovyetlerin en etkin silahı olarak kabul edilen basın aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Eğitim Bakanlığına bağlı *Mugalimder Gazetası*'nda ahlak eğitimi, Sovyet tipi yeni insanı oluşturma anlayışına hizmet etmiştir. Bununla birlikte Sovyet insanının ateist olması için, gazetede okul dersleri ve ders dışı etkinlikler ile ateist eğitim verilmiştir. Ateist eğitim Komunist Partinin kabul ettiği beş senelik ilerleme planları doğrultusunda da değişiklik göstermiş, bununla birlikte Sovyetlerin son döneminde ateist eğitim nisbeten yumuşatılmıştır.

*Mugalimder Gazetası'*nın devamı niteliğindeki *Kut Bilim* gazetesinde din ve ahlak eğitimi milli değerler çerçevesinde yeniden yapılanmıştır. Ulusal ideolojiyi belirlemede milli bilinci korumak adına Tengircilik anlayışı, eski sistemi olduğu gibi korumayı öngören Materyalist anlayış ve değerlerini İslam dininden almak gibi anlayışlar ön plana çıkmıştır. Devlet yetkilileri Dinler Tarihi dersini bir dinin öğretisi olarak değil de, dinleri tanıtmak amaçlı olarak öngörmüşlerdir. Bu doğrultuda din eğitimiyle ilgili pek çok ders müfredatı *Kut Bilim* gazetesi aracılığıyla okurların beğenisine sunulmuştur. Bu müfredatlar dinler üstü anlayışta ve dinleri tanıtıcı özellikte olmasıyla dikkat

çekmektedir. Okullarda din dersinin özellikle İslam dininin öğretilmesini öngören anlayışa hem toplum, hem Kırgız aydın kesimi büyük tepkiler ile karşılık vermiştir.

Hem *Mugalimder Gazetası* hem de *Kut Bilim* gazetesi devletin resmi eğitim anlayışını eğitimcilere ve topluma aktarılmasında önemli bir araç görevini üstlenmiştir. *Kut Bilim* olarak yayın hayatına devam eden gazete günümüzde de aynı işlevi sürdürmektedir.

ABSTRACT

In our thesis, approaches and views in regard to religious and moral education found in the newspaper called “Kut Bilim”, which was first issued under the name “Mugalimder Gazetesi” (Teachers’ Newspaper) in affiliation with the ministry of education and continued its publication life after the independence, were analyzed. First of all, the general history of the Kyrgyz education system was assessed in order to understand the main characteristic and the publication philosophy of the newspaper and then it was tried to determine the general features of the education system prior to October Revolution (Czarist Era), after October Revolution (Soviet Era) and Independent Era as well as the fundamental factors and facts that directed the education system. When the status of the schools and madrasas known as the traditional education institutions of Czarist Era, and the general characteristics of the order movement (usul-u cedid) schools and Russian Tuzem schools were analyzed, it was found that there were effective education institutions even before the October Revolution in Kyrgyzstan.

The ideology of the Communist Party and the education understanding created at the heart of the materialist philosophy during the Soviet Era were taken into consideration and it was seen that this education understanding in question was built upon values such as moral education, patriotism, internationalism, labor and aesthetics. This understanding reached wider audiences via press, which is accepted as the most effective weapon of the Soviets. In *Mugalimder Gazetası*, in affiliation with the ministry of education, the moral education served the purpose of creating a new Soviet-type person. Along with that, since the Soviet person had to be an atheist, the atheist education was given in the newspaper together with the school lessons and extracurricular activities. In accordance with the advancement plan of five years accepted by the Communist Party, the atheist education underwent some changes and together with that, the atheist education in the last period of the Soviets was softened.

In the newspaper *Kut Bilim*, as a predecessor of *Mugalimder Gazetası*, the religious and moral education was restructured within the framework of national values. Understandings such as Tengrism so as to protect the national consciousness in determining the national ideology, Materialism that foresees the protection of the old system as it is and taking the values from the Islamic religion came to the forefront. The state officials projected that this education should rather be taught as a course called History of the Religions in order to represent the religious instead of teaching about a single religion. In that sense, many of the course curricula related with the religious education were presented before the readers via *Kut Bilim* newspaper. The common feature of these curricula attracts the attention by having an understanding beyond religions and providing the presentation of all the religions. The understanding that foresaw the teaching of the religious education especially from the Islamic religion's point of view at schools was met with great reactions coming from the society and the Kyrgyz intellectual group.

Both *Mugalimder Gazetası* and *Kut Bilim* newspapers undertook the role of an important tool in transferring the official education understanding of the state to educators and to society. The newspaper that continues its publications as *Kut Bilim* maintains the same function today.